

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA
CENTRAL
ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 20700

CALL No. 297.09/Jam/Bro V.15

D.G.A. 79

258
vol. 15

(Translations of the three Inscriptions
on the Cover.)

1. *Arabic.*

"These are our works which prove
what we have done;
Look, therefore, at our works
when we are gone."

2. *Turkish.*

"His genius cast its shadow o'er the world,
And in brief time he much achieved and
wrought:
The Age's Sun was he, and ageing suns
Cast lengthy shadows, though their time be
short."

(*Kemâl Pâskâ-zâde.*)

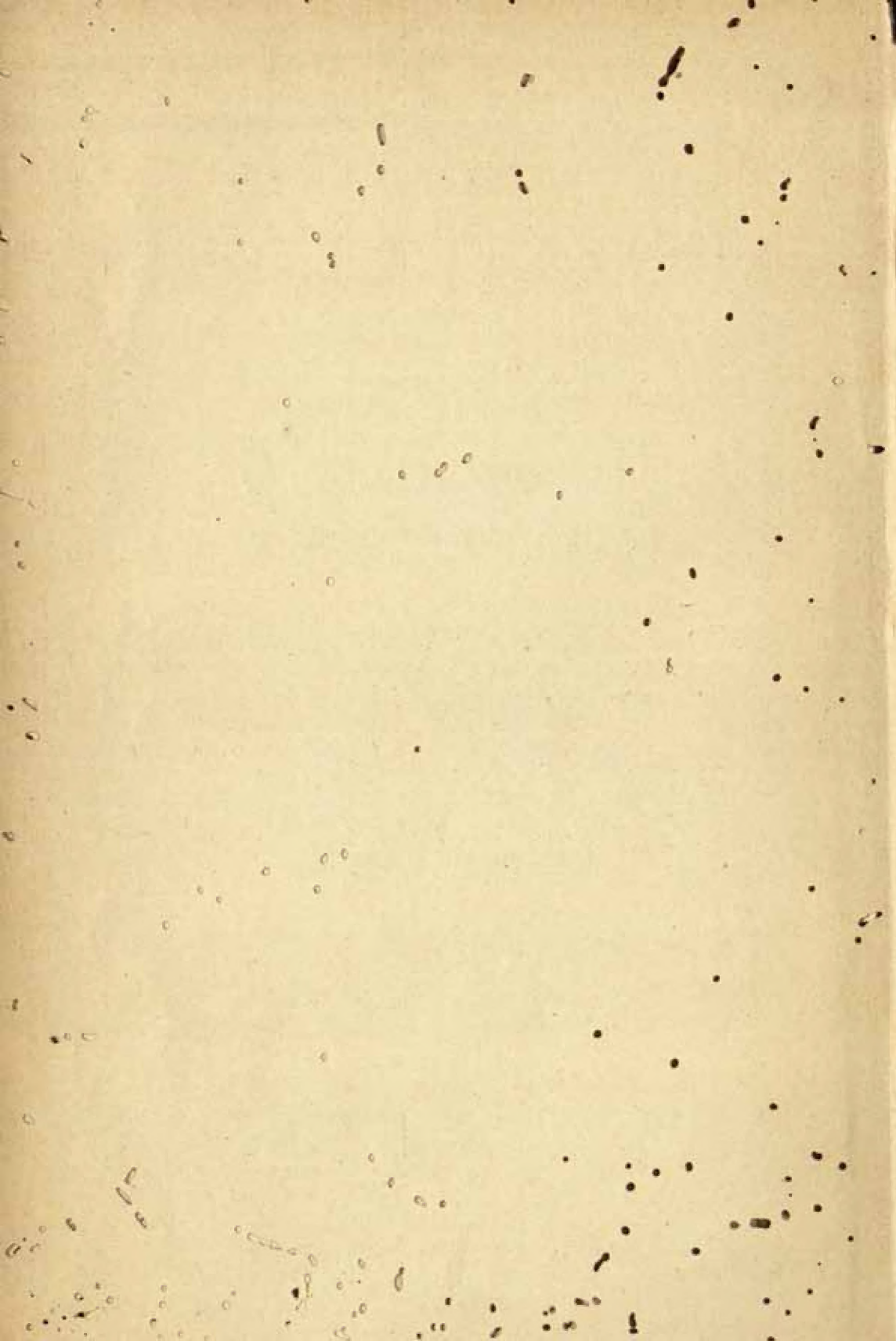
3. *Persian.*

"When we are dead, seek for our
resting-place
Not in the earth, but in the
hearts of men."

(*Jalálu 'd-Dín Rûmî.*)

"E. J. W. GIBB MEMORIAL"
SERIES.

VOL. XV.

KITĀB-I,
NUQTATU'L-KĀF,

BEING THE EARLIEST
HISTORY OF THE BĀBIS

COMPILED BY

HĀJJĪ MĪRZĀ JĀNĪ OF KĀSHĀN

BETWEEN THE YEARS

A.D. 1850 AND 1852,

EDITED FROM THE UNIQUE PARIS MS.

SUPPL. PERSAN 1071

BY

EDWARD G. BROWNE.

← 58

297.09
Jan/Bro

20700

Ref. 922.97
Jan/Bro

LEYDEN: E. J. BRILL, IMPRIMERIE ORIENTALE.
LONDON: LUZAC & CO., 46, GREAT RUSSELL STREET.
1910.

A.H. 7.34

PRINTED AT LEYDEN.

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, DELHI.

Acc. No. 20700

Date. 9.6.55

Call No. 297.09/Jan/1955

"E. F. W. GIBB MEMORIAL" SERIES.

PUBLISHED.

1. *The Bábar-náma, reproduced in facsimile from a MS. belonging to the late Sir Sálár Jang of Haydarábád, and edited with Preface and Indexes, by Mrs. Beveridge, 1905. (Out of print).*
2. *An abridged translation of Ibn Isfandiýár's History of Tabaristán, by Edward G. Browne, 1905. Price 8s.*
3. *Translation of al-Khazraj's History of the Rasúli Dynasty of Yaman, with introduction by the late Sir J. Redhouse, now edited by E. G. Browne, R. A. Nicholson, and A. Rogers. Vols. I and II of the Translation, 1906, 1907. Price 7s. each. Vol. III, containing the Annotations, 1908. Price 5s. (Vol. IV, containing the Text, in the Press.)*
4. *Umayyads and Abbásids: being the Fourth Part of Jurji Zaydán's History of Islamic Civilisation, translated by Professor D. S. Margoliouth, D. Litt., 1907. Price 5s.*
5. *The Travels of Ibn Jubayr, the late Dr. William Wright's edition of the Arabic text, revised by the late Professor M. J. de Goeje, 1907. Price 6s.*
6. *Yáqút's Dictionary of Learned Men, entitled Irshádu'l-arib ilá ma'rifati'l-adib, or Mu'jamu'l-Udabá: edited from the Bodleian MS. by Professor D. S. Margoliouth, D. Litt., Vols. I, II, 1907, '09. Price 8s. each. Vol. III, part 1, 1910. Price 5s. (Further volumes in preparation.)*
7. *The Tajáribu'l-Umam of Ibn Miskawayh: reproduced in facsimile from MSS. Nos. 3116—3121 of Áyá Sofia, with Preface and Summary by the Principe di Teano. Vol. I (Pre-Islamic history), 1909. Price 7s. (Further volumes in preparation.)*
8. *The Marzubán-náma of Sa'du'd-Din-i Wardwini, edited by Mirzá Muhammad of Qazwin, 1909. Price 8s.*
9. *Textes persans relatifs à la secte des Houroufis publiés, traduits, et annotés par Clément Huart, suivis d'une étude sur la religion des Houroufis par "Feylesouf Rizá", 1909. Price 8s.*
10. *The Mu'jam fi Ma'ayiri Ash'áril-'Ajam of Shams-i-Qays, edited from the British Museum MS. (OR. 2814) by Edward G. Browne and Mirzá Muhammad of Qazwin, 1909. Price 8s.*
11. *The Chahár Maqála of Nidhámi-i-'Arúdi-i-Samargandi, edited, with notes in Persian, by Mirzá Muhammad of Qazwin, 1910. Price 8s.*
12. *Introduction à l'Histoire des Mongols de Fadl Allah Rashid ed-Din par E. Blochet, 1910. Price 8s.*
13. *The Dīwān of Hassán b. Thābit, (d. A.H. 54), edited by Hartwig Hirschfeld Ph. D., 1910. Price 5s.*

14. *The Ta'rikh-i-Guzida of Hamdu'llāh Mustawfi of Qazwin, reproduced in facsimile from an old MS., with Introduction, Indices, etc., by Edward G. Browne. Vol. I. Text. 1910. Price 15s.*
15. *The Earliest History of the Bābīs, composed before 1852 by Hājji Mirzā Jāni of Kāshān, edited from the unique Paris MS. (Suppl. Persan, 1071) by Edward G. Browne. Price 8s.*

IN PREPARATION.

Part of the History of the Mongols, from the Jāmi'ū't-Tawārikh of Rashīdu'd-Dīn Fadlu'llāh, beginning with the account of Ogotāy, edited by E. Blochet, comprising: —

Tome I: Histoire des tribus turques et mongoles, des ancêtres de Tchinkkiz-Khan depuis Along-Goa, et de Tchinkkiz-Khan.

Tome II: Histoire des successeurs de Tchinkkiz-Khan, d'Ougédei à Témour-Kaan, des fils apanagés de Tchinkkiz-Khan, et des gouverneurs mongols de Perse d'Houlagou à Ghazan. (Sous presse.)

Tome III: Histoire de Ghazan, d'Oldjaïtou, et de Abou-Saïd.

An abridged translation of the Ihyā'u'l-Malūk, a Persian History of Sistān by Shāh Husayn, from the British Museum MS. (Or. 2779), by A. G. Ellis.

The geographical part of the Nuzhatu'l-Qulūb of Hamdu'llāh Mustawfi of Qazwin, with a translation, by G. Le Strange.

The Futūhu Miṣr wa'l-Maghrib wa'l-Andalus of Abū'l-Qāsim 'Abdu'r-Rahmān b. 'Abdu'llāh b. 'Abdu'l-Hakam al-Qurashī al-Miṣri (d. A.H. 257), edited by Professor C. C. Torrey.

The Qābūs-nāma edited in the original Persian by E. Edwards.

Ta'rikhu Miṣr the History of Egypt, by Abū 'Umar Muḥammad b. Yūsuf al-Kindī (d. A.H. 350) edited from the unique MS. in the British Museum (Add. 23,324) by A. Rhuvon Guest. (In the Press.)

The Ta'rikh-i-Jahān-gushā of 'Alā'u'd-Dīn 'Aṭā Malik-i-Juwayni, edited from seven MSS. by Mirzā Muḥammad of Qazwin. (In the Press.)

The Ansāb of as-Sam'āni, reproduced in facsimile from the British Museum MS. (Or. 23,355), with Indices by H. Loewe. (In the Press.)

The poems of four early Arabic poets. In 2 parts: — (1) The Diwāns of 'Amir b. at-Tufayl and 'Abid b. al-Abras, edited by Sir Charles J. Lyall, K.C.S.I.; (2) The Diwāns of at-Tufayl b. 'Awf and Tirimmāh b. Hakīm, edited by F. Krenkow.

The Kitābu'r-Raddi 'ala ahli'l-bida'i wal-ahwā'i of Makhūl b. al-Mufaddal an-Nasafi, (d. A.H. 318), edited from the Bodleian MS. Pocock 271, with introductory Essay on the sects of Islām, by G. W. Thatcher M.A.

An abridged translation of the Kashfu'l-Mahjūb of 'Alī b. 'Uthmān al-Jullābi al-Hujwiri, the oldest Persian Manual of Sūfiism, by R. A. Nicholson.

A monograph on the Southern Dialects of Kurdish, by E. B. Soane.

This Volume is one
of a Series
published by the Trustees of the
"E. J. W. GIBB MEMORIAL."

The Funds of this Memorial are derived from the Interest accruing from a Sum of money given by the late MRS. GIBB of Glasgow, to perpetuate the Memory of her beloved son

ELIAS JOHN WILKINSON GIBB,

and to promote those researches into the History, Literature, Philosophy and Religion of the Turks, Persians and Arabs, to which, from his Youth upwards, until his premature and deeply lamented Death in his forty-fifth year on December 5, 1901, his life was devoted.

يَلْكَ اَنَارُنَا نَدْلُ عَلَيْنَا . فَانْظُرُوا بَعْدَنَا اِلَى الْاَنَارِ

"The worker pays his debt to Death;
His work lives on, nay, quickeneth."

The following memorial verse is contributed by "Abdu'l-Haqq Hâmid Bey of the Imperial Ottoman Embassy in London, one of the Founders of the New School of Turkish Literature, and for many years an intimate friend of the deceased.

حمله یارانی وفاسيله ابدركن نغایب
کندی عمرند وفا گورمدی اول ذات ادیب
کج ایکن اولش ابدی اوج کاله واصل
نه اولوردی یاشامش اولسه ایدی مستر گیب

"E. J. W. GIBB MEMORIAL":

ORIGINAL TRUSTEES.

[*JANE GIBB*, died November 26, 1904],

E. G. BROWNE,

G. LE STRANGE,

H. F. AMEDROZ,

A. G. ELLIS,

R. A. NICHOLSON,

E. DENISON ROSS,

AND

IDA W. E. OGILVY GREGORY (formerly *GIBB*), appointed 1905.

CLERK OF THE TRUST.

JULIUS BERTRAM,

14, Suffolk Street, Pall Mall,

LONDON, S.W.

**PUBLISHERS FOR THE TRUSTEES.*

E. J. BRILL, LEYDEN.

LUZAC & Co., LONDON.

INTRODUCTION.

Seventeen years ago (in 1893) I published at the Cambridge University Press a translation of what is known as the *Ta'rikh-i-Jadid*, or "New History" of the Báb. It is thus entitled, as I pointed out on p. XXIX of the Introduction, to distinguish it from the older history of Hájji Mirzá Jání of Káshán, on which it is based, and of which the full text is now for the first time published. This older history, in spite of, or even because of, its great value in elucidating the character of the Bábi movement in its earliest stages, has, for reasons indicated on pp. XXVIII—XXX of the above-mentioned Introduction, so nearly perished off the face of the earth that, in spite of all my researches, I know of only one complete manuscript (*Suppl. Pers. 1071* of the Bibliothèque Nationale at Paris) and one partial manuscript (*Suppl. Pers. 1070*) containing the first third (pp. 1—85, line 7 of this edition). Both these manuscripts were originally obtained in Persia and brought thence to Europe, by the late Comte de Gobineau, the brilliant author of *Les Religions et les Philosophies dans l'Asie Centrale*, which first inspired my interest in and enthusiasm for the Bábis, and which contains what must still be regarded as one of the best, most picturesque and most original accounts of the Báb and his disciples yet written. On the death of the Comte de Gobineau his MSS. were sold by auction in Paris in 1884. Nine of what the late Dr. RIEU describes ¹⁾ as "the most valuable" of them

1) RIEU's *Supplement to the Catalogue of the Persian MSS. in the British Museum*, p. VII of the Preface. Here 1885 is named as the year of the sale, but if this be correct it must have been made by instalments, since, as will be seen, the 5 MSS. in the Bibliothèque Nationale were acquired in 1884.

were bought by the British Museum, but personally I would rather have had the five Bâbi MSS. of the collection which were acquired by the Bibliothèque Nationale. These five, which I first examined and took notes of in April, 1892, during a short stay in Paris, are as follows:

(1) *Suppl. Persan 1070.*

(Acquired by the Bibliothèque Nationale on Nov. 25, 1884; containing ff. 356 of 24.25 x 16.75, c. and 10 lines to page; written in clear but ungraceful *nasta'liq*).

It contains two separate works, *viz.*

(1) The *Persian Bayân* (ff. 1^b—284^b), ending as usual with Chapter 10 of Wâhid IX, followed by a short colophon:

نست هذه النسخة الثرية بحجة جناب اجل اعظم دستور الفخ وزير اكرم
سمت اتمام یافت سنه ۱۲۷۹

(2) The first third of Mirzá Ján's History (ff. 285^a—356^a = pp. 1—85 of this text). Then is no break between the beginning of this and the end of the *Bayân*, but the following note has been added in another hand in the margin of f. 285^a:

هو، بر اهل بصیرت مخفی نخواهد بود که این نسخه که اول آن این صفحه
است دخلی بکتاب بیان ندارد و چون در نسخه سابق بر این نسخه بحسب
مجلد نمودن ملحق کرده بودند کاتب تمیز نداده و نوشته و مثل آن با بیان
در يك جلد مجلد شده است و از کتب بیانیّه محسوب نمیگردد و نسبتی
بصاحب بیان ندارد، اینقدر است که یکی از مؤمنین بیان نوشته است
ولی با بیان در يك جلد بودن آن منافق عدل و انصاف است، میادا
بخیری نسبت دهد که محتجب مانده و بعلم حکم نموده،

*HE [IS GOD]! It should not be hidden from persons of discernment that this book, whereof this page is the beginning, has no connection with the *Bayân*, but since in the manuscript from which this copy was made the two in process

of binding had been placed in juxtaposition, the copyist so transcribed them without discrimination, so that a book like this has been bound in one volume with the *Bayán*. It is not, however, to be reckoned as one of the Bayánic scriptures, and has no connection with the Author of the *Bayán* [i.e. the Báb]; and although it is true that it was written by one of those who believed in the *Bayán*, yet it is not consonant with justice and equity that it should be bound up in one volume with it, lest some ill-informed reader should ascribe it [to the Báb himself] and so be misled, deeming himself possessed of knowledge".

The end of this fragment of Mírzá Jání's History (indicated in the notes at the foot of the text by the letters $\bar{\tau}$, i.e. ناقص, "the defective copy") corresponds with 66^b, line 13 of the following manuscript.

(2) *Suppl. Persan 1071.*

(Acquired on the same date as the MS. described above; containing ff. 198 of 22.25 x 17.25 c., with wide margins measuring 7.5 c., and 15 lines to page; written in clear *naskh* of the type affected by the early Bábís).

This is the complete copy (indicated in the notes by the letters $\bar{\kappa}$, i.e. كامل, "complete") on which the present text is chiefly, and from p. 85, l. 7 onwards entirely based.

On this manuscript and the preceding one *Subh-i-Azal*, to whom I sent a description of these five MSS., wrote on May 3, 1892, the following note:

تاریخ که اشاره فرموده بقراین باید از حاجی مرفوع شهید بوده غیر از او کسی تاریخ ننوشته، دیگری در بغداد خیال نوشتن داشت ولا بد نام حقیر در آن میان نوشته می شد بعضی مانع او شدند، حاجی محمد رضا نام از این قبیل اشخاص در این امر بوده اند ولیکن حاجی محمد رضا نای ناظر اصفهانی در همان سنوات نا نزدیک هشتاد یا آنکه قدری کم و زیاد

در انبار محبوب شد در کشتن او اقدام نموده بودند بالاخره گفتند خودش
در شب اول خود را تلف نموده بر قیامان خلق خود را بسته شهید شد بود،

"The history to which you allude must, by certain indications, be by the uplifted¹⁾ and martyred Hájji [Mírzá Jání], for none but he wrote [such] a history. Another in Baghdád had thought of writing one, and the name of this humble one [*i.e.* Šubh-i-Azal himself] would necessarily have appeared in it, but certain persons²⁾ prevented him. One named Hájji Muḥammad Rízā was of this class of persons in this Dispensation, but there was [also] a Hájji Muḥammad Rízā, a merchant of Iṣfahán, who in these years, until somewhere about [A.H. 12]70 (= A.D. 1853—4) more or less, was imprisoned in the gaol. They sought to slay him, and at length gave out that on the first night [of his imprisonment] he had bound a cord about his throat and destroyed himself, and so became a martyr".

(3) *Suppl. Arabe*, 2509.

(Acquired on Oct. 21, 1884; containing ff. 369 of 33 × 19 c. and 19 lines to page; written in a clear but very unformed *naskh*).

It contains 76 (= 19 × 4) *Súras*, all numbered and in some cases also named. The text for the first 28 ff. is fully pointed. The names of some of the *Súras* are as follows: *Súra* III, *Šúratu'r-Rusul*; — V, — *u'l-Jannat*; — VI, — *u't-Tanzil*; — VIII, — *u'l-Waraqá*, etc. The colophon is dated Tuesday, 14 Rabi' I, A.H. 1279 (= Sept. 9, 1862).

Concerning this book Šubh-i-Azal wrote in the letter above cited:

1) In the phraseology of the early Bábís "uplifted" or "elevated" (مرتفع) means "deceased". It is, of course, only used of believers.

2) Presumably some of Bahá'u'lláh's followers.

کتابیکه مشتمل بسور بم بسم الله العزيز الحكيم بوده منسوب بحفیر و مسمی بنور است چنانچه در اوائل اشاره شد که دو نور است و این نور ثانی است، در اینجا نسخه آن نیست در ایران موجود است اگرچه بعضی از کتب و چند جلد از نور بدست اعدا رسید لیکن این همان است قدری از کلمات آن افتاده شده است چنانچه مسطور فرموده بودند،

"The book containing *Sūras* and beginning with the invocation 'In the Name of God the Mighty, the Wise' is by myself, and is named 'Light' [*Kitābu'u-Nūr*]; for, as already indicated, there were two 'Books of Light', of which this is the second. No copy of it exists here [*i.e.* in Cyprus], but it exists in Persia, though some [of my] books including several copies of the [Book of] Light fell into the hands of my enemies. This, however, is that same book, though a few words are omitted, as you wrote".

(4) *Suppl. Arabe*, 2510.

(Acquired on Oct. 22, 1884; containing ff. 44 of 25.25 × 17.0 c. and 10 lines to page; written in a rather unformed *ta'liq*).

It begins at the very top of f. 1^a (so that possibly some portion may be missing from the beginning) and contains some 53 *Sūras*, each beginning with a different form of the *Bismi'llāh*, and each bearing a name, *e.g.* *Sūra J* (11 verses) is called *Tahmid*; — II, *Tasbiḥ*; — III, *Ta'dhīm*; — IV, *Taqdīs*; — V, *Shahāda*, etc. The colophon is dated Thursday, end of Dhu'l-Qa'da, A.H. 1278 (= April 29, 1862).

Concerning this book Ṣubḥ-i-Azal wrote:

آنکه پنجاه و سه سوره است پیش از تحریر کتاب نور در سال شصت و هفت مخصوص بنام شخصی احمد نام و عدد سور آن بعد اسم او و مختصر و موجز من اجل او بشهود آمد تا سابرین در آن بحور کلمات منقبض کردند و نام آن کتاب لوح مسطور اول و احمدیه مرقوم شده است،

"That one which consists of 53 *Sûras* appeared before the 'Book of Light' was written, in the year A.H. 1267 [= A.D. 1850—1851], and is dedicated to one Ahmad by name, with the number of which name [$1 + 8 + 40 + 4 = 53$] the number of the *Sûras* thereof corresponds. It was made brief and concise for his sake, that others might be submerged in those oceans of words. The name of this book is recorded as 'the first Written Tablet' and the '*Ahmadiyya*'".

(5) *Suppl. Arabe, 2511.*

(Acquired on the same date as the last; containing ff. 23 of 21.75×15.75 c. and 19 lines to page; written in a curious cramped writing, which cannot be described either as *naskh* or *ta'liq*).

This book, written partly in Arabic, partly in Persian, appears to be the work translated into French by Gobi-neau in his *Religions et Philosophies* (pp. 401—543) under the title of "*Ketab-e-Hukkam*" [properly *Kitāb-i-Aḥkām*] or "*le Livre des Preceptes*", and begins:

الله أكبر هو الأكرم بسم الله الأكرم الأكرم لا اله الا هو الأكرم الأكرم
قل الله أكبر فوق كل ذا (sic) أكرام، لن بقدر ان يمنع عن ملك سلطان
أكرامه من احد لا في السموات ولا في الارض ولا ما بينهما بخلق ما يشاء
بأمرة انه كان كراماً كراماً كريماً،

There is no colophon. Concerning this book Ṣubḥ-i-Azal wrote:

ثالث چنانچه اشارت فرموده اول آيات كه اسماء كريمة داشته نوبعي است
كه بجهت مرفوع ميرزا احمد كاتب جناب ملا عبد الكريم قزويني نازل
شده است و در طـ بشهادت رسيدند، بقیة آن از نوزده واحد بيان است
كه پازده از آن ظاهر شده و هشت مناج آن در مشیة الله محتجب شده در
مقام خود اشاره فرموده اند، زمانيكه اين متنفر بعضي از آثار بقروبن

امانت فرستاد پس از اخذ آن برارث و رحمت يك واحد از آن منقود شد
بود حال همین ده واحد موجود است مگر آنکه در ایران بزرگوار
مراستها پیدا شود؛

"The third, as was suggested [by you], is, so far as the earlier verses, containing [variations of] the name *Karim* ['Gracious'], are concerned, a letter revealed for the late ¹⁾ Mirzá Aḥmad the Scribe, His Holiness Mullá 'Abdu'l-Karīm of Qazwīn, ²⁾ who suffered martyrdom [in A.D. 1852] in Tīhrān. The remainder of it forms part of the nineteen *Wāhids* of the *Bayán*, eleven of which were manifested, while the eight [remaining ones] were veiled in God's Will, as is indicated in each case in the appropriate place. When I sent some writings as a trust to Qazwīn, after they were regained with bitterness and trouble one *Wāhid* thereof was lost, and now only the [other] ten *Wāhids* are at hand, unless they should be discovered with trouble and bitterness in Persia".

There exists, therefore, so far as we know, only one complete manuscript of Mirzá Jání's History, although it is the oldest and most authentic account of the stirring events of the years A.D. 1844—1851 or 1852, presented from the Bábí point of view, which we possess. Persecuted though they have been, the Bábís have nevertheless found little difficulty in preserving the greater part — certainly the most important part — of their literature. How, then, are we to account for the disappearance of this work, with the single exception of one copy brought out of the country about the year 1863, seeing that it is perhaps the most important document which exists for the history of the early Bábís?

To answer this question it is necessary to consider briefly

1) Lit. "upraised". See n. 1 on p. xvi *supra*.

2) See my translation of the *Traveller's Narrative*, p. 41 and n. 2 *at calc.*, and other passages specified in the Index.

the origins and evolution of Bábí doctrines — doctrines which cannot be properly understood except in connection with the theology of Islám generally and of the Shí'a sect in particular, and which must be considered, moreover, in their historical relations.

1. *Sunni, Shí'a, and Shaykhí.*

It is not always clearly recognized that the great schism which has divided Islám almost from the earliest times is not a mere question of names and persons but of principles. That the Prophet must have successors and Islám a supreme head or pontiff is recognized by both parties, but as to the nature and method of selection of that head they differ widely. According to the Sunni view, any suitable candidate chosen by the consensus of opinion of the Muslims (*Ijma' u'l-Ummat*) is competent to become the Caliph (*Khalifa*) or Vicar of the Prophet, and though during Umayyad and 'Abbásid times he was always chosen from one particular family, the method of selection in the period immediately succeeding the Prophet was entirely democratic. The Shí'a, on the other hand, hold firmly to the principle that the Imám, or supreme Pontiff of the Faith, must be a descendant of the Prophet (which practically means a descendant of his daughter Fáṭima and his cousin 'Alí), and not only a descendant but a particular descendant, nominated explicitly (*bi-naṣṣ*) by his predecessor, *i.e.* by the Prophet in the case of the first Imám, and in other cases by the preceding Imám. Thus the right of the *Khalifa* to rule reposed on the will of the people, the right of the *Imám*, on the will of God. The Imám was none the less Imám though recognized only by a small minority, and to recognize and yield allegiance to the rightful Imám was the supreme duty of the believer. "Whoever dies", says a familiar Shí'ite tradition, "without

having recognized the Imám of the Age, dies the death of a heathen".

To the Persians, imbued as they were with the belief in the Divine Right of Kings, and accustomed from Sásánian times to regard their rulers as divine beings (Shápúr I, for instance, calling himself in his inscriptions ΘΕΟΣ and *aláhâ*) the Shi'ite theory of the Imámate was naturally the more acceptable, and it is in Persia that it has always had its stronghold. And while some of the Shi'a contented themselves with regarding the Imáms as "immaculate" (*ma'ṣūm*), others, known generically as *ghulât*, or "exceders", invested them with Divine attributes, or regarded them as Emanations of the Deity.

Of these *Ghulât* there were many sects, differing in details, but all characterized, according to ash-Shahristáni, ¹⁾ by four cardinal doctrines, *viz.* Metempsychosis (*tanásukh*), Anthropomorphism (*ḥashbih*) or Incarnation (*ḥulūl*), "Return" of individuals or types in successive cycles (*rij'at*), and variation in the Divine Purpose (*badá*) ²⁾. Amongst the latest of these were the Shaykhís, or followers of Shaykh Aḥmad al-Aḥsá'í, of whom Sayyid (or Mírzá) 'Alí Muḥammad the Báb was one, while his rival Ḥájji Karím Khán of Kirmán, whose sons are the heads of the present Shaykhís, was another. It is therefore in the doctrines of the Shaykhís that the origins of the Bábí doctrines must be sought. Now the chief doctrines of the Shaykhís were:

(1) That 'Alí and the succeeding eleven Imáms (twelve in all) were divine or quasi-divine beings.

1) *Kitābu'l-Milāl wa'n-Nihāl* (ed. Cureton), pp. 113 and 132—133.

2) See the *Dictionary of the Technical Terms of the Sciences of the Muḥaddiths* (Calcutta, 1862), Vol. I, p. 157, where it is stated that those who hold this view "admit that God may will a thing, and that thereafter there may appear to Him something which was not before apparent", so that He may alter His purpose.

(2) That since the twelfth Imám, or Imám Mahdí, disappeared from mortal ken in A.H. 260 (= A.D. 873—4), and will only return at the end of time "to fill the earth with justice after that it has been filled with oppression", and since the faithful are in constant need of his direction and guidance, which God in His Mercy must needs make accessible to them, therefore there must always exist amongst the faithful one who is in direct supernatural communication with the Absent Imám, to serve as a "channel" between the Imám and his people. This person they call "the Perfect Shí'a" (*Shí'a-i-Kámil*).

(3) That there is no bodily Resurrection, but that only a sort of "astral body" (*jism-i-harqulá'i*) survives the dissolution of the material form of man.

The Shaykhís, therefore, recognize only four Pillars (*arkán*) or fundamental principles of belief, *viz.* (1) belief in God; (2) belief in the Prophet; (3) belief in the Imám; (4) belief in the "Perfect Shí'a"; while the orthodox Shí'a, or *Bálá-saris*, recognize five, *viz.* (1) belief in God; (2) belief in the Unity of God; (3) belief in the Justice of God; (4) belief in the Prophet; and (5) belief in the Imám. Of these the Shaykhís object to (2) and (3) as redundant, since belief in God and His Prophet implies belief in the *Qur'án* and all that is therein revealed concerning God's Attributes, while, as we have seen, they add an article concerning the "Perfect Shí'a", or permanent Channel of Grace between the Imám and his people. And there is no doubt that first Shaykh Aḥmad al-Aḥsá'í, and after him his successor Sayyid Kázim of Rasht, was regarded as the "Perfect Shí'a" or Channel of Grace above mentioned.

On the death of Sayyid Kázim of Rasht it was at first not clear who should succeed him as "the Perfect Shí'a", but soon two rival claimants appeared, Hájji Karím Khán of Kirmán, the recognized head of the later Shaykhís, and

Mirzá 'Alī Muḥammad of Shīrāz. The latter, however, adopted the title of *Báb*, or "Gate", which practically connoted the same idea as "the Perfect Shī'a" and which was as old as the Twelfth Imām himself. For the Twelfth Imām, or Imām Mahdī, never showed himself to his followers after he had performed the funeral rites over his father's grave, but entered at once into "Occultation" (*Ghaybat*). During the earlier period of this "Occultation", however, he was not completely isolated from his followers, with whom he maintained indirect communications through a series of four successive "Gates" (*Báb*, plural *Abwāb*). This period, known as the "Minor Occultation" (*Ghaybat-i-Suḡhrā*), was brought to an end by the death of the fourth and last *Báb*, and was succeeded by the "Major Occultation" (*Ghaybat-i-Kubrā*). The Twelfth Imām succeeded to the Imāmate in A.H. 260 (exactly one thousand years before the "Manifestation" of the *Báb*), and disappeared from mortal ken in A.H. 329, since which time, according to orthodox Shī'ite belief, he has been concealed with certain of his faithful followers in the mysterious city of Jābulqá, whence he will issue forth in the fulness of time "to fill the earth with Justice after it has been filled with oppression" ¹).

2. Development of the *Báb's* doctrine.

There was, therefore, nothing very new or original in the assumption by Mirzá 'Alī Muḥammad of the title of *Báb*, and the position of intermediary between the Absent Imām and his faithful followers. Very soon, however, he "went a step higher", as the Bábīs say, declared himself to be the Twelfth Imām or Imām Mahdī himself, and conferred the title of *Báb* on one of his followers, Mullá Ḥusayn of Bush-

¹ For fuller details concerning the meaning of the title *Báb* and the persons who adopted it before Mirzá 'Alī Muḥammad, see Vol. II of my translation of the '*Traveller's Narrative*', pp. 226—234 and pp. 296—299.

rawayh. Hitherto he had called himself "the gate" (*Báb*), "the Reminder" (*Dhikr*), "the Person of the Seven Letters" (*Dhāt-i-Hurūf-i-Sab'a*, because his name, 'Alī Muḥammad, comprises in Arabic seven letters); now he called himself the *Qā'im* ("He who is to arise"), the *Mahdī*, and even "the Point" (*Nuqta*). The period of this change is fixed by Mirzá Jánī (p. 212, l. 15) as coinciding with the removal of the Báb to the castle of Chihriq¹), where he appears to have spent the last two years and a half of his life (Jan. 1848—July, 1850)²), and this claim on his part was one of the points on which he was specially questioned when he was cross-examined before Naṣīru'd-Dīn (then Crown-Prince, afterwards Sháh) at Tabriz³).

It must, however, be clearly apprehended that, as Gohineau truly observes, "il n'y a aucun rapport entre l'idée que les Bábys se font du *Point*, et ce que les musulmans pensent au sujet de l'Imam Mehdy"; and it must be added that the theory now advanced by the Bahá'ís that the Báb considered himself as a mere herald or fore-runner of the Dispensation which Bahá'u'lláh was shortly to establish, and was to him what John the Baptist was to Jesus Christ, is equally devoid of historic foundation. In his own eyes, as in the eyes of his followers, Mirzá 'Alī Muḥammad inaugurated a new Prophetic cycle, and brought a new Revelation, the *Bayán*, which abrogated the *Qur'án*, as the *Qur'án* had abrogated the Gospels, and the Gospels the Pentateuch. It is true that the Báb emphatically and repeatedly declares that he is not the last Manifestation of the Universal Reason or Prophetic Spirit, and that his Revelation is not final, but

1) See also my translation of the *New History*, p. 241.

2) See Vol. II of my translation of the *Traveller's Narrative*, p. 277.

3) See Vol. II of *Traveller's Narrative*, pp. 288—9, and the whole of the succeeding note (Note N) on "the Báb's claim to be the Imám Mahdí" (pp. 290—295).

that he will be followed by another and a greater Manifestation, whom he calls "Him whom God shall manifest" (*Man yudhhiruhu'lláh*). It is also true that, deeply impressed by the obstinacy with which the followers of each Prophet had in the past rejected, for the most part, the successor whose Advent was foretold in their scriptures and traditions, he again and again urges his followers not to imitate the example of the Jews who crucified their expected Messiah, the Christians who rejected the promised Paraclete (by whom the Muslims understand their Prophet Muḥammad), and the Muhammadans who, while professing to expect eagerly the return of the Imām Mahdí, persecuted, imprisoned and finally put to death him who was really intended in the traditions referring to the Imām. And so great was his fear that his followers might act in like manner in rejecting "Him whom God shall manifest" that he bids them, even if they cannot be sure that one claiming this high position is genuine, at any rate to refrain from rejecting or persecuting him, but rather, if they cannot believe, to keep an open mind. But it is not true, so far as one can judge from the *Bayán*, that the Báb regarded himself as a fore-runner of "Him whom God shall manifest" in any narrower sense than that in which Moses was the forerunner of Christ, or Christ of Muḥammad, or Muḥammad of the Báb; while inasmuch as the *Bayán* contains regulations for the conduct of the Bábí state, and implicitly assumes a time when Persia at least shall have adopted Bábism as the state religion, it may be inferred that the Báb expected that the next Manifestation would be separated from his own by an interval of time more or less commensurate with those intervals which had separated previous Dispensations. Indeed the following texts from the Persian *Bayán* afford some ground for supposing that this interval was expected to be 1511 or 2001 years, these being the numbers represented by the numerical

values of the words *Ghiyáth* (غیاث) and *Mustagháth* (مستغاث). The most important references to this point are:

(1) Persian *Bayán*, *Wáhid* II, *Báb* 17:

اگر در عدد غیاث ظاهر گردد و کل داخل شوند إحدى داخل در نار نی ماند، اگر ای مستغاث رسد کل داخل شوند احدی در نار نی ماند الا آنکه کل مبتل ی گردند بنور او،

"If He [whom God shall manifest] shall appear in the number of *Ghiyáth* and all shall enter in, not one shall remain in the Fire. If He tarry until [the number of] *Mustagháth*, all shall enter in, not one shall remain in the Fire, but all shall be transformed into His Light".

(2) Persian *Bayán*, *Wáhid* III, *Báb* 15:

عالم بظهور نیست غیر الله هر وقت شود باید کل تصدیق نمایند و شکر الهی بجا آورند اگرچه امید از فضل اوست که تا مستغاث برسد و از قبل [او] کلمه الله مرتفع گردد و انما الدلیل آیه والوجود علی نفسه اذ العیر یعرف به و هو لا یعرف بدونه، سبحان الله عما یصفون،

"None knoweth [the time of] the Manifestation save God: whenever it takes place, all must believe and must render thanks to God, although it is hoped of His Grace that He will come ere [the number of] *Mustagháth*, and will raise up the Word of God on his part. And the Proof is only a sign [or verse], and His very Existence proves Him¹), since all else is known by Him, while He cannot be known by what is below Him. Glorious is God above that which they ascribe to Him!"

3. The Báb's theory of Theophanies.

According to the Báb's conception, as set forth, for instance, in the Persian *Bayán*, God, while comprehending all things,

1) This rather obscure sentence appears to mean that the personality of "Him whom God shall manifest" and his power to reveal "signs" or "verses" (*áyat*) like those of the *Qur'án* are sufficient proofs of his identity.

is Himself incomprehensible. As "none but Himself knoweth Himself", knowledge of God must be understood as meaning knowledge of His Manifestation, *i.e.* of the Prophet of the Cycle; refuge in Him as refuge in His Manifestation; meeting Him as meeting His Manifestation, "for none can meet the Most Holy Essence" (II, 7 and III, 7), and "what is intended by the return of the Angels to God is the return of the Saints to 'Him whom God shall manifest', seeing that there neither hath been nor is any [direct] way to the Eternal Essence" (II, 10). What is manifested is the Will (*Mashiyyat*) of God, which created all things, and stands to them in the relation of Cause to Effect or Fire to Heat. This Will is the *Nuqta* or "Point" (II, 13; III, 7 and 8) of each Prophetic Cycle and manifests itself in the Revelation proper to that Cycle. Thus Muhammad is the *Nuqta-i-Furqân*, or Point of the Qur'anic Dispensation, as Mîrzâ 'Alî Muhammad is the *Nuqta-i-Bayân*, or Point of the Bayânic Dispensation, and the two are identical (I, 15; VIII, 2). Adam, who is placed in the *Bayân* (III, 13) 12,210 years before the Bâb, was the first Manifestation, and "that which was obeyed in him was identical with that which was obeyed in other Prophets" (VII, 2). These Manifestations of the Divine Will (*Mashiyyat*) are identical (VII, 10; VIII, 2 *etc.*), like the Sun which rises day after day (VI, 12; VII, 15; VIII, 1); all the earlier ones exist for the latest (IV, 12), which, in turn, needs all of them (V, 4); and they have neither beginning nor end (III, 15; IV, 12), for there were other worlds before Adam (IV, 14), and there will be other Manifestations after "Him whom God shall manifest" (VII, 13; IX, 9). Each Manifestation is more perfect than the last and includes all preceding ones (III, 13), and each time the Divine Will returns with increased strength and fuller Utterance, so that Adam may be compared to the embryo, the Bâb to a boy 12 years of age (the lapse of 1000 years in the life of the world evidently

corresponding to one year's growth in the Manifestation, Adam, as we have seen, being placed 12,210 years before the Báb) and "He whom God shall manifest" to a lad of 14 (III, 12) or 19 years of age (III, 15; V, 4). A new Manifestation comes as soon as the evolution of the human race has prepared men for it (VI, 13), but only God knows when it will be (VII, 10; III, 15).

Another favourite illustration used by the Bábís (though not, I think, occurring in the *Bayán*), to explain in what sense the successive Manifestations are identical and in what sense progressive, is that of a teacher engaged in teaching different classes of students of different ages and degrees of knowledge. The teacher is the same and his knowledge is the same, but he uses different phraseology and illustrations according to the capacity of his hearers. Thus to a class composed of little children he will perhaps say that knowledge is to be desired because it is sweet like sugar, inasmuch as their minds are incapable of appreciating its desirability in a less concrete and materialistic form; but to a class of older pupils he will describe it in a different manner. So Muhammad, for instance, speaking to a primitive and materialistic people like the Arabs spoke of the Resurrection, Heaven and Hell in materialistic terms they could understand; but in the *Bayán*, which is addressed to a more highly-developed and civilized audience, it is explained that the Resurrection (*Qiyámat*) is the period of the Manifestation of the New Uprising (*Qá'im*) of the Divine Will (II, 7; VIII, 3; IX, 3), and is not to be understood in the material sense in which the Shí'a Muhammadans understand it (II, 7); that the Resurrection of anything is the time when its perfection is made manifest, so that, for example, the Bayánic Dispensation is the Resurrection of the Qur'anic or Muhammadan (II, 7; VII, 15); that all things, therefore, even cups and saucers (II, 11), have a Resurrection; and that the Day of

Judgement has already come (VI, 13) and is just like any other day externally, so that it passes by and many are unaware of it. So likewise Heaven is belief in the Manifestation (II, 1; II, 4; II, 16); is the *Bayán* (II, 19; II, 13; III, 13); is wherever believers are or have been (II, 9; II, 10; IV, 4; V, 13); is the perfection of everything (III, 13; III, 17; IV, 11; V, 4; VI, 3); and the idea of a material and sensuous heaven is ignoble (VII, 19), while God alone knows what shall be after death (II, 8). So also Hell is unbelief, and its essence is ignorance and denial (II, 1; II, 4; it is the "Eternal No" (II, 17), and he who disbelieves in the *Bayán* is already in Hell (II, 6); it is true, though no one has hitherto understood in what sense (II, 16; II, 17); and wherever no believer dwells, there is a part of Hell. In like allegorical fashion are explained the Tomb and its torments, the Balance, the Bridge of *Širát*, and the like.

4. "*He whom God shall manifest*".

In order to judge aright of the controversies which soon after the Báb's death divided his followers, it is very necessary to have at any rate a summary knowledge of the teaching of the *Bayán* concerning "Him whom God shall Manifest" (*Man yudhhiruhu'lláh*). The following, therefore, are some of the principal declarations about Him in the Persian *Bayán*. He is the "Speaking Book" (*Kitáb-i-Natig*), and on His appearance all who refuse to believe in Him cease to be accounted believers (II, 3; IV, 4). Belief in Him is equivalent to belief in God (III, 15), and refuge in Him to refuge in God (II, 4; IV, 2). "Letters" included in His Book are saved, and those not so included are lost (II, 4). He is intended by every good name in the *Bayán* (II, 5), which is the measure or standard only till He comes (II, 6), and will then bear its fruit (II, 7) and attain its Resurrection (II, 7), for when He appears all shall be raised up as one

soul (II, 9). Whosoever believeth in Him hath believed in the *Bayán* (II, 9), which "revolves round His Word" (III, 3). Opposed to Him is the "Tree of Denial", which includes all who deny Him (II, 5). He will certainly appear before 2001 years have elapsed (VII, 10), and when He appears He has a right to all things, being independent of all things, and dependent only on God (III, 1; III, 13; VII, 14). His command is God's command (III, 2), and He is not to be asked why He does anything (III, 1). He is the First Paradise and the Most Great Name (III, 8), and all excellence in the World of Contingent Being is from Him (III, 13). The desire of the *Bayán* and of the People of the *Bayán* (i.e. the Bábís) for Him exceeds all desire (III, 3; III, 8), for He is divine (III, 13; VIII, 1), and is identical with the *Nuqta-i-Bayán*, i.e. the Báb (III, 13; IV, 9; VII, 2; VIII, 2). The day and place of His Advent are known to God alone (IV, 5; VI, 3; VII, 10), and His coming will be sudden (VII, 9), like that of the *Nuqta* (IV, 11). All the *Bayán* is His (VI, 16), and He best knows its meaning, since He is in truth its author (VI, 1). One verse of His Scripture is better than a thousand *Bayáns* (V, 8; VI, 6; VII, 1), and to understand it is better than to know all the *Bayán* (IV, 8). All previous Manifestations were created for Him (IV, 12), and He is the source of all the [Divine] Names and Attributes (V, 9). He is a touchstone to discriminate the true and the false (V, 4), and is eternally pure (VI, 17). In His day the unbeliever's soul is not his own (V, 5), and all must adopt His religion (VII, 5), for all will then have been educated in the *Bayán* (V, 5), though He is to be recognized by Himself, not by the *Bayán* (VII, 11), for it is impossible that one should falsely claim to be He (VI, 8), and He is the fulfilment of the words "there is nothing like Him" (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ). Many commandments are given in the *Bayán* to ensure respect for and constant remembrance of Him. Thus the first of the nineteen

months which constitute the Bábi year, called "the Month of Bahá", is consecrated to Him (V, 3); all must rise up on hearing His name, and in every assembly a vacant seat is to be left for Him (IX, 1). None must grieve another lest perchance he inadvertently grieve Him (IV, 5), and children must not be beaten lest He should suffer in the days of His childhood (VI, 11; VII, 18).

5. *Bahá'u'lláh and Šubh-i-Azal.*

Now amongst the Báb's followers were two half-brothers of Núr in Mázandarán, the elder named Mirzá Husayn 'Alí and entitled *Bahá'u'lláh* ("the Splendour of God"), and the younger named Mirzá Yahyá and entitled *Šubh-i-Azal* ("the Dawn of Eternity"). At a later date the rivalry which arose between these two half-brothers divided the Bábis into two sects, the Azalis, who are now numerically few, and the Bahá'is, who now constitute the vast majority of the Bábis. At the time when Mirzá Jání wrote, however (which, as we have seen, was between 1850 and 1852, within two years of the Báb's death), the utmost harmony appears to have existed between the brothers. Of the very important and instructive account of them given by Mirzá Jání (pp. 238, l. 12—245, l. 3) I have given a full translation on pp. 374—382 of the *New History*, to which I would refer all readers of this Introduction. Briefly what clearly appears from this account is that Mirzá Yahyá received the title of *Šubh-i-Azal* because he appeared in the fifth year of the Manifestation, which, according to a tradition of Kumayl (p. 3, last line of the text) is characterized by "a Light which shone forth from the Dawn of Eternity"; that the Báb bestowed on him his personal effects, including his writings, clothes and rings, nominated him as his successor (*Wali*), and bade him write the eight unwritten *Wáhids* of the *Bayán*, but abrogate it if "He, whom God shall manifest", should appear

in his time, and put into practice that with which he should be inspired. It is also clear that Mírzá Jání himself believed that *Subh-i-Azal* was actually "He whom God shall manifest". Independent evidence of the Báb's nomination of *Subh-i-Azal* as his successor is also afforded, *first*, by the text of the original nomination (*New History*, p. 426), in which *Azal* is called *Ismu'l-Wahid* ("the Name of the One"), *Wahid* being numerically equivalent (= 28) to Yahyá; *secondly*, by the Comte de Gobineau, who says (*Religions et Philosophies*, p. 277): "Il y eût quelque peu d'hésitation sur le successeur du Báb; mais enfin il fut, non pas élu, mais reconnu, car certains signes extérieurs et certaines facultés morales désignent divinement le chef de la religion. C'était aussi un tout jeune homme. Il n'avait que seize ans; il s'appelle Mirza-Yahya et est fils de Mirza-Bou-zourg-Nouri, vizir d'Imam-Werdy-Mirza, gouverneur de Téhéran. Il a perdu sa mère au moment de sa naissance, et la femme d'un chef des bâbys, d'un des membres de l'Unité, qui porte le titre de *Djenáb-Béha*, 'l'Excellence Précieuse', avertie par un songe de l'état misérable où se trouvait l'auguste enfant, le prit avec elle et l'éleva jusqu'à sa cinquième année. . . . Le Báb avait porté le titre de *Hezret-i-Allá*, 'l'Altesse Sublime'. Le second Báb s'appelle *Hezret-i-Esál*, 'l'Altesse Éternelle'. L'élection avait été toute spontanée et elle fut reconnue immédiatement par les bâbys." And finally a passage in the *Íqán*, written in A. H. 1274 (= A. D. 1858—9) clearly shows that *Bahá'u'lláh*, who was its author, at that time regarded himself as subject to another authority, presumably *Subh-i-Azal*¹).

The date when Bahá'u'lláh put forward his claim to be "He whom God shall manifest" is given in some Bahá'í

1) I published the whole text of this passage in my *Catalogue and Description of 27 Bábí MSS.* (*J. R. A. S.* for 1892, pp. 436—8) and the translation of the most important passages in my second paper on the *Bábís of Persia* (*J. R. A. S.* for 1889, pp. 946—7).

Mirzā Yahyā "Šubh-i-Azal" (1), with his sons and one of his followers, Mirzā 'Abdu'l-Aḥad of Zanjān (4). The eldest of the sons present is Mirzā 'Abdu'l-'Alī (2), who died in Sept. 1902; the second is Mirzā Rizwān 'Alī, who subsequently adopted the name of "Constantine the Persian" (3).

میرزا یحیی صبح ازل با فرزندان و یکی از اصحابش در شهر ماغوسا در جزیره قبریس (۱) صبح ازل (۲) پسر میرزا عبد العلی (۳) پسر میرزا رضوان علی (۴) میرزا عبد الاحد زنجانى که پدرش در واقعه زنجان کشته شد؛

writings as A. H. 1280 (= A. D. 1863—5). Nabíl, in his versified chronology¹), says that Bahá'u'lláh was fifty years old at the time of his 'Manifestation', which, as he was born at the beginning of A. H. 1233 (= A. D. 1817), would give A. H. 1283 (= A. D. 1866—7) as the date²). This latter date seems more probable, since the 'Manifestation' is generally considered to have taken place at Adrianople (which, partly for this reason, partly on account of equivalence in the numerical values of the two words *Edirne* and *Sirr*, is called by the Bahá'ís *Arṣ-i-Sirr*, "the Land of the Mystery"), where Bahá'u'lláh and Ṣubḥ-i-Azal, with their families and principal disciples, were living in exile from December, 1864, until August, 1868. That, in spite of violent dissensions, Bahá'u'lláh's claim should have been ultimately accepted by the great majority of the Bábís will astonish no one who has attentively considered what is said by the Báb as to "Him whom God shall manifest", for if the Báb produced "Verses" in the style of the Qur'án, so did Bahá'u'lláh; if the Báb's personality proved the truth of his claim by the all-compelling influence which it exerted over his followers, so did Bahá'u'lláh's; and, as we have seen, God alone knew when "He whom God shall manifest" would appear, and none could falsely lay claim to that high station. The difficulty does not lie here so much as in the fact that Ṣubḥ-i-Azal, who was indubitably appointed by the Báb as his successor, consistently refused to recognize his half-brother's claim, so that the Bahá'í, who must necessarily accept the divine character of the Báb's mission (since he who believes in one Manifestation must accept all preceding Manifestations), is driven to make the assumption that the Báb, being

1) For the text and translation of this, see J. R. A. S. for 1889, pp. 983—990.

2) The dates A. H. 1269 (A. D. 1852—3) and A. H. 1285 (A. D. 1868—9) are also given by other authorities. See the Introduction to my translation of the *New History*, pp. XXXV—XXXVI and foot-notes.

divinely inspired and gifted with divine knowledge and pre-science, deliberately chose to succeed him one who was destined to be the "Point of Darkness" or chief opponent of "Him whom God shall manifest".

6. *The History of Mirzá Jání and the New History.*

So difficult, and especially so opposed to the Shí'a theory of the Imámate, is this assumption that it is perhaps not to be wondered at that the Bahá'ís endeavoured to get over the difficulty by ignoring Şubḥ-i-Azal's existence as far as possible, and by suppressing all documents tending to prove the position which he undoubtedly held. Foremost amongst such documents was Mirzá Jání's history, which, as we have seen, was so successfully suppressed that had it not been for the accident that an intelligent and sympathetic though unbelieving foreigner, the Comte de Gobineau, obtained and brought to Europe a manuscript of the work in question before the "exigencies of the time" (*maşlahat-i-waqt*) demanded its suppression, it would probably have perished utterly. When I was in Persia in 1887—8 the Bábis whom I met generally feigned complete ignorance of the very name and existence of Şubḥ-i-Azal, and it was only because I had read the Comte de Gobineau's *Religions et Philosophies* that I was ultimately enabled to ascertain that he was alive and to visit him in the Spring of 1890 at Famagusta in Cyprus. And though I made many enquiries amongst the Bábis in different parts of Persia for Mirzá Jání's history, I found no trace of its existence. This fact is very instructive in connection with the history of other religions, for it is hard for us, accustomed to a world of printed books and carefully-guarded public libraries, to realize that so important a work as this could be successfully suppressed; and equally hard to believe that the adherents of a religion evidently animated by the utmost self-devotion and the most fervent enthu-

siasm, and, in ordinary every-day matters; by obvious honesty of purpose, could connive at such an act of suppression and falsification of evidence. The application of this fact, which, were it not established by the clearest evidence, I should have regarded as incredible, I leave to professional theologians, to whom it may not be devoid of a wider significance. Of this much I am certain, that the more the Bahá'í doctrine spreads, especially outside Persia, and most of all in Europe and America, the more the true history and nature of the original Bábí movement is obscured and distorted.

Now Mírzá Jání's history contained, besides the portions which it was desired to suppress or alter, a mass of historical matter which was of the utmost interest to all Bábis, whether Bahá'ís or Azalís, and of which the preservation did not clash with the "exigencies of the time". What may best be described as a "Bowdlerized edition" of the work was therefore prepared under circumstances fully detailed by Mírzá Abu'l-Faẓl of Gulpáyagán, a very learned and devoted old follower of Bahá'u'lláh, and issued under the name of the "New History" (*Ta'rikh-i-Jadid*). The communication on this subject made by Mírzá Abu'l-Faẓl to Lieut. Alexander Tumansky was entitled in honour of this officer *Risála-i-Iskandariyya* ("the Alexandrine Treatise"), and was published by him in Vol. VIII (pp. 33—45) of the *Zapiski* of the Oriental Section of the Imperial Russian Archaeological Society, while of that portion of it which dealt with the genesis of the *New History* I published an English translation on pp. XXXV—XLII of the Introduction to my translation of that work. Briefly, the work was undertaken by a certain Mírzá Husayn of Hamadán at the instigation of Mánakjí, the Zoroastrian agent at Tíhrán, about the year 1874, and Mírzá Abu'l-Faẓl himself composed a portion of the Preface and suggested the *modus operandi*, which was to take Hájji Mírzá Jání's

history as the basis, add dates and other particulars from the *Násikh* 't *Tawárikh* and 'the supplement of the *Ra'w-gatu's-Safá*, and submit the rough draft for correction to Hájji Sayyid Jawád of Karbalá, a Bábi of old standing who "from the beginning of the Manifestation of the First Point [*i. e.* the Báb] until the arrival of His Holiness Bahá'u'lláh in Acre, had accompanied the Friends everywhere in person, and was thoroughly informed and cognizant of all events". Mánakí, however, insisted on taking part in the final redaction of the work, much, as Mírzá Abu'l-Fa'zl implies, to its disadvantage, while Mírzá Husayn's intention of adding a second volume dealing with the history of Bahá'u'lláh was frustrated by his death in A. D. 1881—2.

We must now consider in somewhat further detail how Mírzá Jání's history was treated by the compiler of the *New History*. First he entirely suppressed the original Introduction (pp. 1—99, line 2 of this text) and substituted one of his own of a much less metaphysical and more rationalistic character (pp. 1—30 of my translation of the *New History*). Secondly, he entirely suppressed the original conclusion (pp. 238, line 12 to 283), dealing with the history of Šubh-i-Azal and the events immediately succeeding the Báb's death, and substituted a quite different conclusion of his own (pp. 313—319 of my translation of the *New History*). Thirdly, he suppressed all mention of Šubh-i-Azal, whose name only occurs once in a sentence clearly interpolated in the British Museum MS. of the *New History* (pp. 246—7 of my translation). Fourthly he toned down or suppressed incidents and expressions not in accordance with later Bahá'í sentiment or calculated to create an unfavourable impression on the general reader. Bahá'u'lláh greatly developed the ethical and repressed the metaphysical side of Bábiism; strove to make peace with the Persian Government by representing himself and his followers as loyal subjects of Náṣiru'd-Dín Sháh, the

arch-persecutor of the Báb and his disciples; told his followers that they should prefer to be killed rather than to kill, that they should "consort with those of all creeds with spirituality and fragrance", and that all men "were fruits of one tree and leaves of one branch". The original Bábís, on the other hand, were more like the old Covenanters: they might consider themselves as "meek", but they fully intended to inherit the earth; they held those who rejected the Báb as unclean and worthy of death; and they held the Qájár Sháhs of Persia in detestation which they were at no pains to hide. Hence considerable modifications had to be made in Mírzá Jání's phraseology in order to bring it into harmony with Bahá'í ideas as to what should have been the demeanour and phraseology of their predecessors.

To exhibit in full by means of parallel translations the modifications effected by Mírzá Husayn in the History of Mírzá Jání would, however interesting, far exceed the scope of this Introduction, and a few instances must suffice as specimens. I have given a general comparison of the contents of the two histories in Appendix II (pp. 339—396) of my translation of the *New History*, and have there indicated the chief divergences between the two. I there divided the contents of Mírzá Jání's History into the Introduction (pp. 1—99 of this text), which differs entirely from the Introduction to the *New History*, and thirteen sections. These I here enumerate, indicating the pages of the present text (*M. T.*) with which they correspond, and also their correspondence (so far as it exists) with my translation (*N. H.*) of the *New History* (Cambridge University Press, 1893).

1. *Account of Shaykh Ahmad al-Ahsá'í and Sayyid Kázim of Rasht.*

(*M. T.*, 99—105 = *N. H.* 31—33). The former presents a much fuller and more connected narrative, and represent

these two teachers as the first and second *Báb* or "Gate" respectively, while Mírzá 'Alí Muḥammad himself is spoken of in one place (p. 104, l. 5) as "the Most Great Gate of God" (*Bāb-i'llāhi 'l-A'ẓīm*), and in another (p. 104, l. 22) as "the Gate of the Imām" (*Bāb-i-Imām*).

2. *The Báb's youth, and the earlier period of his mission.*

(*M. J.* 105—110 = *N. H.* 33—39). Two miraculous utterances ascribed to the Báb by the older historian are omitted by the later.

3. *History of the Báb until the death of Minúchíhr Khán.*

(*M. J.* 111—120 = *N. H.* 198—213). Another miracle ascribed to the Báb by the former (p. 119, ll. 17—23) is omitted by the latter (*N. H.*, p. 212, note 2 *ad calc.*).

4. *Conversion of Sayyid Yahyá of Dáráb.*

(*M. J.* 120—122 = *N. H.* 111—115). The latter joins this section to the ninth section of *M. J.* (pp. 223—9 of the text = *N. H.* 115—124), and adds matter not to be found in the older history, though in one case (Kúchuk 'Alí Beg's narrative) professedly cited from it. Sayyid Yahyá's remark to Mírzá Jání, that he would with his own hand kill his father if he should deny the truth of this [the Báb's] Manifestation, is omitted by *N. H.*

5. *History of the Báb until and including his examination at Tabris.*

(*M. J.*, 122—138 = *N. H.* 213—228, 238—240 and 284—291). When the Báb passed through Káshán on his way to Āzarbáyján he was for two days and nights the guest of Mírzá Jání, the author of this history, who, however, makes only the following mention of this event (pp. 123—4 of this text): — "And he [the Báb] did not again eat food save

only in Káshán, where he abode two days and nights. Wonderful and marvellous signs were shown by that Sun of Truth. A full description of these would form a book by itself. Yet the *New History* (p. 214) says: "Hájji Mírzá Jání gives in his book a full description of all the wonderful things which they witnessed in those [two] days and nights, at the conclusion of which he says, 'If I should seek to narrate in detail all that took place during those [two] days and nights, it would fill a large volume'." And one MS. adds: "This is the exact expression of which he makes use in his book".

The narrative of Muḥammad Beg *Chápárchí-báshí* is given in almost identical words in *M. J.* (pp. 124, l. 7—130, l. 22) and *N. H.* (pp. 217—224), but the preceding passage has been a good deal expanded in *N. H.* (p. 216, l. 23—p. 217, l. 16). A comparison of the two versions is instructive as showing the sort of alterations and expansions introduced by the editor of the later work.

Mírzá Jání's version runs:

"Thereafter they conducted His Holiness to the *Muṭamad's* village, which is called Khánliq and is near to Kinári-gird, and lodged him there. Then they informed [Muḥammad] Sháh and the Hájji [Mírzá Aghásí]. The Shah wished to bring him to Tíhrán, but the Hámán of his Age [*i. e.* the Hájji], prompted by the violence of his envy, would not consent, and appointed twelve horsemen to convey that Lord of the poor to Máh-Kú [*i. e.* Mákú]"¹.

The version in the *New History* runs thus:

"After leaving Káshán, the Báb came to Khánliq, a village distant about [five] or six parasangs from Tíhrán, which had belonged to the late *Muṭamadu 'd-Dawla*. Thence the

1) Mírzá Jání always uses this form, no doubt with the view of giving a popular etymology, for *Máh-Kú* means the "Ward (or Street) of the Moon".

escort sent word of their arrival to Hájji Mīrzá Aghásí. Now the late King Muḥammad Sháh was desirous of an interview with His Holiness, but the Hájji, influenced by certain absurd fancies (for he regarded the Báb as [a magician] skilled in gaining sway over men's hearts), and actuated by considerations of self-interest, would not suffer it. For he feared that in a single interview the Báb might bewitch the King, or that his followers might determine on revolt and raise an insurrection. He therefore appointed twelve horsemen to conduct him to Máku. But while he was still at Khánliq many persons of note visited him. Amongst these were His Holiness BAHÁ'U'LLÁH (may the lives of all beside him be his sacrifice!), Rizá Khán the son of Muḥammad Khán the Turkmán, and many others. A full account of all that took place on this occasion would form a narrative of surpassing strangeness, but would transcend the comprehension of common folk, besides involving undue prolixity".

At the end of the narrative of Muḥammad Bey *Chápár-ki-báshí* the *New History* inserts a good deal of matter (p. 224, l. 17—p. 238, l. 5) which is not given by Mīrzá Jání, but, *en revanche*, suppresses the following (*M. J.* p. 131, l. 19 to p. 132, l. 5):

"And he [the Báb] used to behave with the utmost independence, notwithstanding his apparent helplessness, he being the prisoner of that mighty King [Muḥammad Sháh] in the household of Antichrist, strive and struggle as that accursed one might to abase him. Thus, for instance, one day the Mullá of Máh-Kú had the honour of waiting on His Holiness and having a discussion with him. While addressing that Proof of the Age he manifested some discourtesy, whereupon the Ocean of Divine Wrath was somewhat stirred, and He [the Báb] brought down his staff with such vigour on the figure of that foul creature that the august

staff broke in two. He then ordered [his amanuensis] Aqá Sayyid Husayn, [entitled] *‘Ais*, to drive out that dog from the room, though the accursed fellow was a person of great consideration, and was highly respected by the Kháns, — some three hundred in number — of Máh-Kú. Yet though His Holiness [the Báb] so vehemently displayed the quality of his wrath in respect to him, none ventured to chide him”.

These are the sort of incidents suppressed in the *New History*, as not in conformity with the ideals of “Sweetness and Light” or “Meekness” (*maḡlumiyyat*) advocated in the later Dispensation of Bahá’u’llah.

The *New History* here inserts the accounts of “the Indian Believer” (pp. 241—244 = *M. J.* pp. 212—214), *Ṣanáb-i-Baṣír* (pp. 244—247), much shortened and altered from *M. J.*, (pp. 255, l. 15—260), the Seven Martyrs (pp. 250—268 = *M. J.*, p. 215, l. 7—p. 222, l. 10), and Qurratu’l-‘Ayn (pp. 269—284 = *M. J.*, p. 139, l. 24—p. 144, l. 10, but the narrative of *N. H.* comes down to Qurratu’l-‘Ayn’s execution, which, of course, happened after Mírzá Jání had concluded his history and about the time that he too suffered death). After this the two narratives again unite (*M. J.*, p. 133, l. 10 = *N. H.*, p. 284) and continue together until the death of Muḡammad Sháh, who, according to Mírzá Jání (p. 138, l. 12) “went to Hell”, while according to the *New History* (pp. 290—291) he “passed away to the mansions of Paradise”. At this point the narratives again diverge, the *New History* continuing the history of the Báb down to his martyrdom (pp. 291—312), while Mírzá Jání passes to the account of Qurratu’l-‘Ayn, the Badashit conference, and the Siege of Shaykh Ṭabarsí (pp. 138—208). The following curious dream, omitted by *N. H.*, is given by Mírzá Jání (p. 138, ll. 13—23):

“Prince Mahdí-qulí Mírzá, who was in command of the Máẓandarán army, related that during the last ten days of the blessed month [of Ramaẓán] he saw in a dream that he

was in the ranks of those attending Muḥammad Sháh's audience, when suddenly he saw a young Sayyid appear from the opposite quarter and advance towards Muḥammad Sháh's throne. As soon as the Sháh's gaze fell on him, he was greatly troubled and said, 'O Amírs! This is the Sayyid Báb. Seize him, for he is bent on my destruction!' But none heeded his words, and the Sayyid came close to the Sháh and fired a pistol at him so that the Sháh was slain, and the audience broke up. 'If', added the Prince, 'any hurt befalls the Sháh, I shall know for certain that this Sayyid is true'. A few days later the Sháh fell sick, took to his bed for three days, and then died. And His Holiness [the Báb] had announced his [approaching] death."

6. *Qurratu'l-'Ayn and the Badasht Conference.*

Of this section of Mirzá Jání (pp. 138, l. 23—154, l. 24) the first portion, dealing with the proceedings of Mullá Husayn of Bushrawayh (p. 139, ll. 1—22), corresponds with *N. H.*, pp. 43—44; the second portion (p. 139, l. 24—p. 144, l. 8), narrating the history of Qurratu'l-'Ayn down to her meeting with *Fanáb-i-Quddús* at Badasht, corresponds with *N. H.*, pp. 273—281; while the third portion (pp. 144, l. 10—154, l. 24), describing the extraordinary proceedings at Badasht, which seem to have scandalized not only the Muḥammadans but even a section of the Bábis (*M. J.*, p. 153, l. 21—p. 154, l. 5; p. 155, l. 21), including Mullá Husayn of Bushrawayh, entitled *Fanáb-i-Bábu 'l-Báb*, is almost entirely omitted in *N. H.* Nor is this altogether to be wondered at, for the sermon preached by *Fanáb-i-Quddús* on that occasion certainly lends some colour to the accusation made by the Muslims against the Bábis, viz. that they advocated communism and community of wives ¹).

¹) See Appendix II (pp. 356—360) of my translation of the *New History* for an abstract of this sermon.

7. *The Siege of Shaykh Tabarsí.*

M. J., pp. 154—209 = *N. H.*, 44—110). The two versions agree substantially, but as usual the *New History* omits numerous expressions and incidents which it finds unedifying, and on the other hand greatly expands and gives a more humble and pious tone to the numerous speeches, harangues and letters of the Bábí leaders. Compare, for instance, the version of Mullá Husayn's sermon at Sawád-Kúh given at pp. 45—47 of *N. H.* with this text of *M. J.*, p. 155, l. 22 to p. 156, 6; and notice on the one hand the insertion in *N. H.* (pp. 64—65) of a passage about Bahá'u'lláh alleged to be cited from *M. J.*, but not actually to be found in the text; and the omission, on the other hand, in *N. H.* of several incidents (*M. J.*, p. 169, l. 14 to 170, l. 6; *M. J.*, p. 192, ll. 12—21) evidently deemed unprofitable, as well as of expressions such as '*the foul watch-word of those*' [*i. e.* the Royalist troops] was '*O Naṣíru 'd-Dín Sháh!*' Compare also the version of the letter sent by *Haṣrat-i-Quddús* to Prince Mahdí-qulí Mírzá as given in *N. H.* (pp. 59—63) with that given in *M. J.* (p. 163, l. 20—p. 166, l. 22).

8. *The Báb as Qā'im; the 'Indian Believer',
and the Seven Martyrs.*

(*M. J.*, p. 212, l. 7 to p. 223, l. 7 = *N. H.*, pp. 241—244, 250—269). The account of Sayyid Baṣír, which comes later (pp. 255—260) in *M. J.*, is in *N. H.* inserted here between the accounts of the 'Indian Believer' and the 'Seven Martyrs' (pp. 244—247), and is much abbreviated and altered, often in a most wilful manner. Thus Mírzá Jání (p. 257, ll. 18—20) says that, having failed to join the Bábis at Shaykh Tabarsí, and having been forcibly expelled from Anzali, Sayyid Baṣír, accompanied by a certain *qalandar*, named

Mirzá Muṣṭafá the Kurd, came to Núr "in order to be near to *Ḥaṣrat-i-Waḥid* [*i. e. Subḥ-i-Azal*] and to obtain the honour of benefiting by the Grace of the Luminous Presence of *Ṭanáb-i-Bahá'u'l-Imkán*" [*i. e. 'the Splendour of the Phenomenal World'*, better known by his later title of *Bahá'u'lláh*, 'the Splendour of God']; and adds later (*M. J.*, p. 259, ll. 3—4) that he remained in attendance on them for four months. The *New History*, ignoring these passages, substitutes (in one Codex) the following (*N. H.*, pp. 246—7):

"Thus, amongst other things, he paid no heed to the attempts made to win over the faithful to [*Subḥ-i-*] *Azal*, who was a 'mute' [*Ṣámit*, *i. e.* not a channel of Revelation], and believed in Bahá[u]'lláh] (may the Soul of the Universe be his sacrifice!) before he revealed himself".

The following curious passage (*M. J.*, p. 258, l. 22 to p. 259, l. 1) is also omitted by *N. H.*:

"Amongst other instances, one night a dog was howling, and he (*i. e.* Sayyid Baṣīr) remarked, 'This dog in the "return" [or re-incarnation] of such-and-such a person, whom God hath [thus] tormented on account of his sins'. He likewise indicated his [former] abode, saying, 'It is the seven-teenth house from this in which we are, and by such-and-such signs [ye shall know that] my statement is true'. After they had made investigations, these signs proved correct."

In *M. J.* (pp. 214—215) the account of the "Seven Martyrs" directly follows that of the "Indian Believer" and substantially agrees with the version given by *N. H.* (pp. 250—269), though the latter omits or alters certain passages. Thus the passage which in *N. H.* (p. 251) runs: — "Certain malicious and evilly-disposed persons represented to Mirzá Muḥammad Taqī Khán, the Prime Minister, that the Bábís were meditating a fresh rebellion", runs thus in *M. J.* (p. 215, ll. 11—15):

"Certain mischievous men represented to the *Amir[-i-Kabir]*, *i. e.* Mirzá Taqī Khán] that the Bábís were intending a revolt,

and that several thousands were assembled [for this purpose]. Apparently this [statement] was not absolutely false, though the matter was not so serious as this. It seems that some hypocrite of their own party had gone and wrought this mischief".

The words in italics, it will be noticed, are entirely omitted by the *New History*.

On the other hand a passage in Mirzá Jání (p. 216, ll. 21—23) runs thus:

"When they brought the late Hájji [Mullá Isma'il of Qum] from the prison into the square, and the people cried, 'This is a Bábí!' he [only] laughed and said, 'Yes, I am a Bábí, and I am going to give my life for you'. It appears in this form in *N. H.* (pp. 252—253):

"So... they were led forth on the morrow to the square to die. On their way thither the spectators reviled them and cast stones at them, saying, 'These are Bábis and madmen!' Mullá Isma'il answered, 'Yes, we are Bábis, but mad we are not. By Alláh, O people, it is to awaken and enlighten you that we have forsaken life, wealth, wife and child, and have shut our eyes on the world and such as dwell therein, that perchance ye may be admonished, may escape from confusion and error, may be led to make enquiry, may rightly apprehend the truth, and may no longer remain veiled".

This is an extremely typical instance of the manner in which the compiler of the *New History* has dealt with the original on which he worked. He adds the stone-throwing of the spectators, suppresses the laughter of the courageous victim, and expands his simple utterance, 'I am a Bábí and I am going to die for you' into the pious harangue just cited. The effect produced by these alterations is easier to appreciate than to describe, but it calls up quite a different picture in the mind, and transforms the exalted and indom-

itable enthusiasts of the early period into moralizing martyrs conformed to the later Bahá'í ideals.

Here is another episode in Mírzá Jání (p. 216, ll. 16—17) which the compiler of the *New History* has suppressed, regarding it, probably, as trivial or grotesque:

"I have heard that they [the Bábis] remained in prison for a week. During this period they say that Hájji Mullá Ismá'íl ate no food, or only a little. But on the last night, when food was brought for the thirty-seven [prisoners], and they would not eat, some from fear, some from bewilderment, and some from ecstasy, he ate with relish the food provided for the whole thirty and seven".

Mírzá Jání, on the other hand, omits the Hájibu 'd-Dawla's narrative (*N. H.*, pp. 256—258, l. 2), and a large part of the account (*N. H.*, pp. 261—265) of Hájji Sayyid 'Alí, the Báb's uncle.

9. *The Níríz (or Nayríz) rebellion.*

(*M. J.* p. 223, l. 7 to p. 230, l. 1 = *N. H.* pp. 115—124, and the second paragraph on p. 128). See p. XXXVIII *supra*.

10. *The Zanján rebellion.*

(*M. J.*, p. 230, l. 1 to p. 238, l. 12 = *N. H.*, pp. 125—170: compare also *M. J.*, p. 125, l. 19 to p. 126, l. 24). In hardly any part of the narrative do the versions vary more, not only as between Mírzá Jání and the *New History*, but also as between the two MSS. of the latter. Both versions of *N. H.* are, however, much more detailed than *M. J.*

11. *Şubh-i-Azal and Bahá'u'lláh.*

This most important section (*M. J.*, pp. 238—245) is entirely omitted in *N. H.* An abstract of it, with translations of the most important passages, will be found at pp. 374—382 of Appendix II of my translation of the *New History*.

12. *The Báb's Martyrdom.*

(*M. F.*, pp. 245—250 = *N. H.* pp. 293—312). Here also the narrative of *N. H.*, is much fuller, but omits certain passages of *M. F.*, notably that in which the Báb asks his fellow-prisoners to kill him (p. 246, ll. 10 to p. 247, l. 3), and the account of the disposal of his remains by *Hazrat-i-Wahid*, i. e. *Subh-i-Azal* (p. 250, ll. 3—15).

13. *Events of the period intervening between the Báb's death and the completion of Mirzá Jání's History*

(*A. D.* 1850—1852).

The *New History* ends with the Báb's death, and this last section of Mirzá Jání's History is entirely omitted. An abstract of its contents; with translations of the more important passages, will be found at pp. 384—394 of Appendix II of my translation of the *New History*.

The preceding synopsis gives a general view of the relations between the *New History* and the older work of Mirzá Jání on which it is based. The "tendencious" character of the alterations made by the author of the later redaction is manifest, and a parallel translation of the two texts would render it still clearer. Few religions have undergone so rapid an evolution in the course of sixty-six years (*A. D.* 1844—1910) as that founded by Mirzá 'Alí Muḥammad the Báb, and few have counted so many devoted adherents and fearless martyrs. Two great schisms have rent the faithful, that which divided the Bahá'is from the Azalís, and that which, after the death of Bahá'u'lláh (*Dhu'l-Qa'da* 2, *A. H.* 1309 = May 29, *A. D.*, 1892), divided the allegiance of the Bahá'is between Bahá'u'lláh's sons 'Abbás Efendi (or 'Abdu'l-Bahá, as he is now generally called) and Mirzá Muḥammad 'Alí. Thus there are now reckoned four sects of Bábís, *viz.* (1) the

so-called "*Kullu-Shay'is*", or old Bábís, who remain stationary in the first Dispensation, and decline to concern themselves about the question of the Báb's successor. These must be very few, and I have never met with them. (2) The *Asalis*, who recognize Mírzá Yahyá *Ṣubḥ-i-Azal* as the Vicar or Successor of the Báb, and consider that "He whom God shall manifest" has not yet come. These also are few, and their numbers are probably diminishing. (3) Those *Bahá'ís* who, recognizing Bahá'u'lláh as "Him whom God shall manifest", hold that there shall be no fresh "Manifestation" for at least a thousand years (as explicitly laid down in the *Kitáb-i-Aqdas* and other of their scriptures), and that inasmuch as Bahá'u'lláh's son 'Abbás Efendi ('Abdu'l-Bahá) advances some claim of this nature, he is to be set aside in favour of his brother Mírzá Muḥammad 'Alí. (4) Those *Bahá'ís* who, holding that "there is no intermission in the Divine Grace", recognize 'Abdu'l-Bahá's claims (the exact nature of which I cannot confidently define) and regard him as the actual Theophany. These are the majority, and it is curious to observe how the history of *Ṣubḥ-i-Azal* and his half-brother Bahá'u'lláh has repeated itself in the case of Mírzá Muḥammad 'Alí and his half-brother 'Abbás Efendi, or 'Abdu'l-Bahá, and how in the Bábí church the "stationary" or conservative party seems ever doomed to defeat. Yet 'Abbás Efendi's position was a much more difficult one to maintain than his father's, for while, as we have seen, the Báb's utterances concerning "Him whom God shall manifest" made it almost impossible for his followers to deny the claims of any claimant, Bahá'u'lláh seemed to have left no loop-hole for a new Manifestation in the millennium succeeding his death. Thus it is written in the *Kitáb-i-Aqdas*:

"Whosoever lays claim to any [such] authority before the conclusion of a thousand years, verily he is a liar and a calumniator".

And again in another place:

"Though one should appear with all the signs [or verses] ere the conclusion of a full thousand years, on no account believe him".

And again:

"Whosoever, ere the completion of a thousand years, puts forward a claim, whoever he may be and whatever he may bring, is and hath been false".

And again:

"O Pen, write on the Tablet, and then inform mankind, that the Manifestations are ended by this luminous and refulgent Theophany. Whosoever, ere the completion of a thousand [years], lays claim to this most glorious, most mighty and noble Station, verily he hath devised a calumny against God, and is of the mischief-makers, because that thereby he troubles the Dispensation of God, and he shall not continue amongst His believing servants" ¹).

This last schism, I confess, and the bitterness to which it gave rise, created a very painful impression on my mind, for, as I have repeatedly enquired of my Bahá'í friends, where is the compelling and constraining power which they regard as the essential and incontrovertible sign of the Divine Word, when, in face of such texts as "*Associate with [the followers of all] religions with spirituality and fragrance*" and "*Ye are all the fruit of one Tree and the leaves of one Branch*", they can show such bitter animosity towards those of their own household?

And again, as it seems to me, the centre of interest in Persia has shifted from religion to politics: the old fanaticism of Sunnī against Shī'a, Bálá-sarī against Shaykhī, Muslim against Jew, Christian and Zoroastrian, is disap-

1) A large collection of Bahá'u'lláh's utterances in this sense will be found in a Persian work, entitled *Ityānu'd-Dalīl li-man yuridu'l-ḥiqāq ila shu'ar-i-Sabīl*, lithographed at the beginning of Šafar, A. H. 1318 (= June 1, 1900).

pearing, and a genuine feeling of patriotism, a desire that all Persians shall unite to work for the welfare of Persia, has come into being. Twenty-two years ago, when I was in Persia, the position of the Zoroastrians, especially at Yazd, was miserable: at all times they were exposed to insult and humiliation, and in times of transition and inter-regnum to actual danger. This year Shaykh Hasan of Tabriz demanded a formal pronouncement on this subject from two of the great *mujtahids* of Najaf. Here is the text, followed by the translation, of this demand (*istiftâ*) and the decision (*fatwâ*) to which it gave rise:

(صورت استفتا)

هو الله تعالى شأنه العزيز

حجة الاسلاما چه میفرمائید در مسئله اذیت و تحقیر کردن بقائنه زردشتیه که در حمایت اسلام و مطیع اسلامند، اسندا از حضور مقدس آنکه جواب مسئله را با خط شریف در حاشیه مرقوم و با مهر مبارک مهور فرمائید تا عند الحاجة سند باشد، والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته،

المذنب حاجی شیخ حسن تبریزی

دم شهر صفر المظفر سنه ۱۲۲۸ هجری

(صورت فتوی)

بسم الله الرحمن الرحيم

ایذا و تحقیر طائفة زردشتیه و سایر اهل ذمه که در حمایت اسلامند حرام و بر تمام مسلمین واجب است که وصایای حضرت خاتم النبیین صلی الله علیه و آله الطاهرين را در چمن سلوک و تألیف قلوب و حفظ نفوس و اعراض و اموال ایشانرا کما ینبغی رعایت نمایند و سر موئی تخلف نکند ان شاء الله تعالى

من الاحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی

بِسْمِ اللَّهِ تَعَالَى
 حَرَّرَهُ عَبْدُ اللَّهِ الْمَازَنْدَرَانِي
 الأَمْرُ كَمَا رَفَعَهُ

TRANSLATION.

(QUESTION.)

"He is God, exalted is His Mighty State!"

"O Proof of Islām! What say you on the question of the molestation and humiliation of the sect of the Zoroastrians who are under the protection of and subject to Islām? I beg of Your Sacred Presence to write the answer to this question in the margin in your august handwriting, and to seal it with your blessed seal, so that it may be an effective deed at time of need. Peace be upon you, and the Mercy of God, and His Blessings.

"The sinful Hájji Shaykh Ḥasan of Tabríz, the
 10th of Šafar the Victorious, A. H. 1328".
 (= February 21, 1910).

(REPLY.)

"In the Name of God, the Merciful, the Forgiving."

"To vex or condemn the sect of the Zoroastrians, or other non-Muslim subjects who are under the protection of Islām, is forbidden, and it is incumbent on all Muslims to observe duly the injunctions of His Holiness the Seal of the Prophets (on whom and on whose Pure Family be God's Blessings) as regards treating them well, winning their hearts, and protecting their lives, honour and property. Let them not act contrary to this [injunction] by [so much as] a hair's breadth, if it please Almighty God!

[Signed and sealed by]

The least of sinners Muḥammad Kázim al-Khurásání".

"In the Name of God, exalted is He!

"The matter is as has been written [above].

"Written by 'Abdu'lláh al-Mázandarání".

Here we have clear evidence of a growing spirit of tolerance amongst the leaders of the Shí'ite Muslims which has gone hand in hand with the awakening of a true patriotic sentiment in Persia, and which is one of the most hopeful signs of the present national revival. Bahá'ism, in my opinion, is too cosmopolitan in its aims to render much direct service to that revival. "Pride is not for him who loves his country", says Bahá'u'lláh, "but for him who loves the world". This is a fine sentiment, but just now it is men who love their country above all else that Persia needs. Yet the Bábí and Bahá'í movements have at least proved two things, *first*, that the Persians, when deeply stirred by spiritual forces, are capable of the utmost heroism and self-devotion; and *secondly* that Persia is still capable of influencing the world by her thought to a degree equalled by few other countries. For although the Bahá'ís are in the habit of exaggerating the number of converts they have made outside Persia, it is nevertheless a fact that their religion has spread far, both in the East, and in the West, and that the number of its adherents, already large, is increasing.

I once cherished the hope of editing or translating the more important Bábí and Bahá'í writings, and, more than twenty years ago, devoted a considerable amount of time to making a complete abstract and index of the Persian *Bayán*, the most important and systematic of the numerous works in which the Báb set forth his teachings. My intention then was to edit this book, and to this end I collated some five or six different MSS. There is little chance now that I shall

ever accomplish this task, my attention having been diverted in recent years to other matters, but it has seemed to me a pity that the work I then accomplished should be wasted, since, imperfect and unfinished as it is, it may yet serve as guide to others who desire some clue to guide them through that literary labyrinth. I have therefore decided to include it in this volume, and, in thus endeavouring to co-ordinate the Báb's teachings, I believe that I am acting in accordance with an injunction of his which will be found in the sixteenth chapter of the third *Wáhid* of the Persian *Bayán*, and which runs as follows:

ولی سعی نمائید در علم حروف و اقترانات اعداد اسماء الله و اقترانات
کلمات مشابه و اقترانات آثار مشابه در محل خود که اذن داده شده که
نظم بیان را هر کس بخواهد شیرین تر نماید نظم کند اگرچه بسر هزار نوع
ظاهر شود ولی کل راجع بنفس بیان گردد،

"But strive after knowledge of the Letters, and juxtapositions of the Numbers of the Names of God, and juxtapositions of similar words and writings in their own place. For it is permitted to every one to arrange the order of the Bayán in such fashion as appeareth sweetest, since, though it appear after a thousand fashions, yet are all referable to the Soul of the Bayán".

INDEX OF CHIEF CONTENTS OF THE PERSIAN BAYÁN.

(In the references the Roman figures indicate the Wáhid, and the Arabic figures the Báb or Chapter. The constant references to Man yuz-hiruhu'lláh ("He whom God shall manifest") necessitating an abbreviation, the letters M. Y. H. have been chosen for this purpose).

Abá to be worn at prayer, VIII, 8.

Abdu'l-Bayán permitted as a name, III, 17. Compare V, 4.
Abrogation of *Qur'án* II, 6.

" " *Bayán* can only be effected by M. Y. H., III, 3.

" " condemnatory verses of *Bayán* must be sought from M. Y. H., VIII, 3.

Abwáb ("Gates"). See *Báb* and *Gates*.

Actions, all — are to be performed for the Prophet of the Cycle, IV, 2.

Actions of believers are the actions of God, who is therefore the Author of all actions, IV, 8.

Adam, II, 16; VI, 17; from the time of — until the present manifestation 12,210 years have elapsed, III, 13; worlds existed before —, IV, 14; in — was the germ of Prophecy, so that all subsequent Manifestations stood in need of him, V, 4; from —'s time until now all people believe in God, VI, 13; the same which was obeyed in him was obeyed in other prophets, VII, 2; the religion of —, VI, 11.

Aḥmad, Shaykh — al-Aḥsá'i, VIII, 2.

‘Alī [ibn Abī Ṭālib, first Imām, *Amīru’l-Mūminīn*] has returned to the life of the world in this Manifestation, I, 3; and was the second to believe in the ‘Point’, I, 3; even belief in — must be abandoned, if the *Qā’im* so commands, VII, 2; — wrote down the *Qur’ān* on the shoulder-blades of sheep, II, 3; — was inferior to Muḥammad, III, 12, and compare VII, 19; — was the first to believe in all Manifestations, III, 12; compare VIII, 2, where he is described as the executor or legatee (وصى) of Jesus Christ; the saintship (ولایت) of — created by the Word, III, 2; men love — simply because they have been so taught to do from childhood, V, 11; for seven years — was the only sincere believer in Muḥammad, IV, 18; VI, 13; — was one of the Five Letters of Affirmation, II, 4.

‘Alī b. Ḥusayn (Imām *Zaynu’l-‘Abidin*), I, 7.

‘Alī b. Mūsā (Imām *Riḍā*), I, 11.

‘Alī b. Muḥammad (Imām *Naqī*), I, 13.

Amīru’l-Mūminīn (‘Commander of the Faithful’ = ‘Alī ibn Abī Ṭālib, *q. v.*) is the Manifestation of God’s Mercy, and there exists in God’s Knowledge no greater Paradise than him, II, 16.

Alif, *Book of* —, *i. e.* *Injil*, or *Gospel*, *q. v.*; Letters of —, see *Christians*, *Firangīs*.

Angels, questioning of the — in the Tomb, what is meant by it, II, 9; — are unwilling to approach places where there is no water, VI, 2; 70,000 — watch over every letter to preserve it, and rejoice when it is well written, VI, 19.

Animals, not to be injured or unkindly treated, V, 14; or overworked, VI, 16.

Arabic, why the *Bayān* was revealed in —, II, 14; — made obligatory for the profession of faith in Islām, VII, 19;

- irregular — forms used by the Báb, VII, 2; — of the *Bayán* is not to be criticized, II, 1.
- Aries, Zodiacal sign of — mentioned in connection with the *Naw-rúz*, or Persian New Year's Day, VI, 14.
- Arms not to be carried unnecessarily, VII, 6.
- ‘Arsh* (“Throne of God”) indicates the body in which the Prophetic Spirit appears, VII, 10.
- ‘Askar*, tradition of — III, 4.
- Assembly, a vacant place to be left in every — for M. Y. H., and if possible, 18 more places for the “Letters” who will accompany him, IX, 9.
- Astronomy alluded to, VI, 13.
- Attributes, naught exists but God's Names and —, IV, 4; all good — are to be found in the Christians, IV, 4; — and Names include Forms, IV, 4.
- Asán* (call to prayer), a special form for each day, V, 17; how the caller of the — (the *mu‘azzin*) should be paid, VI, 16.
- Ázarbáyján* (“the Land of Alif”), all unbelievers to be expelled from —; VI, 4.
- Báb (Mirzá *‘Ali* Muḥammad, the —: see also *Nuqṭa-i-Bayán*, *Nuqṭa-i-‘Uldá*), is devoid of formal learning, II, 1; IV, 10; — was 24 years of age at the beginning of his Mission, II, 1, (compare VI, 11, where his age is given as 25); — reveals 1000 verses (*áyat*) in 5 hours, II, 1; IV, 10; *Bábulláh* identical with the ‘Person of the Seven Letters’, (ذات حروف سبعة), II, 1; whosoever approaches him, approaches God, II, 1; II, 4; his writings amount to 100,000 verses (*áyat*), II, 1, (compare VI, 11, where it is said that they amount to 500,000); — answers any question addressed to him, II, 1; — ’s grammar is not to be criticized, II, 1; many learned men have believed in him, II, 1; — compelled to dwell in the mountain of *Mákú*, II, 1; II, 2; which *Mákú* is the Jewel of all the Earth

in consequence, II, 7; II, 16; III, 8; his cell there is of bare bricks, IV, 4; IV, 22; V, 13; VI, 7; VI, 15; he has "not one spiritual companion", VII, 6; or "only one", IV, 16; — is called "the Tree of Truth" and the Revealer of the *Qur'an*, II, 2; II, 12; date of his "Manifestation", 5 Jumádá I, A. H. 1260 = May 23, 1844, II, 7; VI, 13, which was 1270 years after the "Manifestation" of Muḥammad (see under *Nuqta-i-Bayán*); — exhorts unbelievers at any rate not to oppress him (II, 7, and cf. IV, 14); — calls himself "God" II, 11 (cf. IV, 10); — dwelt in the *Imárat-i-Šadr* at Isfahán, II, 16; — is the manifestation of the verse *الله ملك السموات والأرض* "to God belongeth the Kingdom of the Heavens and the Earth", III, 2; 12,210 years separated his "Manifestation" from that of Adam, III, 13; tradition concerning Joseph applied to —, IV, 4; — is identical with the Imám Ḥusayn, IV, 5; his Persian writings are numerous, IV, 10; compare VI, 1; — was born in the "Land of Fá" (Fárs, *i. e.* Shíráz), IV, 16; VII, 15; VIII, 17; compare VII, 15; salvation is obtained by belief in him, V, 11; his piety was admitted by all men before he claimed to have a Divine Mission, VI, 11; the days of his gladness are past, VI, 11; he is only a "servant", and will die, IX, 1; but his dust must be gathered up, IX, 1; his family must be held in honour, IX, 6.

Bábs or "Gates" (*Abwáb*: see also *Lights of the Throne*), the first, second, third and fourth "Gates" have returned to the life of this world, I, 16, 17, 18 and 19; refuge with the — is equivalent to refuge with the Imáms; each Paradise has 19 Gates (II 16), and so likewise has the Fire (Hell), II, 17; III, 8; III, 9; — of the Fire (or "Letters of Denial", *حروف نفي*), II, 2; II, 13; VI, 12.

Badí, *Khaff-i*. — (new writing), III, 17; 19 kinds of —, VII, 1; IX, 2.

Bahá, M. Y. H. Entitled *Bahá'u'l-Bayán*, III, 14; first month of the Bábi year called —, V, 3; the best of Names is *Bahá'u'lláh*, V, III; V, 6; *Alláhu Abhá* to be used as a greeting, VI, 5; VII, 19; *Khaff-i-Abhá* (a kind of writing), VII, 1; VII, 8; VII, 17; *Bahá'íyyat*, VII, 19. *Balá* "Yea", the reply of the spirits to the question "*a lastu bi-Rabbikum?*" "Am I not your Lord?" II, 17; VI, 1; VI, 19.

Balance (*Mizán*), the — is true, II, 13.

Barzakh, the interval between two Manifestations so called, II, 8.

Bats, the excreta of — do not render unclean what they touch, VI, 17.

Baths, VI, 2.

Bayán, the chapters of the — are arranged according to the "Number of All Things" (عدد كل شیء = 361 = 19×19), *Exordium*; — compared to the Sun in heaven, *Exordium*; the Proof offered by the — is adapted to the requirements of the Age, II, 1; all creatures working together could not produce the like of the —, II, 1; — is identical in essence with the *Qur'án*, II, 1; 10,000 verses of — produced in all, II, 1; 1000 verses of — revealed in 5 hours, II, 1; compare IV, 10; answers are given to any question asked, II, 1; the grammar of the — is not to be criticized, II, 1; many most learned men have believed in the —, II, 1; the — is incomprehensible save to such as are divinely aided, II, 2; compare IV, 10; the — may only be commented by certain people, II, 2; compare III, 18; everything mentioned is either confirmed or forbidden in the —, II, 3; all words in the — are included under Fire (*Nár*) or Light (*Núr*), II, 4; the — will not save him who believes in it in the Day of M. Y. H. unless he also believes in M. Y. H., II, 4; M. Y. H. is intended by every Good Name in the —, II, 5; the — is a Standard or Measure till the Re-

surrection, II, 6; the Day when M. Y. H. shall appear is the Resurrection of the —, II, 7; the — is to-day in the degree of the Seed, but in the Day of M. Y. H. it will be in the degree of the Fruit, II, 7; the People of the — exhorted to believe in M. Y. H., II, 7; all the believers in the — will return to one soul, II, 9; the verses of the — are the Bridge of *Şirât*, II, 12; some persons believed in the — only on seeing it, II, 12; whosoever believes in the — is in Paradise, II, 13; why the — is in Arabic, II, 14; the — is in essence identical with the Gospel and the *Qur'ân*, II, 15; the — is the Hereafter of the *Qur'ân*, II, 16; all good which is in the — belongs to him who first said *Balâ* ("Yea!") II, 17; all that is in the — is a gift to M. Y. H., II, 19; the — revolves round the Word of M. Y. H., and blesses those who believe in Him, III, 3; all that is in the Microcosm is in the —, III, 8; all that is in the — is summed up in one verse and in the formula *بسم الله الامنح* *الاقديس*, and is but the evolution or unfolding of the *Nuqta* or Point, III, 8; the — must be written in the best handwriting and most carefully preserved, III, 14; III, 17; IV, 9; VII, 1; invocation to be used before reading the —, III, 14; or, instead of reading the — for those who cannot read, V, 8; the — may be rearranged, III, 16; how the term — is applied, III, 17; VI, 1; the Name — first applied to God, III, 17 (compare *Abdu'l-Bayân*, III, 17); the value of the — is incomparable, III, 19; reference to the Arabic —, IV, 18; a thousand perusals of the — are not equal to one verse from M. Y. H., V, 8; VII, 13; VIII, 1; how the — should be arranged, VI, 1; the — is compared to a treasure confided to some one's care, VI, 1; the — is incomparable and inimitable, VI, 8; the — cannot

be committed to memory in its entirety, VII, 9; the — includes all things, VIII, 5; the — may be printed, VIII, 7; 700 verses from the — are to be read night and morning, VIII, 14.

Believe, all will finally — in M. Y. H., III, 13.

Believers, some believed in the *Bayán* at once, others hesitated after reading it and remained stationary on the Bridge of *Širāt* for 202,000 years, II, 12; — are glorified wherever they are, IV, 4; the hearts of — are the abodes of God's Glory, VII, 18; — constitute the true "House of God", IV, 16; whoever slays another is no longer to be reckoned one of the —, IV, 5; compare V, 14; the actions of — are the actions of God; those who transgress the *Bayán* are not —; all things are clean for —, V, 7; V, 14; VI, 2; all good things are intended for —, VIII, 15; no one may call — impure, V, 15; only — may inhabit the five Persian provinces of Fārs, 'Irāq, Azarbāyjān, Khurāsān and Māzandarān, VI, 4.

Bismi'llāh, the New —, V, 10; compare VIII, 14.

Blindness, spiritual —, VI, 13.

Body, "Essential —" (جسم ذاتی), or "Astral —", "that which sits on the Throne of the material body, V, 12; compare V, 14, and for "Enthronement" in this sense VII, 10 and VIII, 8.

Books, Sacred —, what is meant by —, II, 15; — must be well and carefully written, III, 18.

Books called "speaking" (*nātiq*) and "silent" (*šāmit*); only such as elucidate the *Bayán* are to be studied, IV, 10; destruction of —, VI, 6; all — to be renewed after 202 years, VII, 1.

Chairs, children must sit on — at their lessons, VI, 11; all must sit on —, VII, 11.

- Chápár* (Post) must be well organized, as it now is in the lands of the Franks, not, as at present in Persia, a luxury of the rich and great, IV, 16.
- Charity (alms given to the poor), VI, 16.
- Children must honour their parents, and should be loved by them, IV, 19; prayers to be said at the birth of —, V, 11; the name *Mustagháth* is to be used to guard them at birth, VII, 10; — must not be severely beaten, VI, 11; — must be taught to write well, IX, 2.
- Circles, Names of the —, VI, 10; owners of the — (= women), VII, 18; compare V, 10.
- Christ. See under *Jesus, Gospel, Christians*.
- Christians (generally called "Letters of the Gospel" in the *Bayán*, see, for instance, II, 9; II, 12); true — believed in Muḥammad, II, 9; many remained stationary on the Bridge of *Širát* of the *Qur'án*, II, 12; clear and legible writing of the — commended, III, 17; — possess all good qualities, yet are of the Fire, IV, 4; burial-places of early — saints forgotten, IV, 12; presents given by — to believers in the *Bayán* are pure, and may be accepted, V, 7; cleanliness of — applauded, VI, 2; outward dignity and honour of — applauded, VI, 9; — were in duty bound to believe in Muḥammad on his appearance, VII, 2; and were bound to conform to Islám, VII, 19; — compared to stars shining between the day of Christ and that of Muḥammad, VIII, 1.
- Cleanliness of Christians, VI, 2; — enjoined on all, VI, 17; instructions concerning —, VIII, 6; — is the most acceptable offering, X, 10.
- Coercion not to be used in religion, II, 16.
- Coffins to be made of stone or other hard material, V, 12.
- Colours. The four symbolic colours in the *Bayán*, corresponding with the four principles which compose the human being, are:

(1) *White*, corresponding with the highest spiritual principle called قواد

(2) *Yellow*, corresponding with the Spirit (روح);

(3) *Green*, " " " Soul (نفس);

(4) *Red*, " " " Body (جسم).

See III, 10; IV, 18, and compare VIII, 5, where the offering of 19 precious stones to be made to M. Y. H. is:

3 Diamonds (white) corresponding to the letters in بسم

4 Topaz (yellow) " " " " " الله

6 Emeralds (green) " " " " " الأمانع

6 Rubies (red) " " " " " الأقدس.

Component parts of man (قواد، روح، نفس، جسم), see III, 10;

II, 5, and the passage (V, 12) alluded to in the last article. • Purification of these, X, 10. Further correspondences of these, IV, 8 (قواد = خلق، روح = رزق، نفس =

موت، حيو = جسد). Compare also the correspondence of the Elements with the 19 months of the Bábí year

(V, 3), of which the first three months are of the Fire, the next four of the Air, the next six of the Water,

and the last six of the Earth.

Congregational Prayer permitted only in the case of prayers for the dead, X, 9.

Consecration of self, VII, 4.

Correspondences. Besides the instances given above under *Colours* and *Component Parts*, we find others following the same lines, viz. groups of four arranged as 3 + 4 + 6 + 6 to make up the Sacred Number 19, e.g.:

<i>Fire</i>	<i>Air</i>	<i>Water</i>	<i>Earth</i>
<i>White</i>	<i>Yellow</i>	<i>Green</i>	<i>Red</i>
<i>"Heart"</i>	<i>Spirit</i>	<i>Soul</i>	<i>Body</i>
<i>Diamond</i>	<i>Topaz</i>	<i>Emerald</i>	<i>Ruby</i>
<i>Creation</i>	<i>Provision</i>	<i>Death</i>	<i>Life</i>

So also we find the four degrees of "Unification" (توحيد):

(1) توحيد ذات (2) توحيد صفات (3) توحيد افعال (4) توحيد افعال.

And similarly the *Bayán* is to be bound in 19 volumes of which 3 contain "verses" in the style of the *Qur'án* (آيات); 4 contain "prayers" (مناجات); 6 contain "commentaries" (تفاسير), and 6 "scientific treatises" (شؤون علمية).

See also an obscure passage on the mysterious significance of the ذ in VIII, 14.

Creation, Object of —, III, 2.

Cup and Saucer: "this crystal (or glass) which is now placed before God", II, 11.

Dead, transportation of the — to distant shrines forbidden, IV, 18; prayers for the —, V, II; IX, 9; washing and shrouding of the —, VIII, 11; burial of the — in stone coffins, with cornelian rings on their fingers, V, 12; Book of the —, V, 13; compare VIII, 9.

Debts to be discharged, VII, 3.

Death, many meanings of — (carnal, spiritual, etc.), II, 8; — is in Denial, and Life in Affirmation, V, 3; — is by one of five words; none but God knows what state succeeds —, II, 8.

Depilation recommended, VIII, 6.

Destruction of books, VI, 6. (See also *Books*).

Devils take the soul of the unbeliever, VIII, 11.

Disputation forbidden, V, 16.

Divorce, restrictions placed on —, VI, 12.

Doors to be made lofty, VI, 3.

Dowry fixed at 95 *mithqals* of gold for cities, and 95 *mithqals* of silver for villages, VI, 7.

Effulgences of God are continuous and uninterrupted, III, 4.

Elements, their correspondence with the months of the year,
 V, 3. See also *Correspondences*.

"Essence (or Person) of the Seven Letters" (ذات السبع),
 a title of the Báb, *Exordium*, II, 1; III, 13; III, 14 etc.

See also *Nuqta-i-Bayán*.

Essential Body (جسم ذاتی). See under *Body*.

Evolution, VI, 16; VIII, 3.

Executors, their duties as to the Book of the Dead, VIII, 9.

Faith, obedience is ineffectual without —, VIII, 4.

Fárs ("the Land of Fá"), excellence of a certain mosque in

—, IV, 16; unbelievers not to be allowed in —, VI, 4;

— is the place of the Uprising or Advent [of the Báb],

VII, 15; — is called "the Abode of Knowledge" (دار العلم),

VIII, 17; is the most equable of lands, IX, 6.

Fast, how and when to be observed, VIII, 18.

Fátima has returned to the life of this word, I, 4.

Fatwás given against the Báb and his followers, IV, 5; IV, 14.

Fear not a proper incentive to worship, VII, 19.

Feast of the *Nawrúz*, VI, 14.

Fines, for striking a child cruelly, VI, 12; for prolonged
 absence from home and other transgressions, VI, 16;
 for causing needless sorrow to anyone, VII, 18.

Firangís, synonymous with Christians (*q. v.*), IV, 11; good
 organization of posts in lands of the —, IV, 16; mer-
 chants in countries of the —, V, 5; merchandise and
 manufactures of the —, V, 14; cleanliness of the —,
 VI, 2; outward dignity of —, VI, 9; only such as prac-
 tise useful trades and professions are to be allowed in
 the lands of the Believers, VII, 16.

Fire (or Hell) no — worse than unbelief, II, 1; or Denial,
 II, 4; — truly exists, and has endless aspects or phases,
 but ignorance (or unbelief) is the essence of all of them;
 — is the 'Eternal No', II, 17; is obscuration (حجاب),

VII, 18; 20 — is worse than grieving the Beloved, even unwillingly, VI, 7; the mere mention of — causes sorrow to the believer, II, 4; whoever denies the Báb and refuses to take refuge with him shall not escape the —, II, 4; whoever turns aside from the *Bayán* is already in the —, II, 6; unbelievers are transported after death to the Treasury of the —, VIII, 11; many a — shall by belief be transformed to Light, II, 17; relation to Evil and Unbelief is —, III, 3; the first to disbelieve in each Manifestation is the Essence of —, III, 17; and the abode of such an one is in the Land of —, II, 5; II, 9; *cf.* V, 4; wherever no believer is found, there is a portion of the Land of —, II, 10; many while striving to cross the Bridge of *Širát* will fall into the —, II, 12; whoever enters the Balance of Denial enters the —, II, 13; hitherto none has understood the true meaning of —, II, 16; — is true, II, 17; God not to be worshipped for fear of the —, VII, 19.

Fire, Gates of the — are 19 in number, according to the verse *عليها تسعة عشر*, II, 2; II, 4; they are reckoned as 19, though really innumerable, II, 17.

Fire, the Land of — (= Kirmán, *q. v.*), II, 5; II, 10.

Fire, Letters of —, five in number, II, 4.

Five Letters of Affirmation (= *ألهو*), *vis.* Muḥammad, ʿAlī, Fátima, Ḥasan and Ḥusayn, and the same number of Letters of Denial (= *لا اله*), II, 4; form of the *هيكل خمس*, V, 10.

Friday, a special verse to be read at sunrise on —, VII, 17.

Furqán, the name by which the Qurʾán is generally mentioned, see *Qurʾán*. See also under *Nuqṭa* and *Muḥammad*.

Gates (*ابواب*). See under *Báb* and *Bábs*, *Fire, Gates of the —*, and *Paradise, Gates of —*.

Gentleness to be use in persuasion, II, 16; IV, 5; but com-

pare in the opposite sense V, 5; — should be the rule of believers, IV, 16.

Ghayb-i-Huwiyyat, one of the "stations" of the Sun of Truth, IV, 1.

Ghiyáth, Number of — (= 1511), II, 17. See also *Mustagháth*.

Gifts given by pilgrims to attendants at the Shrine, IV, 18.

God is incomprehensible, *Exordium*, III, 7; IV, 2; V, 17; VII, 19; but by Him all else is comprehended, III, 7; — considered as existing in the state of Abstraction (الوحيّـت = مقام تجرّد) and the state of Determination or Differentiation (مُشَيِّـة اَوَّلِيّه = مقام تعيّن), I, 15; — gives two Proofs to mankind, the Man and the Book, II, 3; refuge with — is equivalent to refuge with the Prophet of the Age, II, 4; II, 17; IV, 2; knowledge of — is equivalent to knowledge of the Prophet of the Age, VI, 13; meeting with — is equivalent to meeting with the Prophet of the Age, for none can meet the Most Holy Essence, II, 7; III, 7; compare II, 10, where it is said that "what is meant by the return of the Angels to God is the return of the Saints to Him whom God shall manifest, since there neither hath been nor is any way to the Eternal Essence", of whom it is said (IV, 1) that "None but Himself knoweth Himself." See also VI, 13, and the reference there to the *سوره رعد*; and also, on "the Meeting with God" (لِقَاءُ الله), VIII, 6 and IX, 9. He who is dead in M. Y. H. is dead in —, II, 8 (see also under *Death*); God is unchangeable, II, 15; — alone can make the Reckoning, II, 15; — alone knoweth what shall be after Death, II, 8; belief in — without belief in M. Y. H. availeth nothing, III, 15; all men, however false their religion, believe in —, VI, 13. Compare on this subject a passage in Book II of the *Mathnawi* beginning: حق فرستاد انبيارا بهر اين، تا جدا گردد ز ابشان كفر و دين،

All imagine that they act "for God", including even those who kill the Saints of God, VI, 7; also VII, 12; — should be worshipped out of pure love for Himself, not from fear or hope, VII, 19; naught exists but — and his Names and Attributes, IV, 4; in what sense — is the Author of all actions (توحيد افعال), and the action of believers is equivalent to — 's action, IV, 8; no one should have any will but — 's Will, IV, 6; — possesses and is entitled to possess all things, III, 1; — created all things by His Volition (مشيئت), and this Volition by Himself, III, 6; the beginning of all the worlds was by the Divine Will (ارادت), which itself was produced by the Divine Volition (مشيئت), and the relation which exists between Will and Effect is as intimate and indissoluble as that which exists between Fire and Heat, V, 10; — creates by His Volition both Light and Fire, and His Volition is the *Nuqta* or "Point" (*q. v.*), III, 13; cf. III, 8, where it is said that "the whole *Bayán* is the Manifestation of the 'Point', which is the Station of Volition of the Divine Manifestation"; the Báb calls himself —, II, 11 (see above, under *Cup and Saucer*; and VI, 7; and III, 6, "Verily I am God: there is no God but me: all beside Me in My Creation"); — alone can reveal verses, VI, 8; it is incumbent on — to shew men the Truth, if they are open to receive it, VI, 8; — neither begets nor is born, and is alone worthy of all praise, and is to be realized as absolutely one in prayer, VII, 19; — 's degrees of Manifestation (حجبت خامسه to اولى), III, 17; VI, 1; — 's Effulgences (نجليات), VII, 3; — tried by kindness to make even the Essence of Fire believe, II, 17; — loves not to see sorrow, III, 17; IV, 5; IV, 16; V, 14; V, 19; (for one reason for this, see VI, 5; VI, 11; and VII, 6); House

of —, buying and selling in its precincts is forbidden, IV, 17.
Gold, use of — vessels and utensils is lawful, VI, 9. (See also *Fines, Gifts, Money* etc.).

Gospel (generally called كتاب الف, *i. e.* انجيل) is the Book of God, VIII, 7; — was fulfilled and perfected by Muḥammad, VI, 13; — a gift from God to Muḥammad, II, 19; — revolves round the Word of Muḥammad, III, 3; — is essentially identical with the *Qur'án* and the *Bayán*, II, 15; the interval between the — and the *Qur'án* was less than 1000 years; the Gospel (*Injil*), Pentateuch (*Tawrá*t) and Psalms (*Zubúr*) spoken of as the *Alif*, the *Tá* and the *Zá*, III, 13.

Gospel, signs of influence of — on *Bayán*. (1) "The first shall be last and the last first", II, 16; II, 17; VIII, 4. (2) The Hour shall come suddenly ("like a thief in the night"), II, 18. (3) A cup of water given by a believer, IV, 8. (4) Believers are to love one another, V, 16. (5) Believers are to do as they would be done by, VI, 15. (6) Selling in the Temple, IV, 17. (7) Dying to God, II, 8; III, 13; V, 3.

Grammar, study of — forbidden, except in so far as it is necessary for understanding the *Bayán*, IV, 10; forms of — which are possible, though not ordinarily employed in practise, used by the Báb, VIII, 2.

Háfiẓ quoted, IX, 5. The hemistich quoted is the following:

نرا ز كنگره عرش می زند صغیر

Hair of animals, when used in clothing, does not nullify prayer, V, 14; — of body to be removed by means of depilatories every 4, 8 or 14 days, VIII, 6.

Haqíqat, *Haqa'iq* ("Verities" or "Essences" of God), III, 17; VI, 1.

Hasan (the Imám) has returned to the life of the World, I, 5.

Heaven (called *Jannat*, but more often *Núr*, "the Light",

as opposed to *Nár*, "the Fire", which is the term generally used for Hell). No — higher than belief, II, 1; II, 4; II, 16; Gates of — all return to the First Gate, which is epitomized in the declaration of faith *أشهد أن لا إله إلا الله*, II, 2; Gates of — are 19 in number, II, 16; and each of them is connected with one of the Supreme Letters, on which account the heart of the believer rejoices at their mention, II, 4; believers in the *Bayán* themselves constitute — II, 6; God alone knows what shall be after death, II, 8; the *Bayán* is —, II, 9; II, 13; III, 13; VI, 1; — is wherever believers are or have been, II, 9; II, 10; IV, 4; V, 4; nature of — hitherto not understood, II, 16; 'Alí b. Abí Tálíb (the First Imám) was the greatest —, II, 16; the — of the *Furqán* (i. e. the *Qur'án*) is the *Bayán*, II, 16; succession and order of —, II, 16; whoever has entered the — of the Manifestation shall be in — after death, II, 16; VIII, 11; M. Y. H. is the First — III, 8; the — of everything is its Perfection, III, 17; IV, 11; V, 4; VI, 3; the — of each age is the perfection of that age, III, 13; all on earth must finally be incorporated in —, III, 13; the — of all things is the — of man, IV, 4; there is no grief in the — of the *Bayán*, IV, 11; the origin of — is the beginning of Islám, VI, 15; God desires that all shall enter —, VI, 16; the idea of a material and sensuous — is ignoble, VII, 19; God is not to be worshipped for the sake of —, VII, 19.

Heirs, VIII, 2.

Hell. See above, under *Fire*.

Henna, its use enjoined, VIII, 6.

"He whom God shall manifest" (مَنْ يُظَاهِرُهُ اللَّهُ = M. Y. H.) is the 'Speaking Book', II, 3; on His appearance those who do not believe in Him cease to be believers, IV, 4; all must take refuge in Him, II, 4; II, 6; VII, 5;

belief in Him is belief in God, III, 15; refuge in Him is refuge in God, II, 4; IV, 2; letters incorporated in His Book are saved, and those not so incorporated are lost, II, 4; — is intended by every good name in the *Bayán*, II, 5 (*cf.* III, 8); opposed to Him is the 'Tree of Denial', which includes all who deny Him, II, 5; the *Bayán* is the Measure (or Standard) until He comes, II, 6; the day of His Manifestation is the Resurrection of the *Bayán*, II, 7; on that day the *Bayán* will bear its fruits, II, 7; the people of the *Bayán* are exhorted to believe in Him, II, 7; IV, 5; IV, 11; he whose will is at one with the Will of — has died spiritually, II, 8; when He appears, all shall be raised up as one soul, II, 9; he who believes in Him has believed in the *Bayán*, II, 9 (*cf.* III, 15); He shall certainly appear before 2001 years ('the number of *Mustagháth*', *q. v.*) have elapsed, VII, 10; He has a right to all things, III, 1; He is independent of all things and dependent only on God, III, 1; III, 13; VII, 14; He is not to be asked 'Why?', III, 1; His command is equivalent to God's command, III, 2; the *Bayán* revolves round His saying, III, 3; the desire of the *Bayán* and the people of the *Bayán* for Him exceeds all love, III, 3; *cf.* III, 8; He is the First Paradise and the Most Great Name, III, 8; all excellence in Contingent Being is from Him, III, 13; prophecy as to what He shall say, and declaration of His Divine Nature, III, 13; VIII, 1; He is identical with the *Nuqta-i-Bayán*, III, 13; IV, 9; VII, 2; VIII, 2; all are to be converted to belief in Him if possible, III, 13; when He appears, all must embrace His religion, VII, 5; the first month of the Bábi year is named *Bahá* and is set apart for Him, V, 3; it is hoped that men will not treat Him as they treated the Báb, IV, 4; the day of His Advent is known only to God, IV, 5; VI, 3; VII, 10; His Advent will be like

that of the *Nuqta-i-Bayán*, IV, 11; when He comes, all should have been educated in the *Bayán*, V, 5; the preservation of documents until He comes should be easy, V, 13; He will arise suddenly, VII, 9; it is impossible that anyone should falsely claim to be He, VI, 8; He is to be known by Himself, not by the *Bayán*; VII, 11; for He is the fulfilment of the verse '*There is nothing like unto Him*' (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ), V, 16; the fifth year of His Manifestation, V, 10; the seventh year of His Manifestation is the 'Year of Reckoning', II, 14; in every assembly a vacant place is to be left for Him, and, if possible, for the 'Letters' who will accompany Him, IX, 1; all must rise up on hearing His Name, VI, 15; *cf.* VIII, 19; to understand one verse revealed by Him is better than to know the whole *Bayán*, IV, 8; all previous Manifestations were created for Him, IV, 12; one verse revealed by Him is better than a thousand *Bayáns*, V, 8; VI, 6; VII, 1; He best understands the *Bayán*, since it is His own work, VI, 1; all the *Bayán* is His, VI, 16; He is like a touchstone, V, 4; none must grieve another, lest inadvertently he grieve Him, IV, 5; children must not be beaten, lest thereby He be grieved, VI, 11; *cf.* VII, 18; He is eternally pure, VI, 17; His actions in comparison with the actions of others are as the sun to the stars, VIII, 1; in His day even the soul of the unbeliever is not his own, V, 5; He is the origin of all the Names and Attributes, V, 9; other Manifestations shall succeed His, IX, 9; *cf.* III, 15; IV, 12; VII, 14. See also under *Zuhúr*.

Holy Spirit, is the Spirit of 'the first to believe' in each Manifestation, II, 16.

Hour, the —, II, 18.

House of God, — of the *Nuqta*, *etc.*, IV, 2; IV, 12; IV, 16 (described). See also *Ka'ba*.

Husayn, the Imám — has returned to the life of the world, I, 6; VI, 7; is identical with the Báb, IV, 5; in this Cycle or Dispensation the name belonged to the slayer of the Chief of Martyrs, V, 4. (Perhaps Mírzá Husayn Khán the *Şahib-Ikhtiýár* of Fárs, is intended).

Husayn, Mullá — of Bushrawayh, or Aqá Sayyid — of Yazd, called "the Letter Sín", II, 5; II, 16; VIII, 15. The former was "the first to believe", and received the title of *Janáb-i-Bábu'l-Báb*, "His Holiness the Gate of the Gate". Of the latter, who was the Báb's amanuensis, Kazem Beg says, in his article *Bab et les Babys* in the *Journal Asiatique* for 1866 (Série VI, Vol. 7, p. 470): "Cet homme avait si bien su pénétrer dans la confiance de Bab que celui-ci fait plusieurs fois allusion à sa personne dans ses exhortations, et dans les paroles énigmatiques du Coran qui porte son nom."

Ignorance is the Essence of the Fire, II, 17.

Imáms, the Twelve — have each and all returned to the life of the world in this Cycle, I, 1—15; IV, 11; IV, 12; VI, 13. See also *Ja'far*, *Mahdí*, *Qá'im*.

Imárat-i-Şadr (at Işfahán), II, 16.

Improvement of mankind in successive cycles, VI, 16; VIII, 3.

Infernal Letters (حروفات دون علیین) are all derived from the Five Letters of Denial (حروفات نفی) in the words لَا إِلَهَ, but are Nineteen in number, II, 4; II, 9. See also *Letters*.

Inheritance, VIII, 2.

Interest on money may lawfully be taken, V, 18.

Invocation to be used when reading the *Bayán* (III, 14):

صَلِّ اللَّهُمَّ عَلَى النَّبِيِّ وَمَنْ آمَنَ بِهِ فِي كُلِّ شَأْنٍ بِالْعَزَّةِ وَاتِّجَالَالِ وَ
عَزِّبِ اللَّهُمَّ مَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِهِ بِالسُّطُوَةِ وَالْعِدَالِ،

— on commencing work (VII, 2); on beginning any

action the believer must say, "Verily I".... (here the action is named).... "unto God...." etc., *e.g.*:

لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ
وَمَا يَنْبَغِي رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ مَا يَرَى وَمَا لَا يَرَى رَبِّ الْعَالَمِينَ،

— to be used instead of reading the *Bayán* (الله اظهر) 700 times, according to the number of the letter (ذ), VIII, 14; — on beginning anything (alternative to that mentioned above), to consist of seven derived forms of one of the Names of God (*e.g.* واحد، وحاد، ووحيد، موحد)، each repeated 100 times; VIII, 2.

‘Irâq, one of the five provinces of Persia wherein no unbeliever may dwell, VI, 4.

Isfahán ("the Land of Šád"), II, 16; — is the noblest of lands, VIII, 14.

Islám, the fruit of — is belief in this Manifestation, II, 7.

See also *Muḥammad*, *Qur’ân*, etc.

Ivory, its use permitted, V, 14.

Ja’far, Imám — -i-Šádiq, has returned to the life of this world, I, 9; VIII, 2.

Jesus Christ, those who believed in — returned in successive Cycles to believe in Muḥammad and the Báḅ, and will return to believe in M. Y. H., II, 9; whosoever believes in — must also believe in Muḥammad, II, 16; VI, 7; VII, 2; VIII, 7; — is identical with Muḥammad, II, 15; III, 13, where it is explained why Muḥammad did not openly say 'I am Christ', VII, 10; — was inferior to Muḥammad, III, 4; — foretold Muḥammad, IV, 11 (in the words: يَا أَيُّهَا الَّذِي مِنْ بَعْدِي أَحَدٌ أَسْمُهُ أَحَدٌ); VI, 13.

Jihád (religious war), VII, 6.

Joseph, tradition concerning — applied to the Báḅ, IV, 4 (فِيهِ سُنَّةٌ مِنْ يُوسُفَ بْنِ يَعْقُوبَ وَيُسْتَرَى); commentary on *Sura* of — by the Báḅ, IV, 18 (*cf.* III, 16); VI, 1.

Jubba (garment), not approved as apparel for those who pray, VIII, 8. (Cf. *Abá*, *supra*).

Jurisprudence, the study of — forbidden as unprofitable, IV, 10. See also *Sciences*.

Justice, unbelievers to be treated with —, IV, 5.

Ka'ba, M. Y. H. compared to —, IV, 2; — of the Muslims, IV, 12; the New —, IV, 16; — why ordained, IV, 16, and cf. VII, 18 and VIII, 12.

Karbalá, mosques at —, IV, 11; VII, 15.

Karím Khán, Hájji Muḥammad — apparently alluded to, II, 17; V, 14; — as the Tree of *Zaqqim*, IX, 7.

Kázim, Hájji Sayyid — of Rasht alluded to, V, 15.

Khurásán ("the Land of Khá"), one of the five Persian provinces wherein no unbeliever may dwell, VI, 4; prohibition of "that drug which comes from Khurásán", IX, 7.

Killing unbelievers forbidden, IV, 5.

"Kings in the *Bayán*" (*i. e.* Kings who shall adopt the Bábi religion), should be energetic in spreading the faith, V, 5; palaces to be built by —, VII, 9; — must expel unbelievers from their lands, VII, 16; IX, 2.

Kirmán called "the Land of Fire" (كرمان = 311 = نيران), II, 5; II, 16. See also *Fire*.

Knowledge, advance of — in successive Cycles, VIII, 3; what is true — and what is false —, IX, 3; IX, 4; true — is the most noble of created things, VI, 4; — consists in — of the Manifestation of the Age, VI, 13.

Lá ("No"), "He who first said —", II, 17; cf. VI, 1.

Land of *Alif* (= Āzarbáyján), — *Ayn* (= Iráq), — *Fá* (= Fárs, especially Shíráz), — *Khá* (= Khurásán), and — *Mim* (= Mázandarán), VI, 4; — of *Fire*, see above, *s. v.* *Fire* and *Kirmán*.

Languages, dead —, study of, prohibited, IV, 10.

"Letters of the Living" (حروف حي) are 18 in number, and were created before all other things from the Soul of the *Nuqta*, or "Point", and infused into all things, that they too might know Him, *Exordium*; to them are given the "Most Comely Names", which are the nearest of all Souls to God, and which are the 14 "Holy Souls" (*i. e.* Muḥammad, Fāṭima, and the Twelve Imáms) and the "Four Gates" (*Báb, Abwáb*), or "Lights of the Throne", I, 1; to each one of the 18 — specially belongs a group of 6 *shiras* of the *Qur'an*, according to the formula *بسم الله الرحمن الرحيم*, II, 2; — are appointed in this Cycle by the Will of the *Nuqta* or "Point", and will likewise be raised up by M. Y. H. in his Manifestation, II, 11; — (or "Letters of the One") are the signs of God's Names to His creatures, . . . and their hearts are mirrors wherein only God is seen, V, 17; Paradises of the — II, 16; 18 Mosques are to be built in their names, and the day of their return is to be feared, V, 2; each day of each month, and each month of each year is specially connected with one of the —, V, 3. (Compare the Zoroastrian arrangement, where the year comprises 12 months of 30 days each, *plus* the 5 *Gáthás*.) Each month is called after one of the 12 Archangels, as are the first 12 days of each month, so that once in each month the name of the day and the name of the month are the same. In the Bábi year, which consists of 19 months of 19 days each, *plus* 5 intercalary days "according to the Number of the *Há*" the same thing happens, but more completely, since each, "Letter" presides over one month in each year and one day in each month. See also under *Correspondences*, as appearing in the *Qur'an*, in *Prayers*, in the *Year*, in the *Bayán*, etc. The number Nineteen is to "flow through all things", VII, 8. Vacant places to be left in each assembly for M. Y. H. and the

- 18 "Letters" who shall accompany Him, IX, 1; — have returned to earth in this "Resurrection", VI, 13.
- Letters, the Person or Essence of the Seven — (ذات الحروف سبعة) — is placed in the *Nuqṭa, Exordium*; III, 11; III, 13; V, 3; — revealed the *Bayán*, II, 1; VII, 10; — is the Manifestation of the Primal Volition, III, 6.
- Letters of Affirmation (ألفاء = حروف اثبات) } II, 4.
 Letters of Denial (لاء = حروف نفي) }
- Letters, Supreme — (حروفات علية), only these and the "Letters of the Living" are allowed to commentate the *Bayán*, and they can only be recognized with certainty during the period of the Manifestation, II, 2; all the — are derived from the "Five Letters of Affirmation" *ألفاء*, and each one is connected with a special Paradise, II, 4; the reading of the — causes tranquillity to the believer, II, 4; those — which refuse to believe in M. Y. H. are cursed, III, 3.
- Letters, Infernal (حروفات دون علية), II, 2; all are derived from the "Five Letters of Negation" *لاء*, and on analysis become 19, II, 4; — are such as do not believe, II, 19.
- Letters, Number of all the —, = 6005, VIII, 17; Science of the — to be diligently studied, III, 16; 70,000 Angels watch over each of the —, VII, 1; 30 letters are reckoned one "verse" (بيت), VI, 1.
- Letter *Mim*, II, 16; IX, 3.
- Letter *Sin*, II, 5; II, 16; — was the "First to believe", VIII, 15; IX, 3. (See also *Husayn, Mullá — of Bushrawayh*).
- Letter *Shih* ("that same Letter Shín who went on foot to his house"), IV, 16.
- Letters of the Gospel. See *Christians, Firangis, Gospel*.
- Letters of the *Qur'an*, i. e. Muslims.

Letters not to be read without permission, VI, 18; — to be answered, VI, 19.

Lights of the Throne, called also "the Four Lords" (أرباب أربعة), and the Supporters of Creation, Provision, Life, and Death, worshipped before God, I, 1; and appear in each Manifestation under different guises, *Ibid.*, and *cf.* III, 8; IV, 8; and V, 10; four prayers specified, one for each of the —, VIII, 5.

Logic, its study forbidden as useless, IV, 10.

Love one another, Believers bidden to —, V, 16.

Macrocosm, what is in the — is in the *Bayán*, III, 8; the People of the *Bayán* are the —, V, 10.

Mahdí, the *Nuqta-i-Bayán* (or Báb) is the —, VIII, 17; IX, 3.

Mákú, the plan of exile and imprisonment of the Báb, II, 2; there seems also to be an allusion to — on Chihriq in the following obscure passage in II, V:

إِلَى أَنْ يَتَّهِىَ إِلَى ذَلِكَ الْأَرْضِ فَوْقَ الْجَبَلِ الَّذِي ثَلَاثَةٌ بِدْرِ فِي أَرْبَعَةٍ

Mañ is the Microcosm, III, 9; all things return to the Spirit of —, and his Paradise is the Paradise of all things, and his form is referable to the Names and Attributes of God, IV, 4. See also *Components of Man and Body, Essential*.

Manifestation. See *Zuhúr*.

Marriage is obligatory on all, VIII, 15; concerning dowries etc., see VI, 7.

Mázandarán ("the Land of Mím"), unbelievers not to be allowed to dwell in —, VI, 4.

Mecca, visited yearly by 70,000 pilgrims, VII, 15; allusion to the Báb's own pilgrimage thither, IV, 16.

Merchants only are permitted to read each other's correspondence, VI, 18 (see also under *Letters*); alteration in monetary system will bring loss to —, V, 19; — in the lands of the Firangís, V, 5; European — and other

- Europeans who follow useful trades and professions are alone permitted to dwell in the countries of the believers, VII, 16; — are permitted to sell opium and alcohol to those who need them, IX, 8.
- Mice, the excreta of — do not defile, VI, 17. (See also *Bats*).
- Microcosm, III, 9; IV, 4. See also under *Man*.
- Miracle, those who claim to perform —s, VI, 8; the eloquence of the *Qur'án* is the supreme — and is the only one insisted on, II, 1.
- Mirrors, believers in the *Bayán* compared to —, *Exordium*; III, 7; III, 13; unbelievers likened to stones and believers to —, VI, 4; the *Nuqta*, or "Point" is the Mirror of God, *Exordium*; M. Y. H. is the same, VI, 10; all — which advance to meet the sun shall be illuminated, II, 1; wherever the Tree of Truth dwells even stones become —, II, 16; innumerable forms dwell in the shadow of each Mirror, III, 2; the Tree of Truth is a perfect Mirror of God, III, 5; VI, 10; Letters (*i. e.* believers) are like —, III, 12; 'Alí is the first of — in each Manifestation, III, 12; naught should be seen in — save the Sun, IV, 6; the *Bayán* must prepare all to be — of M. Y. H., V, 9; the Sun is independent of —, VII, 15; — of God existed before the Prophet, VI, 7; the hearts (أَقْدَامُ) of the 18 "Letters of the One" are like —, V, 17; other books are — of God's Book, VI, 6; — are a suitable decoration for the House of God, IV, 16; — are to be used, VIII, 6.
- Money must be given to the guardians of God's Temple, IV, 18; rearrangement of —, V, 19 (the *mithqál* is divided into 19 parts; the *mithqál* of silver = 1000 *dinárs*, and the *mithqál* of gold = 10,000 *dinárs*).
- Months, the year to contain 19 —, each of 19 days, according to the "Number of All Things" (عَدَدُ كُلِّ شَيْءٍ = 361 or 19²), and the first month is to be called *Bahá* and the last

^c*Ulá*, V. 3. (The complete list of the 19 months is not given in the *Bayán*, but is as follows: (1) *Bahá*; (2) *Yaldé*; (3) *Jamál*; (4) ^c*Aşimat*; (5) *Núr*; (6) *Rahmat*; (7) *Kalimát*; (8) *Kamál*; (9) *Asmá*; (10) ^c*Izzat*; (11) *Mashiyyat*; (12) ^c*Ilm*; (13) *Qudrat*; (14) *Qawl*; (15) *Masá'il*; (16) *Sharaf*; (17) *Sultán*; (18) *Mulk*; (19) ^c*Ulá*: or in English (1) Splendour; (2) Glory; (3) Beauty; (4) Greatness; (5) Light; (6) Mercy; (7) Words; (8) Perfection; (9) Names; (10) Might; (11) Will; (12) Knowledge; (13) Power; (14) Speech; (15) Questions; (16) Honour; (17) Authority; (18) Dominion; (19) Exaltation. The same names are also applied in the same order to the 19 days of the month). Each day of the month has its own appropriate invocation to God, which must be repeated 95 times (according to the "Number of ^c to God"). Thus on the first day the invocation is ^cالله اىى, on the second ^cالله اعظم, and on the last ^cالله اقدم, V. 17.

Moqn, countries in the — observed by astronomers, VI, 13; the First to believe in M. Y. H. is like the — and those who follow him are like stars, VIII, 1. (A dissertation on the prophetic or symbolical meaning of the Sun, Moon and Stars will be found in the *Iqán* or "Assurance").

Moses, his book (the *Tawrá*t, or Pentateuch) alluded to, III, 13.

Mosques, V, 1.

Moths, those who have eyes to see circle round the Báb like — round a candle until they are consumed, VIII, 9.

Muhammad, the Prophet, has returned to the life of this World, I, 1; VII, 15; was the First to believe on the Day of Resurrection, I, 1; the souls who believed in — have returned, I, 2; the beginning of —'s Mission was 10 years before his Flight or *Hijra*, and the beginning

of the Báb's Mission was 1270 years after it (*i. e.* A. H. 1260), II, 7; — was raised up in the soul of the *Nuqta* or "Point", II, 9; was identical both with Jesus Christ and with the Báb, II, 15; VII, 10; why — did not explicitly declare himself to be Christ, III, 13; — was more excellent than Jesus Christ, III, 4; all the prophets are to be seen in —, IV, 6; — was foretold by Jesus Christ, IV, 11; VI, 13; the *Ka'ba* derives its honour from its relation to — IV, 16; — abode for seven years in the mountains about Mecca, VII, 15; —'s Mission began in the month of Rajab; —'s injunction to destroy books which conflicted with the *Qur'án*, VI, 6; in —'s Manifestation unbelievers were not even permitted to possess their own lives, V, 5; — was identical with Adam, VII, 2.

Musical Instruments, may be played on the *Naw-rúz* or New-Year's Day, VI, 14.

Mustagháth (= 2001), II, 17; III, 15; lamps according to the number of — are to be suspended in mosques, V, 2; the chapters (ابواب) in the writings of the *Nuqta* are from the One (*Wáhid*) to —, VI, 1; children at birth are to be guarded by the number of —, VII, 10; no Name is superior to the name —, VII, 10.

Nails, are to be cut, VIII, 6.

Najaf, inscriptions concerning the Imáms at —, IV, 11.

Name, the Most Great — (اسم اعظم) is M. Y. H., III, 8.

Name, the Hidden —, I, 1:

سم مصون مكنون كه با اسماء ابواب اربعه يا انوار عرش يا حوامل
خلق و رزق و حیات و مآت مذکور میشود،

Name of Divinity (اسم الوهیت) includes all Names, and belongs to the *Nuqta*, I, 15.

Names, the Six —, used as Talismans, VI, 10.

Names, all good — are to-day included in the *Nuqta*, II, 5; all good — in the *Bayán* signify M. Y. H., II, 5; III, 8; — and Attributes comprise Forms, IV, 4; how the — are "extended" (or emanate) from God, II, 16; One of the — is specially related to every phenomenon, III, 1; the 19 — which specially appertain to God, and which are opposed to the 19 "Letters of Negation" or "Gates of Fire", III, 8; III, 9; in the "Station of the Spirit" (مقام فرداد) naught is seen but the —, and all of them are the manifolding of the Primal Unity, III, 10; Science of the — to be studied, III, 16; men are not to be veiled by the —, V, 4 (see also *s. v.* *Husayn*); one of the — is to be mentioned on making use of anything, V, 9; the — of God, in what fashion they should be written out by every believer, VII, 8 (compare also a very obscure passage in V, 10). *Al-Bayán* is one of the — of God, III, 17; new — which may be used by believers in the *Bayán*, *e. g.* 'Abdu'l-Bayán, III, 17; Bahá'u'lláh, Jalálu'lláh, Jamálu'lláh, Núru'lláh, Faḡlu'lláh, Júdu'lláh, 'Abdu'lláh, Dhikru'lláh, *etc.* V, 4.

Nawrúz (New Year's Day) is the Day of the *Nuqta* or Point, V, 3; — is the Day of God, VI, 14.

Nay ("No": see also *Lá*), II, 17; *cf.* VI, 1.

New, All things are to become — in this Manifestation, VIII, 1.

Niyyat (Intention), VII, 2.

Nothingness (عدم) depends on the *Nuqta* or Point, III, 8.

Nuqta ("the Point") has existed from all Eternity; all men are created with a natural disposition to recognize it; from it were first created 18 Spirits (the "Letters of the Living", حروف حی, *q. v.*); it is the Mirror of God and the "Person of the Seven Letters" (ذات حروف سبعة, *q. v.*), *Exordium*; the — has always held the position of pre-

cedence (مقام اولیت), I, 15; until one regards the —, one cannot understand how all things are raised up in one soul; II, 11; — is the Balance or Standard (میزان) in each Manifestation, by which Heaven and Hell are realized, and is the Volition of God, II, 13; *cf.* III, 7; Paradise, after the last Imám, returns to the —, II, 16; all men believe in the —, yet they have not recognized him, II, 16; the — has the right to do as he pleases, III, 1 (*cf.* III, 8, and VIII, 5); the whole *Bayán* is the unfolding of the Point, which is the Primal Will, and resembles the sun, III, 7 (*cf.* III, 10; III, 12 and IV, 12); the — is the differentiator of the Letters, III, 8; III, 10; all men do what they do through the —, III, 8; emanation of the Letters from the —, III, 8; all that is in the *Bismi'lláh* is in the —, III, 12; the — has two stations, one of Divinity (الوہیت) or Ipseity (ہویت), and one of Servitude (عبودیت) *i. e.* Humanity, IV, 1; the first month of the year, especially the first day of that month, is specially consecrated to the —, V, 3.

Nuqta-i-Furqán ("the Point of the *Furqán*", *i. e.* the Revealer of the *Qur'án* Muḥammad) is identical with the *Nuqta-i-Bayán*, *i. e.* the Báb, I, 15; VIII, 2. See also *Muḥammad*.

Nuqta-i-Úlá ("First" or "Primal Point"). This expression, though commonly used by the Bábis in speaking of the Báb, only occurs once in the *Bayán* (VI, 15) in the following passage:

خداوند اذن فرموده کُلِّ را کہ در نزد استماع ذکر من یُظہِرُ اللہ
 باین اسم ہر نفسی ہر خبزد از مقام خود و بعد قاعد گردد. اجلالاً
 لہ من کتاب اللہ و اعظاماً لہ من نقطۃ الأولى،

Nuqta-i-Bayán ("the Point", or Revealer, "of the *Bayán*", the title by which the Báb is generally mentioned) is

the promised *Qa'im* (*q. v.*), I, 15; — is the Imám Maḥdí, (*q. v.*), VIII, 17; IX, 3; — is the *Nuḡla-i-Furqán* (*q. v.*), *i. e.* the Prophet Muḥammad, VIII, 2; all men must take refuge with the — until the Day of Resurrection (*i. e.* the Day of the Manifestation of M. Y. H.), II, 4; — was first manifested on Friday, 5 Jumádá I, A.H. 1260 (= May 23, 1844), II, 7; but in VI, 13 the day of the week is more correctly given as Thursday; this year (A.H. 1260) is generally spoken of in the *Bayán* as the year 1270 of the Manifestation of Muḥammad, which is reckoned ten years before the Flight; see II, 7; IV, 14; IV, 16; IV, 18; VI, 7; VI, 8; VI, 13; etc.; this year, 1270, corresponds to the number of the Divine Attribute اغفر (= 1281) minus هو (= 11), VII, 10; the place of the Manifestation of —, VII, 15; Muḥammad was raised up in the Spirit of the —, II, 9; the book of the — points to God, and could only be produced by Him, II, 15; commentary on the *Súra-i-Yûsuf*, IV, 18; — is identical with Christ and Muḥammad and all preceding and succeeding Prophets, from Adam to M. Y. H., II, 12; II, 15; III, 13; IV, 12; VIII, 2; and especially with "the Founder of the Ka'ba", *i. e.* Muḥammad, IV, 18; enumeration of writings of —, all of which are included under the term *Bayán*, though they are of different grades, *viz.* "verses" in the style of the *Qur'an* (آیات), "supplications" (مناجات), "commentaries" (تفاسیر), "scientific treatises" (کتوب علمیہ), and Persian writings (رسائل فارسی), III, 17; IX, 2; VI, 1; — has a right to all that is best of its kind, V, 16; VIII, 4; all that was good in the knowledge of God advanced to meet the —, II, 17.

"Number of All Things" (عدد کلّی). God has ordered the world according to — (= 361, or 19×19), and the

- arrangement of the *Bayan* follows this order, *Exordium*;
as does also the Calender (see *Months*), V, 3.
- One without number (واحد بلا عدد), *i. e.* One in itself, not in
contradistinction to plurality, VII, 19.
- Opium forbidden, IX, 8.
- Oppression the most grievous sin, V, 19.
- Paper, the best to be used for books and letters, IX, 2.
- Parents to be honoured by their children, IV, 19; believers
should pray for their —, VIII, 16.
- Paradise, or Light (نور). See *Heaven*.
- Pentateuch (*Tawráť*), called "the Book of *Tá*", III, 13.
- Perfume should be used, if practicable, instead of water for
purification in God's House, IV, 16; — to be used for
washing the dead, when practicable, VIII, 11; use of
— recommended, VI, 2.
- Persian works of the Báb are numerous, IV, 10.
- Pardon to be sought for from the Manifestation, VIII, 3.
- Philosophy, study of — forbidden, IV, 10.
- Pilgrimage created by the word of the Prophet Muhammad,
IV, 8; VI, 4; VII, 15; places of — changed in each
Manifestation or Prophetic cycle, IV, 12; — why or-
dained, IV, 16; — should only be undertaken by the
rich, IV, 18; VI, 16; spiritual meaning of —, IV, 14.
- Pisces (*Hut*, the Zodiacal Sign of the Fish), the passage of
the Sun from — to Aries marks the Nawrúz, VI, 14.
- Plato (*Afláťún*), VI, 1.
- Point. See *Nuqta*.
- Poor, fines assigned to the —, VI, 66.
- Post. See *Chápar*.
- Prayers, where and how to be performed, VIII, 19; must
not be long and wearisome, *Ibid.*; a Persian prayer
recommended in VIII, 3, runs: "O God, I trust in Thee:

grant me salvation on the Day of the Resurrection!"

یا خدا یا بر تو توکل کردم مرا نجات ده روز قیامت،

— should be performed in an *‘abá*, not in a *ju‘ba*, VIII, 8; congregational — not permitted save at funerals, IX, 9.

Printing of books recommended, even in the case of the *Bayán*, VIII, 7.

Prophets, See under *Adam*, *Báb*, *Jesus Christ*, *Moses*, *Muhammad*, *Nuqta*, *He whom God shall manifest*, *Revelation*, *Zuhúr*, etc.

Purification, legal — not required, V, 14; — by water, VI, 2; is by knowledge and the mention of God, IX, 10.

Purity, things which enjoy —, V, 14; all water is endowed with —; true — belongs only to those who love God, VI, 2; — is not destroyed by the excreta of bats, mice, etc., VI, 17; — is an essential attribute of M. Y. H., VI, 17; what — belongs to, and how it is obtained, IX, 10. See also *Cleanliness*.

Qá'im ("He who ariseth", and whose uprising is the Resurrection) has appeared, with the requisite proofs and verses, in the *Báb* or *Nuqta*, I, 15; the fruit of the *Qur'án* is to recognize the —, IV, 10; all previous Manifestations, including that of the Prophet *Muhammad*, were created for the —, IV, 12; one of the signs of the —'s advent, *viz.* that Injustice has filled the earth, has been fulfilled, VI, 13; respect for name of the —, VI, 16; a tradition of the *Imám Ja'far-i-Šádiq*, related by *Shaykh Ahmad Aḥsá'i*, concerning the —, VIII, 2.

Qibla, the Spiritual —, VII, 19.

Qirán (*Qrán*, a Persian coin resembling a franc or peseta, but now worth less than sixpence) is to contain 28 *nukhuds* of silver, V, 19.

Qur'ân, eloquence of the — is the proof of its Divine origin, II, 1; no difference between the — and the *Bayân*, II, 1; — consists of 114 *sûras*, or 19 groups of 6, each group corresponding to one of the 19 letters in *بسم الله الرحمن الرحيم*, II, 2; — was revealed by the "Tree of Truth", II, 2; — was revealed gradually during a period of 23 years, II, 3; — was first written down by 'Alî b. Abî Ṭâlib on the shoulder-blades of sheep, II, 3; the only proof of the Divine origin of the — is the verses (*âyât*) themselves, II, 1; one of the *Bayâns* was also revealed in Arabic, so as to be a still more cogent proof than the — to the Muslims, II, 14; few men in these days act in accordance with the —, and obedience is no longer required to it but to the *Bayân*, II, 6; the fruit of the — is belief in this Manifestation, II, 7; both the — and the *Bayân* proceed from the same "Tree of Truth", II, 12; the — is sad to-day because, though all read it, they fail to gather its fruit, which is belief in the *Bayân*, III, 3; the — is more excellent than the Gôspel, III, 4; the — is sold cheaply in an unseemly way, III, 14; VIII, 7; — is badly printed or lithographed and sold for the mean price of one *qrân*, or 28 *nukhûds* of silver, VIII, 7; for seven years no one believed in the —, IV, 2; IV, 12; except 'Alî, IV, 18; VI, 13; had all professing Muslims acted consistently with the —, no unbelievers would have remained, V, 5; all [Muslim] books except the — to be destroyed, VI, 6; the whole of the — is summed up in one verse (IV, 10), *vis.*:

الله الذی خلق سبع سموات و من الأرض مثلین يتنزل الأمر بهن
لتعلموا ان الله على كل شيء قدير و ان الله قد أحاط بكل شيء علما،
Christians who do not accept the — have not really
believed in Christ, II, 9.

-*Ra'd, Sûra* — (*Sûra* XIII, V. 2), allusion to the —, VI, 13.

Reckoning, the — (*حساب*) will take place in the seventh year of the Manifestation of M. Y. H., II, 14.

Red scent, would be used in place of water in God's house, were this practicable, IV, 16.

Renewal of all books, VII, 1. See also *Books*.

Repentance can only be made before God or M. Y. H., VII, 14.

Resurrection, Muḥammad and his Companions were the first to believe at the —, I, 1; the true meaning of the — not yet understood, and taken in a purely material sense by the Shī'a, II, 7; — is the period of any Manifestation, from the first appearance of the "Tree of Truth" until its decline, II, 7; VIII, 3; IX, 3; the — is the time when the perfection of anything is made manifest, II, 7; VII, 15:

الی غروب شجره حقیقت قیامت قرآن است زیرا که شی تا بمقام کمال
نرسد قیامت او نمیشود کمال دین اسلام الی اوّل ظهور منتهی شد و
از اوّل ظهور تا حین غروب اثمار شجره اسلام آنچه هست ظاهر
میشود و قیامت بیان از ظهور من بظهور الله است زیرا که امروز
بیان در مقام نطفه است و در اوّل ظهور من بظهور الله آخر کمال
بیان ظاهر میشود،

— of one soul for all, II, 9; of the "Letters of the Living" in other souls, II, 11; all things have their —, even cups and saucers, II, 11; many souls will remain on the Bridge of *Şirāt* until, or until after, the —, II, 12; God reckons all by one word in the Day of —, II, 14; the — has come already, VI, 10; all things, even hours and minytes, will appear as men in the —, VI, 14; successive —s will follow the Manifestation of M. Y. H., VIII, 3; prayer for salvation in the Day of the —, VIII, 3 (for text of this, see under *Prayers*); though

the Day of the — is called the "Most Great Day" (يوم اعظم), it is externally just like any other day, and it passes by while many are unaware of it; compare, on the non-material nature of the —, VII, 19.

Revelation: "verses" (آيات) are the appropriate sign of a Divine —, I, 1; (compare II, 1; III, 15; IV, 5); the proof of a new — is adapted to the needs of the age and the development of men's minds, and in each age that which men held in the highest esteem has been made the criterion, e.g. in the case of the *Qur'an* eloquence, in the case of the *Bayan* wisdom (عرفان), etc., II, 1; — is not to be subjected to the rules of criticism, being itself the criterion or standard whence these rules are derived, II, 1; — is the permanent or "silent" Proof, II, 2; If those who have accepted an earlier — refuse to accept a subsequent one, their belief becomes null and void, IV, 2; — is a creative force, IV, 8.

Rings are to be placed on the fingers of the dead, V, 12; — on which are inscribed the following words:

قل ان الله حق وان ما دون الله خلق وكل له عابدون

are to be worn by believers, VI, 10; all believers, compared to the Prophet or "Manifestation" of the time, are like — on the fingers, VII, 19; nineteen — inscribed with the Names of God are to be left by every believer to his heirs, VIII, 2; — are to be placed on the right hand of the dead, and are to be inscribed (VIII, 11) when the deceased is a man as follows:

والله ما في السموات والأرض وما بينهما وكان الله بكل شيء عليماً،
and when the deceased is a woman as follows:
والله ملك السموات والأرض وما بينهما وكان الله على كل شيء
قديراً،

Rose, a — Given by a Christian to a believer becomes pure, V, 7.

Rose-water to be used, when possible, for washing the dead, VIII, 11.

Şâdiq, Imâm Ja'far-i. —, I, 9; VIII, 2.

Salâm, Salutation, form to be used, VI, 5. (Between men the — is *الله أكبر* and the answer *الله اعظم*; between women it is *الله ايهى* and the answer is *الله اجمل*.)

Salmân the Persian, allusion to —, V, 11; VI, 13.

Salvation, action, in accordance with the precepts of the *Bayân* suffices to secure — in the Day of Resurrection, VI, 8; what — is, VI, 15; how good — is, VII, 2.

Sanctuary in the houses of the Letters of the Living, IV, 14; IV, 15. (For description of these houses, see V, 1 and V, 2).

Saucer, II, 2. See *Cup and —, Resurrection*.

Sciences, unprofitable — not to be studied, IV, 10; — avail nothing without knowledge of God, VI, 1; what are true —, VI, 13.

Sea, hardships of those who travel or work on the —, IV, 16; VI, 16.

Seed, Adam in the degree of —, III, 13; the *Bayân* is now in the degree of —, II, 7; — is pure, V, 15.

Talismans, the study of sciences bearing on the construction of — recommended, III, 16; — to enable the wearer to recognize M. Y. H. on his appearance, VI, 10; VII, 10. For this purpose are recommended rings of red cornelian bearing the inscription:

قُلْ اِنَّ اِلَهًا حَقًّا وَاَنْ مَا دُونَ اِلَهِ خُلُقٍ وَّكُلٌّ لِّهٖ عَابِدُونَ،

Also the use of the name *Mustaghâth* (مُسْتَغَاث). See also, on the *هياكل* and *دوائر*, V, 10.

- Ta'siyas*. Those who therein mourn the death of al-Husayn and the other martyrs of Islám do withal persecute the Báb, who is identical with al-Husayn, IV, 5. See also VI, 13, where the Musulmáns are accused of venerating the tombs of the Imáms, yet refusing to recognize their return.
- Telescopes, allusion to —, VI, 13.
- Tithe. Every one possessing money or property exceeding in value 100 *mithqáls* of gold must give 19 *mithqáls* to the "Letters of the Living" or to their descendants, VIII, 16.
- Tobacco, its use forbidden, IX, 7.
- Tomb, what is meant by the "Questioning of the —", II, 10; the — of the believer is a garden of Paradise, II, 9; concerning the truth of the —, II, 9.
- Trade, the essential condition of any transaction is that both parties to it should be satisfied, V, 18; travelling for purposes of — is permitted, VI, 16; only such of the unbelievers as come for purposes of — are permitted to dwell in the lands of the believers, VII, 16; — in opium and intoxicating liquors, how regulated, IX, 8.
- Tradition concerning the *Qá'im* (*q. v.*) that "he shall be bought and sold like Joseph", IV, 4; — of the Imám Ja'far-i-*Šádíq*, VIII, 2.
- Travelling discouraged, VI, 16 (except for purposes of *Trade*, *q. v.*).
- "Tree of Truth" (شجره حقیقت), the Prophet Muḥammad and the Báb so called, II, 2; — is the Revealer both of the *Qur'án* and of the *Bayán*, II, 12; the Word of the — has creative power, III, 2; the — has regard for the capacity of its hearers, VII, 10.
- "Tree of Denial" dwells in the "Land of the Fire", II, 5. (Hájji Muḥammad Karím Khán is probably intended by this name, since he was the Báb's chief opponent, and

he dwell in *Kirmán* (*q. v.*), which is entitled the "Land of Flames", ارض یران. See also under *Zagqum*.

Tribute, the King is entitled to a — of half a *grân* (500 *dinârs*) on each *mithqâl* of gold, and one *shihl* on each *mithqâl* of silver, V, 19.

Ulamâ (Doctors of Theology) are answerable for men's errors, II, 1; because to them men look for guidance, IX, 3; — rebuked, IV, 10; — of *Bayân*, how they should occupy themselves, III, 16; — of *Bayân* will not be accounted superior to the common people in the day of M. Y. H., IV, 18.

Unbelievers are not to be killed, but are to be treated justly, IV, 5; but their property may be confiscated, V, 5; VIII, 15; how this confiscated property may be used, V, 6; — are not to be permitted to dwell in certain Persian provinces, VI, 4; VII, 16; — are like stones, while believers are like mirrors, VI, 4; conversion of — is an act of great merit, VII, 2; souls of — are seized upon by the devils, VIII, 11; marriage with — is unlawful, VIII, 15.

Uncleanness, legal — abolished, V, 14; VI, 17. (*Cf.* also V, 7, on the purity of gifts made by unbelievers to believers, and see also *s. v. Purity*).

Verse (*bayt*, بیت) is computed as 30 letters, VI, 1.

Verses (*âyat*, آيات, "signs") are the essential proof of a prophet's Divine mission, VI, 7; VI, 8; VI, 15; and God alone is able to produce them, VI, 8; VII, 13. See also *Revelation*.

Wahid (= واحد = 6 + 1 + 8 + 4 = 19). See *One, Number of All Things, Letters of the Living*, etc.

Water is essentially pure, alike in small and in large quantities, VI, 2.

Weak, the — are to be treated with consideration, VI, 16.

Wife, cohabitation with — prescribed as a punishment, VI, 11; VI, 16. See also *Divorce*, *Dowry*, *Marriage*.

Wine forbidden, IV, 8.

Women are not to perform pilgrimages, IV, 18; — are to go to the mosques to perform their devotions at night, IV, 19; — are called "Possessors of the Circles" (ذوات الدوائر), VII, 18; VIII, 6; — are to write the word *Bism* (بسم) on their breasts with henna, VIII, 6; — may be spoken to, VIII, 10.

Works will not save without Faith, VIII, 3.

Worlds, the — had their beginning first in Will (ارادة) and then in Volition (مشيئة), II, 16; other — existed before this, III, 13; IV, 14; the — of Souls (أَنْفُس) and Horizons (آفاق) correspond, II, 16.

Worship, the most acceptable is to make others happy, V, 19.

Writing, the New — (خط بدیع), III, 17; 19 different kinds of —, beginning with the *Khatt-i-Abhá* and ending with the *Khatt-i-A'lá*, VII, 1; of *shikasta* — only the best and most legible is to be used, *Ibid.*, and VI, 13.

"Yea". See *Balá*.

Year, how arranged, V, 3. See also *Months*.

Yúsuf. See *Joseph*.

Zagqum, Tree of —, its leaf prohibited, IX, 7. This appears to refer to the Báb's great antagonist Hájji Muḥammad Karim Khán of Kirmán (see "*Tree of Denial*"), the head of the modern Shaykhís, who wrote at least two books, entitled *أدھاق الباطل* and *نیر شہاب* in refutation of the

Báb and his doctrines. It is said that when one of these books was brought to the Báb, he requested some one who was present to read a portion from the beginning, in which the author, after mentioning his name, Karím ibn Ibráhím, described himself as *athim* (اِثِم), a word which means "sinner", but in a much worse sense than *mujrim* (مُجْرِم), and other words commonly used in self-depreciation. On hearing this the Báb said, "That is enough; read no further; he has answered himself", and wrote on the book *حم والدخان*, and sent it back to the author. The allusion is to the *Súra* of the *Qur'an* entitled "Smoke", in which occur the following passages:

إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ ، طَعَامُ الْأَثِيمِ . ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ،

"Verily the Tree of *Zagqum* is the food of the sinful one (*al-athim*) . . . Taste [thereof]: verily thou art the mighty, the noble" (*Karim*). Besides these curious coincidences, the Bábis find another allusion to Karím • Khán in the letters *حم* (of which the numerical value is 48) prefixed to the *Súra*, for they say that it was in the year 1248 that he first advanced his claim to be the *Rukn-i-Rábi* or "Fourth support"; but this appears to me doubtful, since whatever claim he advanced must, I think, have been subsequent to the death of Hájji Sayyid Kázim of Rasht, amongst whose disciples both he and the Báb were reckoned.

Zikr (ذِكْر), or ejaculatory prayer, is not pleasing to God in excess, IX, 4.

Zoroastrianism, traces of its influence in the Báb's doctrines and institutions. (1) In the method of washing, VI, 2. (2) In the salutation of the sun, VII, 17. (3) In the restoration of the old solar year with the *Nawrúz* (New Year's Day) or Vernal Equinox as its beginning, and the 5 intercalary days (corresponding to the Zoroastrian

gátás) to make up the "Number of All Things" ($19 \times 19 = 361$) to 366 or 365, as may be required to complete the solar year. See under *Months*. (4) The command to bury the dead in stone coffins (V, 12) may also have been prompted by a desire to prevent the defilement of the earth, for the essential purity of the elements (especially Water) is insisted upon in the *Bayán*. See *Purity*.

Zuhúrs ("Manifestations" or Dispensations) are Manifestations of the "Primal Volition" (مَشِيتِ اَوَّلِيَّة), III, 9; IV, 2; or of the "Point" (*Nuqta*), III, 13; the later — contain by inclusion all the preceding —, III, 13; whoever believes in one — believes in all preceding ones, III, 15; — have neither beginning nor end, III, 15; IV, 12; VII, 13; other — shall succeed that of M. Y. H., IX, 9; the successive — in their increasing perfection compared to a boy in successive stages of growth, III, 13; III, 15; V, 4; VIII, 2; all actions are to be performed for and in the name of the Manifestation of the Age, for such only are truly done "for God" (لِاَلِه), IV, 2; VII, 2; a new Manifestation takes place whenever men are ready for it, II, 9; VI, 13; but only God knows when it will be, VII, 10; III, 15; all — are identical, VII, 10; VIII, 2; II, 12; IV, 12; all — are created for the last one, IV, 2; which, however, needs all the previous ones, V, 4; those who truly believe in one — believe in all succeeding ones, II, 9; many who are highest in one — shall be lowest in the next, II, 16; III, 15; the writings of each — are a gift to the next, II, 19; successive — are like the same sun arising day after day, IV, 12; VII, 15; VIII, 1; 1270 years have elapsed between the last — and this (see *Nuqta-i-Bayán*); the Manifestation is Paradise to believers, II, 1; the proof of each — is what most appeals to the age in which it takes place,

Exordium, and II, 1; the proof given in this Manifestation is the same that was given in the last (*vis. "verses", áyát*), in the *Qur'án*, and is appealed to by Muslims, II, 14; — are intended by "the Bridge" of *Širát*", II, 12; knowledge of the Manifestation is knowledge of God, and refuge with the Manifestation is refuge with God, II, 4; in each Manifestation God judges all by one word, II, 14; the Person of the Manifestation in a "Speaking Proof" so long as he endures, II, 3.

END OF CONCORDANCE OF THE PERSIAN BAYÁN.

It is to be observed that, as Gobineau has correctly pointed out, all the later writings of the Báb are included in the term *Bayán* (III, 17), though it is specially applied to those written in the *Qur'anic* style (*i. e. "verses", áyát*). Gobineau reckons three *Bayáns*, two in Arabic, of which one is much longer than the other, and one in Persian. It is to the latter that this Index applies. I read it through and made an abstract of the contents, in which I endeavoured to note every point of interest or importance, and from this abstract I constructed the Index or Concordance printed above. As the Persian *Bayán* has never been printed, reference could only be made to the Sections into which it is divided. It was evidently planned to consist of 19 *Wáhids*, or "Unities", each containing 19 *Bábs*, or chapters, but only half was written, and it ends with *Wáhíd* IX, chapter 10, thus containing in all $8 \times 19 + 10 = 162$ sections. It appears to have been purposely left unfinished, so that the remainder might be added by "Him whom God shall manifest". Part, but not the whole, of this Supplement was written by *Šubh-i-Azal*,

نُقْطَةُ الْكَافِ

در تارِ میخ ظهور باب و شایع هشت سال اول

از تارِ میخ بابیه

تألیف

جاجی میرزا جانی کاشانی

مقتول در سنه ۱۲۶۸ هجری

بستی و اهتمام اقل العباد

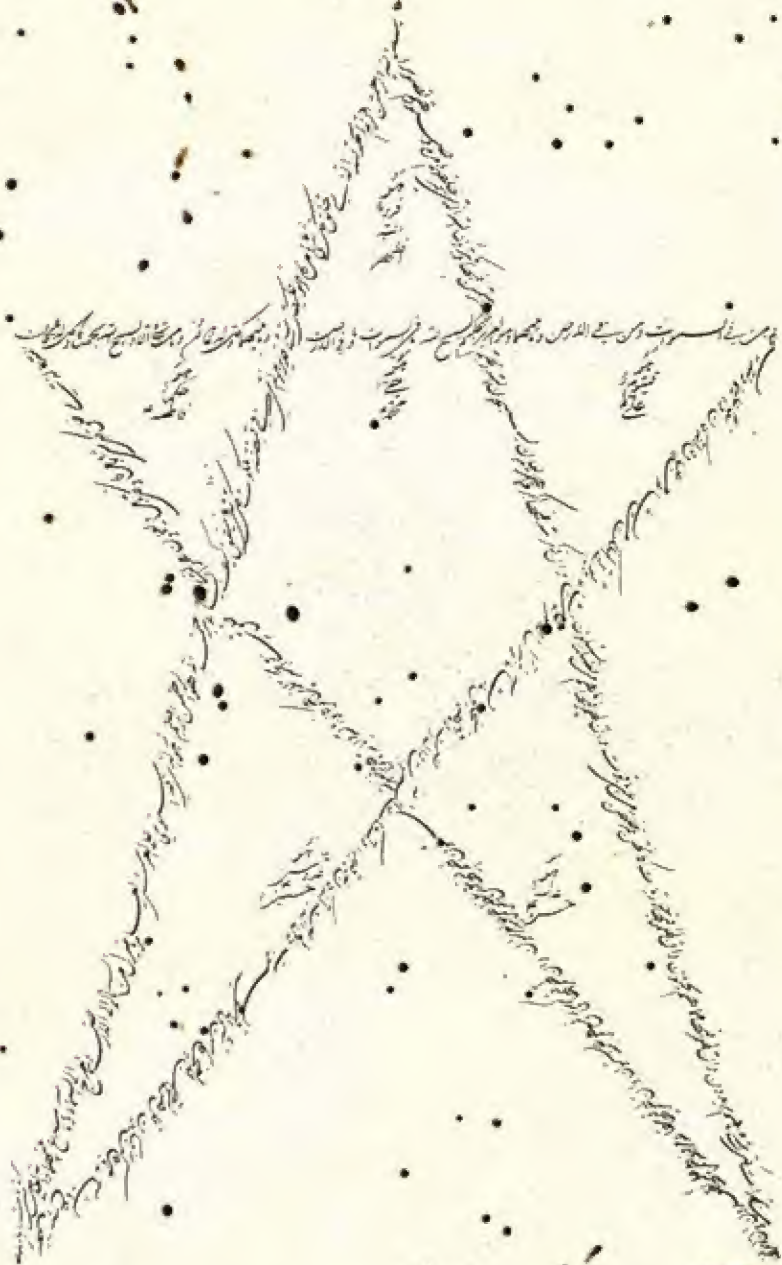
از واری بر وقت

معلم زبان فارسی در دارالفنون کمریج از بلاد انگلستان تصحیح و طبع کردند

در مطبعه بریل و زلیدن از بلاد هلند بطبع رسید

سنه ۱۳۳۸ هجری مطابق ۱۹۱۰ میلادی

Fac-simile of a Talisman (*Sajkal*) written by the Báb.

عکس یکی از "سجکال" بخط هود میرزا علی محمد باب

To follow Persian Title-page.

فهرست مندرجات کتاب،

(جدول ذیل حاوی مباحث مهمه کتاب است هر چند اصل کتاب
مرتب بر ابواب و فصول نیست)،

صفحه

۹۹-۱	دباجه کتاب در تحقیق ظهورات نقطه مشیت و سایر ما بتعلق بهذا الموضوع
۱۰۵-۹۹	شرح حال شیخ احمد احسانی و حاجی سید کاظم رشتی
۱۱۴-۱۰۵	ابتدای ظهور امر باب و سفر وی به حج
۱۴۰-۱۱۴	نارنج باب از ابتدای خروج او از شیراز بطرف اصفهان
۱۴۲	تا ورود او بماکو
۱۴۸-۱۴۲	انتقال دادن باب را از ماکو بمهریق
۱۴۸	مناظره علمای تبریز با باب
۱۴۴-۱۴۸	فوت محمد شاه
۱۵۴-۱۴۴	قره العین
۱۹۲-۱۵۴	اجتماع بایه در بدشت
۲۰۴-۱۹۲	وقعه مازندران و محاصره قلعه شیخ طبرسی
۲۰۴	نسلیم شدن اهل قلعه و قتل ایشان
۲۱۵-۲۱۲	دعوی قائمیت نمودن باب
۲۱۵-۲۱۲	مؤمن هندی
۲۱۵-۲۱۲	شهادت سبعة

فقدمة ناشر کتاب،

بسمه تعالی،

بعد حمد الله على آلائه و الصلوة و السلام على جميع رسله و انبيائه
چنین گوید احقر العباد ادوارد برون انگلیسی که از آغاز جوانی شوق
تحصیل السنة ثلثة شرقیه یعنی عربی و فارسی و ترکی علی الخصوص زبان
عذب الیمان فارسی و اطلاع بر تاریخ و ادبیات و آثار ایران مرا بر سایر
اشواق غالب آمد و از آنگاه تا کنون همواره پیاری خداوند تعالی و
مساعدت اسباب ظاهری همیشه اوقات خود را صرف اشتغال بندریس و
تدریس و کتب و جمع و نشر و طبع آثار نفیسه این ملت نجیب نموده ام و از
خداوند توفیق امتداد این طریقه را خواهام، و از جمله چیزهایی که از
همان اول وهله توجه مرا بیشتر از همه چیز و بنوع خصوصی جلب نمود و
۱۰ شوق غربی باطلاع از مجمل و تفصیل آن در من پیدا شد همانا مسئله
سرگذشت طائفة بابیه بود، و ابتدای آن باین طریق شد که من در آن
اوقات (قریب ۲۶ سال قبل) مشغول تحصیل طریقه متصوفه بودم و
برای کسب اطلاعات در این موضوع در همه جا تفحص و تتبع می نمودم
وقتی در اثناء تفتیش در کتابخانه دار الننون کمریچ نظرم بکتابی افتاد
۱۰ موسوم به «مذاهب و فلسفه در آسیای وسطی»^(۱) تألیف مرحوم کونت
دو گوینو که از سنة ۱۲۷۱ الی ۱۲۷۴ بمیت وزیر مختار فرانسه از جانب
دولت فرانسه در طهران اقامت داشته، کتاب مذکور را برداشته بمنزل خود

(۱) *Les Religions et les Philosophies dans l'Asie centrale*, par M. Comte de Gobineau. Paris, 1865 et 1866.

صفحه

۲۲۶-۲۲۹

وقعه تبریز

۲۴۸-۲۴۹

وقعه زنجان

۲۴۸

بقیه تاریخ باب و ظهور جناب [صح] ازل

۲۴۴-۲۴۸

شرح حلال جناب [صح] ازل

ملاقات صح ازل با حضرت قدوس و جناب طاهره

۲۴۰

[یعنی قره العین]

۲۴۴

تنصیب باب بوصایت صح ازل

۲۵۲-۲۴۵

قتل باب در تبریز

۲۵۵-۲۵۲

فتنه جناب ذبح

۲۶۰-۲۵۵

فتنه جناب بصیر

۲۶۱-۲۶۰

ظهورات دیگر

۲۷۴-۲۶۱

خاتمه کتاب

در پنجم و از ایشان معلومات مفیده بسیار در هر خصوص کسب نمودم و در ماه صفر از سال ۱۲۰۶ بانگلستان مراجعت نمودم،^(۱) پس از آن سال بعد یعنی سنه ۱۲۰۷ مجدداً بقصد تحصیل اطلاعات همچو گذشته تاریخ این طایفه و سماع شفاهی از رؤسای این مذهب سنری بحزیره قهرس و شهر عکا^(۲) نمودم و بملاقات دو برادر رقیب میرزا محبی نوری معروف بصبح ازل در قبرس و میرزا حسینعلی نوری معروف ببهاء الله در عکا نایل آمدم.

در جزیره قبرس در شهر ماغوسا^(۳) قریب پانزده روز (۲۶ رجب - ۱۴ شعبان ۱۲۰۷) ماندم و در این مدت هر روز بملاقات صبح ازل میرفتم و از دو یا سه ساعت بعد از ظهر الی غروب آفتاب در منزل او میماندم دفتر و مداد در دست و سراپا گوش هر چه او میگفت پیادداشت میکردم و هر شب با يك خزانه پر از معلومات مفیده و اطلاعات مفیده بمنزل خود مراجعت میکردم،^(۴) موضوع صحبتهای ما غالباً مذهب و تاریخ و نوینجات و آثار بایه و گاهگاه مسائل متفرقه دیگر بود، صبح ازل در خصوص باب و مصدقین دوره اول و شرح زندگی خود در کمال آزادی و بدون پرده پوشی سخن میگفت ولی همینکه صحبت بمسئله تفرقه بایه و وقایع راجعه ببهاء الله و بهائیان میکشید میدیدم بکلی ساکت و صامت میشد و حالش از آن گشادگی و آزادی بگرفتگی و سکون مبدل میگردد

(۱) وقایع این یکسال مسافرت خود را در سفرنامه خود موسوم به «یکسال مابین ایرانیان» در سنه ۱۲۱۱ طبع نموده‌ام و نام و عنوان کتاب بانگلیسی اینست: *A Year Amongst the Persians*, by Edward G. Browne, London, 1893.

(۲) نام این شهر علی ما هو الصواب «عکا» است ولی ما تبعاً للمشهور هم جا «عکا» خواهم نوشت، *Pamagusta*. (۳) غالب این مطالب و اطلاعات که شفاهاً از صبح ازل استماع نموده‌ام با بطریق ممکنه از وی اخذ کرده در فصل ۱۴ از فصول بیست و ششگانه که در آخر ترجمه مقاله ستباحت افزوده‌ام و در مقدمه و حواشی دیگر همان کتاب و در حواشی تاریخ جدید مذکور است رجوع بدانجاها شود.

بردم با امید آنکه شاید چیز نافع در خصوص صوفیه در آن توانم یافت، پس از مطالعه فصل مختصری که در باب صوفیه نوشته و قدری هم مذمت از آن طایفه نموده و روی هم رفته چیز قابل توجهی نیست سایر اوراق کتاب را تصحیح نمودم دیدم يك فصل مشبع مفصلی (۲۹۹ صفحه از ۵۴۳ صفحه مجموع کتاب) در خصوص تاریخ بایه و ظهور و انتشار طریقه ایشان و سایر وقایع این طایفه الی سنه ۱۲۶۹ در آن کتاب مندرج است که الحق مصنف داد سخن پروری و بلاغت گستری در آن داده و بطوری این فصل دلکش و جذاب است و بدرجه جالب دقت و سحر عقل و هوش است و بخوبی تر و ناز و مملو از روح و حیات است که نادر است کسی این فصل را يك مرتبه بخواند و بکلی حالش منقلب و دگرگون نشود و بعینه این بند هیجوت هیچ کس در این موضوع بهتر از این بلکه نزدیک باین هم نتواند نوشت، و من تا آنوقت از این طایفه هیچ اطلاعی نداشتم هبقدر می‌دانستم که بایه یکی از فرق مذهبیته ایران است که در حق ایشان نهایت بیرحمی و قساوت بعمل آمده است، بعد از خواندن این فصل از کتاب کونت دو گوینو خیالات من بکلی تغییر کرد و شوق شدیدی برای اطلاع از چگونگی حالات این طایفه بطور تفصیل در من پدید آمد و با خود همیشه میگفتم چه میشد اگر خود بنفسه این طائفه را میدیدم و تاریخ و سرگذشت مذهبی را که این همه اتباع خود را با این قوت قلب بگشتن داده است از خود ایشان مشافهه استفسار میکردم و وقایع را که بعد از ختم موضوع کتاب گوینو یعنی از سنه ۱۲۶۹ الی زمانها هذا روی داده در موضعی نیست می‌نمودم، تا آنکه اتفاقاً در ماه صفر سنه ۱۳۰۵ اسبابی فراهم آمد که بایران سفر کردم و قریب یکسال در نقاط مختلفه ایران در گردش بودم و شهرهای تبریز و زنجان و طهران و اصفهان و شیراز و یزد و کرمان را سیاحت کردم و با غالب ملل و فرق از مسلمان و یابی و زردشتی و منجم و با فضیلتی ایشان طرح الفت

غایت اختصار که سوای اهم و آدرس من مشتمل بود فقط بر این دو کلمه: - «يَتَوَجَّهْ إِلَيْكَ» باری فوراً حرکت کرده و در ۲۲ شعبان ۱۲۰۷ وارد عکا شدم، وقتی که بجلگه عکا رسیدم از دور معطر فرحناک باغهای با صفا و اشجار معطر نارنج و پرتغال و غیرها که در حوالی عکا واقع است مرا قدری متعجب ساخت چه در شهری که بهاء الله همیشه در نوشجات خود آنرا «اخر البلاء» میخواند متظر دیدن این همه طراوت و نصارت نبودم و بعدها این حال تعجب خود را بهائیان عکا در میان نهادم گفتند اگر نو آنوقتی که بهاء الله بیست و دو سال قبل اینجا ورود نمود عکا را دیک بودی از این نمیه تعجب نمی نمودی ولی از آنوقت که او ساکن عکا گردید شهر و اطراف آن روی آبادی گذارده تا باین حال که الان می بینی رسیده است،

روز ورود بعکا در منزل یکی از تجار عیسوی منزل کردم پس از آن یکشب هم در منزل یکی از محترمین بهائیان و روز دوم هم بزرگتر بهاء الله عباس افندی (که اکنون معروف بعبد الهاست) آمدند و مرا از آن خانه حرکت داده بنصر ایچه که نیم ساعتی خارج عکا واقع و مسکن شخصی بهاء الله بود منزل دادند، فردای آثروز یکی از پسران کوچکتر بهاء الله وارد اطاق من شد از من خواهش کرد که همراه او بروم من نیز دنبال او روان شدم و از اطاقها و ایوانها و گذرگاههای بسیار که فرصت نگاه کردن بآنها نداشتم عبور کردم تا بیک ایوان وسیع متروشی بخاتم کارس ۲۰ ممر رسیدم، راههای من در مقابل يك پرده قدری مكث نمود تا من موزههای خود را از پا در آوردم پس از آن پرده را بلند کرده من داخل نالار وسیعی گشتم، در يك گوشه نالار بر بالای محذد دیدم مرد وفور محترمی نشسته کلاهی مانند تاج درویشان ولی بسیار بلندتر بر سر و دور آن عمامه کوچکی از پارچه سفید پیچیده، ما چشمان درخشان که گفتم خیال شخص را ناگفته میخواند و ابروان کشیده و پیشانی چین دار و موی سیاه

چون وضع را اینطور دیدم و استنباط کردم که این مقوله صحبت را خوش ندارد من هم بها امکان دیگر از این قبیل سوالات نمی‌کردم و از دخول در این موضوع حتی المقدور اجتناب می‌نمودم، در غالب این مجالس پسران صبح ازل عبد العلی و رضوان علی و عبد الوحید و نقی الدین نیز حاضر بودند اگرچه خیلی بندرت در محضر پدر خود لب سخن می‌گشودند و منتهی درجه تعظیم و احترام را نسبت بوی مرعی می‌داشتند،

در مدت اقامت در قبرس که تازه چند سالی بود در تحت نصرت دولت انگلیس در آمد بود با اجازه حاکم جزیره سر رهبری بولور نظریه باسناد و دفاتر حکومتی افکندم و آنچه از آنها راجع بنی صبح ازل و اتباع وی بقبرس بود استخراج نمودم و این اسناد بعضی بزبان انگلیسی بود و بعضی بزبان ترکی که يك ترجمه انگلیسی هم بر آن اضافه کرده بودند^(۱)، بعد از ۱۵ روز اقامت در شهر ماغوسا بزم مسافرت بعاک حرکت کردم و ابتدا بقصد ملاقات پیشکار بهائیان بیروت رفتم (زیرا هرکس میخواست ملاقات بهاء الله نایل گردد بایستی اولاً بتوسط یکی از عمال بهائی که در پرت سعید یا اسکندریه یا بیروت اقامت دارند از این فتره استعلام نماید اگر ایشان صلاح میدیدند وخصت و دستور العمل این کار را باو میدادند و الا فلا) از سوء اتفاق در آن موقع او در بیروت نبود و بعاک رفته من از این بابت خیلی افسرده شدم زیرا بیش از دو هفته برای من دیگر وقت باقی نمانده بود و بایستی حتماً بموعده معین^{۲۰} بدار الفنون که میرج مراجعت نمایم، پس از دوندگی بسیار بالاخره کاغذی در این خصوص باو نوشته و سفارشنامه را هم که از دوستان بای ایران با من او داشتم لقا برای او فرستادم و پس از چند روز تلگرافی نیز باو نموده خواهم جواب تلگرافی نمودم فردای آنروز جواب تلگرافی رسید در

(۱) خلاصه مندرجات این اسناد تا حدی که راجع بصبح ازل و اتباع اوست در حاشیه ۱۷ در ذیل ترجمه مقاله سیاح و شرح اوست.

بود و عموماً صحبت‌های این مجالس اربعه متقارب المضمون و شایسته بهمان مجلسی اول بود که صورت آن اجمالاً مذکور شد،
 بالآخره ۲۹ شعبان ۱۳۰۷ با وجود شدت اصرار میزبانان مهربان در تأخیر سفر چون هیچ چاره دیگر نبود ایشان را وداع گفته از عکا به طرف انگلستان حرکت کردم و پس از استقرار بکمبریج خیالم بر این مصمم شد که برای آگاهی هوطنان خود کما یبقی از اوضاع و احوال طایفه بایته بهتر آنست که یکی از کتب این طایفه را بدون تصرف متناً و ترجمه طبع تمام تا هر کس بر حسب مسلك و مشرب خود در این قضیه حکم کند ولی در انتخاب کتاب متردد بودم بالآخره اختیارم بر یکی از کتب تاریخ افتاد! و خیال کردم که کتب تاریخ برای جمهور ناس البته مطبوع‌تر از کتب دینیّه خواهد افتاد ابتدا متن کتاب مقاله سیاح را که عباس قندی پسر بزرگرم بها. الله بقصد اعلاء کلمه بها. الله و نشر افکار او و تخفیف درجه باب و تقلیل اهمیت او در حدود سنه ۱۳۰۴ تألیف کرده و یک نسخه بسیار خوبی از آن که بخط زین المیزین از کتاب خوش خط بهائی است ۱۰ در عکا بمن هدیه داده بودند عین این نسخه را چاپ نمودم و یک ترجمه انگلیسی با حواشی منضله در توضیح مجملات کتاب نیز بر آن افزودم متن و ترجمه هر دو در سنه ۱۸۹۱ مسیحی (۹-۱۳۰۸ هجری) از طبع خارج شد^(۱)، پس از فراغت از این کتاب در صدد طبع ترجمه تاریخ جدید تألیف میرزا حسین هدائی که در اوقات اقامت حقیر در شیراز در سنه ۱۳۰۵ یکی از دوستان بانی بمن هدیه داده بود برآمدم و بالآخره در سنه ۱۳۱۰ طبع آن باتمام رسید و در ذیل این کتاب نیز حواشی مبسوطه تأییداً یا

(۱) نام و عنوان ترجمه مقاله سیاح بانگلیسی اینست:

A Traveller's Narrative, written to illustrate the episode of the Bab, edited in the original Persian, and translated into English, with an introduction and explanatory notes, by Edward G. Browne, Cambridge University Press, 1891.

و ریش سیاه بسیار انبوه طویل که تقریباً تا محاذی کمر میرسید، این شخص خود بهاء الله بود، پس از تقدیم مراسم تعظیم بهاء الله با يك صدای ملائم نجیبانه مرا اهری جلوس نموده پس از آن تظلی نمود که بعضی فقرات آن که بخاطر مانده بود از این قرار است:

«الحمد لله که فائز شدی نو آمده که این مسجون منفر را ببینی ما بجز صلاح عالم و فلاح ام غرض نداریم ولی مردم با ما مثل مفسدین که شایسته حبس و طرد باشند رفتار میکنند تمام ملل باید صاحب يك مذهب شوند و جمیع مردم با هم برادر گردند روابط دوستی و اتحاد مابین فرزندان انسان باید مستحکم شود و اختلاف مذهبی و نزاع قوی از میان ایشان مرتفع شود - چه عیبی در اینها هست؟ ... بلی همین طور خواهند شد این نزاعهای بی ثمر این جنگهای مخرب همه بر طرف خواهد شد و «صلح اکبر» بجای آنها برقرار خواهد گردید شما نیز در اروپا محتاج به همین نیستید؟ همین نیست که حضرت عیسی خبر داده است؟ پادشاهان و حکام اموال و خزاین شمارا بجای اینکه صرف اصلاح بلاد و آسایش عباد نمایند همه را در راه تخریب نوع بشر صرف میکنند این نزاعها و جنگها و خونریزها و اختلافات باید تمام شود و تمام مردم مانند يك خانواده با هم زیست کنند ... نباید شخص فخر کند که وطن خود را دوست دارد بلکه باید فخر کند که نوع بشر را دوست میدارد».

۲۰ خلاصه پنج روز دیگر را که در عکا ماندم همه را در قصر بهجه با کمال خوشی گذرانیدم و آنچه لازمه مهربانی و ملاطفت بود در حق من مبذول افتاد و در عرض این مدت چهار مرتبه مرا بحضور بهاء الله بردند و هر مجلسی از ۲۰ دقیقه الی نیم ساعت طول میکشید و جمیع این مجالس قبل از ظهر بود و همیشه یکی از پسران بهاء الله حضور داشتند و يك مرتبه هم آقا میرزا جان کاشانی ملقب بجناب خادم الله و کاتب آیات نیز حاضر

نمود، خلاصه پس از مراجعت بکمبریج بنوسط یکی از دوستان هفتازی خود
 مقیم پاریس يك نسخه از روی نسخه کتابخانه پاریس برای خود نویسانید
 متن آنرا با متن تاریخ جدید مقایسه کردم معلوم شد که مؤلف تاریخ جدید
 کتاب حاجی میرزا جانی را بکلی نسخ بل نسخ کرده است و با اندازه جرح و
 تعدیل و تصرفات مغرضانه در آن نموده که بکلی حقیقت تاریخ دوره اولای
 بایه در برده خفا مانده است، نتیجه مقایسه این دو کتاب را با یکدیگر و
 خلاصه تصرفات جامع تاریخ جدید را در حواشی مبسوطه که در آخر ترجمه
 تاریخ جدید افزوده ام متعرض شدم و از همان وقت عزم کردم که متن
 نقطه الکاف را البته بطبع برسانم ولی بواسطه موانع بسیار از آنگاه باز این
 عزیمت در بونه اجمال ماند و لایتنطع عوایق جدید پیش میآمد و فرصت
 دست ندادن باینکار نمی داد تا دو سال پیش که بعد از طبع جلد دوم از
 «تاریخ ادبیات زبان پارسی»^(۱) مرا فی الجمله فراغتی پدید آمد بی
 درنگ عزم خود را از قوه بفعل آورده مشغول طبع کتاب گردیدم و مجدداً
 متن آنرا که بخط خود نوشته بودم با نسخه اصل پاریس با دقت تمام مقوله
 نمودم و اینک بیاری خداوند و حسن توفیق او طبع نقطه الکاف تمام
 گردید و از خوف تلف که همیشه نسخ مختصر بفرد در معرض آنت
 مأمون گشت،

اما شرح کتب بایه ملکی مرحوم کونت دو گوینو اجمالاً او اینقرار
 است که از اتفاقات حسنه و از خوش بختیهای تاریخ در سنوات ۱۲۷۱-
 ۱۲۷۴ هجری^(۲) یکی از رجال سیاسی فرانسه موسوم بکونت دو گوینو بسمت
 وزارت مختار از جانب دولت فرانسه در طهران اقامت داشت این مرد
 عالم با يك همت ملال نا پذیر غالب اوقات خود را صرف تحصیل اطلاعات
 از طریقه جدید بایه می نمود و این مذهب در آن ایام تازه بظهور آمده بود

(۱) *A Literary History of Persia*, 2 vols. by E. G. Browne, London, 1902, 1906.

(۲) A.D. 1855-8.

تزییناً لمضامین الكتاب افزوده‌ام و نیز رساله کوچکی که صبح ازل بخواهش
 حنیر در تاریخ اجمالی وقایع باب و بایه تألیف نموده موسوم به «مجموع
 بدیع در وقایع ظهور منبع» آنرا نیز منّا و ترجمه در آخر کتاب الحاق
 نموده‌ام، و سابقاً در ضمن اشتغال بترجمه تاریخ جدید دیده بودم که مؤلف
 آن کتاب مکرر از يك كتاب قدیمتری تألیف حاجی میرزا جانی کاشانی
 نقل میکند و بهمین جهت تاریخ خود را موسوم بتاریخ جدید نموده تا از
 تاریخ حاجی میرزا جانی که نسبت بدان قدیمتر است امتیاز باید لهذا در
 صدد بر آمدم که این کتاب را نیز بدست آورم و چون قدیمتر است
 (زیرا که مصنف آن حاجی میرزا جانی کاشانی در سلح ذی القعدة سنه ۱۲۶۸
 در رافعة هایلۀ طهران در جزو آن ۲۸ نفری که ایشانرا بخت نرین انواع
 عذاب کشند کشته شد) و قبل از تفرقة بایه بازاری و بهائی تألیف شده و
 بنا بر این مندرجات آن بالطبیعة اقرب بصحت و ابعاد از خلط و تدلیس
 متأخرین است. آنرا هم بطبع در آورم، در اوقاتی که در ایران بودم از
 هرکس که سراغ این کتاب را گرفتم از آن اطلاعی نداشت پس از مراجعت
 ۱۰ باروفا نیز بدوستان بابی خود در ایران و ایلامبول و شام و غیرها
 نوشتم و از اطراف در صدد تنقیش برآمدم هرچه بیشتر جستجو کردم
 یافتم بالاخره مأیوس شدم و یقین کردم که این کتاب بکلی از میان رفته
 است تا در بهار سال ۱۴۰۹ در اوقات تعطیل فصیح^(۱) پاریس رفتم و
 در ضمن تنقیش در کتب بایه محفوظه در کتابخانه ملی پاریس اتفاقاً يك
 ۲۰ نسخه از تاریخ حاجی میرزا جانی یافتم بدیهی است که تا چه درجه از این
 اکتشاف مهم خوشوقت شدم، پس از تحقیق معلوم شد که این نسخه ملکی
 مرحوم کونت دو گوینو مؤلف «مذاهب و فلسفه در آسپای وُسعی» بوده
 است و پس از فوت آن مرحوم کتب او را بزازیه فروختند بخر نسخه از
 ۲۱ آنها را که از جمله همین کتاب نقطة الکاف بود کتابخانه ملی پاریس اتباع

(۱) Les vacances de Pâques.

بر دو کتاب، اول بیان فارسی (ورق ۱-۲۸۴) که حسب المأمول بیاب
دم از واحد هم مختم میشود^(۱)، دوم ثلث اول از نقطة الکاف (ورق ۲۸۴
الی آخر کتاب که مطابق است با ص ۱-۸۵ از متن مطبوع حاضر) و
این نسخه بخط نستعلیق بد خط ولی خواناست و در سنه ۱۲۷۹ هجری
نوشته شده است، و علامت این نسخه در حواشی این کتاب (نا) یعنی
«ناقص» قرار داده شده است^(۲)، و اساس طبع این متن حاضر تا صفحه
۸۵ سطر ۷ بر این هردو نسخه است و از این موضع بعد فقط بر نسخه
سابق است بالضرورة.

در سنه ۱۴۱۰ نگارنده خصوصیات این پنج نسخه کتابخانه ملی پاریس را
اجمالاً در مکتوبی درج کرده رأی صحیح ازل را در باب هریک از آنها
خواستار شدم اینست آنچه ایشان در خصوص دو نسخه سابق الذکر
می نویسند:

«تاریخ که اشاره فرموده بفراین باید از حاجی^(۳) مرفوع^(۴) شهید
بوده غیر از او کسی تاریخ نوشته، دیگری در بغداد خیال نوشتن داشت
و لابد نام خفیه در آن میان نوشته میشد بعضی^(۵) مانع او شدند حاجی
محمد رضا نام از این قلیل اشخاص در این امر بوده اند ولیکن حاجی
محمد رضا نامی تاجر اهلبائی در همان سنوات تا نزدیک هفتاد^(۶) یا آنکه

(۱) اصل قصد چاپ این بوده است که بیان مشتمل باشد بر ۱۹ واحد و هر واحدی
بر ۱۹ باب ولی آنچه خود باب او بیان نوشته است بتصریح صحیح ازل (و بیاجه انگلیسی
ص ۵-۶) و حاجی میرزا جانی (ص ۲۴۴ س ۶ و ۱۴) یازده واحد بیش نیست و
بقیه «در مشیة الله محتجب شده» و از این یازده واحد هم قسمی تلف شده است بطوری
که آنچه نسخ بیان فعلاً در دست مردم است هم منتهی میشود بیاب دم از واحد هم،

(۲) نشانه این نسخه در کتابخانه پاریس اینست: *Suppl. persan, 1070.*

(۳) یعنی حاجی میرزا جانی کاشانی، (۴) در اصطلاح بایته «مرفوع» یعنی متوقی
و مرحوم است، (۵) مقصود بعضی از پیروان بهاء الله است ظاهراً، (۶) یعنی
سنه ۱۲۷۰ هجری.

و هنوز آنفای بین ایشان روی نداده و تغییرات و تبدیلاتی که بواسطه این انقسام بعدها در آن مذهب داخل شد هنوز داخل نشده بود، نتیجه بحث و کاوشهای آن مرحوم در خصوص بایه دو چیز پر قیمت شد یکی فصل مبسوط نثسی که در کتاب «مذاهب و فلسفه در آسیای وسطی» مندرج ساخته و سابقاً اشاره بدان شد و این فصل یکی از مهمترین اسنادی است که برای تاریخ بایه دوره اولی اکنون در دست است، دیگر مجموعه کوچک ولی خیلی مهم از کتب بایه که در زمان اقامت خود در طهران جمع کرده و همراه خود پاریس آورده و این کتب بعد از فوت کونت دو گوینو بطور حراج در پاریس در سنه ۱۲۰۱ فروخته شد نه نسخه از آنها را موزه بریتانیه در لندن خرید^(۱) و پنج نسخه از آنها را که بعقیده نگارنده بدو جهت مهتر از نسخ موزه بریتانیه است کتابخانه ملی پاریس اتباع نمود، شرح این نسخ محصه در دیباچه انگلیسی این کتاب (ص بد-بط) مذکور است و در اینجا باعاده شرح دو نسخه از آن که محل شاهد ماست اکنون میکنیم:

نسخه ۱

۱۵

نسخه کاملی است از نقطة الکاف که نا آنجا که رافم حروف اطلاع دارد فقط نسخه ایست از این کتاب که در روی زمین موجود است، این نسخه مخروی است بر ۱۹۸ ورق (صفحه ۲۹۶) بنظر خشتی و هر صفحه مشتمل بر ۱۵ سطر بخط نسخ متوسط در خوی و بدی، و علامت این نسخه در حواشی این کتاب (کا) یعنی «کامل» قرار داده شده است^(۲)،

نسخه ۲

مخروی است بر ۲۵۶ ورق (صفحه ۷۱۲) بنظر خشتی و مشتمل است

(۱) رجوع کنید بذیل فهرست نسخ فارسی موزه بریتانیه تألیف ربیع ص VII،

(۲) نشانه این نسخه در کتابخانه پاریس ایست: — Suppl. persan, 1071.

بلکه نزاع معنوی حقیقی بر مر عتبه و مسلک بوده است، در اینکه پیغمبر باید جانشینی داشته باشد و اسلام ریاست کلیه که از آن گاه بخلافت تعبیر میشود و گاه بامامت نزاعی نه و مسلم طرفین است ولی در شخص این رئیس کل و شرایط تعیین وی مابین ایشان اختلاف عظیمی است، بعینه اهل سنت و جماعت هر آنکس که لیافت ذاتی داشته و باجماع امت برای این مقام منتخب شود او خلیفه مشروع و جانشین پیغمبر است و هر چند در عهد بنی امیه و بنی عباس این خلیفه از خانواده مخصوصی منتخب میشد بلکه بیشتر اوقات موروثی و بهیبت و نصب خلیفه سابق میبود ولی در دوره خلفاء راشدین یعنی در دوره که بلا فاصله بعد از پیغمبر متعاقب شد این انتخاب بکلی جمهوری یعنی مطابق آراء عموم امت بعمل میآمد، عتبه شیعه در باب تعیین جانشین پیغمبر بکلی بوقفد اینست ایشان گویند از شرایط امام یکی آنست که از اعتقاد پیغمبر و منصوصیه از جانب پیغمبر یا امام سابق باشد و بعینه ایشان اجماع امت بهیچوجه در تعیین امام شرط نیست بلکه اگر مؤمنین بامام اقل قلیل از امت هم باشند امام همچنان امام و واجب اطاعه است، این است که شناختن امام عصر و بیعت با وی از اهم تکالیف شیعه خالص بوده و هست و این روایت بین ایشان مستنبض است که مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفْ إِمَامَهُ زَمَانِهِ مَاتَ وَبِتَّةً آتَجَاهِلِيَّةً،

ایرانیان که از قدیم الایام همواره اعتقاد باینکه سلطنت مومنی الهی است در ذهن ایشان راسخ شده بود و از عهد ساسانیان معناد بودند باینکه پادشاهان خود را موجودات فوق بشری و چیزی شبیه بآله محسوب دارند (چنانکه شاپور اول یعنی شاپور بن اردشیر بابکان در کتیبه خود را رثوس^(۱) و الها می نامد) طریقه شیعه در مسئله امامت بالضرورة خیلی مناسب طباع ایشان می نمود این است که کم مذهب شیعه در ایران رواج یافته خطه

(۱) رثوس کلمه ایست یونانی معنی خدا

فدري نم و زياد در انبار محبوس شد در كفتن او اقدام نموده بودند
بالاخره گفتند خودش در شب اول خود را تلف نموده بر همان حلق خود را
بسته شهيد شده بود»

از آنچه گذشت معلوم شد كه تا آنجا كه ما اطلاع دارم فقط يك
نسخه كامل از تاريخ حاجي ميرزا جاني كاشاني آكون باقى است با وجود
اينكه از نقطه نظر بايه و از آثار قلم خود ايشان اين تاريخ قديمترين و
معينترين مأخذى است براى وقايع موله غريبه كه در سنوات ۱۲۶۰-
۱۲۶۸ در خطه ايران روى داد، از طرف ديگر ما ميدانيم كه با وجود
صدمات شديد از قتل و غارت و طرد و نفي كه بايه از دست دشمنان
خود كشيدند معينا باز قسمت عمده از كتب و آثار خود را از تلف محفوظ
داشتند، هر علت انعدام جميع نسخ اين كتاب را باستثنای يك نسخه وحيد
كه در سنة ۱۲۷۹ از ايران بخارج حمل شده است بجه ميتوان حمل كرد
در صورتيكه شايد عموم بايه ميدانهند كه اين كتاب اهم مأخذ تاريخ قدیم
ايشان است،

۱۰. براى جواب دادن باین سؤال ناچارم كه بطور اختصار چند كلمه
در بيان منشأ و ظهور و انتشار طریقه بایه در اینجا ذكر نمائيم و قبل از
شروع در اين موضوع اشاره اجمالى از كينيت انتماب اسلام بفرق مختلفه
كرده بسر مطلب ميروم و بديهي است كه روى سخن در اين ديباچه بيشتر
با قراء اروپايي است كه از مذهب اسلام و جزئيات آن چندان اطلاعى
ندارند و الا غالب اين مطالب براى مسلمين چون آفتاب روشن است و
اصلا محتاج باستفاده از آن نيستند:

۱ - سنی، شیعی، شیخی،

تفرقه كه در همان وملة اول بلا فاصله بعد از فوت پيغمبر مابين
۲۴ مسلمين پديد آمد حكاييت نزاع ظاهري بر سر الناط يا اختصاص فقط نبود

(۴) معاد جسمانی وجود ندارد و فقط چیزی که بعد از انحلال بدن عنصری از انسان باقی میماند جسم لطیفی است که با اصطلاح ایشان جسم هورقلیائی گیرند،

بنابر این شیخیه فقط بچهار رکن از اصول دین معتقدند از اینقرار: (۱) توحید، (۲) نبوت، (۳) امامت، (۴) اعتقاد بشیعه کامل، در صورتیکه منشرعه یا بالاسری (یعنی شیعه متعارفی) به پنج اصل معتقدند از اینقرار: (۱) توحید، (۲) عدل، (۳) نبوت، (۴) امامت، (۵) معاد، شیخیه باصل دوم و پنجم اعتراض کنند و گویند لغواست و غیر محتاج الیه چه اعتقاد بخدا و رسول مستلزم است ضرورت اعتقاد بقرآن را با آنچه قرآن منضمّن است از صفات ثبوتیه و سلویه خداوند و اقرار بمعاد و غیر آن و اگر بنا باشد عدل که یکی از صفات ثبوتیه خداوند است از اصول دین باشد چرا سایر صفات ثبوتیه از قبیل علم و قدرت و حکمت و غیرها از اصول دین نباشد، ولی خود شیخیه در عوض يك اصل دیگر که آنرا رکن رابع خوانند در باب اعتقاد بشیعه کامل که واسطه دانی فیض بین امام و امت است بر اصول دین افزوده اند، و شکی نیست که شیخ احمد احسانی و بعد از او حاجی سید کاظم رشتی در نظر شیخیه «شیعه کامل» و واسطه فیض بوده اند،

بعد از فوت حاجی سید کاظم رشتی در سنه ۱۲۵۹ ابتدا معلوم نبود که جانشین وی یعنی «شیعه کامل» بعد از او که خواهد بود ولی طولی نکشید که دو مدعی برای این مقام پیدا شد یکی حاجی محمد کریمخان کرمانی که رئیس کل شیخیه متأخرین گردید، و دیگر میرزا علی محمد شیرازی که خود را بلقب «باب» (یعنی در) میخواند، مفهوم و مقصود از این کلمه تقریباً همان معنی بود که از «شیعه کامل» اراده میشد و استعمال این کلمه مخصوصه چندان تازگی نداشت بلکه از همان زمان امام دوازدهم محمد بن الحسن العسکری استعمال آن معمول بود و بواسطه آنکه امام مذکور بعد از دفن

ایران مرکز و پناهگاه این شعبه از اسلام گردید، شیعه نیز فرقی مختلفه میباشد بعضی آنند که ائمه را فقط معصوم میدانند بدون اینکه از این پایه بالاتر روند، بعضی دیگر باین آکثفا نکرده ایشان را دارای بعضی از نعوت الهی یا آنکه مظاهر خداوند تعالی میدانند و این طایفه با اسم غلاة معروفند، غلاة نیز چندین فرقه بوده‌اند که در جزئیات با هم اختلاف داشته اند ولی بقول محمد بن عبد الکرم شهرستانی در مِلَل و نَحَل (*) معتقدات ایشان از این چهار طریقه بیرون نبوده است تاخ، تشبیه با حلول، رجعت، بداء، شیخیه یعنی پیروان شیخ احمد احسانی را در جزء این طریقه اخیره باید محسوب نمود، میرزا علی محمد باب و رفیق او حاجی محمد کریمخان کرمانی که هنوز ریاست شیخیه در اعقاب اوست هر دو از این فرقه (یعنی شیخیه) بودند، بنا بر این اصل و ریشه طریقه بایه را در بین معتقدات و طریقه شیخیه باید جستجو نمود، اصول عقاید شیخیه از قرار ذیل است:

(۱) ائمه اثنا عشر یعنی علی با یازده فرزندش مظاهر الهی و دارای نعوت و صفات الهی بوده اند

(۲) از آنجائیکه امام دوازدهم در سنه ۳۶۰ از انظار غایب گردید و فقط در آخر الزمان ظهور خواهد کرد «برای اینکه زمین را پر کند از قسط و عدل بعد از آنکه پر شده باشد از ظلم و جور»، و از آنجائیکه مؤمنین دلماً به هدایت و دلالت او محتاج میشوند و خداوند بمنتهای رحمت کامله خود باید رفع حوائج مردم را بنماید و امام غایب را در محل دسترس ایشان قرار دهد بناً علی هذه المقدمات همیشه باید مابین مؤمنین يك نفر باشد که بلا واسطه با امام غایب اتصال و رابطه داشته واسطه فیض بین امام و امت باشد و این چنین شخص را باصطلاح ایشان «شیعه کامل» گویند،

و «ذکر» و «ذات حروف سبعه» (مناسبت اینکه علی‌محمد هفت حرف است) میخواند ولی از این بعد خود را «قائم» و «مهدی» و «نقطه» میخواند، تاریخ این ادعای جدید بنصریح حاجی میرزا جانی (ص ۲۱۲) ۱۵ مصادف بود با حرکت دادن باب بقلعه چهریق که دو سال و نیم آخر عمر خود را (صفر ۱۲۶۴ - شعبان ۱۲۶۶) در آنجا بسر برد، این مسئله را باید بطور وضوح در نظر داشت که چنانکه کونت دو گوینو گوید هیچ ربطی و ادنی مناسبتی نیست مابین مینوی که بایه از «نقطه» اراده میکنند و تصویری که مسلمین از «مهدی» در ذهن دارند و دیگر آنکه عقیده که اکنون ما بین بهائیان منتشر است که باب خود را فقط میسر و منادی ظهور دیگری که بهاء الله باشد میدانست و باب نسبت بهاء الله مانند محیی تعبد دهند بود نسبت بحضرت عیسی بکنی از نقطه نظر تاریخی بی اساس و باطل است، باب بعقیده خود و بعقیده اتباع وی مؤسس یک دوره نبوت جدید بود و کتابی جدید آورد موسوم به بیان که بعقیده ایشان ناخ قرآن است چنانکه قرآن ناخ انجیل و انجیل ناخ ۱۵ نورات بود، راست است که باب مکررا و مؤکدا در نوشتجات خود اظهار میدارد که وی خاتم ظهورات مثبت اولیه و آخرین حلقه سلسله نبوتات نیست و کتاب او خاتم کتب سماوی نه بلکه ظهور بعد از او که از او همیشه به «مَنْ يَظْهَرُ اللَّهُ» تعبیر می نماید برانطباق اعظم و اشرف از ظهور خود اوست، و نیز راست است که باب بواسطه شدت تاثیر و تألیی که پیدا کرده بود از اینکه قسم اعظم از هر آیتی پیغمبر موعود خود را

نشیه اند بل فقط در کتب خوانده اند این کلمه را (یعنی بشرویه نسبت بشرویه را) بشرویه مانند سیبویه و بابویه و خالویه و نحوها خوانده و نوشته اند و این کلمه را لقب با جزء اسم ملاحدین بشرویه دانسته اند و این سه واضح است و متشا آن چنانکه گفتم عدم سماع شفاهی از اهل بلد و آگاهی بطورات کتب است،

و تَجَهُّز پُر خود امام حسن عسکری بلا فاصله از انظار غیبت نمود، در دوره اول این غیبت که بغیبت صغری معروف است امام ثانی عشر بکلی قطع روابط با اتباع خود نکرده بود بلکه مع الواسطه یعنی بتوسط چهار نفر از صحابه خود که ایشانرا ابواب اربعه میخواندند با شیعه خود رابطه و مکاتبه داشت، این دوره غیبت یعنی غیبت صغری بوفات باب چهارم ابو الحسن علی بن محمد السمری در ۱۵ شعبان سنه ۴۲۸ منتهی شد و از این تاریخ بیعت امام در غیبت کبری داخل گردید و بکلی از انظار عامه و خاصه محجوب شد، امام وازدم در سنه ۴۶۰ (درست هزار سال پیش از «ظهور» میرزا علی محمد باب) بدرجه امامت ارتقا جست جانشین پدرش گردید و در سنه ۴۲۸ غیبت کبری نمود و از آنوقت تا کنون بعینه شیعه وی زند است و در آخر الزمان ظهور خواهد نمود «لیلاً الارض فسطاً و عدلاً بعد ما ملئت ظلماً و جوراً».

۲ - ظهور مذهب بابیه

از آنچه گذشت معلوم شد که ادعای میرزا علی محمد شیرازی که وی ۱۰ «باب» و واسطه بین امام غایب و شیعیان است از نقطه نظر شیعه چندان نازکی و غرابت نداشت، ولی طولی نکشید که میرزا علی محمد از این درجه قدم بالاتر نهاده ادعا نمود که وی همان قائم موعود و مهدی منتظر و امام ثانی عشر است و لقب باب را یکی از اتباع خود ملا حسین بشرویه^(۱) داد، میرزا علی محمد تا آنوقت در نوشتهجات خود خود را «باب»

(۱) بشرویه بضم باء موجّه و سکون شین معجمه و ضم راء مهمله و سکون واد و فتح باء مثناة تحتانیة و در آخرها مخفیة نام قصه ایست در خراسان در بیست فرسخی طبرستان طبرستان و تون و برکهای بشرویه معروف منسوب بآن قصه است و تقریباً دو هزار خانوار دارد، و در نسبت بدین کلمه بشرویه و بشرویه (تلفظ: بشرویه ای) هردو گویند، و بسیاری از مورخین اروپائی که سماعاً تلفظ این کلمه را از ایرانیان

ظهور من بظهور الله خواهد بود^(۱) صریحاً و در کمال وضوح مستفاد میشود که باب خود و من بظهور الله را دو ظهور مستقل در ردف ظهورات سابقه تصور نمیکرده و قطعاً چنین فرض نمیکرده است که ظهور بعد با ظهور خود او تقریباً همان مقدار فاصله خواهد داشت که ظهورات سابقه با یکدیگر، و در حقیقت از فقرات ذیل که منقول از بیان فارسی است چنین

(۱) این مضمون در غالب ابواب بیان و در سایر نوشته‌های باب تکرار شده است و ما نمونه‌ای بک فقره از بیان فارسی در اینجا نقل میکنیم: «الباب التابع من الواحد الثاني فی بیان بوم القیمة، ملخص این باب آنکه مراد از بوم قیمة ظهور شجره حقیقت است و مشاهده نمیشود که احدی از شیعه بوم قیمة را فهمیده باشد بلکه همه موهوماً امری را توهم نموده که عند الله حقیقت ندارد و آنچه عند الله و عند عرف اهل حقیقت مقصود از بوم قیمة است این است که از وقت ظهور شجره حقیقت در هر زمان هر اسم الی حیث مربوط آن بوم قیامت است، مثلاً از بوم بعثت عیسی تا بوم عروج آن قیامت می‌بوی بود که ظهور الله در آن زمان ظاهر بود بظهور آن حقیقت که جزا داد هر کس مؤمن بوسی بود بقول خود و هر کس مؤمن نبود جزا داد بقول خود زیرا که ما شاهد الله در آن زمان ما شاهد الله فی الانجیل بود، و بعد از بوم بعثت رسول الله تا بوم عروج آن قیامت عیسی بود که شجره حقیقت ظاهر شد در هیکل محمدیه و جزا داد هر کس مؤمن بعیسی بود و عذاب فرمود بقول خود هر کس که مؤمن بآن نبود، و از حین ظهور شجره بیان الی ما یغرب قیامت رسول الله است که در قرآن خداوند وعده فرموده که اول آن بعد از دو ساعت و یازده دقیقه از شب پنجم جمادی الاول (صح-الاولی) سته هزار و دویست و شصت که سته هزار دویست و هفتاد بعثت می شود اول بوم قیامت قرآن بوده و الی غروب شجره حقیقت قیامت قرآن است زیرا که شیء تا بمقام کمال نرسد قیامت آن نمیشود و کمال دین اسلام الی اوق ظهور منتهی شد و از اول ظهور تا حین غروب اثمار شجره اسلام آنچه هست ظاهر میشود و قیامت بیان در ظهور من بظهور الله هست زیرا که امروز بیان در مقام تظله است و در اول ظهور من بظهور الله آخر کمال بیان است ظاهر میشود که ثمرات انجاری که غرس کرده بچینند چنانچه ظهور قائم آل محمد بعینه همان ظهور رسول الله هست ظاهر نمیشود الا آنکه اخذ ثمرات اسلام را از آیات قرآنی که در آنست مردم غرس فرموده نماید و اخذ ثمره اسلام نیست الا ایمان باو و تصدیق باو و حال که ثمره بر عکس بخشد و در بوجوه اسلام ظاهر شود و کل بنسبت او اظهار اسلام می کند و او را بغیر حق در جیل ماکو ساکن نمیکند الخ» اینجی،

که در کتب سماوی قبل از اخبار از محیی او داده شد بود وقتی که ظاهر شد بشتت هر چه تمامتر در مقام انکار و ایذاء برآمدند، و از نرس اینک مبادا امت او نیز نسبت بن بظهور الله موعود همین قسم رفتار نمایند کمره بعد اولی و مره بعد اخری در جمیع نوشتهجات خود و مخصوصاً در بیان اتباع خود را توصیفه اکید میکند که تقلید یهود را نکنند که مسیح موعود خود را بذار زدند و پیروی نصاری را ننمایند که فارقلیط (یعنی محمد بن عبد الله بعینه مسلمین) موعود خود را انکار نمودند و تقلید اهل اسلام را ننمایند که با وجود اینکه هزار سال در کمال شوق منتظر مهدی موعود خود بودند چون ظهور نمود او را زجر و طرد و حبس نمودند، خوف باب از اینکه مؤمنین باو نیز با من بظهوره الله همین طور رفتار نمایند باندازه شدید بود که قبیح خود را نهی صریح و منع اکید نموده است از ایضا یا انکار هر کس که دعوی این مقام نماید و لو اینکه در صدق و حقانیت وی شبهه داشته باشند بلکه اگر نمیتوانند او را تصدیق نمایند لا اقل در مقام انکار و زجر او پرنیامد بیطرفی اختیار کنند، ولی این راست نیست (نا آنجا که از روی بیان میتوان استنباط نمود) که باب خود را مبشر و منادی من بظهوره الله میدانست بهر معنی که از کلمه «مبشر» اراده شود غیر از آن مفهوم عالی که از این کلمه اراده کند وقتی که گویند حضرت موسی مبشر حضرت عیسی بود و حضرت عیسی مبشر محمد بن عبد الله و محمد بن عبد الله مبشر باب، از احکام و دستور العملهایی که بیان برای دولت و سلطنت آئینه بایه میدهد و از اینکه صریحاً ذکر میکند که زمانی خواهد آمد که مذهب رسمی ایران مذهب بیان خواهد گردید و از اینکه مکرراً و مؤکداً تصریح میکند که هر ظهور بعدی قیامت ظهور قبل است و شیئی تا بمقام کمال نرسد قیامت آن نمیشود چنانکه قیامت دین موسی و بلوغ آن بدرجه کمال در ظهور عیسی بود و قیامت و کمال دین عیسی در ظهور محمد و قیامت و کمال دین محمد در ظهور صاعدت بیان و قیامت و کمال دین بیان در

مستغاث از شما مفلوح نگفته، و اگر شنیدید الی مستغاث که ظاهر گفته
 مَرْدُهُو مَحْبُوبٌ وَ مَحْبُوبُكُمْ وَ مِلْكِي وَ مِلْكُكُمْ فَأَذَا لَا تَصْبِرُونَ قَدَرُ مَا يَنْفُسُ
 نَفْسٌ وَلَتَدْخُلَنَّ كَلِمَاجَعُونَ فِي ظِلِّ اللَّهِ وَلَا تَقُولُونَ لَمْ وَ يَمْ فَأَنْ هَذَا مِنْ
 اعْظَمِ امْرِئٍ إِنَّمَا كُمْ لِأَخْلَصْتُمْ عَنْ نَارِ بُعْدَكُمْ بِمَا قَدْ أَذِنْتُ لَكُمْ بِهَذَا أَنْ يَا أَهْلَ
 الْبَيَانِ كُلَّ تَشْكُرُونَ كِه اِگَر نَفْسِ بِفَدَرْتَنَسِي صَبْرِ بَعْدِ از دُو هِزار وَ بِكَسَالِ
 نَمَاید بِلَا شَبَه در دین بیان نیست وَ دَاخِلِ نَارِ اسْتِ اَلَا اَنَكِه ظَهْرِ اللَّهِ
 ظَاہِرِ نَشُودِ كِه اَنِ وَ قَتِ كُلِّ مَكْلَفِ بِاِثْهَالِ وَ نَضْرَعِ هَسْتِيدِ» اَنْهِي،
 از فقره ذیل منقول از بیان فارسی معلوم میشود که بعینه باب عمر
 عالم از زمان آدم الی عصر خود او ۱۲۲۱۰ سال بوده است و چون
 (بعینه باب ظاهر) هر هزار سال از عمر عالم معادل است با یکسال از
 عمر ظهورات و نمو آنها بصوب کمال لهذا آدم را نشیبه میکند نقطه و خود را
 بچون دوازده ساله و من بظهره الله را بچون چهارده ساله، و این نیز
 شاهد قطعی دیگری است که باب در پیش خود عصر من بظهره الله را
 قریب دو هزار سال بعد از عصر خود فرض میگردد است، اینست فقره
 ۱۰ منقوله از باب ۱۴ از واجد ۴ از بیان فارسی بانصاف:

«مِنْ ظَهْرِ آدَمِ اِلَى اَوَّلِ ظَهْرِ نَقْطَةِ الْبَيَانِ از عمر این عالم نگذشته
 اَلَا دُوَازْدَه هِزار وَ دُوِست وَ دِه سال وَ قَبْلِ از این شکی نیست که از
 برای خداوند عِالم و او اَدَمِ ما لا نِهَایه پُوده وَ غَیرِ از خدایند کسی مُخَصِّصِ
 اَنها نبوده وَ نیست وَ در هیچ عَالِی مَظْهَرِ مُشَبَّهتِ نبوده اَلَا نَقْطَه بَیَانِ ذَاتِ
 ۲۰ حُرُوفِ سَبْعِ وَ نِه حُرُوفِ حَتَّى اَنِ اَلَا حُرُوفِ حَتَّى بَیَانِ وَ نِه اَسْمَاءِ او اَلَا
 اَسْمَاءِ بَیَانِ وَ نِه اَسْمَاءِ او اَلَا اِمْتِالِ بَیَانِ وَ بَعِینِه نَقْطَه بَیَانِ هَانِ آدَمِ
 بِدِیَعِ فَطَرْتِ اَوَّلِ بُوْدِه وَ بَعِینِه خَانِی کِه دَرِیدِ اَوَسْتِ هَانِ خَاتَمِ بُوْدِه کِه
 از اَنِ رُوزِ نَا اَمْرُوزِ خدَاوند حَفِظِ فَرموده وَ بَعِینِه آیه کِه مَکْتُوبِ بِسِ
 اَوَسْتِ هَانِ آیه بُوْدِه کِه مَکْتُوبِ بِرِ او بُوْدِه اِینِ ذِکْرِ نَظَرِ بَضْعِ مَرْدَمِ
 ۲۰ اسْتِ وَ اَلَا اَنِ آدَمِ در مَقَامِ نَقْطَه لَیْنِ آدَمِ مِیگَرَدَدِ مِثْلًا جَوَانِی کِه دُوَازْدَه

منهوم میشود که باب مقدار این فاصلها در پیش خود ۱۵۱۱ یا ۵۰۰۱ سال که مطابق عدد کلمه غیاث (یا اغیث) و مستغاث است تصور میکرده است :

(۱) منقول از بیان فارسی باب هفتم از واحد دوم :

«اگر در عدد غیاث ظاهر گردد و کل داخل شوند احدی در نار نمی ماند و اگر الی مستغاث رسد و کل داخل شوند احدی در نار نمی ماند الا آنکه کل مبدل میگردد بنور» انهی ،

منقول از بیان فارسی باب پانزدهم از واحد سوم :

«امید از فضل خداوند عطوف و رؤف این است که در حین ظهور باو امر عالی خود در الواح خود کل عباد خود را از رفد بیدار نماید و نگذارد الی امر محکم بیان که تا غیاث یا مستغاث شد در نار بمانند چه کسی عالم بظهور نیست غیر الله هر وقت شود باید کل تصدیق بنقطه حقیقت نمایند شکر الهی بجا آورند اگرچه امید از فضل اوست که تا مستغاث نرسد و از قبل کلمه الله مرتفع گردد و انما الدلیل آیه و الوجود علی نفسه نفس اذ الی غیر یعرف به و هو لا یعرف بدونه سبحان الله عما یصفون» انهی ،

ایضاً ، باب شانزدهم از واحد دوم :

وصیت میکنم کل اهل بیان را که اگر در حین ظهور من بظهوره الله کل موفق بآن جنت عظم و لنای اکبر گردید طوبی لکم ثم طوبی لکم ثم طوبی لکم و الا اگر نشدید ظهوری ظاهر شده بآیات قبل از عدد اسم الله الاغیث که کل داخل شوید ، و اگر نشد و بعدد اسم الله المستغاث منتهی شد و نشدید که نقطه ظاهر شد و کل یقین نکرده اید رحم بر انفس خود کرده و کل بکلمه در ظل اون^(۱) نقطه ظاهر که کل داخل نشدید مستغاث گردید و اگر نشدید در تضرع و ابتهاج بر آید که فضل خدا الی

- بذات اقدس ممکن نیست و لقاء او متصور نه ... و آنچه که در کتب
 سابقه ذکر لقاء او شده ذکر لقاء ظاهر بظهور اوست» (ب ۷، ج ۷).
 «و مراد از رجوع ملائکه الی الله و عرض بر او رجوع ادلا بر من بظهور
 الله هست بسوی او» زیرا که «سیلی از برای احدی بسوی ذات ازل
 نبوده و نیست نه در بدنه و نه در عود» (ب ۱۰). آنچه در مظاهر
 ظاهر میشود «مثبت» است که خالق کل اشیاء است و نسبت او باشیاء
 نسبت علت است معلول و نار بجمرات. این مثبت «نقطه» ظهور است
 که در هر گوری بر حسب آن کور ظاهر گشته (ب ۱۲، ج ۷، ۸). مثلاً
 محمد نقطه فرقان است و میرزا علی محمد نقطه بیان و هر دو یکی میباشند
 ۱۰ (آ ۱۵، ج ۲). آدم که بعینه بیان (ج ۱۲) دوازده هزار و دوست و
 ده سال قبل از باب بوده است با سایر ظهورات یکی است (ز ۲)، «و
 بعینه نقطه بیان همان آدم بدیع فطرت اول بوده و بعینه خانی که در بد
 اوست همان خاتم بوده که از آن روز تا امروز خداوند حفظ فرموده»
 (ج ۱۲)، «اعراض در ظهورات مختلف ظاهر میشود و الا مینوی بر اعراض
 که معری از حد حدود است همان مثبت اولیه است که اعراض او را
 متغیر نمیکند» (ز ۱۰، ج ۲ و غیرها)، «مانند شمس اگر ما لا نهایت طالع
 شود يك شمس زیاده نیست و کل باوقائم هستند» (د ۱۲، ز ۱۵، ج ۱)،
 «همان مطاع از یوم آدم همان رسول الله هست و کل کتب منزله قرآنی
 است که بر او نازل شد» (ز ۲)، «و در هیچ عالمی مظهر مثبت نبوده الا
 ۲۰ نقطه بیان ذات حروف سبع و نه حروف حی آن الا حروف حی بیان»
 (ج ۱۲). ظهورات را نه ابتدائی است نه انتهائی، «الی ما لا نهایت شمس
 حقیقت طالع و غارب میگردد و از برای او بدئی و نهایی نبوده و نیست»
 و «لم یزل ولا یزال این شأن بوده عند الله و خواهد بود» (ج ۱۵، د ۱۲).
 و قبل از آدم عوالم و اودام ما لا نهایت بوده (ج ۱۴، د ۱۴)، و بعد
 ۲۵ از من بظهور الله ظهورات دیگر خواهد بود الی ما لا نهایت (د ۱۲، ز ۱۲).

سال تمام از غم او گذشته نمی گوید که من آن نطفه هستم که از فلان سما نازل و در فلان ارض مستقر شد که اگر بگوید نازل نموده و نزد اولو العلم حکم بتأیید عقل او نمی شود این است که نقطه بیان نمی گوید امروز من مظاهر مشیت از آدم تا امروز که مثل این قول همین میشود و ازین جهت است که رسول خدا نفرمود که من عیسی هستم زیرا که آن وقتی است که عیسی از حد خود ترقی نموده و بآن حد رسیده و همچنین من بظهور الله در حد زمانیکه محبوب چهارده ساله ذکر میشود لایق نیست که بگوید من همان دوازده ساله بودم که اگر بگوید نظر بضعف مردم نموده زیرا که شئی رو بعلو است نه دنو اگرچه آن جوان چهارده ساله در حین نطفه آدم بوده و کم کم ترقی نموده تا آنکه امروز دوازده ساله گشته و از این دوازده سالگی کم کم ترقی مینماید تا آنکه بچهارده میرسد اگر امروز یکی از مؤمنین بقرآن بر خود می پسندد که بگوید من یکی هستم از مؤمنین بالتجیل نقطه حقیقت هم بر خود می پسندد و كذلك در بیان و بیان بالتسبیح من بظهور الله الخ انتهی،

۳ - اصول تعالیم باب:

۱۵

اصول تعالیم باب چنانکه از نوشته های خود وی و مخصوصاً از بیان فارسی^(۱) استنباط میشود بطور خیلی اجمال از قرار ذیل است:

خداوند مدرك كل شئی است و خود از حیث ادراك بیرون است. احدی غیر ذات او معرفت باو ندارد. مراد از معرفت الله معرفت مظهر است و مراد از لقاء الله لقاء او و پناه بخداوند پناه باو «زیرا که عرض

(۱) در حواله به بیان در صفحات آتی مراد از حروف جمل عددی واحدهای بیان و مراد از ارقام هندسه ابواب هر واحد است و هر جمله که بین دو « » است نص عبارت بیان است.

است زیرا که مانند قفسه شیرین است چه قوه فهم آن اطفال بآن درجه نیست که مطلوبیت علم را بدون محضار آن درخت صورتی مادی و محسوس ادراک نمایند، ولی همین معلم و قتیکه بشاگردان طیفه عالی تر درس میدهد البته برای اثبات مطلوبیت علم تغییرات عالی تر استعمال میکند، و بر همین قیاس است مسئله تفاوت ظهورات مثلاً محمد بن عبد الله که مخاطبین او قوی بودند وحشی و مادی مانند اعراب برای اینکه معانی بعث و معاد و جنت و نار و غیره را بایشان بفهماند این مناهیم را در تحت صورتی مادی در نظر ایشان جلوه می داد تا آنکه بسهولت بتوانند آنرا درک نمایند ولی در دوره بیان که خطابش بقوی است دانا و متعین یعنی ایرانیان ۱۰ الفاظ و اصطلاحات مذکوره بطرز دیگر بیان شد و معانی اقرب بعقل از آنها اراده شد است، مثلاً قیامت عبارت است از «وقت ظهور شجره حقیقت در هر زمان بهر اسم الی حین غروب آن مثلاً از بوم بعثت عیسی تا بوم عروج آن قیامت موسی بود و از بوم بعثت رسول الله تا بوم عروج آن که بیست و سه سال بود قیامت عیسی و از حین ظهور شجره بیان الی ۱۵ ما بغرب قیامت رسول الله است» (ب ۷، ج ۴، ط ۴)، و نباید آنرا بمعنی مادی آن حمل نمود چنانکه شیعه تفسیر میکنند «و همه موهوماً امر را توهم نموده که عند الله حقیقت ندارد» (ب ۷). و شئی و قتیکه بتمام کمال رسد قیامت آن بر پا میشود «و کمال دین اسلام الی اول ظهور بیان منتهی شد و از اول ظهور میان تا حین غروب اثمار شجره اسلام آنچه هست ۲۰ ظاهر میشود» (ب ۷، ز ۱۵). «و هر شئی که اطلاق شئیت بر او شود در بوم قیامت مبعوث میگردد... مثلاً این فغان و نعلبکی که الآن بین بدی الله گذارده در بوم قیامت مبعوث میشود بکینونیت و ذاتیت و نفسانیت در وقتی که شجره حقیقت تنقذاتی فرماید که این فغان و نعلبکی بجهنم اوست» (ب ۱۱). «و بعث هیچ نفسی از نفس میت نمیشود که از قبر ترابی بیرون آید بلکه بعث کل از نفس احیاء آن زمان میگردد اگر از عالمین است ۲۵

ط ۹). هر ظهور بعدی اشرف از ظهور قبل و مقام بلوغ آن میباشد و هر ظهور بعدی ظهور قبل را دارد با آنچه خود دارد «چنانچه غین دارد نهصد ظاء را ولی ظاء هزار غین را ندارد» (ج ۱۲، د ۱۲). مثبت اولیه در هر ظهور بعدی بخوابی و آکل از ظهور قبل ظاهر میشود مثلاً آدم در مقام نطفه بوده و نقطه بیان در مقام جوانی دوازده ساله و من بظهر الله در مقام جوانی چهارده ساله^(۱) (ج ۱۲). هر ظهوری بمنزله غرس شجره ایست که ظهور بعد وقت کمال آن شجره و اخذ ثمره آن است و قبل از آن هنوز بحد بلوغ نرسیده است و وقتی که شجره بدرجه کمال و اخذ ثمر رسید بدون لحظه تأخیر ظهور بعد واقع خواهد شد «چنانچه در ظهور حضرت عیسی غرس شجره انجیل که شد بکمال نرسید الا اول بعثت رسول الله که اگر رُمیه بود يك روز زودتر همان روز بعثت میشد که بیعت و و ششم رجب باشد نه بیست و هفتم و بعد از غرس شجره قرآن کمال آن در هزار و دویست و هفتاد رسید که اگر بلوغ آن در دو ساعتی در شب پنجم جمادی الاول (صح-الاولی) میبود به پنج دقیقه بعدتر ظاهر^{۱۵} نمیشد» (و ۱۲)، ولی وقت ظهور را جز خداوند کسی دانا نیست (ز ۱۰، ج ۱۵).

يك مثال دیگر که بایه غالباً میزنند (هرچند در نمود بیان گویا مذکور نیست) برای تشریح اینکه ظهورات متعدده با وجود اختلاف زمان و مکان و تفاوت درجه کمال و شرف چگونه در حقیقت همه یکی میباشد مثال معلومی است که تطبیقات مختلفه از شاگردان که از حیث سن و درجه فهم متفاوت اند درس میدهد، معلم یکی است و اندازه علم و اطلاع او هم یکی ولی بر حسب تفاوت درجه فهم و ادراك مستمعین تعبیرات و اصطلاحات مختلفه استعمال میکند مثلاً در خطاب باطفال خرد سال اگر^{۲۰} بخواهد مطلوبیت علم را بایشان حالی کند شاید اینطور بگوید که علم مطلوب

(۱) رجوع کنید به کتب

میشود مگر کسانی که باو ایمان آورند (ب ۴، د ۲). هر کس باو ایمان آورد بخدا ایمان آورده است (ج ۱۵). پناه بخداوند پناه باوست و پناه بنقطه بیان پناه باوست (ب ۴، د ۲). «حروف بیان اگر داخل در کتاب او شدند از نار نجات یافتند و الا غمری بخشد اینان را بقای در بیان» (ب ۴). «هر اسم خبری که در بیان نازل شد مراد من بظهره الله هست بحقیقت اولیه» (ب ۵). بیان میزان حق است الی یوم من بظهره الله (ب ۶) و آن روز روز کمال بیان و اخذ ثمرات آن است (ب ۷): قیامت بیان در ظهور من بظهره الله است (ب ۷). و یوم ظهور او یوم بعث کل و حشر کل و خروج کل از قبر است (ب ۹). هر نفسی که مؤمن من بظهره الله گردد مؤمن به بیان بوده (ب ۹) «و کسی که آن نقطه و حروف را دوست داشت و بهذات آن مهندی گشت دلیل است که این نقطه و حروف را دوست داشته» (و ۱). بیان و من فی طائف است حول قول من بظهره الله بمنزل آنکه آلف [یعنی انجیل] و من فی طائف بودند حول قول رسول الله (ج ۲). مقابل من بظهره الله شجره منی است که شامل است کل نفوس غیر مقبله الیهرا (ب ۵). وقت ظهور من بظهره الله را جز خداوند کسی عالم نیست (ز ۱۰). «اگر در عدد غیاث ظاهر گردد و کل داخل شوند احدی در نار نمی ماند و اگر الی مستغاث رسد و کل داخل شوند احدی در نار نمی ماند» (ب ۱۷) «ولیکن زیاده از عدد مستغاث اگر خدا خواهد نخواهد شد» (ز ۱۰). «و اگر نفسی بقدر ۲۰ نفسی صبر بعد از دو هزار و یکسال نماید بلا شبهه در دین بیان نیست و داخل نار است» (ب ۱۶). من بظهره الله «حاقق است از کثی و بکثی از نفس کثی» و «ما سوی او ملک او هستند» و «اوست قائم بنفس خود بالله و کثی قائم باوست» (ج ۱، ۱۳). و در آنچه میکند مسئول هیچ کس نیست و احدی را نمیرسد که «لم و لم در حق او ذکر نماید» (ج ۱). وی «باب اول مجت و اسم اعظم ظاهر بالو هیئت»

از مؤمنین و اگر از دوزخ علیین است از دوزخ آن (ب ۱۱). روز قیامت آمد و رفت و همچنین خبردار نشدند (لو ۱۲) «چه بوم قیامت بوی است مثل کل ایام شمس طالع میگردد و غارب چه بسا وقتی که قیامت بر پا میشود هر آن اراضی که قیامت بر پا میشود و خود اهل آن مطلع نمیشوند» (ح ۶). همچنین جنت عبارت است از اثبات یعنی تصدیق و ایمان بنقطه ظهور (ب ۱، ب ۴، ب ۱۶ و غیرها)، «این است حقیقت جنت در عالم حیات و بعد از موت لا یعلم الا الله» (ب ۱۶). و نار عبارت است از نفی یعنی عدم ایمان بنقطه ظهور و انکار او (ب ۱، ب ۴، ب ۱۷). «هر کس در نفی رفت در نار الهی است الی بوم من بظهره الله» (ب ۴). «و تا امروز غیر از مظاهری که خداوند مخصوص بخود فرموده کسی نه جنت را فهمیده و نه نار را» (ب ۱۶). و مراد از برزخ فاصله بین ظهورین است «لا ما هو المعروف بین الناس بعد موت اجسادهم فان هذه دوزخ ما یکلف به الناس لان بعد موتهم لا یعلم ما یفقی علیهم الا الله» و ان ما هم به یؤمنون لا بد ان یعلمون» (ب ۱). و علی هذا القیاس موت و قبر و سوال مثلکه در قبر و میزان و حساب و کتاب و صراط و غیرها همه این اصطلاحات بمعانی تمثیلیه تفسیر شده است.

۴ - مَنْ یُظْهِرُهُ اللهُ

برای اینکه اختلافی را که بعد از فوت باب مابین اتباع او دست داد. تصور اجمالی توان نمود لازم است که بطور اختصار شش از صفات و خصایص من بظهره الله بآن نحو که باب در تضاعیف بیان فارسی شرح میدهد در اینجا ذکر کنیم:

من بظهره الله کتاب ناطق است و وقت ظهور او ایمان جمیع منتفع

است بن بظاهرة الله (و ۲). هرکس نام او را بشنود واجب است که احتراماً قیام نماید و هر مجلسی که منعقد میشود باید جای بک نفر را برای او خالی گذارند (ط ۱). «هیچ نفسی نفسی را محزون نسازد از برای آن شجره حقیقت که لعل بر آن حزنی وارد نیاید یوم بطون که کسی نمی شناسد آنرا» (و ۵، ز ۱۸). نهی شده از ضرب معلم اطفال را «لعل بر آن نفسی که کل از وجود او منوجد میگردد حزنی وارد نیاید زیرا که معلم نمی شناسد معلم خود و کل را» (و ۱۱).

۵ - بهاء الله و صبح ازل،

ما بین اتباع باب دو نادر اداری (یعنی دو برادر از طرف پدر فقط) بودند از اهل نور مازندران، بزرگتر موسوم بود میرزا حسینعلی و ملقب به بهاء الله و کوچکتر موسوم میرزا یحیی و ملقب بصبح ازل، بعدها رفیقی که مابین این دو برادر پدید آمد بایبهر با دو فرقه منشعب نمود از لیان که اکنون از حیث عدد کمتر اند و بهائیان که قسمت عمده بایبه اند، در هر صورت در آن تاریخی که میرزا جانی این کتاب را تألیف نموده (یعنی ۱۰ مابین سنه ۱۲۶۶-۱۲۶۸ یکی دو سال بعد از قتل باب) موافقت کامل و مرافقت نام بین این دو برادر حاصل بوده است، رجوع کنید بصفحه ۲۳۸ سطر ۱۲ الی صفحه ۲۴۵ سطر ۴ و مخصوصاً ملاحظه کنید حکایت رو بای خارق العاده را که بهاء الله از براس مصنف کتاب نقل کرده است در حق صبح ازل از قول مادر خود که نامادری ازل میشود، خلاصه از این کتاب چنین استنباط میشود^(۱) که وجه تسمیه میرزا یحیی بصبح ازل این

(۱) رجوع کنید مخصوصاً بص ۲۰۸ و ۲۴۴، فقره ذیل منقول از دلائل سبعه باب نیز صریح در این معنی است: «و نظر نموده هر اچوبه مرفوعین قبلین [یعنی شیخ احمد احسانی و حاجی سید کاظم رشتی] که بقیه می نامی بر اینکه ظهور موعود مشافیه همان ظاهر

است (ح ۱). فضل کل امکان از شیخ جود ماوست (ح ۱۴). «بیان و
 مؤمنین به بیان مشتاق تر اند بسوی او از اشتیاق هر حییی بحیوب خود»
 (ح ۲، ۸). من بظهره الله بعینه همان نقطه بیان است (ح ۱۲، ۶۵، ز ۲،
 ح ۲). زمان و مکان ظهور من بظهره الله را کسی جز خداوند عالم نیست
 (ح ۱۵، و ۴، ز ۱۰). وی بغتة ظاهر میشود مانند ظهور نقطه (و ۹، ۱۱).
 «اگر کسی بک آیه از او شنود یا تلاوت کند بهتر است از آنکه هزار
 مرتبه بیان را تلاوت کند (و ۸، و ۶، ز ۱). «کل ظهورات و ظهور قائم
 آل محمد از برای من بظهره الله خلق شد» (د ۱۲). من بظهره الله مبدی
 اسماء و صفات الهی است» (و ۹). «مثل من بظهره الله مثل محک است
 آنکه فصل میکند ما بین طلای خالص از غیر آن مثلاً اگر کسی بهاء الله
 نامیده شد باید اگر بهاء او که اول من آمن باوست ایمان آورده آنوقت
 این اسم در حق او در اسماء ثبت میگردد و الا در نفی فانی میگردد کان
 لم یکن شيئاً مذکوراً» (و ۴). «از یومیکه اول از برای آن نیست الی آخری
 که آخر از برای او نیست [من بظهره الله] در سماء طهارت و ارض
 ۱۰ نظافت بوده و هست و هیچ شیء او را منفیر نگرداند و آباء او الی آدم
 و همچنین امهات او صفوة خلق بوده و ممکن طهر و طهارت» (و ۱۷).
 «يوم ظهور الشجرة لن یحمل لاحد ان بدین بدین (صح - بالدین) الذی قد
 دان به قبل ظهورها» (ز ۵). «در ظهور من بظهره الله دقیق شو که
 بنصديق اهل بیان تصدیق او نکنی بلکه او را بخود او تصدیق کنی»
 ۲۰ (ز ۱۱). «غیر از من بظهره الله ممکن نیست که [کسی] آباء بر نفع
 فطرت نازل فرماید» (و ۸). «نفسی نیست که تواند چنین مقامی را ادعا
 کند اگر در گور قرآن بهم رسد در این گور هم خواهد رسید» (و ۸).
 «وی مظهر آیه لیس کشفه شیء است» (و ۱۶). - احکام کثیره در بیان
 وضع شد است برای احترام و تذکر من بظهره الله، مثلاً ماه اول از
 ۲۰ ماههای نوزده گانه سنة بایسته موهوم است به «شهر بهاء» مخصوص

الله أكبر تكبيرا كبيرا

هذا كتاب من عند الله المهيمن القوي
قل كل من الله مبدون

الى الله المهيمن القوي
قل كل الى الله مبدون

هذا كتاب من علي بن ابي طالب
قل كل من نقطة البيان ليدون

الى من بعد اسم الله الواحد
ان باسم الواحد فاحفظوا في الدنيا
وامره فانك لصراط حق عظيم

مضا

Fac-simile of Subh-i-Azal's transcript of the document nominating him the Báb's successor. The original was in the Báb's own handwriting.

صورت توقیع باب خطاب بصبح ازل در تنصیص بوصایت او متن خط صبح
ازل است که از روی خط باب استنسخ کرده و برای مصحح کتاب فرستاده
است

بوده است. بجه وی در سنه پنجم از ظهور باب ظهور نمود و بمقتضای
 تأویل حدیث معروف کبیل (که در صفحه ۲ مذکور است) سال پنجم ظهور
 نوری است که از صبح ازل تا به بر هیاکل توحید آثار آن لایح میگردد:
 «نور بشری»^(۱) من صبح الأزل فیلوح علی هیاکل التوحید آثاره»، و دیگر
 معلوم میشود که باب نوشجات و مخلفات خود را از قبیل لباس و خاتم و
 قلند و غیرها برای ازل فرستاد و نص بوصایت و ولایت او نمود و
 او را مأمور کرد که بعد از وی هشت واحد دیگر بیان را که ناانجام مانده
 است بنویسد ولی اگر من بظفره الله در زمان او ظاهر گردد بیان را نفع
 کند و آنچه باب بر قلب او الهام میکند عمل نماید (ص ۲۴۴)، و دیگر
 معلوم میشود که حاجی میرزا جانی غفیه خودش این بوده که من بظفره
 الله همان صبح ازل است (ص ایضاً)، قطع نظر از تصریح حاجی میرزا جانی
 بر تنصیب باب بوصایت صبح ازل دلایل خارجی دیگر نیز در دست است،
 اولاً اصل توفیع باب خطاب بازل در تنصیب بوصایت او که صورت آن
 بخط صبح ازل در مقابل همین صفحه چاپ شده است و هو هذا بقصه:

(صورت توفیع باب در تنصیب بوصایت صبح ازل)

۱۰

«الله اکبر تکبیراً کبیراً»

هذا کتاب من عند الله المبین القیوم الی الله المبین القیوم قل کل

من الله مبدون قل کل الی الله مبدون هذا کتاب من علی قبل نیل^(۲)

حقیقت معلوم شده است که در حدیث کبیل دیده شده در سنه اول کشف سمیات الجلال
 من غیر اشاره در ثانی صحر الموعود و صحر المعلوم و در ثالث هتک الستر لغلبه السر و
 در رابع جذب الاحدیة بصفه التوحید و در خامس نور اشرق من صبح الأزل را
 خواهی دید اگر خود هارب نشوی و مضطرب نگردی» انتهى،

(۱) صواب و موافق مشهور همین است نه «اشرف» که در ص ۲ سطر آخر و ص

۲۰۸ ص ۱۶ مذکور است، (۲) یعنی علی محمد چه نیل عددًا مطابق است با

محمد یعنی ۹۲،

ذَكَرَ اللهُ لِلْعَالَمِينَ إِلَى مَنْ يَعْمَلُ اسْمَهُ اسْمَ الْوَحِيدِ ^(۱) ذَكَرَ اللهُ لِلْعَالَمِينَ قُلْ كُلٌّ مِنْ نَفْطَةِ الْيَمِينِ لِبَيْدَتَيْنِ أَنْ يَلْ اسْمَ الْوَحِيدِ فَاحْفَظْ مَا نَزَلَ فِي الْبَيَانِ وَأَمْرٌ بِهِ فَأَنْتَ لَصِرَاطٌ حَقٌّ عَظِيمٌ»

ثانیاً شہادت کونت دو گوینو کہ در کتاب «مذاهب و فلسفہ در آسیای وسطی» (صفحہ ۲۷۷) گوید ما ترجمہ ^(۲):

«اندکی نزدیک در خصوص جانشین باب [ما بین اتباع او] ہم رسید ولی بالآخرہ معلوم ہمہ شد کہ کیست ولی بغیر طریق انتخاب چہ بعضی علامات ظاہری و بارہ خصایص معنوی است کہ بطور روحانی میترئیس مذهب است وی خیلی جوان بود و فقط شانزدہ سال ^(۳) داشت و موسوم است میرزا یحیی و پسر میرزا بزرگ نوری وزیر امام وردی میرزا حاکم طهران است، مادرش در طفولیت وی فوت شد و ^(۴) بکی اوروئی بایہ کہ یکی از حروف واحد ^(۵) و ملقب است بجناب بہاء در عالم رؤیا از پریشانی حال آن طفل جلیل القدر مطلع گردیدہ آن طفل را نزد خود آورد و تا سن پنج سالگی اورا توجہ و تربیت نمود باب ملقب بود بحضرت اعلیٰ، باب دوم ^(۶) ملقب است بحضرت ازل، اختیار او [بوصایت] بکی بی مقدمہ بود و فوراً بایان اورا بدین سمت شناختند»

و اخیراً از يك فقرہ از کتاب ایقان تألیف بہاء اللہ کہ آنرا در سنہ ۱۲۷۸ ^(۷) در بغداد سہ چہار سال بعد از مراجعت وی از گوہہای کردستان نوشته است استنباط میشود کہ بہاء اللہ در آن تاریخ خود را

(۱) یعنی یحیی کہ عددًا با وحید مطابق است یعنی ۲۸، (۲) متن فرانسوی این فقرہ در مقدمہ انگلیسی کتاب ص ۳۳ مذکور است، (۳) سہواست، ازل در

آئوت ۱۹ سالہ بودہ، رجوع کنید بص ۳۴، (۴) صواب «مادر» میباشد چنانکہ

صریح نطق الکاف است ص ۳۴-۳۵، (۵) سہواست چہ بہاء اللہ از حروف واحد نبود اجماعاً، (۶) کذا، (۷) نہ سنہ ۱۲۷۴ چنانکہ در دیباچہ

انگلیسی ص ۳۳ مفسور است، بدلیل اینکه دو يك موضع از ایقان (ورق ۵۰۰) از

نسخہ پاریس (Suppl. persan. 1400) گوید: «ہاری هزار و دویست و ہفتاد و ہشت

قبل مهاجرت اختیار نمودم و سر در بیابانهای فراق نهادم و دو سال
 وحب در صحراهای هجر بسر بردم و از عبوم عبون جاری بود و از قلم
 مجور دم ظاهر چه ایالی که قوت دست نداد و چه ایام که جسد راحت
 نیافت، و با این بلایای نازله و رزایای متوازه فوالذی نفسی پیده کمال
 سرور موجود بود و نهایت فرح مشهود زیرا که از ضرر و نفع و صحت و
 سقم نفسی اطلاع نبود بخود مشغول بودم و از ما سوی غافل و غافل از
 اینکه کند قضای الهی اوسع از خیال است و تیر تقدیر او مفیدس از
 تدبیر سررا از کندش نجات نه و اراده اش را جز رضا چاره نه قسم بخدا
 که این مهاجر مرا خیال مراجعت نبود و مسافرم را امید مواصلت نه
 ۱۰ و مقصود جز این نبود که محلّ اختلاف احباب نشوم و مصدر انقلاب
 اصحاب نگردم و سبب ضرر احدی نشوم و علت حزین قلبی نگردم غیر از
 آنچه ذکر شد خیالی نبود و امری منظور نه اگرچه هر نفسی محملی بست
 و بهوای خود خیالی نمود، باری تا آنکه از مصدر امر حکم رجوع صادر
 شد و لابد تسلیم نمودم و راجع شدم، دیگر قلم عاجز است از ذکر آنچه
 ۱۰ بعد از رجوع ملاحظه شد حال دو سه میگرد که اعدا در اهلاك این
 عبد فانی بنهایت سعی و اهتمام دارند چنانچه جمیع مطلع شده اند مع ذلك
 نفسی از احباب نصرت ننموده و هیچوجه اعانتی منظور نداشته بلکه از
 عوض نصر حزنها که متوالی و متواثر قولاً و فعلاً مثل غیث هاطل وارد
 میشود و این عبد در کمال رضا جان بر کف حاضریم که شاید از عنایت
 ۲۰ الهی و فضل سبحانی این حرف مذکور مشهور در سبیل نقطه و کلمه مستور
 فدا شود و جان در بازو و اگر این خیال نبود فوالذی نطق الزوج
 بامر آتی در این بلد توقف نمی نمودم و کهی بالله شهیداً و اختم القول و
 لا قوه الا بالله و انا لله و انا اليه راجعون» - انتهی،

تاریخ استخلاف باب صبح ازل را علی اقرب الاحتمالات و حسب مایلد
 ۲۰ علیه شواهد القرائن و صرح به فی نقطه الکاف (ص ۲۴۳-۲۴۴) یکسال

مطیع و زیر دست کسی دیگر فوق خود میلانسته است، و آن کس
 بالطبیعه بایستی صبح ازل باشد، این است عین آن فقره بنصها:
 «باری امیدوارم که اهل بیان تربیت شوند و در هوای روح
 طیران نمایند و در فضای روح ساکن شوند حق را از غیر حق تمیز دهند
 و تلیس باطل را بدین بصیرت بشناسند، اگرچه در این ایام راجحه حسدی
 و زید که قسم برمی وجود از غیب و شهود که از اول بنای وجود عالم
 با اینکه آنها اولی نه تا حال چنین غل و حسد و بغضاتی ظاهر نشد و
 نخواهد شد، چنانچه جمعی که راجحه انصاف را نشنیده اند رایات تفاق بر
 افرایخته اند و بر مخالفت این عبد اتفاق نموده اند و از هر جهت رحمی
 آشکار و از هر سمت تیری طیار با اینکه باحدی در امری افتخار ننمودم
 و بنسبی قریبی نخست مع هر تنفی مصاحبی بودم در نهایت مهوای و
 رفیقی بغایت بردبار و رایگان با فقرا مثل فقرا بودم و با علما و عظام
 در کمال تسلیم و رضا مع ذلك فوالله الذی لا اله الا هو که آن همه
 ابتلا و یاساء و ضراء که از اعداء و اولی الکتاب وارد شد نزد آنچه از
 احیا وارد شد معدوم صرف است و منفود بحث، باری چه اظهار غلام
 که امکان را اگر انصاف باشد طاعت این بیان نه و این عبد در اول
 ورود این ارض چون فی الحمله بر امورات محدثه بعد اطلاع یافتم از

سنة از ظهور نقطه فرفان گذشت و جمیع این هیچ رطاع در هر صباح تلاوت فرقان
 نموده اند و هنوز بحرقی از مقصود نائل نشده اند، و دلیل قطعی بر اینکه مقصود از تاریخ
 مذکور ۱۲۷۸ سال از هجرت است نه از بعثت (یعنی ۱۲۶۸ هجری) بعبادت پاینده که
 غالباً از بعثت تاریخ میگذارند و بعثت را بزعم خود ده سال قبل از هجرت فرض میکنند
 علاوه بر آنکه خود بودن بهاء الله در بغداد که در سنة ۱۲۶۹ هجری بدانجا رفت بالبداهه
 مبطل این احتمال است این فقره دیگر از کتاب ایقان است (۱۲۶۹): «و لیکن
 این انوار مقدسه شمس است میگذرد که بلایا از جمیع جهات مثل باران بر آنها بارید
 و به عشق و حب و محبت و ذوق که جان رایگان در پیل جهان اتفاق نمودند»
 و چون ظهور باب در سنة ۱۲۶۰ هجری بود پس ضرورتاً شمس سال بعد از آن مینمود
 ۱۲۷۸ هجری،

حکومت هزار تومان جایزه برای دستگیری او قرار داده بود و با وجود اینکه یکی از مأمورین هم او را دید و بدون اینکه او را بشناسد مبلغی با او صحبت داشته معیناً صبح ازل توانست خود را از چنگ میر غضبه‌های ایران نجات داده با لباس درویشی و عصا و کفشکول خود را از سرحد ایران بیرون افکند و در اواخر سنه ۱۲۶۸ یا اوایل سنه ۱۲۶۹ بیغداد ورود نمود^(۱)، بچهار ماه بعد از او برادرش بهاء الله که از واقعه سوء قصد بناصر الدین شاه تا آنوقت در طهران محبوس بود از زندان خلاص شد و او نیز بیغداد ملحق شد^(۲) و کم‌کم بایه آن هر گوشه ایران بدانجا روی آورده بتدریج حضرات بغداد را مرکز عمده خود قرار دادند و تا سنه ۱۲۷۹ یعنی قریب ده سال در عراق عرب بسر بردند، و در تمام این مدت (و در هر صورت قدر متیقن تا سنه ۱۲۷۸^(۳)) چنانکه از خود نوشته‌جات بهاء الله استنباط میشود بهاء الله (افلاً بر حسب ظاهر) مطیع و متقاد صبح ازل و در تحت حکم او بوده همانطور که سابقاً مطیع و متقاد باب و در تحت حکم او بوده است، و با وجود آنکه در این اثناء چند نفر اشخاص^{۱۰} متفرقه ادعای من یظهره اللهی کردند معیناً پیروان مذهب جدید التأسیس باب هم در تحت لوا صبح ازل متفق الکلمه و متحد المنصد مجتمع و آثار هیچ گونه تفرقه و انقسام بین ایشان مشهود نبود،

در اواخر اوقات اقامت حضرات در بغداد بقول مصنف هشت بهشت^(۴) کم‌کم بعضی آثار تجدد و مساهله در وجبات احوال بهاء الله مشهود

(۱) رجوع کنید بدیباچه ترجمه تاریخ جدید ص ۴، و ترجمه مقاله سیاح ص ۲۷۴-۲۷۵ (۲) رجوع کنید بدیباچه ترجمه تاریخ جدید ص ۴، (۳) یعنی

سال تألیف کتاب ابقان، (۴) هشت کبابی است در فلسفه بیان و تقویت طریقه اولیان تألیف مرجوم حاجی شیخ احمد کرمانی شهر بروخی مترجم کتاب حاجی بابای معروف که در سنه ۱۹۰۵ مسیحی در کلنگه بطایع رسیده است، حاجی شیخ احمد مذکور در ۴ صفر سنه ۱۲۹۴ با میرزا آقا خان کرمانی و غیره الملک در تبریز بامر محمد علی میرزا که آنوقت ولیعهد بود خفیه مقتول شدند، (رجوع کنید بتاریخ انقلاب ایران تألیف خفیر ص ۹۳-۹۶)،

قبل از قتل باب و بعد از سقوط قلعه شیخ طبرسی و قتل جناب قدوس
یعنی در ماه شعبان یا رمضان سنه ۱۲۶۵ بوده است، و صبح ازل در
آنوقت نوزده ساله بود^(۱)، بعد از قتل باب در بیست و هفتم شعبان سنه
هزار و دویست و شصت و شش عموم بایه چنانکه گذشت بلا استغنا اورا
بدین سمت شناختند و اورا واجب اطاعة و اوامر اورا مفروض الامثال
دانستند و متفقاً در تحت کلمه او مجتمع گردیدند^(۲)، صبح ازل در آن
اوقات نا واقعه هائمه مذبجه طهران که عمده رؤسا و عظمای بایه در آن
وقعه شربت مرگ چشیدند نفستانهارا در شمیران در حوالی طهران و
زمستانهارا در نور مازندران میگذرانید و تمام اوقات خود را بنشر و تعلیم
آثار باب و تشیید مبانی دین جدید میپرداخت^(۳)، بعد از آنکه در روز
یکشنبه ۱۸ ذوال سنه ۱۲۶۸ سه نفر از بایه بقصد قتل ناصرالدین شاه
بطرف او تیر افکندند و نتیجه این حرکت آن شد که حکومت قریب
چهل نفر از مشاهیر بایه را دستگیر نموده و بیست و هشت نفر از ایشانرا
(که اسما ایشان مشروحاً در ناصح التواریخ و روضه الصفاى ناصری و ذیل
۱۰ ترجمه مقاله سیاح ص ۲۲۴-۲۲۵ مسطور و از جمله ایشان مصنف ما
حاجی میرزا جانی کاشانی بود) در روز چهارشنبه سلخ ذی القعدة سنه ۱۲۶۸
در طهران باشند انواع عذاب و شکنجه بقتل رسانیدند صبح ازل که در آن
۱۸ حین دو نور بود فی النور بلباس مبتل بیغداد گریخت و با وجود اینکه

(۱) صاحب هشت بهشت (ذیل ترجمه مقاله سیاح ص ۳۵۲) باین فقره تصریح میکند،
و در نفقه الکاف (ص ۲۴۹) گوید و فی که ازل پس چهارده سالگی رسید ظهور امر
باب گردید و چون اختلاف باب ازل را بتصریح خود نفقه الکاف در سنه پنجم ظهور
باب بوده است پس ازل در آن حین بالضرورة ۱۹ ساله باید باشد، بنا بر این
آنچه کونت دو گوینو (ص ۲۷۷) گوید که ازل در آن وقت ۱۶ ساله بوده است
سواءست، (۲) رجوع کنید بکتاب «مذهب و فلسفه در آسیای وسطی» تألیف
کونت دو گوینو ص ۲۷۷-۲۷۸، (۳) رجوع کنید بذیل ترجمه مقاله سیاح

تخریب می کرد و آثار این آقا روز بروز بر صفحات احوال بهاء الله ظاهرتر میشد ولی اشکال عمد و وجود رؤسا و قدماء بایه بود که قطعاً مانع پیشرفت خیالات او بودند و بایستی فکری جدی در این باب نمود^(۱).

بایه بتدریج از هر گوشه ایران روی بیفداد آورده و روز بروز جمعیت ایشان زیادتیر میشد، علمای کربلا و نجف بواسطه قرب جوار بایه بمشاهد مشرفه و کثرت جنگ و جدال که هرروزه ما بین ایشان و مسلمانان دست میداد آشکارا از دست ایشان بنای شکایت گذاردند، دولت ایران نیز بسفیر کبیر خود در اسلامبول میرزا حسین خان مشیر الدوله اوامر لازمه فرستاده از دولت عثمانی خواهش نمود که بایه را از بغداد بمنطقه دیگر انتقال دهد، دولت عثمانی نیز محض آنکه بابت دعاها و نزاعها که لا ینقطع در عراق عرب روی میداد خانه دهد خواهش دولت ایران را پذیرفته بایه را از بغداد باسلامبول کوچ داد و پس از چهار ماه از اسلامبول بادرنه^(۲) (که بایه از آن بارض الترنعیر می نمایند چه ادرنه و ستر عددایکی است یعنی ۲۶۰) فرستاد، ورود ایشان^{۱۵} بادرنه علی الظاهر در ماه رجب سنه ۱۲۸۰ بوده است^(۳)، و تا بیستم ربیع الثانی سنه ۱۲۸۵ یعنی عرب ربیع پنج سال در ادرنه بسر بردند^(۴).

در همین اوقات اقامت بایه در ادرنه بود که بهاء الله پرده از روی کار برداشته و خیال مکنون خود را که بلا شك دیرگامی بود اعیان را فراهم آورده و طریق را مهیا کرده بود بمعرض شهود نهاد و آشکارا دعوی^{۲۰} من بظهره اللهی نمود و رسل و کتب باطراف و جوانب روانه گردانید و عموم بایه را بتبول ادعای خود دعوت نمود، اکثر ایشان پس از بسیاری

(۱) ایضا، ۴۵۸، (۲) رجوع کنید بروز نامه انجمن همیونی آسیائی سال ۱۸۹۲

ص ۴۰۶-۴۰۸، (۳) رجوع کنید بروز نامه مذکور، و این تاریخ مطابق

اسناد حکومتی جزیره فرموس و صریح رباعی تاریخی نیل است:

پنجاه و سه چون گشت مبارک سالش بر جانب ارض قنس شد انباش
در غرفه و بیعت از ربیع الثانی بیرون ز ادرنه شد شه اجلانش

گردید، بعضی از قدماء بایه از قبیل ملا محمد جعفر نراقی و ملا رجعی فاهر و حاجی سید محمد اصفهانی و حاجی سید جواد کربلانی و حاجی میرزا احمد کاتب و متولی بائی قنّی و حاجی میرزا محمد رضا و غیرم از مشاهده این احوال مضطرب گشته بهاء الله را تهدید نمودند و بدرجه بر او سخت گرفتند که وی فهر کرده از بغداد بیرون رفت و قریب دو سال در کوههای اطراف سلیمانیه بسر برد، و در این مدت مقرر وی معلوم بایان بغداد نبود و قتیکه بالاخره فهمیدند کجاست صبح ازل نامه بوی نوشته از او خواست نمود که ببغداد باز گردد او نیز اطاعت کرده مراجعت نمود^(۱)،

۱۰. مقارن آن اوقات با اندکی پیش و پس میرزا اسد الله تبریزی ملقب بدیان که باب اورا کاتب آیات صبح ازل قرار داده بود و زبان عبری و سریانی نیکو میدانست دعوی من بظهور اللّٰهی نمود، بهاء الله با وی مباحثه و مجادله بسیار نمود و بالاخره بدست بایه کشته شد و بروایت کونت دو گویینو سنگی پهای او بسته اورا در شط العرب غرق کردند، همچنین ۱۰ میرزا عبد الله غوغا و حسین میلانی معروف بحسین جان و سید حسین هندبانی^(۲) و میرزا محمد زرندی معروف به نبیل که بعدها از اتباع بهاء الله گردید همه همین اذکارا نمودند تا بقول هشت بهشت «کار بجائی رسید که هر کس بامدادان از خواب پیشین برخاست فن را بلباس این دعوی ی آراست»^(۳)،

۲۰. بهاء الله که از دیر گاهی همه کاره صبح ازل و معنی مدیر حقیقی امور بایه او بود اگرچه رسماً ریاست با صبح ازل بود خود جداً بخیال دعوی این مقام افتاد و مخصوصاً آقا میرزا آقا جان کاشی که بعدها کاتب آیات او و ملقب بجناب خادم الله گردید اورا بدست در این خیال نرغیب و

(۱) ترجمه مقاله سیاح ص ۴۵۶-۴۵۷. (۲) هندیان موضعی است از شمال

محیطه، ترجمه مقاله سیاح ص ۴۶۱، ۴۵۷. (۳) ایضاً ص ۴۵۷-۴۵۸.

بغیر از این چهار نفر ازلی جمعی دیگر از قدما و فضلاء بایه که در وفاداری نسبت به صبح ازل ثابت قدم ماند و بعضی از ایشان از رفقای شخصی باب و حتی بعضی هم از حروف حتی بودند يك يك از میان برداشته شدند، از جمله ایشان آقا سید علی عرب از حروف حتی در تبریز کشته شد و ملا رجعی از حروف حتی در کربلا و آقا محمد علی اصفهانی برادر مذکور در بغداد و حاجی میرزا احمد کاشانی برادر حاجی میرزا جانی کاشانی مصنف نقطه الکاف در بغداد^(۱) و حاجی میرزا محمد رضا و حاجی ابراهیم^(۲) و حاجی جعفر تاجر و حسینعلی و آقا ابو القاسم کاشانی و میرزا بزرگ کرمانشاهی و غیرهم در مواضع مختلفه^(۳)،

اما تاریخ ادعای من بظهوره الله نمودن بهاء الله را در بعضی از کتب بهائیه هر سنة ۱۲۸۰ نوشته اند، میرزا محمد زرندی معروف بنبیل در رباعیات ترجمه خود که برای ماده تاریخ وقایع حیات بهاء الله ساخته گوید که بهاء الله در حین این ادعا پنجاه ساله بوده است:

پنجاه چو گشت عمر آن میر عجب . فرمود نو جو خویش و خرق حجاب
افتاد شرر بجان جیت و طاغوت . خورشید بها عیان شد از خلف حجاب
و چون بهاء الله در اوایل سنة ۱۲۶۲ متولد شد است چنانکه نبیل در رباعی دیگر گوید:

در اوّل غربالی ز سال فرقان . دو بر سحر محرم اسیر طهران
از غیب قدم بشهر امکان نهاد . آن شه که بود خالی من فی الامکان
بنا بر این تاریخ ادعای من بظهوره الله نمودن وی در سنة ۱۲۸۴ میشود

(۱) رجوع کنید بترجمه مقاله سیاح ص ۴۴۲ و ترجمه تاریخ جدید ص ۴۶۱ حاشیه ۱،

(۲) که ابتدا بهائی معصبی بود و در کتبی که ایشان را بهکامی برد حاجی سید محمد اصفهانی را کله صفی زد پس از آن از این حرکت خالصاً مخلصاً پشیمان شد، ترجمه مقاله سیاح ص ۴۷۱، (۳) برای تفصیل این اغیالات و اسناد آنها رجوع کنید بص ۴۵۹-۴۷۴ از ترجمه مقاله سیاح،

حیرت و تردید دعوی او را پذیرفتند و از پیرامون صبح ازل متفرق گشتند، دولت عثمانی چون مجدداً آثار هجاق و انقلاب در ایشان مشاهده نمود و دانست که انقاسی در مذهب ایشان پدید آمده و اسباب جنگ و نزاع و فتنه و فساد بین فریقین نیک فراهم شده فی النور بدون آنکه بخود زحمت تحقیق حق و باطل این امر را دهد در ماه ربیع الاول یا ربیع الثانی سنه ۱۲۸۵^(۱) جمیع بایه‌را از ادرنه کوچ داده بهاء الله و اتباعش را بعکا و صبح ازل و اتباعش را بجزیره قبرس که آنوقت هنوز در تحت حکومت عثمانی بود فرستاد و قرار داد که چهار نفر از اتباع بهاء الله (مشکین قلم خراسانی، میرزا علی سیاح، محمد باقر اصفهانی، عبد الغفار) همراه ازلیان بقبرس روند و چهار نفر نیز از ازلیان (حاجی سید محمد اصفهانی از فضلالی بایه و از اصحاب باب، آقا جان بیگ مکاشانی، میرزا رضافلی تفرشی، برادرش میرزا نصر الله تفرشی) همراه بهائیان بعکا، و غرض از این تدبیر آن بود که این چند نفر مخالف جاسوس حکومت عثمانی باشند باین معنی که زور ابرانی یا غیر ابرانی که بقصد ملاقات ازل یا بهاء الله بقبرس یا عکا می‌آیند ایشان حکومت عثمانی را از ورود و از وضع حرکات و سکنات و طرز خیالات آنها مستحضر سازند^(۲)، قبل از حرکت حضرات از ادرنه میرزا نصر الله تفرشی در خود ادرنه مسموم شد، و سه نفر ازلی دیگر کمی بعد از ورود بعکا در یکشب بدست بهائیان کشته شدند^(۳)، و اینکه ازلیان قتل ایشانرا بامر بهاء الله میدانند^(۴) بی‌شک نیست، حکومت عثمانی قاتلین را دستگیر نموده در حبس افکند و پس از مدتی بشفاعت و ضمانت عباس افندی مستخلص شدند،

(۱) در صحت این تاریخ هیچ شک نیست و مطابق اسناد و دفاتر حکومت قبرس

است، رجوع کنید بروز نامه انجمن هجونی آسیایی سال ۱۸۹۲ ص ۲۰۶-۲۰۸،

(۲) رجوع کنید بروز نامه انجمن هجونی آسیایی سال ۱۸۸۹ ص ۵۱۶،

(۳) رجوع کنید بترجمه مقاله سیاح ص ۳۶۱، ۳۷۰،

لَا مَكَانَ تَجَاهِل وَ نَعَاى نَمَايَنَد و كُتُب و اسنادى را كه دلالت بر وصايت بلا شبهه او مى نمود محو كنند؛ يكي از بهترين و قديم ترين اينگونه كتب و اسناد تاريخ حاجى ميرزا جاني بود كه چنانكه ذكر شد در كمال خوي توانستند جميع نسخ آنرا از روى زمين معدوم سازند و چنان بخوي از عهد اين كار برآمدند كه اگر اتفاقاً و تصادفاً يك شخص خارجى مفيم طهران كه هر چند معتقد نبود ولي كمال محبت و همدردى با اين طائيفه داشت (يعنى كونت دو گوينو) يك نسخه از اين كتاب قبل از آنكه «مصلحت وقت» اقتضاى اعدام آن كند تحصيل نكرده و اروپا نياورده بود امروز اين كتاب بگي از ميان رفته و نسخ آن بلا استثنا معدوم شده بود، وقتى كه ۱۰ راقم حروف در سنه ۱۲۰۵ در ايران بودم بهائيانى را كه در نقاط مختلفه آن مملكت ديدم عموماً از شناختن صبح ازل تجاهل مى كردند و فعلى چنين واى نمودند كه اسم او را هم هرگز نشنيده اند و فقط كتاب «مذاهب و فلسفه» كونت دو گوينو كه من سابقاً آنرا خوانده بودم و بدان واسطه از اهميت مقام صبح ازل مسيق بودم باعث شد كه اين مسئله را جداً ۱۵ تعقيب کرده بالاخره دانستم كه وي هنوز زنده است و با وي بناى مكاتبه گذاردم تا آنكه در بهار سال ۱۲۰۷ در شهر ماغوسا^(۱) در جزيره قبرس خود ملاقات او نابل آمدم چنانكه اجمال آن سابقاً مذكور شد، و با اينكه من در نقاط مختلفه ايران با بيان نجيب شديد و نقص فوق العاده براى بدست آوردن نسخه از تاريخ ميرزا جاني نمودم هيچ اثرى از آن ۲۰ نيافتم، و اين مسئله خيلي مهم است و در خصوص تاريخ مذاهب ديگر نيز خيلي چيزها ميتوان از آن استنباط نمود چه براى امثال ما اروپائيان كه معتادىم بكتب چاپى كه هزارها نسخ از آن منتشر است و كتابخانه هاى عمومي كه كتابها با كمال دقت و اهتمام در آن محفوظ است خيلي مشكل ۲۴ است تصور اين مسئله كه يك چنين كتاب مهتم را چگونه با اين درجه

(۱) Famagusta.

بالضرورة، و این تاریخ اخیر یعنی ۱۲۸۴ گویا نزدیکتر بواقع است، هرکس بدقت در آنچه باب در خصوص من بظهور الله گفته و وصایای ائمه که در ایمان باو و عدم احتجاب بهیچ شیئی نموده تأمل نماید چندان تعجب نخواهد کرد از اینکه با وجود آن همه اختلافات شدید بالآخره اکثر بایه دعوی بهاء الله را پذیرفتند زیرا که اگر باب بطرز و اسلوب قرآن «آیات» آورد بهاء الله نیز «آیات» آورد و اگر باب صدق دعوی خود را بنمود باطنی و تصرف در ائمه اتباع خود اثبات نمود بهاء الله نیز همین کرد، از طرف دیگر باب مکرر گفته است که وقت ظهور من بظهوره الله را جز خداوند کسی عالم نیست و نیز گوید «نفسی نیست که تواند چنین مقایره ادا کند اگر در کور قرآن بهم رسید در این کور هم خواهد رسید»، اشکال مشهور چندان در اینجا نیست اشکالی که هست در این است که صبح ازل که بلا شبهه باب اورا جانشین و وصی خود قرار داده بود بشدت و اصرار هرچه تمامتر از تصدیق دعوی نابرداری خود امتناع شدید و ابای مستمر نمود، بنا بر این بهائی که قطعاً باید بمن ۱۰ جانب الله بودن باب معتقد باشد (چه کسی که بیک ظهوری ایمان آورد باید تمام ظهورات قبل را نیز تصدیق نماید) بالضرورة مجبور است اعتراف کند که باب که مظهر مشیت الهی و مبعوث من جانب الله و دارای الهام و علم من لدنی بود عالمیاً عامداً کسی را برای جانشینی خود انتخاب کرد که بایستی بعد از خودش «نقطه ظلمت» موأشده منکرین من بظهوره ۲۰ الله گردد،

۶ - تاریخ حاجی میرزا جانی و تاریخ جدید،

باندلوه این دعوی مشکل بود و مخصوصاً باندازه مخالف بود با عقیده شیعه در مسئله امامت که چندان جای تعجب نیست از اینکه بهائیان برای رفع این اشکال بانمام قوی سعی کردند که وجود شخصی صبح ازل را حتی

زیبسی^(۱) سنه ۱۸۹۴-۱۸۹۵ (ص ۴۱-۴۱) طبع نموده است، میرزا ابو الفضل در ابتدای رساله گوید:

«این نسخه تاریخ سبب ظاهری تألیف این بود که چون در سنه ۱۲۰۵ هجریه که فدوی در همدان بود بر حسب خواهش بعضی از مشایخ بنی اسرائیل رساله تألیف نموده بود که موسوم است برساله ایوبیه [و معروف است برساله استدلالیه] و نسخ آن هر جا منتشر شده است در چندی قبل که جناب آقا عزیز الله^(۲) در بمبئی تشریف داشته اند نسخه از این رساله بدست جناب برون افتاده است و ایشان بجناب آقا عزیز الله نوشته بوده اند که چون شما یا میرزا ابو الفضل مراسلت دارید سه مطلب از ایشان استفسار نمائید اول آنکه او در این رساله تاریخ آبادی ثانوی بیت المقدس را ۴۲۰ سال تعیین نموده است و حال آنکه سایر مورخین قریب ششصد سال نوشته اند^(۳)، ثانی آنکه معلومات خود را در تاریخ حالات حضرت بهاء الله روح من فی الملک فداء اعلام نموده چه که در ظهور مبارک آنچه در آن رساله نوشته است سنه ۱۲۸۵ میباشد و در مقاله سیاح ۱۲۶۹ تعیین یافته است، ثالث مورخ تاریخ جدید کیست بعضی میگویند میرزا ابو الفضل است بعضی میگویند مانگی است، خلاصه ناچار در جواب او این رساله تألیف یافت و بیشتر آن اطلاعات فدوی از بدو و ختم ظهور مبارک است و اگرچه عنوان رساله خطاب بجناب آقا عزیز الله است و بر حسب پرسش جناب برون لکن در حقیقت اولیه بر حسب وعده که بجناب تومانسکی ایام حضور داده بودم این

(۱) مجله ایست روسی متعلق بشعبه انجمن همایونی روسی آثار عتیقه،

(۲) یکی از یهودیان بهائی مشهد و از دوستان میرزا ابو الفضل، (۳) اصل اعتراض را هم حروف بکلی غیر از این بود، میرزا ابو الفضل در رساله استدلالیه ادعا میکند که ۲۴۰۰ روز (یعنی سال) که در ظرف آن مدت هیکل بابی در زیر پای لگد کوب شود چنانکه در کتاب دانیال (فصل ۱ آیه ۱۵) مذکور است بزمان «ظهور» بهاء الله بنهایت رسد، اعتراض نگارنده راجع بدین نقطه اخیر بود،

از سهولت میتوان محو و نابود نمود، و همچنین خیلی مشکل است تصور این امر که متدینین بیک مذهب که قطعاً صاحب منتهی دوجه قدس و پرور و در حوادث بومی و امور معتاده دارای اعلی مراتب صدق و درستکاری هستند چگونه برای محو یک اثر تاریخی و تدلیس امر و تمویه حق بدین سهولت بایکدیگر مواضعه و تبانی نمایند، حکم این مسئله را که با همه استعجاب ما صورت خارجی گرفته و اگر با توضیح براهین و محکمترین ادله ثابت نشد بود من وقوع بلکه امکان آنرا باور نمیکردم بحکمای فلسفه مذاهب و امیکنگارم و شاید در نظر ایشان دلالات دیگر نیز در ضمن آن مضمر باشد، یک مسئله هست که من در آن خصوص قطع دارم و آن اینست که هرچه طریقه بهائی بیشتر منتشر میگردد و مخصوصاً در خارج ایران و بلاد خاص در اروپا و آمریکا بهمان اندازه حقیقت تاریخ بایسته و ماهیت مذهب این طایفه در ابتدای ظهور آن تاریکتر و مغشوشتر و مدلس تر میگردد،

تاریخ حاجی میرزا جانی بعلاده فصول و فقراتی که مضمر بحال بهائیان ۱۵ بوده و بعینۀ ایشان بایستی آنها را حذف یا چرخ و تعدیل نمود مشتمل بر بسیاری از معلومات تاریخی است که برای عموم بایسته چه ازلی چه بهائی مفید است و بهیچ وجه مضامین آنها با «مصلحت وقت» منافاتی ندارد و با وجود این آنها را هم حذف یا تحریف کرده و سر و دست کتاب را در هم شکسته تاریخ جدید را از آن ترتیب داده اند، شرح تألیف تاریخ جدید و باعث اقدام بدین عمل را میرزا ابو الفضل گلپایگانی که یکی از فضلا و قدمای بهائیان است در رساله موسوم بر رساله اسکندریه منضلاً بیان نموده است، و علت تمیۀ این رساله با اسکندریه آن است که میرزا ابو الفضل در ایام اقامت خود در سمرقند آنها بنام مسبو الکساندر تومانسکی یکی از صاحب منصبان نوبخانی روس در عشق آباد تألیف کرده، ۲۰ مسبو الکساندر تومانسکی چند فقره از این رساله را در جلد هشتم از

و تحریر مشغول گشت و مانگیی او را نیک محترم میداشت چه اگر او با اسم
 بابی معروف نبوده هرگز سر بدار کار فرو نیاوردی از اتفاقات شی او
 و محمد اسمعیل خان زند که در پارسی نگاری دیرین هنرمند بود بضایفت
 مهبان مانگیی بودند مانگیی از این دو خواهش نمود که هر یک کتابی تصنیف
 نمایند زیرا که او در جمع کتب سعی بلیغ داشت و هر که را قادر بر انشاء
 و تحریری یافت بتألیف کتابی و انشاء دفتری میگذاشت لذا در شب
 مذکور از محمد اسمعیل خان خواهش نمود که او تاریخ پادشاهان عجم را
 بنگارد و از میرزا حسین معنی شد که وی تاریخ حالات بایمه را تصنیف
 نماید، خلاصه القول محمد اسمعیل خان کتاب فرارستان را بزبان پارسی
 ۱۰ خالص در سلطنت قدیم ایران از مه آباد تا انقراض ساسانیان پرداخت
 و در حقیقت آن کتاب را انبانی از اوهام و افسانههای شاهنامه و چهار چمن
 و دسانیر ساخت، و اما میرزا حسین نزد نامه نگار آمد و خواهمند
 معاونت شد و گفت که چون هنوز تاریخی مبسوط و درجعت در وقایع
 این ظهور نوشته نشده است ضبط و تألیف وقایع آن کار یکنوع کاری بس
 ۱۵ دشوار است زیرا که سپهر و هدایت از ثابت ثقل و ضلالت آنچه در
 حوادث این ظهور نوشته اند بیکباره نهست صرف و کذب محض است
 و آنچه از روات شنیده میشود هم چندان مختلف و متناوب است که تطبیق
 آن خالی از صعوبت نیست جواب گفتم که تاریخی از مرحوم حاجی میرزا
 جانی کاشانی که از شهدای طهران و از خوبان آن زمان بوده است در
 ۲۰ دست احباب هست لکن او مردی تاجر بوده است و از تاریخ نویسی
 ربطی نداشته و تاریخ سنین و شهر را نوشته نهایت چون مردی
 با دیانت بوده است نقل وقایع را چنانکه دیده و شنیده است برآستی
 مرقوم داشته این کتاب را بدست آر و وقایع را از آن و تاریخ سنین
 و شهر را از کتاب تاریخ التواریخ و ملحقات روضة الصفا نقل نما
 ۲۵ و پس از ضبط در مسوده هر جزوی را نزد جناب حاجی سید جواد

رساله تالیف یافت لهذا باسم ایشان نامیده شد و سبب تعویق این بود که بسبب عدم معاون ناچار چهار نسخه بخط خودم نوشتم یکی جهت ارسال بافق اعلی یکی جهت ارسال به پیشی که بجناب برون بدهند یکی جهت جناب نومانسکی یکی هم ناچار باید نزد خود فدوی بماند - انتهی،

مسیو نومانسکی متن جواب سؤال سوم را که راجع بمصنف تاریخ جدید است عیناً در مجله روسی مذکور طبع نموده است و ما نیز آنرا برای مطالعه قراء در اینجا نقل می نمایم و قبل از شروع این نکته را بگوئیم که تاریخ اتمام نسخه نومانسکی قلم میرزا ابو الفضل در ۱۱ جمادی الاخره سنه ۱۲۱۰ هجری است، اینست عین کلام میرزا ابو الفضل:

«مسئله ثالثه

استفسار از مصنف تاریخ جدید بوده کاتب و مصنف تاریخ جدید مرحوم میرزا حسین همدانی است و او جوانی بود از منسوبین رضا خان پسر محمد خان ترکمان که از شهدای قلعه شیخ طبرسی مذکور و نامش در تاریخ جدید مسطور است، مورخ مذکور در آغاز بسبب خط و ربطی که در صنعت انشاء مراسلات داشت متشی یکی از رجال دولت ایران بود و در سفر اول که حضرت ناصر الملکین شاه بفرنگستان مسافرت نمود وی نیز بهمراهی موکب شاهی آن مالک را سیاحت نمود و در مراجعت چندی در استعبول متوقف شد و پس از عود بایران در فتنه سال ۱۲۹۱ هجری که جناب آقا جمال بروجرودی پس از مناظره با علمای طهران گرفتار ۲۰ عین حضرت سلطان گشت^(۱) وی نیز از جمله محبوسان بود و بعد از استخلاص از عین طهران در دفتر خانه مانگی^(۲) زردشتی مشهور بکتابت

(۱) برای اطلاع از تنصیل این مسئله رجوع کنید بص ۱۲۰-۱۸۰ از ترجمه تاریخ جدید، (۲) غلام نام مانگی اینست: «مانگی پور لیبی هوشنگ هاتریاری گیانی ملقب بدرویش فانی» وی نماینده زردشتیان هند بود در طهران و از فضلا و علمای ایشان بشاری آمد و در حدود سنه ۱۳۰۹ با اندکی زودتر وفات یافت، (رجوع کنید بمقدمه ترجمه تاریخ جدید ص ۴۰ حاشیه ۴)

و تقلیل عبارت و جرح و تعدیل مطلب از مسوده بیاض میبرد و چون مانکیجی را در خط و لسان فارسی حلی و علی نبود اکثر کتب و رسائل که باو منسوبست عبارتش غیر مرتبط و گسیخته و زشت و زیبا بام آمیخته است و با این عیب کتاب تاریخ جدید از بس کتاب بی علم و نویسندگان بد خط هنگام استنساخ بخیال خود در آن تصرف نموده اند امروز هر نسخه آن مانند صور منسوخه و هیاکل منسوخه بنظر میآید بحدی که نسخه صحیحه از آن توان یافت مگر خط خود موزخ بدست آید و گر نه اعتماد[را] نشاید. و جناب حاجی میرزا هجانی کاشانی از بخار معروف کاشان بود و در اول ظهور امر مبارک نقطه اولی را تصدیق نمود و با جناب ذبیح که در لوح رئیس مذکور و مشرف بام انیس است اخوت داشت و در وقتی که نقطه اولی جل اسمہ الاعلیٰ بامر محمد شاه از اصفهان بطهران می بردند در کاشان سه شب^(۱) آن حضرت را در بیت خود ضیافت نمود و پس از چندی از کاشان بطهران آمد و در حضرت عبد العظیم متوقف شد و آن تاریخ را در آن قریه نوشت و در فتنه سال ۱۲۶۸ هجری او هم گرفتار شد و در محین با حضرت بهاء الله در یک محل مجلس و یک سلسله حدید مقید گشت و پس از یوی چند در این فتنه بی گناه نباه شد و برتبه شهادت فایز گشت، اما نسخه تاریخ او را امروز نامه نگاری تواند بدست آرد چه از سمرقند تا طهران بسی دور است و روزگار بر اهل بها بی اندازه عبوس و غیور و الله تعالی عالم بحقایق الامور، در یوم بیست و یکم شهر ربیع الثانی ۱۲۱۰ هجری مطابق سی و یکم تشرین الاول ۱۸۹۲ میلادی بخامنه مصنف این نامه ابو الفضل محمد بن محمد رضای گلپایگانی رقم یافت» - انتهی کلامه؛

۲۲ متمم کلام میرزا ابو الفضل را چند کلمه دیگر در خصوص ترجمه حال

(۱) سهواست، صواب دو شب یا دو روز و دو شب است چنانکه صریح نقطه الکاف

کريلانی^(۱) که نامش در اين اوراق مکرر ياد شده و از آغاز ظهور نقطه اولی تا ورود حضرت بهاء الله بعلکا خود همه جا با دوستان همراه و از وفایع نیک خیر و آگاه است قرائت کن و باین دقت تاریخ را تصحیح نما تا این کتاب بخواست خدای یکسا بخوبی انجام یابد و مقبول طبع دانشمندان جهان گردد وی خواهش نمود که نامه نگار فائحه آنرا بنگارد و راه نگارش را بر او گشاده دارد این عید بخواست او دو صفحه از آغاز آن کتاب را نگاشت و فائحه آنرا بشیبه مواعظ و تحریض بر اجتهاد موثع داشت و او را در نظر بود که آن کتاب را در دو دفتر ترتیب نماید دفتر اول در وفایع ظهور نقطه اولی و دفتر ثانی در حوادث طلوع اقدس ایبی اما پس از ختم دفتر اول اجل مهلتش نداد و در سنه ۱۲۹۹ هجریه در شهر رشت وفات یافت لکن مانگی نگذاشت که آن تاریخ بدانگونه که نامه نگار گفته بود انجام یابد بلکه مورخ مذکور را [وادار نمود] که آنچه او گوید بنگارد زیرا عادت مانگی این بود که مطلبی را بمنشی میگفت بنویس و مسوده آنرا بر من بخوان و نخست منشی مسوده که بسلیقه خود و قریحه درست ترتیب داده بود بر او میخواند و پس از اکتفا

(۱) اگر چه از سیاق این عبارت چنین مفهوم میشود که حاجی سید جواد کريلانی بهائی بوده است و علاوه بر این مرزا ابوالفضل گلباگانی تصریح بدین فقره نیز کرده است (زیبکی مذکور ص ۴۱-۴۵) ولی از طرف دیگر صبح ازلی و حاجی شیخ احمد کرمانی معروف بروحی مؤلف قشت بهشت نیزه اکیدا و شدیداً تصریح کرده اند که وی ازلی بلکه ازلی متعصبی بوده است (رجوع کنید بروزنامه انجمن هایونی آسمانی سال ۱۸۹۲ ص ۴۴۳-۴۴۴، ۶۸۴-۶۸۵، و ترجمه مقاله سیاح ص ۳۴۲ حاشیه ۲، و مقدمه ترجمه تاریخ جدید ص ۵۵ و ۵۶)، این است که حقیقت امر بر نگارنده معلوم نیست در هر حال حاجی سید جواد کريلانی از مشاهیر بایسته دوره اولی و از شاگردان شیخ احمد اسماعیلی و حاجی سید کاظم رشتی و از رفقا و دوستان شخصی باب و از حروف حق اول (روز نامه انجمن هایونی آسمانی سال ۱۸۹۲ ص ۶۸۴) بوده و قریب صد سال عمر نمود و در حدود سال ۱۲۹۹ در کرمان وفات یافت (ایضا، ص ۴۴۳)،

سلیمان خان تبریزی و آخوند ملا محمد علی زنجانی حجة الاسلام و سید یحیی دارابی و ملا شیخ علی نریشی ملقب بحجاب عظیم و قره العین و میرزا حسن بشرویه برادر ملا حسین بشرویه و تقریباً با جمیع مشاهیر بایه دوره اولی آشنائی و ارتباط داشته و اغلب ایشان را خود بنفسه ملاقات کرده و وقایع تاریخی هفت سال اول «ظهور» را که در کتاب خود درج نموده شفاهاً از ایشان استماع نموده است^(۱) و علاوه بر این در غالب این وقایع خود بشخصه حاضر و ناظر بوده است و چون وی یکی از مخلصین درجه اول بایه و بسیار متدین و خدا ترس بوده است نمکئی نیست که جمیع مشهودات و مجموعات خود را در نهایت صحت و بدون دخل و تصرف ضبط نموده است این است که کتاب او بملاحظات عدیده مذکوره دارای متنی درجه اهمیت و فوق العاده مطبوع و منبذ است و بالاخره چنانکه سابق مذکور شد حاجی میرزا جانی با بیست و هفت نفر دیگر از مذهبیان خود در سلخ ذی القعدة سنه ۱۲۶۸ در طهران بافزع وجوه و اشد انواع قساوت قتل رسیدند، حاجی بیچاره در این هنگامه پناه ببیعت شاه عبد العظیم واقعه در جوانی طهران برده بود ولی در مورد او حرمت بقهرمان ملحوظ نداشته او را بعنف بیرون کشیدند، و او در روز معهود در سیم آقا مهدی ملک التجار و سایر تجار و اصناف افتاد و ایشان هر یک ضربتی بر بدن او زده تا کارش تمام شد^(۲)،

اما تاریخ تألیف کتاب - چون حکایت قتل باب (۲۷) شعبان سنه ۱۲۶۶ در ضمن کتاب مذکور است و از طرف دیگر چون قتل خود مصنف در سلخ ذی القعدة ۱۲۶۸ واقع شد لهذا واضح است که تألیف

(۱) رجوع کنید بنقطه الکاف ص ۱۱۲-۱۱۵، ۱۲۰-۱۲۲، ۱۲۵-۱۲۶، ۱۷۸، ۱۸۰، ۱۰۴ (که مقصود از «شخصی» و «متنی» حاجی سلیمان خان است)، ۱۲۳-۱۲۴، ۱۲۵، ۲۲۲، ۲۳۹-۲۴۴، ۱۴۵، ۱۲۴-۱۳۰، و ترجمه تاریخ جدید ص ۶۴-۶۵، ۲۱-۲۲، ۲۴۱ حاشیه ۱، ۲۱۲-۲۱۶. (۲) رجوع کنید بنسخ التواریخ جلد فاجاریه و روضه الصقای ناصری و ترجمه مقاله سیاح ص ۲۴۲،

مصنف افزوده بر مطلب که مقایسه تاریخ جدید با نقطه الکاف است
میروم،

حاجی میرزا جانی کاشانی با دو برادرش حاجی میرزا اسمعیل ملقب
بذبیح^(۱) و حاجی میرزا احمد کاشانی^(۲) هر سه با کمال شور و وجد مذهب
جدید را قبول کردند و وقتی که در سنه ۱۲۶۴ باب را بحکم حاجی میرزا
آقاسی از اصفهان بآکو می بردند در وقت عبور از کاشان حاجی میرزا جانی
و برادرش حاجی میرزا اسمعیل ذبیح سواران مستغظین را مبلغ گرانی رشوه
داده باب را در منزل خود برده او را با همراهانش دو شبانه روز
ضیافت شایانی نمودند^(۳)، در شورش مازندران و محاصره قلعه شیخ طبرسی
۱۰ (سنه ۱۲۶۴) حاجی میرزا جانی به همراهی بهاء الله و صبح ازل و چند تن
دیگر از متخصمین بینه مازندران رفته جهد کردند که خود را با صاحب
قلعه ملحق سازند ولی بمقصود نایل نشد قشون دولتی ایشانرا اسیر کرده
در آمل محبوس نمودند و مدتها در حبس بودند تا بالاخره هریک بوسیله
خلاص شدند و حاجی میرزا جانی را دو نفر از تجار کاشان که مبلغی از
۱۰ صاحب منصیان آنها طلب داشتند بعبوض چهار صد تومان گرفته مستخلص
نمودند^(۴)، و از قراری که از نضایف این کتاب و تاریخ جدید استنباط
میشود حاجی میرزا جانی شخصاً با باب و صبح ازل و بهاء الله و حاجی

(۱) رجوع کنید بترجمه تاریخ جدید ص ۲۱۲-۲۱۴، ۲۴۲، ۲۴۳، و درست معلوم
نست که ذبیح مذکور در نقطه الکاف (ص ۲۵۲-۲۵۵) مراد از آن همین شخص است
یا غیر او، (۲) بعد از تفرقه بایینه بازلی و بهائی وی از پیروان ازل گردید و از
تصدیق بهاء الله امتناع نمود و عاقبت در بغداد بدست بهائیان کشته شد (رجوع کنید
بص ۳)، (۳) رجوع کنید بص ۱۲۴-۱۲۵، ۱۲۵ از نقطه الکاف که
مقصود از «یکی از مخلصان و پیروان خودشان» در آنها خود مصنف است، و ص
۲۱۲-۲۱۶ از ترجمه تاریخ جدید، (۴) رجوع کنید بنقطه الکاف ص ۲۴۱-
۲۴۲ که مراد از «حاجی کاشانی» پدر آنها خود مصنف است، و ترجمه تاریخ جدید
ص ۶۴-۶۵،

حیات صبح ازل و وقایعی که بلا فاصله بعد از فوت باب روی داده بحث میکند بکلی حذف نموده و بجای آن خانه خلی مختصری که بکلی غیر اولی است گذارده (ص ۲۱۴-۲۱۵ از ترجمه تاریخ جدید)، ثالثاً از قول تا آخر کتاب هر جا که نام صبح ازل در نقطه الکاف برده شده بلا استثنا آنرا حذف کرده است و نام ازل در هیچ موضعی از تاریخ جدید مذکور نیست مگر در يك مورد فقط در ضمن يك جمله الحاقی (ص ۲۴۷ از ترجمه تاریخ جدید) که یکی از متعصبین بهائی در توهین ازل افزوده است و در بعضی نسخ تاریخ جدید موجود است و از بیفترسخ منقود، رابعاً هر فصلی با عبارتی یا اصطلاحی که بعینه مؤلف یا مشرب بهائیان ادنی منافاتی داشته یا آنکه بزم او سوء اثری در خوانندگان احداث می نموده بکلی حذف یا جرح و تعدیل نموده است، چه باید دانست بهاء الله جنبه اخلاقی تعالیم باب را بسیار تقویت نمود و بسط داد و جنبه حکمت و عرفان آنرا بیخیزی نمی شمرد و سعی کرد که حتی الامکان از اهمیت آن کاسته و از میان بر داشته شود، و نیز جهد نمود که با دولت ایران از در صلح و آشتی داخل گردد و لهذا خود و اتباع خود را رعایای مطیع و پادشاهی ناصر الدین شاه که بر سر بایه آن همه پادشاهان فوق التصور آورد قلمداد می نمود، با اتباع خود توصیه نمود که باید کشته شدن را برگشتن ترجیح دهند و «با جمیع ادیان با روح و ریحان معاشرت نمایند» و همه مردم «بار يك دارند و برگد يك شاخستار» و نحو ذلك، بایه های اصلی دوره اولی بر عکس مسلکشان بکلی برضد این بود، شاید ایشان خود را مظلوم فرض میکردند ولی در کمال اطمینان و یقین میخواستند که وارث ارض گردند، ایشان کسانی را که مؤمن بیاب نبودند نجس و واجب القتل میدانستند و بسلسله قاجار بغض و نفرت شدیدی داشتند و هیچ وجه امن حسن خود را پنهان نمی کردند، علیهذا جرح و تعدیلات زیادی بایستی در تاریخ حاجی میرزا جانی بعمل آورده شود تا با مشرب و خیالات بهائیان منطقی

کتاب محصور است بین دو تاریخ مذکور یعنی ۲۷ شعبان ۱۲۶۶ - سلج
 ذی القعدة ۱۲۶۸، و از این عبارت کتاب در صفحه ۶۱ «اليوم که هزار
 و دوست و هفتاد و هفت سال از بعثت رسول الله گذشته» معلوم
 میشود که تألیف کتاب یا لااقل این موضع از کتاب در سنه ۱۲۶۷ بوده
 چه قدماء باینه معمولاً از بعثت تاریخ میگذارند نه از هجرت و بعثت را
 بزعم خود همیشه ده سال قبل از هجرت فرض میکردند، و اما این عبارت
 در صفحه ۹۲ «و الحال که هزار و دوست و هفتاد سال از هجرت رسول
 الله گذشته دین آن سید بشو قوت گرفته آخ» بدیهی است که مراد
 از آن تاریخ تقریبی است نه تحقیقی یعنی چون غرض تعیین واقعه بخصوصها
 ۱۰ نبوده بر سیل تقریب و ذکر عدد نام و عدم تعرض بکسور تعبیر به
 «هفتاد» کرده است و محال است که عدد تحقیقی مراد باشد چه خود
 قتل مصنف در سنه ۱۲۶۸ واقع شد چنانکه گذشت،

اما در خصوص وجه تسمیه کتاب باسم غریب «نقطه الکاف» رجوع
 کنید بصفحه ۵ از متن حاضر هر چند از آنجا هم گویا چندان مطلب متقی
 ۱۵ بدست نیاید ولی شکی نیست که علاوه بر محامل عرفانی مذکوره در صفحه ۵
 از لفظ «کاف» اشاره بکاشان مؤمن مصنف نیز ملحوظ هست بعبادت
 باینه که بلاد و اراضی را بعضی از حروف مقطوعه از اسماء آنها مرموز
 می نموده اند چون ارض فاء (فارس) و ارض صاد (اصفهان) و هکذا،

برویم بر سر مطلب - و مدتی منصل فر ملاحظه کنیم که مؤلف تاریخ
 ۲۰ جدید با نقطه الکاف چگونه معامله کرده و چه دخل و تصرفات و جرح
 و تعدیلات در آن نموده، اولاً دیباچه کتاب را (که از ص ۱-۹۹ از
 این متن حاضر است و بیشتر از ثلث کتاب میشود) بکلی حذف کرده
 است و بجای آن دیباچه مختصرتری از خود که حکمت و فلسفه آن کمتر
 و بعقل و حسن نزدیکتر است گنجاوده (ص ۱-۲۰ از ترجمه تاریخ جدید
 ۲۵ بانگلیسی)، ثانیاً خانم کتاب را (ص ۲۴۸ س ۱۲-ص ۲۷۴) که از تاریخ

ب - جوانی باب و ابتدای امر او

(ن ص ۱۰۵-۱۱۰ = ت ص ۴۴-۴۹)، دو خارق عادت که در ن باب نسبت داده از ت حذف شده است،

ج - تاریخ باب تا وفات منوچهر خان

° (ن ص ۱۱۱-۱۲۰ = ص ۱۹۸-۲۱۴)، خارق عادت دیگر که در ن باب نسبت داده از ت حذف شده است،

د - ایمان آوردن سید یحیی دارابی

° (ن ص ۱۲۰-۱۲۲ = ت ص ۱۱۱-۱۱۵)، تاریخ جدید این قسم را نسبت نیم از تاریخ حاجی میرزا جانی (ص ۲۲۴-۲۲۹ از متن حاضر = ت ص ۱۱۵-۱۲۴) الحاق نموده و معلومات بسیاری افزوده که در نقطة الکاف ندارد هر چند در بك مورد (حکایت منقوله از كوچك على بيك) با سم و رسم از تاریخ حاجی میرزا جانی نقل میکند. این فقره نقطة الکاف (ص ۱۲۲) را که سید یحیی بجای میرزا جانی میگوید که «بحقی ذات اقدس باری که هرگاه پدرم با آن جلالت قدر و عظمت شأن انکار این ظهور باهر التوررا نماید البته من بدست خود قائل ایشان میشوم» از ت حذف شده است.

ه - تاریخ باب الی استنطاق وی در تبریز

(ن ص ۱۲۲-۱۴۸ = ت ص ۲۱۴-۲۲۸، ۲۴۸-۲۴۰، ۲۸۴-۲۹۱)، وقتی که باب را از اصفهان باذریابجان می بردند در وقت عبور از کاشان دو روز و دو شب میهمان حاجی میرزا جانی مصنف نقطة الکاف گردید چنانکه گذشت و در نقطة الکاف آنچه راجع باین واقعه است فقط این است (ص ۱۲۴-۱۲۵): «و دیگر غده میل نفرمودند الا در کاشان

آید و همین است علی که مؤلف تاریخ جدید بهمه گرفت و بطور
 دخواه بلکه خیلی هم ما فوق دخواه از معینه برآید،
 حال اگر ما بخواهیم بدقت کامل جمیع فصول و حمل نقطه الکاف را
 که میرزا حسین همدانی مؤلف تاریخ جدید تغییر و تبدیل داده یا آکثار
 و نقلی نموده شرح دهیم اگرچه بی فایده نیست ولی فوق العاده طول
 خواهد کشید و از گنجایش يك دیباچه بیرون خواهد رفت فقط نمونه را
 بچند مثال آکنا میکنیم^(۱)، محتویات نقطه الکاف دو قسمت است یکی
 دیباچه کتاب (ص ۱-۹۹) که بکلی با دیباچه تاریخ جدید فرق دارد
 و مطلقاً ادنی ربطی بین آن دو نیست، دیگر قسمت تاریخی کتاب است که
 ۱۰ مقصود در اینجا مقایسه همین قسمت از هر دو کتاب است، و محض
 سهولت تطبیق رؤس مطالب را بچندین فقره تقسیم میکنیم هرچند در اصل
 دو کتاب مذکور هیچگونه تقسیم بابواب و فصولی نیست، و اختصاراً در
 حواله صفحات برای نقطه الکاف (ن) و برای تاریخ جدید (ت) علامت
 میگذاریم، و مقصود از تاریخ جدید همه جا ترجمه انگلیسی راقم حروف است
 ۱۰ که در سنه ۱۸۶۴ در کبرج از بلاد انگلستان بطبع رسیده است،

آ - شیخ احمد احسائی و حاجی سید کاظم رشتی

(ن ص ۹۹-۱۰۵ = ت ص ۲۱-۴۴)، حکایات راجعه باین دو استاد در
 نقطه الکاف خیلی مشروح تر و مرتبط تر است و آن دورا «باب اول» و
 «باب ثانی» می نامد و از خود میرزا علی محمد بیاب و باب امام و باب
 ۲۰ الله و باب الله الأعظم تغییر می نماید^(۲).

(۱) راقم حروف در ذیل ترجمه تاریخ جدید با انگلیسی ص ۴۴۹-۴۶۶ يك مقایسه عام
 مفصلی مابین دو کتاب مذکور بدست داده و مواضع عظمی ما به الاختلاف بین آن
 دورا معین نموده ام هرکه خواهد بدینجا رجوع نماید،
 (۲) رجوع کنید بتهرست
 ابناء الرجال در آخر این کتاب.

میدانست راضی نشد که مبادا بمحض ملاقات اعلیحضرت سلطان را مجذوب کند و با اصحاب و انصار ایشان در صدد شورش بر آید و فتنه برپا کند و لیکن

فتنه زاد و کرد عالم را خراب شرق و غرب افتاد اندر اضطراب خلاصه دوازده نفر سوار معین فرمود که آن سید مظلومان را باذریابجان ببرند و در منزل خاتلق جمعی از خواص چون حضرت بها روح ما سواه فداه و رضا خان پسر محمد خان ترککان و جمعی دیگر بخاتلق تشریف بردند و آن حضرت را ملاقات و زیارت نمودند و تفصیل وقایع این منزل نیز متضمن شرح و بسط غریبی است و ذکر آنگونه واقعات در این مقام موجب طول کلام و خارج از اندازه اہام عوام است.

در آخر روایت محمد بیگ چابارچی تاریخ جدید فتنه ذیل را افزوده است که در نقطه الکاف ندارد: -

«جناب آقا میرزا عبد الوہاب مذکور میداشت که در سفر آذریابجان با جناب ملا محمد معلم و آقا سید حسن اخوی جناب آقا سید حسین کاتب همه جا بر وفق حکمت همراه آن حضرت بودیم و لیکن بر حسب امر آن حضرت همه جا بقدر دو هزار قدم فاصله از عقب میرفتیم پس از ورود منزل هم جای دیگر نزدیک آنحضرت منزل میگرفتیم و لیکن جناب آقا سید حسین و آقا سید مرثی با دوازده نفر غلامها همه جا ملازم رکاب آن حضرت بودند و ماها بعد از ورود بمنزل هر وقتی بیہانہ و دست آویز نازہ خدمت آنحضرت شرفیاب میشدیم بطوریکہ محمد بیگ چابارچی باشی و سایر غلامان دیگر مشتت نشوند و نمانند کہ ما از بندگان عبودیت کیش آن حضرتیم و ما دوسہ منزل بتبریز مانده محمد بیگ رئیس غلامها از قراین خارجه و داخلہ فہید کہ ما از عبودیت کیشان حضرت ایشانیم باینواسطہ روزی در مقام صحبت مذکور داشت کہ ۲۵ من در این سفر خود را بدتر از شو و بزہم می‌پندارم گفتم از کجا فہیدی

و دو روز و دو شب هم در کاشان شریف داشتند آثار غریب و عجیب
از آن شمس حقیقت بظهور رسیده شرح آن کتابی نمیشود، با وجود این
تاریخ جدیدی نویسد: -

«مرحوم حاجی میرزا جانی در کتاب خود تفصیلات مفصّلی از بروزات
و ظهوراتی که در آن دو روز و دو شب مشاهده نموده اند نوشته اند و در
آخر مذکور داشته اند که اگر بخوام بر سیل تفصیل ذکر کنم فی الحقیقه
ظهورات همان دو شبانه روز کتاب مبسوطی میشود و این عین عبارت
کتاب ایشانست»،

روایت محمد بیگ چاچاری باشی تقریباً در هر دو کتاب یک نحو
۱۰ مسطور است (نص ۱۲۴ س ۷-ص ۱۴۰ س ۲۲ = نص ۲۱۷-۲۲۴)
ولی جمله مقابلی برای روایت را ت قدری شاخ و برگ داده است. مقایسه
بین این دو فقره نمونه از تصرفاتی که مؤلف جدید در تألیف قدم کرده
بدست میدهید،

حاجی میرزا جانی می نویسد (ص ۱۲۴ س ۱-۵): -

۱۵ «بعد از آن آن جناب را به معتبد که خالقی می گویند نزدیک بکار
گرد میبایست بردند و منزل دادند مخبر بشاه و حاجی دادند شاه اراده
کرده بود که حضرت را بظهران آورد همامان عصر او از شدت حسد
خود رخصی نگردید و دوازده سوار تعیین نموده که سرور غریبان را
بماه کو ببرند»،

۲۰ در تاریخ جدید اینطور نوشته: -

«و بعد از حرکت از کاشان بفریبه خالقی که ملکی مرحوم معتبد
الدوله و پنج شش فرسخی طهران است وارد شدند و سوارها بحاجی میرزا
آقاسی امر دادند هر چند که اعلیحضرت سلطان ماضی محمد شاه غازی
بملاقات آن حضرت مایل بود جناب حاجی بملاحظه بعضی خیالات واهی
۲۵ و غرض نفسانی خود که آن حضرت را ساحر و در جذب قلوب ماهر

- حاجی میرزا جانی باقره العین هر دو در يك وقت كشته شدند يعنى در مذبحة طهران سلخ ذي القعدة سنة ۱۲۶۸، از اینجا بعد مجدداً رشته سوق وقایع در هر دو كتاب يکى ميشود (ن ص ۱۴۴ س ۱۰ = ت ص ۲۸۴) و همينطور پيش ميرود تا وفات محمد شاه كه بعينه حاجی میرزا جانی (ص ۱۴۸ س ۱۲) «بجهنم رفت» و بعينه تاريخ جديد (ص ۲۹۰-۲۹۱) «در اعلیٰ غرف جهان متمكن گرديد»، در اینجا باز رشته كلام كنائين دوتا ميشود، تاريخ جديد شرح وقایع باب را تا شهادت او امتداد ميدهد (ص ۲۹۱-۲۹۲) و نقطة الكاف بحكايت قره العين و اجتماع بدشت و محاصره شيخ طبرسى منتقل ميشود (ص ۱۴۸-۲۰۸)، رويای غريب شاهزاده ۱۰. مهدي قلی میرزا در خصوص كشتن باب محمد شاه را در عالم خواب (ن ص ۱۴۸ س ۱۲-۲۴) از تاريخ جديد بکلي حذف شده است،

و- قره العين و اجتماع بدشت

- این فصل از نقطة الكاف (ص ۱۴۸ س ۲۴-ص ۱۵۴ س ۲۴) قسمت اول آن كه از شرح حالات ملا حسين بشرويه گنگو ميکند (ص ۱۴۹ س ۱-۲۲) مطابق است با ت ص ۴۲-۴۴، قسمت دوم كه از شرح احوال قره العين تا ملاقات او با جناب قدوس در بدشت بحث ميکند (ص ۱۴۹ س ۲۴-ص ۱۴۴ س ۸) مطابق است با ت ص ۲۷۴-۲۸۱، ولي قسمت سوم آن (ص ۱۴۴ س ۱۰-ص ۱۵۴ س ۲۴) كه متعلق است بشرح اجتماع بدشت و حرکات و اطوار غريبه بایيه در آنجا كه نه فقط ۲۰ اسباب قيل وقال و هياهو مسلمانان گشت بلکه بعضی از خود بایيه نیز این حرکات را تشنيع کردند حتی آنكه ملا حسين بشرويه ملقب بجناب باب الباب گفت (ن ص ۱۵۵ س ۲۱) «من بدشنيهارا حق ميزم» بکلي از تاريخ جديد حذف شده است و این حذف چندان هم جای تعجب ۲۴ نباید باشد چه نطفی كه جناب قدوس در آن اجتماع نمود قطعاً بتهنئائی

و بجه مناسبت میگوئی جواب داد زیرا که شغل ایشان را بن رجوع نموده و من از این بزرگوار الی الآن از غرامب امور چیزهای عجیبی مشاهده نموده و حال حاضر می بینم که گفتنی و شگفتنی نیست اگر باصحاب زنجان و میلان جزئی اشاره فرموده بودند فرصت نفس کشیدن بسوارها تمیددادند و همان سوارهای مستغف از بس امورات عجیبه و حالاتی که از احدی ندیده و نشنیده بودند در بین راه بعین البین دیدند اغلب ایشان از روی خلوص نیت ایمان آوردند و بجان و دل مثل محمد بیگ رئیس خودشان بنای بندگی و خدمتگزاری را گذاشتند و اظهار داشتند بهر طرفی از اطراف عالم خاطر مبارک مایل باشد در بردن و رسانیدن و در جانفشانی بی اختیار قبول نکردند و فرمودند از شما هیچقدر اقبال مقبول افتاد، و اکنون از سوارها و از اولاد و اخداد ایشان بطریقه بطراز ایمان مقررند که خلع آن کسوترا بنویسد شهنشاهی از ایشان نمیتوان نمود و این است معنی اسفلکم اعلامکم و اعلامکم اسفلکم»

ولی در عوض حکایت زدن باب آخوند بی ادب را (ن ص ۱۴۱
 ۱۵ س ۱۹ - ص ۱۴۲ س ۵) که بنظر مؤلف تاریخ جدید گویا منافی مسلک
 «مظلومیت» بهائیان و مخالف مشرب «روح و ریحان» ایشان می آمد
 حذف نموده است،

تاریخ جدید حکایت مؤمن هندی (ت ص ۲۴۱ - ۲۴۴ = ن ص ۲۱۲
 - ۲۱۴) و جناب بصیر (ت ص ۲۴۴ - ۲۴۷) با خیلی تغییر و تبدیل و خیلی
 ۲۰ مختصرتر از نقطه الکاف (ص ۲۵۵ س ۱۵ - ص ۲۶۰) و شهدای سبعة
 (ت ص ۲۵۰ - ۲۶۸ = ن ص ۲۱۵ س ۷ - ص ۲۲۲ س ۱۰) و قره
 العین (ت ص ۲۶۹ - ۲۸۴ = ن ص ۱۴۶ س ۲۴ - ص ۱۴۴ س ۱۰) را
 در این موضع گنجاییده است و حکایت قره العین را تا قتل او امتداد
 میدهد و بدیهی است که این فتوه را در نقطه الکاف نمیتواند داشته
 ۲۵ باشد چه تاریخ نالیف آن معنی قبل از قتل قره العین است و انگیزی

بر آمدند در اولین قدم تا از املاك و اموال و عيال و اطفال خود
 چشم پوشیدند و از اعتبارات ظاهره ملكيه و جمیع من فی الامكان و جان
 خود نگذاشتند بحرکت قدم ثانی مساعد و مقتدر نشدند چنانچه در هر
 عصر و اوان الی الآن جمیع انبیا و اولیا و اصفیا تا از صراط شئونات
 و تعلقات این کهنه رباط نگذاشتند و با وجود احاطه و استیلای قدرت
 بسطه با اصحاب و انصار خود باستقامت تمام تا قیام در پذیرائی انواع
 صدمات شدید و شکیبائی در تحمل اقسام تکالیف عینیه شاقه ننمودند و
 باهتمام تمام اقدام در شهادت فعلی نهمودند نتوانستند محجوبین قوم خود را
 از درکات ضلالت و ظن و شرك شرك برهاند و بمدائن یقین و مأمّن
 ایمان برسانند، لذا حضرت سید الشهداء علیه آلاف التحية و الثناء محض
 هدایت و ارشاد عباد و اثبات حقیقت و سداد امر بود با جمیع اعوان
 و انصار در نهایت استقامت و استقرار در عرصه جانبازی باقامه شهادت
 فعلی قیام فرمود و پس از چندین سال از نتیجه شهادت آنحضرت حقیقت
 شریعت نبوی نصیحتی گرفت و قوانین این دین مبین امتزاج یافته و ما
 نیز محض تنقظ و آگاهی بنوع خود از ناقص و کامل و جاهل و عاقل
 و عارف و غایب و بجهت رفع اشتباه و شبهات و اعتراضات مغرضین و
 دفع غفلت غافلین این عصر و اوان آینه بر وفق رضای حضرت محبوب
 مأمور و ناچاریم که فعلاً بحقیقت و حقیقه این امر بدیع شهادت داده
 و بجهت اثبات صدق تصدیق خود از جمیع من فی المملك چشم پوشید
 و در اعلای امر صاحب امر صدمات صعب مستعصب را که احدی از
 آحاد ناس قادر بر تصور آن نیست و فوق طاقت بشر است مخمل شده
 و بذل جان بی عوض را برهان بطلان دعاوی ارباب غرض قرار دهیم
 و باقامه این قسم دلائل بی ریب و ریا علو این امر متعالی را مدلل و
 مبرهن نموده و بمعاندین و محجوبین اتمام محبت نمائیم و مسلماً بدانید که ما
 ۲۰ بعد از ورود ما زنده ران بهیچ وجه من الوجوه مفرّجائی نداریم و ما را

که مسلمانان بپایه ی زند از قبیل آنکه ایشان طریقه اباحیه دارند و با آنکه باشتراک در نساء قائلند و نحو ذلك قدری صورت صدق میدهید و معلوم میکند که این مهمتها بکلی بی اساس صرف نبوده است یعنی فقط از راه دشمنی مسلمانان تمام این حرفها را جعل نکرده اند بلکه چیزی بوده و مردم چیزها گفته اند،

ز - محاصره شیخ طبرسی

(ن ص ۱۰۴-۲۰۹ = ت ص ۴۴-۱۱۰)، هر دو روایت در اصول و فایع مطابق اند ولی تاریخ جدید بعادت معهود بسیاری از فقرات و جمل را که بنظر این مطابق مصلحت وقت نیامده انداخته و از طرف دیگر خطبه ها و نامه های رؤسای بایه را شاخ و برگ زیاده از حد داده و آنها را لباسی از خضوع و خشوع و موعظه که در اصل بکلی از آن غایب بوده اند پوشانیده، مقایسه کنید مثلاً خطبه ملا حسین بشرویه را در سواد کوه آنطور که در نقطه الکاف ص ۱۵۵ س ۲۴ الی ص ۱۵۶ س ۶ مسطور است با عین همین خطبه آنطور که تاریخ جدید (ص ۴۵-۴۶) ذکر کرده و افلا ده برابر خطبه اصلی آنرا بسط داده است، و ما محض نمونه تصرفات فوق العاده که تاریخ جدید در نقطه الکاف نموده عین این خطبه را چنانکه در تاریخ جدید مسطور است اینجا ذکر می نمائیم تا حقیقت این دعوی بر قاری واضح و مبهرن گردد: -

«بعد از قرائت خطبه و بیان مواعظ و نصائح و مذمت از بعضی حوادث و حرکات ذمیه این بی بقا دنیا فرمودند: حضرات بدانید که بحکم عقل سلیم جمع ضدین نباید و آئین دنیا داری با قوانین اکمال دین موافقت نباید و تحصیل ذمه با تکمیل مذهب مطابق نباید زیرا که از بدو ایجاد عالم امکان الی الآن مانانکه بتأییدات خداوندی و استعداد فطری در مقام معرفت حقیقت عرفان و اکمال مراتب عبودیت و ایمان

- س ۶ و ص ۱۹۲ (س ۱۲-۲۱) را تاریخ جدید ملاحظه اینکه شاید سوء اثری خواهد بخشید حذف کرده است، مقایسه کنید نیز نامه‌ها که جناب قدوس شاهزاده مهدی‌قلی میرزا نوشته آنطور که در نقطه الکاف (ص ۱۶۴)
- س ۲۰-ص ۱۶۶ (س ۲۲) مسطور است با عین همان نامه آنطور که تاریخ جدید (ص ۵۹-۶۴) می نویسد، مقایسه این دو فقره از نامه بی مزه نیست:

نقطه الکاف: - «اما تو ای شاهزاده فریب دنیا و غرور جوانی خود را بخور و بدان که ناصر الدین شاه سلطان باطل است و انصار او در آتش الهی معذب میباشند و مائیم سلطان حق که رضا جوئی حضرت خداوند را می‌مائیم هرگاه تو هم رضای محبوب را بخوایی که چشم از دنیا بپوش و بنزد ما بیا مظلوم باشی بهتر از آنست که ظالم باشی»،

تاریخ جدید: - «و لیکن ای شاهزاده آزاده بدون تحقیق و تفتیش بر یختن خون سرباز بیچاره انبار مشو و بکشتن این مظلومان تیغ تعدی مکش و توسن ستم مناز زیرا که بر اعلیحضرت سلطان دادگر این امر را مشنبه و اورا بی جهت کینه‌ور نموده‌اند و آلا ممکن بود که بقوت تدبیر و انصاف رفع این اختلاف را چنان کند که شمیری از غلاف کشید و سخنی از ظلم و اعتساف شنید نشود»،

و این جمله نقطه الکاف (ص ۱۷۴ س ۱۱-۱۲) «در دعوی رجز ایشان [یعنی بایه] یا صاحب الزمان و یا قدوس بوده و کلام غیبت ایشان ۲۰ [یعنی فشنون دولتی] یا ناصر الدین شاه» از تاریخ جدید محذوف است،

ح - قائمیت باب: مؤمن هندی، شهدای سبعة،

(ن ص ۲۱۲ س ۷-ص ۲۲۴ س ۷=ت ص ۲۴۱-۴۴۷، ۲۵۰-۲۶۹)، حکایت سید بصیر را که در نقطه الکاف در اواخر کتاب (ص ۲۶۰-۲۵۵) مذکور است در تاریخ جدید اینجا (ص ۲۴۷-۲۴۴) ما بین

بدون سؤال و جواب لازمه بانواع غنوبات شاقه و عذابهای شدید شهید میکند و زمین ظهر بار فروش را از خون این اصحاب رنگین می نماید و مقصود اصلی ما نیز از ورود باین سر منزل بلا و محن اقامه شهادت فعلی نمودن و بدرجه رفیعۀ شهادت فائز شدن است هر کسی که بتمام استقامت در نهایت رضا و رغبت با حالت وجد و سرور قدرت و طاقت حمل این بار گران را دارد بماند و با من مصافحه نماید و هر کس که بقدر ذره احتمال عجز در وجود خود میدهد مکلفست بر رفتن و تکلیف ما لا یطاق بر احدی روا نیست اکنون با جمیع اصحاب و احباب وداع کامل نموده و از همین منزل بروم»،

و نیز ملاحظه کنید يك فقره راجع بیهاء الله را که در تاریخ جدید (ص ۶۴-۹۵) مذکور است و صریحاً گوید که منقول از تاریخ حاجی میرزا جانی است و حال آنکه اصلاً در نقطه الکاف مذکور نیست، این است آن فقره: -

«و در همان اوقات که این فتنه [یعنی فتنه مازندران] بروز نمود ۱۵ مرحوم حاجی میرزا جانی مخبر این وقایع با عالیجاه محمد تقی خان نوری و چند نفر دیگر خدمت جناب بهاء روح ماسواہ فداء که هنوز سر وجود ایشان در سرادقات حکمت الهی مستور بود رسید و مستدعی رفتن قلعه شیخ طبرسی شد بودند مرحوم حاجی میرزا جانی نوشته است که ما مکرر استدعای رفتن و همراهی نمودیم و جواب فرمودند اگر برویم نمیگذارند وارد قلعه بشویم و این فقره غیر میسر و مقدر^(۱) است و لیکن بر حسب استدعا و اصرار فدویان قبول فرمودند و اقل آن مقداری که دیگران میگویند چهار هزار تومان نقد بجز سایر اسباب و ملزومات دیگر با اتفاق بر داشته بودند الخ»

از طرف دیگر چند فقرات نقطه الکاف (ص ۱۶۲ س ۱۴-ص ۱۷۰

(۱) لعلہ: مقدور،

و نقصان کرده با تغییر و تبدیل داده است. مثلاً این عبارت نقطه الکاف (ص ۲۱۵ من ۱۵-۱۰): -

«مردمان مفسد بامیر عرض نمودند که حضرات بایه میخوانند خروج نمایند و چندین هزار نفر جمع شدند ظاهر آنست که مطلقاً دروغ نگفته بودند ولی باین شدت هم نبودم و ظاهر آنست که يك منافق از اهل خودشان رفته بودند و این قهرا نموده»، در تاریخ جدید بجای آن فقط این عبارت را دارد: - «بعضی از مفسدين و مغرضين بعرض ميرزا محمد تقی خان امير کبير رسانيدند که طایفه بایه خیال خروج و مفسد را دارند».

از طرف دیگر بجای این عبارت موجز ساده نقطه الکاف (ص ۲۱۶ من ۲۱-۲۲): -

«مرحوم حاجی [ملا اسمعیل قزوینی] را که از انبار بیدان می آوردند مردم میگفتند این بای است ایشان میخندیدند و میفرمودند که بای من بای هستم و بجهت شما جان میدهم»، در تاریخ جدید عبارت ذیل^{۱۰} مسطور است: -

«روز دیگر که بجهت کشتن ایشان را بیدان می بردند حضرات نمائشی در بین راه بایشان سنگ میزدند و فحش میدادند و میگفتند اینها بای و دیوانه شده اند جناب حاجی میفرمودند بلی ماها بای هستیم ولی دیوانه نشده ایم بالله ای مردم ماها بجهت تیغ و آگاهی شما از جان و مال و عیال و اطفال خود گذشتیم و از دنیا و اهلیش چشم پوشیده ایم که شاید شما متنبه شوید و از حیوانی و گمراهی نجات یابید و در مقام نقص برآئید و حق را چنانکه سزاوار است بشناسید و بیش از این محجوب ننمایند».

فقره فوق خوب نمونه ایست برای نوع تصرفاتی که مولف تاریخ جدید در نقطه الکاف بعمل آورده است. سنگ انداختن نمائشچیان را از خود می افزاید و همه آن شیر دلان را حذف میکند و این دو کلمه حرف

حکایت مؤمن هندی و شهدای سبعة گنجینه اُمت و آنرا خیلی مختصر و
 اِتر کرده و تغییر و تبدیلات زیاد دو آن داده مثلاً حاجی میرزا جانی
 گوید (ص ۲۵۷ س ۱۸-۲۰) بعد از آنکه سید بصیر هر چه چید کرد
 که خود را بقلمه شیخ طبرسی رساند ممکن نشد بگیلان آمد اهل ازل
 او را بعثت از آبادی خود بیرون کردند از آنجا بفزین آمد «بعد از آن
 روانه بارض قدس [یعنی طهران] گردید بجهت قرب بحوار حضرت وحید
 [یعنی ازل] و درك شرفیابی فیض حضور باهر النور جناب بهاء الامکان را
 نمود» و بعد از آن گوید (ص ۲۵۹ س ۳-۴) جناب بصیر «در ارض نور
 در خدمت حضرت وحید و جناب بهاء مدت چهار ماه م سرور بودند
 ۱ و از شراب محبت یکدیگر سرمست و خرم در آن بساط عیشها نمودند و
 طناب النعمه چنان بر هم نایید که هیچ تیغ حادثه بریده نگردد» تاریخ
 جدید از تمام این فقرات تجاهل کرده و بجای همه آنها فقط جمله گنگ
 ذیل را نوشته است^(۱) - «از آن جمله در طبرنای^(۲) ازل که ایشان
 صامت بودند خلق را بأزل میخواندند از جهت فتنه جناب بصیر اعتنائی
 ۱۵ بآن نداشت و قبل از ظهور طلعت ابهی روح الامکان فداه مؤمن
 بایشان بود»

حکایت غریب فریاد کردن سگی و گفتن سید بصیر که این سگ
 رجعت فلان شخص است و نشانه منزل و اولاد آن شخص را دادن و بعد
 از تقصص صدق قول او معلوم شدن که در نقطه الکاف (ص ۲۵۸ س
 ۲۲-۲۳ ص ۲۵۹ س ۱) مذکور است از تاریخ جدید بکلی حذف شده است،
 در نقطه الکاف حکایت شهدای سبعة (ص ۲۱۵-۲۲۲) بلا فاصله
 بعد از حکایت مؤمن هندی مذکور است و در کلیات با تاریخ جدید
 ۲۴ (ص ۲۵۰-۲۶۹) مطابق است اگرچه تاریخ جدید بعضی عبارات را زیاده

(۱) این جمله فقط در يك نسخه از تاريخ جديد موجود است و باقي نسخ بجای آن
 هیچ ندارد، (۲) کذا فی الاصل (۳)

نزد خود طلبیدم و برنگوش او گذاردم و گفتم یا نبی کن پیغمبر
 اعلی حضرت قبله عالم قسم که آنچه منظور نظر و مقصود خاطر است باشد
 و خواهش کنی بدون مضایقه حاصل میکنم و ترا خدمت اعلی حضرت سلطان
 میبرم و سالی پانصد تومان وظیفه و استمراری در حق تو برقرار میکنم
 دیدم حیرت آمیز نگاه میکند گفتم اگر بآلتی ترک این طریقه را می نمائی
 عاری عالی بجهت تو میخرم و دختر خود را با اوضاع و افره بنویسم بعد
 از شنیدن آن همه نویدات جواب داد مرا بدختر صاحب جمال خود و
 اموال فانیه دنیا فریب منده ما دنیا و آنچه را در اوست بشما و اهلس
 ارزانی داشتیم و در طریق محبت حضرت دوست بهمین شریعت شهادت
 ادا کفایت نمودم

در ضمیر ما نمی گنجد بغیر این دوست گش

هر دو عالم را بدشمن ده که مارا دوست بس

چون این سخن را شنیدم و قابل هدایتش ندیدم بدشمن زدم و اشاره کردم
 که او را از مابقی دیگر زودتر بکشند»

۱۰ فقره دیگر که راجع بحاجی سید علی خاں باب است اینست: -

«جناب حاجی سید علی خاں مردی بود تاجر و من و معتبر و
 جهانگیر و خالوی حضرت اعلی روح ماسوا فداء سلاله سادات اطیاب
 و طایفه انتخاب و در میان جماعت تجار بنفوی و تقدس معروف میبود
 بقسمی که اوقاتی که از شیراز و یزد خیال مهاجرت و مسافرت الی الله
 ۲۰ و جان بازی در سبیل محبت محبوب امکان و بدیع آکوان طلعت اعلی
 داشتند جمیع محاسبات خود را رسوایی نموده و همه مطالبات محتمله مردم را
 ادا نمودند باین طور که خود تشریف می بردند در خانه ها و آن حقوق را
 میدادند و طلب حلیت و عفو نموده و وداع باز پسین میکردند و بهمین
 طور با بکان بکان از آشنایان و ذوی القربی و ذوی الحقوق وداع نموده
 ۲۰ متوجه دار الخلافه و عزیمت آذربایجان و شریانی حضور نمودند، باری

ساده‌را که «بی من بای هستم و بجهت شما جان میدهم» تبدیل بیک خطبه واعظانه کسالت انگیزی می‌نماید؛ تأثیری که از این نوع تصرفات در شخص حادث می‌شود تصور آن آسانتر است تا تحریر آن، چیزی که هست حقیقت امر را یکی بصورت دیگر در ذهن جلوه میدهد و آن شجاعان پر شور و حرارت و آن از جان گذشتگان بی باک سرکش دوره اولی را در نظر ما مانند وعظی ساکن و آرام و مطیع و منقاد بطبق مسلک بهائیه متأخرین مجسم میکند،

حکایت حاجی ملا اسمعیل قزوینی یکی از شهدای سبعة را که در ظرف یک هفته که با رفقا در حبس بود غذا نمی‌خورد و شب آخر که حضرات را فردای آن روز می‌خواستند بکشند وی تنها غذای سی و هفت نفر را خورد. (ان ص ۲۱۶ س ۱۷-۱۲) چون بنظر جامع تاریخ جدید گویا غایبانه یا مضحك می‌آید است یکی انداخته است، از طرف دیگر دو فقره راجع بحکایت شهدای سبعة در تاریخ جدید مذکور است که از نقطه الکاف یکی منقود است، یکی از آنها ایست: -

۱۰ «حاجی علیخان حاجب الدوله^(۱) در مقام چهرت و تعجب از احوالات این اشخاص بجهت یکی از محارم و دوستان خود تعریف کرده بود که اعلیحضرت قبله عالم امر فرمود که در وقت کشتن حضرات ملاحظات چند من حاضر باشم و فیکه بمحل مقتل ایشان رسیدم در میان آن هفت نفر سیدی جوان و بسیار خوش‌رو و خوشحال دیدم و بجدی خوش سبا و ۲. ملج منظر بود [که] دلم بجالش سوخت و بخیال افتادم که بهر نحوی ممکن شود آن سید هاشمی نسب را از کشتن نجات بدم و محضاً لله نگذارم در سن شباب کشته شود وقتی که چهار یا پنج نفر را کشته بودند آن جوان را

(۱) قرآنیانی بی رحم قتل معروف ناصرالدین شاه به پدر مرحوم محمد حسن خان اعتماد السلطنه وزیر انطباعات (رجوع کنید به ترجمه مقاله سیاح ص ۵۲ حاشیه ۱)، و ترجمه تاریخ جدید ص ۲۵۶-۲۵۸،

دروغ است عرض کردم کدام حدیث فرمودند حدیثی که از شاه ولایت [مغولست که] فرمود که معانی جمیع کتب آسمانی در قرآن است و معانی تمام قرآن در فاتحه است و معانی تمام سوره فاتحه در بسم الله است و تمام معنی بسم الله در باء است و معنی باء در نقطه پس معنی جمیع در نقطه است و نقطه هیچ بیانی ندارد. من از استماع این نکته لطیفه ساکت و متحیر شدم و ایشان را بر داشته بدر خانه مبارکه رفتم جدّه مکرمه ایشان عجب در آمدن عرض کردم سرکار آقارا من نمی توانم معلم باشم و تنصیل را معروض داشتم آن علما جناب بایشان گفت شما از اینگونه فرمایشات دست برنمیدارید چه کار دارید باین نوع فرمایشات بروید درس بخوانید فرمودند بسیار خوب تشریف آوردند مثل سایر اطفال بنای خواندن درس را گذاشتند و من هرچه اصرار کردم الف با بخوانید قبول نفرمودند و خواندند و يك روز دیدم با طفلی که زیر دست ایشان نشسته است آهسته صحبت میکند چون خواستم گوش بدم ساکت میشدند بعد از آن خود را بر آن داشتم که بصحبت شما توجه ندارم ولی ملتفت بهم شنیدم بآن طفل میگوید چنان سبکم که اگر بخوام بنزاز عرش بروم میتوانم بخوابی بروم و خود را از زمین حرکت میداد در حال گفتن بخوابی بروم و حرکت کردن بر من حیرت و تعجب مستولی شد تبسم نمودم و از تبسم من فوراً ساکت شدند و كذلك اوفاتی که هنوز مشغول مشق نشد بودند میدیدم همه روز قلمدانی می آوردند و مشغول بنوشتن میشوند خیال کردم چون میبیند اطفال دیگر خطی میکشند میل کرده است بنوشتن و امثال اطفال دیگر خطی میکشد و کاغذ را سیاه میکند چند روزی بهین منوال گذشت تا آنکه يك روز کاغذ را از دست ایشان گرفتم ببینم چه میکند چون ملاحظه کردم دیدم چیزی نوشته اند تعجب نمودم که مشق نکرده چگونه مینویسد در مضامین نوشته تأمل کردم دیدم مراتب معرفت و توحید است که باقصی لغایه نوشته اند در نهایت فصاحت و بلاغت بخوبی که

آن جناب جان و مال خود را در سبیل عبودیت آن حضرت نثار نمود
تا فعل ایشان بر جمیع تجار حجت باشد و بدانند که ایشان آن حضرت را
در دامان خود بزرگ کرده و از زمان طفولیت تا هنگام بلوغ و پس از
آن تا زلمن اظهار امر حلالی مشاهده نموده اند که از هیچ بشری الی الآن
دید و شنید نشد و بدان جهت کمر عبودیت آن حضرت استوار کرده
و جانشر را نثار نمود و اگر نه چنین بود بآن استقامت و آرزومندی جانفشانی
نی نمود و این مسلم است که بواسطه امورات بدیعی که از آن حضرت
بتواتر مشاهده کرده بود مجذوب و مفتون شد چنانچه در زمان تولد الملک
الله فرموده و در ایام طفولیت نزد جناب شیخ عابد برده بودند که درسی
بخواند و شیخ عابد مردی بود فاضل و کامل زیاد مقدس و از شاگردهای
شیخ احمد مرحوم و از جمله اصحاب و مصدقین با صدق آف حضرت
بود و از جمله حکایات ایام طفولیت آنحضرت را که ایشان حکایت کرده
بودند یکی این است که روز اول که آنحضرت را نزد من بمکتب آوردند
بعادت اطفال دیگر الف با نوشتم و درس دادم بعد از ساعتی بجهت
شغلی بیرون رفتم بعد از مراجعت چون بحجره نزدیک شدم قرائت قرآن را
با صوتی موش ربا و حزین شنیدم تعجب نمودم داخل حجره شدم قرائت
قرآن را پرسیدم که می نمود اطفال دیگر گفتند آقا بود پرسیدم قرآن
خوانده اید بسکوت نمود گفتم این کتابهای فارسی خوشت بخوانید کتاب
حق الباقین را نزد ایشان گذاردم گفتم بخوانید چون هر ورق را گشودم دیدم
خوب میخواند گفتم شما فارسی را خوانده اید پس بیایید عربی را بخوانید
بهتر است شرح انشاه را پیش او گذاردم چون معنی بسم الله را برسم معهود
میان طلاب بیان کردم فرمودند چرا لفظ رحمن شامل مؤمن و کافر است
و لفظ رحیم مخصوص مؤمن است گفتم حکما قاعده دارند که زیادتق [مبانی
دال بر زیادتق] معانی است و رحمن یک حرف زیاد است فرمودند
با این قاعده غلط است یا حدیثی که شما از حضرت امیر روایت می نمائید

ی - شورش زنجان

(ن ص ۲۴۰ س ۱ - ص ۲۴۸ س ۱۲ = ت ص ۱۲۵ - ۱۷۰، رجوع کنید
نیز بص ۱۲۵ س ۱۹ - ص ۱۲۶ س ۲۴ از ن)، در کتب واقعه در دو
کتاب مذکور اینقدر اختلاف روایت دیده میشود که در واقعه زنجان،
و این اختلاف نه فقط بین ن و ت است بلکه نسخ ت نیز با یکدیگر
خیلی اختلاف دارند، ولی روی هرفه روایات نسخ مختلفه ت منصل تر
و مبسوط تر از ن است،

یا - صبح ازل

این قسمت از نقطه الکاف (ص ۲۴۸ - ۲۴۵، ص ۲۴۸ س ۲۴ - ۱۸) که
مهمترین قسمتهای کتاب است صاف و ساده بتمامها از تاریخ جدید حذف
شده است و السلام،

یب - قتل باب

(ن ص ۲۴۵ - ۲۵۰ = ت ص ۲۹۲ - ۳۱۲)، اینجا نیز روایت تاریخ جدید
خیلی مشروح تر است ولی باز حسب المرسوم بعضی فقرات نقطه الکاف را
حذف کرده است مثلاً حکایت خواهش نمودن باب از اتباع خود در
حس که او را بکشند (ن ص ۲۴۶ س ۱۰ - ص ۲۴۷ س ۴)، و همچنین
حکایت فرستادن جسد باب را بر حسب وصیت خود باب بتزو و حید
ثانی^(۱) یعنی صبح ازل (ن ص ۲۵۰ س ۴ - ۱۵) بکلی از ت حذف شده است،

یح - وقایع بین قتل باب و قتل مصنف کتاب نقطه الکاف

(سنه ۱۲۶۶ - ۱۲۶۸)،

تاریخ جدید بقتل باب ختم میشود و این قسمت اخیر از نقطه الکاف را

(۱) در مقابل وحید اول یعنی سید یحیی دارابی،

عقول و افئدة درآك از ادراك آن عاجز است و آن نوشجات را آقا سید
 یحیی دارابی و جناب عظیم در نزد جناب معزوق البه دیده بودند و
 میفرمودند قریب چهار هزار بیت بود فرقی با این بیانات زمان ظهور
 نداشت، خلاصه آثار بزرگی و جلالت قدر و عظمت شأن در بدو طفولیت
 از جبهه هایون ایشان هویدا و از اطوارشان آثار بزرگواری آشکار و پیدا
 بود چنانچه در بدو طفولیت از ذکور و اناث بودن حمل زنان حامله قبل
 از تولد خبر میدادند و از اغلب امور اتفاقیه و زلزله و خراب شدن
 بعضی امکه بطور واقع بیان میفرمودند که اگر تفصیل آنها ذکر شود
 مطلب از دست میرود ولی مقصود این است که چنین اشخاص کامل
 ۱۰ تا انواع افتداریات باطنیه و قدوت و صفات الهیه از آن حجت خدا
 نمیدیدند و یقین کامل حاصل نمی نمودند بدون جهت و سبب نفهید و تسفید
 در بذل جان و مال و ترك نام و تنگ و عیال و اطفال بآن درجه اهتمام
 و اصرار نمیکرده علی الخصوص جناب خال از مشاهده بروزات و ظهوراتی
 که در طفولیت آن حضرت واقع و ظاهر شده بود مدتی متخیر بود و در
 ۱۰ حالت آن حضرت حیرت داشت و پس از اظهار امر باز هم متوقف
 و مجاهد بود تا آنکه بمقام یقین و اطمینان رسید و چنانکه ذکر شد در
 جانشانی بطوری ثابت قدم گردید که دیگری سیصد تومان میداد که
 ایشانرا نکشد راضی نشد و گفت نهایت شرف و سعادت من در این
 شهادت است و کمال آرزو و آمال من در سبیل حضرت جانان نثار
 ۲۰ کردن جان است»

ط - شورش نیریز

(ن ص ۲۲۲ ص ۷ - ص ۲۴۰ ص ۱ = ت ص ۱۱۵ - ۱۲۴، ۱۲۸)؛ رجوع
 ۲۴ کنید بسمت د، ص ۱۲،

نیامد است، این طایفه نیز نسبتاً اندک و عدد ایشان گویا روی بنافص
 است، سوم بهائیان که برادر صبح ازل میرزا حسینعلی نورعلی ملقب به بهاء
 الله را من بظهور الله میدانند ولی گویند بعد از بهاء الله افلا تا هزار سال
 دیگر هیچ گونه «ظهور» جدیدی نخواهد بود (چنانکه صریح «کتاب
 اقدس» و سایر نوشته‌های ایشان است) و گویند چون پسر بهاء الله
 عباس افندی بعضی از این قبیل ادعاهای نماید لهذا او را باید کنار گذارد
 برادرش میرزا محمد علی را رئیس روحانی مذهب دانست، چهارم بهائیان
 که گویند «در فیض الله تعطیل نیست» و دعاوی عبد البهارا (که حقیقت
 آنرا نگارنده این اوراق هنوز بطور یقین ندانسته ام چیست) تصدیق
 میکنند و او را فعلاً مظهر وقت میدانند، اکثر بایه اکنون نیز این فرقه
 اخیر هستند و خیلی عجب است که تاریخ صبح ازل و نابرداری او بهاء
 الله چگونه مجدداً در ماده میرزا محمد علی و نابرداریش عباس افندی
 تکرار شد و چگونه در مذهب بایه فرقه ارجاعیون با پارتی محافظین
 همیشه مقترن شده است شکست بخورند، باوجود اینها موقع عباس افندی
 خیلی باریکتر و کار او خیلی مشکبتر از پدرش بود زیرا در مسئله من
 بظهور الله چنانکه سابق مذکور شد باب جای تأمل و مجال تردد برای
 احدی از اتباع خود نگذارده است و بر ایشان حتم نموده که هرکس
 در هر کجا ادعای این مقام را نماید بی چون و چرا و بلاشرط شئی او را
 تصدیق نماید، ولی بهاء الله کار را باین آسانی نگرفته و تا مدت هزار
 سال تمام میدان ادعای «ظهور» جدیدی را برای هیچکس خالی نگذارده
 و جمیع هوی و هوسها را از پیج بریده است، مثلاً در کتاب اقدس
 گویند: -

«من يدعی امرأ قبل انعام الف سنة كاملة انه كذاب منتر نسال الله
 بان يؤيد على الرجوع ان ناب انه هو المنتواب، و ان اصّر على ما قال
 ۲۰ یُعذّب علیه من لا یرحمه انه لشدید العقاب، من یؤول هذه الآیة او یفسرها

که یکی از مهمترین قسمتهای کتاب است (ص ۲۵۲ الی آخر کتاب)
 باستانهای حکایت جناب بصیر (ن ص ۲۵۵-۴۶۰ = ث ص ۲۴۴-۲۴۷)
 بکلی حذف نموده است،

از آنچه گذشت میتوان يك میزان اجمالی از مقایسه بین تاریخ جدید
 و نقطة الکاف که اساس آنست بدست آورد، شیوه مغرضانه مؤلف
 اخیر در جرح و تعدیلات و زیاده و نقصانهای که در کتاب قدیم
 بعمل آورده نيك ظاهر و هویداست، کم مذهبی در تاریخ دیده شد که در
 عرض مدت ۶۹ سال (۱۴۲۹-۱۴۶۰) مانند مذهب میرزا علیمحمد باب
 این همه تغییرات و تبدیلات در آن روی داده باشد، و کمتر مذهبی در
 ۱۰ دنیا این همه گروندگان از جان گذشته و این همه شهدای بی ترس و بیم
 برای خود میتواند بشمارد، دو اختلاف بزرگ در عرض این مدت مابین
 بایه روی داده و اتحاد اولیه ایشان را مبدل بانقسام نمود، یکی اختلافی
 که باعث انقمام بایه بیهای و ازلی گردید، دیگر اختلافی که بعد از فوت
 بهاء الله (دوم ذی القعدة هزار و سیصد و نه) مابین خود بهائیان دست
 ۱۵ داد و بعضی از ایشان پسر بهاء الله عباس افندی (یا عید البها که
 اکنون اباطور معروف است) گرویدند و بعضی دیگر پسر دیگرش میرزا
 محمد علی، بواسطه این اختلافات اکنون بایه بچهار فرقه منقسم اند از استقرار
 اول کفای که خود را «کل شیئی» مینامند و ایشان عبارتند از بایانی
 که بهمان باب و ما اتی به ایمان آورده دیگر کاری باینکه وصی او کیست
 ۲۰ ندارند، عدد ایشان باید بغایت اندك باشد و راقم حروف هرگز يك
 نفر از ایشانرا ندیده ام، دوم ازلیان که میرزا یحیی نوری ملقب بصبح
 ازل^(۱) را وصی و جانشین باب میدانند و گویند من بظهره الله هنوز

(۱) که الی یومنا هذا (محرم ۱۴۲۹) در حیات و با خانواده و پسران خود در جزیره
 قبرین سکونت دارد،

میان می‌رود و يك حصّ خنقی وطن دوستی و يك توجّه عالم باین نكته كه كلیّه ایرانیان او هر طایفه و جنس كه باشند باید دست بدست یكدیگر داده برای خیر وطن و صلاح ایران متفقاً كار كنند كم كم روی كار می‌آید، بیست و سه سال قبل كه راقم حروف در ایران بودم اوضاع زردشتیان عموماً و زردشتیان یزد خصوصاً خیلی پریشان بود و لایتنقطع موضوع ایذا و شتم و اهانت بلکه در ازمته فترت و انتقال سلطنت در معرض خطر فعلی واقع بودند، امسال یکی از دوستان ایرانی من استثنائی در این خصوص از دو مجتهد بزرگ شیعه ساكن نجف آخوند ملا عبد الله مازندرانی و آخوند ملا كاظم خراسانی نموده ایشان بخطّ و مهر خود جواب نوشتند و فتوای صریح بحرمات ایذا و تحقیر زردشتیان و «سایر اهل ذمه كه در حمایت اسلامند» داده اند، عین این استثنا و جواب آن در دیباچه انگلیسی این كتاب (ص ن-نا) مسطور است، روی هم رفته ملاحظه میشود كه این اواخر يك مسلك مجامله و ملایمتی در حوزه ریاست روحانی شیعه تولید شده است و از ایشان بالطبیعه بسایر طبقات همرایت کرده^{۱۰} و بدین طریق يك حصّ صلحافانه از وطن پرستی كه یکی از بهترین علامات امیدواری نهضت ملیّ حالیه است بتدریج در عموم طبقات ملت ایران بیدار می‌نماید، مذهب بهائی بعقیده این بنده زیاده از آن مشرب بین المللی دارد كه امروزه بتواند بحالّ حالیه ایران مفید واقع شود یا دردی از دردهای ایران را علاج نماید، از كلمات بهاء الله است كه «ليس الفخر لمن يحبّ الوطن بل الفخر لمن يحبّ العالم» و این سخن اگرچه در مقام خود بس عالی و لطیف است ولی امروزه اشخاصی كه وطن خود را بالاتر از هر چیز و هر كس در دنیا دوست داشته باشند فقط چیزی است كه ایران بدان احتیاج دارد، باوجود همه اینها ظهور طریقه بابیه و بهائیه دو چیز را افلاّ بعالمیان ثابت نمود اولاً آنكه ایرانیان را وقتی كه بواسطه اسباب و محرّكات روحانی عمیقاً تحريك و تهییج نمائید بالاترین درجه

بغير ما نزل في الظاهر انه ^(۱) محروم من روح الله و رحمته التي سبقت
للعالمين»

ایضاً در موضع دیگر گوید :-

«اگر نفسی بیاید و هرچه بیاورد و هرچه بگوید قبل از الف سنه
باطل بوده و هست چه که سبب فساد و اضطراب عالم است مبشر آمد
بخیر نمود متمم آمد غم فرمود دیگر ظهور از برای چه و از برای که»
ایضاً در جای دیگر گوید :-

«آن یا فلم فاكتب على اللوح ثم اخبر الناس بأن الظهورات انتهت
بهذا الظهور المشرق المنير، من يدعى قبل انعام الألف هذا المقام الأعز
الأعظم العزيز انه ^(۲) قد اقترى على الله و كان من المنسدين لأن بذلك
يفسد أمر الله و لن يستقر بين عباده المؤمنين ^(۳)»

این تفرقه آخری و حقد و حسد و جنگ و جدالی که از آن ناشی
شد راستی اینست که اثر خبیلی بدی در ذهن این بنده پدید آورد چه من
همیشه پیش خود خیال میکردم و از دوستان بهائی خود نیز همیشه پرسیدم ام که
۱۰ پس ننوذ و قوه نصرف و قاهریتی که بعقیده ایشان اولین علامت کلمه
الله و از خصایص لا ینفک آن است کجاست در صورتیکه در مقابل این
همه نصوص «الهی» از قبیل «عاشروا مع الأدیان بالزوج و الزمان» و
«همه بار یک دارید و برگ یک شاخسار» و نحو ذلك ایشان با
اعضاء مخالفه خودشان با ایندرجه تلخی و عداوت رفتار میکنند؟

۲۰ مجدداً در این اواخر گویا مرکز اهمیت و محور توجه عامه در ایران
از مذهب سیاست تحول شده است، تعصب قدیم مابین سنی و شیعه،
بالاسری و شیخی، مسلمان و یهود و عیسوی و زردشتی درکار است از

(۱) کذا، و الظاهر: فاته، (۲) کذا، و الظاهر: فاته، (۳) اغلب

نصوص بهاء الله راجع باین موضوع در کتابی فارسی موسوم باینان الدلیل لمن یرید

۲۰ الأفعال الی سوا التلیل که در ماه صفر سنه ۱۳۱۸ بطبع رسیده مسطور است،

کتاب نقطه الکاف فی تاریخ البایة تألیف حاجی میرزا جانی کاشانی،

هو الأَمْنَعُ الأَقْدَسُ

بسم الله الرحمن الرحيم

حمید بلا مثل و نعمت بلا کفو وصف جمال ذات اقدس تعالی بوده و هست
در مرآت اقله موجودات من اهل اللاهوت و هم بقولون فی ذر الاولی من
الوجود بلسان المعبود شهد الله انه لا اله الا هو فسبحانه سبحانه عما يقول
العارفون، و شکر بلا عدل و درود بلا فصل شایسته ذات متوری میباشد
که ذکر شریفش در عالم جبروت بذکر اول مذکور و اشراق نور عظمش
در کنگره عقول محصل و کلم بلسانه بقولون هذه آية التوحيد و حجاب
الله التفرید لبس کتله شیء و انه روحی و روح الإمكان فداء کونوا اول
العابدين، و بهاء الله ثم ثناء سزاوار طلعت جلالست لا یزال که شمس
وجود عالیش در عالم ملکوت از برج انت العالی فوق کل المتعال طالع و
نبرق نار قهارتش ثم رحمانیت و عدالتش در سر هر ذی نفسی منتش و
کلم بنظره ناظرون بانه واحد عشر^(۱) من ذریة روحی و نفسی و نفس کل
الموجودات فدام احجاب القدرة و قص طلعة الولاية و اوصیاء رسوله و
امناؤه علی خلفه فی کل عوالمه من الغیب و الشهادة، و تجلیات بلا نهايات
من انوار قمر الولاية علی هیاکل شیعته من اهل الناسوت حتی یقرؤن فی
لوح اجسامهم کلمات الله العلیا من الاسماء و الصنات و یقولون نحن ثمة
الوجود ونحن طلعة المعبود ونحن نقولون^(۲) لانا لله وانا الیه راجعون ونحن

(۱) کذا فی الأصل

فداکاری و عجیب‌ترین آثار شجاعت و جانفشانی از ایشان بظهور خواهد رسید، ثانیاً آنکه ایران هنوز قابل آنست که علم را امر خیالات و افکار خود متأثر سازد بدرجه که کثیر مملکتی در این باب پیای او میرسد زیرا که بهائیان اگرچه عادت غربی بمبالغه و اغراق در خصوص عده هم مذہبان خود دارند معذلت شکی نیست که مذہب ایشان خیلی در مغرب و مشرق بخصوص در مغرب اقصی یعنی امریکا منتشر شده است و بعلاوه عده ایشان نیز روز بروز در تزايد است،

محرم ۱۳۲۹

النَّفْسُ الْبَاطِنِيَّةُ أَرْجَى إِلَيَّ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي
جَنَّتِي، لَهَا مَا دَأَى كَمَنْ نَفْسُ صَاحِبِ يَفِينِ نَكَرَدَد قَابِلِ خَطَابِ مُسْتَطَابِ
حضرت ربّ العزّة نمی شود و لایق رجوع و صاحب رضا و شایستگی دخول
در زمرة عباد الله المکرمون و مستحقّ ورود در جنت احدیّت الهیّه نیست
و تحصیل مقام یفین نمودن را نمی بایست سهل و آسان گرفت زیرا که مقام
یفین مقام حقیقت است که کمیل بن زیاد از شمس حقیقت شاه ولایت سؤال
نمود و کیفیت سؤال این بود که در هنگامی که آن سید امکان بستری نشریف
میبردند و کمیل یکی از اصحاب کبار و یاران خاصّ بوده و در ردیف مولای
خود سوار شد خلوقی خالی از اغیار و مقایس عالی از برای خود یافت
۱۰ لهذا عارض در پیشگاه فضلش گردید اظهار نمود یا سیدی ما الحقیقة جواب
قهر آمیز از سیاحت جلالش صادر گردید و گویا بلسان واقع فرمودند که ما
لك والحقیقة لأنّ الحقیقة سرّ من سرّ الله و جوهر فی خزینة الله مأمور بامر الله
فقال روحی فداء شرحاً مبسوطاً حتّی انعدم آثار انانیة الکیل من اشرافات
نور الجلال فیعجز^(۱) الکیل فقال بلسان تمام العبودیة یا مولای انّی السّت
۱۵ صاحب سرّك فقال روحی فداء نعم و لكنّ الأمر امر عظیم فقال او یثقل
مولای الجلیل یحبب آملیك^(۲) و یردّ السائلین^(۳) من باب فضلك فقال لا والله
یا کمیل انّی محبب دعوة المضطّرين و ائی فی الحین ثم بعد الحین یثقل
الحین و قبل الحین ارفع ریح من طلع من مفاخر الحقیقة علیك فخذ منی
بندر قوتك و آکنهم من غیر اهل فی کمیل الحقیقة کشف سجات للجلال
۲۰ من غیر اشاره فقال یا سیدی ما فهمت مرادك زدن بیانك و اثر جمرتی
و اعف باحتجابی فقال محو الموهوم و صحو المعلوم فقال زدن بیانك
فقال سلام الله علیه هنك السّر لغلبة السّر فقال یا محبب زدن بیانك
فقال جذب الاحدیة بصفة التّوحد فقال یا منصودی زدن بیانك فقال
۲۵ نور اشرق من صبح الأزل فیلوح علی هیاكل التّوحد آثاره فقال زدن بیانك

(۱) کذا فی الأصل و الظاهر: فجوز، (۲) کذا فی الأصل

کلمه الجامعة و لهذا جعل الله ذکرنا فی کل صباح و مساء (۱) و هذه الکلمات
 الاربعة نزل الله من خرائن علمه سبحانه الله من خزينة اللاموت و الحمد
 لله من ملک المجدوت و لا اله الا الله فی اجمة الملوک و الله اکبر فی
 قصبة الناسوت و آخر ذکرنا ان الحمد لله رب العالمین، و اما بعد بر
 افتخار صافية موحدين و در مرآت زاکية عاقلین و در نفوس طيبة سالکین
 و در مذاق معتدلة ارواح ظاهرین مخفی و پوشیده نیست که خداوند حکیم
 علی الاطلاق خلق نمروده خلق را الا لاجل اظهار جوده و فضله و اول
 المجد هو الوجود و الوجود هو المعلوم و المعلوم هو نفس العلم و العلم هو
 المشقة و المشقة هو المحبة كما قال فی الحديث القدسی کنت کثیرا مخفيا فاحببت
 ۱۰ ان اعرفه فخلقت الخلق لکی اعرف، پس ماده ايجاد موجودات محبت
 گردید و ثمره محبت خداوند ظهور معرفت اوست در ملک او همچنانکه در
 کلام مجید خود میفرماید و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون ای
 ليعرفون و پر ظاهرست که عبادت بدون معرفه الله محال است زیرا که
 مادی که شخصی عارف بحق نفسی نشود که او صاحب جمال است مجذوب
 ۱۵ بطاعت کمال او می شود و هرگاه او نهاند که ماو دارای رتبه جلال است
 خائف از نائره قهرش نمیگردد و بدلیل عقل معرفت در میان عارف و معروف
 بر چهار قسم میباشد (۱) علو مقام عارف بر معروف (۲) تساوی مقام (۳) ذکر
 اتحاد (۴) علو مقام معروف اسد بر عارف و این مقام را مقام ظلیه میگویند،
 حال مشاهده نما که ازین اقسام اربعه میانه تو و معبود تو کدام یک مبسر
 ۲۰ است و تحصیل آنرا نموده و حفظ وجود خود را درک نما تا مسترغ در
 مهد امن و سرور بوده باشی زیرا که تفرع و اطمینان در نفس بهم نمیبرد
 ۲۲ الا برسیدن بمقام یقین همچو کلام خداوند خیر شاهد است که با اینها

(۱) یکی از نسخه های اصلی که کامل باشد و از آن جهت بر مرزها از آن نشان داده میشود
 در حاشیه کلمات آیه را دارد: «مراد از صباح طلوع هر شمس حقیقت و مساء غروب
 آن یا مراد از هر شهود و هر غیب میباشد»

آن نمیرسد و حال آنکه مجملی از مفصل ظاهر آن را بجهت تذکر ذکر نمودم، پس ای موالیان من چنینرا دو التماس و وصیت با عاقل شما میباشد (۱) آنکه طلب مکیند شیشی را مگر الله و در طلب نگاهل را جائز ندانید (۲) آنکه از مقام خود يك ذره زیاده از آنچه هستید ادعا نکنید و مدعیان مقام علی را هم بزودی رد ننمائید و امر ایشان را بحال و سهل نشارید زیرا که سلامتی هر نفسی در عمل باین دو موعظه میباشد و خسران کل در خلاف آنست و چونکه در ابتدای این کتاب ذکر مقام نقطه بسیار گردید و اصل نوشتن این رساله در باب توحید و ذکر مبدأ و معاد که اصل دین میباشد نوشته میشود لهذا نام این کتاب را نقطه الکاف نمودم بدو جهت یکی آنکه خود را صاحب اسمی و رسی نمی دانم لذا بنا بر ذکر خود را تمام زبیرا که ذکر خود را دو بی ذکر می شمارم، دوم آنکه مسطور گردید که نقطه را پنج مقام میباشد و آن مقام هاء است و هاء چهار مرتبه که ترقی نمود کاف میشود و کاف چهار نقطه است نقطه المشیئة و نقطه الإرادة و نقطه المفرد و نقطه القضاء و کاف اول کلمه کن میباشد و کاف دوم فیکون و غیب و شهادت ۱۰ کاف میم است که ذکر میم مثبت میشود که اول امکان بمشیت مثبت بهم رسانید و لهذا اسم نقطه الکاف حقیقت دارد و لهذا در صدر کتاب اول نقطه گذارده ام این اول ظهور است در مقام تجرد دوم در تحت نقطه ه نوشته ام که تعیین اول بوده باشد و بعدوا هو نوشته شده است که تعیین ه میشود و بعد ذکر امتناع و قدوسیت آن ذکر جمیع اشارات شده است ۲۰ و در واقع و در ظاهر ذکر بسم الله الرحمن الرحیم شده است که اول اسماء و صفات الله میباشد و بعد ذکر توحید و نبوت و ولایت و شیعیان در خطبه شده است و ان شاء الله تبارک و تعالی تنصیل خطبه را ذکر خواهیم نمود و در يك مقدمه و چهار باب مذکور میشود،

فقال اطلق السراج فقد طلع الصبح ، و اجمال شرح ابن حديث شريف همان رتبة حقيقت است که فوق کل مقام است بياتق دره نزل ممکن است لا بالارتفاع و هرگاه خداوند عمر کرم نموده و اعراض معرضين عارض نگردید بحول الله بیانی در حاشیه خواهم نمود ، مختصر از مقام حقيقت مقام نقطه است و از برای مقام نقطه پنج مرتبه در ظهورش مقدرات لهذا نقطه الوجود و طلعة المعبود پنج مقام از برای کمال ذکر فرمودند و پنج مقام هاء است بکل قواعد ، بقاعه حکماء فعل و انفعال و ربط فعل بسوی انفعال و ربط انفعال بسوی فعل و صورت جامعه آنست ، و بقاعه ابجد حرف پنج ، و بقاعه نقطه و حرکت و حرف و کلمه و معنی ، و بقاعه الف غيبية و الپ لينة و الف غیر معطوفه و الف معطوفه و الف قائمه میگویند و قواعد بسیار است و ذکرش موجب طول کلام میشود و پان ما در اختصار است ، خلاصه مقام یقین مقام نقطه است و مقام نقطه مقام حقيقت است و مقام حقيقت مقام ذروه وجود است که مقام لی مع الله حالات نحن هو و هر نحن میباشد و این مقام فناء کلی است و بعد از خرق هفتاد هزار حجاب از نور و ظلمت میسر میشود که در احادیث شمس عظمی وارد شده است و سر آن در مقام خود ذکر خواهد شد ، پس اصل دین معرفة الله است و آن نقطه علوم است که حضرت امیر علیه بهاء الله ثم جماله فرمودند العلم نقطة كثرة (۱) المجاهلون و مقام یقین در رسیدن بنقطه علم است و آن مقام حق الیقین است ، زیرا که انسانرا چهار نفس میباشد ۲. نفس اماره است و آن شأن جهل مطلق است نفس ملهه است و آن مقام شک است نفس لقومه است و شأن آن ظن است نفس مطمئنه است و شیوه آن علم است ، و مقام یقین نیز در سه مقام مذکور است علم الیقین عین الیقین حق الیقین پس ای طالب سالک و ای مؤمن مجاهد بر تو معلوم گردید که مقام بس مقام عالیست و دست هر کونه همتی بادی رتبه

جنسیت نموده و جمیع این اقسام شرك مطلق است و نمی شناسد ذات
متزه او را بجز ذات اقدس او و نظر بهاء نفس متعالی او و عدم وجود شئی
در رتبه او این است که لسان الله الحق فرمودند یا من دل علی ذاته
بذاته و نتره عن مجانسة مخلوقاته و در مقام دیگر اشرف کل الوجود و اول
عابد در نزد معبود بلسان عجز در منتهای فقر عرض نمودند یا الهی ما
عرفتک حق معرفتک و ما عبدتک حق عبادتک و رب زدنی فیک خبراً و
در مقام تنبیه رب مجید در قرآن حمید خویش میفرماید لَا تُدْرِكُهُ
الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ و امثال این اشارات بسیار است و درین
مقام احدی را راه بسوی معرفت ساحت قدس عز او نیست و منکر معرفه
۱۰ الله نیز کافراست زیرا که بجهت همین خلق شده اند و آن معرفت ظاهره
امکانی آن میباشد که آیه الله و مرآت جمال الله و اول ما صدور و دُر
بیضاء و مبدأ المبادی بیش^(۱) میخوانند و از انجاست که خداوند جل و علا
در فرمان لازم الإذعان خود میفرماید سَتَرْنَاهُمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ
حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ و افق اول افق امکانیه میباشد و آن مقام مثبت
۱۰ است که ماده وجود کل موجود است که میفرماید خلق الله الأشياء بالمشیة
و خلق المشیة بنسبها و در این مقام نقطه الامکان و بهاء الاکوان فرمودند
یا علی ما عرف الله بمثل انا و انت و ما عرفنی بمثل الله و انت و ما عرفک
بمثل الله و انا و فی تفسیر علم را نفس معلوم و ذکر را عین مذکور بدان تا
سرش بر نو ظاهر گردد چونکه بدلیل حکمت کثرت منتهی بنقطه وحدت
۲۰ میشود و آن نقطه بدیه ذکر وحدانیت و واحدیت حضرت حق است و
چونکه میانه اشیا با مثبت اولیه جنسیت و نوعیت میباشد لهذا مرجع
کل باوست همچنانکه بدیه کل از او شده و ذات مقدس ازلیه محل بدیه و ختم
نیست زیرا که هرگاه چنین بوده باشد محل تغییر و جنسیت و ترکیب بجهت
۲۰ حضرت او لازم آید و این لوازم نقصان میباشد و ذات جناب سبحان متزه از

(۱) کذا فی الأصل، و مظهر: مبدأ المبادی،

المقدمة

در معرفت وجود موجد کل الوجود،

و سببی آن آنست که هر صاحب وجود نظر بوجود خویش که میفاید با خود تفکر نماید که موجد وجودم خودم میباشد یا دیگرست، جواب از لسان عقلش باز آید که اگر باعث بر هستی خودم ذات خودم میباشد لازم می آید که ذات من غنی بوده باشد و محتاج بغیر نگردم و رادی از جهت مبولات نفس من نبوده، چون تأمل نماید بجز عجز و فقر در نفس خود شبیهی نیابد بقیه بوجود موجدی سواي نفس خود نماید و علی او را ظاهر گردد که لازم است که آن موجد موصوف بصفات من نبوده باشد زیرا که هستی من عین احتیاج است و هستی او عین غناست زیرا که همگام او هم بتل من محتاج بوده باشد مقتدر بر رفع احتیاج من نخواهد بود،

باب اول،

در [آنکه] معرفت ذات اقدس ذکر ذری ذکری می شود،

اما راه بسوی معرفت آن ذات اقدس در مقدمه رساله ذکر نمودیم که راه معرفت عارف بسوی معروف بچهار قسم مبسر میباشد و در هر يك از آن اقسام اربعة ربط میانه عارف و معروف بدلیل حکمت لازم است و بدون جنسیت ممکن نیست بل محال میباشد و پر ظاهر است که میانه حق و خلق ربطی و سختی متصور نباشد زیرا که بذکر^(۱) خالق و خلق و غنی و محتاج و قدیم و حادث ضدیت مطلق و بینوینیت ناممکن است و لهذا جوهر علم در این مقام آن است که هر نفسی که طلب معرفت ذات اقدس او را نماید بنفسه مشرک میباشد زیرا که طلب اقتران یا احاطه یا وحدت یا

(۱) کذا فی الأصل، و الظاهر: بین،

فی الملک و انتہی المخلوق الی مثله و جاء الطلب الی شکله و السبیل الی معرفته
 مسدود و الطلب الی محبتہ مردود و جودہ اثباته و دلیلہ آیاته الی ان قال
 روحی فداه فی کلام طویل، ^(۱) خلاصه کلام از این فیل بسیار است و این
 بود ضرر و نقصان نقطه وصلیه که اثبات وحدت وجود میکند و اما
 هرگاه قائل بنقطه فصلیه نیز بشویم نقصان آن نیز پر واضح است زیرا که
 غیر طلعت جمال الله را دیدن و بسوای بد قدرت حضرت او متصرفی
 دانستن کمر محض و ظلم صرف است و کیست ظاهر در ظهور بحر ظهور او
 و نیست در سر بطون بغیر از بطون او همچنانچه سید العاشقین و جوهر
 العارفین جناب سید الشهداء علی میفرماید الغیرک فی الظهور حتی تکون
 ۱. دلیل علیک، ^(۲) این است که فرمودند که اعرف الله بالله لا بغیره لأن الغیر
 لا یوجد حتی تکون دلیل علیہ، ^(۳) خلاصه آنکه معرفه الله در نقطه وصل و
 فصل نیست بل نقطه ایست بین الوصل و الفصل و سر آن در حقیقت
 بیان فی آید و ادراک نمی کند این نقطه را بحر چشم فؤاد و آن نور واحد
 است و بحر از واحد نتواند دیدن و آن بعد از فناء کلی ظاهر میشود
 ۱۵ که در ذکر حقیقت موجد الحقائق فرمودند کشف سمات الجلال من غیر
 اشاره و کمال التوحید نفی الصنات عنه است و این مقام را بحر از اشراق
 فؤاد بنفی دیگر ادراک نمی شود و در این مقام مشاهده شاهد و مشهود و
 آیت و آیه علیه نمیگردد بسبب آنکه شاهد و مشهود ذکر اثبات است و
 در دویت توحید کی ثابت شود و اما آن مقام توحید صرف هرگاه نخواهد
 ۲. در مقام کلمه و بیان در آید چهار مرتبه باید تنزل نماید از مقام اشراق
 فؤاد تا مذکور شود، (۱) نقطه غیبیه (۲) نقطه مشهوده (۳) حروف (۴) کلمه،
 و این ظهورات اربعه اصل الاصول و جوهر قواعد الهیه میباشد و من بحول
 الله و قوته بر سبیل اختصار ذکر مہتمام زیرا که مراد حقیر فقیر نه اظهار فضل
 ۲۴ و کمال است که طول در مطلب بدم و شهادت و ادله عقلی و نقلی زیادی

جميع نوافض ومعری از کل معایب بوده و خواهد بود، پس آنچه ذکر هو الاول
و هو الآخر و هو الظاهر و هو الباطن ذکر کرده میشود همان ذکر مثبت میباشد
هم چنین است حکم سایر از اسماء و صفات الهیه ولی ادراک این نقطه در نهایت
مشکل است زیرا که هرگاه وصل بذات باری تعالی نماید مشرک است بمثل
سلسله حکما و بعضی از عرفا زیرا که حکما ذات و صفات الله را بغیر اشرف و
اکمل قائل شده اند و میگویند ذات الإمكان عالم و ان الله اعلم منه و از جهت
الزام^(۱) جنسیت و محل و تغیر مشرک شده اند و عرفا بادعای خود جميع
کثرات را بیک نقطه راجع نموده اند و آن نقطه را ذات قدیم شمارند و لهذا
بوحده وجود قائل شده اند و حال آنکه لسان الله التاطق میفرماید کان
الله و لم یکن معه شیء و الآن کما کان و هو العالم قبل ایجاد المعلوم و هو
القادر اذ لا مقدور له و هو الغنی بذاته عما سواه و لا یعرف بغيره و
لیس دلیل علیه لان الدلیل يدل علی احتیاجه و التلبدل فی حد وجوده
موجود و لا یكون فی رتبة المدلول و التلبدل و المدلول هما آیتان فی ملکه
و لا یكون فی حد ذاته و دلیل ذاته ذاته و صفاته فی حد صفاته کما قال یا من
دل علی ذاته بذاته و معرفت ذات هر تو معلوم گردد در مقام بیان که مراد
ذات ظاهر است زیرا که ذات الله در نزد غیر خود معرفت آن معروف
نیست لا بالتفی و لا بالإتیات و آنچه که مذکور در نزد خلق هست همان
در حد خلق میباشد و خلق لا يزال در رتبة عجز و فقر خود واقف است
و او را حدی نیست که بر رتبة حق برسد و خود هم نیز نظر بغنائی نفس
خود شایسته نیست که تنزل نموده تا که بر رتبة خلق در آید بل ذکر این
سخن غلط و خطا و کذب محض میباشد و استغفار منیام از ذکر خطا بل
نمیگویم در این مقام مگر آنچه دارای علم اولین و آخرین فرموده که کفایت
میکند^(۲) جميع اهل اشارت را^(۳) فقال روحه فداء کل ما میترنوه بأوهامکم فی ادق
معانیه فهو مخلوق مثلکم مردود الهم رجع الوصف الی الواصف و دام الملك

(۱) کذا فی الأصل، و الظاهر: الزام، (۲) تا: اشارات

ذکر گردید يك قاعده ایست از قواعد ملك حضرت متان است نه آن
 است که محدود و مخصوص بوده باشد بلکه عند الله و عند اولیائیه جمیع
 قواعد امر واحد است مثل عدد يك که يك قسم از قواعد میباشد هم
 چنین دو و سه و چهار و هکذا زیرا که ظهور معرفه الله در جمیع موازین
 ظاهر و باهر میباشد و دست قدرت حق بسته نیست بل بد الله مبسوطان^(۱)
 است ولی چونکه قاعده چهار در نزد خلق اوضح در بیان و اسهل امر
 موازین میباشد لهذا این قاعده را مقدم داشتیم و بیان آن این میباشد که
 بجهت نقطه بدئیة دو جهت مذکور میشود جهت غیب الغیوبی و جهت
 شهادتی اما غیب الغیوبی آن لا یذكر ولا یدرك ولا یشیر است چونکه آیت
 ذات الله القدیم میباشد ولیکن ذکر اثبت در آن مقام هم نمیشود بل صرف
 ظهور توحید و حقیقت بطون نفیر است و جمیع اسماء و صفات در نزد
 این رتبه ساقط میباشد و داخل در عدد هم نیست بل موجد اعداد است
 و خالق کل بخلق^(۲) و ما خلقی است لم یزل بر حالت واحد است و لا یزال
 خواهد بود و اما مقام ظاهر این نقطه را نیز دو مقام است مقام باطن و
 مقام ظاهر و مقام باطن آن مقام ذکر اول و ربوبیت ظاهره و بروز الوهیت
 و سایر اسماء و صفات علی حسب مقامهم میشود و مقام ظاهر آن ذکر
 عبودیت اولیه و تعیین اول و ماهیت و امثالها میگردد و مقام باطن این
 مشیت منسوب الی الله است مثل ذکر کعبه در فوق ارض که شیت الله
 میخوانند و امثال آن و این مقام اول آیه نیت^(۳) و مراآتیت میباشد و این
 آیه حقیقت کل شیء هست چنانچه فرمودند لکل شیء آیه تدل علی انه لا
 اله الا هو و این مقام من عرف نفسه فقد عرف ربه ذکر میشود و این
 مقام اجمعك مثلست و مقام نحن هو و هو نحن میباشد و این مقام ربوبیت
 است که فرمودند امام بحق لسان الله التاطی جعفر بن محمد الصادق علیها
 آلاف التحية والسلام که العبودية جوهره و کتبها الربوبية اذا فقد فی العبودية

(۱) کفا فی الأصل؛ (۲) کذا؛ (۳) یعنی مشوب به آیه

ذکر تمام با وصف موانع بودن اسباب ظاهره چند من جمله در سفر میباشم
و حزن احباب در دل و خوف اعدا در سر و حفرزا سواد عربیت و
فضل و علم فارسی هم نیست و آنچه ذکر میشود بتأید نور و فضل وجود
حضرت جهانی بدانید و قلت در قواعد عربیت و عدم علم و املاء و
انشاء و امثال آنرا عنو فرمائید و حکم فطرت و جوهر علوم که علم معرفه
الله است فراموش ننمائید و قدر آنرا بدانید و تصدیق خداوند را در آیه
مبارکه و مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ را نموده
و از او بخواهید، خلاصه آنکه مقصود ذکر حقیقت و لب مطلب است و
مطلب مرجه میسوط بیان میگردد سبب اخجاب مستمع میشود بر خلاف
۱۰ اختصار که موجب صفا و سرعت انتقال در رسیدن بمقصود است و مراد
از نقطه علم ادراک همین قاعده ربانیت و علم کل شی در مقام وجدان
بغیر از این علم نیست زیرا که علم مبدا و معاد است و هر کس سر این
نقطه را ادراک نماید هزار باب علم بر او مفتوح میگردد من جمله معرفت
اسماء و صفات و سر ایجاد و ثمره قوس نزول و قوس صعود و حقیقت
۱۵ نار و نور و جوهر قرب و بُعد و لطیفه جنت و نار و صفوه علم و اختیار
و فراق^(۱) جبر و تفویض و معرفت طینین من الطیب و الخبیث و تمیز میانه
هر حق و باطلی و فهمیدن مراد الله در هر آن واحدی و استخلاص از جهل
و شکوک و رهائی از قید تقلید کثود و امثال این علوم از قبیل ادراک
حکمت نگالیف و شناختن فائده موت و احکام آن مثل رجعت و میزان و
۲۰ صراط و شفاعت و خلودین و هکذا و چونکه این علم ماده کل علوم است
هرگاه کسی رشته این نقطه را در دست بگیرد و از اجمال وحدت بتفصیل
علم کثرت آورد جمیع علوم بر او معلوم گردد زیرا که علم نفس معلوم است
و ظهور کل معلوم از ذکر اول شده است خداوند توفیقی عنایت فرماید که
۲۵ ادراک این علم بحیث جمیع طالبین جسر گردد، اما بیان این قاعده که بر چهار

(۱) گاهی افزاید از

لسان الله میشود هم چنانچه تفصیل آن مذکور خواهد شد، اما تفصیل ظهورات
 باین قسم میباشد که فعل اول را چهار مرتبه میباشد بدلیل حکمت فعل و
 انفعال و ربط فعل بسوی انفعال و ربط انفعال بسوی فعل اول را مثبت
 دوم را اراده سیم را قدر چهارم را قضا خوانند و ملک مثبت ملک لاهوت
 و عالم جبروت ظهور الاراده و برونه^(۱) القدر فی عالم الملكوت و طلوع النضاء
 فی ملک الناسوت و مقام النقطة شأن القلم و رتبة الالف ذکر اللوح و ذکر
 الحروف تشعشع شمس العرش و بیان الکلمة ثلاثه^(۲) قمر الکرسی و عرش را
 نیز چهار رکن میباشد و هر رکنی را ملکی از ملائکه مقرب الی حامل میباشد
 (۱) حضرت میکائیل (۲) حضرت جبرئیل (۳) حضرت اسرافیل (۴) حضرت
 عزرائیل و ملک اول حامل وجود دوم حامل اوراق سیم حامل حیات چهارم
 قابض ارواح رکن اول درّه بیضاء دوم صفراء سیم خضراء چهارم حمراء عالم
 اول ذر اول اقرار اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ از کل ذرات موجودات گرفتند و در ذر ثانی
 اقرار نبوت مطلقه در پس حجاب عظمت از کل گرفتند و در ذر ثالث در
 پس حجاب قدرت اقرار ولایت کلیه از جمیع عباد الله خواستند و در ذر
 رابع ظهور انواع کثرات در پس حجاب کبریائی گشته و محبت و تصدیق
 کل فی الککل لازم شد و رکن توحید در این عالم بکلمه سبحان الله ظاهر
 شد و تصدیقش بمشعر فؤاد میشود و رکن نبوت بکلمه الحمد لله ثابت می
 گردد و قبولش از مشعر عقل واقع میشود و رکن ولایت بکلمه مبارکه لا
 اله الا الله محقق است و ادراکش بمشعر نفس زکیه متصور است و عرفان
 ۲۰ شعبان صادق بمشعر روح جسم بکلمه طیبه الله اکبر متمکن است و در تحت
 فلك خداوند کرم چهار عنصر موجود فرموده (۱) نار (۲) هوا (۳) ماء
 (۴) تراب و متوالفات این چهار در مقام ترکیب نیز چهار است (۱) جن
 (۲) انس (۳) حیوان (۴) نبات و انسان را نیز بچهار طبیعت خلق فرموده
 ۲۴ (۱) صفراء (۲) دم (۳) بلغم (۴) سودا و کلیه همکل انسان نیز چهار است

(۱) تا این کلمه را ندارد (۲) کذا فی الأصل

وجد فی الربوبیة و اذا خفی فی الربوبیة اصیب فی العبودیة ظاهر آن عبودیت است و باطن آن ربوبیت است و اشاره باین معنی فرمودند یعسوب الدین و سید العارفین روحی و روح الامکان فداه ظاهری امامه^(۱) و باطنی غیب لا یدرک و مراد از انا لله و انا الیه راجعون همین مقام است که مقام هویت کل شی می باشد لهذا بدأ و عود کل باین نقطه است، اما تنصیل ظهورات اربعه بقواعد کلیة الهیة و اصطلاحاتی که بلسان اهل بیت عصمت و طهارت جاری شده چنین است که مذکور میگردد و بدانکه آنچه از مطلب بدلیل عقل ذکر میشود اتفاق جمیع فرق هست اگرچه در اصطلاح اختلاف بوده باشد و هرگاه رفع اختلاف گردد یهود و نصاری و جمیع اهل ادراک در این مطالب متفق هستند مثلاً در حقیقت چشم که ثمره آن بینابیت اختلافی نیست ولی عرب بلسان خود عین میگوید و ترک گوز و هندی آک و هکذا هر طائفه بزبان خود او را بنام میخوانند ولی مراد کل یک معنی است و هرگاه نفی صاحب اصطلاحات بوده باشد مقتدر میشود که باین بیانات حقیقت خود را در ظهوراتش در هر زمان بر مخالف و مخفی ثابت نماید ۱۰ زیرا که مغزی از دلیل حکمت و موعظه از برای احدی نیست و اما آنچه ذکر احادیث میشود از ائمه دین سلام الله علیهم اجمعین بجهت اطمینان قلوب ضعفاء است زیرا که ایشانرا بهره از غنول خویش نیست یعنی که مخفی میباشند و هرگاه مطلبی را هم بوجدان خود فهمیدند چونکه استقامت در نفوس خود نمی یابند لهذا دوست میدارند که تصدیق از قول معصوم علی یابند ۲۰ نظر باینکه عقل بر دو قسم میباشد عقل مطبوعی که وجدان خود نفس است و حجت باطنی است و عقل مسبوعی که از لسان حجت ظاهر شنیده میشود لهذا تطابق عقلین از جهت نفوس غیر مستقیمه محبوب است از این سبب فکر احادیث مینام و الا هرگاه نفس استقامت بهم برساند و فانی در محبوب خود گردد جمیع مدرکات او وحی الهی است زیرا که لسان او

مقام میباشد اول يك نسبت شمس دارد که در آن مرتبه فانی محض میباشد و شمس را ربّ خود میدانند و خود را عبد میشارد دوم مقام استقامت نفس خودش میباشد و در این مقام جز نفس خود غیر را نمی شناسد و این مقام طلوع شمس توحید است در مرآت فؤاد و مقام سیم ملاحظه شعاع نفس خودش میباشد و در این مقام مدعی ربوبیت میشود بر غیر که در ظلّ اوست و حقّ میگوید این است که مقام اول ربّ الارباب میباشد در مقام ربوبیت که ظهور الله است که باطن مثبت اولیه باشد و مقام ظاهر آن اول العابدین است در ذروه ابداع و هم چنین بدان ظهور ربوبیت و ذکر عبودیت را از اول بلا اول الی آخر بلا آخر چنین بدان و در وجود نیز ۱۰ مثلث هم نمیشود زیرا که نقطه اول چونکه آیه الله میباشد و خداوند واحد و متفرد میبود لهذا آیت آن نیز واحد است و هم چنین آیت ثانی الی ما لا نهاية و از پنجاست که حکما میگویند الواحد لا یصدر منه الا الواحد بسبب آنکه شمس واحد را که مقابل مرآت نگاه ندارند يك عکس زیاد نمی اندازد و مرآت دیگر را هم که مقابل مرآت اول ندارند حکایت شمس واحد را میکند ۱۵ ولی شرف مرآت اول بر ثانی همان اقدمیت است بحکم السابقون السابقون اولئك المقربون پس شمس اول آیت لبس کتله شئی است و همین حکایت را در جمیع مرایا میفاید تا آنکه کلّ فی الكلّ آیت لبس کتله شئی بوده باشند ذاتا و صفاتا چنانچه که هستند، پس ظهور شمس توحید که انوجاد ذوات موجودات است در عالم لاهوت وجود یافته و جمیع کینونیات متحقق گفته ۲۰ و نقطه سادج کافوریه و حقانی مجرّده نوریه ذکر ایشان کلمه اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ میباشد و وصف ایشان ذکر بلی میباشد و این کلمتین ذکر حالیت نه حرف فانی است زیرا که این ملك جهت اثبات در واقع ندارد و مشاهده احجاب و ذکر انا و انت نمیشود بلکه ظهور صرف (۱) توحید و اشراق کلمه کن فیکون ۲۵ بنفس تجرید میگردد و ملاحظه جهات و محدود از قبیل فوق و تحت و

(۱) سر (۲) تن (۳) دو دست (۴) دو پا و سر را نیز چهار ظهور میباشد
 (۱) چشم (۲) گوش (۳) دماغ (۴) دهن و هکذا این قاعده اربعه ساری و
 جاری است از درة بیضاء الی درة تراب بجهت تذکره بعضی از ظهورات را
 ذکر نمودم پس میگوئیم باذن الله فاعتبروا باولی الابصار یا اولی الافکار ان
 کتم تعقلون هذا صنع الله فی ملکوت اسمائه و صفاته ان یا اولی الافئدة افلا
 تشکرون و اما ترتیب عوالم بر پنج عدلست که آن نطفة اولیة عالم لاهوت
 است و در آن ملک شمس توحید طالع است و غیر الله مذکور نیست و
 جمیع ذرات در آن ملک موجود هستند ولی نطفة کل ذرات مشیت اولیة
 است بعد از آن [از] اشراق مشیت اول مشیت ثانی منوجد میگردد و هکذا
 ۱۰ الی ما بنهایه^(۱) بما لا بنهایه محسوب است و رتبه ثانی مطلقا در رتبه اول مذکور
 نیست بل فانی محض و معدوم صرف است و آن چهار مقامی که بین عارف
 و معروف در اول کتاب ذکر گردید محاش در عارف و معروف اول در
 این مقام است نه بین خالق و مخلوق که مراد ذات قدیم و حادث بوده
 باشد نظره بعدم جنسیت بر خلاف این مقام و سه مرتبه دیگر قلیل^(۲) و
 ۱۰ غیر میسر است بدلیل حکمت، اما قسم اول که احاطة سافل بر عالی بوده
 باشد محال و کذب است بذکر استقلیت نفس خودش اما قسم ثانی که تقارن
 بوده باشد نیز با غیر ممکن است^(۳) بدلیل اول و اما قسم ثالث که اتحاد
 بوده باشد خطاست بدلیل غیریت و اما قسم چهارم که ظلیت بوده باشد
 صدق و ثواب است زیرا که منوجد رتبه سافل همان مقام عالی است بمثل شمس
 ۲۰ و شعاع آن زیرا که شعاع بدون شمس وجود ندارد ولی آنچه در شمس میباشد
 در شعاع نیز موجود است اما در مرتبه خودش مثلاً شمس را چهار صفت
 میباشد (۱) حرکت (۲) ضیاء (۳) حرارت (۴) لون و این هر چهار نیز در
 شعاع موجود است و در واقع شعاع نمی شناسد بجز نفس خود را زیرا که از
 حد خود بیرون نتواند رفتن و همین است معرفت تجلی لها بها و شعاع را سه

(۱) کذا (۲) گاه قلت (۳) تا: تقارن بوده باشد با این غیر ممکن است،

و خطاب الهی را که من آبا بوده باشی از ملك لاهوت ی شنید و جواب را از نفس خود عرض می نمود و همین جبرئیل بود که او را خداوند در بهشت خلق فرمود و آدم اولش نامید و فرمود بخور و یاشام از هر چه میخواهی و لکن بتذیک این شجره مرو و مراد از شجره مبارکه شجره بیضا نوحید بود که در ملك لاهوت روئید یعنی با جهت انانیت قدم بساط هیئت خودت که وجه الله میباشد مگذار چونکه گذارد پس عاصی گردید و اول المدینیش گفتند و او را از جنت واحدیت بعالم کثرت لوط^(۱) و عریان فرستادند تا آنکه بجهت عبودیت حضرت او قبول توبه طلعت جناب او سه ملك معبور^(۲) بلکه مخلوق گردید همچنانچه در حدیث قدسی مذکور است ۱۰ که خداوند رحمن ی فرماید کلماتی چند که مفادش آن است حق خلق نمود آدم را تا هر کس زمین را از ذریت آن و زینت دم ملك خود را بفروزدان او پس او را جا داد در جنت احدیت خود و ملائکه را امر بسمحه او نمود و او را منع نمود از قرب شجره نوحید و میدانستم که عصبان خواهد نمود و بجهت همین او را خلق نموده بودم تا بتوبه آن جنات ۱۵ نعم ثانیة خود را زینت دم و بواسطه گناه او نیران سבעرا مشعل تمام، خلاصه این بود سیر گناه حضرت آدم اولی^(۳) که با اسماء چند نامیده میشود من جمله مشیت ثانویه و اراده اولیه و جبرئیل و عقل اول و آدم اولی و مقام المحمدیه اش میخواهند و ازین سبب بود که خداوند رحمن در سوره مبارکه انا فتحنا میفرماید انا فتحنا لك فتحا مبینا لیغفر لك الله ما تقدم من ذنبك و ما تاخر و بیم نعمته علیك و بهدیک صراطا مستقیما ۲۰ یعنی آمرزیدم گناهان تورا از پیش و از آید، حال حکم نفس خود را در اطاعت و عصبان در حد خود بدان زیرا که آنچه از برای آدم اولی ۲۲ مذکور می شود از برای جمیع آدمیون مذکور است و مقام علم الادم^(۴)

(۱) کذا یعنی «لوت» (۲) در حاشیه کما بطور پخته بدل: مأمور

(۳) کذا فی جمیع المواضع (۴) کذا

بین و یسار و قلب و جناح و طول و عرض و دائره و عنق و لون و ترکیب و نور و ظلمت نمیگردد و این مقامیست که بعد از رسل و هادی کل سبیل در لیلۀ معراج در فوق قاب فوسین او ادنی بعد خرق کل احجاب در خطوخانه انس خطاب باو رسید که انت الحبيب و انت المحبوب و انت الداعي و انت العجيب و بلسان علی علی شنیع و جواب داد زیرا که لسان الله نفس او بوده همچنانکه در حدیث معراج مذکور است که خداوند بدست علی بهمهرا حبیب خود شیر برنج میل فرمودند و سبی که دو نصف نمودند نصف را خداوند نر داشته و نصف را رسول اکرم او و بعد از رجوع از آن سفر میمون اثر نصنۀ حبیب از آستین شاه مردان برآمد و ۱۰ معلوم است که ذات اقدس الهی منزّه از اکل و شرب و گشت و شنود میباشد و آنچه در مقام ذکر و اشاره میباشد در ملک اوست و منسوب بحضرت اوست چنانچه تفصیل آن معلوم گردید خلاصه عالم لاهوت ملک توحید است و کل ذوات بتفسه موجودند و ذکر غیریت و اثباتیت در آن مذکور نیست و عالم لاهوت منسوب بتوحید ذات میباشد و اول مقام عقل و تعین اول و ذکر نار و نور و قرب و بعد و نزول و صعود و آدم و ۱۰ شیطان و ماده کل اضداد از ملک جبروت میشود ازین جهت بود که درین ملک حضرت جبرئیل امین که اول عقل میباشد درین ملک خطاب رب العزة باو رسید که مَنْ اَنَا وَمَنْ اَنْتَ فَقَالَ اَنَا اَنَا وَ اَنْتَ اَنْتَ پس آتش فخر الهی از خزائن تادیب ظاهر گردید پر و بال او را درم سوخته باز ابر رحمتش باریدن آغاز نموده از آب حیات روح جدیدی بر فالیش دمید ۲۰ همان خطاب اول را شنیع و جواب اول را عرض نموده ایضا پر و بال او درم سوخت تا سه دفعه دفعۀ اول در ملک جبروت دوم در ملک عبودیت سیم در ناسوت خطاب صادر گردید امت در دفعۀ آخر که ملک عبودیت است عرض نمود اَنْتَ الرَّبُّ الْعَلِیُّ وَ اَنَا عَبْدٌ ذَلِیْلٌ و لهذا رزق عقول که ۲۰ مقام نبوت است انزالش باین بزرگوار مقرر شد و اول العابدین گردید

فرب و بعد و ذکر عقل و جهل درین ملك مذکور میگردد همچنانکه در اخبار اهل بیت عصمت و طهارت مذکور است که فرمودند خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ فَقَالَ أَذْبَرُ فَأَذْبَرَ حَتَّى نَزَلَ إِلَى نَفْطَةِ التُّرَابِ ثُمَّ قَالَ أَقْبِلْ فَأَقْبَلَ فَقَالَ ^(۱) خَلَقَ اللَّهُ الْجَهْلَ فَقَالَ أَذْبَرُ فَأَذْبَرَ وَنَزَلَ إِلَى خِطَّةِ الْجَمَادِ فَقَالَ أَقْبِلْ فَلَا أَقْبِلْ ^(۲) وَعَصَى وَبَقِيَ فِي الْأَرْضِ إِلَى مَا شَاءَ اللَّهُ وَهُوَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَهَذِهِ ^(۳) الْيَوْمَ يَوْمَ اللَّهِ وَلَيْسَ يَوْمَ اللَّهِ إِلَّا يَوْمٌ يَطْلُعُ شَمْسٌ أَلْتَوْحِيدِ مِنْ أَفْقٍ بَهَاءِ مَلِكِ الْأَهْوَتْ، اما اشاره بمسئله اختيار آنکه فقط وجود مذکور گردید که دو جهت دارد جهت وجه الهی که مرآت حق است که در آن مقام ذکرى از آن نیست بجز ذکر الله که ظهور الله و ظهور اسمائه و صفاته بوده باشد ۱. که مثبت او مشیة الله و اراده او ارادة الله و همچنان سائر شئونات او حتى ثم او ثار الله خوانند میشود پس اختيار او هم اختيار الله میباشد و جهت انانیت و ماهیت دارد که مقام مانا و انت میباشد درین مقام اختیارست مرعید را که مقتدر بر فنا و تسلیم در آن جهت ربوبیت میباشد و این ذکر جنت و معنی قرب است که درین مقام دیده وجود بنقطه وصلیه ۱۵ میباشد همچنانچه از برای درخت سه جهت میباشد یکی جهت اتصال که ریشه و ساق و شاخ و برگ و گل و میوه پیوسته میباشد، جهت دوم جهت انفصال است که هر يك را جدا جدا ی بینند مثل ریشه و ساق و جهت سوم جهت اتحاد میباشد که بك درخت دیده و شود اتصال جنت انفصالش نار اتحادش توحید میباشد، و مقام اختیارست در نفس ۲۰ عبد که جهت اسفل عقل بوده باشد که هرگاه متعبد گردید مشرك و کافر و ظالم و عاصی میشود و داخل در نار غیریت شد و مخلد میباشد الی یوم رجوع باو این میباشد معنی إِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ وَلِكِهِمْ لَا يَعْلَمُونَ، و سبب آنکه جنات هشت و دوزخ هفت میباشد آنست که ۲۱ محقق گردید که مالک کلیة الهیة چهار است و هر يك را دو جهت منفر

اسماء^(۱) را در عقل خود ادراک نموده و شیطان خود را بدست خود
مسلمان نماید تا آنکه سر امر را بر خوری و از خون نفع حضرت آدم اولی
و شیطان اولی رهایی یابی همچنانکه رسول الله فرمودند و لکل آدم
شیطان حتی لی و من شیطان نفس خود را مسلمان نمود و شاهد بر این
مضمون آن حدیث میباشد که هنگامی که رسول الله طفل بودند و بجهت
یافتن گوسفند مرضعه خود بکوه بالا رفتند شخص مهبی را بر خوردند که
آن شخص حضرت روح الامین بود و اوّل دفعه بود که بآن سید امکان
وارد شد پهلوی مبارک آجناب را شکافته و دل مبارک را بر آورد و
بافتابه لکن بهشتی و آب سلسیل که عین کافورش نیز خوانند شست و
۱۰ شو داد و جرم گرفتند و شیطان او مسلمان گردید و خلعت نبوت
سرا بآن جناب پوشانیدند و جبراً در سن اربعین اظهار فرمودند، باری
سخن در ملک جبروت بود و از حضرت جبرئیل و تأدیب او و ثمره بی
ادبی آن جناب چنان^(۲) حاصل آمد که در لیلۀ معراج در املاک
ثلاثه ناسوت و ملکوت و جبروت همه جا با سید ابرار همراهی نموده و جمیع
۱۵ مقامات جنت و نار و اهل آن را بآن حضرت تعلیم نموده تا اوّل مقام
انتہائی قوسین که آخر ملک جبروت و اوّل لاهوت بوده باشد ایستاد
و آن وحید امکان فرمودند ای برادر جبرئیل در چنین مقامی مرا تنها
بی گذاری عرض نمود فدایت بگردم معذورم که مرا اذن و قدرت نیست
که قدمی پیش نهم زیرا که بر و بال وجودم در م سوزد بسبب آنکه سه
۲۰ دفعه این خطارا کردم و صدمه بی ادبی خود را ادراک نمودم لهذا معذورم،
این بود اجمالی از وصف عالم جبروت هرگاه اهل فطانت بودی
مقصود را بر خوردی و الا فلا و بعد از آن شاء الله تعالی تفصیل را ذکر خواهم
نمود مختصر از عالم جبروت آن است که پیش نبوت کلی در آن ملک طالع
۲۵ میباشد و توحید صفات هم در این عالم ظاهراست و مسئله اختیار و مبدأ

عرض زمینها و آسمانها بوده بدانکه این مثل عین مثل است یعنی بهشت ما و بیعت آن هان آسمانها که ربوبیت و اراضی مبارکه عبودیت است و سر اینکه ذکر عرض آن را فرمود و ذکر طول نفمود سبب آن است که عرض عالم حدود و طلوع و غروب و ملک نهایت است و طول بر خلاف آن لا اول له و لا آخر له میباشد زیرا که در قبض الله و ظهور الله تعطیل نیست و قائل بآن کافر است و همین که در طول تعطیل نشد لازمه هر طولی عرض نیز افتاد پس در عرض هم تعطیل نیست ولی فرق آنست که در عرض از حدیّ مجدی ذکر میشود و دورهای ظهورش بدیع میگردد ولی در طول ذکر طلوع و غروب نیست مثل نقطه وصله و فصلیه و ۱۰ مراد از اُعدت آنست که مستعد فرمودیم هر نفسی را که سیر در این سموات و ارضین نماید و معنی استعداد آنست که خلق فرمودیم در سر وجود هر ذی وجودی جنات ثمانیه را و لیکن الناس هم الغافلون چنانچه اشعار مرتی زمین و آسمان ولی الله الناطق شاهد بر این مضمون میباشد میفرماید در مقام قابلیت انسان

۱۵ دواءك فيك و لا تبصر و داءك منك و لا تشعّر
انزعم انك جرم صغير و فيك انطوى العالم الاكبر

و مراد از متقون نفوسی هستند که از ولایت باطله و عبودیت شیطانیّه که بر خلاف ربوبیت حقّه و عبودیت الله است گذشته اند و لهذا کشف احجاب نوریه و ظلماتیه را نموده اند تا بنقطه جنت رسیده اند زیرا که هرگاه ۲۰ نفسی در يك حجاب از حجب نور یا ظلمت بماند دیگر صاعد نمی گردد الا بعد از خرق آن چونکه هر عیبها هفتاد هزار حجاب از نور و ظلمت میباشد تا بچنت احدیت واصل شود و احجاب ظلمت بر خلاف احجاب نور هست مثل صدق حجاب نور است و ظلمت حجاب کذب بر خلاف اوست و همچنین است سایر از احجاب و چونکه مدت طول هر جنت ۲۵ که يك آسمان بوده میباشد و مراد از آسمان طیّ يك اسی از اسماء الله

شد یکی جهت غیب و دیگری جهت شهادت که جهت ربوبیت و جهت
 عبودیت بوده باشد پس هشت جهت میباشد و جهت و نار بر خلاف
 یکدیگرند نار ظل اوست مثل شمع چراغ و ظلمت او ولی چونکه
 مقام اول لاهوت بوده باشد جهت اعلای آن که جهت توحید است ظل
 ندارد و جهت احدیتش نامند و درین جهت اکل و شرب و حور و
 قصور بهم نمی رسد و هرکس داخل در آن شد ابتدا خارج از آن می شود و
 این جتنی است که نفس اهل حق الیقین میباشد که خدا بصاحبان نفس
 مطمئنه میفرماید *فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَ ادْخُلِي جَنَّتِي* و لهذا نیران هفت
 میباشد و جنات هشت و انهار جاری در جنان که نهری از آب غیر آسین
 ۱۰ و نهری از لبن *لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ* و نهری از عسل *مُصْنًى* و نهری از خمر *لَذَّة*
 للشاربين میباشد نهر اول که ماء باشد و ساری در جهت لاهوت میباشد
 و رزق اهل توحید ذات الله هفت دو جهت دارد جهت بیرنگی و جهت
 رنگی جهت بیرنگی آن رزق اهل این جهت میباشد بدون الثفات بشرب
 آن و تریفت جهت ربوبیت را می نماید و جهت رنگ آن رزق اهل
 ۱۰ عبودیت و لثت محبت و شهد معرفت را ادراک می نماید هم چنین هر نهری
 در ملکی از املاک ثلاث جاری است ماء در ملک لاهوت رزق اهل
 توحید ذات و شرب در ملک جبروت رزق اهل توحید صفات و عسل
 در ملکوت رزق اهل توحید افعال و شراب در ناسوت رزق اهل توحید
 عبادت و سر آن رزق جهت ربوبیت است و علانیه آن رزق جهت
 ۲۰ عبودیت مقرر شد پس از این جنات پُر کرده اند آسمانها و زمینها را
 همچنانچه خداوند می فرماید *جَنَّةٌ غَرَضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ أُعِدَّتْ*
 لِلْمُتَّقِينَ بدانکه مجاز در کلام خداوند نمیشد بل صریح حقیقت است
 زیرا که مجاز یا صدق است یا کذب هرگاه صدق میباشد نفس حقیقت
 خواهد بود و هرگاه کذب بوده باشد نفوذ بالله من ذلك پس کلام
 ۲۰ الله صدق و محض حقیقت است و اینکه میفرماید جتنی که عرض آن مثل

در ضرب دوم میشود و هرگاه هشت فلك^(۱) مراد باشد در ضرب چهارم محسوب میگردد و معنی آنکه بوم قیامت پنجاه هزار سال میباشد بدلیل حکمت بایست درین ملک قیامت واقع شود و پنخ سال ناسوتی دایم نماید که هر سال در ضرب اوّل هزار شد و در ضرب دوم ده هزار و لهذا پنخ سال پنجاه هزار سال لاهوت می شود و بایست بوم الله از ملک ملکوت صادر شود و در ناسوت در هیکل شیعه ظاهر گردد و حامل آن دارای رتبه ولایت بوده باشد زیرا که ملکوت متعلق برکن ولایت میباشد باین تفصیل ناسوت رکن الشیعه ملکوت رکن الولاية جبروت رکن النبوّه لاهوت رکن التوحید اوّل توحید عبادت دوم توحید افعال سیم توحید صفات چهارم توحید ذات، اما تفصیل ملک ملکوت بدانکه ملکوت از شعاع جبروت مخلوق میباشد و عید ذلیل عالم جبروت است و لهذا چونکه آدم اولی در جبروت ظاهر گردید از این سبب حکم الله در حق جمیع ملائکه ملکوتی صادر شد که آدم را سجده نمایند و جمیعاً سجده نمودند مگر ابلیس که نقطه شرک ملکوتی بود چنانچه بر شما معلوم گردید و شیطان^{۱۰} درین ملک بهیشت طاوس ظاهر گردید و در جبروت بلیاس حوا شد و آدم را فریب داد و در ملک بصورت مار در آید مردم بفریبند چنانچه در اخبار وارد شده است که شیطان که نخوست دارد بصورت ماری شده پاهای طاوس پیچیده وارد جنت شد و حوّا را فریفته و حوا آدم را گول زده لهذا دهن مار را از زهر و پای طاوس بی زیب میباشد و لباس^{۲۰} عورت را از حوا و آدم گرفته شده و همچنین معنی شیطان را در عالم جبروت ادراک نمودی درین ملک نیز بنهم بحسب رتبه خودت اگر فهمیدی و الا هرگز باین فهم نخواهی فهمید و مطلب را هم ازین واضح تر نمی توان بیان نمود یعنی فساد دارد زیرا که سر الله میباشد و لابد از غیر اهلش باید مخفی داشت زیرا که کلام و لا توتوا اموالکم بالشهوات^(۲) از حضرت حکیم صادر

(۱) کذا فی التسخیر و الظاهر: ملک ؟ (۲) کذا ؟

میباشد بنحل اسم جواد و صادق و عالم و محض و هکذا از صفات نوریه
و بنحل و کذب و جهل از صفات ظلماتیه و جنت و نار هر آسمان در
خود الواست و جهت شعاع او جنت است و ظل او نار است و بحسب
مقامه و هر جنتی که رفیع تر است نار او شدیدتر مثل جنت معرفه الله
از جنت معرفت فانی عالی تر است هم چنین نار او در جمیع اسماء و صفات
حکم او را بنهم و هکذا ده هزار سال عالم ناسوت میشود در ضرب آحاد
و لهذا سموات چونکه هفت است که مراد از هفت جنت باشد هفتاد
هزار سال می شود و آن جنت هشتم داخل عدد نیست زیرا که مطابق
فلك اطلس میباشد که فلك هشتم است بسبب آنکه هفت آسمان در هر
۱. يك يك کوكب است که محل بروز و تأثیر است الا فلك اطلس که
ساده است و مجرد تفصیل کواکب و تطابق آنها در محل خود مذکور
خواهد شد اگرچه بهمین اشاره باید سر آنرا درک کرده باشی که هر کوكب
يك جنتی است و میوها دارد ولی ان شاء الله تفصیل آن ذکر خواهد
شد اما سر ضرب اعداد را تفهیدید و دوست دارید که بدانید لهذا
۱۰ ذکر می نمایم و بسیاری از جاها بکار شما خواهد آمد من جمله يوم
قیامت را خواهید شناخت و نظر بآنکه ذکر شد که کلبه عوالم الهیه چهار
است چنانکه مذکور است لهذا کلبه اعداد ما نیز چهار است، اول آحاد
در ملك ناسوت، دوم عشرات در ملك ملکوت، سوم مئات در ملك جبروت،
چهارم الوف در ملك لاهوت، و ضرب اول که آحاد است در این چهار
۲۰ ملك یکسال ناسوت در لاهوت هزار سال می شود و ضرب دوم ده هزار
سال و ضرب سیم صد هزار سال و ضرب چهارم هزار هزار و لهذا چونکه
هر ملكی را دو آسمان یکی غیب و یکی شهادت گرفته ایم و هشت آسمان شد ازین
سبب در ضرب دوم هر آسمانی ده هزار میشود و هفت آسمان هفتاد هزار
سال می شود و اینکه در احادیث وارد شده است که غلظت هر آسمان پانصد
۳۰ هزار و ما بین هر يك نیز پانصد هزار است هر گاه چهار ملك بگیرد

آن اخضر است و عنصر آن ماء و لهذا از انبجاست که فرمودند وَ مِنْ
 الْكَلَامِ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى وَ نَامُ بِرُورٍ وَ انبساط درین ملك میباشد زیرا که
 مقام نفس الله خطاب شده است و تعین اسماء و صفات درین عالم میشود
 بسبب آنکه در عالم جبروت که مقام عقل است تمییز میانه هر خوب و
 بد داده ولی قبولش را نفس می نماید در عالم ملکوت چونکه هر عالم عالی
 اجمال است بنسبت عالم سافل و لهذا تعین کلی درین ملك می شود و
 فتنه این رتبه زیاده از زیادست و شکل مثلی می باشد و شأن آن تفریق
 و تمییز و تخصیص در کلّ شئی است بک اسم، آن نعمة الله علی الأبرار و
 نعمة علی التجار و باب باطنه فيه الرحمة و ظاهره من قبله العذاب و شفاء
 ۱۰ و رحمة علی المؤمنین و لا یزید الظالمین الا خساراً میباشد و حامل امر
 ولایت و وصی از برای حامل نبوت مقرر است و شجره امامت درین
 ملك روئیده می شود و شایطین این ملك بسیار است و ذرّوه آن در
 نهایت پر عذاب است و انا اقول رب احفظ لنا من سخطه هذه الدیار
 و نوصلنا بحلاوة ادراك نوره بحفك و بحق اولیائک، اما شرح عالم ناسوت
 ۱۵ چنین مقدّر شده که از شعاع شمس ملکوت مخلوق میباشد و ظهور نامر
 کثرت از نار و نور درین ملك شده است رکن شیعہ و توحید عبادت
 میخوانند سلطان در آن حضرت عزرائیل میباشد لون آن احمر است عنصر
 آن تراب است و منتهای نزول عوالم است از اسماء الله هو الآخر نامیده
 شده است بمنزل آنکه ملك لاهوت هو الأول فرمودند در ذرّوه نزول و
 ۲۰ چونکه حبه وجود را در لاهوت کینشد سافش در جبروت روئیده شاخ و
 برگهایش در ملکوت ظاهر شد گل و میوه اش در ناسوت عمل آمده و در
 ذرّوه صعود حکم بر خلاف می شود و اول ناسوت و آخر لاهوت واقع
 گردد بحکم الدُّنْیا مَرْعَة الْآخِرَة خلاصه این ملك ملك بروز حقایق
 ۲۵ است و دار التکلیف نامیده^(۱) و محلّ فعلیّی کامل است هرچه در عوالم ثلاثه

شده و بدلیل حکمت هرگاه کسی گوهر قیمتی داشته باشد و بدست طفلی
 بدهد نصیب مال خود نموده خواهد بود و یا آنکه کسی غذای نیکوئی
 داشته باشد و بشخص مریضی بخوراند و او سبب شدت مرض آن گردد
 تفریط در مال خویش نموده و تقصیر در حق مریض شده و من پناه
 میوم بر ب خود از مثل این صفت ولی يك بیان نازی در ظهور شیطان
 درین سه صورت می نمایم تا از محلهای پیرویش خائف شده حفظ خود را
 نمایند، اما شیطان آنچه ظلمت و اعوجاج در هر مفای است از مقامات
 که برخلاف استقامت و اعتدال است چنانکه در وصف جنت معلوم
 گردید و مراد از مار در ملك ناسوت غلبه قوه غصیه میباشد تا بزر
 ۱۰ او فسادها نموده روح ایمان را که آن جهت فطرت و جنت و رضا
 الله بوده باشد ضایع نماید ولی نریاق در مار جهت جنت اوست که غضب
 محبوب است که لله بوده باشد و پای طاوس غلبه شهوات اکل و شرب
 و جماع و امثال آن میباشد که اینها سبب ذلت نفس است که جهت
 اسفل مقام طاوس بوده باشد و اما آن رنگهای خوش بدن جهت رضا
 ۱۵ الله درین تصرفات از هیولات^(۱) میباشد که جهت علو جسم طاوس باشد
 برخلاف جهت اسفل او که پایهای اوست و اما ظهورش در نفس
 میشود از شؤونات مکنونی و اما مراد از حوا جهت اعوجاج عقل است
 از جبروت که انسان بلذات ادراکات و علوم مغرور شده از جهت رضا
 الله غافل گردد و همچنانکه حوا بآدم از هرچه نزدیکتر بوده بلکه از چشم
 ۲۰ او خلق شده لهذا او هم سبب فریب او شده هم چنین است که علم بانسان
 از هرچه نزدیکتر است و خفای مکر او بیشتر لهذا علمای باطل هستند
 و علمای حق که آن فطرت توحید ذات است، و اما شرح عالم ملکوت
 آن است که شمس کلّه ولایت در ذروه افق آن طالع است و سلطان
 ۲۴ در آن ملك حضرت اسرافیل میباشد که حامل نفحه حیات است و لون

کثرت عبادت بعد از فساد قوم با آسمانها بالا رفت و معلّم ملائکه گردید
 چونکه اشرف از ملائکه بود بعد از آنکه خداوند حضرت آدم را خلق
 فرمود و امر فرمود که ملائکه سجد آید نمایند جمیعاً ساجد شدند مگر
 شیطان و در حقیقت واقع حکم سجد نمودن خاصّه شیطان بود نه غیر آن
 پنجمین وجه، یکی آنکه او اعرف و اقدم بود بآدم از سایر ملائکه، دوم
 آنکه در سلسله وجود اقرب بود چنانکه ذکر نمودم، سیم آنکه بهمان دلیل
 که فضل خداوندی شامل حال او شد که اشرف از ملائکه گردید تا
 ملائکه او را امام و مقتدی و معبود خود گرفتند، بایست در فیض الله تعطیل
 قائل نشود. و سجد آید تا سبب قرب او بحق گردد و مراد از
 ۱. قرب بحق همان معرفت و محبت آدم بود نه قرب موهوی زیرا که ظهور
 الله در آن دوره همان آدم بود چونکه تعطیل در فیض الله قائل شد و
 از فیض وجود خود محروم و محجوب گردید و مشرک با ربّ خود و کافر
 بادراک آلاء او گردید و مراد از ربّ او آدم بود همچنانچه در معنی
 ظهور الله بر تو ظاهر گردید^(۱) و کفر اکثر ناس همیشه ازین بایست و وجه
 ۱۰. آن عدم خلوص در بندگی حضرت معبود است زیرا که بهمان دلیل که
 در ذکر مراتب وجود عرض نمودم که هر وجودی که موجود گردید سه
 جهت از برایش میسر است یکی نسبت با فوق خود یکی استقلال در
 نفس خود یکی نسبت با تحت خود، اما نسبت با فوق در خود عبد
 میباشد و باید فیض وجود خود را از آنجا ادراک نماید بشبه آنکه
 ۲. وجودش باو قائم است مثل شعاع و شمس و رقی بسوای طلعت او
 نمیداند و نمی تواند شناسد زیرا که باو نمی تواند رسید تا آنکه از او
 بگردد مثل شعاع شمس که کسب ضیاء از شمس میکند و شمس از باطن
 کرسی و کرسی از باطن عرش و عرش از لوح و لوح از قلم و قلم از
 ۳. حقیقت خود زیرا که مقام او مقام مشیت است که شرح آن معلوم گردید

قبل افرار نموده و میثاق در ذر توحید و ذر نبوت و ذر ولایت بسته
مقام ظهور صدق و کذبش درین دیار بارز آید و کیفیت خلقت عوالم بنح
اختصار و بحسب ظاهر برین قیاس میباشد:

(۱) فلک، (۲) لوح، (۳) عرش، (۴) کرسی، (۵) فلک اطلس،

(۶) فلک زحل، (۷) فلک مشتری، (۸) فلک مریخ، (۹) فلک شمس،

(۱۰) فلک زهره، (۱۱) فلک عطارد، (۱۲) فلک قمر،

و ظهورات در تحت فلک قمر بر این نفع میباشد:

(۱) عنصر نار، (۲) عنصر هوا، (۳) عنصر ماء، (۴) عنصر تراب است،

ولی این چهار عنصر اول هر يك بسیط بوده و مجرد محل ادراك واقع
نی گردیدند زیرا که هر شیئی تا مرکب نگردد ادراك آن بقوه یا لامسه

یا ذائقه یا سامعه نمی شود ولی بعد از آنکه مرکب گردید اول خلقت ترکیب

شده و متعین گردید اما سلطنت الله برین میزان درین ملک واصل گردید

اول دو هزار سال زمین خالی بوده از هر شیئی و سلطان منفرد همان کوره

تراب بود، دوم دو هزار سال دریا بود و اهل آن و بس، سیم دو هزار

سال تیزار بود و سلطنت خاصه رتبه نباتات بود، چهارم دو هزار سال

سلطان ملک اسب بوده از چرنده و کرگس از پرند و این دوره حیوانات

بوده، پنجم دو هزار سال سلطان ملک ملائکه بودند و عبادت حضرت

خداوند را می نمودند این بود که زمانی که حضرت سبحان اراده فرمودند

که حضرت آدم را خلق فرمایند ملائکه عرض نمودند که بار الهی اراده

فرموده آید که خلق فرمائی قوی را که فساد در ارض نمایند و بریزند

خونهای یکدیگر را و حال آنکه ما تسبیح می گوئیم مر ذات مقدس ترا یعنی

ما در زمین ترا عبادت می کردیم جان بن جان را خلق فرمودی تا در

ارض فساد نمودند، باری ششم دو هزار سال جان بن جان سلطان ملک

بودند من جمله عزرایل که شیطانی بوده باشد از آن گروه بود که بواسطه

خصلتین خبیثین و من پناه میجویم برت خود از انکار حق هر ذی
 حتی مولوکان اقل من الغر فی ذره بوده باشد و وصیت می نمایم کافه
 مؤمنین را که حذر نمایند از انکار هر حق تا آنکه ظلی از جانب شما
 هیچ نفسی وارد نباید مثلاً هرگاه خطی می نویسی با صاحب خطی و بك
 حرف آن از حرف تو بهتر بوده باشد انصاف بد و تعظیم عظامیه^(۱) اورا
 در آن رتبه بنا زیرا که انکار بك جزء مثل انکار كلست چنانچه کلام الله
 ناطق بدین بیان میباشد که می فرماید مَنْ قَتَلَ نَفْسًا فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ
 جَمِيعًا، و اما بعد از دوره طوائف سته که دوازده هزار سال شد دوره
 بنی آدم گردید و مشهور است که دوره عالم صد هزار سال ناسوت است
 ۱۰ بیست هزار سال دوره نزول و دولت باطل میگویند و دوازده هزار
 سال آن که معلوم شد هشت هزار سال م^(۲) دوره بنی آدم است که سلطنت
 باطل و غلبه اهل فساد است و هشتاد هزار سال م^(۳) دولت محمد و آل
 اورا نوشته از اول دولت قائم اول رجعت و دوره قیامت شعری مشهور
 شده است و بوم قیامت کبری را بنجاه هزار سال میخوانند و سی هزار سال اول
 ۱۰ ظهور را عالم برزخ می انگارند و تفصیل این مقامات در محل خود ذکر خواهد
 گردید چونکه سخن در کیفیت ایجاد بود اشاره اجمالی نمودم، اما کیفیت
 ظهور الله درین ملك در مظاهر خود بدین تفصیل است که مکرر ذکر نمودیم
 که ذکر اول را که فلم بوده باشد چهار مقام میباشد (۱) مشیت مقام نار
 (۲) اراده رتبه هوا (۳) قدر جهت ماء (۴) قضا عنصر نراب، و بدلیل
 ۲۰ حکمت ثابت گردید که آنچه در رتبه اول هست در ثانی و ثالث الی رتبه
 الآخر نیز میباشد حتی ذره فی التراب بحسب مقامه زیرا که شمس توحید که
 از ملك لاهوت طالع گردید اشراقش درین ملك در مراتب اقدس موجودات
 می گردد و ازین مشعر توحید و تسبیح رب خود می نماید و مراد از آیه
 ۲۴ مبارکه وَ اِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِ رَبِّهِ وَ آيَةٌ طَیِّبَةٌ بِسْمِ اللَّهِ مَا فِي

(۱) کلمه همرا ندارد

(۲) کذا

حال شعاع شمس می تواند منکر شمس شود و بگوید من عبادت قلم را
می نامم، شمس می فرماید تو دروغ می گویی زیرا که تو خود در نفس خود عجز
و فقر و پستی خود را در رتبه من میدانی و خاضع می شوی و حال آنکه
من بتو اقرب هستم در ظهور تا قلم بسبب آنکه میانه تو و قلم پنج حجاب
می باشد ازین گذشته من همان ظهور قلم میباشم که درین مرتبه ظاهر
گردیده ام و تو هرگاه تصدیق مرا نمائی پس بتحقیق تصدیق جمیع مراتب
وجود و مظاهر حق را نموده خواهی بود و اگر انکار حق مرا نمائی انکار
جمیع مقامات خیرات را نموده بجهت آنکه باب فیوضات بسوی تو منم و
ذات تو که اول درجه وجودتست مخلوق از نور جسم من که آخر مقام
وجود منست میباشد چنانچه بدلیل حکمت ثابت میباشد که آخر درجه
ریشه اول درجه شای شجر است بثل آنکه روایت در باب سلسله عثمانیه که
کلیه مراتب ظهور است وارد شده که فؤاد ما در اول از نور^(۱) باطن
مشیت خلق شده که مقام محمد و آل محمد که دوازده امام بوده باشند و
حقیقت علیا جناب فاطمه که از نور جسم ائمه مخلوق گردیده و حقایق
۱۵ انبیا از نور جسم فاطمه ایجاد شد و حقایق شیعیان از نور جسم انبیا
ظهور یافته و ذوات اجنه از نور نجم شیعیان از آدمیان مجعول شده و
ذوات ملانکه الا چهار ملک که حمله عرشند از نور اجنه طالع گردیده
و حقایق حیوانات از نور جسم ملانکه حادث آمده و جواهر وجود نباتات
از نور جسم حیوانات پدید شده و هرگاه رتبه نبوت مطلقه و ولایت
۲۰ کیه را دو مقام بگیریم و رتبه تراب را نیز که ام الموالید است محسوب
داریم ده مرتبه می شود سلسله موجودات که باصطلاح حکما عقول
عشره اش میخوانند، خلاصه سخن در باب عصیان شیطان لعین بود
که سبب آن تکبر و حسد گردید و سبب دخول اکثر اهل نار همین
۲۴ دو صفت می شود و توضیح هیچ صاحب حق نمی شود الا بجهت همین

(۱) گاهی افزاید: چشم

و احاطته بالتورانية كما قال الله تعالى الله نور السموات و الارض و نور
الله هو المشية و المشية هو الميكائيل فافهم ان كنت ذا فهم لطيفه و مراد
از جبرئيل همان قوه مدرکه میباشد که حکم میانه حق و باطل نماید در
وجود کل شیء بحسب مقامه من مبدأ المجبروت الى تحت الارض پس ظهور
حضرت جبرئیل در جماد ثان ثقلت اوست که هرگاه اورا بهیول اندازند
میل برگر خود نماید و در نبات مثل آن بسوی هوا و حفظ خود از
شرورات و جذب منافع است بسوی خود مثل درخت انگور که هرگاه
در میانه چند درخت بوده باشد خودرا بشاخها بند نموده و خودرا بجهت
علو رسانید و احدی اورا تعلیم ننموده و الا آن قوه مدرکه که در نفس
۱۰ اوست که پیغمبر باطن است که مرجع کل ادراکات یلک نفس میشود که
فرمودند ان ذکر المخبر کتم اصله و فرعه و معدنه و منتهاه و الا اگر این
معنی درست نباشد چگونه قبول نمودی در اصل دین خود که ان الله
محیط بکل شیء هرگاه علم را عین معلوم بگیری که بوجدت وجود فائز شد
و اگر تکذیب خداوندرا نمائی خود شاهدهی که کافری و خود مگو چگونه
۱۵ است معنی ظهور حضرت جبرئیل که پر کرده است عالم را زیرا که سر او
از ثریا و پاهای او از ثری گذشته و دو بالهای او پر کرده است میانه
مشرق و مغرب وجود را اگر بدین ظاهر فائلی و اعتقاد پایا و دسب و
گوشت و استخوان و پر مثل پر مرغ کرده که دروغ صرف می باشد و
هرگاه بچشم معنی نگری که راه آن در ادراک این معنی است و سر این
۲۰ معنی در فهمیدن نقطه فصلیه و وصلیه میباشد چنانچه مثل درخت زدم
که هرگاه درختی فضای خانه پر کرده باشد هرگاه زارع آن باغ بگوید
درختی در خانه دارم که از منتهای عظمت ریشه آن تحت زمین و ساق
و شاخهای آن فوق هوای آن خانه را فرو گرفته است بحسب نقطه وصلیه
صدق میباشد زیرا که ریشه است که ساق و ساق شاخ و شاخ برگ
۲۵ شد است ولی در مقام ذکر نقطه فصلیه حدود لازم آید البته که این

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ هُمِنْ مَضْمُونِ اسْتِ و بغیر ازین معنی صدق نمی آید
و البته ذره تراب در ارض میباشد و خدایا پاکش باد میکند و حدیث
دارد که لِكُلِّ شَيْءٍ آيَةٌ تَدُلُّ بِأَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ و شاعر عارف می گوید
• هر گاهی که از زمین روید • وحده لا شریک له گوید

دل هر ذره که بشکافی • آغایش در میان بینی

• و مراد از کُلِّ مَوْلُودٍ یُولَدُ بِالْفِطْرَةِ ای فطره الله التي فطر الناس علیها
ذلك الذین النعم و لكن ابوابه یهودان فی عوالم الکثرات من مقام الجبروت
الی فوق الناس و کان الناس امة واحدة هُمِنْ رَبِّهِ فَوَاد است که درین
مقام اختلافات مرفوع است و بعد از این رتبه که عالم جبروت و ظهور
۱۰ عقول میباشد اولی اختلاف و بروز اضداد است تا آنکه بعد از طی دوره
نزول و وارد شدن بملک رجوع در منتهی الیه صعود فائز برسدن این
نقطه مقصود گردند و نردوان این عمارت رفیع مسعود در دین قائم موعود
است چنانچه که معلوم گردد، و اما شمس نبوت کتبه که عقل کل و عقول
جزئیّه بوده باشد از برج عالم جبروت منشعب شود و در مرابای عقول
۱۵ خاکی تعکس اندارد و ازین مشعر هر ذی شعوری اقرار بر ربّ نبوت نماید
حتی نماله که در هنگام حرکت دو شاخ خود را حرکت میدهد که بواسطه
آن ادراک هر گرم و نری و سخت و نرمی و بلند و پستی و معوج و
مستقیم را نماید و این است یعنی قول معصوم در باب فضل و عظمت
چهار ملک مقرب الهی که حمله عرش کبریائی اند حضرت میکائیل که
۲۰ که نور وجود است و جبرئیل که جوهر رزق است و اسرافیل که سر
حیات است و عزرائیل که مفرق ارواح از اجسام میباشد فرمودند که
سرهای ایشان از ثریا گذشته و پاهای ایشان از ثری و یک بال ایشان
از مشرق گذشته و یک بال ایشان از مغرب ویراکه مراد از ذکر اکل
وجود فی الطول هو العالم الالتهایات و النهایات من المشرق الایبداع و
۲۵ المغرب الاختراع هو احاطة المیکائیل و هذا معنی ان الله محیط بكل شیء

الله الملك الوهاب، اما معرفت حضرت اسرافیل در عالم ناسوت که تنزل از ملکوت نموده و ظهورش در هر وجود شده آن است که ملکش ولایت مطلقه و تعیین نامه اسماء و صفات و رکن حیات کل شی و عنصر ماء و لون خضراء و تمیز مبانه کل شی در آن می شود و معرفت آن درین ملک بمشعر نفس در نفس می شود و شمس نفس الله الفائمه درین مرآت نفوس طالع است و مقامش مقام بحر قدر است و معرفت آن در نهایت مشکل است و ظهور بنا در این ملک می شود و فتنه او بغایت شدید میباشد اللهم احفظنا منه، اما معرفت حضرت عزرائیل در ملک ناسوت بمشعر است شمس آن عبودیت کار آن تفریق و برگ و شاخ و میوه را از هم ممتاز می نماید موت کل شی باجنباب مخفی می شود بر نیکان^(۱) نیک ظاهر شود بنفوس نیک بجسم نجی لها بها و بآبدان بد طالع گردد و لوش حمراء ارض آن کرب و البلاء جانها^(۲) بندش پُر از آه می گردد و تعلقات منقطع و سرورها مبدل بحزن نماید تاج و تخت پادشاهان را بر هم زند و سود و زیان تجار را امر واحد کند و نظم عالم وجود را بر هم زند، خلاصه این بود اجمالی از ذکر ظهور الله و اسمائه و صفاته در مقام معرفت این چهار ملک معظم و پُر کردن ایشان عوالم را از خود که ایشان ظهور الله دیده می شوند و مُدِلّ علی الله هستند و در ایشان دیده می شود در این ملک غیر الله وحد لا شریک له مطابق حدیثی که مروی از معصوم علیه السلام است که می فرماید لیس الا الله و اسماءه و صفاته و ایضاً می فرماید ما نری شیئا الا الله معه او قبله او بعده و در موضع آخر می فرماید لیس الا الله شیئا^(۳) و قبل و بعد و معرا هم نفی میفرماید این مقام توحید صرف است که فرمودند کمال التوحید نفی الصفات عنه چنانچه سر توحید بنو معلوم گردید، پس جمیع ظهور ظهور الله میباشد چنانچه فرمودند هو الظاهر فی کل الظهور و هو الباطن فی کل الباطن در مقام توحید ولی در مقام

(۱) گنا: نهکون (۲) گنا: خانها، (۳) کذا فی الصحیحین و الصواب شیء،

چهار مرتبه هستند حال این چهار ملك بزرگوار در رتبه صورت هرگاه
 ذکر نمائی تطبیق نما صورت را بصورت بترتیب خود و هرگاه ذکر معنی را
 بخوای مراد از میکائیل رتبه ریشه درخت میباشد که مقام وجود است
 و عالم هویت و ملك لاهوت و احاطه میباشد و مراد از جبرئیل مقام
 ساقی و رتبه مدرکه در حرکت و اول باب از برای ریشه است و مراد
 از اسرافیل رتبه برگ و میوه که مقام حیات است مقصود است و مراد
 از عزرائیل مقام خزان و موت درخت است همین قسم است حکم کل
 اشیاء بحسب مقامه حال ذرک نما معنی آنکه علم نفس معلوم است و مثل
 عین مثل است و احاطه و مبدأ و معاد چگونه است و **قَوِّ الْأَفْئِدَةِ فِي**
كُلِّ ظُهُورٍ چه معنی دارد اگر اهل فهمی و صدر و ذیل مطلب را نیز
 ملاحظه نما تا ربط مطالب را بهم بتوانی داد و اگر قوه ادراک نداری عذر
 خود را بخواه و مطالب مدعیان علم را رد نما حقیر مطالب را مکرر ذکر
 می نمایم بهمین ملاحظه که بلکه مطلب فهمیدن شود و کسی رد نکند زیرا که
 هر کس را اندک شعور و انصاف بوده باشد مقتدر از قرار^(۱) تصدیق این
 ۱۰ مطالب نیست بسبب آنکه بدلیل حکمت و قاعده الهیه و میزان توحید ذکر
 می شود و اینکه نبوت مطلقه و ولایت مطلقه غالب ذکر میشود و اسم
 حضرت ختمی مآب و شاه ولایت ذکر می گردد بجهت آنست که هرگاه
 یهود و نصاری هم کتاب را مطالعه نمایند تعصب سبب فرار ایشان نشود
 تا آنکه بقاعده کلیه صاحبان این مقامین ثابت گردد و حال که مطلق است
 ۲۰ هر يك گان پیغمبر خود را می نمایند اقبال بمطالعه مطلب می کنند و کم کم
 بقوه قواعد امر حق را ادراک می فرمایند و این کتاب حجت است بر خلق
 الله که باو طینت طیب از خبیث ممتاز میشود و جمیع قواعد باطله را زایل
 می کند زیرا که بآن دلیلی که توحید ثابت میشود جمیع مطالب را از معرفت
 ۲۴ نبوت و ولایت و سائر شئون ذات حقّه اصلاً و فرعاً ثابت می گردد بعون

(۱) کذا و الظاهر: قرار

یَحْبِبُ^(۱) فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهُ وَمَنْ أَبْغَضَنِي أَوْ أَنْكَرَنِي فَقَدْ أَنْكَرَ اللَّهَ إِذْ بَنَى عُرْفَ اللَّهِ
بَنَى عُبْدَ اللَّهِ لَوْلَا نَأْمُ عُرْفِ اللَّهِ وَلَمْ يُعْبَدْ اللَّهُ إِذْ نَحْنُ هُوَ وَهُوَ نَحْنُ وَلَكِنْ
مِنْ عِبْدِ اللَّهِ الْأَسْمِ دُونَ الْمَعْنَى فَهُوَ الْكَافِرُ وَمِنْ عِبْدِ الْمَعْنَى دُونَ الْأَسْمِ فَهُوَ
الْمُجَاهِدُ وَمِنْ عِبْدِ الْأَسْمِ وَالْمَعْنَى فَهُوَ الْمُشْرِكُ وَمِنْ عِبْدِ اللَّهِ بِدُونِ ذِكْرِ
مِنْ نَفِي الْحُزْمَةِ وَاثْبَاتِ الْكُلِّ أَوْ بِإِثْرِهِ أَوْ بِفَرَارٍ مِنَ الْكُتَابَةِ بَلْ عِبْدَ اللَّهِ بِذِكْرِ
الْعِبُودِيَّةِ بِالْعِبُودِيَّةِ بِنَفْسِ الْعِبُودِيَّةِ وَيُظْهِرُ الرِّيَويَّةَ بِصَرْفِ حَقِيقَةِ الْكِنُويَّةِ
فَهُوَ عَابِدٌ مُوَحَّدٌ أَوْ مُؤْمِنٌ وَمُسْلِمٌ وَعَارِفٌ كَامِلٌ وَاصِلًا^(۲) بِحُكْمِ تَجَلِّي لَهَا بِهَا فِي
نَفْسِهَا، وَأَمَّا جِسْمٌ لَطِيفٌ أَتَجَنَّبُ عَرْشَ اللَّهِ بِحُكْمِ الرَّحْمَنِ عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوِي
فَوْقَ التَّرَابِ وَهَيْكَلِ التَّوْحِيدِ وَآبَةِ اللَّهِ فِي مَلِكَةٍ وَمَنَارًا فِي بِلَادِهِ وَ
۱۰ مَصْبَحًا لِهَدَايَةِ عِبَادِهِ وَشَأْنُ اللَّهِ فِي كُلِّ حُوكَاتِهِ وَمَحْظَاتِهِ وَيَدُ اللَّهِ فَوْقَ
كُلِّ الْأَيْدِي بِحَيْثُ قَدْ نَزَلَ فِي شَأْنِهِ مِنْ بَايَعٍ بِيَدِكَ فَقَدْ بَايَعَ يَدَ اللَّهِ، وَ
عَيْنِ أَوْ عَيْنِ اللَّهِ وَدَمِ أَوْ ثَارِ اللَّهِ بَلْ يَنْتَبِهُ بَيْتُ اللَّهِ وَأَهْلُهُ آلُ اللَّهِ وَكُلُّ
مَا يَمْلِكُهُ مَلِكُ اللَّهِ مِمَّا يَشَاءُ وَلِهَذَا جَوْنَكَ دَرِ عَوَالِمِ أَرْبَعَةِ كَلْبَةٍ فَاقِي دَرِ حَقِّ
وَبَاقِي بَاوَسْتَ أَزِينَ سَبَبِ دَرِ مَرَاتِبِ ظُهُورَاتِ أَرْبَعَةِ تَوْحِيدِ مِنَ اللَّذَاتِ
۱۵ وَالصِّفَاتِ وَالْأَفْعَالِ وَالْعِبَادَةِ حُجَّةِ اللَّهِ بِرِجْمِ خَلْقِ مِمَّا يَشَاءُ وَبِرَكَّتِ
وَجُودِ مَسْعُودِشِ بَرَكَاتِ أَرْبَعَةِ فُضْلٍ وَمَجْدِ أَوْ نَازِلِ وَنَبَاتَاتِ أَرْشُوقِ
جَمَالِشِ أَوْ دَلِ تَنَكِّ وَنَبْرَةِ زَمِينِ طَالَعِ گَرْدِيدِ، وَچونکه خَلْقِ خَلْقِ رَا
نَفْرَمُودِهِ أَلَا لِأَجْلِ ظُهُورِ قِيَّاسِ وَجَوَّادِي نَفْسِ خُودِ وَبِالْأَتَرِينَ فَبُيُوضَاتِ
وَكِرَامَاتِ خُودِ رَا دَرِ حَقِّ خَلْقِ مَعْرِفَتِ خُودِ مَقَرَّرِ فَرَمُودِهِ وَلاَزِمَةِ
۲۰ مَعْرِفَتِ مَحَبَّتِ وَثَمَرَةِ مَحَبَّتِ فَنَاءِ وَشَأْنِ فَنَاءِ أَوْ خُودِ بَقَايِ بَاوَسْتَ وَ
جَمِيعِ أَيْنِ مَرَاتِبِ نَبَرِ دَرِ نَفْسِ هَرِ ذِي نَفْسِ اسْتِ چنانچه بِيَانِشِ گَزِشْتِ
لِهَذَا بِيَانِ كَيْفِيَّتِ أَوْ رَا وَرَسِيدِنِ بِمَقْصِدِ وَرَفْعِ مَوَانِعِ أَوْ رَا بِلِسَانِ مَبَارَكِ
خُودِ که کَلَامِ اللَّهِ اسْتِ اِظْهَارِ فَرْمَايِدِ نَا هِدَايَتِ شُودِ هَرِ نَفْسِ طَالِبِ وَدَرِ
۲۵ خُسْرَانِ بِنَايِدِ هَرِ مَدْعَى کَاذِبِ، پس اَوَّلِ ظُهُورِ دَرِ اَيْنِ دَوْرَةِ بَدِيعِ حَضَرَتِ

تحدید و ذکر اسمائه و صفاته که می فرماید هو العالی فوق کل علو و هو رب الارباب و امثال آن در ظهورانش در مقام تقدم و تاخر و اشرف و غیر اشرف مثل فوق کل ذی علم علیم و مثل و لقد فضلنا او کرّمنا بنی آدم علی العالمین که مراد افضلیت انسان است از ما سواى خود و ما ذکر معرفت انسان را می نمائیم و شاهد درین باب بدلیل نقل بسیارست و ذکر انسان اشرف را هم می نمائیم و اما بدلیل عقل نیز ثابت گردید که عالم عالم کثرت است و لازمه کثرت ترتیب تقدم و تاخر او فزاده و عالی و سافل دارد چنانچه ذکر گردید که از نزول بصعود که (۱) جماد (۲) نبات (۳) حیوان (۴) ملک (۵) جن (۶) انسان و لهذا انسان که آخر مرتبه است اشرف ۱۰ از کل و در مقام ظهور اظهر از جمیع مراتب است و انسان هم که متعدد میباشد بهمان دلیل حکمت مرجع کل نفوس بیک نفس می شود تا آنکه عالم ناسوت حکایت از عالم لاهوت نماید و مبدأ خلق الله الاشیاء بالشیء و خلق الشیء بنفسها درست آید پس آن نفس واحد فزاد آن ظهور الله می باشد و صفاته درین مقام وجه الله و بد الله و عین الله و ۱۵ جنب الله نامیده می شود و دلالت می کند ذات او الابدات او و صفات او الایصفات او زیرا که لباس کتله شیء می باشد و وجه لا شریک له است و ظهور نقطة لاهوت درین ملک همان ذات اقدس اوست لا غیر و جمیع ذوات رتحات ذات اظهر اوست علی ما هم علیه و عقل او همان رتبه نبوت و رسالت و ظهور جبرئیل و محل وحی و حاکم من عند ۲۰ الله ای من فزاده و رتبه آن جبروت می باشد و جمیع عنون جزئیة او کلیة من الانسان الی الجهاد المغتة شمس عقل شریف اوست و نفس زکیه حضرت اوست که ولی الله و ظهور قدرته و بروز افعاله و مرآت جلاله و حاکم لکماله بحیث لا یمرق بینة و بینة می باشد و درین مقام است که می فرمودند ولی الله الحق انا خالق السموات و الارض و ۲۵ من عرفنی فقد عرف الله و من نجهلنی فقد جهل الله و من عبدنی او

توالید^(۱) اجسام بواسطه آن حضرت گردید و رزق ایشان را زراعت نمود و امر معاش را تعلیم فرمودند قولاً و فعلاً همچنان رزق فؤاد و عقل و نفس ایشان را بیان فرمودند و آن سه علم میباشد علم توحید رزق فؤاد علم اخلاق رزق عقل و علم عبادت حظ نفس میباشد و ظهور هر سه علم در جسم می شود و چونکه در فیض تعطیل نیست و مخلق لا یزال از نقطه نزول بسوی نقطه صعود سیر می نماید لهذا حضرت آدم علیه السلام احکامیکه درخور ادراک اهل آن زمان بود فرمودند چونکه در زمان آدم ادراکات خلق در علوم ثلاثه بمنزله یوم نطفه بوده لهذا حکم عدل آن است که رزق یوم نطفه بایشان بدهند زیرا که هرگاه رزق یوم علقه بدهند فوق طاقت اوست و ظلم می شود مثلاً طفلی که تازه متولد می شود رزق منسب او شیر میباشد و هرگاه غذای دیگر با او بدهند هلاک می شود و نظر بآنکه ظهورات در مقام اجمال چهار و در مقام تفصیل هفت میباشد اما چهار بمشیت و ارادت و قدر و قضا و سه دیگر لوازم آن است و آن اینهاست باذن و اجل و کتاب و لهذا خلق کل شیء نه از چهار کمتر و نه از هفت بیشتر است چنانچه خلقی جسم ۱۰ انسانی نیز بهمین عدد در ظهورات شوی و بانیش شده است که می فرمایند (۱) نطفه (۲) علقه (۳) مضغه (۴) عظام (۵) رگ و پی (۶) گوشت (۷) پوست، اما آن سه اول که نطفه و علقه و مضغه بوده درین چهار آخر مندرج گردید و بلا اسم شد همچنین ظهورات کلیه انبیا که صاحب کتاب و شریعت بودند هفت بوده (۱) آدم (۲) نوح (۳) ابراهیم (۴) داود (۵) موسی (۶) عیسی (۷) حضرت محمد صلعم، سه اول امروز بلا کتاب است آدم و نوح و ابراهیم و چهار با کتاب زبور و تورات و انجیل و فرقان، پس یوم آدم یوم نطفه اسلام و ایمان و معرفت بوده آن بزرگوار بیانش را فرموده، و چون رزقی که بجهت ایشان مقدر فرمودند تا زمانیکه مدت نطفه باقی است حافظی لازم دارد تا یوم علقه برسد که هرگاه حفظش را ننماید البته تلف می گردد و تعطیل لازم می آید و این

(۱) کذا فی الصحیحین!

آدم ابو البشر بوده و چونکه دورها بسیار گذشته و چشم روزگار بسی
 لیل و نهار و آدمهای ابو البشر اخیر دیکه لهذا آدم بدیع نامیده میشود
 درین دوره، و قبل از ظهور این حضرت البتّه بعدد لا نهايات خداوند
 سلطان مئان آدم خاکی بهمین تفصیل مذکوره خلق فرموده که دوره
 هریک صد هزار سال طول کشید: اما بدلیل غفل آنکه از برای
 حضرت خداوند حدی نبوده و نخواهد بود و هم چنین از برای مظاهرش
 حکم همین است زیرا که هرگاه غیر ازین بوده باشد تعطیل در فیض لازم
 و قائل بآن کافرست لهذا من بعد از این دوره نیز الاخر لا آخر له
 خداوند دورها بهمین قسم خلق خواهد فرمود، و اما دلیل نقل حکایت
 ۱۰ حضرت موسی کلیم الله میباشد که سؤال از ربّ خود فرمودند که یا الهی
 میخواهم بدانم که بغیر از من موسی نای خلق فرموده، فرموده: پروردگار فلان
 موضع از آن شخص قائم سؤال شد و او ملکی است که این عالم را باو خلق
 نموده ام کلیم وادی طور تشریف بحمل مأمور برده و از جناب ملک سؤال
 نمود فرمودند نظر کن باین دو تلّ ریگ و آن چاه در مابین و سنگ
 ۱۵ ریزه برداشته از تلّی و در چاه انداز تا ترا جواب بگویم، حضرت موسی
 عمل فرمودند پس ملک گفت که بحق پروردگاری که جانم در ید قدرت
 اوست که بعدد این ریگها موسی نام پسر عمران که مدعی با فرعون بوده
 و معجزه آن نورات و وزیرش هارون بوده و همین سؤال را از من نموده
 و من چندین هزار مرتبه این دو تلّ را تغییر داده ام پس حضرت
 ۲۰ کلیم الرحمن الله اکبر و الله اعظم فرموده و ربّ خود را سجد کرده، و
 ما ذکر این مطلب را بجهت عظمت و جلال خداوند فرمودیم تا سبب
 عبرت عباد شود و آن ملک حقیقت خود موسی بود که در اشارات
 خود سیر نمودند همچنانچه معنی انت الدّاعی و انت الحیبر را در بیان
 توحید اجمالی دانستی تا تفصیل آن ذکر گردد، خلاصه حضرت آدم
 ۲۵ علی نبینا و علیه السلام درین ملک اوّل ظهور بودند و همچنانچه

نه مرکب بود و جسم نه مبرئی نه محل، چه برسد بعرفاء بالغین راشدین چه هرگاه بخوای منکر لقاء رب بشوی دلیل عقل و نقل شاهد بر کذب و جهل تو است مثل آنکه در کلام الله ذکر یلاقوا^(۱) ربکم و من یرجو لقاء الله فاولئک هم المفلحون و امثال آن بسیار است و در روایت رسید که دو روز قیامت خداوند بر عباد خود ظاهر گردد و یک کلامی می فرماید که جمیع عباد می شنوند و حساب کل کشیده شود و بعد رتبه سعادت خود را ادراک نماید و شقی شقاوت خود را ملزم شود این سخن هم بمنزل معنی لقاء الله میباشد پس معنی لقاء ظهور جمال حجت عصر که جمالش جمال الله و لقاءش لقاء الله و کلامش کلام الله است و ظهورش ظهور الله و بومش بوم الله میباشد و جمیع صفات الله و شأن الله منسوب باوست چنانچه بر شما معلوم گردید پس مراد از قیامت قیام و ظهور اوست و مراد از صراط عبور از خط معرفت و محبت اوست و مراد از آنکه اظهار امر خود میباشد پس مردم می شنوند هر کس اقبال نمود بقدر اقبالش وارد در جنت رضاء حضرت او میشود و هر کس انکار نمود در حد انکار خود وارد در نار احتجاب خویش می گردد و قیامت هر ظهور بجهت فرقه حق ظهور قبل است مثلاً قیامت دوره آدم ظهور جناب نوح بوده و قیامت اصحاب جناب نوح ظهور حضرت ابراهیم شد بسبب آنکه هر تخیلی را که زارع کشت مراد او ثمره اوست و هنگام برآوردن آن قیامت آن بر پا شد اهل فطرت اصلیه در زمان رجوع بسوی اصل خود بعد سیر در مچهار^۲ ملک و در^(۳) هفت صد هزار درجه از افق اینها^(۴) طالع گردد و اهل فطرت معوجه یا در نار بعد از ظهور حقیقت خود محال و یا در درکات و برازخ مرانب سفر خویش معذب است و این میباشد معنی آن حدیث شریفی که از برای هر مخلوقی قیامت و جنت و نار و حشر و صراط و میزان و رجوع میباشد حتی از برای جماد و نبات و حیوان هم و من ذکر کرده

(۱) کذا فی التصحیح (۲) نما: دور، (۳) گنا: اینجا،

محالست لهذا حضرت چون مادامیکه خود حیات ظاهره داشتند چهار رکن توحید که توحید ذات و صفات و افعال و عبادت بوده باشد در مقام حقیقت اولیه خود حامل بودند و ظهور این چهار در سه مرتبه می شود چونکه توحیدش که رکن اول است سر است و تعین و اشاره ندارد بلکه ظهور در آن سه مرتبه می نماید که نبوت و ولایت و شیعیه بوده باشد لهذا نبوت خاصه خود آن بزرگوار است و ولایت را بوسیله خود ظاهر ساخته و اوصیاء رکن شیعیه را در مقام خاص و عام معین فرمودند از اینجا است که اولاً هر نبی که ظاهر می شود توحید خداوند را اظهار می فرماید بعد از آن اثبات نبوت خود را فرماید که من حامل آن توحید و لهذا حجت میباشم و بعد از رحلت نبوی حجت خاصه وصی است ولی در مرتبه ولایت و بعد از اوصیاء حجت بابواب خاصه میرسد و بعد از خاصه حجت در عموم خلقی در هر کس آثار تخصیص باید میرسد فرق آن است که در باب خاصه نص خطایی دارد و در ثانی نص آناری، و هرگاه حجت بابواب عامه رسد اختلاف زیاد می شود لهذا دوره آخر رسیدن دور بدیع می گردد و قیامت بر پا می شود زیرا که همچنانچه بدو ظهور لقا، حجت که لقاء الله است متحقق است ختم دوره سابق نیز بظهور لقاء حجت لاحق منصور است بسبب آنکه لقاء ذات ازل که از برای خلق مبسر نیست چنانچه معرفت ذات اقدس او را پنجم بنیاد که اعلی درجه وجود آدمی است ممکن نمی شود که معرفت همان معنی لقاء بوده چنانچه در ذکر توحید محال بودن آنرا فهمیدی چگونه ۲۰. لقاء وجه الله القدیم در یوم قیامت پنجم سر که مقام جسم آدم است که اسفل مناش می شود مبسر گردد و مامم که بقیامت جسمانی قائل هستیم زیرا که از اصول مذهب ماست نعوذ بالله من ذلك و راه عدم تمکن^(۱) فساد از تنزیه حق تعالی میباشد زیرا که حد در محل و ترکیب و مخاطبیت لازم آید و اینها شرك است و کثر محض است در نزد موحدین عامی که میگویند:

(۱) نمی افزاید: در

منسوب بحضرت امام حسن میباشد لهذا قصر عالی ایشان از زمرد و لباس ایشان غالباً سبز بوده چنانچه در خصوص حلهای بهشتی که جبرائیل امین در يوم عید بجهت ایشان آورده بود و حضرت رسول بآب بهشتی صباغی فرمودند جناب امام حسن رنگ سبز و جناب امام حسین فرموز را اختیار فرمودند و نظائر آن بسیار است و در هنگام شهادت بواسطه سستی که آن ملعونه بایشان داده بود سبز گردید، نهر چهارم منسوب بجناب سید الشهداء میباشد لهذا قصر ایشان از یاقوت و لباس اطهر ایشان قرمز و رنگ مبارک در هنگام شهادت بخون مبارک گلگون شد، خلاصه مطلب آنکه سخن در صور اربعه گندم بوده اول ریشه می شود يك نك از سر و یکی از ته میزند این ظهور غیب و صورت نوحید جهت فزاید و رتبه مثبت است، بعد از آن نقطه که از سر زده دو برگ بهم رسانید و از خاک بر آید جهت اثبات و بروز عقل او گردد و مقام اراده او متحقق می شود، و بعد از آن ساق از باطن برگ ظاهر شد شکل ثقلیث و مقام نفس و جهت قدر او بارز شود، و صورت چهارم خوشه ایست شکل مربع در مقام قضا و نقطه ختم طالع آید، پس عبادت و لذت در نفس او آنست که هرگاه شمس ظاهر شد و حرارت جذبه احدیت از رتبه قلم باو ناپید از رتبه^(۱) بلسان حال خود گوید سبحان الله و حرکت نماید و چونکه از حرارت نوحید جلال موتی و افسردگی بدر رنگ و حال او بهم رسیده شمال مفرح احدیت^(۲) از باطن لوح مودت وزیدن آغاز نموده بزبان سرور الحمد لله خواند و چونکه از وزیدن شمال جمال خشکی و سکونی در مزاجش بهم رسد و نشئه ماء حیات گردد قد عبودیت را ختم نموده و یا مَسْنِي كُلِّ عَطَاشٍ گوید ابر رحمت از باطن عرش بجوش و خروش بر آمد آب حیات بر هیکل اسندناش فرو ریزد و غبار حزن از چهره اش بزداید پس زبان حالش مترنم باین مفاصل گردیده کَلِمَةُ طَبِيبَةٍ لَا إِلَهَ إِلَّا

(۱) کذا فی التسخین، و شاید کلمه اینجا افتاده باشد، (۲) گما: واحدیت،

و ختم نبات را ذکر می نمایم تا صدق حدیث و کفایت سر هر يك را بحسب
مقامه ادراك نمائی، مثلاً گندم از يوم فطرت او و هویت و الوهیت در ذات
اوست همین که می خواهند در ارض عبودیت و فنا او را سیر بدهند و
اسماء و صفات او را طالع نمایند و از توحید نفس او او را بعلو لم کثرت
وارد سازند اول در دوره نزول او را در دل خاک جای دهند و رکن
تراب بمنزله عالم لاهوت اوست و ماء بمنزله ملکوت و هوا رتبه جبروت و
نار مقام ناسوت اوست و در دوره صعود بر خلاف نزول می باشد نار
مقام میکائیل که رزق وجودش کرم فرماید و اقرار بتوحید ذات نماید و
جبرئیل مقام هواس و رزق ادراکش عنایت فرماید و اقرار برتبه نبوت
کند و ماء بمنزله اسرافیل میباشد و رزق حیانش بخشد و اقرار بمقام ولایت
کند و زمین مقام حضرت عزرائیل است که رزق موت دهد و عالم
کثرت و رتبه شیعرا باو حالی کند پس چونکه او را بحاکم اندازند چهار
ظهور در لون بهم رسانند و چهار ظهور در صورت اما لون آن اول ریشه
اوسفید طالع شود اظهار دُر بیضاء که ماء غیر آسین بوده باشد، دوم که
از خاک سر زند رنگ آن زرد گردد معرفت کین لم بتغییر طعمها درک
نماید، سیم رنگ آن سبز ظاهر شود لذت حلاوت نهر عمل مصفی را در
یابد، چهارم رنگ آن از شدت سبزی دم برسخی زند حلاوت خمر لذة
للشاربین را بدهد، نهر اول معلق بحب رسول الله دارد که رکن بیضاء
است این بود که قصر جنات رسول صلعم در جنت از يك دُر سفید
است و لباس ایشان درین ملک غالباً سفید بوده و هنگام رحلت ازین عالم
رنگ مبارک ایشان بواسطه سعی که آن یهودیه ملعونه بآن سید عالم امکان
خورانید بود لهذا رنگ شریف ایشان سفید گردید، نهر دوم منسوب بشاه
ولایت بوده لهذا قصر جناب ایشان در جنت از زرجد میباشد لباس
لطیف ایشان غالباً زرد بوده و رنگ شریف در هنگام صعود روح مبارک
از جسم هابون بواسطه زهریکه بشمشیر داده بودند زرد گردید، نهر سیم

میشود چنانچه خداوند در کلام مجید خود یاد فرموده، این بود اجمالی از
منصّل سزا ایجاد گندم و عبادت و معرفت و رزق خواستن و لغت حیات
بردن و زهر موت را چشیدن و معنی حشر و قیامت را فهمیدن، اینها که
ذکر گردید در صورت سیر مستقیم و حرکت معتدل بود اما هرگاه درین
سفر اختلالی در حالش و اعوجاجی در اعتدالش بهم رسد و لهذا یا در
نار بعد خلود الی ما شاء الله معذب و یا در احجاب برازخ معطل گردد
وصفی دیگر خواهد داشت مثل آنکه هرگاه در آب و خاک و یا در هوا
اختلالی بهم رسد تا آنکه موجب ظهور آفات از قبیل شته گرفتن یا شکسته
گردیدن و امثال آن گردد هرگاه شدت نمود تا آنکه خشک گردید و او را
۱۰ سوزانیدند یا در خاک یا آب یا در هوا ماند و تلف گردد ملاحظه نمائید
که از مقام سیر خود چه مقدار دور افتاده تا خداوند او را رجعت دهد
در حقیقت اولیّه خود و مادامیکه بمقام لو بر نگردد در دوزخ عنصرات
مخلّد و معذب میباشد و هرگاه در رسیدن بلایا و محن قدری صدمه باو
رسید و رنجور شد تا بواسطه این عذاب یا دیر بشوی رسد و یا در کاه
۱۵ که فرع آن میباشد و در گندم که اصل اوست نقصانی در وزن یا در
کمال او رسید این احجاب برزخی اوست، و این کیفیت سیر در نفس خود
بوده که ذکر گردید ولی هرگاه بخواهد سیر در مالک فوق خود نماید و
فانی از خود و باقی باو گردد سیر او بنوعی دیگر صورت بندد مثل آنکه
اراده نماید که فانی در انسان گردد تا در رتبه جسم او ساجد و عابد لله
۲۰ شود در این سفر هم برازخ و عقباتی چند دارد تا بمقصد خود فایز گردد، بی
مشهور است که بیرنج گنج میسر نمی شود و خداوند می فرماید ^(۱) که أَحْسَنُ
الْأَعْمَالِ أَحْمَرُهَا البته نجات ضعیف که میخواهد جزء انسان گردد تحمل
بلایا و محن او را در کار و سزاوار است و اول غنّه آن در طاحونه واقع
۲۵ شود تا بدست همت مغرّب دقیق و از صدمه کلوخ کوب شدید کلوخ

الله بگوید و چونکه حیات یافته و سریع آنحرکت گردید و ارض مبارکه
 وفار^(۱) و بویست فاضل او را جذب نموده و او را باعتدال داشته پس
 الله اکبر از سرش ظاهر شود بآمدن سر کرسی و این گدَم در کل آن و
 در هر لیل و نهار ذاکر خداوند و شاکر نعماء او بوده و ترقی نماید تا آنکه
 در مدت نه ماه در هوای معتدل که چهار فصل بوده بمرتبه کمال خود
 برسد بعد از آنکه قریب بمرتبه کمال خود رسید که سر خود را که گم کرده
 بود پیدا نماید و طی این دوره بدیع را نماید احکام موت و انقطاع بر وی
 نوشته شود ولی چونکه انس باین نشأ اولی گرفته ترک علائق بسیار بر وی
 مشکل است لکن حضرت زارع مهربان چونکه میخواهد حقیقت اولیة او را
 ظاهر سازد و او را بصورت اول نماید لهذا گوش بالحاج او نداده اول
 رزق اولایش که نار بوده قهر خود را در هوا ظاهر نماید تا سبزی و سرور
 او را مبتدل بفسردگی نماید و بعلوم حیات را از او منع نموده آه و حسرت را
 از کانون آن بفلک دوار رسد ولی دل آن بزمین شاد میباشد آن هم رطوبت
 خود را منع نموده ثیون و فریادش بلند می شود این يك قیامت آن بوده،
 ولی قیامت دوم آن است که دیر و مگر داس خود را آورده او را از ارض
 تعلق منقطع سازد و هر چند التماس نماید بلسان علانیه که من جفا دیدم و
 صدمه خورده ام بر من ترحم نمائید و مرا از مادر جدا مکند آخر پدرم و
 برادرم و خواهرم را از من گرهید دیگر ظلم نکند ولی زبان باطنش دوست
 دارد کشف حجاب را و چونکه اجابت او اقرب بشوایب است لهذا گوش
 بالحاج او نکند و او را بر روی هم بریزد این با خود گوید دیگر آسوده
 شدم خیر از قیامت سیم ندارد، اما قیامت سیم آنست که او را در زیر
 پره های آهن که چاش می گویند اجزاء هستی او را در هم خورد نمایند، و
 قیامت چهارم جدا کردن کاه از گدَم است که صورت از معنی بآئینه جدا
 گردد و جوهر از عرض امتیاز یابد و يك دانه گدَم هفتصد دانه زیاده

(۱) تا می افزاید : و نار،

که کسوت شییئت پوشیده لایذ مبدای و مرجعی دارد و اسفلیت این عالم نیز ظاهر است پس ناری که در این ملک حادث شد از نار ملکوت و نار ملکوت از نار جبروت و جبروت از نار لاهوت مُشرق هست و هم چنین است جنات زیرا که اصل در وجود جنت است مثل آنکه سَبَّحْتَ رَحْمَتَهُ عَلَی قَضَیِّهِ و این سببت وجودیست بسبب آنکه شعله چراغ اصل میباشد و ظل آن بآن قائم و موجود میشود نه بر خلاف، پس بر چهار قیامت حق است اصغر و صغیر و کبیر و اکبر ولی آنچه انبیاء در کتب سماوی از ذکر جنت و نار مذکور فرموده اند باذن الله و مردم را تکلیف بمعرفت آن نموده اند مراد قیامت و حشر و نشر این عالم است نه عوالم دیگر بسبب آنکه تکلیف ۱۰ در وسع و طاقت میباشد نه دون آن و الا جبر لازم و آید و خداوند می فرماید لَا یُکَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا و مراد از سعه ایجاد او در این ملک میباشد مثلاً تکلیف در دیدن ایجاد چشم است و الا تکلیف چه معنی دارد و این مسئله بمشئله^(۱) علم و معلوم میباشد که نفس واحد است پس تو در ملکی تکلیف معرفت ملکی بتو می کنند نه ملکوتی زیرا که تو در ملکوت ۱۵ هنوز خلق نشده تا مکلف بمعرفت آن بشوی مثل طفل مادامیکه در شکم مادر میباشد مکلف بمعرفت شئونات آن ملک است از غذا طلب کردن که خون حیض باشد و از لباس پوشیدن که پرده رحم است و مکلف بمعرفت این عالم نیست زیرا که نه غذاء این ملک را می خورد و نه لباس آن را می پوشد اگرچه همین طفل رحیمست که باین ملک آمده و از لباس ۲۰ و غذاء آنرا نصرف نموده و از این ملک بملکوت و هکذا بالا خواهد رفت، و چونکه در فیض انقطاعی نعمت لهذا اقرار بجنّت جمال الله در این ملک موجب رسیدن جنات سائر ممالک است و فهمیدن تجلیات جلال الله را اذعان بمرمیت آن لازم است و اینکه مشهور شده است که دارای ۲۵ این تکلیف همین عالم است و در سائر ممالک نیست غلط محض است و

و چوب اورا گرفته تا لائق آکل انسان گردد بعد از آن اورا بر سر سنگ
عظیم انداخته اجزاء وجودش را درهم ساینند و هیزبان خال باو گویند: هر
کرا طاووس باید جور هندستان کند، عنبه دوم اورا بدکان خبازی
آورده بآب مودت اورا درهم سرشند ولی بآتش امتحان خای اورا مبتل
میکنی نمایند، عنبه سیم در دست التفات انسان پارچه پارچه گردیده و در
کلك محبت خائده شود، عنبه چهارم طبع در معده بافته کثیف آن مدفوع
شده لطیف آن جزء بدن انسان شده و در سر آن سبوح قدوس گوید، و
درین سمرم بعضی از نبات جزء حیوان شده و حیوان مأكول انسان این
سفر بعدتر از سفر اول است، و بعضی جزء حیوان غیر مأكول شده مثل
۱۰ حمار و اسب و ماستر و حمارم مأكول سگ و شغال می گردد و سگ هم
جزء خاک می گردد و درین سفر اگرچه قدری ترقی نموده ولی باز هم دور
افتاده، و قسمی دیگر آن است که هرگاه جزء انسان هم شد بعضی از قبیل
یهود و نصاری میباشند در جزء بودن ایشان از جهتی ترقی و از جهتی
در تنزل میباشند و بعضی خوراک مسلمین و مؤمنین و صدیقین و شهداء
۱۵ و صالحین و اولیاء و اوصیاء و انبیاء صلوات الله علیهم اجمعین می شود
و در وجود هر يك بقدر او ترقی یابد، پس ای انسان بصیر قدری با
خود تأمل نموده و نیکو تفکر نما که هرگاه بجهت گدوم که گیاه ناتوانی است
این قدر استعداد و ترقی و تنزل بوده باشد از برای تو که انسانی چه
هنگامه خواهد بود، پس بنظر یقین نظر نموده که جمیع آنچه در مقام سیر
۲۰ گدوم ذکر گردید از رتبه جماد گرفته الی رتبه انسان از برای هر يك از
سلاسل وجود بحسب مقامه در کار است و این می باشد معنی وَ فِي كُلِّ
شَیْءٍ مَعْنًی کُلِّ شَیْءٍ، پس بادلّه مشهوره (۱) از برای انسان چهار قیامت می باشد
قیامت ملک، ملکوت، جبروت، لاهوت و جنت و نار در جمیع ممالك اربعه
۲۵ بحسب مقامه می باشد بدلیل مشهور زیرا که بر شما ثابت گردید که هر شئی

صلوة سفر سیم زکوة است و مراد از صلوة ای وصل الی محبوبک و ربک
و هو نفس فوق نفسک و ذات عبد مهین علی ذاتک میباشد و مقصود
از زکوة اشراقات آثار ربوبیت در نفس هویت تو است در مرات ذات
زاکی صافی عبدیت که در ظل تو است بهمان قاعده سلسله اشراق در
اشراق فوق اشراق الی ما لا نهاية که ذکر نمودیم در وصف ظهورات که
گویا کل ظهور یک ظهور میباشد مثل آن حدیثی که فرمودند اولنا محمد
و آخرنا محمد و اوسطنا محمد و گئنا محمد و مراد از محمد مبین مثبت اولیه
میباشد و سمر چهارم فی الخلق بالحق بوده و این سفری است کامل و
آخر منزلی از منازل شمس این برج را نه طلوعی مذکور و نه غرویی منصور
۱۰ و سر یکاد زینها یضی و لولم نمسه نار در حق این شجرة مبارکه ثابت است
و هرگاه در حجرش بینی رکن بیت الله و معبود عباد الله الصادق و هرگاه
در حجرش بای نداء ائی انا الله را او ناطق، خلاصه این سفر آن است که
در مرایای وجود خلق جز تجلی جمال رب مطلق نبای از دگر بیضاء
گرفته تا ذره سوداء در سر این مقام قبیح و حسن نبینی و در جوهر این کلام
۱۵ معنی آیه نوررا نیکو فهمی، سخن در ذکر قیامت بوده و معنی لقاء الله که
هر دو بدنه شان در این عالم میشود و ختمشان در لاهوت و دلیل در
بدنه آنکه حضرت رسالت فرمودند که اَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ و دو انگشت
مبارک را با یکدیگر ملصق فرمودند، پس مراد از ساعت که قیامت شجرة
مبارکه نبوت بود طلوع شمس ولایة الله چنانچه میفرماید اِفْتَرَسَتِ السَّاعَةُ
۲۰ وَ اَتَشَقَّى الْقَمَرَ یعنی نزدیک شد قیامت و شکافته شد ماه ولایت چنانکه
فهمیدی و شنیدی که بعد از فوت چنان رسول ختمی مآب چه هنگامه و
آشوب بر پا کردند و چگونه مدعیان اسلام و ظاهر نمایندگان ایمان از
غربال امتحان و از میزان محبت و افتنان در رفتند و از صراط معرفت
علی که فرمودند صراط علی حق نمسکه نگذشتند الا قلیلی که و قَلِيلٌ مِنْ
۲۵ عِبَادِی الشَّکُورُ سرش ظاهر و معنی قسم النار و الحجة باهر و جوهر اعطاء

اشتباه صرف است بلکه تکلیف الهی در جمیع عوالم است زیرا که مراد از تکلیف طلب رزق از رزاق است که موجب عرق آن گردد رزق با رزق عبودیت است که ملاحظه عجز و فقر بوده باشد یا رزق ربوبیت و سلطنت من الله می باشد و وجود لا بد لا یزال درین دو نشاء سبار بوده و خواهد بود زیرا که تعطیل در فیض نیست یکی تکلیف این ملک در ملکوت منصور نمی شود بلکه در آن ملک خلق جدید و ارزاق بدیع می طلبند و هکذا در سایر عوالم و لا بدند خلق جمیعاً از سفر سرمدی نمودن و مختصر ازین سفر چهار سفر میباشد که معروف باستار اربعه شده است در قوس صعود اول سفر من الخلق الی الحق، دوم، سفر فی الحق بالحق، سیم، سفر من الحق الی الخلق، چهارم، سفر فی الخلق بالحق، متحقق شده و سیر کلی جهت انسان ممکن و حکم است، اما سفر اول که من الخلق الی الحق بوده باشد ملاحظه آن است که هر صاحب نظری که نظر در منظورات نماید یا خود گوید یا بخود مستقل میباشد یا بغیر چون نیک نظر کند عجز و فقر در چهره او دیده گوید این فقر را سلطان غنی لازم است و این ۱۰ نایبان را محبوب مقتدری واجب پس این خلق و آن خالق است، اما سفر دوم فی الحق بالحق میباشد و وصفش آن است که بعد از طی سفر اول که خلق را دیده و خالق را متذکر شده تذکر او بخدی میرسد که خلق را فراموش نموده و غرق در بحر احدیت شده در سفر اول متغیر و متفکر و در سفر ثانی مجذوب و فانی است و شوریدگی و انقطاع در این سفر بپنهای کمال ۲۰ است، و در سفر سیم که من الخلق الی الخلق میباشد بیان آن است که بعد از فانی شدن از خود و پُر شدن از آثار حق که می فرماید اَطِيعْنِي اَجْعَلَكَ يَتْلِي جَمَالَ اللَّهِ وَ جَلَالَ اللَّهِ شَه مأمور بهدایت خلق گردیده نبی الله می شود و باب فیض و رحمت را گشوده زکوة خرمن فضل وجود خود را بذل و انعام بعباد الله فرماید تا بمضمون آیه يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ اتَّقُوا الزَّكَاةَ عَل فرموده زیرا که سفر اول ایمان سفر دوم

خود را بظهور خجسته و خجسته را بواسطه فطرتهای شما بشما بشناساند تا
فضلتش کامل و نورش شاعل کُلِّ فی الکُلِّ گردد لهذا نقطه وجود که
مُرْتَبِی ماسواها است در باطن مأمور فرماید که در ظاهر نیز خود را ظاهر
نماید تا مصداق هو الظاهر و هو الباطن بوده باشی لهذا آن نقطه اظهار
فرماید ذکر محبوب خود را بکلمه که معنی آن لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بوده باشد و
این کلمه مبارکه که نفی محبت ما سوی الله نماید و اثبات محبت حق کند
این کلمه مبارکه بگوش اهل باطن و ظاهر برسد، اما اهل باطن سه
طائفه و اهل ظاهر چهارند طائفه اول از اهل باطن اهل فؤادند و مزاج
ایشان بمنزل آهن در نزد آهن ربا می باشد بعضی اینکه کلام محبوب خود را
شنیدند با^(۱) آنکه جمال مبارکش را بدیده انتظار دیدند بدون تأمل و نجس
و گفتن سَم و بِم و کَيْفَ مجذوب و مصدق گردند بمنزل امیر المؤمنین علیه
السلام در نصدیق رسول الله صلعم در رتبه عصمت و خدیجه در مقام طهارت
که بیک دهن هر چه در دست داشت ریخت و در رتبه تقوی اَوَّلَس
قرنی که بشنیدن خود را فراموش نمود، اما طائفه دوم صاحبان عقول زاکیه
و ادراکات صافیه هستند کلمات آن را ناظر شوند هرگاه آثار علو و رفعت
در علم توحید که اصل جمیع علوم است در او دیدند در او قافی شوند
زیرا که رزق ایشان علم بالله میباشد و در این محل بیابند لهذا متمسک گردند
و نظر بالفاظ نکنند که عریست یا فارسی یا ترکی بلکه چشم ایشان بجوهر
مطلب است هر قسم که گویند حالی نماید دوست می دارند ولو کان خلاف
قانون ایشان باشد زیرا که قاعده او را من الله دانند بنس ادعایش و
قواعد خود را من الخلق البته قاعده الهیه نافع هر قاعده ایست بسبب آنکه بد
الله فوق ابدیم میباشد، طائفه سیم اهل نفوس طیبیه و سالکین و مرناضین
فی الله و لله هستند و ایشان سیو در اسماء و صفات و تحصیل اخلاق
حسنه و تهذیب صفات رذیله نمایند و ایشان چونکه در مجاهده با نفس

(۱) و فی التسخین؛ یا

کل ذی حقّه ناظر آمد و در هر دوره از آدم علیه السلام الی خاتم بل الی قائم
بعد از هر ظهوری قیامت برپا شد و معنی یَوْمَ نَشْهَدُ أَرْحَامَهُمْ وَ الْيَتَامَىٰ وَ
آيِدِيَهُمْ يَسَاءَ كَانُوا يَكْسِبُونَ واضح گردید و یَوْمَ يُعْرَفُ الْمُعْصِرُونَ بِسِيمَاهُمْ
طالع شد نظر در کتب نموده شرح احوالات فتنهها و امتحانات هر ظهور را
مطلع شو، اما کیفیت معرفت نبی الله و وصی و ابواب او را بعد از اوصیاء
من الخاصة و العامة بهیچیکه حضرت خداوند خواسته بود دو قسم می باشد
یکی بجهت اهل باطن و یکی دیگر بجهت اهل ظاهر و دو نظم نیز دارد
نظم عدلی که حجت بالغه بر کل از خاص و عام و سعید و شقی بوده باشد
و نظم فضلی که با اختیار خود نبی میباشد هر جا خواهد برد بر احباب بر سبیل
۱۰ لطف و ظاهر فرماید و بر اعداء بر جهت فیه صادر فرماید، اما بدلیل توحید
و حکمت بر ما ثابت گردید اظهار فیض از قبل خداوند زیرا که شأن او جواد
و ظهور او در نزد خلش بنفس خلش فیاض بوده و خواهد بود و محقق
گردید که رحمتی و انعامی بالاتر از معرفت و محبت نفس مقدس خود خلق
نفرموده و واضح شد که مراد از معرفت معرفت که ذات ازل نیست بلکه
۱۰ معرفت ظاهر بظهور مقصود هست، بلکه معرفت هر نفسی نفس خود را منظور
میشد بمضمون مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ و معرفت غیر مبسر نیست
مگر هرگاه فوق رتبه تو باشد بحکم تَجَلَّى لَكَ يَكُ و هرگاه در تحت تو باشد
تجلیات، به فیه و بهین دو قسم حکم الأقرب فالأقرب در فوق خودت و
در تحت تو جاری است و دو نفر در یک مرتبه یک نفر را نتواند شناسد
۲۰ بواسطه عدم وجود مثل^(۱) چنانچه در نقطه معرفت از نقطه معرفت رسیده که
می فرماید يَا عَلِيُّ مَا عَرَفَ اللَّهُ إِلَّا أَنَا ثُمَّ أَنْتَ وَمَا عَرَفَنِي إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ أَنْتَ
وَمَا عَرَفَكَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَا ملاحظه نما خدا را بر خود مقدم و خود را بر علی
معیبوقا ذکر فرمودند این نقطه فاعده الهیه است جاری نما در جمیع مقامات
۲۴ وجود، پس خداوند بجهت اظهار لطف و کرمش اراده میفرماید که

گوید و با جواهر شود و با آب صاف از دل آنها جاری گردد، و این چهار طائفه هر يك هر قسم آبی که طالب شد دلیل بر وقوف ایشان هست در آن ملك و قرب و بعد هر يك مبدأ از قرار قرب و بعد ایشان هست در شؤون ایشان چونکه بلسان حال نگویم نموده اند، پس ابعدرترین ایشان سائلین از رتبه جماد است ثم نبات ثم حیوان ثم الجن و الملوک و امثالها، اما این آیات^(۱) که ذکر گردید در مقام فضل حجت علیه السلام میباشد که در اجابت دعوات داعین و عدم آن مختار میباشد بر خلاف مقام عدل که واجب است من الله بر جناب او که آبی من عند الله اظهار نماید اما آیت او از چه رتبه و از کدام سطح بوده باشد و یا آنکه آیت واحد یا ۱۰ متعدده بوده باشد حکم آن با خلق نیست بلکه با خالق ایشان است، اما در نوع آیت خداوند نظر بفضالت ثم رحمانیت خود آبی را بر رسول خود کرم فرماید که نظیر آن در بین قوم کمال بوده باشد و آن نبی بفرماید از جانب حضرت خداوند علیّ عالیست لهذا خلق بفهمند که چنین آبنیکی در بین ما کمال بوده و تخصیص در نهایت مشکل و این شخص مدعی آن است که من تحصیل نکرده‌ام در نزد خلقی بلکه از جانب خالق الفاسد است همینکه ردع آن نرسد البته حق و صدق بی باشد و مسئله ردع عرض خواهد شد، اما تعدد آیه نیز لازم نیست بلکه يك آیه آوردن واجب است و سبیل عدل است و زیاده از آن سبیل فضل است و فرق در عدل و فضل آن است که میزان عدل محدود است و اقل از آن امر ثابت نمی شود بر خلاف میزان فضل که محدود نیست آنچه زیاده اظهار فرماید نیز جائز است، اما دلیل حکمت آنکه تخصیص آیه و تعدد و عدم آن بایست من عند الله باشد نه من عندی دو وجه بی باشد یکی آنکه خداوند بصیر در حق عباد میباشد نه آنکه خلق بصیر در امر خالق حکیم بوده باشند، دوم آنکه هرگاه رضای خلق را معتبر بگیرند ایشان

و کوشند و صدمه مخالفت با او را دیده و زهر نرک عادت را چشیده و حزن
مخالفت و سوز و ذات^(۱) قوم را فهمیده مثل تحصیل جود و قرار از بخل و ترک
کذب و یافتن صفت صدق و نور حلم و صبر و رضا جستن و از صدمات
جسم و هکذا چه مقدار صعب و مشکل است سالهای بسیار میخواهد که
آدمی خون جگر از پیاله ریاضت بیاشامد تا یک صفت قیصر را بدست بصف
حسنه نماید و لهذا چون نظر نماید بدعوی حجت که دارای صفات کالیه
نفسانیه بوده باشد و لو کان یک صفت بوده باشد همین که یافت که از
روی فطرت است نه یکسب ایمان آورد بمثل آنکه بعضی از مردم بسبب
جود و بعضی بجهت حلم و برخی بمشاهده علم از رسول الله ایمان آوردند،
۱۰ این سه طائفه میزان معرفت و جهت تصدیق در وجود خود ایشان هست
نظر در خارج ندارد، اما اهل ظاهر بر خلاف اهل باطن هستند و نظر
بظهورات خارج می کنند و حجت را در نفس حجت نمی یابند و آیات اعلی
که ظهور تجلیات نور بیان توحید از شمس فؤاد مستظهر و نظرات آثار بیان
لطیفه و اسما و صفات که از قمر عقل منظر^(۲) و برقات لمعات مستفنه
۱۵ که از نجم نفس و از فانوس جسم متبرق گشته می شناسند و معرفت ایشان
در نصرف حجت در چهار مرتبه ظاهر می شود، طائفه اول در نصرف
بعلویات از قبیل شمس و قمر و حکم بجوم و امر بایر و بهوا و امثال آن
نمایند این طائفه ادراکشان زیاده از آن طائفه ثلاثه بعد هست نظر
بآنکه طلب آیه لطیف و نصرف در ملک رفیع را خواسته اند، طائفه دوم
۲۰ نصرف در حیوانات را طالب شوند که تکلم نمایند یا اشیاء دیگر از ایشان
صادر شود که خارق عادت ایشان بوده باشد، طائفه سیم نصرف در
نباتات را جويا بوند که شهادت بر حقیقت حجت دهند یا آنکه میوه نازه
آورند و لو کان خشک بوده باشد و یا از جای خود حرکت نمایند، طائفه
۲۵ چهارم نصرف در جمادات را دوست دارند که با بطق آید و کلمه حق

داشتیم یا خواهم داشت و لهذا تصدیق مرا نمائید این سخن غلط محض
 میباشد؛ اما هرگاه کسی بهم رسید و ادعائی در خور زمان نمود و آیت هم
 اظهار کرد و آیت هم مناسب ادعایش بوده و آیت خود را فی الحال انیان
 نماید او حق میباشد و اطاعت او لازم است و بهمین دلیل اثبات نبوت
 ه کل انبیا سلام الله علیهم اجمعین شد از آدم تا خاتم از اینجا بود که حضرت
 پیغمبر آخر الزمان صلعم من بعد از آنکه چهل سال از عمر شریف او
 گذشته مبعوث بامر رسالت شدند و سر آنکه قبل از چهل سالگی مبعوث
 نگردیدند آن بود که چونکه آن سید امکان نفی ختم دوره نبوت بوده
 و لهذا بایست سیر آن تمام و ظهورش تمام بوده باشد و چونکه مذکور
 ۱۰ گردید که عوالم چهار عالم میباشد ملک، ملکوت، جبروت، لاهوت، و
 قیام و جود نیز یک قوه هست یکی فلک اطلس و هفت افلاک کواکب و
 یک عالم عنصرات و یک عالم تولیدات پس این ده مرتبه ده سال در
 ملک سیر نموده و ده سال در ملکوت و ده سال در جبروت و ده سال
 در لاهوت و چونکه مستقر فزادش مشرق گردید کلمه طیبه قولوا لا اله
 ۱۵ الا الله را بلسان مبارک جاری فرمودند و نظر بر افق موحّدین و مسعدین
 از برای قبول اشراق نور توحید انداخته و طلب تصدیق فرمودند اول
 نفسی که قبول اشراق را فرمود ذات مقدس علوی بود زیرا که فزاد
 شریفش اقرب بنواد آن شمس حقیقت بود و از زنان اول نفسی که قبول
 جذائیت از نور طلعت جمالش نمود خدیجه کبری بود و همچنین بحکم الاقرب
 ۲۰ فالاقرب هر فزادیکه قرب معنوی داشته قبول کلمه توحید از لسان شریفش
 نمود و هر کس بعد احتجایی داشته انکار قبول آن کلمه توحید را نموده اگرچه
 معنی او را بلفظی دیگر قائل بود مثل طائفه نصاری و بهود که قائل بکلمه
 توحید بودند بلفظ عبرانی^(۱) ولی غافل از آن بودند که طلعت خداوندی
 ۲۲ در این ملک بدیع طالع شد و بکلام خود خلق را دعوت بعرفت جمال

(۱) کذا: وعلیه: عبرانی

اتفاق در آیه واحد^۱ مشخص نماید نظر باختلاف مشاعر و ادراکات ایشان و مدعی کوچکی و بزرگی و طوائف و قبیله ها چنانچه واضح است چه بسیار مشکل است که سه نفر در امری اتفاق کنند و حال آنکه امر جزئی باشد چه آنکه امر کلی باشد و آنکه امر نبوت که میخواهد مسلط بر دین و جان و مال و عرض مردم گردد، هرگاه بنای آیات متکثره باشد اگر آیت را بخواهند محدود نمایند مثل ده یا دوازده یا بیشتر یا کمتر باز هم مسئله اختلاف در میان آید و اتفاق متحقق نشود و امر رسالت ثابت نگردد و امر الله معوق ماند و تعطیل در فیض لازم آید و دست خداوند بسته شود، خلاصه عیبهای زیاد در کار آید و هرگاه بعدد هر نفسی بخواهد يك آیه ظاهر نماید ایضا هر نفسی بهای خود چیزی میخواهد که با ضرر خودش ی باشد یا ضرر دیگری هرگاه ضرر خودش باشد مثل آنکه گنج میخواهد یا سلطنت یا علم غیب و امثال آن و هرگاه ضرر غیر را بخواهد یا فوت کسی را و یا ذلت او را یا بذلت او راضی شود بسا میشود که تعارض هم اتفاق ی افتد مثلاً نفسی طلب مرگ نفسی را نماید آن هم بشرح^{۱۰} ایضا حال اجابت کدام يك را نماید خلاصه مفاسد این اختیارات بسیار است ذکرش موجب طول در کلام و ملال در احوال میگردد، پس بدلیل عقل چهار چیز بر پیغمبر لازم است اول آنکه ادعای محال نکند مثل شریك باری بلکه ادعای امکان نماید مثل پیغمبری ولی ادعایش در خور زمان باشد نه آنکه من الله نسخ آن ادعا رسیده باشد مثل ادعای ختم^{۲۰} پیغمبری و نبوت آن و بعد از نبوت دیگر ادعا جائز نیست، دوم آیتی اظهار نماید و بدون آیت ادعا ننماید، سیم آیت آن از شیخ ادعای او باشد مثلاً نبوت، وصایت نص نبوی، وکالت و بایست خاصه نص، بایست عامه، آثار امامت که علم ما بحتاج عباد بودم باشد دارا باشد و خود هم عامل شود بخواه اسبق السابقین تا ترجیح بلا مرجح لازم نیاید، چهارم آیت^{۴۰} بایست مقارن ادعا باشد از ماضی و مستقبل سخن نگوید که چنین چیزی

میدان در رفتند و در کلمه ثانی مشرکین باطنی فرار کردند و اما نفوس
ضعیفی که طلب معجزه و آیه نمودند بعضی از آیات قرآن را اظهار فرمودند
بر سیل عدل و حجت بالغه‌اش نامیدند من بعد از آنکه انکارش نمودند
و گفتند که از کجا بدانیم که این کلام کلام خداوند است فرمودند *يُمْلِئُ هَذَا اِنْ كُنْتُمْ مُّقْتَدِرِينَ* ^(۱) یعنی اگر باور ندارید بیاورید بمثل این آیات
هرگاه متذکرید از جانب غیر خداوند و اصل در کلمه حقیقت توحید
بود اگر خلق بصیر بودند سؤال از راه حقیقت نمی کردند بلکه همین که
ذکر محبوب ایشان را می نمود کلام حق ازین بالاتر بود زیرا که ثمره وجود
جز ذکر محبوب نبوده و حکم عبادت بجهت غافلین از ذکر ذکر ^(۲) اوست
۱۰ ولی هرگاه *يَكْ* اشاره متذکر شوند محتاج بتفصیل شؤونات حدود
نی گردید بعد و راه اینکه خداوند قرآن را معجزه پیغمبر صلعم قرار داده و
حجت بالغه‌اش نامید و بهترین آیات می باشد از این سبب هست که کلام
چونکه در مقام الفا نمودن مطلب اقرب است از سایر آیات از تمیل عصای
موسی و امثال آن زیرا که عصا متکلم نیست و بیان مراد الله نمی کند و
۱۵ رزق فؤاد و عقل را نمی دهد و باقی نیست و او را همه جا و همه کس
نی توان رسانید بر خلاف آیات و کلمات که در هر خانه داخل شود
و بدست هر پیر و جوانی برسد و الی یوم القيمة باقی ماند و در هر نظر
ثمره بدیعی از آن چیده شود این امر باطن اوست ولی جهت ظاهر آن
چونکه در عصر آن سید امکان عالم ترقی نموده بود و کمال در یقین قوم
۲۰ اشعار فصیح و عبارات بلیغه و اشارات لطیفه و کتابیات دقیقه بود و لهذا
آیه خود را کلام مقرر فرموده تا آنکه ^(۳) گمان نکند که کلام آن سرور بهتر
از کلام قوم بوده از حیث عبارت و قواعد بلکه این نسبت کفر محض و
شُرک است زیرا که (ع) چه نسبت خاک را با عالم پاک، بسبب آنکه کلمات
۲۵ آن نقطه امکان کلمات الله بوده و همچنانکه از برای حضرت خداوندی

(۱) کلا ۱۱ (۲) کلا فی الأصل مکرراً (۳) کلا او الظاهر: نه آنکه

خویش بحکم تجلّی لَهُمْ بِهِمْ میفرماید هر نفس که مشتاق لقاء حضرت محبوب بوده بظهور جمالش و بذکر کلامش محذوب شد و هر نفسی که در سرش مشتاق نبوده بعلائقش طالب شد در کلام قبل و کلام حین نظر دبه محجب در احجاب غیرت نفس خویش شد و لسان انکار گشوده و در نار انانیت خود معذب ماند، و در اظهار کلمه توحید رب مجید آیتی بجز همان کلام بدیع اظهار نفرمودند زیرا که بجز ذکر وحدت حضرت او دلیل بر وحدتش نبوده زیرا که بدلیل نقل فرمودند **بَا مِنْ دَلٍّ عَلَى ذَاتِهِ يَذَاتِهِ** و بدلیل عقل (ع) آفتاب آمد دلیل آفتاب، زیرا که مثبت وجود آفتاب هیچ شیئی نتواند بود جز آفتاب بسبب آنکه مثل وجود او هیچ شیئی نیست و لهذا چونکه مثل شمس حقیقت فؤاد آن بزرگوار در دوره خود نبود لهذا کل را دعوت بسوی محبت و معرفت خود فرمودند که منم آنکه در باطن ملامت کل افند شما از من میرسد در ظاهر نیز عارف شوید و ساجد گردید تا شمارا بمنزل خود در حد خودتان مستغنی بنام همچنانچه در سابق بلسان قدس گفتیم **أَطْعِنِي أَجْعَلَكَ مِنِّي وَ أَنَا رَبُّ الْعَرْشِ وَ أَنَا أَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ وَ أَنْتَ تَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ وَ بِعُودَتِكُمْ عِنْدَ طَلْعَةِ جِبَالِي ظَهَرَ شَمْسُ الرُّبُوبِيَّةِ فِي مِرَاقِ أَفْئِدَتِكُمْ أَفِيَا عِبَادِي أَفَلَا تَشْكُرُونَ** و آن بزرگوار بجز اظهار امر توحید مقصودی نداشته هرگاه خلق قبول جذبه توحید را فرمودند و در جنت وحدت محبت و رزید و بر کرسی تفرید مستقر شدند هر آینه آن سید امکان اظهار امر نبوت نمی فرمودند چونکه خلق محجب بودند لهذا آن سرور از عالم لاهوت قدم هایون بلك جبروت گذارده و ذکر انانیت را بلسان شریف جاری فرمودند بقول قولوا محمد رسول الله ولی در نهایت حزن و اندوه و بر سبیل آکراه زیرا که موحد دوست نمی دارند^(۱) ذکر غیرت را این کلمه فتنه ثانی بود که اظهار فرمودند^(۲) بسبب آنکه در کلمه طیبه قولوا لا اله الا الله مشرکین ظاهری و باطنی از

در غایب و درجه آن اعلی و افق آن عند الله ابهای از این میباشد یا آن
 است که راضی بر حجیت شخص مدعی میباشد یا نبی باشد هرگاه راضی میباشد
 که امضاء آن قضاء الله است و مخفی نیست و هرگاه نا راضی میباشد و این
 شخص کاذب و مفتری بر خداوند است بر آن شخص غایب واجب و لازم
 است که ردع مدعی حاضر را نماید و ردع بر دو قسم میباشد یا آنکه اتیان
 پندل ادعا و آیه آن میکند و یا آنکه آید از او گرفته و یا آنکه او را
 هلاک می سازد و ردع بر کاذب باید فوراً بشود و يك ساعت تأخیرش
 جائز نیست زیرا که خداوند نظر بافتدار و علامت و رحمانیت او بر
 خلقش راضی نمی گردد که دقیقه کاذب یا ظالمی در ملک او سبب گمراهی
 ۱۰ عباد او گردد و لو کان يك نفس بوده باشد زیرا که حکم يك نفس حکم
 همه عوالم است بسبب آنکه جمیع عوالم در اوست چنانکه فرمودند مَنْ قَتَلَ
 نَفْسًا فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا و هرگاه راضی گردد نقصان بر خدائی
 حضرت اوست زیرا که رضاء بظلم نیز ظالم^(۱) می شود و نعوذ بالله من ذلك،
 پس هرگاه نفسی ادعای حجیت نمود و آیتی اظهار فرمود و رادعی بجهت آن
 ۱۵ نرسید یقین بر حق اوست حقیقت با اوست و اطاعتش واجب و منکر
 حضرتش کافر می باشد، و اما اینکه ذکر گردید که شاید حجت غایبی
 یعنی نفس کاملی که اکمل از نفس مدعی حاضر بوده باشد در عالم و اظهار
 حجیت بر خلق نکند ممکن است بلی ممکن است مثل حضرت خضر و جناب
 موسی علیه السلام که مستدعی در درگاه احدیث گردید که یا رب الهی دوست
 ۲۰ می دارم که مرا دلالت بسوی نفس کاملی که عالمتر از من بوده باشد
 بفرماید تا بنیض ملاقات آن فائز گردم، حضرت خداوند فرمودند برو
 در کنار مجمع البحرین در موضعی که ماهی مرده در آب زند گردد شخصی
 بر خورد که عبد صالح ما میباشد و اعلم از نوست بحکم قَوْلُ كُلِّ ذِي
 ۲۵ عِلْمٍ عَلَيْهِ اخذ علوم از وی نمای، جناب موسی بفرمان رب العزّه عمل نموده

حدی نبوده و در تحت قاعه در نیاید و لهذا کلمات الله نیز خالق کلمات
و موجد قواعد قوم میباشد پس هیچ نسبت میان کلام خالق و خلق نیست
بلکه لیس کلمه شیء می باشد زیرا که از فؤاد مظهر^(۱) مشیت اولیه صادر
می گردد و سر آنکه می فرمودند بیاورید بمثل این آیات اگر نقطة وجود
شما هستید و استخفاف حجت بر خلق دارید و بمثل فؤاد شما که مرآت الله
بوده باشد فؤادی مُدِلّ علی الله نیست و آیه وحده لا شریک له که بجز من
دیگری است اظهار امر خود را نماید تا آنکه اول مُطیع او من بوده باشم
هرگاه می گوئید وجود حقّی در عالم مطلقا نیست خود می دانید که دروغ
می گوئید و منکر وجود حقّ و فیض خداوندی گردیده اید چنانچه در بیان
۱۰ توحید بر شما معلوم نمودیم که در هر ملک رجوع کثرات بسوی نقطة آن
ملک می شود و شمس مشیت اولیه که مظهر رکن توحید است در مرآت
فؤادش طالع و شمس اراده که مظهر رکن نبوت است در مرآت عقلش
ظاهر و شمس قدر که مظهر رکن ولایت است در مرآت نفس تنبیس بارز
و شمس قضا که مظهر رکن شیعہ می باشد در مرآت جسم شریفش
۱۵ متعکس است، پس درین چهار مرتبه نظر با قدمیت و اسبقیت او بر
کلّ شیء حجت و مطاعیت بر کلّ شیء دارد و چونکه احدی در رتبه او
نیست لذا احدی انیان بمثل آیت او نتواند نماید زیرا که آیه او اثر اوست
و مثبت بر ادعای حضرت او می باشد و ادعا در نفس او میباشد نه
آنکه خارج از او بوده باشد بسبب آنکه ادعای روشنائی شمس در خود
۲۰ شمس میباشد اگرچه مدد آن از باطن کرسی برسد ولی ذکر خودش در
خودش میباشد، پس اصل در انیان بمثل هذا الادعا می باشد زیرا که
وجود شخص کامل که مؤثر در ملک می باشد که مظهر حقّ است بدلیل
عقل و نقل ثابت است و در فیض نیز انقطاع جایز نیست چنانچه بیانش
۲۵ گردیده پس اگر غیر از این شخص مدعی حاضر شود دیگری نیز حجت است

حکمت را که سیر در حقایق اشیا نمائی عرض نمود حکمت را دوست تر
 داور لهذا حکیم الهی گوید، خلاصه اسرار ملک خداوندی بسیار است
 یعنی لا نهایت میباشد و کسی نتواند بگویند آن رسید ولی تکلیف اهل ظاهر
 در ظاهر هست همینکه نفسی ادعای حجت نمود و ثابت کرد اطاعت آن
 لازم است و دیگر آدمی خیال نماید که آیا دیگر فوق این شخص دیگر بوده
 باشد تا من اطاعت اعلم را بنام تکلیف نیست بلکه تکلیف آن است که
 فلاذۀ عبودیت و محبت این شخص را بگردن انداخته از روی صدق و
 اخلاص اطاعتش نماید هرگاه از این شخص گذشتی باطنی خواهی رسید
 و الا بودن و نبودن آن شخص اعلم ثمری بحال تو ندارد، اما سخن در آن
 است که رسول الله صلعم که می فرمودند که بیاورید مثل این قرآن خطاب
 ایشان بطائفة خاصی بوده یا آنکه با همه عالم از عرب و عجم و یهود و
 نصاری و امثالها بوده بلی بهمان میزانی که عرض شد که سبیل ایشان
 با خلق بر دو نوع میباشد نوع عدلی و نوع فضلی در این مثل نیز همان قاعده
 جاریست اما خطاب آن سرور بر سبیل عدل بر نصاری بوده زیرا که دین
 حق در آن زمان همان دین حضرت عیسی علیه السلام بود و حضرت م
 تا زمانیکه ادعای نبوت نفرموده بودند ظاهراً بدین عیسی عامل بودند تا
 مصدق مابین آیدیم قولاً و فعلاً بوده باشند و تا ناخ آنرا بر خود روا
 نداشته بر خلق نیز حکم نفرمودند اگرچه مقتدر و مختار بر خلاف آن م
 بودند، خلاصه طائفة نصاری نیز بوعده حضرت عیسی مشطر ظهور موفور
 السرور آن سرور بودند ولی باسم احمد نه محمد صلعم و این م فتنه بود بر
 نصاری که اسم پر است و اهل مدعیانند^(۱) بلکه نظر ایشان بر ادعا و ثبوت
 مدعی باشد همچنانچه بعد از ثبوت امر نبوت بر بعضی از نصاری سؤال از
 اسم حضرت نمودند فرمودند در آسمانها مرا احمد میخوانند قبول نمودند
 و جمعی بهمین سبب که چرا احمد نام نیست ایمان نیاورده کفر باطنی

(۱) جای این چند کلمه «پر است و اهل مدعیانند» در نسخه گاه بیاض است

و شرف صحبت حضرت خضر را در یافت نمود و جناب موسی طلب رفاقت
و هم سفری از ایشان استدعا کرد ایشان فرمودند إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ
صَبْرًا جواب عرض نمود إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَجِدُنِي مِنَ الصَّابِرِينَ ، خلاصه فرار
دادند که جناب موسی هرچه مشاهده نماید از افعال آنحضرت سؤال نماید
تا سر آن را خود اظهار فرماید، پس هم سفر گردیدند و سه عمل از
جناب خضر صادر گردید یکی غرق سینه و یکی قتل غلام و یکی تعبیر
جدار چنانچه خداوند در کلام خویش یاد فرمودند و در هر سه فعل
حضرت موسی سؤال نمود و تعجب از آن عمل کردند و چون و چرا در
کار اعلی از خود آورده تا آنکه سبب مفارقت گردید در بین ایشان و حضرت
۱۰ خضر فرمودند هرگاه بر فرار دل خود صبر نموده بودی هر آینه مأثور بودم
که چهل باب علم بر رویت مفتوح نمایم هر چند جناب موسی الحاح نمودند
که من بعد صبر می نمایم قبول ننمودند چونکه سه مرتبه اولی کثرت است
و حکم اجماع دارد و نوسه دفعه نقض عهد نموده از انجاست که در بین
علماء معروف است که هرگاه مدعی امر حقّی بهم برسد و سه نفر تصدیق
۱۵ آنرا نمایند لله و فی الله یغنی آن شخص حقّی میباشد زیرا که اجماع متفق
شد است، خلاصه اسرار این حکایت بسیار است یکی در باب فتنه و
امتحان که عجز و فقر هر نفسی بروز ظاهر گردد و لو کان معصوم بوده و
پیغمبر باشد مثل حضرت موسی که پیغمبر اولو العزم و صاحب کتاب و
ناخ شریعت بوده و یکی آنکه ظهور الله در ملک خداوند محدود نشود که
۲۰ این هیکل است و فوق آن نیست یعنی فوق کلّ ذی علم عَلِمَ
مصدق داشته باشد، پس اولیا با اختیار خود هستند و مجبور بر سالت
نی شوند چونکه مظهر یا مختاری باشد ولی هرگاه خواستند اظهار فضل بر
عباد الله می نمایند بر سیل رحمت و هوکاه میل نکردند دیگری را مستعد
امر رسالت نمایند و خود با محبوب خود مشغول راز و نیاز گردد مثل
۲۵ حضرت لیلان که خداوند باو وحی فرستاد که پیغمبری را اختیار میکنی یا

اگر می توانید و مقتدرید از جانب غیر الله نازل کنید همینکه منسوب بخدا
 فرمودند نه بخیالات بسیار یا بنوع فصاحت و بلاغت چونکه نتوانستند
 انیان نمایند عجز کل و حق او ثابت می گردد و این خبر باطراف عالم رسید
 که چنین نفسی ادعا نموده و آیتی هم اظهار فرموده و احدی نتوانست که
 ردع نماید بهمین خبر حجت بالغه تمام شد است بطل آنکه الیوم که هزار و
 دویست و هفتاد و هفت سال از بعثت رسول الله گذشته یک پیر زن
 نصرانی میگویم آیا شنیدی که محمد نامی در فلان تاریخ آمد و ادعای
 نبوت نموده و کلام خود را معجزه قرار داده و تا بحال احدی انیان بطل
 ننموده و هرگاه الحال هم کسی انیان بطل نماید آن شخص کاذب بوده
 ۱۰. توجه می گوئی بجز آنکه اگر حق میخواهد تصدیق نماید و الا تکذیب نموده
 و بکنار خود باقی ماند و حال تنگ نما که اگر بخواهد ایمان آورد خداوند
 راه فهمیدن حق را بر او مفتوح نموده و هرگاه بخواهد دین حق را ادراک
 نماید خود می داند که مقصودی باشد و این است معنی حجت بالغه و الا
 هرگاه مراد از حجت بالغه فصاحت کلام و یا فهمیدن معانی آن بوده پس
 ۱۰ حجت بالغه بر احدی تمام نشد زیرا که احدی اول در رتبه او نبوده تا
 ادراک فصاحت او را نماید چنانچه خود می فرماید احدی نمی تواند بطل آن
 آورد پس چیزیکه کسی نمی تواند بفهمد چگونه حجت بر او تمام می گردد
 پس اصل در حجیت همان ادعای حقیقت می باشد و عدم ردع آن من الله
 نه از جانب خلق، پس اگر کسی بغیر ازین بگوید و استدلال نماید که
 ۲۰ قرآن از سه جهت حجیت می باشد یکی آنکه فصاحت او فوق کل فصاحت،
 دوم آنکه خبر از آینه و گذشته داده است، سیم آنکه احکامات او از
 روی عقل می باشد جواب می گوئیم اما فصاحت در کلام دو ایراد لازم
 آید یکی آنکه اختلاف همیشه در بین اهل قاعه بوده و کمتر می شود که
 قاعه مسلم گردد خصوص در وقتیکه قوم مدعی این باشند که ما هر یک
 ۲۰ اهل اختراع قاعه می باشیم، دوم آنکه بدلیل مشاهده یافته ایم که در هر زمان

خود را بروز دادند، این است که اسم حجت و رسم آن جمیعاً فتنه است و
 معنی شهادت و رحمة للمؤمنین بکتاب القبل بقوله من فعله فی باشد و لَا یُرید
 الظالمین بانفسهم لأجل احتجاجهم بظهورات القبل الا خساراً در حق ایشان
 صادق است چنانچه در معنی قیامت اشاره نمودیم، پس ظهور عدلی آنحضرت
 از جهت استحقاق بر نصاری بوده و در مقام نصاری نیز روی خاصی و روی
 عانی داشتند و معلوم است که خواص بحکم السائقون السائقون أولئك المقربون
 استحقاق ایشان زیاده است، پس در واقع روی خطاب آن بزرگوار باوصیاء
 حضرت عیسی بوده که می فرمودند ای آن کسانی که خود را حق و حامل
 دین حق می دانید منم آن نفسی که منتظر ظهور آن بودید هرگاه می گوئید
 ۱. که من بنسبم آن نفس مستقل ثابت بر دعوی خود پس شماها که نفس
 کاملید و لو کان یک نفس بوده باشید مرا جذب نموده بسوی محبت خود
 اگر قابلم و اگر مقصد هستم هلاک نموده تا آنکه دین و آئین شمارا برهم
 نزنم آنها که اولیاء الله بودند و صاحب دین بصیرت و فؤاد روشن بودند
 همینکه مقابل او افتادند دیدند که مقصود ایشان هیت بوده ساجد و
 ۱۰ خاضع گردیدند اما آن کسانی که اهل ظاهر بودند و ولایت باطنی نداشتند
 که اعتنائی بشان ایشان نیست خود بر عجز نفوس خود مغرور و مدعن میباشند
 و بخدائی موهوم قائل میباشند و نمی دانند که ظهور الله در ملک اوست
 که وجود اولیاء بوده باشد که هر رحمت باذن ایشان از سیاه مجد نازل
 و هر عذابی را بلطف خود رادع می باشند و هر چند کلمات ایشان را هم
 ۲۰ در خطب و ادعیه و زیارات مشاهده نمائید مجاز فهمید و متذکر فساد آن
 نشوند، باری پس مراد از حجت بالغه همان عجز اولیاء زمان است که ردع
 آیت مدعی را نمی کنند بلکه تصدیق بر او نموده و تصدیق ایشان همان بقای
 آیت حجت و عدم انیان بمثل می باشد و در فهمیدن بقای آیت و ادعای
 مدعی شخص عالم و جاهل پیر و جوان سیاه و سفید عرب و عجم ترک و هند
 ۳۰ یکسانند بمثل اینکه حضرت رسول صلعم فرمودند بیاورید بمثل این قرآن

است و حجّت ندارد و هرگاه تصرف خود را من الله داند و منسوب بحق کند همان احکام الله میباشد، پس حجّت بدون آنکه منتسب الی الله بشود دیگر راه ثبوت ندارد و همینکه کسی بگوید این کمال که من دارم از جانب خداوند است حجّت میباشد و هرگاه دیگری اعلی از آن را هم آورد و بگوید کمال خود من است حجّت ندارد زیرا که خود مکذب خود است، پس حضرت رسول الله بر این پنج روی بمشربین عرب و عجم و کفار یهود و زنادقه هجوم داشتند بل روی مبارک ایشان بر مؤمنین و اولیاء حضرت عیسی بود ولی بر سیل نقل چهره الثقات بسوی فطرت هر ذی فطرتی داشته از سلسله خاك پرست الی فرقه عیسی بلکه نظر محبت بسوی مقرّبین ۱۰ بالله و مصدّق نبوت خود و عارف بولایت شاه مردان و اولاد ایجاد او علیهم السلام و معترف بتفضل شیعیان کرام خویش داشتند از حماد و نبات و حیوان و ملک و جن و انس بمثل آنکه از جمیع این سلاسل شهادت بر حقیقت آن سرور دادند نظر مجدّد طبّیات نموده تا سرّ امر را بر خوری و معنی نبوت مطلقه را بفهمی، اما چونکه نبوت خود را بعجز کلام از انیان ۱۵ بمثل قرآن ثابت فرمودند و (۱) باشرافیات جذبات سرّی ائمه طیبه نوریه را جذب فرمودند یعنی در مدت ده سال هفتاد نفر بحضرت ایشان ایمان آورده از اقارب و غیر ذلک بمثل شاه ولایت که اول منّ آمین بودند و حضرت ابوطالب و جعفر طیار و حمزه سید الشهداء و امثال آن و ایشان نیز بتفاوت مدت ایمان آورده و بعد از آنکه ایمان هم آوردند با وجود ۲۰ آنکه از بزرگان مکه و سروران قریش و صاحبان عزّت و شوکت بودند از دست نظّم و نعتی کفار و مشرکین عرب نتوانستند در مکه زیست نمایند فرار نموده از کسب و کار دنیا باز ماندند و بحیثیه نزد سلطان نجاشی تشریف بردند و کفار از عقب ایشان رفته و گفتند ایشان غلام ما هستند و ۲۵ و فرار نموده اند سلطان قبول نکرده ایمان ماندند تا زمانیکه حضرت

در میان هر اهل سلسله کمال يك نفس در آن کمال دارای رتبه اعلی و
افزای آن کمال هست مثلا در اهل صنایع ده ساعت ساز بوده باشد البته
یکی از آنها از سایرین کامل تر می باشد و همچنین است حکم در اهل
خطوط و اهل کلام مثلا ملای روی و خواجه حافظ هر يك در عصر
خود عدیل و نظیری نداشته اند پس می گوئیم جناب رسول الله نیز شخصی
بوده از عرب و در بین اهل لسان در مدت چهل سال نشو و نما نموده
و فطرت اصلی داشته بمنزل شعرا که می گویند که صاحب طبع می باشند
پس ایشان هم صاحب لسان بوده و اقصی از سائرین بودند و حجیت بآن
کمال ثابت نمی شود مگر آنکه منسوب الی الله نماید، و اما خبر از گذشته را
۱۰ می گویند شنیده است از مردم در مدت چهل سال در مکه که نقطه ارض
می باشد و مرجع اغلب ناس بوده و اهل تواریخ بسیار در آنجا عبور نموده
و خانواده ایشان هم مردمان بزرگی بودند و البته غالبا در مجالس و محافل
ایشان ذکر از سابقین می شنید است جناب ایشان فرا گرفته اند و حال در
کلمات خود ذکر می فرمایند و حال آنکه اختلاف در اخبارات حضرت
۱۵ ایشان با قوم هم می باشد پس حجیت ثابت نمی شود، و اما اخبارات
آینده مادامیکه نشده است که صدق و کذب آن مشخص نشده و حجیت
ندارد و آن سرور ادعای حجیت نقد می فرمودند از این گذشته خود هم
زیر آب صورت بستن خبر را زوده که می فرماید يَتَحَوُّ اللهُ مَا يَشَاءُ وَ يَشِئُ
پس خبر آینه نیز حجیت ندارد اگرچه واقع شود، و اما ظهور فطانت و
۲۰ عقل در احکامش در آن هم گفته میشود که در هر عصر و زمانی عقلا
بوده اند و البته اعقلی هم داشته اند یکی عقل خود را مشغول بظهور نصیحتات
نموده و برخی قوه ادراک خویش را مصروف بمقایس اشیاء نموده و استقامت
ورزید و تصرف در ایشان نماید بر سبیل محبت و لهذا خبر از فساد و
اصلاح ایشان می دهد ولی فرقی آن است که هرگاه منسوب بخود نماید
۲۵ شیطان و ساحر است و عقلی آن را مکر و شیطانت می گویند و این باطل

فرموده جهاز شترها را بر بالای یکدیگر چید و بر فوق آن بالا رفته خطبه بلیغ که مشتمل بر محمد و نهای رب مجید بوده ادا فرموده و اظهار امتنان بر خلق در رسانیدن احکام الله و کشیدن جور و ستم از دست انادی خود نمودند و فرمودند این شجره مبارکه نبوت را که من غرس نموده‌ام ۵ مراد ثمره اوست و ثمره او توحید میباشد و مربی او صاحب ولایت مقرر شد و لهذا بامر الله علی را وصی خود و ولی امر الله نمودم هر که جناب او را ایمان آورد و محبت و تصدیق نماید هر آینه ایمان و تصدیق و محبت بمن و بحضرت خداوند آورده و هر که انکار جنابش را نموده و نصرت امرش را ننماید بتحقیق انکار مرا و خداوند را نموده و مشرک و کافر بر رب خود گردیده و عبادت او باطل و در نزد رب مجید غیر مقبول است، ۱۰ پس درین باب شرحی مبسوط ذکر فرمودند و دعا کردند در حق ناصرین امر شاه ولایت و تفرین کردند در باره و گذارند امر حضرت او بعد از آن جمیع حاضرین بر خاستند و دست مبارک وصی بحق را بوسیدند و اقرار بولایت آن سرور نمودند و جمیع اظهار فرح و سرور کردند ولی ۱۵ مقررین و مصدقین بآن نور مطلق چیدین طائفه و فرق بودند، طائفه ایمان ایشان بجهت خوف از شمشیر آتشبارش بوده و قومی بطبع انعامش در ظهور سلطنت مقصودش بوده و برخی بر سییل تقلید حرکت نموده و قلبی از روی محبت و معرفت ایمان آورده ولی این اختلاف در سر ایشان بود و در ظاهر بامر واحد بودند و لکن نظر بآنکه شأن رتبه ولایت ۲۰ اعطاء کل ذی حق حقه میباشد و تمیز میان کل شیئی دهد و شأن کل مؤمنین را بحکم السَّائِبُونَ السَّائِبُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ بظهور صدق ایمان ایشان در محل امتنان مبین فرموده و تفریق درین بُعد درکات اهل نیران در بوم ظهور فتنه بنابر از امثال بامر مایونش بهم رسیده^(۱) و سر بوم ۲۵ تَشَهُدُ أَرْجُلُهُمْ وَآبَدِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ظاهر گردد لهذا چون شمس

رسالت پناهی بعد از مدت ده سال و کشیدن جور و ستم زیاد از مکه هجرت فرموده مدینه شریف آوردند بتفصیلی که در کتب اخبار مسطور است که بجه ذلتها و کشیدن اذیتها بسر برده و چه فضیلتهای بی ادبی بحضرت ایشان داده که قلم حیا می نماید از ذکر آنها بمثل آنکه گفتند العیاذ بالله کذاب و ساحر و مجنون می باشد و آن سید ابرو صبر نموده و تفضلاً حلم نموده و نفرین در حق آن ملاعین نفرمودند و آن شیاطین چه نظرهای سوء بحال مبارک ایشان نموده بحدی که روی محس خود را از چهره شریفش گردانید و دشنام می دادند و شما گمان نکنید که روی مبارک ایشان بحسب ظاهر همیشه نورانی بوده با آنکه خارق عادات جنابش را همه کس می دیدند بلکه نچنان بوده و نمی دیدند آثار کمالش را مگر مؤمن و صاحبان یقین که ایشان را دیده پاک بود ولی بحسب ظاهر لباس ^(۱) *أَنَا رَجُلٌ* میثلکم را پوشیده و اکل و شرب و جماع و نوم و بیهوشی و شراب فرموده و لکن در کل مقام تاج افتخار پس گویند شیء بر تارک مبارک گذارده و بعین الله وجه الله را در کل وجه ناظر شد و قافله سالار مسافریں اسفار اربعه گردید و در هر آن اعطاء ۱۰ کل ذی حق حقه فرموده و اظهار اسماء و صفات مختلفه بحسب حکمت ابراز نموده و در مدت سیزده سال کافی در جنگ و زمانی در صلح و اوقات در نشر احکام و ساعتی در نسخ نظام لاجل نظام بوده و در اوقات لیل و نهار بحکم العبودیة جوهره کئیها الریویة ظاهراً بعبادة الله مشغول و باطناً بریویت ملک امکان عامل و معمول بوده تا زمانیکه شمس نبوت ۲۰ قریب بغروب گردید و بنای طلوع قمر ولایت شد بحکم *اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَ* *اتَّشَقَّ الْقَمَرُ* قیامت دوره نبوت بظهور امر ولایت ظاهر شد لهذا حکم من الله بحطاب یا ایها الرسول یلغ ما أنزل إلیک [من] أمر الأولایة از مصدر نواد شریفش بالهام رب جلیل بواسطه حضرت جبرئیل امین صادر شد و لهذا ۲۴ در غم غدير در مراجعت از سفر حجة الوداع در عرض راه نزول اجلال

آخر مسواک نموده تا آنکه دهان مبارک را خوشبو نموده با حضرت پروردگار
مناجات نماید خطاب رب العزة در رسید که ای کلیم من مگر نمی دانی
تو که حضرت ما را از بوی دهان روزه دار خوش می آید و چونکه تو بد
دیدی لهذا ترك ادبی نموده و توبه تو از این خطا تو آن است که
ه باید ده روز دیگر روزه بگیری تا الواح بر تو نازل فرمائیم لهذا خداوند
در کلام مجید خود یاد فرموده و می فرماید وَاعْدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَ
أَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ أَلْفَاتٍ رَبِّهِ (۱) یعنی وعده دادیم موسی را که سی شب افطار
فرماید بعد از آن تمام کردم مدت را به صد افطار دیگر تا عدد کامل که
چهل بوده باشد بجهت حضور حضرت ما تمام گردد و چونکه وعده آن
۱۰ سرور که بقوم فرموده بودند ده روز تأخیر افتاده از آن طرف هم مامری
ملعون را شیطان لعین اغوا نموده که طلای بسیاری از بنی اسرائیل گرفته
و گوساله ساخته و از خاکی که از زیر سم مادایان حضرت جبرئیل
برداشته بود بر دهن گوساله یا بر تن او زده و او بصدا آمد سامری
ملعون قوم را خطاب نمود که این است خدای شما و دیگر موسی هم نمی آید
۱۰ و من پیغمبر شما و دلیل خدائی این گوساله آن است که خداوند بجهت
موسی در درخت ظاهر شد و بجهت من در حیوان، چون قوم دلیل
اورا شنیدند و آوازی هم از گوساله استماع نمودند و خلف وعده موسی را
دیدند لهذا جمع کثیری گوساله پرست شدند و حضرت بیرون را
واگذارند و هر چند قوم را موعظه نمود گوش بگوش نداده مردود گردیدند
۲۰ اما ادله بر رد قوم سامری بجهت دلیل می باشد، اول آنکه تجلی خداوند
بر شجره مبارکه لا شرقیه ولا غربیه که ظاهر گردید ادراکش را بجز دین
نبوت که اقرب است بشجره طیبه توحید دیگری نمی تواند ادراک نمود
این بود که حضرت موسی شجره نوریه بیضاء را خود بنفسه مشاهده فرمودند
۳۰ و ندای آئی انا الله را شنیدند و سامری گوساله را بهمه کس نشان داده،

نبوت بعد از رسانیدن احکام الله غروب فرمود و مانتاب امامت از برج
 فتنه و امغان طالع گردید بحکم آیه شریفه اَلَمْ اَعْصِبَ النَّاسُ اَنْ يَتَّخِذُوا
 بَقَوْلِ اِمَامٍ وَّمَنْ لَا يُفْتَنُونَ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلْيَعْلَمَنَّ [الله] الَّذِيْنَ
 صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكَافِرِيْنَ، یعنی ای محمد آبا گمان می کند مردم که
 و گذاشته می شوند همینکه گشتند ایمان بخدا و بحضرت رسول و بجناب شاه ولایت
 و اولاد اظهارش آوردیم و احکام نبوت را از صوم و صلوة و خُمس و
 زکوة و حج و جهاد را ظاهراً بعمل آورده دیگر ما اورا بنابر امغان باطن
 نور ایض توحید و نور اصغر شجره مبارکه نبوت و نور اخضر شجره طیبه
 ولایت که فرمودند مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفْ اِمَامَ زَمَانِهِ يَالْتَوْرَايَةِ فَقَدْ مَاتَ
 ۱. كَيْفَةً (۱) اَلْجَاهِلِيَّةِ و نور احمر شجره زکوة ابواب هدایت متنتن نخواهیم
 نمود بلکه نه چنین می باشد که ایشان گمان نموده اند زیرا که سنت سنی و
 حکمت مقتضیه ما بر تخصیص و تخیص بین موافق و منافق جاری گردید
 همچنانکه بنفشه انداختیم عباد خود را از قبل مثل قوم نوح و قوم موسی
 و تابعین حضرت عیسی اما قوم نوح بنفشه بداء در نفرین نمودن که سه
 ۱۰ دفعه وعده فرمودند و بتأخیر او فتاد لهذا بروایتی سیصد نفر مصدق
 داشته در هر دفعه جمعی خارج شدند و بعد از تصدیق انکار نمودند و
 سب و لعن آن پیغمبر حلیم را کردند و مرتد ابدی شدند و باقی نماند مگر
 هفده نفر که نجات یافتند از فتنه و بر کشتی سعادت سوار گردیدند، اما
 فتنه قوم موسی آن بود که من بعد از آنکه بقوم وعده فرمودند که رب
 ۲۰ من فرموده است که بطور بروم و مدت سی روز روزه بدارم تا آنکه
 خداوند الواح را از سماء مجید و امتنان بر من نازل فرماید پس حضرت
 هرون را وصی از جانب خود فرموده و بقوم فرمودند که میبادا که مخالفت
 هرون را نمائید که از دین خارج می گردید، پس حضرت موسی علیه السلام
 ۲۴ روانه وادی طور گردیدند بعد از آنکه سی روز روزه گرفتند در بوم

هَذَا رَبِّي وَ چونکه شمس را دیده فرمودند هَذَا رَبِّي وَ چونکه شمس نیز غارب شد فرمودند إِنِّي لَا أُحِبُّ الْأَفْلَاقَ وَ جَهَنَّمَ وَ لِلَّذِي فُطِرَ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ حَقِيقًا وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ یعنی دوست نمی دارم ظهوری را ساجد شوم که در او غروب مبسر هست زیرا که ظهوری که خود استقرار ندارد چگونه مرا می تواند مستقر نمود و لهذا من رو نمودم بروی وجودیکه بنفس خود مستقر و مستغنی از غیر خود می باشد و سبب استقرار مستقرین می گردد، ولی تفسیر این ظهورات در مقام باطن آن است که آن مسافر الی الحق بالحق فی الحق اول حرکت از مقام جسم نموده و ناظر بر کواکب شد و رتبه کواکب مقام جسم شریفش بوده اقتدار و ربوبیت را در آن مقام یافته بعد از آنکه قمر را مشاهده فرمودند طلعت محبوبه در مراتب نفس هابون ادراک کردند و لهذا فرمودند این است ربوبیت حق و چون از مقابل نفس خود صاعد شدند و ملاقات شمس را نمودند که رتبه نبوت خویش بوده باشد اشراق جمال مقصود خود را یافته فرمودند هَذَا مَقْصُودِي وَ چونکه از رتبه نبوت نیز صاعد شد قدم شریف بر کشور فؤاد گذارده ظهور توحید و الوهیت رب مجید را عارف شد لهذا فرمودند رو کردم بروئیکه باقی است و معنی كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ در حق حضرت او ظاهر و اوست که خلق فرموده سموات ربوبیت و اراضی عبودیت را و پسندید است این معرفت را و ما نسلم داریم این توحید را و نیستیم برب خود که ظهور فؤاد است مشرک یعنی اسماء و صفات را که تجلیات شمس ۲۰ نبوت و قمر ولایت بوده شریک باو نمی گردانم زیرا که کمال التوحید فی الصفات عنه می باشد این بود فتنه معرفت، اما فتنه دوم انداختن جنبایش بآتش نمودی بود و در آن مقام مأمور بدعوت نمود لعین گردیده تا آنکه آتش شدید افروختند و چونکه نزدیک آتش نمی توانستند رفت از شدت حرارت لهذا مجتبی بر سر پا کردند و حضرت ایشان را وحید ۲۵ بر سر دار کشیدند غلغله و ولوله بر سران ملکوت اعلی اوفتاده در پیشگاه

دوم آنکه از شجره مبارکه ندا و تکلم صادر شد و احکام صادر نموده و
 دو معجزه مجتبر حضرت موسی کرم فرمودند ولی گوساله بجز صدائی بیش نداشت
 و تکلم ننمود و تصرف در احدی نکرد، سیم آنکه حضرت موسی علیه السلام
 نبوت و عصمتش بر ایشان ثابت شد و ایشان بایست خبر از ظهور بعد
 بدهند و جناب هرون را وصی گردانید هرگاه گوساله حق بود اول من
 آمن باو بایست حضرت هرون بوده باشد و حال آنکه ایشان معرض
 و منکر بودند، چهارم آنکه مسئله بداء از رکن ایمان ایشان بوده و همین
 که ده روز تعویق افتاده نبایست^(۱) از امر نبوت بان عزم بر کردند و
 حال آنکه مکرر بداء در امر حضرت موسی علیه السلام دیده بودند خداوند
 ۱۰ حفظ فرماید چهارم از فتنه، و چون حضرت موسی تشریف آورده قوم را
 چنین دیکه تغیر زیادی فرمودند تا قوم ثانیاً ایمان آوردند و توبه نمودند
 و توبه ایشان آن بود که آن کمائی که گوساله پرست نشد بودند شمشیر
 کشید و در میانه گوساله پرستان افشاده و اینقدر کشته که خداوند
 راضی شد و حکم الله چنان بود که گوساله پرستان دست بر روی دست
 ۱۵ نهاده و گردن تسلیم کشید و نفس بآه کشیدن نکشید تا خداوند از قتل
 ایشان راضی شد این بود اجمالی از منصل احوال يك فتنه موسی و
 لکن فتنهای بسیار در دوره هر يك از انبیا بوده مثل حضرت موسی
 فتنه نیه و فتنه گذشتن از بجز و فتنه ظهورش و فتنه غیبت و فتنه حبس
 اصحابش و فتنه حکم جهاد با گروه مخالف و هکذا فتنهای بسیار بوده و
 ۲۰ این گونه فتنها بجهت رعایا بوده بر نیکان^(۲) بر سیل فضل و بر بدان
 بر سیل عدل و فتنها بر نفس خود نیز بر سیل فضل من الله داشته
 مثل حضرت خلیل الرحمن که در چهار مرتبه متغیر شدند، یکی در معرفت
 باری تعالی بوده که کواکب و قمر و شمس را دیکه اول را ساجد شد و
 ۲۵ فرمودند که هذا ربی و چونکه اعلی از آن را که طلوع قمر بود دیکه فرمودند

(۱) هذا هو الظاهر، گا: بداء، آست، نا: بدانب، (۲) گا: نیکون،

از جهت حضرت او از بهشت در رسید، فتنه چهارم در مالش بود چونکه آن بزرگوار گوسفند زیاد داشت و در بیابان نیز منزل اختیار فرموده چونکه در آبادانی راهش نمیدادند و نمرودیان ملعون از شهر بیرونش نمودند خلاصه آن خلیل حضرت حق شکر بسیار می نمود بعضی از ملائکه در درگاه رب جلیل عرض نمودند که بار الها خلیل تو شکر بسیار نورا میکند نمی دانیم شکر نورا می گوید یا شکر نعمت را منظور دارد . خطاب در رسید که بروید و امتحان نمائید، چند ملک آمد بر سر راه آن نخل وادی محبت ایستاده و این ذکر را خواندند سُبْحَ قُدُّوسَ رَبَّنَا وَ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ، چونکه این ندای خوش الحان بگوش هوش ۱۰ آن نشنیده آب محبت رسید صبحه کشید بیهوش گردیدند چون بهوش آمدند فرمودند ای کسانی که نام محبوب مرا یاد کردید يك دفعه دیگر ذکر فرموده تا آنکه این فن خسته را روانی و این دل مشتاق را حیاتی حاصل آید ملائکه فرمودند که ما مزدوران می باشیم مزد گیریم و کار نمائیم آن سلطان کشور محبت فرمودند که يك ثلث اموال خود را بشما دادم ۱۰ ملائکه ثانیاً ذکر خود را تکرار فرمودند ایضا حضرت خلیل بعد از بخود شدن و بخود آمدن طلب نمود و ایشان مزد خواستند يك ثلث از اموال خود را داد تا سه دفعه جمیع اموال خود را دادند دفعه چهارم طلب نمود ایشان مزد خواستند خود را بغلابی ایشان داد چونکه ملائکه اخلاص و محبت آن شهریار خطه فنا را دیدند عرض کردند که ما ملائکه ۲۰ می باشیم و از انسان نیستیم و از پی امتحان حضرت تو آمدیم حقا که جناب تو سرمست از شراب چهره محبوبی نه بنده نعام حضرت معبود این بود فتنه چهارم که بجهت آن خلیل ملک وحدت روی نمود، و این چهار فتنه لابد از برای هر تنی از رتبه نبوت گرفته الی مقام رعیت در کاری باشد و ثمره فتنه آن است که نفس سالک چشم از حدود مراتب ۲۰ وجود پوشید تا آنکه بنقطه وجود خویش فائز گردند و بسر منزل مقصود

حضرت ربّ العزّة بعرض عجز رسانیدند که بار الها در جمیع روی زمین
 یک بنده داری که تورا دوست می دارد و او را هم باین ذلت کبری
 مشرکین بنو بنار عداوت می خواهند بسوزانند آیا دریای غیرت تموج در
 نصرت این مظلوم نمی کند خطاب ربّ العزّة در رسید که ای ملائکه
 ۵ مقرب در درگاه عزّت من بروید نزد خلیل هرگاه از شما نصرت خواست
 . او را نصرت نمائید، چون بفرمان ربّ جلیل حاضر در نزد خلیل آمدند
 هر یک عرض نمودند هرگاه تورا فرمان بوده باشد بفرمائید تا آنکه این
 قوم را هلاک نمائیم و جنایت را از سوختن برهانیم آن مشتاق سار محبت
 فرمودند مرا با نصرت شما کاری نیست بلکه مرا با محبوب من وا گذارید
 ۱۰ هرگاه جناب او از برام سوختن خواهد زیستن نخوام و اگر او نخواهد
 که تواند مرا بسوزاند، هر چند ملک موکل بارض الحاح نمود که دستور به
 تا آنکه ارض را فرمان دهم باذن الله تعالی این قوم را بخود فرو برد اذن
 نفرمودند هم چنین ملک موکل بآب التماس نمود که قوم مشرکین را غرق
 نماید اجابت نفرمودند تا آنکه در آخر وقت حضرت حزقیل امین عرض
 ۱۵ نمود هَلْ لَكَ حَاجَةٌ فرمودند أَمَّا بِكَ لَا، (۱) پس جناب ایشان را بآتش
 انداختند خطاب حضرت ربّ العزّة در رسید که يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا یعنی
 ای آتش باش بر خلیل سرد، چنان سرد گردید که نزدیک بود آن بزرگوار
 قالب نمی کند پس خداوند عزّت فرمودند وَسَلَامًا پس آتش سلامت
 شد چنانچه گلستان گردید و لکن تفریق بین حکم اول و ثانی کمتر از چشم
 ۲۰ بهم زدن بود و ذکر برودت ظهور عبودیت بوده و طلوع شمس سلامت
 اشراقات جلوه ربوبیت بوده این بود فتنه جان شریفش، اما فتنه سیم در
 باب فرزند گرامیش اسمعیل بود که حکم الله در باب ذبح او در خواب
 صادر شد و لهذا فرزند خود را بنای قربانی برده و دست و پای تسلیم
 ۲۵ او را بر سر محبت بسته و نیغ فرمان بر حجر مبارکش کشید تا آنکه خدا

الله و اشهد ان محمداً رسول الله حكم طهارت و اسلام بر او ميشود ولي
 ظهور ولایت رحمت خاصه می باشد و تفریق بین اهل ظاهر و باطن
 می نماید زیرا که معنی صراط و میزان رتبه ولایت می باشد همچنانچه در حق
 حضرت ایشان وارد است كه السّلام عليك يا نعمة الله على الأبرار و
 نعمته على النّجار و السّلام عليك يا قسم الحجة و النار و لهذا لباس فتنه
 در پوشید و آتش امتحان را افروخته تا پاك و ناپاك را از هم جدا نماید
 لهذا آنچه در گمان مردم بود بر خلاف آن ظاهر شدند مثلاً گمان
 سلطنت می بردند كسوت ذلت پوشید احتمال بروز سیف و جلوه قهر
 میدادند دست برم گذارده و كمرند حلم بر میان بسته غالب بر ظالمین
 ۱۰ و جبارینش فهمید بر عكس آن مظلوم و اسیر شد و طلب نصرت نموده
 و سبب ظاهره این اوضاع آن شد كه روزی رسول خدا با شاه ولایت
 خلوت فرموده و خبر از امور آید میدادند كه ای علی جبرئیل امین مرا
 خبر دادند كه بعد از تو حرف اول از حروف نقی غصب خلافت نماید
 و حرف دوم نصرت او را نماید و تو را دست بسته بچید آورند و چنان
 ۱۵ و چنین نمایند تا به در غصب در بوده اخبارات را شنید از برای اهل
 خود خبر برده چونكه حضرت رسول را صادق می دانستند لهذا بعد از
 غروب شمس نبوت حرف اول ادا نموده و چونكه اصل نقطه شجره نقی
 بودند لهذا بحكم كل شيء يرجع إلى أصله و الخبیث مع الخبیث یهول كل
 شؤونات نقی حول او جمع گردید و ولی امر او حرف ثانی شد بحكم الأقرب
 ۲۰ فالأقرب و شاء ولایت مشغول بفسیل و تكفین و تدفین محبوب خود
 گردید چونكه بغیر از آن در آن وقت كاری نداشته و دیگران هم در
 صدد مطلوب خود كه حب دنیا و رباست آن بوده بر آمد و در سفینه
 بنی ساعد جمع آمد و فرار خلافت را نظر بر مصلحت دید امت با هم
 حكمت بجهت حرف اول مقرر داشته بدو دلیل ظاهر و يك دلیل باطن
 ۲۵ اما دلیلیّن ظاهرین آنكه گفتند ابو بكر ریش سفید و بزرگ اصحاب رسول

واصل شوند مثلاً تخمه خربزه اصل خربزه می باشد هرگاه او را کشتند
 اصل تخمه که ذات خربزه باشد در اسماء و صفات خود که ریشه و برگ
 و ساق و شاخ و گل و کالک [باشد] کم شود تا آنکه خربزه برسد و تخمه آن
 در باطن آن کامل گردد و خربزه را چید و بخورند و تخمه آن را که اصل
 اوست نگاه دارند پس مراد از کشتن ظهورات او بوده بعد از آنکه
 ثمره خود را که خربزه بود داده سائر اسماء و صفات او مرفوع گردیده
 مثل بوته^(۱) او را بکنند یا بسوزانند و با حیوان بخورد پس مراد از
 کال التوحید نفی صفات می باشد این است که تخمه خربزه ثانیا تخمه
 گردد در رتبه نیات و در رتبه انسان از عالم اَللَّسْتُ یَکُم که ذرّ اولی
 ۱. بوده بعالم لَمِنْ اَللَّه که نشأ آخر است برسند و فتنه در نباتات
 چیدن برگهای زیادی و گلهای فضول و کالکهای متعدد هست تا آنکه
 یک خربزه کامل گردد هرگاه شخص علم و بصیر بوده باشد حزنی و
 افسوسی بجهت دفع این فضولات نخورد بلکه مسرور گردد ولی هرگاه
 جاهلی ناظر گردد چون و چرا نموده که چرا برگها و گلها باین مقبولی
 ۱۰ و کالکها باین فشنگی را می چسبند نمی داند که اگر اصلاح نکنند و کالکهای
 متعدد را بچینند یک خربزه کامل نمی گردد، خلاصه آنکه فتنه و امتحان از
 جهت جمیع نفوس از انبیا الی رتبه رعیت در کار می باشد چنانچه ترک
 اولای کل انبیا معروف می باشد مثل حضرت آدم و فتنه اکل گندم
 و هکذا جمیعاً مسخّر گردیدند و خداوند باید نرخم فرماید زیرا که در باب
 ۲۰ فتنه حضرت یوسف که خداوند فرمودند اِنَّ الْفِتْنَةَ لَا مَارَةَ بِالسُّوءِ اِلَّا
 مَا رَمَتْ رَحْمَتِي خداوند بفضل و کرم خود جمیعاً حفظ فرماید^(۲)، سخن در
 فتنه شاه ولایت بود که بعد از رحلت حضرت رسالت پناهی شامل
 مسلمین گردید نظر بآنکه ظهور نبوت رجعت عامه می باشد و شامل اهل
 ۲۱ ظاهر و باطن می گردد و بهمین اقرار لسانی که بگوید اشهد ان لا اله الا

(۱) تا: بوته، (۲) کذا: و عبارت اینراست،

حُجَّت میباشد و مراد از دوزخ و شجره خبیثه نقطه نفی است که ضد نقطه اثبات میباشد و چونکه در دوره نزول دولت بجهت ظالمین است و سبقت میگیرد حرکت نقطه نار بر نور بجهت کثرت آن بحکم اکثرم المشرکون و الکافرون و الظالمون و الناسفون و لهذا نقطه نار قوه گرفته و بمحل رسول آمد و پای ظلم و طغیان بر منبر عدل و داد حضرت رسول هاشمی گذارده و طلب بیعت از مردم نموده فوج فوج نفوس خبیثه مثل بوزینگان بر گردش بر آمد و دست بیعت دادند شرکا را ثابت نمودند بعد از آن شاه ولایت فرید و وحید اجزاء قرآن را جمع نموده و در گوشه ردا نموده بمحجّد تشریف فرما گردیدند پس مردم را بانگ زده فرمودند آیا من پسر عم و داماد و وصی رسول خدا نیستم و این قرآنی است که پیغمبر من وصیت فرموده که جمع تمام و بر شما بخوانم، حرف ثانی نفی فریاد نمود که یا علی زیاده بر این سخن مگو زیرا که آنست رسول الله وصی تعیین نموده اند و قرآن حرف ثالث نفی ما را تکلیت می کند پس احدی آن سرور را نصرت ننموده آجناب نیز فخر فرمودند و ۱۰ فرمودند دیگر این قرآن را نخواهید دید. الی آخر الزمان که ظهور قائم آل محمد علیه السلام میباشد پس بمنزل تشریف بردند و در بر روی خود بستند و نشستند بعد از آنکه شجره خبیثه استقلال نمود طلع نمود که کبله طیبه اثبات را در ظل حکم خود در آورد لهذا حرف ثانی نفی را با جمعی از جنس خودش را بدر خانه شاه ولایت فرستاده که جناب ایشان را ۲۰ بمحجّد آورند بجهت بیعت با حرف نفی جناب ایشان ابا نمودند پس کردند نسبت بایشان آنچه کردند صعه قلم حیا میکند از ذکر آن، بعد از آن سرور مظلومان شبها دست حساین را گرفته و چادر عصمت بر سر بنوعه احمدی نموده و بمنزل اصحاب و مدعیان محبت اشریف برده اظهار مظلومی خود و غلبه اعدا را کرده و طلب نصرت از ایشان نموده بعضی ۳۰ سکوت اختیار نموده لأجل ضعف خود و برخی بر مظلومی آن سرور

الله می باشد و علی کم سن و بسیار شوخ هست؛ دوم آنکه اجماع اُمت در حق ابوبکر زیاده میشود و رسول الله فرموده است لَا تَجْمَعُ أُمَّنِي عَلَى الْخَطَا و دلیل باطن آنکه قلوب مردم بابو بکر زیاده مایل است بحکم آنکه

بیت

ناریان مر ناریان را طالبند • نوریان مر نوریان را جاذبند

و این قاعده کلی میباشد که بوم قیامت که گردید و میزان بر پا شد و صراط مهتد گردید و جنت و نار ظاهر شد و خلق از قبور خود حشر شدند البته احوال اهل جنت و نار معلوم گردید هر يك در منازل خود مقرر^(۱) گردند الا ماشاء الله و مذکور گردید که مراد از قیامت این عالم ظاهر شدن حجة الله است که بکلمه آنکه لسان الله میباشد حساب کل کشید می شود و آن کلمه آنست که می فرماید إِنِّي أَنَا الْكَافِي وَمَا دُونِي خَلْقِي إِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ثُمَّ تَشْكُرُونَ و بیان آنکه ذات مقدس رب ازل منزّه و مقدس از ذکر کل اسماء و صفات می باشد بمنزل اسم یا ظاهر و یا باطن و یا متکلم و امثال آن ذکر گردید در باب معرفت توحید و معلوم شد که جمیع این اسماء که در مقام اشاره و بیان است بجهت حجت ظاهره است که منسوب الی الله میشود بمنزل نسبت کعبه و لهذا جمیع اسماء و صفات خیر مبدأ و منتهایش از حجت علیه السلام میباشد بمنزل آنکه در زیارت جامع کبیر می فرماید ان ذکر الخیر کتم اصله و فرعه و معدنه و منتهاه میفرماید در باب حساب خلق ایاهم الیکم و حسابهم علیکم و در باب ظهور نور ۲. الله فی السموات و الارض حضرت خداوند در قرآن مجید میفرماید وَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّكَ^(۲) و ایشان می فرماید و أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِکُمْ و از این قبیل بیانات در آثار ائمه علیهم السلام بسیار است و بدلیل توحید هم ثابت گردید که جمیع اسماء کالیه مرجعش بنقطه نفی میگردد ۳. پس مراد از میزان و صراط و جنت جمیعاً معرفت و محبت و تسلیم امر

(۱) کذا، و الظاهر: مستقر (۲) کذا؛

- لَنَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا و منصوص از آیه شریفه إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا همین مقام میباشد، اما ظلم دوم آنکه شاه ولایت میخواستند که سر قرآن و معنی ولایت را بر مردم ظاهر فرمایند قبول نمودند و بظاهر احکام متعبد شدند الی یوم ظهور قائم علیه السلام که نقطه توحید طالع گردد و معنی امرنا واحد ظاهر شود، خلاصه اولیاء خواهانندی در هر دوره مقصودی در این ملک ندارند بجز آنکه نفوس مستعد را جذب بعالم وحدت نمایند و مراد از اظهار امر نمودن که مکرر اولیاء می فرمایند که اگر بفلان عدد انصار داشتیم امر را اظهار می فرمودیم مقصود نیز همین طلوع شمس وحدت بوده پس هر حجتی بجلوه ظاهر گردد بعضی بتجلیات جمال از افق رحمانیت ۱۰. مُشْرِق و گروهی بتظاهرات انوار جلال ظاهر لهذا حضرت امیر المؤمنین و الموحدین بجدیه جلال ظاهر بودند و بعد از دوره ایشان حضرت حسن علیه السلام فرزند ارجمند آن محبوب لعل ایمن بطلعت جمال و صبر و حلم مطررز گردید و جمعی از فتنه ایشان بنار جهل خود سوخته مثل آنکه من بعد از آنکه بواسطه عدم ناصر و غلبه اعداء ظاهر به معاویه ۱۰. علیه الهاویه صلح فرمودند بعضی بی ادبانه از مدعیان محبت زبان بشانت و دست باهانت گشوده بحدی که جا نماز از تحت قدم شریفش کشیدند و گفتند ای کاش تو را فاطمه نژاد بود تا این ذلت بجهت ما بواسطه شما حاصل نمیگردید خلاصه آنکه آن بررگوارا اذیت بسیار نموده مکرر زهر سم داده تا آنکه شهید گردیدند، اما فتنه جناب سید الشهداء و ۲۰. سلطان وادی کر بلا خارج از عهد ذکر و بیان است و قلم از عهد تحریر آن بر نمی آید و ظاهر امر ایشان بین الناس معروفست ولی سر امر حضرت ایشان آن بود که چون حامل رکن رابع که مقام قضا بوده باشد بودند شأن ایشان تمام عبودیت و فعا بوده و لباس حمراء خلعت بر هر هیکل هابون ایشان مقرر گردید و لهذا همینکه انصاری که مستعد بزم محبت بودند در تحت این فلک قمر بهم رسیدند سرو محبت قائم فرمودند ۲۰

گریسته طائفة عذر خواهی نموده که یا سیدی ما ضعیفیم و تاب این فتنه نداریم، هر ما ترحم فرما قلبی مدعی نصرت شد آن بزرگوار وی فرمودند که هر کس بخواند مارا نصرت نماید چند شرط دارد یکی آنکه نصف سر خود را تراشید و دستهای خود را بالا نموده و شمیر خود را بر روی عبا بسته و پاهای خود را برهنه نموده بدره خانه من حاضر شود تا من امر الله را ظاهر گردانم زیرا که من همان علی هستم و شمیر من همان شمیر است ولی چونکه حضرت رسول بن وصیت فرمودند که اگر چهل نفر ناصر داشته باشی اظهار امر الله نما و الا ساکت بنشین و من تخفیف بشما دادم بیست نفر جمع شوید اگر نمی شوید بهشت نفر نیز راضی از میان خود ۱۰ هزار نفس میم که در رحم غدیر بآن جناب بیعت نموده هفت نفر موحد که منقطع الی الله بوده باشند بهم نرسید و بدر دولت سرای آن مظلوم حاضر نشد الا چهار نفر بروایتی ایشان هم نا تمام، پس این میباشد جوهر گیری خلق که باقی نماند الا خلقی قلیل که فرمودند وَ قَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِی الشُّکُورُ و فرمودند وجود مومن اعز از کبریت احمر میباشد، اما در باب ظلمهائی ۱۰ که بجهت احتجاب خلق پشاه و لایف رسید یکی آنکه این قدر کور بودند که تمیز میان نطفه نور با ظهورش از نطفه نار نداده تا آنکه باید حضرت ربالت تعیین فرماید و یا وجود این هم بعد از قبول انکار و رزق بَعْرِفُونَ نِعْمَةَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا بُدند هرگاه مردم انصاف داشته باشند و نظر بنواد خود نمایند و اهل حق را الله طالب گردند محتاج باین رسول الله نمی شوند زیرا که امر حق اظهر من الشمس میباشد بنفسه ولی آنها بیکه کورند بعد از نص هم غره کوری ایشان ظاهر می شود چنانچه شد بر خلاف اهل دینه که بدون نص^(۱) هم مجذوب می شود نظر بآنکه فوادش حق بین میباشد همینکه الله حرکت نمود کشف حجاب ابائیت از مرآت فواد نمود ۲۴ البته طلعت حق چهره نمائی فرماید و این است معنی الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا

(۱) و فی الأصل: نفس.

جناب عباس ایجاد استقامت در افتد سائر احباب فرمودند، اما فتنه دوم آن بود که بعد از استقامت ایمان بحر فضل آن سرور بتجوج آمدن نظر فرمودند بر افتد ایشان دیدند که بعد از تفریق از آن مجلس تنزل از عالم قرار نموده تزلزل در استقامت ایشان خواهد بهم رسید و لهذا بهر فضل بر اصحاب خود در میانه دو انگشت جنت عالم ملکوت را درین ملک بحسب مام علیه بر ایشان نمودند و ایشان سر مست باشتیاق رسیدن بالا جنت شدند تا از صدمه تعلق از این عالم فارغ گردند ولی این ظهور جنت بجهت ضعف نفوس بعضی از اصحاب بوده و الا هرگاه در جنت فؤاد که جنت توحید است بسیاری بودند محتاج بجهت حور و ۱۰ قصور که جنت نفس است نمی شدند بمضمون آنکه (ع)، تو زاهد حور خواهی از قصور هست، و در جنت فؤاد او بجز نور بیضاء محبت دیگر بهم نمی رسد چنانچه حضرت شاه ولایت میفرماید إلهی مَا عَبْدُكَ خَوْفًا لِتَارِكَ وَلَا طَمَعًا لِحَبْلِكَ بَلْ وَجَدْتُكَ أَهْلًا لِلْعِبَادَةِ یعنی بار الهی عبادت حضرت نورا نه از خوف از نار تو میگویم زیرا که این عبادت غلامان است و شرک میباشد ۱۵ بسبب آنکه فخر نورا عبادت کرده ام که صفت نیست و در نزد محبت موحد صفات مذکور نیست و همچنین حضرت نورا عبادت نمیکنم بطبع جنت تو زیرا که این کار مزدوران است بلکه نیست عبادت من نورا الا لأجل اشتیاق تو پس عبادت عاشقان منزّه از ذکر خوف و طمع میباشد، خلاصه جناب سید الشهداء علیه السلام اشراق نور محبت را در مقام عبودیت ۲۰ خَالِصًا لِرُوحِهِ الْمُتَعَبُّوبِ در آن بوم عرض بر افتد کُلِّ موجودات نمودند از رتبه انسان که اول حجت ایشان جناب سید سجّاد بوده و بعد از آن حضرت عباس از مردان و از زنان اول حجت علیّا جناب زینب بودند الی رتبه تراب گرفته سراً و جَهْراً قبول نمودند الی بوم القیّمة که در ذکر عبودیت باقیست که میفرماید فَأَتَّبِعْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَنَّكَ الْيَقِينُ ۲۵ و یقین تفسیر بقیامت شد است چنانچه ذکر نمودیم، پس آنچه که ذکر محبت

و نداء با اهل النساء ها بشری بسایات جذب در داده و خط نیستی بر
 جمیع انماء و صفات هستی در کشید و امر الله را ظاهر فرمودند و واقع
 گردید آنچه واقع گردید که فلم حیای کند ولی چونکه مقام ولایت بود حکم
 جهاد مرفوع و سَرِ اختیار و محبت در کار و لهذا در لیلۀ عاشورا فرمودند
 باصحاب خود که هرکس فردا با من بوده باشد بغیر از علی کشته میشود
 و هرکه دوست میدارد شهادت و فناء نماید و هرکس ضعیف می باشد
 برود و لهذا ضعیفا فوج فوج سوار شد با حزن و گریه وداع نموده رفتند
 و هرکه اهل محبت و فنا بوده باقی ماندند بعد از آنکه همه قبول کردند
 آن سلطان کشور محبت دو فتنه نیز بر ایشان ظاهر فرمودند یکی آنکه
 باصحاب فرمایش فرمودند شما هم بروید زیرا که کسی با شما کاری ندارد
 بلکه مراد این کفار باطنی و مُسَلِّمان ظاهری بجز قتل موف دیگر چیزی
 نیست حتی بجانب عباس هم فرمودند ای برادر تو هم دست عیال مرا
 گرفته از این بیابان پر هول بیرون بر جناب عباس الحاح نمود که ای
 پادشاه مظلومان مرا از فیض حضور خود محروم مفرما و از درگاه عزت
 ۱۵ خویش مران پس از عجز و التماس بسیاری دعوت آن جوهر محبت را بر
 سیل فضل قبول فرمودند و جناب عباس اول کسی بود که قبول
 اشراقات نور ربوبیت آن رب محبت را نمود زیرا که جناب سید الشهداء
 سماء محمد و جود بوده و ارض ظهورش فؤاد برادر گرامیش بوده و سایر
 از اصحاب و فاعل جناب علی اکبر و جناب فاسم و حبیب بن مظاهر
 ۲۰ بحسب مقاماته مستفیض از نور تجلیات عبودیت جناب عباس شدند و در
 هر زمان حکم الله برین نفع بیضا بجاری گردید مثل جناب رسول الله
 سماء بودند و فؤاد ایشان شاه ولایت ارض اراده بوده و نظر خاص
 رسول الله لا یزال بر آنجناب بود زیرا که نفسی در عالم امکان اقرب از
 آن سرور بآنحضرت نبوده پس بحکم الْأَقْرَبُ فَلَا اقْرَبُ وَ السَّائِقُونَ
 ۲۵ السَّائِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ حقّ فضلی داشته خلاصه بعد از استقامت

و لهذا زیارت آن بزرگوار بر کل خلق اولین و آخرین من الانبیاء الی
ذره تراب واجب شد و حدیث می باشد که مَنْ زَارَ الْحَسینَ فِی قَبْرِهِ
کَمْ زَارَ اللَّهَ فِی عَرْشِهِ و ظهور الله همان ظهور رحمانیت حسینی است که
بر عرش عطا مستوی میباشد و اعطاء کل ذی حق حق می نماید
چنانچه حدیث میباشد که در بوم قیامت لوی شفاعت کل خلق بدست
آن سرور می باشد زیرا که لوی محبت اوست که از مشرق تا مغرب
وجود را پرموده است چنانچه در حش فرموده اند مَنْ بَکَى أَوْ أَبْکَى أَوْ تَبَّکَى
وَجِئْتُ لَهُ الْجَنَّةَ و لا بُد جمیع خلق بر آن سرور می گریند ولی گریه مردم
بر آنجناب بر دو قسم است قسمی گریه مردان است و قسمی گریه زنان اما
۱. گریه مردان گریه سرور است که دوست می دارند که تعلقات را از خود
بریزند و مجرد گردند و شهد معنی وَفَّاءٌ فِی سَبِيلِكَ فَوْفَى لَنَا در یابد
و میگویند قِیَاسُ بِنِی کُنْتُ مَعَكُمْ فَأَفُوزُ فَوْزًا عَظِيمًا صدق می گویند نه تعارف
زیرا که دانسته اند که مادامیکه اعراض طلعت وجود را که احجاب نلکه
بوده من العقل و النفس و الجسم و شؤوناتهم از چهره فؤاد دور نمایند
۱۰ حلاوت محبت را که مقام فناء فی الله است درک نخواهند نمود چنانچه
جناب سید الشهداء علیه السلام در مقام (۱) محبت خرق جمیع احجاب را نموده
و در مقام عبودیت از کل شؤونات انانیت گذشته و من بعد از آنکه هزار
و نهصد و پنجاه زخم بر جسم مبارک او رسید سر مبارک او را از بدن
لطیف مقطوع ساختند باز هم راضی نشدند که هیکل ایشان بدان کیفیت
۲۰ باقی بماند بلکه راضی شدند که در زیر سم ستوران در هم خورد گردد و
یا خاک و خون آمیخته شود تا ذکر می از هستی آن باقی نماند و لهذا تربت
آن محبوب معطر و باعث شفاء امراض و معبود عباد گردید و در نماز
مسحوب شد که نگاه خود را بر مهر نماز نمایند که ذکر عبودیت و فناء آن
۲۴ سرور می باشد که ای عباد چنین عبودیت فناءید پس گریه مردمان از جهت

و عبودیت و فنا در این دوره از این سلاسل شیده می شود جمیعاً در جنت بهشت حسینی مذکور می گردد مثلاً اعلای این شهادت در آن یوم بود و ادنای آن شامل حال آن جاروی می شود که خدمت مجلس ذکر محبت و تعزیه حسین علیه السلام میکند یا کبریته که آتش می دهند بجهت افروختن هیزم که در مصرف تعزیه آن سرور مصروف می گردد و جمیع مراتب وجود از یوم ازل که ذکر شهادت آن سلطان عاشقین و پادشاه عابدین گردید الی یوم النبیّه بر آن مظلوم گریستند و تعزیه داری نمودند و مستحق جنت بحسب مقامه شدند از انجاست که در روایت رسیده که در یوم عاشورا هر سنگی که از زمین بر داشته می شد خون از تحت آن نمایان می گردید و هر برگی که از درخت می چیدند قطره خونی از او ظاهر می گردید و الله حدیث صدق و حق است ولی در نزد اهل فؤاد سر آن مشهود است لا غیر هم پس گفته می شود که هرگاه مراد شهادت و عبودیت آن امیر عباد نبود هر آینه کاف کن بنون فیکون مقترن نمی گردید و شاهد محبت در مذاقی موجودات چشمه نمی شد چنانچه که خداوند ۱۰ می فرماید وَ مَا خَلَقْتُ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ و اَوَّلُ الْعَابِدِينَ سِرّاً جناب رسول بوده در رتبه مشیت و جبراً در مقام قضا جناب سید الشهداء علیه السلام بوده و از انجاست که رسول الله را عبد الله میخوانند و سرور ایشان را ابو عبد الله می نامند و جناب رسول صلی الله علیه و آله در حق ایشان با ثمره فزادی می فرمودند لَعَمْرُكَ لَيَحْيِيَنَّ وَ جَسَدُكَ جَسَدِي ۲۰ چونکه ثمره فزاد که عبودیت است تمام آن در مقام جسم ظاهر می شود که مرتبه چهارم از مراتب وجود است که اَوَّلُ مَشِيَّتٍ است که عبودیت خود رسول بوده باشد، دوم اراده عبودیت جناب امیر مؤمنان، سیم قدر عبودیت جناب حسن، چهارم قضا که مقام بنامیت فعل است عبودیت حسین است و چونکه عبودیت جوهر آن ربوبیت می باشد و لهذا از انجاست ۲۵ که ربوبیت حسینی علیه السلام ظاهرتر است بر عباد در مقام جذب و محبت

در نهایت فصاحت کلام و بلاغت معنی ادا فرمودند که حاضرین در مجلس گواهی دادند که گویا امیر مؤمنان بر منبر کوفه بالا رفته و خطبه ادا می فرماید بعد از اتمام خطبه که شامل حمد و ثناء حضرت اقدس و درود و صلوات بر انبیا و جد اطهر خود بوده فرمودند ای کافر جاحد رسولی نی شود مگر دروغگو و ذلیل نیست نفسی مگر خائن حمد خداوندی را سزاوار است که آیه تطهیر از کل رجس در حق ما اهل بیت نازل فرمودند و پس است ما را گواهی حضرت خداوندی و اما شهادت مردان ما و اسیری زنان ما فی سبیل المحبوب فخر ماست و مصیبت ما خانواده را قدیم، خلاصه جلالت قدر و عظمت شأن ایشان نه آن است که ۱۰ یوصف در آید و جمیع ایشان راضی بقضای محبوب خود بوده حتی اطفال ایشان لله حرکت می نمودند اگرچه شیر خواره بودند ولی اسنان فطرت ایشان گویا بود بمثل آنچه که در حق جناب علی اصغر معروف است که هنگامی که حضرت شاه غریبان و سلطان مظلومان در میدان میکه و تنها در مقابل لشکر کفار ایستاده می فرمودند هَلْ مِنْ نَاصِرٍ بِنَصْرِ آلِ مُحَمَّدٍ ۱۰ اَلْخُتَّارِ احدی در آن بیابان نبود که دعوت آن وحید امکان را لیک بگوید جناب علی اصغر در گهواره بگریه افتاده و خود را بر زمین انداخت حضرت امام بحق و علم ولایت مطلع از طلب اذن شهادت خواستن آن طفل معصوم گردید لهذا تشریف آوردند بدر خیام و فرمودند که این طفل را بمن دهید تا آنکه او را سیراب نمایم پس فتدافه آن بلبل بچه را بر روی دست گرفته فرمودند ای قوم هرگاه بزعم شما من کافر این طفل که بفانویں جمیع مذاهب معصوم می باشد باو رحم نمائید و یک شربت آب بلب خشک او بچشانید ملعونی که او را حرمه می گفتند نیز سه شعبه را بر چله کان گذارده حلقی نازک آن طفل را هدف نیز بلا نموده نیز از حلق شریفش گذشته و بازوی مبارک پدر را هم در ده شاه مظلومان نیز کین را از خنجر ۱۰ لطیف نور دیده خود کشید و اشک التفات بدور چشم هایون گردانید

فنا شدن است و رسیدن بکشور عشق همچنانچه شاعر درحق موجد عشق عاشق جناب سید العاشقین می گوید

عشق گفتا زودتر زو شب رسید . عقل گفت آهسته تر زینب رسید ،
ولی گریه زنان بجهت آن است که چرا تعلقات من از دستم میرود چونکه
مقام زن^(۱) اصل در تعین و تقید می باشد و لهذا هر یک باقتضای اصل
خود حرکت نمایند بمضون آنکه ، از کوزه جان برون تراود که در اوست ،
ولی نه هر که ریش دارد مرد است یا هر که گیس دارد زنش خوانند بلکه
چشم شما بر مستی بوده نه بر اسم و صورت پرست میباشد بلکه مدرك معنی
شوید آیا ندیدید که در دشت امتحان کریلا مادر وهب چه مردانگی کرد
۱۰ و مردان ریش دار کردند آنچه کردند که فلم حیا می کند از ذکر آن و
از جمله زنان عالم علیا جناب زینب بود آیا نشدید که چه بار گران
محبتی بر دوش کشید که احدی بجز معصوم طاقت نمی آوردند ذکر عظمت
امر ایشان متزه و مقدس از فهم این خلق میباشد و آنچه ذاکرت ذکر
محبت نسبت بعلیا جناب ایشان و سائر اهل بیت می دهند در مقام خوف
۱۵ و حزن و شکوه در امر الله و گیم افتادن ایشان در آن واقعه بدون
رضای ایشان جمیعاً خطا و غلط محض میباشد بلکه جنابان ایشان اهل
بیت عصمت و طهارت بودند و آیه شریفه **أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ**
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ در حق ایشان نازل و معنی **فَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ**
الْيَقِينُ در شان ایشان صادق و ایشان بودند که بر سبیل اختیار و رضا
۲۰ قدم صدق و وفا بر صراط محبت زدند و از برکت محبت خودشان افتاد
محبت را روشن نمودند و ملک را از رنجانات جذبه فنا معمور فرمودند و
فخر ایشان در ذلّت و فقر فی سبیل الله بود چنانچه در مجلس این زیاد
ملعون بعد از آنکه شهادت بسیاری نمود بیگفتن اینکه برادرت داعیه سلطنت
۲۵ داشت خدا او را بدست ما ذلیل نمود علیا جناب زینب خاتون خطبه

(۱) و فی الأصل : مرد ،

ایشان دارای کل کالات و موصوف بجمع اسماء و صفات میباشند هر کس
 بغیر از این مطلب در حق ایشان قائل بوده باشد بختیق جاهل در حق
 امام خود خواهد بود، خلاصه شمس ولایت در دوازده برج طالع گردید
 اول آن شاه ولایت بوده و آخر ایشان محمد بن الحسن العسکری بود سلام
 الله علیهم اجمعین هر کس منکر احدی از ایشان بوده باشد از ایمان بخداوند
 و تصدیق رسول الله و معرفت بکتاب الله بی بهره می باشد و محمد در نار
 اعراض خواهد بود الا ما شاء الله^(۱)، و سبب اینکه عدد ایشان دوازده
 می باشد و زیاده و نقصان نیست بچند وجه مذکور می شود اول آنکه اسم
 جناب رسول است و مطلق ارض جناب فاطمه و این دوازده بزرگوار
 ۱۰ مابین اسم و ارض ظاهرند^(۲) این یک قاعده است ولی بقاعده اسم اول رسول
 الله می باشد و ارض آن امیر مؤمنان بهمین قسم هر امام سابق اسم است و
 امام لاحق ارض آن، و بقاعده اسم مطلق امیر مؤمنان می باشد و ارض
 آن فاطمه است و ائمه ظهورات ما بینها، و مراد از اسم جهت غیب اطلاق
 می شود و ارض شهادت آن، بقانونی اسم جهت تجرد، تعبیری نمایند و ارض را
 ۱۰ جهت تعیین، و جمیع قواعد صحیح می باشد عند الله و عند اولیایه و بقاعده اول
 چهارده معصوم می شوند که جهت اسم آن هفت اسم مبارک ایشان است
 که اسم اصلی است که محمد ثم علی ثم فاطمه ثم حسن ثم حسین ثم جعفر ثم
 موسی می شود و هفت اسم دیگر مکرر این اسماء است که جهت ارض آن
 است که هفت اول مراتب سبعة فعل می شود که بمشیت و اراده و قدر و
 ۲۰ قضا و اذن و اجل و کتاب مذکور است و هفت ثانی در مقام انفعال

(۱) در اینجا یکی از دو نسخه کتابخانه پاریس که علامت آن (Suppl. Persan 1070) می باشد و در حواشی این کتاب از آن به «تأ» یعنی «نافعی» تعبیر شده غام میشود و تاریخ کتایت این نسخه در سنه ۱۲۷۹ هجری است، و باقی این کتاب ازین موضع
 بعد فقط از روی نسخه بگانه کتابخانه پاریس که علامت آن (Suppl. Persan 1071) و در حواشی این کتاب از آن به «گا» یعنی «کامل» تعبیر شده طبع خواهد شد آن
 شاء الله تعالی، (۲) و فی الأصل ظاهر نه

فرمودند خداوند این طفل من در نود جناب، نوکتر از نافه صالح نیست
 تو هستی خونبهای آن نازل فرما عذاب خود را بر این قوم، پس آن طفل
 شیر ناخورده بروی باب بزرگوار خود تبسم نموده و جان را تسلیم روست
 نکوی پدر عالمفدار خود نمود و از شربت شهادت سیراب گردید پس
 شما امر ولایت و اهل آنرا سهل ندانید و بنظر نورانیت ناظر شوید و
 استنای حضرت اورا بر عرش عطاء کُلّ ذی حقّ حقه بدانید و دفتر
 ازلیت آن سلطان قیوم و ظهورانش را در هر دَور باطنی و رُحی و در هر
 کُور بهیچکی عارف گردید و معنی تحت قُبّه حمرارا که دعا در آن ردّی شود
 بنهید و انگهی طالب زیارت و گریه با معرفت شوید تا آنکه ثمره وجود
 ۱۰ خود را ادراک نمائید، خلاصه بعد از غروب شمس حسینی طلوع شمس
 علوی گردید و لباس سجادهت را پوشید و لسان بناجات با محبوب خود
 در هر حال گشوده تا آنکه کودند بآن مظلوم آنچه کردند که بعضی از
 آنها را شنید که فلم حیا می کند از ذکر آن، و همچنین سائر از ائمه هدی سلام
 الله علیهم اجمعین هر یک در عصر خود بصفتی ظاهر و بحسب استعداد
 ۱۰ خلق امر الله را ظاهر فرمودند و انواع بلاها از دوست و دشمن بوجود
 شریفشان رسید آخر الامر بزرهر ستم جمیع را شهید نمودند ولی در واقع امر
 ایشان واحد بود زیرا که نور واحد بودند و هر یک بتسمه ظهور الله و
 نفس الله و وجه الله و لسان الله بوده و بتسمه مستقل بودند و هرگاه مردم
 قایل بودند هر یک خلقی عالمی و ایجاد سلوکی می فرمودند و سیر در ممالک
 ۲۰ الهی می دادند ولی چونکه خلق ضعیفند و بطی الحُرکه میباشند و لهذا
 طول ظهوری تا ظهوری پانصد سال و هزار و دویست و هفتاد سال
 میکشد و تغییر شریعت میشود و درین مدت ائمه مراتب ظهورات شجره
 نوحید را حفاظ هستند و لهذا یکی بظهور علوم ظاهره موصوف و دیگری
 ۲۴ بعلم باطن معمول^(۱) یکی بشجاعت مشهور دیگری بحلم معروف ولی در واقع جمیع

الله، رکن سیم و لا اله الا الله، رکن چهارم و الله اکبر مذکور است چنانچه
تخصیل آن را مرفوع نمودیم؛ خلاصه بعد از غیبت کبری حکم از قبل امام
علیه السلام آن بود که در یکی از توفیعات مبارک خود صادر فرموده بودند
که مَنْ نَظَرَ لِي [الرَّجُلِ رَوَى أَخْبَارَنَا وَ عَرَفَ أَحْكَامَنَا وَ كُنَا إِلَى
. ان قال روحی فداء فهو حاكمٌ مِن عِنْدِنَا عَلَيْكُمْ بِأَمْرِ الشَّيْعَةِ مِنْ أَتْبَعِهِ
فَهُوَ تَابِعُنَا وَ مَنْ رَدَّ عَلَيْهِ فَقَدْ رَدَّ عَلَيْنَا وَ مَنْ رَدَّ عَلَيْنَا فَقَدْ رَدَّ عَلَى رَسُولِ
الله وَ مَنْ رَدَّ عَلَى رَسُولِ الله فَقَدْ رَدَّ عَلَى الله وَ مَنْ رَدَّ عَلَى الله فَأُولَئِكَ
هُمْ الْكُفَّارُونَ اگرچه عبارات حدیث در نظر نبود ولی خلاصه مضمون همین
است که مسطور شد زیرا که ثمره این حدیث دو چیز می باشد یکی آنکه آن
۱. نفس بایست عالم به علم بوده باشد اول توحید، دوم اخلاق، سیم عبادات،
دوم آنکه خود هم عامل بعلم خود بوده باشد زیرا که علی که سبب صعود
نفس الی الله می شود همین سه علم می باشد و سایر علوم مثل نجوم و هیئت
و طب و امثال آن داخل در کمالات می باشد هرگاه هم کسی نداند ضرر بدین
او ندارد بخلاف آن سه علم که هرگاه نفسی جاهل بآن نبوده باشد مشرک بخداوند
۱۰ هست، مثلاً علم توحید متعلق بمعرفة الله و معرفت نبوت و ولایت و شیعه
و معرفت مقامات شرک و اعاده^(۱) مراتب حق می باشد اول بجهت تولد ثانی
بجهت نبرا و هم چنین علم مبدأ و معاد و کتاب الله میباشد هرگاه ندانند
بقین مشرک هستند، و علم اخلاق معرفت صفات و اسماء الهی است که انسان
مخلوق^(۲) بآنها می شود و صفات ردیله که خلاف آنهاست که متعلق بشجره
۲۰ خبیثه است از خود سلب نماید، اما اخلاق حمیه هزار [وا] يك اسم می باشد
که متعلق بشجره مبارکه طوبی است. و اصل آن در ذات هر نفس هست
باصل الاولیة و صفات ردیله خبیثه هزار می باشد و اصل آن بالعرض است
و لهذا از این می باشد که فرمودند سَبَقَتْ رَحْمَةُ غَضَبِهِ و اسماء حسنه چونکه
۳۰ اصل می باشند ازین جهت شجره اثباتش می نامند و صفات قبیحه چونکه بالعرض

(۱) کذا فی الأصل (۲)، (۳) و فی الأصل: متعلق،

می باشد و هرگاه رسول الله و فاطمه وضع گردد این دوازده شش از آن
 هست که عدد بوم الله می شود که خداوند می فرماید خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَ
 الْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ و عرش در این شش اول رسول
 الله می باشد و عرش در آن شش ثانی حضرت قائم علیه السلام که او هو الاول
 و این هو الآخر می باشد، و عدد دوازده عدد کامل است بقاعده علمای
 اعدادی که قابل تقسیم نصف و ثلث و ربع می باشد بر خلاف بعضی از
 قواعد که یا زائد می شود و یا ناقص در تقسیم و عدد دوازده مطابق با
 بروج سموات است و با بسیاری از قواعد مطابق میباشد، خلاصه حضرت
 قائم علیه السلام تاریخ تولد ایشان عدد نور می باشد که دویست و پنجاه
 ۱۰ و شش از هجرت می شود و بروایتی در هفت سالگی غیبت صغری فرمودند
 و حسین بن روح را نائب و وکیل خود فرار داده و بعد از خمین سه
 نائب دیگر تعیین شد و بعد از این چهار زمان غیبت کبری شد و دوره
 نیابت خاصه^(۱) آثاری شد و نیابت خاصه نصی^(۲) تمام گردید و آن چهار باب
 دوره غیبت صغری که هفتاد سال مدت آن بود حجت بودند از قبل امام
 ۱۵ علیه السلام و مؤمنین بایشان مؤمنین بائمه و پیغمبر و خداوند بوده اند و
 منکرین بایشان بشرح ایضا زیرا که ایمان بحضرت خداوند در چهار رکن
 تمام گردید چنانچه در اول کتاب ذکر نمودیم، رکن اول نوحید بگفتن کلمه لا
 إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، رکن ثانی نبوت بافرار محمد رسول الله و خاتم النبیین و کتابه
 حق، رکن ثالث ولایت بآن عَلَیَّا علیه السلام و احدی عشر ذریقه اوصیا.
 ۲۰ رسول الله و ائمه فی ملکه، رکن رابع اذعان بآن ابواب الاربع المنصوص
 و المخصوص من قبل الامام علیه السلام حق و امان و حفاظ علی دینه، و
 حدیث می باشد که اول آن قبول نبی شود الا باخر آن و آخر آن قبول نیست
 مگر بمعرفت اول آن و این چهار رکن مظاهر هو الاول و هو الآخر و هو
 ۲۵ الظاهر و هو الباطن می باشد رکن اول ظهور سبحان الله، رکن دوم الحمد

(۱) کذا فی الأصل و الظاهر: عام (۲) و فی الأصل: نفی، رجوع کبید به ص ۶۱،

لزم ظهور حجت بعد از بلوغ اختلاف مردم در دین سرحد کمال، ۸۹

اولیه حق آن نفس کامل در دهر می باشد بعد از آن حق آن نفسیکه
بحضرت او اقرب است الی آن نفسیکه فوق رتبه تست از انجاست که
می فرماید ترجیح بلا مرجح قبیح است و اطاعت شخص عالم غیر عالم را حرام
است بلکه حکم عدل خداوند آنست که هر صاحب رتبه دانی بایست مطیع
و فانی در رتبه عالی گردد بسبب آنکه وجود مثل بلا مثل می باشد و کل
وجود لیس کثله شی ظاهر شده اند من قبل الله و لهذا تساوی مقامین
قلت^(۱) محض می باشد و لهذا معصوم فرمودند تابع عالم اعلم بشوید در صورت
تمکن و سر این فرمایش این بود که جمیع خلق لله بشوند بتخصیص علماء
و عالم اعلم را در بین خود ساجد شوند از روی انصاف خود و بدلیل
توحید تا آنکه امر واحد باشد و اختلاف در احکام الله بین خلق ظاهر
نشود تا سبب حزن و عدم ترقی خلق نگردد و حق امام علیه السلام در
زمان ظهورش ضایع نگردد زیرا که بهینه دلیل سبقت وجود و آثار حق
از علم و عمل حقیقت امیر المؤمنین علیه السلام ثابت شده و بطلان حرف
اول نفی و الا ترجیح بلا مرجح لازم می آید، خلاصه چونکه مردم در زمان
غیبت کبری عمل بوصیت حضرت فائز علیه السلام نمودند لهذا اختلاف
در دین شده و در اصول دین و فروع دین بچندین طائفه شده اند، اما
در اصول دین چهار فرقه گردیده اند حکما، و عرفا، و شیخیه، و بالاسمری،
و در فروع دین نیز بچهار فرقه گردیده اند اخباری، اصولی، فقها، اشرافی،
و این هشت فرقه اصول کلیه می باشند و هر اصلی بچندین فرق شده است
۲. و چونکه اختلاف سرحد کمال رسیده ظهور دولت حق لازم افتاده چنانچه
فرمودند بملؤ الأرض قسطا و عدلا بظهور امر الحق و هو امر الله الواحد
بعد ما ملئت ظلماتا و جورا بذکر الاختلافات و شؤونات الکثرات من
الأصول و الفروع و چند حدیث هم از ائمه درین باب وارد شده است که
۳. هرگاه اختلاف در دین شدت بشود بحدیکه بعضی بعضی را لعن نمایند آن

است از این سبب شجره نفیس می خوانند و اسما روحانیة بر خلاف اسماء
شیطانیة می باشد مثلاً صدق و جود و علم و حلم و محبت^(۱) و رحمت و سلطنت
و عدالت و امثال آن صفات ربّ است و کذب و بخل و جهل و ظلم و
امثال آن صفات تنص می باشد و هرگاه نفسی علم توحید داشته ولی علم
اخلاق نداند کافر و منحجب می باشد، و اما علم عبادات متعلق باحکام سته
می باشد از صلوٰة و صوم و زکوٰة و خمس و حج و جهاد و معرفت این
علم بغیر از نظر نمودن باخبار ائمه هدی علیه السلام نمی شود و تمیز در
میان صحت و سقم اخبار بتفوی و فناء در حجت عصر می توان داد چنانچه
حضرت خداوند در قرآن می فرماید **إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا** و ایضاً
۱۰ **مِی فَوَیْدٍ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَرِزْقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ** و
معلوم است که رزق اعلی علم است و من حیث لا یحسب یعنی غیر قاعده
ظاهره بایست برسد و در اخبار مغریب باین مضامین بسیار است پس هرگاه
نفسی عالم بعلم توحید و اخلاق بوده باشد و علم عبادات را نداند نیز کافر
است زیرا که آنچه را در عقل و نفس خود از ذکر عظمت و کبریا و فناء
۱۵ در او یافته در جسم خود ظاهر نمی کند زیرا که جسم مقام قضا می باشد و
فعل تمام نمی شود الا بمقام قضا ولی عبادت نمودن مقاماتش عالی و دانی
می باشد و مراتب دارد مثل کعبه بیت الله می باشد و معنی آن ظهور الله
می باشد در آن محل که مشبّه الله می گویند که منسوب الی الله می باشد و
این بیت فوق ارض می باشد و ظهور اشراق آن بیت حقیقت فؤاد نفس
۲۰ حُجَّة الله می باشد و همچنانچه حول این بیت نزای لأجل امر الله طواف
می کنند بطریق اولی حول مثبت حُجَّت علیه السلام بایست طواف نمایند
و طواف در این مقام فنای در حضرت اوست در چهار مرتبه اوّل در
فؤاد، دوم در عقل، سیم در نفس، چهارم در جسم و ما یَتَعَلَّقُ از مال
۲۵ و عیال و امثال آن بحکم **النَّبِیِّ أُولَىٰ بِأَنْفُسِكُمْ** و **أَمْوَالِكُمْ** این استحقاق بحقیقت

(۱) و فی الأصل: وحدت،

تکلیف خود را بجا آورده و آسوده خیال شده و نفعی دیگر برده که طبیعت خود را عادت بتفحص در امر حق داده که هر وقت حق ظاهر شود تصدیق نماید، اما میزان در معرفت امر حق مجعلاً در معرفت نبوت و امامت مذکور گردید که هر يك را بیزانی بایست بشناسد نبی را بمجهزه وصی را بنص نبی و ابواب خاصه را نیز بنص امام و ابواب عامه را بنص آثاری امام علیه السلام این يك میزان است، میزان دیگر آنکه مدعی حجت چهار چیز بایست با او بوده باشد بنص کلام امام جعفر صادق، اول آنکه ادعای محال ننماید مثل شریك باری و ادعای ممکن نماید و ادعایش در خور زمان بوده باشد مثلاً در دوره نبوت ادعای نبوت جائز و بعد از اثبات قول لا نبی بعدي باطل، دوم آنکه بدون بینة و برهان ادعا ننماید، سیم آنکه برهانش مناسب ادعایش بوده باشد، چهارم آنکه آیه آن نقد بود سخن از ماضی و مستقبل نکند، میزان دیگر آنکه مصدق ظهور قبل بوده و عالم و عامل بآن مانده باشد بغیر اشرف و اعلی از قوم و هرگاه ناسخ احکام ظهور قبل بود احکامش الطف و اقرب بسوی توحید بوده باشد زیرا که از زمان آدم بدیع چونکه اهل آن زمان در مقام نطفه بودند لهذا رزق فؤاد و عقل و نفس و جسم ایشان بحسب آن زمان مقرر شده و هر چه زمان و اهل آن ترقی نمایند احکام نیز لطیف تر شده و همچنین خواهد شد تا آنکه بنقطه توحید برسد که دوره ربوبیت که سر عبودیت است ظاهر شود که يَوْمَ الْآفَاقِينَ وَ يَوْمَ اللَّهِ وَ يَوْمَ لَمِنَ الْمَلَكُ وَ يَوْمَ مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ وَ يَوْمَ يُغْنِيهِمُ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعْيِهِ از مشرق ختم طالع گردد که نقطه فصلیه بنقطه وصلیه بدئیة وصل گردد و علامت دیگر آنکه مدعی امر حق خبر از ظهور بعد بدهد و مردم را امر باطاعت و محبت و فناء در حضرت او نماید زیرا که در فیض الله و ظهور الله تعطیل و انقطاع نیست، علامت دیگر آنکه آنچه را شریعت خود قرار داده در باطن و ظاهر خود اول عامل بود و جذائیت در قول و فعل حضرت

وقت قائم ما علیه السّلام ظاهر می شود، حجت عرض می نمایم متذکر شوید و عارف بحق امام منتظر بوده تا آنکه میادیا ظاهر شود و شما از فیض ظهورش محروم گردید با آنکه العیاذ بالله منکر گردید و مستحق عذاب الهی شوید من بعد از آنکه هزار سال انتظار ظهور موفور الظهورش را کشید .
 « باشد اللهم بلغ مولای صاحب الزمان گفته باشید ظاهر گردد و شما نشناسید و باز هم منتظر باشید بمثل نصاری که پانصد سال انتظار قدوم شریف حضرت ختمی مآب را کشیدند من بعد از آنکه ظاهر گردید انکارش نمودند بجهت آنکه الله تفتّح نمودند و نظر بجهت او که کتاب الله بود نکردند بعضی با هوای نفوس خود آیات میخواستند ندیدند لهذا تصدیق نکردند بعضی چشم بآثار و علامات ظهور داشتند خلاف آنرا دیدند انکار نمودند مثل آنکه اسم جناب ایشان را احمد نام منتظر بودند چنانچه خداوند در قرآن می فرماید بلسان حضرت عیسی سَلَامُ عَلَیْهِ مِنْ بَعْدِی اِسْمُهُ اَحْمَدُ^(۱) و آن سرور محمد نام داشتند عرض کردند ما احمد نام را منتظریم و موعود ماست فرمودند علی مرا در آسمانها احمد می خوانند عرض نمودند ما را خبر از آسمانها نیست از کجا صدق قول شما را بدانیم فرمودند چونکه حقیقت من بآیت من عند الله بجهت عدم انیان بمثل آن ثابت شد و لهذا قول من صدق و فعل من حق می باشد قلیلی قبول نمودند و اکثری رد کردند و جمعی بتقلید رؤسای خود معکّر و معرض شد غافل از اینکه در اصول دین تقلید نیست بلکه بنظرت و وجدان خود و میزان عن الله بایست ۲۰ حق را شناخت هرگاه میزان حق حق شناخته بشود اگرچه جمیع اهل عالم مخفی و منکر بوده باشند ضرری بعلم تو ندارد و هرگاه بر خلاف آن جمیع اهل عالم مصدّق امر حق گردند و تو مخفی باشی نفعی بحال تو ندارد، پس بر هر نفسی لازم می باشد که همیشه ندائی بلند شد لله فی الله تفتّح نماید هرگاه حق باشد که ادراک نموده و هرگاه ندای کذب بوده این شخص

بدانید که فتنه آخر الزمان در نهایت شدید می باشد بحدیکه جمیع انبیا
بر خود ترسیدند و امت خود را وصیت نمودند که متوسل بحق شوید تا
بلکه خلاص گردید و اثنه هدی نیز مکرر گریستند بر شیعیان خود از فتنه
آخر الزمان نظر بدعای ندبه در زاد المعاد نموده عظمت امر را مستشعر باش
و احادیث در این باب از ثموس عظمت و جلال صادر شده است چون
بعضی از آنها را ذکر می نمائیم متذکر گردید و بنرسید و امر الله را سهل نگیرید
چونکه از سنه شصت باین طرف را اکثری از عارفین بحق داخل فتنه آخر
الزمان گرفته اند زیرا که مراد از فتنه آخر الزمان ظهور شمس ولایت است
که از مغرب غیب خود طالع می گردد و صفحه جهان را بنور توحید منور
می فرماید و لهذا اهل حدود و حجاب از غربال امتحان آن نقطه توحید
بیرون روند و سنه هزار و دویست و شصت و يك عددش با یا ظهور
الحق مطابق می باشد از این قرار حساب نمائید:

$$۱۲۶۱ = \left\{ \begin{array}{l} \text{ی ا ظ ه و ر ا ل ح ق} \\ (۱۰) (۱) (۹) (۵) (۶) (۲۰۰) (۱) (۴۰) (۸) (۱۰۰) \end{array} \right.$$

۱۰ و الف لام را که ساکن نمودند شصت می شود و در سنه شصت ظهور
حق گردید چنانچه میزان حق ثابت کرده شود و اصل موازن ما بر سه
قسم می باشد، اول دلیل حکمت که میزان توحید است، دوم آیات قرآنی
که تمییز مبانه حق و باطل می دهد، سوم احادیث اثنه که مصدق این
ظهور می باشد از علامات و از ذکر فتنه و امتحان، و مؤیدات بسیاری هم
۲۰ هست مثل آثار فلکی و اخبار مخبین قبل که واقع گردید و اشعار عرفا
و غیره که وفق دارد هرگاه واقع نشده بود اعتمادی بذکر ایشان نبود زیرا که
کذب المتجهون را داشتیم و کلام غیر معصور هم محل اعتماد نیست ولی آن
سه دلیل اول معتبر می باشد، اول ذکر اخبار فتنه و امتحان را می نمائیم تا آنکه
قدری منته شوی و امر را سهل نشاری بمثل آنچه اغلب ناس گمان کرده اند
۲۵ که حضرت قائم علیه السلام ظاهر می گردند و جمیع مردم تصدیق امر

او بوده باشد تا آنکه اهل جهان را بسوی کشور وحدت برد، و میزان دیگر آنکه اخبار از اولیای ظهور قبل در حق حضرت او وارد شده باشد ولی چونکه هر ظهور بعد ثمره ظهور قبل می باشد و اصل و فرع را از هم ممتاز نماید لهذا بنقته ظاهر گردد و يك راه فتنه حضرت او آن است که اخبار در حق جناب او بعضی باطنی مراد است چونکه هر ظهور بعد باطنی ظهور قبل می باشد و بعضی هم بداء میشود و بعضی هم که مراد ظاهر آن است بتدریج ظاهر می گردد از اول ظهور الی آخر آن ظهور مثل آنکه حضرت خداوند در قرآن مجید خود می فرماید در باب انتشار دین آن سرور که *يُظَاهِرُ عَلَى الدِّينِ كَلِمَةً لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ* یعنی غالب می کنیم دین ^{۱۰}تورا بر همه ادیان اگرچه آکراه داشته باشند مشرکین و در مدت ده سال هفتاد نفر ایمان آورده و در مدت سیزده سال که شمشیر زده مکه و مدینه و بعضی قلات ^(۱) و بعضی ایلات حول و حوش مکه و مدینه را بتصرف ظاهری در آورده و من بعد از رسول الله در دولت حرف ثانی از حروف نفی بسرکردگی حضرت امام حسن علیه السلام فتح ایران نموده و الحال که ^{۱۵}هزار و دویست و هفتاد سال از هجرت رسول الله گذشته دین آن سید بشر قوت گرفته، پس نظر بوازین حقّه بایست نمود و قلب را خالصاً لوجه الله کرده و چشم از هوای نفس پوشیده و در طلب امر الله تکامل نورزیده زیرا که ثمره وجود جز رضاء الله دیگر چیزی نیست و جمیع اهل ملل بگان خود الله در دین خود عمل نمایند و زحمتهای در عبادات خود بکشند ^{۲۰}و حال آنکه *لَدُونِ اللَّهِ* باشد مثل امت حضرت موسی علیه السلام و امت حضرت عیسی علیه السلام هرگاه تقصیر نموده بودند در دین حق که دین محمد بن عبد الله صلعم بوده هر آینه در آن در آمده بودند و عبادات ایشان مقبول می گردید، پس ای جان من بر ایمان خود بترسید و از فتنه ^{۲۵}آخر الزمان بپندیشید تا مشرک بخداوند و کافر بصاحب الزمان نگردید و

اعاده حتى بقيت ^(١) منه رزقه الأندر ولا يضره السوس شيئاً وكذلك انتم
تميزون حتى لا يبقى منكم إلا عصاة لا تضرها الفتنة شيئاً، روى محمد بن
الحمزي ^(٢) عن أبيه عن أيوب بن نوح عن عباس بن عام ^(٣) عن الربيع بن
محمد المسلم ^(٤) قال قال أبو عبد الله والله لتكسرن كسر الزجاج وإن الزجاج
يعاد فيعود كما كان والله لتكسرن كسر الفخار وإن الفخار لا يعود كما كان والله
لتميزن والله لتحصن والله لتغربلن كما يغربل الزمان من الفخ، وروى
ابي عن علي عن أبيه عن محمد بن الفضل عن أبيه عن منصور قال قال
أبو عبد الله يا منصور إن هذا الأمر لا يأتيكم إلا بعد اناس لا والله حتى
يميزوا لا والله حتى يخلصوا لا والله حتى يشقى من يشقى ويسعد من يسعد،
و^{١٠} روى أحمد بن إدريس عن ابن شاذان عن البرقي ^(٥) قال قال أبو الحسن
أما والله لا يكون الذي نمدون اليه أعينكم حتى تميزوا وتخلصوا حتى لا
يبقى منكم إلا الأندر ثم تلا ام حسبت أن تركوا ولما يعلم الله الذين جاهدوا
منكم ويعلم الصابرين، روى الكليني عن علي بن إبراهيم عن محمد بن عيسى
عن يونس عن سليمان بن صالح رفعه الى أبي جعفر الباقر قال قال ابي حذيفة
^{١٥} هذا لشئ من قلوب الرجال فاتخذوا اليهم نبذاً فمن أقر به فزيده ومن
أنكره فذروه أنه لا بد أن يكون فتنه يسقط فيها كل بطانة ووليعة حتى
يسقط فيها من يشقى الشعر بشعرتين حتى لا يبقى إلا نحن وشيعتنا، قال
أمير المؤمنين عليه السلام على منبر الكوفة وإن من ورائكم فتناً مظلمة عياء
منكسفة لا ينجو منها إلا التومة قبل يا أمير المؤمنين وما التومة قال عليه
^{٢٠} السلام الذي يعرف الناس ولا يعرفونه واعلموا أن الأرض لا تجلو من
حجة الله ولكن الله سبى خلفه منها بظلمهم وجورهم واسرافهم على النعم ^(٦) و
لو خلعت الأرض ساعة واحدة من حجة الله لساخت باهلها ولكن الحجة يعرف
الناس ولا يعرفونه كما كان يوسف يعرف الناس وهم له منكرون ثم تلا
^{٢٥} يا حشرة على العباد ما يأتيهم من رسول إلا كانوا يوَسَفَرُون، قال

جناب آنرا نمایند و حال آنکه چنان امر آن سرور صعب می باشد که يك
کلمه اظهار می فرمایند که از سبب و سیزده تن نقیبا دوازده تن مع وزیرش
ادراک مطلب را نموده تصدیق نمایند و سبب دیگر ادراک نموده اعراض
نمایند و از مشرق الی مغرب ظهور را بنظر آورده حتی بجز آن سرور نیابند
و لهذا تسلیم نمایند بعضی يك دفعه اعراض نمایند و بعضی از جهت ضعف
خود ناهنت دفعه اعراض نمایند بعدد مراتب فعل و بعدرا ایمان آورند ،
پس قدری تأمل نموده از خداوند طلب توفیق نمائید و از حضرت او حیا
نموده خود را در راه حیات او فانی نمائید ، اما اخبار در باب فتنه روی
الکلبی عن علی بن ابراهیم عن محمد بن عیسی عن یونس عن سلیمان بن
۱۰ صالح رفعه الی ابی جعفر الباقر قال ان حدیثکم هذا لفظین منه قلوب
الرجال فأنبذوا الیهم نبذاً فمن اقر منه فزیدوه و من انکره فذروه انه لا بد
ان یکون فتنه یسقط فیها کل بطانة و ولیجة حتی یسقط فیها من یشق الشعر
بشعرین حتی لا یبقی الا نحن و شیعتنا ، روی احمد بن هور (۱) عن ابی
هراسة (۲) الباهلی عن ابرهیم بن اسحق التهاوندي عن عبد الله الحماد بن حماد
۱۵ الانصاری عن صباح المزنی عن الحرث الحصره (۳) عن ابن بنانه (۴) عن امیر
المؤمنین علیه السلام انه قال کونوا کالتحل فی الطائر الا و فی تستضعفها و
لو جلت الطائر ما فی اجوافها من البرکة لم تنفل بها ذلك خالطوا الناس
بالمسکنکم و ابدانکم و زایلوم بقلوبکم و اعماکم فواللذی نفسی بیک ما نرون ما
تُحبون حتی یفعل بعضکم فی وجوه بعض و حتی یسقی بعضکم بعضاً کذا بین
۲۰ و حتی لا یبقی من شیعتی کالتحل فی العین و الملح فی الطعام و سأضرب لکم
مثلاً و هو مثل رجل کان له طعام فتاه و طیبه ثم ادخله بیتاً و ترکه فیہ ما
شاء الله ثم عاد الیه فاذا رزقه قد اصابه السوس فأخرجه و نقاه و طیبه
ثم اعاده الیه و لم یزل كذلك حتی بقیت منه الی البیت (۵) فترکه ما شاء الله
۲۵ ثم عاد الیه فاذا قد اصاب طائفة منه السوس فأخرجه و نقاه و طیبه و

گردد چنانچه حدیثی هم که بروی از نهایت است دلیل بر صدق این دلیل می باشد حدیث را در باب «علامه الظهور ذکر خواص نمود، و دلیل آفاقی هم نیز شاهد بر این مقال می باشد زیرا که در طلوع و غروب شمس هرگاه ملاحظه گردد غروب صغری دارد که قرص شمس از نظرها غائب گردد ولی حموت او در اطراف آفاق باقی است و بعد از ساعتی حمزه مشرقیه نیز غارب گردد همچنین است حکم در طلوع زیرا که اول صبح صادق طالع گردد و بعد از آن قرص شمس ظاهر شود و مطابق این معنی است کیفیت فصول زیرا که فصل بهار ظهور صغرای شمس میباشد و اشجار خشک اسرار خود را با شراق شمس ظاهر نمایند و لباس خرمی در بر نموده و ناز^(۱) افتخار شکوفه بر سر نهند و ثمرات وجود خود را اظهار نمایند، و فصل تابستان ظهور کبری است زیرا که شمس در نهایت ارتفاع می باشد و هوای عالم محبت را بشدت گرم نماید و روزها زیاده از شب گردد و میوه های خاخر که در بهار پروریده بجدبه حرارت پخته نماید و فطرت کل شی را ظاهر نماید، و اما فصل پاییز هوا قدری سرد گردیده اشجار روی بخزان گذارند و برگهای سبز زرد گردد و روزها کوتاه شود این غیبت صغرای حرارت شمس می باشد، اما فصل زمستان هوا بشدت سرد گردیده و گیاه از زمین نروید و حکم موت بر کل اشجار نوشته گردد و انسردگی در احوال مردم بهم رسد و روزها کوتاه شود و شبها طولانی گردد و سفر نمودن و تکسب ورزیدن در نهایت مشکل گردد این فصل مطابق غیبت کبری می باشد ۲۰ زیرا که درجه شمس کوتاه است و غالبا در زیر ابر اشراق نماید و حرارت آن نیز کم اثر بوده باشد، پس این قاعه الهیه در جمیع مقامات ساری و جاری می باشد زیرا که اصل در وجود غیبت و شهادت می باشد ولی از برای هر طلوع و غروبی دو برزخ منفر شده یکی بین ظهور و غیبت و یکی ۲۱ هم بین غیبت و ظهور مثل آنکه در باب فعل اول خداوند که در امکان

الصادق علیه السلام و لتبلبلن بلبلة و لتغربان غربلة و لتساقطن سوط القدر
 حتی بصیر [اعلام] أسفلکم و لیسبقن السابقون کأنوا قسروا و ليقصرن کأنوا
 سبقوا^(۱) و لغری ان امرنا فی ذلك الوقت ابین من هذه الشمس فی نقطة الزوال
 فعلیک نفسک، این بود احادیث فتنه اگرچه زیاده برین است ولی مراد
 ما بر اختصار می باشد، نیکو تأمل نموده ملاحظه نمائید که فتنه آخر الزمان
 که مراد از ظهور شیخ حقیقت است که در آنجا باقی نمی ماند الا عدد
 وجه که در قرآن فرمودند کُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَ چنانچه حدیث وارد شده
 که حضرت قائم علیه السلام کلمه ظاهر می فرماید که سیصد نفر از نقباء
 اقرار می نمایند و آن حدیث این است ذکر فی کتاب اکمال الدین و تمام
 النعمه^{۱۰} حیث أشار الصادق علیه السلام بمر الامر قال علیه السلام کأنی
 أنظر الی القائم علی منبر الکوفة و حوله اصحابه ثلثمائة و ثلث عشر رجلاً عدّة
 اهل بدر و هم اصحاب الولاية و هم حکام الله فی ارضه علی خلقه حتی یستخرج
 من فائه کتائباً محتوماً یخاتم من ذهب عهد معهود من رسول الله فیجئلون عنه
 اجفال الغنم الیکم فلا یبقی منهم الا الوزير و احد عشر نقیباً کما یقول مع
 موسی بن عمران فیجئلون فی الارض و لا یجدون عنه مذهباً فیرجعون الیه،^{۱۵}
 پس در این صورت که نقباء که حکام الله بر خلق می باشند از فتنه آن نقطة
 توحید فرار نمایند چگونه خواهد بود احوال سایرین مردم، اما بقاعده نظم
 توحید که نظم الله می باشد دلتی آن است که همچنانچه از برای آن سرور
 امکان غیبت صغری و غیبت کبری بوده لهذا لازم است که ظهور صغری
 ۲۰ و ظهور کبری نیز داشته باشد و مراد از ظهور کبری رجعت هم می باشد
 بدلیل عدل و فضل زیرا که بدلیل عدل مسخین گردند و سعید سعادتش
 بروز نماید و شقی شقاوتش ظاهر گردد و بدلیل فضل آنکه اهل اقبال
 در ظهور صغری تربیت گردند تا آنکه قابل و لائق از برای درک فیض
 ۲۵ حضور ساطع النور فر منبر ولایت گردند که از مطلع ظهور کبری ظاهر

شدند مگر فلیلی که ثابت الایمان بوده که بکشتی نجات سوار گردیدند و
 پنجاه سال دیگر هم بعد از غرق قوم آن حضرت عمر نمودند. خلاصه بجهت
 تطابق صحت حدیثین همینکه نهصد و پنجاه سال از اوّل غیبت صغری
 گذشته آن سلطان فضال مرحوم شیخ احمد زین الدین احسائی را از میان
 شیعیان خود برگزید و دین دل آن صنف اخبار را بنور معارف و فضائل
 خویش و آباء و اجداد طاهریں خود سلام الله علیهم اجمعین روشن فرموده
 از اینجا بود که آن برگزیده موحدین می فرمودند سَمِعْتُ عَنْ الْحَاجِّ كَذَا وَ
 كَذَا، خلاصه مأمورش فرمودند بجدبات غیبی که ای فرّاش کارخانه محبت
 هنگام ظهور شمس عدل ما نزدیک گردید و دین معرفت منتظرین ظهور
 ۱۰ حضرت ما در احجاب و [چشم] ضعیف از احباب در خواب است و لهذا
 ترا مأمور نمودم که سیر در بلدهای مسلمین نموده و اظهار علم توحید حقّه
 و بیان معارف در شأن ولایت ما را نما و رفع اختلافات در اصول و فروع
 دین نموده و احجاب غفلت را از دین ایشان مرفوع نما تا آنکه هنگام طلوع
 قمر ولایت بهره محبت خود را ادراک نمایند و منکرین طلعت جمال در احجاب
 ۱۵ ناریه اعراض محبتس گردند، پس آن جوهر عبودیت و آن سر ربوبیت قدم
 در صراط اطاعت گذارده و از دیار عرب بکشور عجم تشریف فرما شد
 و لسان جذب شعار بکلمات فصاحت و بلاغت در هر منبر و هر محفل
 گشوده و اخبار فضائل و مناقب خانواده عصمت و طهارت را بیان فرموده
 و بجهت مخلف بودن جسم شریفش در حفظ آداب و وظائف شریعت مطهره
 ۲۰ نبوی و از سبب استقلال فؤاد متورش در نقطه توحید اهل فطرت را
 جذب نموده و اهل غرور و احتجاب را عجب آمده ببحثی که بزرگی و
 جلالت قدرش بر اهل اقبال و ادبار ظاهر شد و شرح بر زیارت جامع
 کبیر نوشته و نور اسرار ولایت را که حضرت امام بحق حسن العسکری علیه
 السلام در کلمات معجز آثار درج فرموده بودند [ظاهر گردانید] و در علم
 ۲۵ حکمت و سائر علوم کتبها نوشته و حضرت ایشان باب امام علیه السلام بودند

ظاهر فرمودند ذکر نمودم که چهار مرتبه دارد فعل مقام ظهور، انفعال
مقام غیبت، ربط فعل بسوی انفعال بروز ظهور صغری، و ربط انفعال
بسوی فعل مطابق غیبت صغری، و سرش آنست که هرگاه برازخ نباشد
فعل تمام نگردد مثلاً هرگاه بهار در بین زمستان و تابستان نباشد چگونه
حکمت اقتضا می نماید که هوای زمستان بآن سردی يك دفعه بشدت
گرمای تابستان گردد البته هرگاه چنین شود بقیه است که انسان و حیوان
و نبات جمیعاً هلاک گردند بلکه جمادات شقی شوند هرگاه باور نداری برو
در آب بسیار سردی يك دفعه بیرون آمده وارد در آب بسیار گرم شو هرگاه
هلاک نگردیدی قول من باطل و الا تصدیق برازخ نمودن بر تو لازم،
۱۰ پس باز آنجا بود که من بعد از آنکه چهارده شمس عصمت در مدت دو بیست
و شصت و دو سال که از اوّل هجرت رسول الله بوده باشد^۱ الی اوّل
غیبت صغرای امام ثانی عشر علیه السلام بر افتد مردم بحسب ظهور ظاهر
نایب هرگاه يك دفعه غارب می شدند البته خلق متوحش و هلاک
می گردیدند و لهذا فضل و عدل ایشان اقتضا نموده که مدت هفتاد سال
۱۰ غیبت صغری فرمایند که مدت يك عمر طبیعی می باشد و مردم بظهور
ابواب اربعه تربیت بشوند بعد از وارد بغیبت کبری گردند، همچنین
است حکم عدل و فضل ایشان در باب ظهور باهر النور ایشان که من
بعد از آنکه مدت نهصد و پنجاه سال تقریباً از غیبت کبری گذشته و
مخبر خواهد شمس حقیقت طالع گردد چنانچه که چند حدیث وارد شده است
۲۰ از ائمه هدی که زمان غیبت قائم ما علیه السلام زیاده از مک مک حضرت
نوح علیه السلام در میان است خود نمی گردد و مدت مک آن سرور را
نهصد و پنجاه سال بروایتی ذکر نموده اند و بروایتی هزار سال نیز گفته اند
و ظاهر آن است که هر دو روایت صحیح بوده باشد و راه صحت آن آنست
که مدت دعوت آنجناب بر قوم نهصد و پنجاه سال طول کشید تا زمانی
که قهر حضرت خداوند علی بر آن قوم عنود نازل و جمیعاً بجهنم وارد

و اصحاب آن نقطه علم در سبیل محبت ایشان از جهال قوم ظلها کشید
 بمثل آنچه در حق جناب آخوند ملا عبد الحالی یزدی که عالمیست مشهور
 و بزرگ و تقوی معروف است در مشهد مقدس کردند از سوء ادب آنچه کردند
 من جمله جناب ایشان را از منبر و مسجد منع نمودند که ذکر منافق و
 شرح فضائل اولیاء رسول الله صلعم نشود و مردم را از ملاقات ایشان
 منع نمودند بلکه سرکار ایشان را نجس دانستند و منع از حمام و زیارت
 کردند تا آنکه خانه نشین گردید و مدتی بحمام تشریف فرما نشدند،
 خلاصه اختلاف و جور ظالمین و عناد اهل بغض و اعراض از محبت
 شجره طیبه ولایت بحدی رسید که خودم در ارض اقدس بودم شخص ظاهر
 ۱۰ فاضلی را دیدم که وارد بحرم مطهری شد سبب پرسیدم گفتند می گویند
 جناب آخوند يك و فقی وارد حرم شده است و حرم مقدس العباد بالله
 نجس گردیده است تعجب بسیاری نمودم بعدرا دانستم که خود آن ملعون
 نفس شومش نجس بوده لذا نسبت بحرم داده، و از این حکایت غریب
 روایتی عجیب تر شنیدم که شخصی از اهل طهران بمن نقل نمود که من رفتم
 ۱۵ بتوحید خانه پای منبر جناب آخوند و ذکر توحید و فضائل و مختصری
 از ذکر مصیبت اهل البیت علیه السلام نمودم وقت غربی بمن دست داده
 بسیار مشغوف شدم از شنیدن کلمات طیبات جناب آخوند و حال مانکه
 عارف در حق ایشان نبودم و فتنه که بیرون آمدم شخصی مقدس ظاهر را از
 اهل مشهد که بامن رفیق بود ملاقات کردم دیدم که اظهار افسوس و
 ۲۰ حزن در حق من می نماید که چرا بمجلس این شخص وارد شدی زیرا که
 فلان و فلان است من گفتم که عارف بحق ایشان نبودم ولی من بجز ذکر
 معرفت و محبت ائمه دین دیگر چیزی از ایشان نشنیدم دیدم از من
 دوری میجوید سبب پرسیدم گفت اشک چشم تو نجس می باشد بسبب آنکه
 بذکر او جاری شده است و من می نرم دست تو بمن بخورد و محتاج نظایر
 ۲۵ بگردم و تو بایست خود را و لباس خود را طاهر کنی راوی می گوید من

باب مخصوص آناری نه نصی چنانچه در بیان معرفت ابواب مذکور گردید ولی
 در واقع خودی دانستند که مخصوص گردید از قبل محبت علیه السلام و
 لکن بجهت عدم قابلیت خلق تصریح بمقام باییت فرمودند و بکایات و
 اشارات لطیفه مطلب خود را بخلق الفا می فرمودند تا آنکه جمعی از اهل
 محبت و فطرت قبول محبت آن جوهر محبت را نموده و قلوب ایشان بنور
 معرفت ائمه هدی روشن شد ولی بعضی از فطرتهای خبیثه و طالبان دنیای
 دنیه و عزتهای فانیه نظر باغراض هوای نفوس معوجه خود لسان بسوء ادب
 گشوده و گفتند و کردند آنچه که قلم از ذکر آن شرم دارد، خلاصه بعد
 از آنکه ارنحال روح مروحش بعالم قدس نزدیک گردید مرآت جمال و
 ۱۰ ارض اشراق کلاش را که سید نسند و نور احمد المعروف عند النعم بجای
 سید کاظم بوده وصی و قائم مقام خود فرموده و عالم فانی را وداع گفتند و
 جناب وصی ایشان بیانات اجمالی مقتدای خود را تفصیل شافی و تعییرات
 کافی نمودند و رسالات عدیده در اجوبه سؤالات مردم نوشتند و حل مسائل
 مشککه خاصه و عامه را نمودند بمنزل مجلس مناظره حضرت ایشان در بغداد
 ۱۵ با علمای عامه و سؤالات حضرات علمه از هر علی و جواب فرمودن آنجناب
 تا آنکه عجز کل را ثابت فرمودند و شرحی بر قصیده آن شاعر سنی نوشته اند
 و میان فضائل و مناقب حضرت موسی بن جعفر بهاء الله علیه را
 نمودند که هر صاحب نظری که نظر نماید ادنی رتبه فضل و معرفت
 آنجناب و اخلاص باجداد اطهار خود را می یابد، خلاصه ببرکت آن دو
 ۲۰ باب اعظم و آن نورین القمرین و کوکبین الذرین نفوس بسیاری عارف
 بعلم توحید و معرفت بمظاهر حق گردید و طبایع ایشان نفسی بهم رسانید
 تا آنکه قابل قبول طلوع شمس حقیقت از مغرب ولایت گردند تلاطم
 آن سید بزرگوار در اطراف عالم بین شد و امر جناب ایشان را بعرب و
 عجم رسانید و ذکر فضل ایشان و اختلافات مدعیان ایشان که بیلا سری
 ۲۵ مشهور گردیدند بحکم تعرف الاشیاء بأضدادها در روم و هند معروف شد

همینکه اختلاف و فساد در میان اهل اسلام باین شدت رسید لازم افتاده که وعدۀ شاه ولایت ظاهر گردد لهذا مرحوم سید اعلیٰ الله مقامه در اواخر عمر خود مکرر از قریب شدن اجل خویش خبری دادند و اصحاب آن بزرگوار آه و ناله می نمودند و عرض می کردند که ای مولای ما نباشد روزیکه شما نباشید و ما حیات داشته باشیم آن عالی مقدار می فرمودند که آیا راضی نمی شوید که من بروم و حق ظاهر گردد عرض می کردند یا سیدی حق بعد از شما کیست و چگونه حضرت اورا بشناسیم می فرمودند ای اصحاب من بدانید که بعد از من شما متغی می شوید صلاح امر شما در اتفاق است و فساد امر شما در اختلاف می باشد و من من بعد خود نفسی را منصوص نمی کنم بلکه خود شما میزان معرفت اهل حق را در دست دارید قلب خود را مصفی نموده و طلب الله نموده البته حق را خواهید فهمید هرچند اصرار نمودند که علامت واضحی در حق ظهور بعد خود ذکر فرمایند قبول نفرمودند ولی بکنایات بسیاری از آثار آن نبی اعظم را بیان فرمودند و در نوشجیات خود ذکر می کردند من جمله در شرح قصیده بیانات شافی کافی در حقیقت بایست نموده اند و در رسالۀ حجة البالغة در علامات نائب ^(۱) امام علیه السلام موازینی ذکر فرموده اند که در حق احدی از اهل زمان بجز مدعی بعد از ایشان که شمس طالع از ارض فارس بوده باشد صدق نمی آید و در بعضی از اشعار اشعار بس آن پند عالم نموده اند که

۲۰ يَا صَغِيرَ الْيَسَنِ يَا رَطَبَ الْبَدَنِ . يَا قَرِيبَ الْعَهْدِ مِنْ شُرْبِ اللَّيْنِ،

و یکی از اصحاب معتبر ایشان ذکر نمود که روزی در مجلس سید مرحوم بودیم شخصی سائل شد از کیفیت ظهور بعد از ایشان فرمایش فرمودند که بعد از من اختلاف در بین اصحاب ما می شود ولی امر حق مثل این شمس طالع روشن می باشد اشاره فرمودند بسوی آفتاب که از در اُطّاق

تعجب زیادی نمودم از فهم آن مرد، باری از این قبیل جهالت بسیار
 می نمودند و خود^(۱) با وجود آنکه ظاهراً منتسب باین سلسله علی نبیوم
 زیرا که اهل تحصیل قواعد علوم نبیوم ولی از روی فطرت جنابین باین
 نیرین را و دوست دار ایشان را دوست می داشتیم لهذا از حرکات معاندین
 ایشان بسیار محزون گردیدیم، خلاصه نشست باصحاب آن سید بزرگوار^(۲)
 اذیت بسیاری نمودند که ذکرش موجب طول کلام و سبب حزن می گردد
 بلکه با خود آن موحد زمان سلوکی نمودند و نسبتها دادند که قلم از ذکرش
 حیا می نماید من جمله عمامه مطهره را از سر مبارکش در سر نماز در هنگام
 سجود بردند و در عرض راه ملعونی آب دهن بصورت انورش انداخته با
 دست مبارک بروی شریف من نموده فرمودند فَرَزْتُ بِرَبِّ الْكَفَّةِ و آن
 حدیث را بیان فرمودند که نفسی بجهت های ایمان خود نمی رسد الا آنکه آب
 دهن بر روی آن افکند و هفتاده نفر زندقی او را لعن نمایند و آن بزرگوار
 تبسم فرمودند و منعترض آن ملعون نگردیدند و این ملاعین تبری از آن
 جناب می نمودند و کذاب و ملعون و غالی می گفتند و از اینجا بود که حضرت
 ۱۰ امیر علیه السلام می فرمایند در باب علام الظهور حدیثی که شامل اختلافات
 بین شیعیان اثنی عشر می شود فی الجار عن عمیرة بنت نفیل^(۳) قال سمعت
 الحسن بن علی علیهما السلام يقول لا یكون هذا الامر الذی تنظرون حتی
 یبرأ^(۴) بعضکم بعضاً^(۵) و یثقل بعضکم فی وجوه بعض و حتی یسئ بعضکم بعضاً
 کذابین، و فیه عن مالک بن حمزة قال قال امیر المؤمنین علیه السلام با
 ۲۰ مالک بن حمزة کیف انت اذا اختلفت الشیعة هکذا و شبک اصابعه و
 ادخل بعضها فی بعض فقلت یا امیر المؤمنین ما عند ذلك من خیر قال
 انخبر کُلَّهُ عند ذلك یا مالک عند ذلك یقوم قائمنا فیتقدم سبعین رجلاً
 ۳۰ یکذبون علی الله و علی رسوله فیتقدم ثم یجمعهم الله علی امر واحد، پس

(۱) و فی الأصل: که حق، (۲) یعنی حاج سید کاظم رشتی، (۳) کذا (۴)

(۵) کذا فی الأصل و لعلّه: بترآ، (۶) الظاهر: من بعض،

کمترین هر عصر در این باب اشاره شده است که الحال محل آن نیست، خلاصه بعد از آنکه نجم وجود آن سید بزرگوار غروب نمود بعضی از اصحاب با صدق و وفاء آن سرور نظر بفرمایش آن نیر اعظم در مسجد کوفه مدت يك اربعین معتكف گردید و ابواب ما نشینی الانس را بر روی خود بسته و روی طلب بر خاک عجز و نیاز گذارده و دست الحاح بدرگاه موجد کل فلاح بر آورده و بلسان سر و جهر در پیشگاه فضل حضرت رب المتعال عارض گردید که بار الهی ما گم شدگان در وادی طلبیم و از لسان محبوب موعود بظهور محبوبیم و بجز حضرت تو مقصد و پناهی نداریم اینک از نموج بحر بی کرانت مستدعی چنانیم که اصحاب غیرت را از میانه ما و ولایت بر داشته تا چشم فزاد ما بنور طلعت معرفتش روشن گردد و دل سوخته ما را از آتش فراق آن سرور افکند موجدین باب وصالش نسلی بخش، چونکه فرمایش حضرت خداوند رحمن در این خطاب بود بعباد مقبلین خود که اَدْعُونِي اَسْتَجِبْ لَكُمْ و لهذا نیر دعای با صدق و اخلاص نقطه انداز پرده دعوت باجابت رسیده و در عالم اشراق بتجلی معرفت جمال غیبی آن شمس وحدت مرآت فزادش بتجلی گردیده و بیت طلوعش را که کعبه حقیقت بوده عارف شده و لهذا قدم طلب در سبیل وصالش گذارده و بسوی کشور شیراز جان افزا شنایید تا آنکه وجود نیستی خود را در شهر هستی آن هست آفرین در آورده ولی بصورت عارف بآن صورت نگار نبوده و در معنی در جستجوی آن خالق المعانی گردیده تا آنکه بمضمون ع، لیلی از محبتن یسی عاشق تر است، آن یکه در التفات در صدف مجلس درس بعنوب یوسف گم کرده در آینه هنگامیکه آن دُر شاهوار وارد بر آن محفل انس انیس بودند آن میث بیان اسرار توحید از جذب جلال آن سلطان ملک تفرید رازهای خود را ندانسته دزدیده از خود بخود مخبر بوده که آیا این جذاب نهایی کبست و آن مقتدر پنهانی کارش با من سرگشته چیست که مرا از من بی من نموده آن شاه خطه التفات آن طالب چشمه حیات را بیت

در وسط مجلس اوفتاده بود مقارن اشاره ایشان حضرت معروف بسید باب الله وارد مجلس شدند راوی می گوید که ما مقصود ایشان را بر نخوردیم تا زمانیکه امر آن حضرت ظاهر گردید، و دیگری از خواص اصحاب آن بزرگوار ذکر فرمودند که روزی بجلوت جناب سید وارد شدم دیدم که حضرت قطب عالم المعروف بیاب الله الأعظم در صدر مجلس نشسته اند و جناب سید در ظل رحمت آنحضرت مستظل گردید آنحضرت باجناب می فرمودند که امر را بخلق رسانیدید آجناب عرض میکرد در نهایت خضوع و خشوع که بلی آنچه فرموده بودید رسانیدم و رسالها نوشتم و شرح احوالات خود را عرض می کردند همینکه من وارد شدم مرحوم سید تغییر مملوک خود را دادند و من بسیار متعجب بودم از احترام جناب سید آنحضرت را زیرا که من مکرر می دیدم که آنحضرت وارد مجلس جناب سید می شدند و احترام تخصیصی از آنحضرت گرفته نمی شد، و دیگر از ذکر علامات آنکه آخوند ملا یوسف علی که یکی از اصحاب مرحوم سید بودند در عریضه سائل شدند که شرایط باب امام علیه السلام بجهت من مرقوم فرمائید آجناب شرحی مبسوط مذکور فرمودند و بخاتم شریف خود مکتوم نموده که من^(۱) خود دستخط مبارک ایشان را [زیارت کرده ام] و مرحوم آخوند ملا یوسف علی مدت سه سال میزان حق را در دست خود داشته و جمیع مدعیان این مقام را شیخ آخر الامر نصدیق آن نور اقدس نمود و پروانه وار جان خود را در شمع محبت آن ذکر الله الاکبر در ارض باه سوخته و از این قلیل نظایر بسیار است، و همچنین از مرحوم شیخ احمد رحمه الله علیه اشارات بسیاری شد من جمله در مدینه طیبه شخصی فرموده بودند که تو بخدمت باب امام علیه السلام خواهی رسید بنلان نشان و اسم جناب او فلان است عرض سلام مرا باو برسان و چنان هم شد و این حکایت معروفست و من^(۲) از خود مدتی تفصیل آن را شنیدم و همچنین از سائر

(۱) وفي الأصل: «چون»

بر سیل عدل و فضل و حکمت و در خور زمان و آیتی هم اظهار فرموده که آن علم و عمل بوده بخود اعلی و اشرف از قور و آیش نیز مناسب ادعایش بوده و فی الحین هم اظهار می فرمودند این بر سیل عدل ایشان بوده تا آنکه نجات یافت هرکه نجات یافت از یتنه و هلاک گردید هرکه هلاک گردید از یتنه، اما سیل فضل ایشان آن میباشد که فرمودند من در شؤونات علم خود اُمی هستم و علم خود را نیز بچهار لسان ظاهر، اول لسان آیات، دوم لسان مناجات، سیم لسان خطب، چهارم لسان زیارات و تفسیر آیات و احادیث اثبه اظهار، زیرا که لسان آیات شأن فواد من میباشد که ظهور الله است و لسان الله گفته می شود، و لسان مناجات شأن عبودیت و محبت و فناست و منسوب بر رسول الله میباشد و ظهورش در مراتب عقل منصور است، و لسان خطب منسوب بر کن ولایت میباشد و ظهورش در مراتب نفس می شود، و لسان تفسیر رتبه باییت است و منسوب بحکم میباشد، و لسان اول مُهدّ از عالم لاهوت است که مقام قلم است و حامل آن حضرت میکائیل است که ذکر شئییت ایشانرا می فرماید در نقطه بیضا، و لسان ثانی مُهدّ از عالم جبروت است که سلطان آن ملک حضرت جبرئیل است که رزق عنول کلّ شیء را میدهد در جنت صفرا و مقام لوح است، و لسان سیم مُهدّ از عالم ملکوت است که مقام کرسی گفته می شود و سلطان در آن ملک حضرت اسرافیل می باشد و حامل رزق حیات است لکلّ شیء و تاج ها بوش از زمرد میباشد، و لسان چهارم شأن عالم ملک است که عالم کثرت بوده باشد و شهریار در این ملک حضرت عزرائیل میباشد و بر تختی از یاقوت احمر مسقر هستند، و فرمودند که من باین چهار لسان ظاهر شدم تا آنکه خلق بدانند که در این چهار ملک منصور هستم تا آنکه اهل هر ملک را رزق آنرا داده باشم و این کلمات را با فصاحت ظاهره که خلوت عبارات بوده باشد و فصاحت باطنه که بیان توحید و معرفت ظهور اسماء و صفات الهی است مطابق با توجه در

احسان خویش دعوت فرموده و فرمایش فرمودند ترا سرگشته در بیابان
 حیرت و گم گشته در مقصد و یایم جواب عرض نمود بلی چنان است که
 و فرماید جواب فرمودند که طلعت محبوب خود را بچه تربیت شناسی عرض
 نمود بنطفة علم که در وجه کالش ظاهر بوده باشد پس آن صاحب گنج علوم
 ۵ ربانی تفسیری بر حدیث جاریه نوشته بودند اظهار فرمودند که ملاحظه فرمائید
 که صاحب این بیان را بوی از مطلوب شما در بر هست چونکه آن نشانه
 آب حیات نظرش بآن چشمه حیات اوفتاده چهره منظور را در مرآت
 نظر اول ناظر گردید و مرحوم سید نیز فرموده بودند که آن صاحب حقی
 که من بعد از من ظاهر گردد بایست حدیث جاریه را شرح نویسد و لهذا
 ۱۰ صدقه آئین آن هستی وادی طلب را نیست محض نموده بجهت شکر بتقدیم
 رسانید عرض نمود که مرا ناخوشی غشی و باشد که طلای محلول بایست
 مداوا نمایم و لهذا از آن آزار دهم در آزارم آن حضرت طیب طیبان
 یک فاشی شربت بآن مریض مریضان داده تا آنکه جمیع ناخوشیهای
 ظاهری و باطنی را دفا کردند و دل رنجه اش نیز از شربت سرور
 ۱۵ آرامید و چشم طلبش آنچه ندیده بود دید پس از آن جمعی از اصحاب آن
 نطفة وادی طلب وارد آن جنت اول^(۱) شد و تصدیق امر حق را نموده و از
 حروف حق آن نطفة حقیقت محسوب شد و من بعد از آن جناب اول من
 آمن از قبل آن محبت مطلق رسول شد و آیات ایشان را بر داشته و بخاص
 و عالم رسانید قلبی مقبل الی الله شد و اکثر ناس باحتجاب انفس خود از
 ۲۰ طلعت حضرت محبوب مخفی ماند، اما اثبات حقیقت حضرت ایشان
 بادلّه که ذکر نمودم بایست مدعی امر حق چهار صفت در او بوده باشد،
 اول آنکه ادعا در خور زمان نماید، دوبر آنکه آیتی داشته باشد، سیم
 آنکه آیت او مناسب ادعایش بوده باشد، چهارم آنکه آیت خود را مفارن
 ۲۵ ادعا ظاهر نماید، اما این بزرگوار اول ادعای بایست مخصوصه آناری نمودند

(۱) کما (۲) و لعله اول،

دو شاهد عادل است یا اینکه باشند در بین مسلمین و یا آنکه بمجااست
و مسافرت و معامله با او علم بجهت تو حاصل آید که آن شخص در ادعای
خود صادق می باشد و هرگاه بجهتش دانستی هر حکم که می نماید از
حلال و حرام حکم الله بدان و انکارش را ممکن و اعمال سایر مسلمین را نیز
معمول بصحت بدان و هفتاد محمل بجهت آن قرار بده هرگاه محمل بردار
نشد نکذیب چشم و گوش خود نمائید یا وجود اینکه خود ذکر این قواعد را
می نمودند و بواسطه محبت و مراعات این قواعد مطاع^(۱) بر خلق بودند و
احدی را جرأت اینکه يك كلام ایشان را رد نماید نبود زیرا که او را ملعون
و مرتدی گفتند و حد بر او جاری می ساختند مع هذا فی دانم این چه انصاف
بود که تسمیه که اُتی بوده یعنی سواد عربیت درستی نداشته و در سن هجده
سالگی از شیراز تا ابوشهر بعنوان تجارت تشریف فرما شد و مدت پنج سال
مشغول بوده بمشاغل بسیاری بحدیکه بزرگان تجار عبرت از قوه متصرفه
جناب ایشان در امر تجارت داشتند که آدم باین صغر سن و این قسم نظم
در امور عظیمه دادن بسیار عجیب است و حسن فطرت و سکون و وقار
و زهد و تقوی و همت و جود و قناعت و ادراک حضرت ایشان در بین
خلق معروف بوده بحدیکه در مقام جود جناب ایشان در بین خلق معروف
شد بودند بحدیکه می گفتند تمام مال خود را تمام می نماید زیرا که يك فبیری
هفتاد تومان داده است ضرب جناب ایشان را بخالوی ایشان نوشتند و
تدین آن جناب بسرحدی بوده که می گویند نبل امانتی در نزد ایشان بود
۲۰ مشتری بهم رسید بود که بخرد هنگام زیارت خواندن آن سرور بوده بشخص
مشتری فرمایش فرموده بودند که ساعتی تو صبر نما تا آنکه من فارغ شوم
اول آن شخص قبول نموده و من بعد از آنکه آن جناب فارغ گردیدند
آن شخص خریدار رفته بود و من بعد قیمت نبل نازل نموده و بتزک
۲۱ فروختند و مبلغ هفتاد تومان نازل آن را خود مخمل شد، و اینکه مشهور

(۱) وفي الأصل: مطاع،

مقامات سری آنها در مدت پنج ساعت هزار بیت انشاء می نماید بدون
تفکر و سکوت قلم تا آنکه بر کل اهل علم و قلم معلوم گردد که غیر الله
مقتدر بر این قسم قدرت نیست و می گویم این آیات من قبل الله است آن
یا خلق الله فانوا یبطل هذا ان کتم صادقین یعنی [اگر] نفسی ادعا نماید و
آیت او علم و عمل بوده و آتی در آن شأن نیز بوده باشد و باین چهار
لسان نکم نماید و در شش ساعت هزار بیت بدون فکر و سکون قلم بنویسد
و علم خود را منسوب الی الله نماید انیان بطل نموده خواهد بود و الا هرگاه
بشرایط مذکوره نباشد انیان بطل نشد و حجت من ثابت زیرا که ردع من
الله نشد است و این نداء بگوش خاص و علم رسیده مردم بچندین طائفه
۱۰ شدند. یکی اهل طلب و انصاف بود تخص نمودند و دیدند که ادعای آن
جناب در خور زمان و آیت هم دارند و آیت ایشان هم مناسب ادعای
ایشان است و فی المحبین هم ظاهر می فرماید و ردعی هم من الله نرسید لهذا
قبول نمودند و استقامت ورزیدند و از طریقه مسالك حقّه آن نفطة الحقائق
حقایق مراتب وجود خود را درک نموده^(۱) و بنیوضات عبادات و مناجات
۱۵ و جواهر معارف فایض شدند، و بفرقه دیگر که معجب بعلم و عمل و گرفتاری
بجست ریاست گردید گوش طلب و انصاف نگشوده بلکه زبان برد و اعراض
بانه نموده و گفتند و کردند آنچه کردند تا آنکه موجب اختلاف گردیدند
و عوام بیچاره نیز بعضی بخیر و بعضی تقلیداً مکذب شدند و این گروه
انصاف ندادند که ما بآن دلیلی که خود را حجة الاسلام و ولی از قبل
۲۰ امام علیه السلام می دانیم که آن علم و عمل میباشد و مردم را می گوئیم با
مجتهد باشید یا مقلد هرگاه هیچک نباشید و لو کان اعمال شما در واقع هم
مطابق امر حق بوده باشد در نارید و هرگاه مقلد شدید تقلید عالم
اعلم را نمائید در صورت ممکن زیرا که تقلید غیر اعلم حرام است و
۲۵ معرفت مجتهد بعلم و عدالت می باشد و راه نصیحتش یا آنکه بنصیحتی

(۱) و فی الأصل: نماید،

بودند و روزی در حمام تشریف داشتند با پدر ظاهری خود در سن طولیت فرموده بودند که بر خیزید بروم که زمین حرکت خواهد نمود و فلان بازار خراب می شود و چنان هم شده بود و امثال این حکایت بسیار روایت می شود، خلاصه من بعد از آنکه رسولان خود را باطراف بلدان مسلمین روانه نمودند و نوشتجات بجهت سلطان و علمای مسلمین صوری ارسال فرمودند خود بکجه تشریف فرما شده و شهرت یافت که در مراجعت بظهر کوفه تشریف می آورند و امر ظاهر می فرمایند آن شهرت صحت داشت ولی مشروط بشرط بود که مسلمین جمع گردند و با دعای طلب خود و باقتضای محبت حرکت نموده و رسولان آن سرور را محترم دارند تا آنکه آن مظهر رحمت امر ائمه را ظاهر فرمایند و آیات فضل می بجهت بطنین قلبی ایشان ابرار نمایند من بعد از آنکه خلاف ادعای مسلمین ظاهر گردید و بنای رد و انکار و اذیت رسولان را گذاردند و در ظهر کوفه مجتمع نگردیدند تاخیر در امر الله افتاده و ابواب فضل بر روی ایشان مسدود گردید لهذا آن سید امکان در مکه خود را ظاهر فرموده و شهرت یافت که ۱۰ فلان شخص ادعای حجیت می نماید و هرکس هم که آنجانب را ظاهر آئی شناخت بمحض اینکه نظرش بر هیکل مبارکش افتاده جذب جلال سزی و تشعشع جلوه جمالی آن متورک نور در مراتب فؤادش و بحسب قابلیت او ظاهر می گردید بمنزل آنکه شخص امینی از سلسله نجار که معروف بحسن فطرت بوده و بنفانت و هوشیاری مشهور از اهل ولایت ابن حقیق بوده ۲۰ حکایت نمود که من در مسجد الحرام آن سید امکان را دیدم که در طواف مشغول بودند چنان خضوع و خشوع از ایشان مشاهده که با خود یقین نمودم که این شخص با آنکه قائم آل محمد می باشد و با نقیبی از نقباء آنجانب هستند بمنزل که آدم بجهت رفقا حکایت کردم و از شدت یقین خود قسم یاد نمودم بعد از آن در مدینه بخدش مشرف شدم و شناختم

شد که آنجناب بمحمل ریاضات می‌شدند یا آنکه خدمت پیری و یا مرشدی
 نموده باشند اقتضای صرف و کذب محض میباشد بل آن نقطة غنی ظاهراً
 محتاج باحدی در هیچ شأن نبوده ولی در باطن فقیر الی المحبوب بودند و
 مین بعد از مدت پنج سال که عدد هاء و باء بوده^(۱) دست از تجارت صوری
 کشید و این قدر هم که محمل شدند بجهت اتمام حجت بر خلق بوده تا آنکه
 نگویند قوة سلوک با خلق ندارند بثل آنچه در سر تجارت جد عالی مقدارش
 حکمت اقتضا نمود درین مقام نیز گفته می شود تا آنکه در کل شأن حاکی
 از آن شمس اولیه بوده باشد حتی در بنی هم حاکی شدند خلاصه آنکه
 بعد از دوره تجارت روانه بارض نجف اشرف گردیدند بعنوان زیارت
 ۱۰ تربت مطهر باب بزرگوار خود و قریب مدت یک سال در آن حدود
 متبرکه تشریف فرما بودند و آثار غریب و عجیب در هنگام ورود بحرم
 اجداد طاهرینش و کیفیت زیارت و حضور آنجناب مشاهده گردید بود که
 خلق کنیزی متغیر شده بودند و اینکه معروف شد که آنجناب بدرس مرحوم
 سید حاضر می شدند بعنوان تولد صحت ندارد ولی آنجناب قریب سه ماه در
 ۱۵ کربلا تشریف داشتند گاه گاهی بمجلس موعظه آن مرحوم تشریف می آوردند
 و مرحوم سید اعلی الله مقامه از نور باطن آن سرور مستفید بودند و لکن
 آن قوم من سر هه الامر لا بشعرون، بعد از دوره زیارات بارض فاء نزول
 اجلال فرمودند و در باب مراوده و معامله تخفیف دادند ولی سر امر
 خود را از خلق مسنور داشتند تا زمانیکه جناب سید مرحوم فوت شدند
 ۲۰ و جناب آخوند ملا محمد حسین بشروی تشریف بارض فاء آوردند و
 فیض صحبت آنجناب را ادراک نموده بخوبی که اجمال آنرا ذکر نمودم ولی قبل
 از آنکه جناب آخوند عارف بحق آن حضرت بشوند احدی بحسب ظاهر
 عارف نشد بود ولی آثار عجیب از آنجناب بظهور رسید حتی از زمان تولد
 ۲۵ الی کل یوم مو فی شأن بدیع بثل آنکه در هنگام تولد اهلک الله فرموده

چوب زیادی زدند و اوضاع خانه ایشان را بغارت بردند و قبل ازین واقعه جناب حاجی آقا که بمحضرت حبیب معروف بودند و آخرتند ملا محمد صادق خراسانی را و ملا علی اکبر اردستانی را چوب زیادی زدند و مهار نمودند و نازیانه زدند و در بازارها گردانیدند و اخراج بلد نمودند و آن جناب را در خانه داروغه منزل داده در این هنگام و بای شدیدی در شیراز اوفتاده و خلق بسیاری تلف شدند بمضمون حدیثی که وارد شده است که از علامات ظهور حضرت قائم علیه السلام دو طاعون میباشد طاعون ایض و طاعون احمر و فرمودند مراد از طاعون ایض و باست و مراد از طاعون احمر سیف میباشد و طاعون ایض فان و یا بود که بسیاری از بلاد را گرفت و خلق کثیری را تلف نمود، پسر داروغه مشرف موت بوده بیوکت دعا آن سرور خوب شده باین سبب داروغه ایمان آورد و لهذا مانع آنجناب نشد ایشان یکی از اصحاب که آقا محمد حسین اردستانی بود خواستند و مبلغ پنجاه و پنج تومان باو داده که سه اسب بفلان علامات در میدان بحر ایشان بیدان آمد و سه اسب بهمان نشان از يك نفر خریه و در حافظه برده تا آنکه این بزرگوار تشریف آورده و از آن بلد هجرت نمودند و روانه اصفهان گردیدند و در عرض راه خارق عادات بسیاری از آنجناب بظهور رسید چون خود آقا محمد حسین اردستانی را ملاقات نمودم هنگامیکه بعزم زیارت آن شمس اعظم باهکو روانه بودند و حال آنکه پیر مردی بود ریش سفید از ایشان سؤال نمودم که شما از شیراز الی اصفهان در خدمت آن سرور بودید هیچ مشاهده خوارق عادات از آنجناب نموده دیدم که اشکش جاری شد و فرمود چه گویم نواله بجز خارق عادات هیچ ندیدم چون عرض نمودم بعضی از آنها را ذکر نما فرمودند، اول بول بن کرم فرمودند بجهت خریدن سه اسب بمبلغ معین و علامات مشخص و بهمان قسم فرمایش آنجناب خرید شد و این خارق عادت می باشد، و دیگر آنکه آن سه اسب را یکی حضرت سوار بودند و یکی را خودم و دیگری را آقا

و هان شخص خوابها دید و مصدق کرده^(۱)، خلاصه آن جناب از راه دریا مراجعت بأرض فاء نمودند چونکه امر آنجناب اشتهاری یافته بود و لهذا صاحب اختیار ارض فاء بامر سلطان مسلمین دوازده نفر قزاق فرستاده تا آنجناب را نگذارند بجائی شریف فرما شوند بلکه حکم نموده بودند که آنجناب را غل و زنجیر نمایند، این بود محبت اهل اسلام که مشتاق ظهور امر حق بودند و نیکو حق کلام آن بزرگوار را شناختند بعوض آنکه در ظهر کوفه جمع کردند و نصرت امر الله نمایند راضی نشدند که احدی هم از اقارب ایشان بقانون قوم استقبال آن شاه مظلوم را نماید، خلاصه این بعد از آنکه آن سرور غریبان وارد بلد خویش شد آن ظالمان نهی نمودند که بعد از سه یوم دیگر احدی خدمت ایشان نرسد و جناب ایشان نیز بجز حمام بجای دیگر تشریف فرما نشوند و نوشجات از کسی قبول نفرمایند و جواب هم ننویسند از آنجائیکه شمس حقیقت را نتوان پنهان نمود اگرچه ابرهای بسیار مانع گردد باز هم اثر شعاع او ظاهر میگردد لهذا مردمانیکه فطرت ایشان را از خاک و آب محبت ایشان عجین نموده بودند از اطراف عالم حرکت نموده و در آن ارض مقدس جمع گردید عراپض بسیاری بر سبیل عبودیت عارض شد و سؤالات در معارف دین خود نموده از آنجائیکه دعوت سائلین را اجابت نمودن واجب بر اهل فضل و جود ی باشد و لهذا سرا در نهایت خفا اجابت می فرمودند از آنجائیکه ان الشیاطین لیوحون الی اولیائهم میباشند آن ملاعین مطلع گردید در شب بیست و یکم ماه مبارک رمضان از دیوار خانه ایشان بالا رفتند و آنجناب را مع خالوی بزرگوارش را بمثل آن شقی آوردند و نسبت بآن حضرت لساناً سوء ادب نمودند و خالوی ایشان را

(۱) در حاشیه نطفة اصل در این موضع بخطی غیر خط کاتب من این حاشیه مطبوعه است «آن شخص جناب حاجی محمد رضا ولد حاجی رحیم مشهور بمجمل باف بوده که بفجارت مشغول بود از زمان توفیق الی مدت دوازده سال حیات داشته صدمات بسیار از دست گفکار بر ایشان رسیده مکرر در حبس افتاده و خلاصی یافته تا در سنه ۱۲۷۴ وفات یافته»

در عقب ایشان می‌رفتیم من با خود گفتم شاید مرا خواب ربوده باشد و من از جاده منحرف شده باشم با آنکه پیش و عقب افتاده باشم قدری پیش ناختم آن جناب را نیافتم قدری عقب رفتم نیافتم آقا سید کاظم و مکاری را در عقب یافتیم ایشان را نیز خواب دیدم بیدار نمودم و احوال حضرت را گرفتم ایشان بخیر بودند بسیار متغیر و پریشان بودم که آیا بجای تشریف فرما شده‌اند که ناگاه در حین سرگردانی آواز مبارک آنجناب را از پیش شنیدم که میفرمایند آقا محمد حسین چرا سرگردانی بیائید چونکه نگاه کردم قد مبارک ایشان را دیدم که بر روی اسب همچون الف توحید مستقر و نور از جوانب آن الف محیطوار صاعد الی السماء بود چشم من خیره گردید و آقا سید محمد کاظم صبحه زده و غش نمود و آن شخص مکاری مطلقاً ملتفت نگردید و این هم امر عجیب است بعد از آن جناب پیاده شدند و فرمودند چای طبع نما سر آقا سید محمد کاظم را بدامن گرفته و چای باو کرم نمودند نا آنکه قدری بهتر گردید ولی دیگر باحوال اوئی بر نگردید نا آنکه از جذبه جلال در اصفهان جان را بجان آفرین تسلیم نمود و حضرت هم بعد از فوت آن بجزایزه اش حاضر شده‌اند و خود هم بعد از جناب آخوند ملا محمد تقی هروی بسر او منفرداً نماز خواندند و نعلش او را بارض عتبات عالیات فرستادند، خلاصه آقا محمد حسین گریستند و گفتند هرچه گویم هیچ نگفته‌ام و همین آقا محمد حسین چنان اخلاصی داشت که شنیدم که در دعوی مازندران نیز گرفته بود^{۲۰} و در میدان افتاده او را لشکر مخالف گرفته بتزد سردار خود بردند هر چند از احوال قلعه و اهل آن خبر نگرفتند مطلقاً جواب نداد و می‌گفت مرا خبری نیست گفتند ترا می‌کشیم فرمود بهتر ازین چیست گفتند ترا بچه قسم بکشیم فرمود بهتر قسمیکه مشکل تر است پس سر تنگی را بر روی چشم راستش نهادند و آن مظلوم را شهید نمودند و انی اقول اَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ، باری آنجناب بخواست اصفهان که تشریف فرما شدند

سید کاظم زنجانی و یک مکاری هم نیزه همراه بود اما آن اسبیکه حضرت سوار بودند مادامیکه آن سرور بر آن نشسته بودند در نهایت تند دو و نرم راه می رفت و از سایر مالها همیشه در جلو بود و آب و علف نمی خورد و سفت^(۱) نمی انداخت ولی هرگاه همان اسب را ما سوار می شدیم این خصایص در او نبود و هر اسبیکه آنجناب سوار می شدند همین صفات از او ظاهر می شد، و دیگر آنکه در عرض راه بعضی رسیدیم که مشهور بدزدگاه می باشد و متعارف آن است که مادامیکه جمعیت زیادی نباشد عبور ممکن نیست همینکه ما بدان مکان رسیدیم جمعی دزدان را دیدیم که در کمر کوه منتظر هستند من بسیار خوف نمودم و بقیتم کردم که مارا برهنه خواهند کرد ۱۰ از محض وقت صلوة عصر در رسید و نهر آبی در عرض راه بود جناب ایشان پیاده شدند و مشغول بنواز گردیدند و بسیار طول در صلوة دادند من زیاده خوف نموده بودم بشدتیکه هیچ پیچ خود را در جیب خود نگذاشته بودم و فراموش شده بود بعد از آنکه آن سرور سوار گردید و از دزدها بسیاری دور شدم آنجناب روی مبارک خود را بن فرمودند و ۱۵ قسم نموده فرمایش فرمودند که چرا هیچ پیچ نیسته عرض نمودم گم شده است فرمودند در جیب خود نگذاشته اید دست بردم و یافتم فرمودند چرا دزدها مارا برهنه نکردند، خلاصه بمنزل رسیدیم شخصی که پیر مردی بود از اهل ایلات خدمت آنجناب رسید بدون آنکه ظاهراً عارف بحق ایشان بوده باشد مع هذا ابتدر اظهار محبت و اخلاص نمود و گریست ۲۰ که مشرف بهلاکت بود مکرر از ماها سؤال می نمود که این شخص کیست بحق خداوند که من تا بحال شخصی باین بزرگواری و جذایت و جلال قدر بر نخورده بودم، واقعه دیگر آنکه در شبی بسیار تاریک در عرض راه مرا خواب ربوده زمانی که بیدار شدم آنجناب و نیاتم چونکه فرار بر آن بود که اسب آن سرور پیش بود و اسب من در عقب و شخص مکاری

گردید و در مجلس معتمد که آنحضرت بعنوان باز دید تشریف فرما شده بودند آقا محمد مهدی ابن مرحوم حاجی کلای و میرزا حسن ابن مرحوم ملا علی نوری حضور داشتند هر يك مسئله سؤال نمودند در علم توحید و حکمت جواب شافی کافی دادند و ایشان هم در مجالس و محافل خود توصیف و تعجید آن رب مجید را مکرر می نمودند من بعد از آنکه دیدند که جمعیت زیادی بزیارت آن حضرت میروند حسد بر ایشان غالب شد بنای بد گوئی گذاردند و نوشتهجات آن نقطه علم را گرفته از روی جهل خود رد نمودند و بنای فساد گذاردند مرحوم معتمد پیغام نمودند بحضرات ملاها که شماها که اول بد می گفتید چه سبب شده که حال بدون آنکه صحبت نمائید بد میگوئید این طریقه انصاف نیست هوگاه طالب تحقیق امر ایشان هستید از سه منزل يك منزل را اختیار نمائید یکی خانه سرکار امام یکی منزل من یکی مسجد شاه و با جناب ایشان صحبت بدارید هرگاه حقیقت امر خود را ثابت فرمودند تسلیم نمائید تا آنکه علای سائر بلاد ایران نیز تسلیم نمایند هرگاه ادعای خود را نتوانست اثبات نماید اول رادع بایشان شما باشید تا آنکه این فتنه بجواید و اهل عالم آسوده باشند ولی شرط آن است که من حضور داشته باشم و يك نفر با آنجناب سؤال و جواب کند سایرین مستمع بوده باشند زیرا که اگر بنای قال و قبل بشود مطلب فهمیده نخواهد شد و شماها اساس ملا بازی خواهید چید، چون این اخبار بحضرات رسید قبول نمودند که اجلاس را در مسجد شاه و زمان موعود را نیز مشخص نمودند قبل از رسیدن وعده یکی از رؤساء ایشان بساترین پیغام داد که ما در قبول این قرار داد خطب نمودیم زیرا که ایشان مدعی حقیقت میباشند و آیت حقیقت خود را لسان آیات قرار داده و می فرماید فَأَنْتُمْ یَبْتَغِلُونَ هَذَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ و احدی از ما مقتدر بر این آثار آن جناب نیستیم پس همینکه عجز ما ثابت گردید حجیت ایشان نیز مبرهن گردد و جمیع مردم بر ما بشورنند هرگاه تصدیق

پیغام مرحوم معتمد الدوله منوچهر خان نمودند که هرگاه اذن می دهید
چند ایامی در مملکت شما توقف نمایم نظر بآنکه معتمد مردی بود ظاهراً
ملعبر و در امورات خود محقق بود لهذا اذن داده و باطناً سعادت ابدی
شامل حالش گردید بود خلاصه بمنقضای حکمت بامام جمعه اصفهان پیغام
نموده که مدعی باب امام علیه السلام تشریف آورده آدم بفروست بخدمت
ایشان و وعده بخواهید تا بمنزل شما تشریف فرما شوند سرکار امام نیز
چنان نمود حضرت قدم التفات رنجه نموده نزول اجلال در خانه امام
نمودند امام نیز بسیار مشغوف شدند و بحسب ظاهر در نهایت احترام
می کردند و اظهار اخلاص می نمودند بحدیکه خود آب دست شوی بجهت
۱۰ حضرت می آوردند با وجود آنکه سرکار امام در نهایت مشخص میباشد
باری مدت چهل یوم آنجناب در خانه امام جمعه تشریف داشتند و
مردمان بوج فوج زیارت آن سرور مشرف می شدند و سؤالات می نمودند
تا آنکه جمع کثیری بمصدق گردیدند و عالیه معتمد الدوله نیز زیارت
حضرت مشرف شدند و آن متبع جود و کرم نیز بعنوان باز دید بمنزل
۱۵ ایشان را بنور قدوم خویش متوجّه ساختند و سرکار امام خدمت آنجناب
عرض نمودند که آیت بر حقیقت شما چیست فرمایش فرمودند که آیات
من درشش ساعت هزار بیت بدون فکر در هر مطلب که بخواهم از قلم
من بجاری می شود عرض نمود که بلکه مطلبی را که می فرمائید من بدون
فکر میگویم شاید سابق بر آن فکر نموده باشید فرمودند هرچه شما بخواهید
۲۰ من بجهت شما بدون فکر بنویسم خواهش نمودند که همچنانچه بجهت آقا
سید محبی دارایی شرحی بر سوره مبارکه کوثر نوشتید بجهت این جانب نیز
شرحی سوره مبارکه و العصر بنویسید آنجناب قبول نمودند و ساعت
گزاردند و هرشش ساعتی هزار بیت کتابت نمودند سرکار امام یقین
نمودند که این قدرت من عند الله می باشد و رساله نیز نظر بخواهش
۲۵ مرحوم معتمد در باب نبوت خاصه نوشتند که عبرت اهل علم و فضل

ی تمام البتہ حلقہ بندگی بنهارا بگوشی خواهید کشید و دختر اورا بجهت شما می گیرم و سلطنت ظاهر او بشما میرسد و شما بعد از اقتدار امر خودرا اظهار نمائید و جعبه جواهرات خودرا مع جمیع مالیک خودرا نثار قدوم آن سرور نمود آن جناب فرمودند بمعتمد الدوله ظهور امر من باین گونه اسباب ظاهره نیست بلکه بصدق و اخلاص عباد الله میباشد که بر سبیل اختیار ظاهر نمایند لله و فی الله نه بر سبیل طمع یا خوف و من توکل بخداوند خود نموده ام و از خلق او منتقطع میباشم، خلاصه آنکه مرحوم معتمد الدوله جان و مال و ایمان خودرا در راه آن سلطان مالک داد اما ایمانش را باین معنی که ظاهراً اگرچه قبول اسلام نموده بسود ولی چونکه ۱۰ بسر اسلام بر نخورده بود لهذا سرّاً هم از دین قبل خود منتقطع نگردیدم من بعد از آنکه خدمت محقق اسلام رسید دست از مذهب خود برداشته، اما در باب فنای مال جمیع ما بملک خودرا تسلیم آن سلطان ملوک نمود از اینجا بود که بعد از فوت مرحوم معتمد حضرت توفیق مبارک بجهت حاجی میرزا آقاسی صادر فرمودند و مطالبه اموال مرحوم معتمدرا نمودند و آن ۱۵ ملعون جواب هم نداد، اما از جان گذشتن او در راه آن سرور از جهت آن بود که از بس اخلاص و ورزید دین باطن آن قدری روشن شد لهذا آثار غریبه بسیاری از آنجناب مشاهده نمود مثل آنکه روزی زیر درختی در خدمت آن سرور نشسته بودند و معتمد قلبان می کشید اتفاقاً بالا آتشی قلبان او افتاد آن جناب برگ از درخت چیدند و سرپوش را برداشته بالای ۲۰ سر قلبان گذاردند معتمد نگاه کردند دیدند که سرپوش طلا شد اول گمان کرد که شاید از اثر برگ بوده باشد قلبان دیگر خواسته و عمداً سرپوش را انداخته و برگی چید و خود هر داشت اثری ظاهر نگردید دانست که از اثر دست ولایت بوده همچو شکر بنفدیم رسانید، خلاصه از بس ازین قبیل ظهورات دید که جذبه جلال هیکل ضعیف او را درم خورد نمود و ۲۵ طاقت زیست درین عالم بجهت او نماند لهذا جان را بجان آفرین تسلیم نمود

نمائیم و هرگاه تصدیق کنیم در جوابه سلطان ملک و مردم منکر چه گوئیم پس همین که وعده رسید تخلف ورزیدند و گمراهی و عداوت بر میان بستند، چون این خبر بآن سرور رسید فرمودند هرگاه از مناظره با من ابا دارند قرار در مباحله بگذارند و مدت ده بوم را مشخص نمودند چونکه خبر بحضرات رسید زبان بشغریه و استهزا گشودند و گفتند آنچه را که لایق ذکر و بیان نیست و من بعد از آن بعضی از حضرات دنیا پرست صورت خیالات کفر خود را بنطفه شرک زمان و دجال دوران و هو الاقاسی عارض شدند و آن ملعون امام جمعه دار الخلافه را دیدند و ضرب بسیاری در باب امام جمعه ارض صاد زدند که فلان و فلان کرده است و بنای فساد دارد امام از برای امام صورت حال را نوشت چونکه این خبر رسید که جوهر نار ستر نور را عداوت ورزیدند لهذا طباع ناربه نیز جمع شدند و صحیفه میثومه در باب رد و لعن جوهر حقیقت نوشتند و آنچه در خور شأن ایشان بوده نسبت بشمس فلک ولایت دادند، امام نیز ترك اخلاص ربانی خود را نموده متابعت همکشان خود را نموده و بنای بی اعتنائی نسبت با سلطان مرحمت گذارد چون کار باین مقام انجامید آن قهر منیر در عمارت خورشید که سرای شاه بوده مخفی گردیدند و معتمد الدوله بنظر فطرت بحسب مقام خود حقیقت آن شمس بروج هدایت را فهمید و بنده وار کمر خدمت بر میان بسته و در صدد حفظ و محارست آن مظلوم برآمد و در مقام اخلاص بخدمت استقامت ورزید که هر چند حاجی میرزا آقاسی ملعون آنحضرت را از او خواست دست نداد و جواب گفت و در مقام نصرت امر آنجانب درین مقام بود که خدمت حضرت عرض نمود که هرگاه امر سرکار شما بایست بشمشیر ظاهر گردد من جمیع ایل شاه سون و بختیاری را که البته پنجاه هزار سوار میشوند جمع نمایم و با سلطان ایران محاربه نمایم و هرگاه ظهور امر شما بحکمت می شود من در خدمت شما بطهران میروم و عرض اجمال احوال سرکار را بحضرت شاه

سؤال دارم خدمت سرکار عرض می نمایم هرگاه جواب فرمودید می دانم که نقطه علم در دست شما می باشد هرچه بفرمائید مطیع و فرمان بردارم فرمایش فرمودند که سؤالات خود را بنویس تا آنکه جواب بنویسم پس سه سؤال در نظر داشتم دو سؤال را نوشتم و خدمت آن جناب گذاردم آن حضرت قلم گرفتند و بدون تأمل و تفکر در نهایت سرعت قلم در جواب را نوشتند و صفحه دیگر از کاغذ گرفته نوشتند که اما سؤال سیم شما که در قلب داری چنین و جوابش چنان است، هوش از سرم بیرون شد و آنچه تاگفتنی است همان شد حلقه بندگی ایشان را بگوش جان کشیدم و مرا چنان از خود بخود نموده اند که الحال را درین زمستان باین شدت یلک اشاره ایشان در نهایت سرور حرکت نموده ام و حال آنکه من در این عالم شخص بی اسم و نام و بی علم و عمل نبودم بلکه قسم بذات اقدس رب متعال یاد می نمایم که هرگاه علم و فضل اکثر فضلاء زمان را در سوفا^(۱) می نمودند مرا عار بود هرگاه بدست می گرفتم زیرا که پدرم که آقا سید جعفر دارابی و کشفی میخوانند از جمیع فنون و علوم با خبر^(۲) می باشد و در جمیع ایران مشهور در نزد کل ارباب علوم و کالات هست و من خدمت ایشان را نموده ام و ایشان فرمودند بعد از من سید محیی میباشد و من صاحب مسجد و منبر بودم و مرید و اخلاص زیادی داشتم چه در ولایت خود و چه در سایر بلاد و در نزد اهل در خانه پادشاه معروف و محترم میباشد مع هذا می دانم این جوان شیرازی با من چه نموده است که چشم از جمیع این منظورات پوشیده ام و طوق اطاعت و فرمان برداری ایشان را بگردن تسلیم نموده ام و یلک اشاره آن جناب در این زمستان کذا در نهایت سرور بامر آن حضرت سفر می نمایم و امیدوار از فضل و کرم ایشان چنان هستم که مرا از بندگی خود محروم نفرمایند تا آنکه يك قطره خون خود را در رکاب ایشان نثار نمایم و الحق آن شیر بیشه

(۱) کذا فی الأصل، (۲) وفی الأصل: به آخر،

و آن جناب نوزده روز قبل از فوت آن مرحوم خبر فوت او را بجهت دو نفر از اصحاب نوشتند یکی از آن دو نفر جناب آقا سید یحیی بود و ایشان در یزد نشریف داشتند حضرت امر فرمودند بطهران نشریف فرما بشوید و حنبر در آن سفر درك فیض ایشان را نمودم در هنگامی که عالم را برف گرفته بود و هوا چنان سرد بود که از حد و وصف بیرون بود و چنان سروری در آن جناب دیدم که گویا برف این صحرا بجهت ایشان رخت خواب نرمة ی باشد حنبر از آن جناب سؤال نمودم که سبب تصدیق شما آن حضرت را چه بود فرمودند من بعد از آنکه خبر ادعای آن جناب رسید مردم از من سؤال نمودند که شما در حق ایشان چه می گوئید گفتم ^{۱۰} الحامل ایشان را ساکت هستم تا آنکه خود شرفیاب فیض ملاقات ایشان گردم آنچه فقیدم خواهم گفتن پس روانه شیراز گردیدم مجلسی اوّل که خدمت ایشان رسیدم قدری از روی غرور ملّائی سخن کردم و بعضی سوالات نمودم آن جناب هم جواب فرمودند ولی چونکه من در حجاب انانیت خود محجّب بودم چندان مطالب ایشان در نظرم جلوه گر نگردید قدری ^{۱۵} محزون گردیدم که زحمت بجائی نکفیدم لکن آن جناب التفات زیادی و نسیب بسیاری می فرمودند بمنزل خود معاودت نمودم حضرات اصحاب ایشان را دیدم که بعضی بسیار فاضل می باشند بایشان گفتم شما خود از این شخص بسیار عالم تر و آگاه ترید چگونه است که تصدیق ایشان را نموده اید گفتند شما هم قدری تأمل نمایند شما حالی میشود من اراده ^{۲۰} داشتم که برگردم حضرات مانع گردیدند گفتند شما هم تصدیق خواهید کرد گفتم از کجای گوئید گفتند ما تجربه نموده ایم آن حضرت بهر کس التفات فرمودند و لو کان معرّض هم بوده باشد لابد مصدّق میشود و هرگاه با کسی التفات نفرمایند اگرچه مصدّق باشد آخر الامر معرّض میشود خلاصه شی را آن حضرت مرا خواستند بعد از التفاتات فرمودند تو از من چه ^{۲۵} میخواهی عرض کردم که من اهل علم میباشم و رزق من علمست لذا چند

حرکت دادن آنجا را از اصفهان بپهران بعد از فوت معتمد الدوله، ۱۲۴

در صدد اذیت سرکار بر خواهند آمد بخصوص جماعت ملا هرگاه من شمارا دست بدم با ولی نعمت خود خیانت نموده ام زیرا که اذیت نموده ام نفسی را که او دوست می داشته و هرگاه دست ندیم بپهران خواهند نوشت و حاجی از من میخواهد شمارا و من لا بد بایست نمکین تمام زیرا که من استخوان مرحوم معتمد را ندارم بناء علی هذا مصلحت درین می باشد که سرکار شریف ببرید بحوالی طهران هرگاه میل نمودید وارد شوید و الا بخراسان شریف برده چنانچه که بنای شما بود آن جناب فرمودند بیستم می روم عرض نمود که امشب شریف فرما شوید فرمودند درین شب آدمی موجود ندارم و تدارک سفر مهیا نیست عرض کرد که من آدم مهیا نموده ام الحال می بایست بروید و آن ملعون نزویر نموده بود و کاغذها بشاه و حاجی نوشته و اظهار حسن خدمت کرده بود بجهت تحصیل زیادتی مقام پس آن سلطان مظلومان چونکه بعلم باطن مخبر از مکر آن شقی داشتند لهذا فرمودند که آن شاه الله بآرزوی خود نخواهی رسید پس بهمان احوال سوار شدند بدون شلوار مع کش صاغری و عیالی که در اصفهان تازه گرفته بودند هم دیدن نفرمودند و با حالت قهر آمیز روانه گردیدند و در عرض راه نیز بنا داشتند که تا الی کاشان غذا میل نفرمایند حضرات سوارها شش نفر بودند مضطرب شده بودند که مبادا آن جناب از گرپهنگی تلف شوند الحاح بسیاری نمودند آنجناب قبول نمی کردند آخر الامر در منزل مورچه خوار دو نفر از اصحاب آن سید ابرار بر خورد که بامر ایشان دو روز قبل از حرکت خود ایشان را مأمور بپهران فرموده بودند حضرات ملازمان کفایت عدم غذا میل کردن آنجناب را بجناب شیخ علی خراسانی ذکر نمودند ایشان مستعدا از آن حضرت نمودند که از غذای ما میل بفرمائید دعوت شیخ را قبول فرمودند و قلیلی غذا میل فرمودند چنانکه عادت آن سرور بود و دیگر غذا میل نفرمودند الا در کاشان و ۱۵ دو روز و دو شب هم در کاشان شریف داشتند آثار غریب و عجیب از

صدق و اخلاص کوشید و در دیگ^(۱) محبت آن سلطان النعمین قربانی نمود
 هرکس از قضیه یزد و نیریز ایشان مطلع گردید صدق ادعای آن سلطان
 کشور محبت را بر خورده هرگاه حنیر بخوام شرح تمام کتابی میخواهد علی
 حاکم، خلاصه خدمت ایشان عرض نمودم که ای و حید زمان پدر
 عالیقدرت در حقیقت حضرت حق چه می فرمایند فرمودند که اظهار
 توقف مینماید و قسم یاد نمودند بحق ذات اقدس باری که هرگاه پدرم با
 آن جلالت قدر و عظمت شأن انکار این ظهور باهر التوررا نماید البته من
 بدست خود فی سبیل المحبوب قاتل ایشان میشوم^(۲) و حال آنکه پدری مثل
 ایشان و پسری مثل من در تحت فلک قبر بسیار کم یافت میشود و بهر
 حال آن یک تا در صدف معرفت بجبهت امثال امر آن حضرت روانه بدار
 الخلافه گردیدند، اما تنمّه اخبار آن نیر اعظم در ارض صادق آن است که
 من بعد از آن که معتمد الدوله از بس ملاحظه اشراقات انوار جمال و
 جلال از آن شمس حقیقت نمود مکلف باظهار نبود و طاقت کنعان هم
 نداشت و لهذا پژمرده گُل و افسرده حال شد و روح روانش چون طایر
 قدسی از آشیانه قفس خاکی طیران، بکنگره جنات نمود و مکرر حضرت
 می فرمودند خداوند رحمت کند معتمد را و بعد از فوت ایشان آن قبر
 برج ولایت قدری از پس حجاب طالع گردید چشم حسود رمد زده ناپاکان
 طافت نظاره نمودن را نداشت و لهذا زبان تنافی در بد گفتن گشودند
 میرزا گرگین خان که نائب المحکومه بود بعد از مرحوم معتمد الدوله بخمال
 آنکه حکومت نماید چشم از محبت های معتمد در باره آن حضرت پوشید پیغام
 بآن جناب رسانید که من میخواهم خدمت سرکار شما مشرف شوم بعدرا پیغام
 نمود که مرا مانعی میباشد شما زحمت کشید تشریف فرما گردید آن جناب
 قدم مبارک را رنج فرموده تشریف بردند خدمت حضرت عرض نمود که
 نظر بآنکه مردم از تشریف داشتن سرکار درین بلد مطلع گردیدند البته

(۱) کلا فی الاصل، (۲) وفی الاصل: میشوم،

می باشند بقسم تغیر و سواد ادب عرض نموده بودند که در را باز نمود فرموده
 بودند که من دست گذارم باز گردید خواسته بودند که قدری درشتی
 نمایند که درد دل شدیدی ایشان را عارض شده بود که خودشان هم متذکر
 شده بودند و لهذا خود را بروی خاک انداخته عجز و الحاح زیادی نمودند
 آن بکنا در بحر عفو و فضل از منصرف آن مقصرین بخداوند گذشتند فی
 الحین شفا یافتند من که این حکایت را شنیدم لهذا دهنه اخلاص را گشودم
 و آنچه دهنی بود بقدر قابلیت خود دادم من جمله روزی که وارد
 بکاروانسرای سنگ زنجان شدم در خارج شهر نظر بآنکه مأمور نبودم که
 آن سرور را داخل شهر نمائیم مثل اینکه وارد قزوین نکردیم و از اصفهان
 نیز بطهران وارد بنم نکردند و دخول آن جناب بشهر کاشان بجهت
 اخلاص یکی از مخلصان و پیندگان خودشان بود که خواستند آن را سر
 افراز فرمایند و مستحفظین مضایفه داشتند چونکه اراده حضرت اراده الله
 بود لهذا اراده از جهت آن نبود، خلاصه بعد از آنکه منزل گرفتیم بسیار
 خسته بودیم چونکه از منزل بعیدی حرکت شده بود آدم حاکم زنجان آمد
 نزد من که من میل دارم خدمت جناب سید برسم من چونکه شغل
 زیادی داشتم فراموش نمودم که خدمت حضرت عرض تمام همینکه خبر
 ورود آن شمس حقیقت باهل شهر رسید چونکه محبت آن جناب در آن
 دیار که در حقیقت ارض رضوان بود و نقطه اهل محبت در آن کشور جناب
 آخوند ملا محمد علی بودند و حقیر در دار الخلافه در منزل محمود خان
 کلانتر خدمت ایشان رسیدم و آن جناب محبوس بودند بجهت اخلاص
 کیشی بآن حضرت می فرمودند فلانی من ملاتی بودم چنان مغرور و زیر
 دست که در عصر خودم از برای احدی خاضع نشدم حتی مرحوم حاجی
 سید باقر رشتی که ظاهرآ او را حجت الاسلام و اعلم علمایش می دانستند
 و چونکه سبک من در اخذ مسائل بطریق اخبارین بود و لهذا در بعضی
 از مسائل تناقضی با حضرات فقها داشتیم مردم فریادی شدند محمد شاه

آن شمس حقیقت بظهور رسید شرح آن کنای می شود، بعد از آن آن جناب را به معتد که خانلقی می گویند نزدیک بکنار گرد می باشد بردند و منزل دادند خیر بشاه و حاجی دادند شاه اراده کرده بود که حضرت را بطهران آورد همامان عصر او از شدت حسد خود راضی نگردید و دوازده سوار تعیین نموده که سرور غریبان را به ماه کو ببرند، و در خانلقی خوارق عادات زیادی از آن جناب صادر گردید و از آن منزل هم الی ماه کو در عرض راه امور عجیبه از آن مید علوم ظاهر گردید، محمد بیگ چاپارچی که باشی آن دوازده نفر سوار بود ایمان بان جناب آورده من خود او را ملاقات نمودم بعد از مراجعت دیدم او را در نهایت اخلاص بحدیکه همین که امم شریف آنحضرت مذکور می گردید می گریست از ایشان جويا شدم که خوارق عادات از آن جناب چه دیدی فرمودند بحق حضرت خداوند قسم یاد می نمایم که از آن سید امکان بجز خوارق عادات چیز دیگر مشاهده ننمودم و تفصیل زیادی ذکر نمود و از آن جمله فرمودند که هنگامی که مرا مأمور نمودند که مستحفظ آن جناب بوده باشم اول آنکه من درست بحق ایشان عارف نبودم ولی شنیدم بودم که سید بزرگواری است لهذا در فطرت خود که نظری نبودم دوست نمی داشتم که من محصل ظلم و جور بالنسبه باجناب بوده باشم يك دو روزی بیمار می نمودم که شاید این امر را که مثل بابی بوده که *بَاطِنُهُ يَبْغِي الرَّحْمَةَ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ* بدیگری حواله کنند و نمی دانستم که قلم فضل خداوند این فرمان سعادت را در دفترخانه غیبی بنام من رقم فرموده لهذا عذرا از من پذیرفتند ناچار روانه شدم حضرات سوارهای تابعین من يك شب قبل از من خدمت حضرت رسید بودند نظر بآنکه کار اهل ظلم ظلمست خصوص در اول ملاقات بجهت استحکام امر خود لهذا يك می شرف در اطاق را از پشت مقل نموده که مبدا آن نقطه محیط بر اهل امکان فرار نمایند صبح که آمد بودند دیدند که در بلز شک و آجناب در کنار تهر مشغول بوضو ساختن

آن حضرت وارد شدند فوج فوج بربارت آن سرور می آمدند حضرات سوارها بجهت اخذ عمل خود مانعت می نمودند مردم بنا کردند پول دادن از پول سپاه گرفته الی تومانی بعد از آنکه کثرت مردم زیاد شد حاکم واهمه نموده فزائش فرستاده نزد محمد بیگ که البته الحال حضرت را بر داشته روانه شوید که هرگاه امشب را بماند بقیه فساد خواهد شد هرچه قدر سعی نمودم که راضی شوند که آن شب را بمانیم راضی نشدند و فزائش از عقب فزائش آمد و ما بعد از ظهر وارد شدیم حال وقت مغرب می باشد لابد خدمت آن حضرت رسیدم و عرض نمودم که بایست سوار شوید فرمودند منکه بسیار خسته می باشم تفصیل حال را عرض نمودم انجناب يك نماز خوانده بود مهلت خواندن نماز دیگر را ندادند آن بزرگوار برخاستند در نهایت کسالت و فرمودند خداوند! تو گواه باش که با عترت پیغمبر تو چگونه سلوک می نماید و برخاستند و بمن فرمودند که آن پیغام ایشان در اول ورود ما چه بود و این حرکت ایشان چیست، بهر حال سوار شدند و رفتیم بآن کاروانسرای آجری که در دو فرسخی شهر واقع می باشد ۱۰ همینکه میلان رسیدیم آن بزرگوار در بالاخانه منزل گرفته بودند مردم بدیدن ایشان می آمدند ولی در جلالت قدر آن سید بشر متحیر بودند صبحرا که میخواستند روانه شوند پیره زنی پسرکری داشت که از شدت کجلی ناباگردن آنرا سفید کرده بود و از تعتن آن احدی بتزدیک آن نمی رفت آن ضعیفه طفل خود را بر سر راه برده خدمت حضرت عرض نمود که ای آقا شما را ۲۰ بحق جد بزرگوار خود قسم میدهم که این طفل مرا شناکرم فرمائید که من از خفت مردم هلاک شدم سوارها خوانسند او را بزنند انجناب مانعت فرمودند آن طفل را بنزد خود طلبیدند و پارچه بر سر آن کشیدند و لب مبارک را حرکت داده فقراتی چند تلاوت فرمودند بعد از چند روز بقدرت خداوند آن طفل شفا یافته و بقدر دوست نر ایمان آوردند و حضرت

مرا بطهران خواست آدم کتابهای مرا دید و مطلب را فهمید گفت سید را
 نیز بطلب تا آنکه گفتگو نمائیم تا هم شد بعد چونکه ملاحظه فساد آنرا
 نمود موقوف داشت خلاصه آنکه با آن همه غرور همینکه خبر ظهور آنجناب
 بمن رسید و بقدر يك صفحه كوچك از آیات آن نقطه فرقان را دیدم هوش
 از سرم بدر شد و بی اختیار در عین اختیار تصدیق حقیقت ایشان را نمود
 و حلقه بندگی اورا بگوش محبت کشیدم زیرا که معجزه اشرف پیغمبر را از
 ایشان دیدم هرگاه انکاری کردم انکار حقیقت مذهب اسلام را نموده بودم
 و لهذا تصدیق نمودم و فلاحه اطاعت آن جناب را بگردن خویش افگندم
 و در مقام نصرت امر آن سید امکان بر آمدم من جمله آثار سبعة ایشان را
 ۱. مروج شدم و نهی از کشیدن فلپان نمودم و جمعی کثیر تابع شدند بحدی
 امر حق قوت گرفت که منکرین در بازارها جرأت بکشیدن فلپان نمی کردند
 و لهذا نصرت نمودن من شهرت نموده و بشاء و وزیر عرض نمودند و
 چونکه ایشان از قدرت و مطاعیت من مخبر بودند که دوسه هزار در خانه
 از طائفة خمس^(۱) بمن اخلاص دارند لهذا واهمه کردند که مبادا من حضرت را
 ۱۰ از دست حضرات بگیرم بجهت سوار فرستاده بودند پیغمبر دور در خانه مرا
 گرفتند و فرمانی نوشته بودند که در هر حالت هستی حتماً حکماً بایست
 بطهران بیایید من احوال ناخوش بود متفکر بودم که آیا تکلیف چیست
 مختصر عریضه خدمت حضرت عرض نمودم که شرح حال چنین شده است
 فرمان شما چیست آیا بطهران بروم یا آنکه با ایشان منازعه تمام فرمایش
 ۲۰ فرموده بودند که بطهران برو لهذا آمدم و الحال مدتی میباشد که محبوس
 میباشم و همینکه حضرت بجاه کو وارد شدند تعلیفه مبارک بسرفرازی من
 صادر فرمودند و فرموده بودند که بحق حضوت خداوند قسم بادی کنم که
 سؤال تو در باب تکلیف خود از من در ارضه زنجان افضل بود از
 ۲۵ عبادت ثقلین، خلاصه سخن باب محبت اهل زنجان بود همینکه شنیدند که

(۱) کذا فی الأصل (۷)

بشود باز هم من در خدمتکاری بوده باشم میل خود را خدمت آنجناب
 عرض نمودم فرمودند که من راضی نیستم که تو از تبریز همراه من باشی
 بسبب آنکه من خود از سفر طهران بتبریز بی میل نبودم زیرا که معموره
 عراق است و نماز خود را قصری نمودم ولی از تبریز بماه کورا راضی نیستم و
 سفر ظلم هست و من دوست نمی دارم که تو داخل ظالمین بوده باشی و
 فرمودند که تو يك منزل از ما پیش برو و تفصیل را بشاهزاده بگو که
 هرگاه میتواند که مرا در تبریز نگاه دارد فیها و الا من راضی بسفر ماه کو
 نیستم و خداوند از وی انتقام خواهد کشید همینکه يك منزلی تبریز
 رسیدیم من تب بسیار شدیدی نمودم عصری بود که حضرت مرا خواستند
 ۱۰ و فرمودند تو بایست امشب را بتبریز بروی عرض نمودم مولای من شما
 احوال مرا مطلع می باشید که چه بسیار خراب می باشد آنحضرت چاهی
 میل میفرمودند يك پیاله سؤر فرمودند و بمن کرم کردند فی الجبین شفا
 یافتیم و همان شب بتبریز آمدم و تفصیل اوضاع را بشاهزاده نقل نمودم
 آن ملعون گفت که مرا رجوعی نیست هر حکم که از طهران شد معمول دارید
 ۱۵ من بسیار افسرده خاطر شدم رفتم باستقبال آنجناب و صورت واقعه را
 عرض نمودم آن حضرت آهی کشیدند و فرمودند راضیا بقضاء الله و
 فرمودند خداوند تو حکم نما در میانه من و این خلق خود بهر حال
 حضرت را بر دم بمنزل خود در خارج شهر تبریز و چند روز ماندند اهل
 خانه ما بسیار اخلاص ورزیدند و آب دست شور آنجناب را بجهت شفای
 ۲۰ استعمال می نمودند و شفا می یافتند روزی سوارها آمدند که بسم الله روانه
 شوید آنجناب فرمودند که تو يك باز دیگر برو در نزد شاهزاده و انعام
 حجت باو تمام کن و بگو من حرکت نخواهم نمود مگر آنکه مرا بکشند و
 ببرند من رفتم و فرمایشات آنجناب را رسانیدم باز هم متعرض نشد من
 مراجعت نمودم از بس افسرده خاطر بودم تب مرا عارض شد بخانه که
 ۲۵ آمدم مقتدر بآنکه خدمت حضرت برسم نبودم رفتم باندرون خانه و

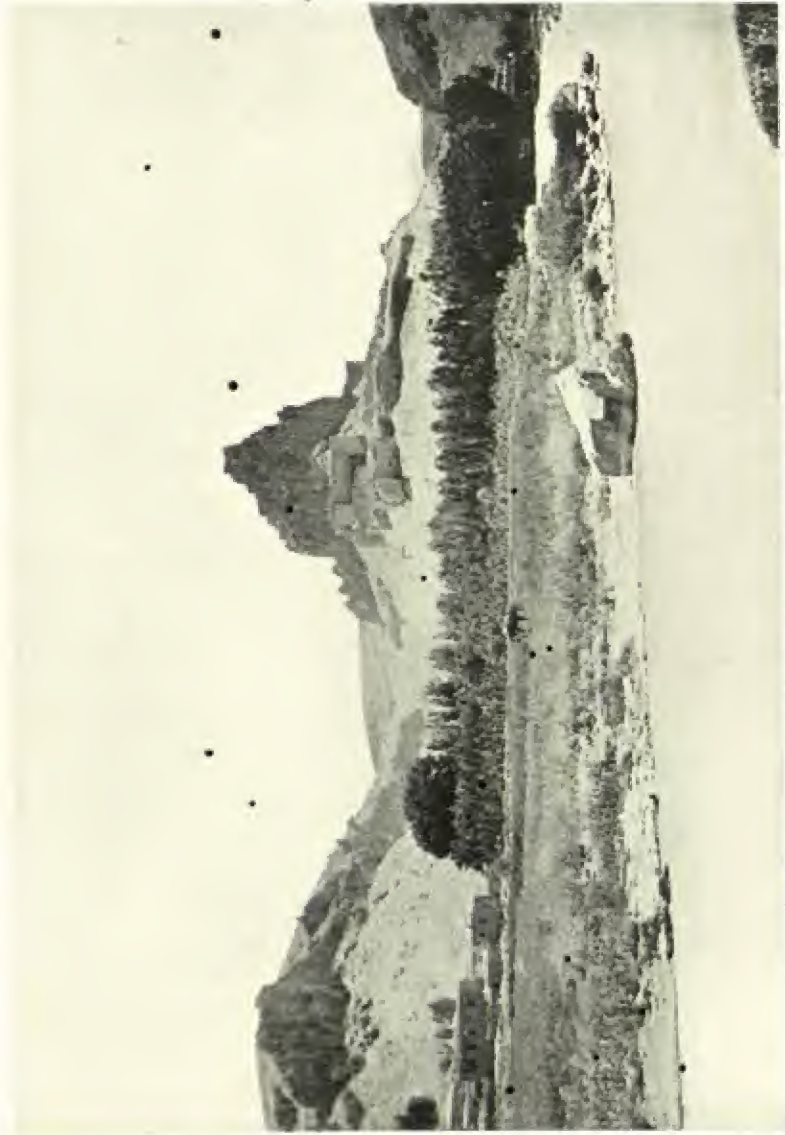
فرمودند که میلان يك قطعه ایست از قطعات جنت، ^(۱) باری هنگامیکه
 بنزدیک تبریز رسیدیم روزی در عرض راه فرمودند که هرگاه امروز کباب
 بزم بهم میرسید خوب بود همینکه بتزل رسیدیم شخصی بزه آورد کباب نمودم
 چونکه حضرات سوارها بعضی سخنان در باب مشخصی آن حضرت شنید
 بودند يك روزی گریبان حضرت را گرفتند که پول یا به آنجناب
 می فرمودند که من پول ندارم آن ملاعین اصرار زیاده تر نمودند آخر الامر يك
 کیسه ریال که با ده تومان بود یا سی تومان الحال چون در نظر ندارم
 مبلغ معین اورا بیرون آوردند و از روی قهر در میان صحرا ریختند من
 بسیار تعجب نمودم زیرا که می دانستم که آنحضرت پول نداشتند و ظاهر
 آنست که این حکایت فیما بین طهران و قزوین واقع شده بود، و يك روز
 هم آنجناب در عرض راه نهیب هرکس دادند چنان اسب انداختند که
 هوش از سر ما حضار بیرون شد و حال آنکه اسب ایشان از جمیع
 اسبهای ما لاغرتر بود و ماها هرچه قدر اسب از عقب ایشان انداختیم
 بایشان نرسیدیم حضرات سوارها واهمه نمودند که مبادا آنجناب فرار نمایند
 بعد از آن خود جلو کشیدند همینکه ماها بایشان رسیدیم تبسم کردند و
 فرمودند که هرگاه من بخوام بروم شما مقتدر بر منع از من نیستید و الحق
 چنین بود زیرا که در جمیع شؤونات ایشان بشارتی ظاهری شدند که از قوه
 بشر نبود مثلا ماها جمعا بیگر کشید و سوار کار بودیم و در راه سرما هم
 بود از سواری عاجز می شدیم و آنجناب با وجود آنکه سوار کار نبودند نه
 روی مبارک را بعقب می نمودند و نه اظهار خستگی می فرمودند که از پای
 پای دیگر بنشینند بلکه قد هایون ایشان همچون الف توحید بر کرسی
 جلال مستقر می بود، خلاصه چونکه فرار آن بود ^(۲) که من تا تبریز در خدمت
 ایشان بوده باشم و از تبریز ماه کورا شلهزاده بهمن میرزا روانه نماید من
 خود میل میداشتم که اول حضرترا شاهزاده نگاه دارد و هرگاه بنا بفرستادن

(۱) وفي الأصل «جنت»، (۲) هذا هو الظاهر، وفي الأصل: فرار نبود،

بزرگ و حاکم بر اهل ماکو بود نوشته بود که البته بسیار حفظ نما که احدی با ایشان مراوده ننماید و نوشتجات بجهت ایشان نیاورند و جواب نبرند آن ملعون هم سخن شنید نمی شد بد نمود مع هذا همین که اراده کامله آن نقطه ولایت قرار می گرفت که کسی شرفیاب حضور فیض آثار ایشان شود احدی را قدرت مانعت نبود چنانکه هر کس رفت مشرف گردید و جمعی رفتند و علی خان که بنا فیه مشهور آفاق بوده همه روزه خدمت ایشان می رسید و حال آنکه از منزل علی خان رفتن بمنزل حضرت بسیار صعب بود بواسطه راه آن که بایست از پای کوه بسر کوه برود و حضرت در ایام هفته که بجهت حمام از کوه نزول اجلال می فرمودند بجهت تشریف بردن بحمام علی خان را نیز باز دید می فرمودند و عیال علی خان نیز اظهار اخلاص کبشی می نمودند و علی خان در خدمت حضرت در نهایت انکسار و خضوع سلوک می نمود و هرگاه کسی از و سوال می نمود که تو ایشان را چگونه می دانی جواب می گفت که من که فیه ندانم ولی این قدر می دانم که بسیار بسیار شخص بزرگی می باشد زیرا که هر وقت که من خدمت ایشان مشرف می شوم سلطوت جلال ایشان بعیال در من اثر می کند و حال آنکه جناب ایشان محبوس من می باشند، بهر حال از اطراف خلق بسیاری بزیارت آن سرور مشرف می شد و اسم مبارک آن سرور باطراف و آکناف آن حدود منتشر گردیده و نوشتجات زیادی از قلم قدرت آن منشی قدر و قضا صادر گردیده البته زیاده از صد هزار بیت بوده و در نهایت استقلال حرکت می نمودند با آن ضعف ظاهری که محبوس آن سلطان مقتدر بودند در خانواده دجال با آن همه سعی و اهتمام آن ملعون در ذلت آن جناب مثل آنکه يك روزی ملای ماکو خدمت حضرت مشرف شد بود و سوال و جواب می نمود قدری در سخن گفتن با آن حجت زمان سوء ادب حرکت نموده دریای فیه الهی قدری بتلاطم آمد عصای خود را چنان بهیکل محس آن خبیث نواخت که عصای مبارک در هم شکست و باقا سید حسین

اوفتادم حضرت سوارها ناکید در حرکت دادن آن سرور نموده و ایشان
 ابا می فرمودند تا آنکه ملعونی قدم پیهائی پیش گذارده که دست مبارک
 حضرت را بگیرد خود ایشان برخاستند و بیابان من آمدند بجهت وداع
 اشک حسرت ریختن و ایشان تشریف فرما شدند بعد از دو ماه که خوب
 شدم رفتم ماه کو بجهت زیارت آن جناب همینکه چشم بجمال با کمال آنحضرت
 اوفتاد گریستم و بروی قدمهای ایشان اوفتادم و طلب عفو نمودم از
 تقصیرات خود و استدعا نمودم که نفرین در حق من نکنند آنجناب روی
 مرا بوسیدند و دعا در حق نمودند و فرمودند محمد شاه و وزیرش این
 قدر ظلم که بن نموده است تا جمال در حق ایشان نفرین نکرده‌ام، بعدرا
 ۱۰ از احوال اشرف خان حاکم زنجان پرسیدند تنصیل رسوائیها که اهل زنجان
 با او کرده بودند ذکر نمودم و اجمال از منصل آنست که اشرف خان
 زنی از اهل زنجان را طالب شمع بود و فرستاده بود و آنرا برده بود ضعیفه
 شوهردار بوده است شوهرش مطلع میشود و احباب خود را نیز مطلع
 می نمایند اجماع عام میشود می ریزند بخانه حاکم او را می گیرند و اوضاع و
 ۱۰ اموال آنرا می برند و چند نفر با او عمل بد می کنند چونکه بی ریش
 و خوشگل هم بوده است و چوب هم عمل می کنند و او را بر خر برهنه
 سپاری کنند و روی او را سیاه کرده کلاه کاغذی بر سرش نهاده آب
 دهان بسیاری بروی او افکنند با این احوال او را از زنجان بیرون کردند^(۱)
 فرمودند باین قدرها که راضی نبودم بعد از آن چون شرح گرفتاری و ذلت
 ۲۰ شاهزاده بهمن میرزا را خدمت آنجناب عرض نمودم فرمودند بلی هر که حق را
 یاری نمود و بذلت آن راضی گردید البته حضرت خداوند او را ذلیل
 می نماید، خلاصه من بعد از آنکه آن نقطه توحید را در ماه کو در قلعه که
 ۲۲ فوق جبل است منزل دادند حاجی [میرزا] آقاسی ملعون بعلی خان که

(۱) در حاشیه در این موضع بخطی الحاقی نوشته: آخر الامر مرض جنون بدرک
 واصل شد،

The Castle of Chihriq in Azarbaijan, near Urmia, where the Bih was confined for the six months preceding his death, and which he entitled "*Jabal-i-Shadid*" ("the Grievous Mountain").

قلعه چهریق نزدیک ارومیه در آذربایجان که میرزا علی محمد باب مدتی قبل از شهادتش در آنجا محبوس بود و بجهل شدید از آنجا تغییر میکند.

عزیز که همیشه در حضور می بود حکم فرمودند تا آن سگ را از مجلس بیرون نموده و حال آنکه آن ملعون در نهایت متشنص بود و در ماه کو قریب بسبب خوانین داشت جمیعاً احترام آن ملعون را داشتند مع هذا آنحضرت چنان بدت باو اظهار فہارت فرمودند احدی را برای مواخذہ نبود، و قریب بدت سه سال آنجناب در ماه کو محبوس بودند حاجی میرزا آقاسی ملعون دید که باز خدمت ایشان مراوده می شود و مکرر نوشتجات آنحضرت بجهت شاه و حاجی می آمد که مشتمل بر مواعظ و نصایح و ذکر براهین حقہ بلسان آیات و مناجات و خطب غالبہ و اظهار لعن بایشان می بود من جمله خطبہ فہرہ ایست هرکس ملاحظہ نموده است شوکت و افتخار را فہمید است خلاصہ بعلی خان ضرب زیادی می نوشت فائدہ نمی نمود آخر الامر خود علی خان بجای نوشت که من نمی توانم آنجناب را نگاه داری تا آن ملعون آدم فرستاد که آنجناب را ببرند بقلعہ چہرئق و بدست بجی خان سپارند، هنگامیکہ آنجناب سوار شدند علی خان خواست معذرت بخواهد باین لفظ کہ من راضی نبودم کہ سرکار شما را از منزل ما ببرند آن جناب فرمودند ای ملعون چرا دروغ میگوئی خودت مینویسی و خودت هم عذر میخواهی، پس روانہ بقلعہ چہرئق شدند بجی خان در شہر ارومہ حاکم بود و آن شہر بقلعہ نزدیک است و قبل از آنکہ آنجناب تشریف بیاورند یکی از اصحاب کبار آن بزرگوار را کہ جناب شیخ علی نام خراسانی مشہورست و از اجلہ اصحاب مرحوم سید هم بودند و حضرت ۲۰ ایشان را عظیم خواندند و باب خاتم نامیدند و رسالہ در این باب بقاعدہ حروف نوشته اند کہ سبب چیست کہ علی عظیم میشود و حسین علی میشود و جناب شیخ مرد فاضل و عالمیست خلاصہ آنکہ بامر حضرت بارومہ رفته بودند و ذکر معرفت آنجناب را بسیار نموده بودند و مردم منتظر و متعص فہمیدن امر ایشان بودند خصوصاً بجی خان از قضا در شی کہ ۲۵ حضرت فردا صبح آنرا وارد می شدند حضرت را در خواب دیدند و

در نزد جناب شیخ اظهار کرده بود و گفته بود که من خدمت حضرت
 می‌رم هرگاه آثاری که در خواب دیدم با ایشان بوده باشد یقین می‌دانم
 که حق می‌باشند و بنای استنبال هم داشته بودند که از قضا وقتی که
 منظر و موعود برود بودند ایشان زودتر وارد می‌شوند خبر یحیی خان
 می‌رسد که اینک وارد میشوند مضطربانه پیاده با استنبال می‌شنابد همینکه
 چشمش بجمال با کمال ایشان می‌افتد بی اختیار تعظیم نموده و زانوی
 مبارک را بوسه میدهد و آن جناب را در نهایت حرمت بمنزل می‌آورد ولی
 اذن ایشان در حضور مبارک نمی‌نشست خلاصه آنکه حضرت بجهانم
 تشریف برده بودند آب خزانها بمبلغ هشتاد تومان مردم بعنوان تسکین و
 تبرک خریدند، بعد از آن حضرت وارد بقلعه جهریق شدند باز هم نهی
 شدید در باب مراوده با ایشان شد بود مع هذا باز هم بغیر حکمت مراوده
 می‌شد و در آن نواحی نیز جمعی مصدق گریه‌بند و آنحضرت محترم بودند
 الی زمانیکه یحیی خان را در تبریز حبس نمودند، و اما در خصوص آوردن
 آن جناب را بشهر تبریز و چوب زدن اجمال آن آنست که حاجی ملعون
 حکم کرده بود بولی عهد که حضرت را بخواهند و اجلاس نمایند و حضرات
 علماء نیز جمع شوند و با حضرت در باب بایست ایشان صحبت نمایند
 چونکه اختلاف در باب ایشان نموده بودند جمعی می‌گفتند که ایشان
 خطب دماغ دارند و لا یشرع می‌گویند و بعضی می‌گفتند که خود ایشان
 مدعی مقام بایست نیستند بلکه آخوند ملا حسین بشرویه مدعی می‌باشند و
 ۲۰ این نوشتجات از اوست بعضی می‌گفتند از مال خود ایشان میباشد
 خلاصه من بعد از آنکه حضرت وارد تبریز شدند ایشان را بخانه میرزا
 احمد امام جمعه بمنزل دادند ولی خود میرزا احمد ایشان را ملاقات ننمود
 بلکه تکبر و ورزید و هم بمجلس ولی عهد وعده نداد باری چند نفر از علمای
 شیخیه حاضر بودند من جمله حاجی ملا محمود ملا یاشی ولیعهد و ملا محمد
 ۲۵ مامقانی و چند نفر دیگر بودند ولیعهد نیز حضور داشته مع امتای دولت

شیعه و مطابق برکن قضا می باشد، و خود صفحه وجه این پنج می باشد، شخصی گفت ظاهر آنست که حاجی ملا محمود بوده است که آید چشم و دماغ و گوش هر یک دوتا می باشد چرا شما یکی شمردید فرمودند که ای جان من حکمش یکی می باشد بلی اگر چه گوش دو سوراخ دارد ولی يك آوازی شنوند و فرمودند گوش يك و ظاهر آنست که در اول مجلس قرار داده بودند که يك نفر بیش سخن نگوید و آن هم آخوند ملا محمد باشد از اینجا بود که حضرت فرمودند گوش يك و دو مراد داشتند یکی آنکه قرار دادید که شما گوش باشید نه زبان لهذا از قرار خود تخلف [ورزیدید]، دوم آنکه گوش دل را باز نما و مطلب حق را بفهم مرادات بجا است نه بجهت، خلاصه ملا محمد گفت کی شب بخیر نموده است و این اسم را بجهت شما مشخص نموده است فرمودند منم آن کسی که هزار سال می باشد که منتظر آن می باشید گفتند که ما منتظر قائم آل محمد و محمد بن حسن علیه السلام می باشیم فرمودند من همان می باشم گفتند از کجا بشناسیم فرمودند بحجیت آیات، ^(۱) امیر ارسلان خان خالوی ولیعهد ^(۲) گفت چند آیه در ^(۳) حق عصای خود بگو ایشان شروع فرمودند بخواندن آیات کسی گفت ما آیات را نمی فهم ایشان فرمودند حجیت قرآن را چگونه فهمیدی هر چه در آنجا گفتی در اینجا نیز بگو ^(۴) امیر ارسلان خان ^(۵) گفت که من هم آیات می گویم و شروع نمود بنامربوط بهم بافتن ولیعهد گفت که علم نجوم خواندن بیان آثار این گره را بجا و کره در دست داشت بسمت حضرت حرکت داد آخوند فرمودند من این علم را نخوانده ام، شخصی سؤال نمود که شك در میانه دو و سه بناراً بر چه می گذارند حکمش را فرمودند، دیگری گفت که قوله ^(۶) چه صیغه می باشد جواب فرمودند و متغیر شدند و از مجلس

(۱) - (۱) این چند کلمه در حاشیه نوشته شد بخط الحاقی و اصل متن «کی» بوده و آنرا خط ترفین زده اند، (۲) - (۲) این چند کلمه نیز در حاشیه بخط الحاقی است و اصل متن «یکی از اهل در خانه» بوده است، (۳) - (۳) کذا فی الاصل،

من بعد از آنکه مجلس منعقد می شود قرار حضرات باین می شود که هرگاه آنجناب ادعای مقام باییت نمایند و خطب دماغ نداشته باشند حکم قتل حضرت را بدهند زمانی منتظر قدوم شریف حضرت بودند تا آنکه آن جناب بیکه و تنها تشریف می آورند در حالتیکه از حمام برآمده و عطر استعمال نموده و دستهای مبارک از آستین بر آورده و عصائی در دست هابون گرفته و لبهای شریف را بذکر حضرت خداوندی حرکت میداده با وقار و سکینه وارد مجلس شدند و سلام نمودند جوابی دادند صدر مجلس را ولعبد نشسته بود بعد از آن ملأ باشی و آخوند ملأ محمد و سائرین و جمیع مجلس ملأ بود از اهل مجلس آنجناب بقدر دقیقه ایستاده بودند و احدی جا بایشان نمی داد تا آنکه در ^(۱) مجلس نشستند مدتی ساکت بودند از تکلم با مردم ولی مشغول بذکر بودند، بعد از آن آخوند ملأ محمد گفته بود آسید بعضی نوشتجات در دست مردم افتاده است نسبت بشما میدهند و ما گمان نمی کنیم که صدق باشد آیا چنین است یا خبر گانش آن بود که حضرت ابا خواهد کرد فرموده بودند که آن نوشتجات کلمات ^{۱۰} الله میباشد که از قلم من صادر شده است گفته بود که شنیدیم که شما ادعای مقام باییت نموده اید فرموده بودند بلی عرض کردند که باب چه معنی دلمرد فرمودند کلام شریف *أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا* چگونه فهمیدی آیا نظر نکردی بوجه خود که چهار شعر دارد و در يك صفحه واقعست که پفج می شود بعدد باب که مطابق عدد هاء هویت است، اما آن چهار ^{۲۰} شعر اول چشم میباشد که حاکی از مقام فزاد است و حامل آن رکن توحید میباشد و مقام مثبت است * دوم شعر گوش میباشد که حاکی از رتبه عقل و حامل رکن نبوت و مصداق لوراده است، سیم شعر شانه است که حاکی از مقام نفس است و مطابق رکن ولایت است و حامل ^{۳۰} مقام قدر، چهارم شعر دهان است که حاکی از مقام جسم و مقام رکن

همیشه اورا لعن نموده اند. حبس می کند [پس از آن حکم می نماید] که اورا
 بیاورند اجلاس نمایند و این ظالمین بعضی تکبر می کنند بمجلس حاضر
 نمی شوند بعضی هم آمدند اول صدر مجلس را خود می گیرند و چنین مدعی را
 مدتی در وسط مجلس معطل می گذارند آخر از ادعایش گذشته آل بی
 هاشم نبود از آنجا نبود از علما نبود غریب شهر شما نبود اسیر بدست آل
 سنیان نبود، خداوند لعنت کند جمیع ظالمین و غاصبین حق آل محمدرا،
 خلاصه من بعد از آنکه خود نشستند نواضعش نکردند قرار در صحبت شد
 قرار دادند **بک نفر سخن نماید مخلف ورزیدند سوال می کنند جواب از**
میزان توحید می دهند قبول نمی کنند و در جواب سخنان سخریه میگویند و از
۱۰ نسیمکه مدعی نقطه ربانیت صبیغه قوله^(۱) را می پرسند که هر طفلی میداند و
حرامزاده کفر بوسی حضرت ایشان پرت می نماید و حیا نمی کند، اما از
نصرفات آن حضرت در آن مجلس آن بوده که تنها نشریف آوردند و بدآب
اجداد طاهرین خود حرکت فرمودند و مادامیکه ایشان مشغول بذکر بودند
احدی تکلم نمود و گفتند بایشان که این کلمات از نست فرمودند از خداوند
۱۵ است قرار داشتند که هرگاه ادعای بانیّت نمایند در صدد قتلش بر آیند
ادعای امامت نمودند و قبل از ادعای خود فرمودند که هرگاه طیب
حاصل می باشد بیاید نبض مرا ببیند تا بداند که من ناخوشی ندارم و ظاهر
آنست که دیدند و صحیح بودند و تغیر فرمودند و از مجلس برخاستند
احدی ایشان را مانعت نمود بلی اولیا. حضرت خداوند مقتدر هستند بر
۲۰ آنچه میخواهند ولی گاه اظهار قدرت می نمایند بمنزل جناب سید الشهداء
علیه السلام که بک دفعه دوازده هزار تیرسوی ایشان انداختند و یکی
بهیکل مبارک نگرفت و این اظهار قدرت نمودن دلیل بر آنست که مظهر
حضرت خداوند میباشد. و گاه شد که حرمله ملعون پیشانی مبارک را بنظر
آورد و تیرش خطا نهد و این عجز دلیل بر عبودیت ایشان میباشد و

بر خاستند، شما ای مسلمانان انصاف بدهید بینید شخص طالب ابن نحو
 سلوك می نماید و اسم آنرا مجاهد می گذارد حتی چند خلاف ابن مجلس را
 ذکر می نماید تا متذکر شوید، اول آنکه کسی که چنین ادعای بزرگی می کند
 نظر بآنکه مردم منتظر چنین ظهوری میباشند بایست اول که شنیدند
 ۵ مسرور شوند و بگویند ان شاء الله چنین می باشد و تصدیق نمایند تا آنکه
 خلاف آن ظاهر گردد و احترام مدعی را نگاه دارند که شاید صدق باشد
 لهذا با مولای خود سوء ادب سلوك نکرده باشند تا آنکه سبب خجلت نشود
 هرگاه مدعی صادق بر آمد و هرگاه کاذب شد منتفع احترام گرفتن چند
 چیز می باشد یکی آنکه در نزد نفس خود مقصّر در مجاهد نمی شود و دیگر
 ۱۰ آنکه اتمام حجت بر مدعی نموده است که نگوید که چون سوء ادب حرکت
 کردند من هم اظهار امر خود را نکردم دیگر آنکه عوام هم می بینند تقصیر از
 جانب مدعی بود نه مدعی علیه و دیگر آنکه طبیعت خود را بادب تربیت
 نموده تا آنکه نسبت^(۱) بظهور حجت هم سوء ادب ننمایند نه آنکه من بعد از
 آنکه نفسی ادعا نمود و جمعی هم از علما و غیره تصدیق آنرا نموده اند و
 ۱۵ آثار علی ایشان عالم را پر نموده و حال آنکه مدعی هم میگوید من درین
 آثار آئی هستم و هرگاه انصاف میدادند در نهضت های خود میدیدند که این
 قدر آثاری که از قلم مبارک ایشان جاری شده است يك آن از هیچ يك
 از علمای متقدمین و متأخرین نشده است با وجود آن زحماتی که در تحصیل
 علوم در مدت پنجاه سال و شصت سال کشیده اند بلکه در نزد نفس
 ۲۰ منصف هیچ نسبت نیست در آثار ایشان و احدی از علماء بلکه آثار ایشان
 همان آثار ائمه قبل می باشد هرکس زیارت جامعه کبیر و زیارت حروف
 و سایر زیارات و صحائف و خطبات و اسلحان آیات و تفاسیر و سایر
 شئونات علمیّه ایشان را دیده است گواهی بصدق عرض من میدهد، خلاصه
 ۲۵ چنین نفسی را در مدت چهار سال پادشاه ظالمی از آل ابو سفیان که

(۱) در اصل نسخه این کلمه خوانده نمیشود،

محمد حسین بوده باشد وارد مازندران شدند و اجمالی از تفصیل آن آن بود که زمانیکه جناب آخوند خدمت حضرت مشرف شدند و از خراسان الی ماه کو لاجل حرمت ایشان پیاده رفتند و در همه جا مستورانه حرکت نمودند از ظلم ظالمان حضرت در آن سفر خبرهای آشنا بایشان دادند مثل شهادت و امثال آن و فرمودند که بخراسان مبیایست معاودت نمائی از راه مازندران برو زیرا که ابلاغ درستی در آنجا نشده است من بعد از آنکه ایشان ببارفروش تشریف آوردند در منزل جناب حاجی محمد علی بارفروشی منزل گرفتند چونکه فضیلت جناب آخوند بحسب ظاهر بسیار بسیار از جناب حاجی زیادتر بود بلکه از جناب حاجی هیچ فضلی و ۱۰ مفای معلوم نبود الا آنکه در سفر حج همسر حضرت بودند خلاصه آنکه حضرات اصحاب روایت کرده اند که روز ورود جناب آخوند در صدر مجلس نشستند و جناب حاجی در زیر دست ایشان شب که گذشت صبح را دیدم که واقعه معکوس گردیده است و جناب آخوند احوالش متغیر است و مثل عید ذلیل در مقابل ایشان ایستاده است معلوم شد که ۱۰ حضرت حبیبیکه جناب ذکر می فرمودند ایشان هستند و بیست هزار بیت شرح بالله الصمد نوشته، خلاصه جناب آخوند ابلاغ امر حضرت را باهل بار فروش نموده خصوصاً بسعید العلماء ملعون بعد از روانه خراسان شدند زمانیکه از این گذشته حضرت عامه مبارک خود را و قبا ی سفیدی بجهت جناب آخوند ارسال فرمودند و توفیق مبارک بسرفرازی اصحاب ۲۰ صادر فرمودند حکم برقتن خراسان نمودند در صورت نمکن و در توفیق آقا میرزا احمد از غندی که از اصحاب مرحوم شیخ میباشد بغو اجمال خبر از واقعه مازندران داده اند؛ خلاصه بعضی از اصحاب رفتند مازندران و جناب حاجی را نیز ظاهراً سعید العلماء از بارفروش بیرون نمود ایشان نیز با چند نفر روانه خراسان شدند، و صبیّه حاجی ملا صالح قزوینی که ۲۵ از اصحاب مرحوم سید بودند و در زهد و تقوی و فضل و کمال و حید

سرور اختیار عباد عدل^(۱)، خلاصه فروا روز که شد آن ملاعین گفتند که
 بایست سید را چوب زد و ولعهد بفرشتهای خود گفت که بایست سید را
 چوب بست گفتند شما بفرمائید که ما خود را از پشت بام پرت نمائیم
 سخن می شنوم و این کار را نمی کنیم حضرات ملاها گفتند بلی چونکه ایشان
 سید میباشند خوب است که سادات چوب بزنند لهذا شیخ الاسلام این
 نعت را نموده و آنجناب را بخانه خود دعوت نمود و فرش بجهت زیر تنه
 مبارک گسترده و سید حرامزاده همین چوب پهای مبارک زد بعدد حروف
 حق و اسرار آن زیاد است محل ذکرش حال نیست و خود آنجناب خبر
 داده بودند در چهریق که چنین فعل قبیحی را این قوم مرتکب خواهند شد
 ۱۰ در جرای ظاهری آن فوت میرزا احمد و ذلت شیخ الاسلام معلوم گردید
 من بعد از آن آنجناب را ثانیاً بچهریق مراجعت دادند، بعد از چند زمانی
 محمد شاه بجهت رفته و حاجی میرزا آقاسی در بدر شد و در شاهزاده
 عبد العظیم بست نشست و شامتها از اطفال شنید، مهدی فلی میرزای
 شاهزاده که سرکرده سپاه مازندران شد نقل کرده بود که در عشر آخر ماه
 ۱۱ مبارک شیری را در خواب دیدم که دو صفت سلام محمد شاه بودم که دیدم
 سید جوانی از مقابل نمایان گردید و روی بخت محمد شاه می آمد همینکه
 چشمش بایشان افتاد مضطرب گردید و گفت ای امرا این سید باب
 میباشد او را بگیرید که بقصد هلاکت من آمده است احدی منعوض سخن
 او نشد آن سید آمد تا نزد شاه و يك طباچه باو خالی نموده که شاه هلاک
 ۲۰ شد و صفت سلام بر م خورد شاهزاده گفته بود که هرگاه درین روزها
 بجهت شاه صدمه روی داد من میدانم یقین که ایشان حق میباشند بعد از
 چند روز شاه ناخوش گردید و سه روز خوابید و بعد فوت گردید و
 حضرت نیز خبر از فوت او داده بودند، بعد از فوت محمد شاه جمعی
 از اصحاب حضرت از خراسان بهراهی جناب باب الباب که آخوند ملا

دهر خود بوده و مرحوم سید ایشان راه قرة العین نامیده بودند ایشان نیز
 از جمله منتظرین ظهور حق بعد از مرحوم سید بودند از قرار فرمایش
 خود سید و از منتهای یقین خود هنگامیکه جناب آخوند ملا حسین در
 تقص آن شمس حقیقت بودند ایشان عریضه نوشته بود و ایمان غیبی
 آورده بود من بعد از آنکه حضرت ظاهر شدند عریضه ایشان را خدمت
 حضرت دادند و از جمله حروف حق گردید و بعد از آنکه نوشتجات
 حضرت را زیارت نمود ایمان شهودی نیز آورد و در ایمان خود چنان کامل
 ایستاد که در راه محبت آنجناب چشم از حب مال و عیال و اسم و رسم
 خود پوشیده با وجود آنکه آن علما جناب بسیار صاحب اموال و مشخصه
 ۱۰ بودند، خلاصه ابلاغ امر حضرت را با براهین و ادله واضحه می نمود و بیانات
 توحید را بحدی لطیف میفرمودند که اغلب مردم از اصحاب مرحوم سید که
 صفوه دهر بودند از ادراکش عاجز بودند، زمانی ایشان بکریلا مشرف
 شدند و قرار مجلس درسی مقرر فرمودند که مردم از پس پرده و زنان
 در اندرون پرده مستمع می شدند و اصحاب ایشان مشغول بزیارات و
 ۱۰ مجاهدات بودند بحدیکه قریب بهلاکت رسیده بودند و طبع بازار را نمیخوردند
 زیرا که حرام می دانستند و راه استدلال ایشان آن بود که حضرت را
 رکن رابع می دانستند و حدیثی از معصوم در دست داشتند که هر کس
 شیعیان کامل ما را سب نماید تحقیق سب بما کرده است و سب بما سب
 بر رسول الله میباشد و ناصبی بآنحضرت کافر و نجس میباشد و لهذا ایشان
 ۲۰ نان از بازاری نگرفتند و اول ترك حدودی که درین سلسله واقع شد آن
 بود که حضرت در رساله فروع خود نوشته بودند که از جمله مطهرات نظر
 آل الله میباشد و آل الله در مقام حقیقت مؤلفه چهارده معصوم میباشد
 زیرا که مراد از نظر ایشان اراده ایشان میباشد و اراده ایشان همان اراده
 الله هست و حکم حلال و حرام موقوف باراده الله میباشد و لهذا ایشان
 ۳۰ مدعی شدند که من مظهر جناب فاطمه علیها السلام میباشم و حکم چشم من

حکم چشم مبارک ایشان است و هر چه من نظر تمام ظاهر میشود پس فرمودند ای اصحاب هر چه را در بازار گرفتید بیاورید من نظر تمام تا حلال شود و اصحاب چنین کردند، بعد را در کربلا شهرتی نمودند چاک میخواست ایشانرا بگیرد ایشان فرمودند من مدعی مقام علم میباشم علمای سنی و شیعه را جمع نما تا آنکه با ایشان سخن تمام حاکم قرار داد که ایشان بیرون تشریف نبرند تا حکم از بغداد بیاید ایشان با وجود آنکه التزام داده بودند در میان روز بدون فتنه از شهر بیرون آمدند و احدی ایشانرا مانع نشد با وجود آن فراولهای در دروازه، باری بیغداد تشریف آوردند بخانه منی اعظم تشریف بردند و با او صحبت داشتند و او بحاج شد و نزدیک شد که ایشانرا هلاک نماید با اصحاب ایشان که چند فتنه^(۱) و چند مرد بودند، بعد از آن روانه عراق گردیدند و در عرض راه بعضی اسرار توحید را در مقامات عبارات ذکر فرمودند جمعی از اصحاب ایشان مثل مرحوم شیخ صالح عرب و شیخ طاهر واعظ و ملا ابرهیم محلاتی^(۲) و آقا سید محمد گلپایگانی ملقب بملح^(۳) و بعضی دیگر بودند فهیچند و برخی دیگر^{۱۵} مطلب را نفهیدند و در صدد ردّ بایشان و لعن نمودن برآمدند و عرایض شکوه آمیز در حق ایشان بخدمت حضرت تارض شدند خلاصه آن جوابها آن بود که اسم ایشانرا طاهره نامیدند و آثار توحید ایشانرا منتسب الی الله نمودند بهر حال بعد از آنکه سایر از اصحاب منکر هم سر امر را هم بر خوردند استغفار نمودند از خطای خود و آن علما جناب ۲۰ بکرمانشاهان تشریف آورده ابلاغ تمامی فرمودند و همچنین در همدان و بنا داشتند که بظهران تشریف فرما شوند بجهت تنبه محمد شاه والد ایشان مطلع شده فرستادند و ایشانرا بقزوین بردند و با ایشان بسیار صحبت ۲۲ داشتند فائده نکرد بالاخره حاجی ملا صالح گفته بودند ای دختر هرگاه تو

(۱) - (۲) این چند کلمه در حاشیه بخطی الحاقی افزوده

(۱) کذا فی الأصل،

شده است،

این کار را نسبت بجناب طاهره و اصحاب ایشان دادند و قریب بیشت یا هشتاد نفر را بی گناه گرفتند و هر کس را بردند نزد حاجی گفتند این شخص نیست مع هذا بردند در حبس و انواع اذیّات نمودند از آن جمله شیخ صالح عرب را چوب بسیاری زدند و می خواستند که او را داغ نمایند که میرزا صالح شیرازی که قاتل بود خود اقرار نموده بود که من قاتلم و تفصیل حال خود را و سبب قتل حاجی را باستدلال ذکر نموده بود بحدّیکه حاکم قزوین را خوش آمد بود از استقامت و خوش تقریری آن، خلاصه پسر حاجی ملا تقی با وجود آنکه خودش نقل کرده بود که پدرم وصیت نموده که من از قاتل خود گذشتم مع هذا اوضاعی فراهم آورد که شش نفر از حضرات را با کُند در عین زمستان بطهران آوردند و از جمله شش نفر يك شخص حاجی اسد الله پیر مردی بود که ناخوشم بود از بستر بیماری بی گناه او را کشیدند بورود طهران شهید گردید و آن شخص قاتل هم فرار نمود آن چهار نفر را حبس نمودند پسر حاجی ملا تقی هر چند دست و پا نمود که از یکی از حکام شرع حکمی بگیرد در باب قتل یکی از حضرات ۱۵ ممکن نشد نسبت داد که حضرات با پی میباشند و چنین و چنان هستند شاه حکم نمود که آقا محمود حضرات را ملاقات نماید و از عقائد ایشان متخصّص شود ملاقات نمودند و کذب ملا محمد ظاهر گردید بالاخره رفت بتز شاه و گریست و پیراهن پاره نمود که حاجی ملا تقی را کشته اند و خون کسی را شاه نریزد گفت آخوند اگر بخلاف شرع میخواهی بکشی چرا ۲۰ اسم شرع میبری و اگر موافق شرع میخواهی بکشی که حکام شرع حکم ندادند زیرا که باقرار خود قاتل دیگری بوده است و اگر خودت حاکم شرعی برو یکی را قتل نما خلاصه جناب شیخ صالح عرب را که مردی بود موحد و میگویند نفس زکیّه بود که در حدیث وارد شده است شهید کردند التماس نمود که آن سه دیگر را بفرماید بپریم بقزوین بجهت احترام پدرم ۲۵ بدور قبر او بگردانم و رها نمایم شاه قبول نمود آن کذاب ملعون حضرات را

خودت ادعای باییت می نمودی مرا گوارا بود تسلیم امر ترا نمودن و ای کاش تو پسر بودی تا مرا فخر بر عالمیان می بود چه کنم که تو با این فضیلت تابع این جوان شیرازی شدی، خلاصه هر چه کردند که با شوهرش ملا محمد پسر عموی خود که حاجی ملا تقی بوده باشد صلح نماید قبول نکردند و می فرمودند که چونکه او قبول امر حق را نکرده است خبیث میباشد و من طاهره میباشدم جنسیت فیما بین ما نیست لهذا همین عدم جنسیت باطنی حکم طلاق و تفریق ظاهر است بحکم کُلُّ شَیْءٍ یَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ بمثل زمان رسول الله صلی الله علیه و آله که زنانبکه از اهل مکه بمحضرت ایمان آورده بودند و شوهران ایشان ایمان نیاورده بودند حضرت رسول ایشان را بی طلاق شوهر داد و خداوند در قرآن حکم آنرا فرموده است خلاصه آنکه قبول نکردند صلح با شوهر خود را، بعد از آن واقعه قتل حاجی ملا تقی رخ نمود و سبب آن بود که ایشان مرحوم شیخ احمد را لعن می نمود میرزا صالح نایب که از اهل شیراز بود و از اصحاب حضرت شد و در سابق اخلاص غربی مرحوم شیخ اعلی الله مقامه می داشت در قزوین شنیده بود که حاجی ملعون شیخ مرحوم را سب می نماید رفته بود در نزد حاجی در سر جا نماز سؤال از احوال مرحوم شیخ نموده بود حاجی سب کرده بود بحکم حدیثی که ذکر نمودیم که معصوم علیه السلام فرمودند که هر کس شیعه کامل ما را سب نماید کافر است لهذا شیخ صالح قتل حاجی را واجب دانسته بدو اطلاع احدى شب رفته بود بر سر همان جانماز و او را ضربت چند زده بود و او هلاک گردید، شنیدم هنگامیکه حضرت از قزوین می گذشتند کاغذی باو نوشته بود که من مظلوم میباشم و اولاد رسول الله هستم مرا نصرت نمائید کاغذ آن جناب را پاره نموده بود و ناسوا هم گفته بمحضرت که عرض نمودند فرمودند که نبود کسی که بر دهان او بزند این بود که خداوند چنین نمود که زبان نیزه جانگداز بر دهان آن بنواختند تا با بزرگان دین زبان درازی ننماید، خلاصه بعد از قتل او در قزوین فتنه شدید شد و

با هاء موبت و لهذا فقره اول که فرمودند کَشَفُ حِجَابِ الْجَلَالِ مِنْ غَيْرِ
 اِشَارَةٍ مراد سَنَه اول ظهور من است که حجاب علوم را چنان در هم نوردیدم
 که از نهايت علو و رفعت منزّه بود از اشاره و ادراك اين مخلق، و فقره
 ثانی که مَحَوُ الْمَوْجُودِ وَ صَحَوُ الْمَعْلُومِ بوده باشد دليل بر سَنَه دوم است لاجل
 ضعف خلق قدری مطالب را تَوَلّ دادم تا خلق بتوانند ادراك نمايند و
 لهذا اين بود سرّ آنکه حکم نمودم که تفسیر سوره مبارکه يوسف را بآب
 بشويند چونکه فوق طاقت ايشان بود و اما بسبب ^(۱) آنچه ادراك نمودند
 از مطالب من مطالب موهوی که در دست داشتند محو گردید و مطالب
 حقه معلوم ايشان شد، و اما فقره سیم که هَتَكَ السِّتْرِ لِغَلْبَةِ السِّرِّ بوده
 ۱. باشد مراد از سَنَه سه است که بسَنَه ولايت تعبير ميشود، و در ارض
 بدشت ^(۲) اشجار محبتیکه ثمره عبادات ايشان رسيد بود و ^(۳) از شدت رسيدگی
 پوست را پاره نمودند و مغز دلکش ظاهر گردید زيرا که هر شئی را بدليل
 حکمت حقیقی است مثل حقیقت درخت زردآلو و آن جوهریست که در
 آن نقطه ایست که در میانه دو نصف هسته ^(۴) میباشد اين ذات شجره است
 ۱۰ و مبدأ آن است همینکه میخواهد بعالم کثرت و تفصيل آید اول دو برگ شود
 از جانب صعود و بعد ریشه کند از طرف نزول و بعد ساق و شاخ و
 برگ و گل و چغاله و میوه کند و در باطن میوه همان هسته ^(۴) و در سر
 هسته ^(۲) همان روغن ظاهر گردد و اينست معنی هو الاول و هو الآخر و هو
 الظاهر و هو الباطن پس ايمان و اسلام و عبادات را حقیقت و جوهریست
 ۲۰ و آن توحيد میباشد همچنانچه که ذکر شد است که ذرّ اول عالم الوهیت
 و اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ بوده باشد و ختم آن بיום الدين ای تمام الدنوّ که عالم لَمَعِنِ
 اَلْمَلِكِ الْيَوْمَ است ميشود که بروزِ الله الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ بوده باشد و اين
 ۲۲ است معنی اَنَا لله و اَنَا اليه راجعون و اين است مصداق العبودية جوهره

(۱) و فی الأصل: کسب، (۲) و فی الأصل: بدع دشت، (۳) ظاهراً این واو

زاید است، (۴) و فی الأصل: حصّه

آورد برفان و انواع اذیتها نمود بعدرا آورد بغزویں روزیکه بخواست
 ببرد بدور قبر بگرداند مردم را خبر نموده تا هجوم عالم نموده و شیخ طاهر
 و ملا ابراهیم را بهره تصور شود رسواتر شهید نمودند و جسم ایشان را
 آتش زدند، شما ای مسلمانان تأمل نمائید که در هیچ شریعتی چنین کار
 کسی کرده است که چهار نفس را بی گناه بجای نفسی بکشند، حضرت امیر
 المؤمنین علیه السلام را شهید کردند حضرت فرمودند ای حسن قاتل مرا
 اذیت منمائید و تا من زنده هستم از غذای من باو بخورانید و بعد از من
 زیاده از یک ضربت مزید و این ظالمان خدا شناس کردند آنچه کردند،
 خلاصه بعد از آن واقعه جناب طاهره نیز فرار نموده روانه بخراسان شدند
 ۱۰ ملا محمد هم طلاق ظاهری ایشان را داد ایشان همینکه بشاهرود رسیدند
 بعضی از حضرات اصحاب هم بایشان ملحق شدند در این هنگام جناب
 حاجی هم از مشهد مراجعت نمودند و مضمون و جمیع الشمس و القمر وفق
 داده و لهذا چونکه سماء مثبت و ارض اراده قرین گردیدند اسرار توحید
 و سر عبادات را از خزانه تقدیر در بساط قضا امضاء فرمودند و از
 ۱۵ چهره شاهد مقصود احجاب کثرت را مرتفع کردند و از جوهر خردل
 للشاربین چند ساغر در دادند تا آنکه جمعی از خود بخود و بالمان بدیع
 در شجره سرور تغنیات نمودند و چونکه سال سه از ظهور شمس حقیقت
 بود لهذا معنی هنک الیسر لغلبه الیسر ظاهر گردید و نغم توحید را در ارض
 افکة مقیلین رکشتند و حاصل مضمون رجعت را دانستند و فریادهای بشری
 ۲۰ ها بشری ایشان از هفتم آسمان گذشت، خلاصه مختصر آن است که فراموش
 خانه ایست این خانه دیدنیست نه آواز شنیدنیست این روایتی حالی
 است نه صحبتی قالی اگرچه هزار یک از مقام نزلات صوری آن را بخواهید
 ذکر نمایم اما در خصوص حساب سنه حضرت فرمودند که حضرت امیر
 علیه السلام و التکبیر در جواب کتبیل پنج مقام از جهت مقام حقیقت ذکر
 ۲۵ فرمودند سر او در ظهور من میباشد باسم بایست که عدد آن مطابق است

در هم شکست که مراد از هیکل هابون محمدی صلعم بوده باشد زودتر
از چشم بر هم زدن در مراتب ولایت طالع گردید این است معنی آنکه
ارض دقیقه خالی از حجت نمیشود و مثل محمد صلعم یوم شنبه بود و مثل علی
علیه السلام یوم یکشنبه و حدیث هم در این باب وارد شده است و همچنین
است حکم در حق سائر ائمه دین و در مقام ذکر اشرف و غیر اشرف
ایشان بمنزل شرافت آیام بدان و در مقام حقیقت امر ایشان امر واحد
است ولی در مقام ظهورات ایشان بالنسبه بخلق مختلف میشوند چنانچه
حضرت امام باقر حسن العسکری علیه السلام در زیارت جامعه کبیر
میفرماید لَإِنَّ طِبْنَتَكُمْ وَاحِدَةٌ طَابَتْ وَطَهَّرَتْ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضِهَا و مطابق
این مضمون میباشد حدیث دُرَّةٌ بَيْضَاءُ که حضرت رسول صلعم میفرمودند
که خداوند تبارک و تعالی حقیقت ما پنج تن آل عبا را از یک نور خلق
فرموده و آن یک دُر سفید بود پس حضرت خداوند بنظر هیبت بر او
نگریست پنج قسمت گردید و تقصیل ظهورات عالم را ازین پنج قسم میفرماید،
خلاصه کلام آنست که شمس حقیقت لا یزال و لم یزل واحد بوده و
خواهد بود و اینکه ملاحظه میشود طلوعی و غروب و طول بعضی از آیام
مثل تابستان و قصور بعضی از آیام مثل زمستان و اختلاف فصول بحسب
گرما و سرما و اعتدال جمیعاً در اماکن حدود اوست ولی در نزد نفس
خود شمس نه طلوعیست و نه غروب و نه اختلاف بل لا یزال بغناء نفس
خود باذن الله حرکت مینماید، همین قسم است سخن در باب شرافت انبیاء
۲۰ بعضی بر بعضی و طول امر ایشان و حکم ناخ و منسوخ ایشان و غیبت
و ظهور ایشان که در واقع امر واحد میباشد پس شمس حقیقت همیشه طالع
است یا بلا حجاب یا مع الحجاب در هر دو صورت مبدأ و مرجع کل
خلق از او است [و] بسوی او چنانچه میفرماید إِبَابُ الْخَلْقِ إِلَيْكُمْ وَرِجَاؤُهُمْ
عَلَيْكُمْ و جمیع آنچه ذکر خیری شود از اصول دین و فروع دین راجع
۲۵ بسوی ایشان میگردد مثل آنکه فرمودند إِنْ ذُكِرَ أَخْبِرْكُمْ أَصْلَهُ وَ فَرْعَهُ

کَهْه^(۱) الزبویه و این است مراد از قَاعِدُ رَبِّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ و این است مقصود از يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٍ يَسِينُو و این است مضمون عِبْدِي أُطِيعْنِي حَتَّى أَجْعَلَكَ مِثْلِي و هكذا امثال این مضامین در اخبار ائمه دین سلام الله علیهم اجمعین و در قرآن بسیار است و ما در بیان توحید ثابت نمودیم که ذات اقدس الهی منزّه از هر اشاره ایست و آنچه که در مقام ذکر و بیان است از قبیل مبدأ و معاد و هو الاول و هو الآخر عالم خلق اوست و شأن ذکر ذکر^(۲) اوست که آن نقطه مثبت بوده باشد و بدلیل حکمت واضح گردید که نقطه مثبت در عوالم اربعه لاهوت ثم جبروت ثم ملکوت ثم ناسوت ظاهر است و در هر دوری باقی ظاهر گردد و در هر نوری^(۳) بشائی طالع شود از اینجا بود که حضرت امیر علیه السلام میفرمودند که منم آدم و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی و محمد صلعم و حدیث وارد است که حضرت قائم علیه السلام نیز چنین خواهند فرمود زیرا که همان حضرت قائم همان حضرت امیر میباشد بسبب آنکه لا یزال شمس حقیقت واحد است که در مریایه^{۱۰} متکثره حکایت می نماید و این نقطه مثبت میباشد که قطب زمان است مثل این شمس در سماء که شمس واحد است ولی هر یوم حضرت اورا انبی می باشد مثل شنبه و یکشنبه و هکذا و هفته و ماه و سال و قرن و زمان و دهر و سرمد بحرکه شمس ظاهر می شود و معنی رجعت را ازین مثل بفهم که حضرت امیر علیه البهاء و التکبیر میفرمودند انا صاحب الرجعات بعد الرجعات و انا صاحب الکرات و المرات و رجعت حضرت امیر علیه السلام اقرب من لمح البصر و افع میشود مثلاً مادامیکه شمس حقیقت در مرات محمدی صلعم حکایت می شود مظهر خداوند و حجت بسر خلق بودند در مقام اولیه و حضرت امیر علیه السلام رعیت ایشان بودند چنانکه مکرر میفرمودند لَمَّا عَبَدُ مِنْ عِبَادِ مُحَمَّدٍ هَمِيْنَكَ مَرَاتِ نُبُوْتِ

(۱) کذا (۲) کذا فی الأصل بالتکرار، (۳) کذا و لعله «گوری»،

الْعَبُودِيَّةُ جَوْهَرَةٌ كُنْهٌ^(۱) بِالزُّنُوبِيَّةِ مَخْلَاصُهُ چُونَكِه مَقَامَاتِ وجودِ هُنْت مرتبه داشت و لهذا طوف در حول كعبه ظاهري نيز در شريعت مقدس نبوي هُنْت مرتبه واجب گرديد بحكم الظاهر عنوان الباطن پس مراه از نقطه ارض و اشرف اماكن هان محليست كه حضرت نقطه مستقر ميباشد بدليل شَرَفُ الْمَكَانِ بِالْمَكِينِ آيا ندیدی كه اَرْضِ نجف قبل از آنكه محل دفن جسم ظاهري حضرت امير مؤمنان صلوات الله عليه و آله گردد اورا هيچ قرب و بهائي نبود ولي بعد از آن ملاحظه نما كه چه شرف و عزتي بهم رسانيد اين شرافت نه بواسطه ارض ميباشد بلكه بواسطه آنجناب ميباشد آن كسانيكه ميگويند كه چونكه ارض نجف شريف بود لهذا محل دفن حضرت شد هرگاه معتقد بر اين مضمون ميشوند كه شرافت حضرت نيز بواسطه ارض ميباشد پس بايست بگويند كه ارض ولي الله بود نه آنجناب و اين معني كهريست صريح ولي هرگاه بگويند كه چون حضرت در عالم ذر خود قبول فرمودند دفن جسم مبارك را در اين ارض و لهذا شريف شد خويست و اين عقيده از سزايمان ميباشد، پس مراد از بيت ۱۵ الله بك مرتبه در مقام استقرار جسم شريف حضرت نقطه است و يك مرتبه بقول حضرت او خلق شرافت ميشود زيرا كه اراده آنجناب اراده الله ميباشد پس إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ يعني هرگاه حضرت خداوند خواست ايجاد عزتي را از براي شئي پس مي فرمايد عزيز باش پس عزيز مي شود كما قال الله تبارك يُعِزُّ مَنْ نَشَاءُ وَ يُذِلُّ مَنْ نَشَاءُ،

۲۰ گرت عزت دهد او ناز ميكن . و گر نه چشم حسرت باز ميكن و يك مرتبه مراد از بيت الله و انعمت و آن فؤاد حضرت نقطه است زيرا كه در حديث قدسي حضرت سبحان در مقام امتنان مي فرمايد لَا يَسْعَيْنِي أَرْضِي وَلَا سَمَائِي إِلَّا قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ وَ بِرُظَاهِرِ است كه اَوَّلُ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ هان حضرت نقطه است و حقيقت و جوهر كل مقامات خيرات

وَمَعْدِنُهُ وَ مَتَّهَاهُ وَ هَكَذَا، پس اَوَّلِ مَخْبَرَاتِ مَعْرِفَةِ اللَّهِ می باشد و آن علم توحید است و علم توحید را چهار^(۱) ظهور میباشد توحید ذات، توحید صفات، توحید افعال، توحید عبادت، و گفتیم که ذات مقدس الهی منزّه میباشد از هر ذکر و بیانی پس مراد از توحید ذات اقرار بوحدانیت و فردانیت ذات مقدس حضرت نفطة وجود است، و مراد از اقرار بتوحید صفات آنست که مظهر جمیع اسماء و صفات حضرت حق هان حضرت نفطة است یعنی مشیت او فوق کلّ مشیّات است و اراده آن جناب اراده الله و لسان الله و ید او ید الله است و هکذا سایر اسماء و صفات است و رآدی از جهت اراده او نیست و مثلی و شریکی ندارد، و مراد از توحید افعال آنست که فعل آنجناب فعل الله میباشد و احدی را حدّ آنکه در فعل او لم و یَمّ بگوید نیست، و مراد از توحید عبادت محبت و عبودیت آن سرور میباشد زیرا که مقصود از صلوة [و] تکبیر و تحمید تعظیم و ذکر علو آن است قولاً و فعلاً و مراد از قربة الی الله هان فنا در طلعت آنجناب است زیرا که در جهت ذات اقدس الهی مکانی و زمانی و حدّی نیست تا ذکر قُرْب و بُعْدی بجهت او مبسر گردد، و مراد از خمس و زکوة اقرار بملاکیت آنجناب است در يوم قیام امر او که میفرماید لَمَنِ اَلْمَلِکُ کُلُّ عِبَادِی گویند لله الواحد القهار این بود که حضرت امیر علیه السلام میفرمودند تَحَنُّ الصَّلَوةُ وَ تَحَنُّ الزَّکَوةُ، و مراد از صور گفت نفس خود است از آنچه که خلاف رضای آن حضرت میباشد، و مقصود از حج طوف در حول مشیت و اراده و قدر و قضاء و اذن و اجل و کتاب اوست که مراتب سبعة فعل بوده باشد و نتیجه مطلب آنست که چنان در جنب حضرت نفی فانی گردد که ذکر از خودیت او باقی نماند بل نداند فعل خود را جز بحضرت او و این است معنی حدیث

رفتن بود بجهت منزل رسیدن هرگاه شخص مسافر بمنزل رسید دیگر احکام سفر از او مرفوع میگردد مثلا شخص زارع نغم خربوزه را که زراعت می نماید مرادش خربوزه آن است ولی مادامیکه خربوزه نرسیده است و در ستره گل و برگ و شاخها و ساق و ریشه مخفی میباشد بجهت بروز آن شخص زارع آب و خاشاک و گل گیری و سایر شرائط آن را مرعی میدارد و احکام واجب و حرام و مستحب و مکروه را در باب حفظ آن در نظر میدارد و همینکه خربوزه رسید و آن را چید جمیع احکام حفظ بونه را از دست میدهد باین دلیل شریعت حضرت رسول الله صلعم نسخ میشود زیرا که احکام راه رفتن میباشد و آن دین نسخ نخواهد شد که امر آن واحد است و ۱۰ دین توحید میباشد و آن دین حضرت قائم آل محمد است و اینکه می گویند *حَلَالَ مُحَمَّدٍ جَلَالٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ حَرَامُهُ حَرَامٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ* صحیح میباشد ولی مراد از قیامت نه قیامت کبری است بلکه مراد از قیامت قائم میباشد همچنانچه حدیث وارد شده است که *إِنَّ الْقِيَامَةَ قِيَامَتَانِ الصُّغْرَى وَالْكُبْرَى* و در اخبار بسیار وارد است در باب دین حضرت قائم که نسخ جمیع ۱۵ ادیان میباشد که کمال التَّوْحِيدِ نَفَى الْإِصْفَاتِ عَنْهُ وَ كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً است و جمیع دینها را يك دین میکند و احکام حضرت احکام باطن است و لابد باطن که آمد حکم ظاهر می رود مثل آنکه از اخبار مستفاد میگردد که مردم در دولت قائم آل محمد بیازارها میروند و صلوات می فرستند و هرچه میخواهند از دُكانها بر میدارند و الحال هرگاه کسی چنین عملی نماید ۲۰ در شریعت رسول الله دست او را می بایست قطع نمود، خلاصه احکام دین قائم علیه السلام احکام توحید میباشد که جمیع مالمال مال حضرت است و جمیع مردان غلام حضرت اند و جمیع زنان کنیز آنجناب میباشد عطا میفرماید بهر کس که میخواهد و نمیگیرد از هر کس که میخواهد بمضمون آیه شریفه *قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمَلِكِ نُؤْتِي الْمَلِكَ مِنْ نَشَاءٍ وَ نَنْزِعُ الْمَلِكَ مِنْ نَشَاءٍ* و حدیث دارد که آن حضرت زن و شوهرها را محض میکند بمثل

راجع بسوی ایشان می شود چنانچه خود فرمودند **إِنْ ذُكِرَ الْخَيْرُ كُنْتُمْ أَصْلَهُ وَ قَرَعَهُ وَ مَعَدَّتُهُ وَ مُنْتَهَاهُ** اینست که خود خطاب بحضرت امام حسین علیه السلام می کند ای معشر شیعه بنویس ائمه طاهرين^(۱) سلام الله عليهم اجمعين **السلام عليك يا ابن زَمَزَمَ وَالصفا وَالشعر وَ مَنَى** یعنی سلام بر تو باد ای پسر زمزم و صفا و شعر و منی، هرگاه بگویند که مراد ظاهر آنست پُر واضح میباشد که کذب محض است زیرا که حضرت سید الشهداء علیه السلام پسر چاه و کوه و بیابان نیست بلکه مراد حقیقت آنهاست که زمزم مراد از رسول الله میباشد و صفا مراد از شاه ولایت است و شعر مراد از فاطمه است و منی مراد از حضرت امام حسن علیه السلام میباشد، پس هر يك از احکام حج ظاهر را حقیقتی است و مادامیکه خلئی ضعیفند و در حجاب اسماء و صفات خویش محجّبند از ادراک سزاوار محروم هستند و همینکه بشعر توحید قریب شدند و قشر ایشان ضعیف^(۲) و لب ایشان قوی گردید **يَوْمَ هَتَكَ الِئْتِرَ لِعَلَّكَ الِئْسَرِ** طالع گردد و احکام حدود مرفوع شود مثلاً مادامیکه آدمی با نفطة مثبت در مقام غیریت میباشد لأجل ضعف آن میفرماید ده يك مال خود را زکوة بده تا بخدا نزدیک شوی و ده دو آنرا خمس بده و چندین هزار مسئله لأجل شرائط آن بیان میشود که نصاب گوسفند فلان و از شتر فلان است و حال آنکه جمیع مال از خود نفطة است که **قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمَلِكِ** بوده باشد هرگاه آدمی شاعر باین مطلب گردید که مالک جمیع ما بملك آن ولی عصر اوست و بد تصرف خود را که بد غصب بود تخلیه نمود همه احکام خمس و زکوة از مرفوع میگردد و دولت آل محمد صائم ظاهر میشود و قیامت بر پا میگردد و معنی **فَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ بِأَنِّكَ الْيَقِينُ** را^(۳) می فهمد همین قسم بدان حکم جمیع احکام شوايع انبیاء زیرا که اینها احکام راه

(۱) کذا فی الأصل و عبارت مضطرب و فاسد است، (۲) و فی الأصل: حقیقت،

(۳) و فی الأصل: می فهمند،

حسینی که از همه متخصّص تر است و رایت محمد بن الحسن علیه السلام
 میباشد رایت حضرت قدّوس است و رایت خراسانی مراد از رایت جناب
 سید الشهدا علیه السلام است که از خراسان حرکت نمود و باب جناب ذکر
 بودند و رایت طالقانی که میفرماید از بطن طالقان ظاهر میشود مراد جناب
 طاهره است که والد ایشان طالقانی هستند و رایت سفیانی رایت ناصر الدین
 شاه است که در احادیث در بعضی بابین عباس^(۱) ذکر فرموده اند و در
 بعضی بابین فلان، خلاصه مراد از حضرت قائم که رجعت رسول الله
 بوده باشد همان حضرت قدّوس بودند و جناب ذکر رجعت حضرت
 امیر المؤمنین چونکه دوره ولایت بود آنجناب سبقت بظهورات نمودند
 ۱۰. ازین جهت علی محمد نام شریف ایشان است و جناب قدّوس محمد علی،
 دلیل سیم جنب و تصرف ایشان بود در دهر و کلام تصرف از تصرف
 بقلوب مقبلین الی الله بالاتر است، دلیل چهارم آنکه سیصد و سیزده تن نقبا
 در حول ایشان جمع شدند و جان باختند^(۲) و آنکه سیصد تن نقبا ازو
 فراری نمایند ایشان اظهار فرمودند و آنکه قائمیه بود و بعدرا ایمان
 ۱۵. آوردند^(۳) و مراد از آنکه نقبا بعضی برابر سوار میشوند و بعضی
 طی الارض می نمایند و در مکه خدمت حضرت مشرف میشوند آنست
 که آنهاست که بواسطه علوم و معارف حقّه که در دست داشته سبب شمع
 که بندای جذب آن بزرگوار شرف فیض حضور او را درک نموده اشخاصی
 هستند که بآبر سوار شد و آنهاست که ارباب فطرت بودند ولی عای بودند
 ۲۰. و چمن از هوای نفس خویش پوشیده و احجاب تقلید و تقلید را در هم دریدند
 ایشان طی الارض انجام دادند، خلاصه من بعد از آنکه رشی از رشحات
 بحر احادیث را از برای اصحاب مخود ترشح فرمودند در صحرای خوش فضای
 ۲۵. بدشت جمعی پیغود و گروهی با خود و طائفه متغیر و قوی مجنون و فرقه

(۱-۲) عبارت مضطرب است و البته خالی

(۱) چون نواده عباس میرزاست،

از غلط نیست،

آقا که غلام و کنیز خود را بهم میبخشد و در شریعت جائز میباشد و البته آن جناب ملائکت در مردم بقدر آقا در کنیز و غلام خود دارند و جوهر دین آنجناب توحید و معرفت و محبت میباشد و کل جهات قبله هست که معنی اینها تَوَلُّوا قِبَلَ وَجْهِ اللَّهِ بوده باشد که مصداق هو الظاهر فی کل الظهور است اگرچه ظهور او اظهر خواهد بود مثل آنکه اللهم إني أسألك من بهائك بأبهائها و كل بهائك بهي اللهم إني أسألك بهائك كله الى آخر دعا که نوزده باب است که عدد واحد بوده باشد و هرگاه مردم در اول ظهور قوه تحمل امر توحید را نداشته باشند ایضا بر ایشان احکام حدود می نویسند تا مردم قوه بگیرند آن وقت نسخ می شود ولی در مدت رجعت ۱۰ حجاب کم کم مرفوع میشود تا آنکه حقایق ثابت گردد و سیر در نبوت نمایند که جنت احدیت بوده باشد الحال محل ذکر آن نیست همین قدر عرض نمودم که گوش بجزایای واهی مردم نکنید که جمعی رفتند در بدشت و هرزگی کردند بدانی که ایشان مردمان بزرگی بودند و صفوه عالم وجود و کار بزرگی کردند و این لعن و طعن مردم لاجل احتجاب خود ایشان ۱۰ است حدیث دارد که إنا ظهّر رأیة اتعنی لعنوه^(۱) أَهْلُ الشَّرْقِ وَالْغَرْبِ وَ هُوَ رَأْيَةُ التَّوْحِيدِ وَلَعَنُوا^(۲) بِهِ أَهْلُ الْحُجُبَاتِ وَ التَّجْبِيدِ، خلاصه جناب حاجی مدعی مقام قدوسیست که رجعت رسول الله بوده باشد بودند و بأدلة حقّه حق خود را ثابت می فرمودند یکی آنکه صاحب آیات و مناجات و خطب عالیّه بودند، دوم آنکه احادیث در حق ایشان از ائمه دین بسیار وارد است یکی حدیث در باب رایات سود من قبل المشرق است که میفرمایند و فیهِ خلیفه الله المهدی احادیث را در آخر کتاب ذکر میقام ملاحظه شود یکی در باب رایات اربعه است که رایت یمانی و حسینی و خراسانی و طائفانی است که هر چهار حق میباشند و رایت مسیفانی باطل است که ۲۴ مقابل این چهار می ایستند، اما رایت یمانی جناب ذکر مراد است و رایت

ایشان همه [جا] تشریف می آوردند تا در منزل میای جمعی قریب بی
نفر با آنجناب ملحق شدند و بزرگ ایشان پیر مردی بود ملا زین العابدین
نام از احناء مرحوم شیخ بود چنان اخلاص خدمت جناب سید الشهداء
داشتند که پسر هجده ساله داشت نازد داماد کرده بود فرمودند ای پسر
۵ بیا بهر راه من که داماد من هستی بجای تو بیاورم او را برداشته مع تشنه
اصحاب خود و در نهایت سرور پیاده با ریش سفید در رکاب همیون
حضرت می دوید و می گفت من حبیب بن مظاهر و جمیعاً شهید گردیدند،
خلاصه آنجناب تشریف آوردند در حوالی مازندران و اطراق نمودند و
هرگاه حرکت می نمودند هر روز زیاده از نیم فرسخ و يك فرسخ تشریف
۱۰ نمی بردند اصحاب عرض می کردند فدای شما بشوم سبب چیست که
چنین سنگین حرکت میفرمائید گویا انتظاری می کشید میفرمودند معلوم
میشود يك روز شاهزاده حاکم مازندران محبوساً بآردوی مبارک می خورد
سؤال نمود از کجا می آئید و بجا میروید با این جمعیت آراسته فرمودند
از خراسان می آئیم و بکریلا مشرف میشوم شاهزاده خواست بحضرات
۱۵ بندی زده باشد بقدر دوست تومان ما و تعارف دادند چند روزی
گذشت خبر فوت محمد شاه بحضرات رسید آنجناب حرکت نمودند و
فرمایش کردند که انتظار این خبر را می کشیدم پس بنیروز کوه نزول
اجلال فرمودند بعد از بجا آوردن فریضه بمنبر بالا تشریف بردند چنانچه
عادت این بزرگوار بود که هر روز دو مرتبه موعظه می فرمودند و
۲۰ اصحاب را تربیت می دادند و در آردوی مبارک از حکایات بدشت هیچ
معمول نبود بلکه می فرمودند من بدشتیها را حد میزنم بعد از قرائت خطبه
و بیان مواعظ و نصائح و موعظه دنیای دوت می فرمودند که ای
اصحاب حکایت ما حکایت حضرت ابی عبد الله میباشد از برای ما جز
شهادت کاری نیست هر کس بطمع دنیا آمد است در حول ما تا گرفتار
۲۵ نشد است بر گردد بداند که ما همینکه وارد مازندران شدیم دیگر

فراری شدند از های وهوی ایشان و از شور و -رورشان اهل آن آبادی
متفکر گردیدند که آیا این گروه چه جماعتی هستند که تا بحال چنین
آثامی از احدی ندیده‌ام بالآخره چونکه غیر خود یافتند طمع در اموال
ایشان نموده شب بسر ایشان ریختند و سنگ بسیاری انداختند حضرت
قدوس خبر ازین فتنه داده بودند و فرمایش نموده بودند که شماها دست
بحاربه دراز ننهید حضرات نیز چنین نمودند و دست بالای دست نهاده
تا آنکه اعادی جمیع اموال ایشان را بردند و حضرات هم از یکدیگر
متفرق گردیدند جمعی باشراف و جمعی بآمل و برخی بیارفروش آمدند
حضرت قدوس نیز مخفی از مردم بیارفروش تشریف آوردند خبر کیفیت
۱۰ بدشت قدری راست و قدری دروغ در آن صفات مازندران شهرت
یافته هرکجا که حضرات می‌رفتند ایشان را برسوانی هرچه غلامتر بیرون
می‌کردند با اذیت زیادی بعدوا سعید العلمای ملعون مطلع از تشریف
آوردن جناب قدوس گردید بجاگم ساری نوشت فزاش فرستادند و جناب
ایشان را بساری بردند و جناب طاهره نیز بتور تشریف فرما شدند، اما
۱۵ جناب سید الشهداء بعد از بیرون تشریف آوردن حضرت قدوس یک
روز را در حرم محترم مسلح شدند با هفتاد نفر و بخانه تشریف آوردند که
عزیمت سفر نمایند بعضی از اشخاص فضول بیعضی از اصحاب ایشان
برخورده بودند و گرفته بودند خبر بانجناب که رسید فرستادند و اصحاب
خود را آوردند فی الجمله نزاعی شد بود خبر از جهت شاهزاده حمزه
۲۰ میرزا بردند در اردو که بدعوی سالار مشغول میبود آدمی فرستاد و
آنجناب را بارو بردند و چند روزی نگاه داشتند ولی بحرمت من بعد از
آنکه یافت که اصحاب ایشان مقصر نبودند عذر بسیاری از ایشان خواست
و ایشان بشهر تشریف آورده اصحاب مخدور را بداشتند و روانه گردیدند
۲۵ در آن سفر عبدالمحمد خان یاور طوبخانه^(۱) بسیار بانجناب خدمت نمود خلاصه

تیری بجهت ایشان انداخت نگرفت آنجناب عزم هلاکت او را نمودند
 الحاح زیادی نمود از او گذشتند باز آن بیگیا تیری بر از ساچمه نمود و
 بروی مبارک ایشان خالی نمود صدمۀ زیادی بایشان رسید آنجناب
 غضب آلوده شدند و حمله بر آن سگ نمودند آن ملعون خود را در میانۀ
 درختی و دیواری جا داده و میله تفنگ را حائل نموده آنحضرت ملاحظه
 فرمودند که از دست راست شمشیر نمی گیرد با دست چپ خدا را یاد
 نموده چنان شمشیری بزر بر بغل آن حرامزاده نواخشد که او را بمثل خیار
 تر بدو نیم کردند با وجود آنکه آن بزرگوار دستهای مبارک ایشان رعشه
 داشت جدیکه فلم تراشیدن بایشان مشکل بود و ابدًا شمشیر نزده بودند،
 ۱۰ خلاصه بعد از آنکه مردم چنین ضرب دستی از ایشان مشاهده نمودند
 [دانستند] که این قدرت و شوکت من الله است و معجزه میباشد این
 بود که اسم آقا سید علی را^(۱) که مخالفین میشنیدند بر خود می لرزیدند
 خلاصه آنکه آن جناب بدر خانۀ سعید العلماء تشریف آوردند و مقتدر
 بدخول بودند مع هذا بجهت حکمت چند روز او را واگذارند و اینکه
 ۱۵ مشهور شد بود که حضرات اطفال را هم کشتند دروغ بود ولی شخص
 درویشی طفلی در بغل داشت و بر سر راه ایستاده بود اصحاب آن جناب
 احوال جناب را از او پرسیدند عمداً راه را خطا نشان داد باز آمدند و
 پرسیدند باز هم خطا گفت بعد از آن گفتند چرا چنین کردی ناسزا گفت
 اصحاب هم او را کشتند و طفل آن هم کشته شد، خلاصه هفت نفر در آن
 ۲۰ روز حضرت از آن ملاعین بدوزخ فرستاد و از شهر بر آمدند و در
 میدان سبز در کاروانسرا منزل گرفتند و فرمودند امروز بر این قوم رحم
 نمودم و الا جمیع ایشان را از دم شمشیر بیرون می نمودم بخون خواهی همان
 سید رضا بعد از آن آن ملاعین دور آن کاروانسرا گرفتند و میخواستند
 ۲۵ آتش بزنند اصحاب وفادار همچون شیر غرآن بر آمده و آن جماعت را متفرق

بجهت ما نجاتی نیست و من با هفتاد نفر در ظهر کوفه که ظهر بارفروش بوده باشد شهید میگرم چونکه جناب قدوس در توفیعیکه بجهت ایشان صلوات فرموده بودند که از خراسان حرکت نمایند خبر شهادت ایشان را داده بودند که با هفتاد نفر دیگر شهید می گردد و خبر شهادت خود را نیز داده بودند^(۱) و آن خطبها شهادة الأئمة نامیده اند هرکس میرود الحال برود و هرکس طالب شهد شهادت میباشد با من مصافحه نماید اصحاب با وفای ایشان بسیار گریستند و عرض نمودند که پدر و مادر ما فدای شما باد ما بجز شهادت و جان نثاری [غرضی] دیگر نداریم جمعیت ایشان دویست و سی نفر بود و مردمان منتخب بحسب فضل و نسب و مال^{۱۰} در میان ایشان بسیار بود مثلاً صد اسب صد تومانی و پنجاه تومانی البته داشتند و یک تاجر خراسانی بقدر پنجاهزار تومان پال تبرمه و فیروزج همراه داشت خلاصه دویست نفر ایشان بیعت نمودند و سی نفر ضعیف بودند اذن گرفته مرخص شدند آن بزرگوار سوار شد بارفروش تشریف آوردند خبر بنسعد العلماء رسید حکم کرد که نگذارید حضرات^{۱۵} وارد بشهر بشوند جناب ایشان با قلیلی از اصحاب پیش تشریف می داشتند اهل بارفروش آمدند که می گذارم وارد شوید آنجناب فرموده بودند که ما زواریم و چند روزی در بلد شما می مانیم و میرویم چونکه شاه مرده است سفر کردن قدری مشکل میباشد هر چند آنجناب اصرار نمودند قبول نکردند شخص خیابانی بجای نیری خالی نمود از قضا آقا^{۲۰} سید رضا نای که بسیار فاضل و متقی بود و پیاده از مشهد در رکاب ایشان آمده بود پهلوی اسب ایشان ایستاده بود نیز گرفته جان را بجان آفرین تسلیم نمود دو نفر دیگر از اصحاب ما نیز شهید کردند آنجناب نیز دست بقبضه شمیر آتشبار برده و همچون شیر زیان روی بآن رویاه^{۲۵} صفنان نهاده و وارد شهر گردیدند و از غلب ایشان متناخند ملعونی

(۱) و فی الأصل: داده اند،

باو دادند گفت اسب و شمشیر خودرا نیز به فرمودند از این خواهش
 بگذر زیرا که اینهارا شخص بزرگی بن داده است و محال میباشد که بکسی
 بدهم آن ملعون گفت هرگاه نمی دهی من حکم قتل شماهارا دارم که جارف
 و مال شماها بر ما حلال میباشد و پاره ناسزا گفت شخصی از اصحاب
 عرض نمود که میفرمائید بزم بدهم او ایشان سکوت فرمودند کردن
 اورا بثل سگ زدند و اصحاب آن ملعون متعزق گردیدند و ایشان
 نزدیک بود رفتند جمعیت نمودند و آمدند حضرات هم سوار شده بودند
 در عرض راه بابشان رسیدند و دست بدعوی و غارت گشودند چونکه
 جنگل بود و راه تنگ بود حضرت فرمودند اسباب خودرا بریزید و
 بروید چنین نمودند در آن هنگام بقلعه طبریه رسیدند پس نزول اجلال
 فرمودند و اصحاب را جمع آوری نموده فرمودند این منزلگاه ماست ظاهر
 آنست که در هنگامیکه تشریف بیافرودش می بردند باین محل که رسید
 بودند فرمایش نموده بودند که در این زمین خونها خواهد ریخت و چنان
 اشاره فرموده بودند که بسیاری از اصحاب فهمید بودند که مراد خود
 ایشان و اصحاب میباشد، خلاصه من بعد از آن چند سوار فرستادند و
 اسبابهارا جمع آوری نمودند و آوردند و در موضعی جمع نموده فرمودند
 همه اموال شما يك مال می باشد در بارفروش که حکم باذان نمودند که
 به نفر شهید گردید مراد ایشان این بود که بدانید که در اعلائی کلمه
 حق بایست از جان گذشت و جان شما همه يك جان میباشد و در مقامی
 که فرمودند اموال خودرا بریزید مقصود آن جناب آن بود که چمن از
 محبت مال دنیا نیز در راه خدا پوشیده و همینکه اموال را جمع نمودند و يك
 موضع ریختند مراد این بود که الیوم مال ملک الله است و جمیعاً علی حد
 سواء از او بهرمنند شوید بغایر و متفارقا سر ببرید و لهذا ناظری و آش
 پزی مشخص نموده تا آنکه غذا طبع نمایند و هر دو آدم يك دوری بدهند
 و گرد هم می نشستند و برادروار در منتهای عیش و سرور تنعم می نمودند

نموده آنجناب فرمایش فرمودند کسی برود در بلندی و اذان بگوید شخصی رفت چند فقره گفته بود که ظالمی نیری انداخته و آنجناب را شهید نمود حضرت فرمودند بایست این اذان تمام شود دیگری رفت آنرا هم شهید نمودند دیگری رفت آنرا هم شهید نمودند تا اذان تمام شد و مراد آنجناب آن بود که استقامت اصحاب خود را نشان بدهند و بیرحمی آن کفار را و یکی از اصحاب ایشان را گرفتند و زنه در چاه انداختند و خاك نمودند، خلاصه در این بینها عباسی خان لارجانی وارد بیارفروش گردید و میان آن با سعید العلماء بد بود بجهت مال دنیا خلاصه از مضامین احوال مطلع گردید داماد خود را خدمت حضرت فرستاد که مصلحت آن است ۱. شما از این آبادی تشریف فرما شوید زیرا که شاه مرده است و حساسی در کار نیست و بین شماها خون واقع گردیده است اگرچه منصرف حضرات میباشد زیرا که شماها غریب این ولایت بودید و حرمت شما بر ایشان لازم بود حرمت که نگاه نداشتند و علاقه بر این در صدد قتل شما برآمدند آنجناب فرمودند ما از رفتن مضایقه ندارم ولی بشرط آنکه بما راه ۱۵ بدهند و اذیت ننمایند هرگاه شما تعهد می نمائید ما بیرون بروم سردار گفتند بلی من آدم همراه می نمایم باز داماد خود را همراه نمود و آن هم مصدق بود، خسروی هم بود فاده کلانی^(۱) ملعونی بود بی نظیر که جمیع اهل آن حدود از دست شرارت آن در غدا بودند آن هم صد سوار بر داشته به همراه ایشان آمد داماد سردار قدریکه راه برآمد برگشت ۲۰ لیکن خسرو آمد همینکه نزدیک بخانه خود رسید اصحاب آن دست بغارت دراز کردند اصحاب خدمت حضرت عرض نمودند هنگام نماز بود آنجناب پیاده شدند و مشغول بنماز گردیدند و آن مکان قریب بزبارت طبریة^(۲) [بود] خلاصه خسرو آمد خدمت حضرت و عرض نمود که میخواهم ۲۴ بروم انعام ما را بدهید حضرت فرمودند مبلغ صد تومان نقد و بعضی جنس

(۱) و فی الأصل : کلانی ، (۲) و فی الأصل : طبریة ،

ملحق شدن حاجی ملا محمد علی بآرفروشی باصحاب و قلعه ساختن ایشان، ۱۶۱

استقبال آنجناب را نمودند بعد از ورود مثل بنه ذلیل بین بدی طلعه
مولاه الجلیل در حضور مبارک و ایستاد اغلب اصحاب جلالت شأن
حضرت قدوس را نمی دانستند من بعد از آنکه خضوع و خشوع جناب
سید الشهدا علیه السلام را دیدند جمیعاً خاضع گردیدند و آنجناب فرمودند
قلعه بسازید حد و حدود آنرا فرمایش فرمودند و حضرات مشغول
بساختن شدند چونکه از هر کسبه در میان ایشان بود هر کس را فرمودند
که صنع خود را لله ظاهر نماید چنین کردند بنا مشغول بنائی شد خیاط
مشغول خیاطی و شمیر ساز بشمیر سازی اشتغال نمودند و احدی مطالبه
اجرت از احدی نمی نمود و کسل در کار نمی شدند بل در متهای سرور کار
میکردند و این ذکر بود از معنی اتحاد که در اخبار رسیده است که
اصحاب قائم معامله ایشان بصلوات میشود و مراد از صلوات محبت ایشان
است که خداوند می فرماید کَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً و شاعری گوید
جان گرگان و سگان از هم جداست . متحد جانهای شیران خداست
خلاصه ایشان با اهل آن آبادیها بسیار خوش رفتار می کردند و در
معامله جنس را از دیگران گرانتر می خریدند خبر ایشان و قلعه ساختن
ایشان باطراف عالم رسید سعید العلماء ملعون از ترس کاغذ بطهران
نوشت هنگامی بود که ناصر الدین شاه نازه بخت سلطنت نشسته بود کاغذ
نوشتند بسرکردهای آن حدود که حضرات و تمام نمائید جمعی آمدند
و در دهی که نزدیک بود به که ده نظر خانش می گفتند سنگر ساختند
و بنای دعوی گذاردند حضرات نیز جمعی رفتند و در شب بورش برده
دورا گرفتند و یک صد و سی نفر را بقتل رسانیدند تبه فرار نمودند دورا
نیز حضرات اصحاب حق خراب نمودند و آذوقه ایشان را جمیعاً بقلعه
بردند و یک تن از ایشان هم شهید نگردید چونکه حضرت فرموده
بودند که درین دعوی احدی شهید نخواهد شد و سبب خراب کردن
ده و بردن اموال حضرات آن بود که صاحب ده و اهل آن اظهار

و فقر و حزن از میانه ایشان مرفوع گردید چندی که گذشت باز حضرات اصحاب خسرو جمعیت زیادی نمودند سواره و پیاده آمدند حول حضرات خور بحضرت دادند فرمودند احدی از جای خود حرکت ننماید چونکه بعضی از اصحاب در بیرون حصار بودند فرمودند جمیعاً بیرون بروید و بنشینید و حرکت نکند اصحاب چنین کردند راوی میگوید که اعادی آمدند تا نزدیک ما و شروع نمودند بتیر انداختن ما بسیار مضطرب گردیدیم بحدی نزدیک رسیدند که تیر تنگ ایشان می آمد و از بناگوش ما می گذشت آن جناب تشریف آوردند و فرمودند ای اصحاب هرگاه ما را حق میدانید و آید که جان بدهید پس چرا از جان دادن می ترسید بنشینید و سر تسلیم بگذارید هرگاه محبوب میخواهد شهادت شما را شما دوست دارید و هرگاه نخواهد^(۱) که شهید شوید نخواهد شد هرگاه چنین عقیده دارید پس از چه می ترسید و فرمودند هر که بحق ایمان دارد همان قسمی که نشسته و گلوله تنگ می آید هرگاه سر خود را حرکت بدهد یا آنکه دوست داشته باشد در سر خود که تیر او را نگیرد مشرک بخداوند^{۱۰} و کافر بحق حضرت حق گردید و در ادعای فنا و محبت کاذب بوده است راوی میگوید بتأثیر فرمایش آن جناب خوف از ما رفت و صدای گلوله تنگ در نزد ما کمتر از آواز پشه بود و در نهایت سرور نشسته بودیم حضرات سوارها اسب بسیاری انداختند و تیرها خالی نمودند ولی جرأت نمیکردند نزدیک بیایند آن جناب از قلعه برآمدند و چند دانه ریزه سنگ بسوی ایشان انداختند و فرمودند این کاریست که حضرت جالوت با عسکر طالوت نمود ببرکت دست آنجناب عسکر شقاوت بنیان متفرق گردیدند و آسیبی باحدی از ماها نرسید و من بعد از آن تخم شجاعت در مزرعه دل ما کاشته شد و خوف و بیم از ما مرفوع شد، چند زمانی^{۱۱} گذشت حضرت قدوس شریف فرما شدند جناب سید الشهداء مع اصحاب

(۱) و فی الأصل : نخواهد،

چونکه از این قبیل سخنان گفته بود ظاهرآ خجالت میکشید که بحاربه ایشان بیاید و این حکمرا گرفته بود که تنصیررا بگردن پلاها گذارده باشد ولی در باطن دو چیز سبب برگشت آن گردید یکی آنکه گمان میکرد که سلطنت آنجناب نیز مثل سلطنت اهل جور میباشد که بایست ملک را بظلم و عدوان و ضرب شمشیر و طع مال دنیا و اقسام تروبرات گرفت چونکه دید چنین نشد بلکه آنچه مطلوب آن بود در نزد ناصر الدین شاه بهم میرسد لهذا بنده مطلوب خود گردید یکی آنکه دید در اینجا محبت و فنا و اتحاد میخواهند موافق احوال آن نبود لهذا فرار نمود دیگر بنفرمایشات حضرت قدوس بر نخورد که ایشان چه میفرمایند و چه اذعان دارند اینکه فرمودند که منم سلطان بحق مراد ایشان در مقامیست که مظهر سلطنت حضرت خداوندیست و مراد از اینکه جمیع عالم بزرگن من میباشد مقصود ایشان ذکر ملکیت ید الله هیست^(۱) و مراد ایشان از خضوع کل سلاطین مر ایشانرا در دولت آل محمدیست که حال اول ظهور آنست و بدرج زمان و مقتضای حکمت بالغه و اعطاء کل ذی حق حقه ظاهر خواهد گردید، بهرحال شاهزاده آمد و در دو فرسخی قلعه مبارکه در ده وازگرد^(۲) منزل نمود و مرادش رسیدن عباسقلی خان و سایر نوکر بود زیرا که بهراه آن زیاده از دویسه هزار کس نبود عریضه^(۳) خدمت حضرت عارض شد خلاصه مقصود بنده و نصیحت کردن بایشان بود که اولاً^(۴) دست از این اوضاع بر دارید و ثانیاً مراد شما چیست دعوی دین دارید یا دنیا، آنحضرت در جواب نوشتند که ما دعوی دین داریم و اول بایست علما با ما صحبت بدارند و حقیقت مارا بنهینند و تسلیم نمایند و بعد از آن سلطان مسلمین اطاعت نماید و نصرت دین

(۱) کذا فی الأصل؛ یعنی منسوب «ید الله» (۲) کذا فی الأصل، در تاج التواریخ و ذیل روضة الصفا اسم این قریه را «واسکس» نوشته اند؛ (۳) و فی الأصل؛ بعریضه، (۴) و فی الأصل؛ اول،

تصدیق کرده بودند و از حضرات هم منتفع می شدند همینکه اظهار تکذیب نمودند و مخالفت ورزیدند بر حضرت ایشان دفع اوشان^(۱) بحکم شرع انور لازم افتاد لهذا منزل آن ملاعین را خراب نمودند و بقدر آذوقه دو ساله تقریباً جمع نمودند، این خبر بطهران رسید شاهزاده مهدیقلی میرزا را حاکم مازندران نمودند و جمعی نوکر مع طوبخانه^(۲) و سایر آلات حرب بهجه او نمودند و فرمان سرکردگی و محاربه با آن مظلومان را باسم آن ظالم نوشتند و آن ملعون همان ملعونی بود که جناب ذکررا در خواب دید که محمد شاه را قتل نمودند و خوایش نیز تعبیر گردید مع هذا همین که ریاست را دید فراموش نمود و عباسقلیخان لارجانی نیز در طهران بود آن را نیز بنصرت شاهزاده مأمور نمودند شنیدم در باب قتل حضرات استغنا نموده بودند آقا محمود کرمانشاهی حکم نداده بود و ایام جمعه داده بود و سبب آنکه استغنا نموده نه از جهت الله هیت^(۳) آن بوده بلکه در زمانیکه حضرت قدوس در ساری در خانه مجتهد ساری در نهایت عزت تشریف داشتند عباسقلی خان خدمت ایشان رسیده بود و همچنین در بارفروش شرفیاب خدمت جناب سید الشهدا گردیده آثار بزرگی و جلالت از سنای هایون ایشان مشاهده نموده و سخنان بزرگ مع براهین حق استماع نموده و اظهار تصدیق می نمود حضرت قدوس می فرمودند که ما هستیم سلطان بحق و عالم در زیر نگین ما می باشد و کل سلاطین مشرق و مغرب بجهت ما خاضع خواهند گردید و نزد ما^(۴) تقریبی بجز نفوی نیست بحکم حضرت خداوندی که می فرماید إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ و ما احترام کسی را بجهت داشتن زینت دنیا نمی کنیم و اهانت نفسی را از جهت فقر او نمی نمائیم، عباسقلی خان ظاهراً این کلمات را تصدیق می نمود ولی باطناً او را خوش نمی آمد^(۵) که مثل رعایا بوده با عهد و دست از بزرگی بردارد خلاصه

(۱) کذا فی الأصل یعنی منسوب به «الله»

(۲) کذا،

(۳) و فی الأصل: و در ما،

(۴) و فی الأصل: فی آید،

[چرا گوش بسخن او نمیدهند و هرگاه مجنون دانستند] در ولایت ایشان چندین مجنون بهم میرسد چرا حبس نمی کنند و هرگاه منسد دانستند چرا تنبیه نمودند آیا نبوده فعل ایشان بجز هوای نفس ایشان هرگاه ایشان بجای فرعون بودند حکما بمحض آنکه اسم او را می شنید حکم بقتل ایشان می نمود بسبب آنکه فرعون ظاهرا ولی نعمت حضرت موسی بود و حضرت ازو فرار نموده و يك آدم او را هم كشته بود مع هذا با حضرت موسی صحبت داشت و نگفت نا مربوط می گویی و فراعنه این امت کردند آنچه کردند که قلم حیا می نماید از ذکر آن، خلاصه الحال جمعی از مسلمانان که قریب بچهار صد نفر میباشند و همه جوهره از عالم و سید و حاجی و کاسب و نوکر در میان ایشان هست و هرچند نفری از يك ولایتی از ولایات ایران و سایر ملکهای دیگر هستند و تصدیق این امر را نموده اند و شهادت بر صدق قول ایشان فعل ایشان هست که دست از مال و جان الله شسته اند و چشم از اسم و رسم بالله پوشیده آیا حضرت خداوند نفرموده است الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا آیا مجاهد در طلب رضای حضرت خداوند زیاده از این جماعت میشود که در مدت سه سال تقصص نموده و الحال از منتهای بخت خود از هرچه هست در راه محبوب گذشته هرگاه خداوند این جماعت را هدایت ننماید پس کرا هدایت خواهد فرمود و هرگاه شهادت فعلی چهار صد نفر از مسلمانان عند الله قبول نشود چگونه شهادت قولی دو نفر در شریعت مقدس معتبر شد و علا عمل می نمایند و ائذ از حکم قتل در شریعت نیست مع هذا بشهادت عدلین ظاهری جاری می نمایند و بدلیل عقل نزور و حیل آدمی در همه جا جاری است تا آنکه پای جان آن در میان نیامد است زیرا که هرکه از آخرت گذشت بجهت دنیا و محبت بجان [بود و محبت بجان] از جهت هر ذی روحی طبیعتست محتاج باین نیست که کسی باو تعلیم نماید حتی حیوانات نیز حفظ جان خود را می نمایند و جان چیزی نیست که

حق نماید و رعایا نیز تصدیق نمایند احوال مدت سه سال میباشد که امر حق ظاهر گردید بآن برهانی که مذهب اسلام بر آن مستقیم است که آن قرآن بوده باشد هر چند رسولان نزد علما فرستادم و عجز و الحاح نمودم که امر حق را درک نمایند و سبب هدایت خلق شوند بعضی از ایشان اعتنا نمودند و بعضی استهزا کردند و بعضی لعن نموده و اذیت کردند و عوام را بر ما شوریدند و سلطان را کینه ور نمودند بحدی که تحت خداوند را آوردند در حالت^(۱) بیش فرسخی طهران و چند روز نگاه داشتند و راضی نشدند که وارد شهر نمایند و او را ملاقات نمایند و ادعای ایشان را بنهمنند هرگاه برهانی دارد تصدیق نمایند و هرگاه جنون دارد بقول ایشان معالجه نمایند و هرگاه منسد است تنبیه نمایند آن قدری که هرون الرشید با مأمون در حق حسنه که جاریه بود استاد و چهار صم نفر علماء را از ولایت های بعید خواست و صحبت داشتند صد يك آن را حضرات در پای حضرت منتظر خود نایستادند و حال آنکه مأمون را کافر میدانند و خود را مسلمان بلکه تکبر ایشان از فرعون زیاده گردید بسبب آنکه با وجودیکه^{۱۰} فرعون ادعای [الوہیت] مینمود و حضرت موسی ادعای پیغمبری مع هذا حضرت را خواست و با او صحبت داشت با وصف آن حالیکه فرعون داشت و آن ذلّیکه حضرت موسی داشتند فرعون گفت چه می گویی ای موسی فرمودند من پیغمبر خداوند بسوی خلق او گفت برهان نو چیست فرمودند عصا و يد بیضا گفت اینها سحر میباشد فرمودند فأتوا بمنزل^{۲۰} هذا إن کتم صاوقین فرعون فرستاد و قریب بهزار نفر سحره را جمع نمود و قصری مخصوص بجهت خود بنا نمود و مبلغها مخارج نموده در روز عیدی مردم را نیز اذن عالم داده و کردند آنچه شنیده اید نه آنکه آنرا ملاقات نکنند و نه هیچ حکم بر جنون او نمایند و او را در اقصای بلاد خود حبس نمایند و اصحاب را اذیت نمایند هرگاه او را غافل دانستند

(۱) کذا فی الأصل، و طامراً کلمه افتاده است،

بود و يك نفر دیگر که اراده رفتن بقلعه را داشتند در بارفروش ایشان را گرفته بودند باردو آورده حبس کرده و زنجیر نمودند حضرت از مکر و کید حضرات مطلع گردید فرمودند سبصد نفر بایست بروند بجهت شیخون بحضرات و این آیه را خوانند که **وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَ اللَّهُ خَبِيرٌ** **الْمَاكِرِينَ** و خود بنفس شریف سوار شد و جناب سید الشهدا روحی له الفداء در رکاب ظفر انساب آن سید بشر سوار شد همه جا تشریف آوردند تا باردوی حضرات رسیدند حضرات گان می کردند که عباسقلیان سردار می آید شادی می کردند که سردار بمدد آمده و نمی دانستند که سردار واقعی آمده است بجهت بردن سر حضرات چونکه قریب بیک صد و بیست نفر از اهل مازندران که تصدیق نموده بودند و بزرگ همیشان آقا رسول بهیژی بود در آن شب بهراه بودند از صدای حرف ایشان اهل اردو یقین کردند که سردار میباشد پس اول آمدند بر سر قورخانه حضرات و آنرا منصرف شدند و بعد رفتند و دور عمارت شاهزاده را گرفتند و شخصی بود طور زن و بسیار با قوت و شوکت بود چنان طوری ^{۱۰} بر در قلعه نواخت که بدو ضربت دروازه شکافت و داخل شدند و قورخانه را فرمودند آتش زدند صدای های و هوی و فریاد الحذر الحذر کفار بگوش افلاک رسید، اهل حق شمشیر در میان آن قوم ضلالت گذارده نار و بود وجود نامسعود ایشان را از هم دریابید در اندک زمانی آن لشکریان روی بهزیمت گذارده پس اصحاب محبوسهای خود را از قید کفار خلاص نموده بعد از آن دور عمارت شاهزاده را گرفتند در آن بالاخانه سه شاهزاده و يك پیش خدمت بود شروع نمودند بتیر انداختن شاهزاده مهدیقلی میرزا ملعون بی بدلی بود پیش خدمت خود را تیر زده و خود را از لب بام پرت نموده خود را در جنگل انداخت و بتل شغال محقّق شد، ^{۲۰} آن دو شاهزاده دیگر ^(۱) که سلطان حسین میرزا ولد فتحعلی شاه و داود

(۱) این جمله بین دو قلاب [] در حاشیه نسخه اصل بخطی الحاقی نوشته شده است،

کسی بجهت کسی باختیار بدهد حتی آنکه جان بجدی عزیز میباشد که هرگاه
 نفسی محروم از دو چشم و پا و دست و گوش بوده باشد مثلاً يك پارچه
 گوهی باشد که يك پارچه نانی بخورد و فقیر و صاحب عیال هم بوده
 باشد مع هذا کسی باو بگوید که من هزار تومان بتو میدم و تورا میکشم
 تا خود از زحمت دنیا فارغ شوی و عیال تو بفراغت و نعمت بگذرانند
 قبول نمی کند و حیات خود را دوست میدارد پس جان گذشته را نمی توان
 گفت دیوانه هرگاه واقعاً دیوانه هستند چرا می کشید و اذیت میکند
 و هرگاه عاقل هستند لازمه عقل نیست که آدمی بی سبب از جان بگذرد
 خلاصه الحال حضرات جمع شده اند و ما را بزرگ می دانند الحال علما
 ۱۰ بیابند و اول صحبت بدارند بهر قاعده حتی که در دست دارند هرگاه رد
 نمودند و مجاب نشدند مباحله می نمایم و خداوند را حکم قرار میدهم تا
 آنکه هرکمی بر باطل است هلاک گردد و هرگاه مباحله راضی نمی شوند
 آتشی بیروزند و بمیان آتش میرویم و هرگاه هیچ يك را نمی کنند ما با
 کسی کاری ندارم بلکه مردمانی هستیم مظلوم و در این بیابان غریب و
 ۱۵ اسیر هرگاه راه میدهند می روم بکربلا و هرگاه راه نمی دهند و اراده قتل
 ما را دارند ما هم دفاع می نمایم تا جان داریم و هرگاه کشته شویم شهید و
 مظلوم هستیم و اتمام حجت بالغه بر کل خلق نموده ایم اما نوای شاهزاده
 فریب دنیا و غرور جوانی خود را بخور و بدان که ناصر الدین شاه سلطان
 باطل است و انصار او در آتش الهی معذب میباشند و مائیم سلطان حق
 ۲۰ که رضا جوئی حضرت خداوند را می نمایم هرگاه تو هم رضای محبوب را میخواهی
 که چشم از دنیا پیوش و بتزد ما بی مظلوم باشی بهتر از آنست که ظالم
 باشی، پس کاغذ را بجهت شاهزاده فرستادند شاهزاده که اهل دنیای
 صرف بود بنای تزویر گذارده نوشت بسیار خوب ما علما را جمع می کنیم
 ولی در باطن منتظر لشکر بود و در تدبیر شیخون و اصحاب و انصار
 ۲۵ حضرت را هرکجا می یافت می گرفت من جمله آخوند ملا یوسف علی خونی

آرمیدند ولی جناب سید الشهداء از شرمندگی آن حضرت قوه نظر نمودند بصورت مبارک ایشان نداشت زیرا که آنجناب نمی توانستند غذا میل فرمایند و مدت سه ماه غذا میل نفرمودند مگر چاهی و گاه گاهی حریره و از طارق عادات آن حضرت آن بود که رنگ مبارک تغییر ننموده و بنیه ایشان تحلیل نرفته، خلاصه این خبر شکست فاحش شاهزاده بعثاسفلجیان رسید لشکریان جنود را جمع آورده نموده و بیار فروش آمد شهزاده نیز در بیار فروش بود جمعی از سپاه خود را بر داشته متوجه قلعه شدند و شروع در سنگر ساختن و با سباب ترتیب دادن مشغول گردیدند و گاه گاه رد و باخت^(۱) جزئی در بین دو سپاه میشد تا آنکه شی را جناب سید الشهداء خدمت حضرت قدوس مشرف گردید فرمودند که مولانا هرگاه اذن بفرماید امشب میخوام بروم و جان خود را فدا نمایم و از شرمندگی جراحت صورت مبارک شما برآیم پس آن جناب اذن فرموده و جمیع اصحاب را دستوری داده که بنصرت آن سید امکان قدم بیرون نهند و در میدان محبت جانفشانی نمایند راوی می گوید که چند روز قبل از آن روزی^{۱۰} حضرت قدوس دست مبارک بر بالای کنف هابون جناب سید الشهداء گذارده بودند و در قلعه تنزّجاً راه میرفتند درین هنگام چشم من بپره چند افتاد که در قلعه بود و مادرهای آنها را اعدای برده بودند و طلب شیر میکردند و فریاد میزدند من دلم بحال آنها سوخته خدمت حضرت عرض کردم که این ملاعین ظلم باین حیوانها نموده اند و چه^{۲۰} بسیار مظلومند، دیدم که اشک بگرد چشم هابون ایشان گردید فرمودند نه والله ایشان مظلوم نیستند بلکه ما نئم مظلوم و دست مبارک بلند نموده بشانه جناب سید الشهداء زدند و فرمودند والله این میباشد حسین مظلوم و لبس بدجال، بعد از آن من دیدم که در بحار این حدیث از^{۲۴} معصوم رسید که در زمان رجعت جناب سید الشهداء در کربلا رجعت

میرزا ولی ظلّ السطان بود] در بالاخانه مخفی شدند اصحاب حق بالاخانه را
آتش زدند آن دو نیز مثل حطب در هم سوختند، پس اصحاب دست
بغیمت گشودند حضرت فرموده بودند متوجه غیمت نشوید اصحاب ضعیف
مازندران گوش بفرمایش آنجناب نداده باسوال جمع کردن مشغول شدند
صبح بسر دست در آمد و عالم روشن گردید قریب بهزار نفر از معاندین
دین در پناه کوهی مخفی شده بودند همبکه یافتند که اصحاب حق قلیلی
هستند و آنها نیز متفرق شدند دور حضرت را گرفتند و شروع بنیر
انداختن نمودند جناب سید الشهدا علیه السلام همچون اسد الله الغالب
پروانه وار بگرد شمع رسالت میگردید و با شمشیر آتش بار دمار از روزگار
۱۰ اعداء بر می آورد و از کشته پشته میساختند ناگاه ملعونی نیری انداخته
بدهن مبارک حضرت قنوس آمد و دندانهای مبارک آنجناب همچون
مروارید در صدف دهان ریخت و نصف صورت هابون مجروح گردید
آه سرد از دل هر درد جناب سید الشهدا بر آمد و آتش قهرش شعله ور
گردید همچون شیر نر غریدن آغاز نموده و بیک حمله حیدری آن روبه
۱۵ صفنان را از هم متفرق ساخت شنیدیم که در آن کارزار قریب بسبصد نفر
از آن ملاعین را بجهنم فرستاده بودند، پس اصحاب حق وفادار و بیوفا
جمع گردید و روی بقلعه مبارکه گذاردند ولی دو حزن ایشان را حاصل
بود یکی آنکه سه نفر از ایشان شهید شده بود و یکی آنکه جراحت بدندان
شریف آن حضرت رسیده و این دو قضیه نیز بسبب مخالفت اصحاب شده
۲۰ اما شهادت آن سه تن زیاده از سبصد نفر آمده بود^(۱) اما ضربت رسیدن
بآنجناب بسبب جمع غیمت شد مثل آن دوره اول که در اُحد اصحاب
مخالفت ورزیدند تا سبب شهادت دندان مبارک آنجناب شدند ولی چونکه
دوره در ترقی میباشد لهذا در آن دوره با سنگ ضربت زدند و درین
۲۵ دوره با سرب همچون آتش، خلاصه اصحاب با فتح و فیروزی در منزل خود

(۱) کذا فی الأصل، و عبارت مضطرب است،

و الا آن معنی که مردم می گویند که بعد از هزار و کسری که حضرت ظاهر شدند خوشخواهی جناب امام حسین را از مردم می نمایند اینکه ظلم صرف و زور محض بود زیرا که دیگری عصبان نموده و دیگر را مؤاخذه نمایند و حال آنکه حضرت خداوند احدی فرماید وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى، خلاصه اینکه جناب سید الشهداء نظام لشکرا داده و فرمودند که از عقب سر من متفرق نشوید جمع بروید و برگردید چونکه قرار نظام دعوی ایشان چنین بود که آنجناب در پیش و چند سوار دیگر از عقب و تنه اصحاب پیاده دستها را تا مرفق بالا نموده و پای برهنه و شب کلاه نمید بر سر گذارده و قنارها حمایل نموده ولی عمل خود اهل قلعه بود و پنج هزار زیاده می ارزید و آدم هزار تومانی می کشت و بعضی هم تنگ داشتند و لکن زیاده از یک تیر خالی نمی کردند بلکه هنگامیکه با خصم مقابل می شدند یک دفعه شلیک می نمودند و تفنگها را می انداختند و دست بنقاره و شمشیر نموده و می گفتند یا صاحب الزمان و یا قدوس و جناب سید الشهداء از پیش شمشیر می زدند در نهایت آرای و وقار و ۱۵ می فرمودند ای اصحاب بکشید و اصحاب میزدند و هرگاه یکی از اصحاب شهید میشد پا بروی او گذارده میرفتند و دیگری بجای او می ایستاد و ابتدا اصحاب روی خود را بر نمی گردانیدند و خیال فرار نمی کردند بلکه هر یک میل داشتند که خود کشته شود و برادر مؤمن او باقی باشد بشدتی با یکدیگر محبت ورزیدند که جمیع دفاتر اهل محبت را شستند و کردند ۲۰ کاری که نام اصحاب کربلا بلا ذکر گردید، خلاصه در آن شب حضرات اعدای هفت هزار سپاه با زیاده بودند و هفت سنگر محکم بسته بودند اصحاب حق هفت سنگر را بنظر هفت مرتبه وجود متصرف شد و تار و بود ندایر ایشان را بهم نوردید عباسی خان ملعون در آن شب لباس بدل پوشیده با دو پیشخدمت از اردو بیرون رفته و در عقب نلی در پناه نشسته

می فرماید در رکاب ظفر انتساب حضرت قائم لشکر مخالف نیز رجعت نموده بجانب سید الشهداء می گویند که این دجال میباشد و حضرت قائم قسم یاد می فرماید که والله این حسین می باشد و دجال نیست آن قوم ظالم قبول نمی کنند و جناب سید الشهداء را شهید می کنند و حضرت قائم طلب خون آن حضرت را می کند و مدت چهل روز بعد از شهادت آن جناب عالم هرج و مرج میباشد، همین بوده مراد ائمه طاهرین زیرا که هر کجا که لوی حق بلند شد و طلب نصرت نمود و اهل حق جمع شدند و کلمه محبت و فنا ظاهر گردید آن ارض کربلا میشود و مراد از رجعت ائمه علیهم السلام بچندین نوع منصور میباشد در نزد ما ولی در نزد قدرت ایشان که قدرت الله است محدود نیست بل ید الله مبسوطان و بظاهر کیف بشاء بما بشاء است يك قسم رجعت اقرب من لمح البصر است که ذکرش را نمودیم که نفطة ولایت از مرآت علی علیه السلام در مرآت حسینی طالع میشود و يك قسم بطریق تولد است بمثل آنکه متولد شدند و حضرت امیر می فرمودند انا صاحب الرجعات بعد الرجعات و من موسی و عیسی و بر ظاهر است که هیکل ظاهر موسی غیر از هیکل مبارک حضرت عیسی بوده و هیکل هابون شاه ولایت غیر از هیکل شریف حضرت عیسی بوده و هكذا و يك قسم دیگر اشراق میباشد که میفرماید *أَرْقَاهُمْ فِي الْأَرْوَاحِ وَأَجْسَادُهُمْ فِي الْأَجْسَادِ وَنُفُوسُهُمْ فِي النَّفُوسِ وَقُبُورُهُمْ فِي الْقُبُورِ وَذِكْرُهُمْ فِي الذِّكْرِ* خلاصه شرح عالم رجعت بسیار است ۲۰ نه حلول است و نه تنازع و نه اتحاد بل هو هو که هو می باشد لا بعلها الا اهل الرجعة خلاصه آنکه رجعت سلسله نوری و ناریه مثل تجدید روز و شب می ماند با وصف آنکه خلق بدیع هستند و انتقام حضرت قائم خون ۲۱ جناب سید الشهداء را معانی بسیار دارد ولی ظاهر آن که ظاهر میباشد (۱)

(۱) کذا، و عبارت مضطرب است شاید در اصل اینطور بوده «ولی نه ظاهر آن که ظاهر میباشد» یا «ولی ظاهر آن که ظاهر میباشد که نیست» یا نحو ذلك،

شدم و نعل را همچون جان شیرین بپیر گرفتم و با لباس دق نمودم، اما اغلب اصحاب در آن شب اگرچه از شهادت آن جناب مطلع نگردیدند ولی در باطن پشت شجاعت ایشان در م خورد گردید و اصحاب بقیار متفرق گردید و از قلعه بدور افتاده و لشکر مخالف شکست فاحشی خورده روی بفرار گذارده همینکه صدای اذان صبح از قلعه بلند گردید اصحاب از اطراف بهای آواز روی بجانب قلعه گذاردند بلی از قلعه اهل حق قانون چنین بود که آوازه با الحان بدع^(۱) در کمال انقطاع بمناجات با حضرت قاضی الحاجات بلند میشد و از لشکر مخالف صدای کوس و کرنا شغل ایشان ذکر محبوب و فکر در طلب رضای او شغل ایشان^(۲) شرب خمر و زنا و لواط و کلمات لغو و خواب غفلت بود در دعوی رجز ایشان با صاحب الزمان و یا قدوس بوده و کلام خبیث ایشان^(۳) یا ناصر الدین شاه ع، بین تفاوت راه از کجاست نا بکجا، خلاصه اصحاب که بقلعه معاودت نمودند و از شهادت جناب سید الشهداء مطلع گردیدند آه سرد از دل پردرد کشیدند و حساب نمودند در همه این دعاها هتاد نفر از اصحاب در رکاب هابون ایشان بدرجه شهادت فائز گردید بودند همچنانچه حضرت قدوس بایشان در خطبه شهادة الازلیه خبر داده بودند ولی غالباً در آن شب آخر شربت شهادت از دست ساقی محبت چشیدند، اما لشکر مخالف همینکه صبح گردید ملاحظه نمودند که زیاده از چهار صد نفر ایشان کشته شد و زیاده از هزار نفر مجروح گردید و جمیع لشکریان متفرق شد و سی و پنج نفر از سرکردها مجتمه رفته لهذا عباسقلخان نعلش سرکردگان خود را بر داشته و بآمل آمدند شیون اهل آمل بلند شد این خبر که بیافروش رسید سعید العلما زهره خود را باخته و بقین نموده که حضرات می آیند و شهر را قتل می نمایند و هرگاه میل بگرفتن بیافروش میداشتند و خیال سلطنت دنیا

(۱) کذا، و لعلّه «بدع» (۲) کذا،

که از قضا اصحاب مترهای حضرات را آتش زده بودند چونکه بارش
 می آمد و هوا بشدت تاریک بود ترسیدند که از اصحاب خود را بکشند چونکه
 مخالفین نیز از ترس ذکر ایشان را میخواندند ولی حضرات شالهای سفید
 چپ راست بگردن بسته بودند بجهت علامت لهذا آتش زدند مترهای
 آن ملاعین را که یکدیگر را بشناسند عباسقلی خان ملعون که ابن سعد
 بود بروشنائی آتش اوفتاده آنجناب را بنظر آورده دست بی ادبی دراز
 نموده و تیری بجانب ایشان انداخته از قضا بسبب مبارک ایشان آمد و
 جراحت کئی رسید باز هم تیری خالی نمود آن هم کارگر گردید چونکه آنجناب
 می دانستند که در این شب شهید میگردند لهذا شخصی را فرموده بودند
 ۱۰ که تو به ترك اسب من سوار شو هر وقت که گفتم مرا بقلعه برگردان
 برگردان پس فرمودند که مرا بقلعه ببر و ضعف بر آن جناب غالب گردید
 در دالان قلعه بروی اسب جان را بجان آفرین تسلیم نموده در شب نهم
 ماه ربیع المولود و نعلش شریفش را آوردند خدمت حضرت قدوس در
 بقعه شیخ طبری^(۱) آنحضرت از کمال غنا و متاعهای صمدانیت و علو علم
 ۱۵ ایشان بعوالم الوهیت با سر عصا اشاره بآن جسم هایون فرمودند که اینجا
 بنگارید و بروید خود آنحضرت نه حرکت نمودند و نه گریستند و نه
 رنگ مبارک ایشان تغییر نمود پس فرمایش فرمودند که در فلان موضع
 قبر بجهت آنجناب بکنند راوی میگوید که همینکه قبر تمام گردید من آمدم
 بعقب پرده که اذن بخوام و وارد شوم صدای همه صحبت بگویم آمد با
 ۲۰ خود گفتم که کسی در خدمت حضرت نبود آیا کیست طرف صحبت
 ایشان کنار پرده را بغیر نمی برداشتم دیدم که حضرت بالای سر آنجناب
 نشسته و پرده از رخ انورش بر گرفته و با یکدیگر صحبت می نمایند من
 بسیار بر خود لرزیدم که ناگه حضرت فرمودند یا فلان قبر بانام رسید
 ۲۵ عرض نمودم بلی مولای من پس فرمودند داخل شو و نعلش را ببر داخل

(۱) کذا، و الظاهر: طبری،

و مجاهد فی سبیل الله میباشد و قُتِلَ فی سَبِيلِكَ فَوْقَ لَنَارٍ میخواند
 با اُرس و فرنگی و پادشاهان جور که خود بخانه می نشینند و پول می دهند
 بنوکر بجهت دفع خصم یا تغییر مالک آیا شعار امیر المؤمنین مطابق با
 فعل کدام ازین فرقتین میباشد فعل حضرت حجت میباشد هر يك ازین
 دو فرقه فعل ایشان تطابق با فعل آنجناب دارد آن حق میباشد و هر يك
 بر خلاف است بر باطل است، چون در آن زمان در مازندران بعنوان
 تجارت رفته بودم مکرر از عوام الناس می شنیدم که ضرب ملاهارا می گرفتند
 بخصوص شقی العلما را که میگفتند این حضرات بجهت قند عقد و در
 مجالس بالا نشستن و بهترین غذاها را خوردن و انظاف البسه پوشیدن و
 ۱۰ جیل ترین دخترها را گرفتن و وصی شدن از برای مردمان متبذل و موردن
 اموال ایشان آقا هستند و مطاع و محترم ولی در جواب مطالب علی و
 دفع ادعای مدعی بایست در خانه بنشینند و ما فقرا کشته شویم هرگاه
 ایشان را حق می دانند پس چرا اطاعت نمی کنند و می کشند و هرگاه در
 حقیقت و بطلان ایشان متخبرند پس چگونه جرأت بقوی دادن خون
 ۱۵ ایشان میکنند و هرگاه یقین ببطلان ایشان دارند و کافر میدانند و خود را
 حق پس چرا از مباحثه نمودن و مباحله کردن و بآتش رفتن مضایقه دارند
 و مقاتله^(۱) نمی کنند که هرگاه بکشند ثواب جهاد داشته باشند و هرگاه کشته
 شوند بنیض شهادت فایز گردند هرگاه یقین بدین خود دارند و هرگاه
 یقین بدین خود ندارند پس از جان ماها چه میخواهند که هرگاه يك خلاف
 ۲۰ شرع از ما سر بزند چشم ما را در می آورند و میگویند شریعت بر هم میخورد
 و حال آنکه ضرری باحدی نمیرسد و در چنین امر مهمی بعضی سکوت
 نموده اسم آنرا توقف گذارده و حال آنکه توقف کفر محض است زیرا که
 یا شخص مکلف هست یا نیست هرگاه نیست فایده توقف معنی ندارد
 ۲۵ و هرگاه مکلف است پس مقصر است که مجاهد نکرده است اگر واقع

(۱) ولی الأصل: مقابله،

می کردند البته متصرف شده بودند ولی ایشان بجز سلطنت الله که معرفت و محبت و صدق بوده باشد مقصدی نداشتند زیرا که فرق در سلطنت باطل بدو چیز صورت می بندد یکی بجهت و قهر که مردم می ترسند و اطاعت می نمایند و یکی بواسطه زینت دنیا است که مردم بطبع می افتند و خدمت می کنند و مادامیکه این دو صفت باقیست سلطنت برقرار می باشد و اینها البته از برای احدی باقی نیست زیرا که دو دشمن دارد یکی مردم و یکی مرگ پس این سلطنت هم فانیست اما سلطنت اهل حق بر خلاف آنست زیرا که ایشان بمعرفت و محبت و بسوی رضای حضرت خداوند و برسیدن سرای باقی دعوت می نمایند بر سنیل اختیار نه از راه ۱۰ اِکراه چنانچه که حضرت خداوند علیّ اعلیّ می فرماید لَا اِکْرَاهَ فِی الدِّینِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ و چونکه حضرت خداوند لا یزال بقیومت نفس خود باقیست پس سلطنت او نیز لم یزل باقیست، خلاصه سعید العلما از شدت خوف خود جمعی را پول داده که دور خانه او را محارست نمایند چنانچه همیشه عادتشان بر آن بود که هر روز جمعی را خرجی و پول زیادی ۱۵ میداد بجهت حفظ خود مع هذا مکرر از ترس غشی می نمود شما ملاحظه نمائید قباحات عمل این مرد را و کذب ادعایش و حسن عمل و صدق ادعای آنحضرت را زیرا که آن حضرت ادعای علم می نمودند و سعید را بمباحثه دعوت میکردند و بمباهله و آتش رفتن میخواندند جواب نمی داد و متمسک پادشاه ظالم میگردد که سرباز جاهل لا مذهب و طوبخانه جواب ۲۰ حضرات را بدهد آنها از منتهای بغین خود بر سر جان خود ایستاده و از روی سرور جان میدهند و رئیس ایشان اول قدم صدق و صفا بمیدان وفا گذارده تا آنکه بفرااید ع، فعل من باشد بدین من گواه، نه بمنزل شقی العلما که بمنزل زن در پس پرده خوف پنهان شده و بضرب پول میخواهد اهل حق را تمام نماید پس چه فرق میباشد میانه او که میگوید که من حافظ دین خدا هستم و بقول مردم بروی قالیچه پیغمبر نشسته ام

ساعت دیگر گذشت باز هم کاغذی بهین مضمون با ناکید هرچه نامتر رسید و چند کاغذ هم بعملای آمل نوشته بود که البته سردار را روانه نمائید بالاخره سردار از نزو بر سعید العلماء عاجز شد بنا بر اجاعت گذارده حال بعضی از نوکر که فرار کرده بودند در سه فرسخی و چهار فرسخی قلعه پنهان و بعضی هم که مجروح و بعضی دیگر که صحیح بودند جرأت نمی کردند عباستلیخان بمالهای آمل گفت هرگاه جنگ جهاد میباشد پس چرا شما خود حرکت نمی کنید تا آنکه سبب رغبت دیگران نیز بشود آنها نیز لایذ شدند و جار زدند که جنگ جهاد میباشد و در همان روز حرکت مردم بازاری و متفرقه نیز باطناً بجهت غارت بردن و ظاهراً بجهت تکلیف شرعی حرکت نمودند و بسیاری رفتند بیار فروش و از آنجا با شاهزاده جمعیت نموده روانه شدند و در دهی که يك فرسخی قلعه مبارکه بود منزل گرفتند و جمعی سوار فرستادند که خبر قلعه را مشخص نمایند اما از آن طرف اهل قلعه نیز این خبرها را شنید بودند حضرت فرمودند که بروید و سر جمیع نعلهای مخالفین را جدا نموده و بر بالای چوب نصب نموده و ۱۰ بدور خاکریز این قلعه نصب نمائید تا آنکه مخالفین بدانند که ما هستیم فرمایش سرکار ایشان را معمول داشتند^(۱) همینکه لشکر مخالف نزدیک [شد] چند تیر شغال از قلعه خالی شد چون از اموالیکه از شاهزاده در واز کرد بغنیمت برده بودند چند قبضه تفنگ و شغال خوبی مع سایر اسبابهای قیمتی من جمله اسبهای قیمتی بسیار خوب برده بودند و شاهای ۲۰ ترمه اعلی و صدلبهای فرد کامل که حضرت قدوس بر بالای آنها می نشستند بلی جاء الحق و زهق الباطل شد بود و جناب قدوس اقسام لباسها می پوشیدند و بطرزهای مختلف حرکت می فرمودند و مقصود ایشان آن بوده که دورم آل محمد هست و کل نعم الهی که در اصل حضرت خداوند فضال بجهت ایشان خلق فرموده بود و کفار بید غصب

(۱) وفی الأصل : داشتیم،

نهیه ام و اگر فهمید اند و کمان می کنند پس فاسقند پس در هر دو صورت توقف معنی ندارد و بعضی می گویند که ما تنبیه می کنیم و حال آنکه تنبیه در این مقام معنی ندارد بلکه تکلیف در نقص میباشد که ^(۱) احتیاق حق و ابطال باطل نمایند و بعضی میگویند که بر باطل هستند و متمسک بر اهل ظلم میشوند و خود در صدد مدافعه بر نمی آیند و طائفه گویند که ما بایشان بد نمی گوئیم ولی نصرت هم نمی کنیم خلاصه آنکه هر یک باهواء نفس خود چیزی می گویند که نصرت امر حق نکند، و حضرات ملاها که مازندران در آن سنه رسوای خاص و عام گردیدند بخصوص شقی العلماء که کاری چندی نمود در شقاوت خود که دوست و دشمن او را لعن نمودند،

۱۰ بهر حال سعید العلماء کاغذی نوشت عباسقلیخان که ای سردار آفرین بر همت و مردانگی تو که چه نیکو کارزار نمودی و جمیع ایشان را قتل نمودی و الحال از ایشان غانم است جز چند نفر از پیر مردهای وامانده ایشان ولی حیف که این همه زحمت کشیدی و جمعی از یاوران و اقربای خود را بکشتن دادی و چنین فتح نمایی نمودی و اینک سرکار شاهزاده میخواهد

۱۵ برود بقلعه و آن چند نفر را بقتل رسانید و اسیر نموده اموال ایشان را تصرف نموده و این فسخ باسم ایشان تمام خواهد شد البته الف البته هرکار در دست داری زمین گذارده در هر احوال که هستی روانه شو و خود را برسان که این فسخ باسم خودت تمام شود حقیر در آمل بودم عباسقلیخان نقش سلطان محمد باور را برده که بشویند و اغلب اهل شهر بیرون رفته

۲۰ بودند و هنگام غریبی بر پا شد بود که درین هنگام این کاغذ رسید سردار اگرچه در باطن قبول نمیکرد که این خبر صدق بوده باشد ولی در ظاهر بجهت سرفرازی خود و رفع شرمندگی از زنان لارجانی که شوهران ایشان را بکشتن داده بود بریش خود برداشت ولی میل برفتن نداشت

۲۵ ساعتی گذشت باز قاصدی رسید و کاغذی بهمین مضمون آورد ایضاً چند

که اسم مبارک آن حضرت که ذکر میشد میدیدم بی اختیار اشک معرفت از دیده بصیرت بر رخسار محبت ایشان جاری میگردد، خلاصه فضیلت آنجناب و اخلاص ایشان و سایر کالانش معروف بین خواص و عوام میباشد و مستغنی هستند از ذکر او [و] وصف من و عجب آنست که با اینهمه علو مقام طوق عبودیت حضرت را چنان بگردن اختیار افکنده که از هر چیز که در دست داشت در راه محبت ایشان گذشت با وجود آنکه حضرت ظاهراً عای بودند و شرفیاب فیض حضور مبارک حضرت م نشده بود و عجب آنست که اغلب اصحاب آنحضرت مردمان بزرگ و صاحب همه کمال بودند یعنی این ذکر عجب بلسان قوم میباشد و الا هرگاه بغیر ازین ۱۰ بود من تعجب می نمودم زیرا که ع، قدر زر زرگر شناسد قدر گوهر گوهری، و من مکرر میدیدم که هر وقت جناب شیخ نوشجات حضرت را قرائت می نمود و بخصوص دعوات ایام هفته و شی و سه دعا و صحیفه اعمال سه و زیارت حروف و زیارت جامعه کبیر گویا از سرور و فرح نزدیک بود که بخود شوند، خلاصه جناب شیخ وصف کوچ خود را می نمودند که در ۱۰ سه سال قبل در کربلا من ایشان را گرفتم سواد فارسی داشتند و الحال او شخصه^(۱) شده است عالم بتفسیر آیات قرآنی و اسرار احادیث غامضه و لطائف مسائل نوحید را نیکو میفهمد^(۲) بحدیکه من آدم باین خوش فہمی کمتر دیدم و این بواسطه برکت محبت حضرت و شرافت فیض خدمت جناب طاهره او را حاصل شده است و چنان صبر و رضائی از او دیدم که از کمتر متراضین دیده بودم زیرا که درین مدت سه سال آنجناب بجهت ایشان یک دینار خرجی نفرستادم و ایشان بذلت گذرانیدند و الحال که بطهران تشریف آورده اند مطلقاً از گذشته صحبت نمی دارد و یک دست رخت پوشیده اند و میخواهند بامر حضرت بخراسان مشرف شوند هیچ اظهار احتیاج لباس و مخارج راه نمی کنند بلکه بغیر حکمت عذر خواهی

منصرف بودند میبایست بتدریج پس گرفته شود تا آنکه مؤمنین بکمال مقام اصلی خود که رسیدن بجهنم خلد و منتعم شدن بجمع آلاء و نعم الهیه کیم باشد بپا باشد [بوده باشد] بشوند و کفار نیز بتدریجاً روی بمثل اصلی خود گذارند که دوزخ و ویل بوده باشد که حرمان از جمیع لذائد و معذّب شدن بجمیع عذابهای نا متناهی که دوزخ خلد بوده باشد برسند بحکم کُلُّ شَیْءٍ یَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ و درین مقامست که حضرت خداوند میفرماید که شربت آبی که بقدر بال مگس بوده باشد بر کافر و مشرک حرام نموده ام، خلاصه لشکر مخالف جرأت نموده نزدیکتر آمدند دیدند که سرهارا دور بدور قلعه بالای چوبها نصب نموده اند و رویهای آنها سیاه شد و دهنها ۱۰ باز نموده که آدمی از مشاهده آنها زهره در دل آن آب میشود بسیار خائف شدند درین هنگام پانزده سوار از قلعه بر آمد و همچون ازدها دهن گشوده خود را بقلب آن سپاه دل سیاه زده می تن از ایشان را بجهنم فرستاده و نشئه همچون روباه فرار بر قرار اختیار نموده و ظاهر آنست که زیاده از سیصد نفر بودند و بروایتی پانصد نفر، پس اصحاب حق ۱۵ بقلعه مراجعت نمودند با فتح و فeroزی و سرکرده آن سپاه بامر حضرت قدوس جناب میرزا محمد حسن اخوی جناب سید الشهدا بودند که یسن هجده با نوزده سال زیاده نداشتند و من خدمت ایشان در طهران مشرف شدم زمانیکه والد بخود و همشیره خود را از کربلا بفروین و از فروین بطهران آورده بودند و همشیره ایشان کوچ جناب شیخ ابو تراب ۲۰ مشهور بفروینی است که از اصحاب مرحوم حاجی سید کاظم رشتی است اعلی الله مقامه و جناب شیخ ابو تراب نیز مرد موحد حکیمی است که کمتر فاضلی در دهر بمثل ایشان بهم میرسد^(۱) و جناب ایشان نیز مصدق امر حضرت ذکر و جناب قدوس میباشد و چنان اخلاصی نسبت بجناب ۲۴ ذکر دارند که سبحان الله، حقیر در طهران خدمت ایشان رسیدم مکرر میشد

(۱) و فی الأصل: میرسد،

و عجیب نفس واحد میباشد، خلاصه آنکه مراد از نار ظهور جناب ذکر
 میباشد که از بوشهر حرکت فرمودند و این نار الله الموقد است که افش
 ازو آگاه میشوند و عدد ها که مطابق است با عدد باب که پنج است
 بر عدد نار که افزودند نور میشود این بود که امام فرمودند آتشی است
 ۵ سفید یعنی نور است، خلاصه جناب ذکر در سنه اول اذاعه بایست
 نمودند و در سنه دوم که اذاعه ذکریت فرمودند مقام بایست خود را
 مفوض بجناب آخوند ملاً محمد حسین نمودند لهذا ایشان باب گردیدند
 و در سنه اول باب الباب بودند این بود که اسم خود را نیز حضرت
 باو کرم فرمودند که آقا سید علی شدند چنانکه حضرت رساله در این
 ۱۰ باب نوشته اند ولی ظاهراً اسم ایشان حسین بود این است مراد از حدیث
 که میفرماید *اسْمُهُ حُسَيْنٌ* چونکه ظهور سیف و معنی *بَابٌ بِأَرْطَنَةِ رَبِّهِ*
الرَّحْمَةُ ای النور و *ظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ* ای النار در حق ایشان ظاهر
 گردید و حامل رکن یابی شدند و بعد از شهادت ایشان مقام بایست
 و رکن رابع^(۱) و منصب سید الشهداء بجناب حسن رسید اینست که
 ۱۵ معصوم میفرماید *أَوْ حَسَنٌ*، سبحانه الله انه ادراك اسرار اسم طاهرین
 این سبب بوده که میفرمودند *كَلَامًا صَعْبٌ مُتَّصِعٌ لَا يَحْتَمِلُهَا مَلَكٌ*
مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ وَلَا مُؤْمِنٌ مُتَّخَنٌ از این قبیل کلمات ایشان را
 خودشان میدانند و بعضی از کلمات ایشانرا حدیث وارد است که *لَا*
يَحْتَمِلُهَا إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مُؤْمِنٌ مُتَّخَنٌ، این است مراد
 ۲۰ از فتنه آخر الزمان که بسیار صعب و شدید است ادراک آن زیرا که اهل
 ظاهر نظر بظاهر کلمات ایشان میکنند و مصداقش را نمی یابند زیرا که مراد
 معصوم باطن آنست بمنزل همین حدیث که هرگاه کسی ظاهر آنرا بگیرد
 هیچ معنی نمی بخشد زیرا که آتش سفیدی از قعر عدن برآید و اسم آن
 ۲۴ یا حسن یا حسین باشد بجز حیرت نمی ندارد و لا بد بایست معنی آنرا

(۱) در اصل در اینجا افزوده: بودند،

می کنند و در صدد آنست که من محالست نکشم، اما عصمت و عفت و تقوای ایشان نه آنست که ذکر توان کرد مثلاً صدای ایشان را نا محرم نشیده است اما والد ایشان در عصمت و کمالات مثل دختر خود [بودند] و اشعار بسیار مربوط و پر بجر میفرمودند من جمله در مدح حضرت قصائد عالی ساخته بودند و مرثیه در مصیبت فرزندان خود ساخته چونکه از جناب سید الشهداء شنیدند ولی در نهایت مسرور بودند که حضرت خداوند فرزندان آنرا بقریبانی و لیش قبول نموده، سبحان الله نمیدانم این چه خانواده مبارکه بودند آن پسر ها و آن مادر و آن دختر که هر يك وحید عصر خود بودند خداوند شاهد است که میرزا محمد حسن را حقیر بخدمنش ۱۰ مشرف شدم يك سکون و وقاری و اطمینانی از ایشان مشاهده نمودم که بسیار مغیر شدم از جلالت قدر ایشان، خلاصه بعد از شهادت جناب سید الشهداء حضرت قدوس ثمیر و عمامه آنجناب را بجناب میرزا محمد حسن کرم فرمودند و ایشان را سه سالار جند حق نمودند و مطابق حدیثیکه از معصوم علیه السلام وارد است که میفرماید تَخْرُجُ نَارٌ مِنْ قَعْرِ عَدْنٍ ^(۱) آیین آیین ^(۲) کشتن ^(۳) آسمه حسین ^(۴) او حسن یعنی بیرون می آید آتشی از منتهی الیه عدن ^(۵) که بالای ابوشهر است و آن آتش سفیدی است و شن ^(۶) گهایست که در نهایت سفید میباشد و در نار یکی روشنی میدهد و اسم آن آتش با حسین میباشد یا حسن، ملاحظه فرمائید که ائمه علیهم السلام چه بسیار خوب با خبر بودند که از هزار و دویست سال بعد را خبر دادند و ایشان نیز چه بسیار خوب مراد ایشانرا فهمیدند بلی گویا داعی

(۱) وَفِي الْأَصْلِ «قَعْد» ولی از ما بعد (ص ۱۸۱) واضح میشود که صواب «عَدْن» است و کلمه آیین نیز قرینه دیگر است چه عدن معروف را غالباً اضافه بآیین کنند و عَدْن آیین گویند و آیین نام ولایتی است که عدن از جمله شهرهای آنست (مجم البلدان)، (۲) کذا فی الأصل، و التیاس «بیضا»، (۳) کذا فی الأصل (۴) - و کلمه آیین را در اصل در این موضع دارد، (۵) وَفِي الْأَصْلِ: عَدْن، (۶) کذا فی الأصل (۷)

وجود آنکه در دو فرسخی قلعه منزل داشتند شبها را از خوف ایشان را خواب نمی برد چه جای آنکه قدم در معرکه قتال گذارند، عباسی خان که بی جرأتی حضرات را دید ترسید که سبب ضعف سپاه خونخوار گره د عذر حضرات و سائر رجال را خواسته ایشان نیز مسرور شده جمیعاً برگشتند، شما انصاف بدهید که قدر ایمان ایشان چه مقدار بوده که بحکم عباسی خان آمدند و برگشتند و با خود فکر نکردند که هرگاه جهاد ما با ایشان حکم خداوند است چرا اول اقبال نکردیم و حال هم که آمدیم چرا بر میگردیم و هرگاه خلاف رضای خداوند است چرا عباسی خان را منع نکیم باری والله بجز مراعات اهواء نفس شوم خود دیگر ثمری از اعمال ایشان بنظر نمی آید باری بعد از شهادت جناب سید الشهدا علیه السلام حضرت فتوی اوضاع فنا و انقطاع اصحاب را پیش گرفتند و تدارک تجرد و صعود بکشور توحید را بجهت ایشان چندند من جمله حضرات تدارک دو ساله خود را از چلتوک گرفته بودند يك روز از بقعه متوره بیرون نشریف آورده فرمودند ای اصحاب شماها آمداید باین قلعه که شک چرانی بکنید با آنکه امر حق را ظاهر نمائید هرگاه شک چرانی مقصود شماها بود در خانه های خود که بودید اقسام خوراکهای پاکیزه در حالت امنیت داشتید پس با اینجا آمدید چه کنید و هرگاه میخواهید امر حق را جاری نمائید پس این تدارکها چه چیز میباشد عرض کردند مولای روحی لك الفداء هرچه بفرمائید چنان کنیم فرمودند این چلتوکها را بدهید ۲۰ باسبا و گوسفند ها و گاوها چونکه زیاده از دوست اسب داشتند و چهل پنجاه گاو شیر ده و سیصد چهارصد گوسفند که از مال حضرات مازندرانی بود که مصدق شده بودند و هرچه از اموال خود را که نمیتوانستند که بقلعه آورند آورده ما مصداق آیه شریفه الَّذِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ گردیده باشند، خلاصه فرمایش آنحضرت را ۲۵ مرعی داشتند در اندک زمانی آذوقه ایشان تمام شد و اعادی هم گرداگرد

در باطن ملاحظه نمود و باطن فہمیدن ہم شغل ہر بی سر و پائی نیست
 بلکہ منصب عالیست کہ مفاہش فرین با ملکست یا نبی و یا مؤمن معین،^(۱)
 پس کجاست مؤمن معین و کرا زہرہ این ادعاست و لهذا چونکہ اکثر
 احادیثی کہ در باب علائم الظہور وارد است مراد باطن آنهاست
 و اکثر اہل آخر الزمان ظاہرین ہستند و لهذا مقصود امام را بی فہمیدن
 و بآن قلیلی کہ مینہند ردی نمایند و لعن میکنند و می کشند بلکہ ہمین
 سبب است کہ خود حضرت را نیز لعن میکنند و چندین ہزار صاحب
 حکم حکم قتل آغیاب را میدہند و شہیدش می نمایند چنانچہ کہ کردند و
 احادیث آنرا در آخر کتاب ذکر خواہم نمود ہرکہ طالب است ملاحظہ
 نماید و دیکہ قوادرا بگناید و از خداوند بترسد و از فتنہ آخر الزمان
 بپندیشد و بداند کہ ہرگاہ مراد از احادیث علائم الظہور ظاہر آن بودہ
 پس چہ فتنہ بود ہمہ کس مینہند مثل شمس فلکی ہرگاہ از مغرب ظاہر
 طالع گردد طلوعش را ہمہ کس مینہند و بر احدی پوشیدہ نمی ماند یا آنکہ
 مردہا از قبر در آیند یا آواز جبرائیل از میان آسمان بلند گردد و خر
 دجال با آن صنات ظاہر گردد و حضرت با آن علامات طالع گردد
 جمیع مردم مصدق خواہند بود و منکر احدی نخواہد شد و حال اینکہ
 اینقدر احادیث در باب فتنہ وارد شدہ است کہ نزدیک بآن است
 کہ آدمی از رسیدن بایام مایوس گردد، خلاصہ لشکر مخالف فرار
 گذاردند کہ در اردو روزہا تجارت چہار جویہ درست می نمود بجهت برج
 و شبہای آوردند بتزئیک قلعه و نصب میکردند و چہ میزدند و
 خاکریز درست می نمودند و کم کملک سپاہ پیش می آمدند و از اطراف
 جمعیت می طلبدند و از طهران آتش خانہ بجهت ایشان می آمد و تدارک
 درستی می گرفتند ولی از اہل قلعه کمتر بیرون می آمدند گاہ گاہی از
 بالای برجہا تیر می انداختند اما حضرات ملائکہ بجهاد آمدہ بودند با

(۱) در اصل درو اینجا افزودہ : بودہ باشد،

بر ایشان ننگ شد و اوضاع ذلت رخ داد خدمت آنحضرت عرض نمودند که اسبهارا گرسنگی تلف می کند فرمودند هرچه لاغر می باشد از قلعه بیرون نمائید و هرچه ساز می باشد ذبح نمائید و بخورید که الحال بر شما حلال می باشد چنین کردند بعضی از اصحاب بر ایشان خوردن گوشت اسب ناگوار بود بلی مزاجهای لطیفی که بفند و جای و برنج عنبر و تربیت شده باشد چه مناسبت بگوشت اسب دارد ولی بعضیکه قوه ایمان ایشان زیاد بود و راضی بقضایای حضرت محبوب بودند بقدر قوت لا محوت می خوردند تا آنکه يك روز حضرت تشریف بجهنم می بردند چونکه در قلعه بجهت حضرت حمامی ساخته بودند یعنی آثاری از قدیم داشته ۱۰ حضرات تعمیر کردند از جهت آنکه حضرت قدوس کمال اهتمام را در نظافت و لطافت داشتند بحدی که هر روزه در صورت نمکن بجهنم تشریف می بردند و هم چنین بود لطافت طبع مبارک ایشان در سائر شئون و احوال خلاصه دیدند که اصحاب گوشت اسب کباب می کنند و می خورند ایشان نیز تشریف آورده فرمودند بینم که این رزقی که حضرت محبوب بجهت ۱۵ اولیاء خود مقدر فرموده است چگونه می باشد که بعضی می گویند خوش مزه نیست و پارچه گرفته در دهان مبارک گذاردند و فرمودند که این کباب که بسیار خوش مزه می باشد راوی می گوید که بحق خداوند که من بعد از فرمایش ایشان چنان آن کباب در دهان ما مزه داد که کمتر غذایی با آن خوش مزگی خورده بودیم و طعم طعام بهشتی را فهمیدیم با وجود ۲۰ آنکه در اوائل در نهایت اکراه صرف میشد، خلاصه بعضی از اصحاب که ضعیف بودند و سرا قدم صدق در میدان فنا نگذاشته بودند و گمان میکردند که حضرت بسلطنت ظاهری میرسند همینکه از اشارات حضرت قدوس و از حرکات ایشان فهمیدند که اوضاع اوضاع فنا و انقطاع است و سلطنت باطنی است و کلمات ایشان نیز بمثل کلمات ائمه قبل ۲۵ مراد ظاهر آن نیست لهذا مضطرب گردیدند بمثل جناب میرزا محمد

قلعه را گرفته بودند مثل نگین انگشتر که اهل قلعه ممکن از بیرون رفتن بجهت تحصیل آذوقه نبودند يك روز چند نفر بجهت تحصیل قند و چای از وجهت حضرت رفتند ایشان را گرفتند و بزرگ ایشان ملا سعید نامی بود مشهور بزرکاری مردی بود عالم و فاضل يك کاغذی نوشته بود «بعلای نور که خانواده ملا محمد تقی نوری بوده باشند یعنی حضرات عریضه نگار خدمت حضرت گردیده بودند و سؤال از بعضی مسائل مثل علم جنر و نجوم کرده بودند حضرت ملا سعید فرموده بودند تو جواب کاغذ ایشان را بنویس چونکه قاصد ایشان نمی ماند تا جواب مسائل نوشته شود و پنج شش هزار بیت جواب ایشان میشود مینویسم هر کس را که بعد بفرستند میدهم ببرند و بعد از آن نه ایشان آدم فرستادند و نه از اصحاب کسی توانست از قلعه بر آید، خلاصه سخن در باب فضل جناب آخوند ملا سعید بود با موجود آنکه قاصد نفل نمود که بسیار با تعجیل نوشتند خطبه خود انشا نموده بود در نهایت فصاحت و بلاغت و بعد حضرات را موعظه نموده بود و فریب بصد حدیث از احادیث ۱۰ مشکله غریبه در حقیقت امر حضرت ذکر نموده بود من جمله چند حدیث در باب نزول این چند حق در حول طبریه و شهادت ایشان ذکر نموده بود که حضرات علمای نور تعجب نموده بودند از فضل جناب ایشان و می گفتند هرگاه انصاف بدیم همین کاغذ بجهت ما خارق عادت میباشد زیرا که ما سابق بر این ملا سعید را دیده بودیم و الحال مشاهده می کنیم هیچ نسبت با سابق ندارد، خلاصه ملا سعید را که بتدر شاگرد آورده ۲۰ هر چند احوال از جمعیت قلعه و آذوقه ایشان پرسیدند و از احوالات جناب سید الشهداء مطلقاً جواب نداد و حضرات اهل اردو بقین بشهادت آنجناب نداشتند تا آنکه میرزا محمد حسین قتی که متولی زیارت مبارک حضرت معصومه بود از قلعه بر آمد و باردو آمد بجهت ۲۵ حضرات شهادت آنجناب را نفل نمود و کیفیت آن آن بود که هینکه آذوقه

و نفرش و دو آدم از مخلصین بهرآه ایشان بود که آنها نیز ضعیفه بودند
 فرار نمودند، خلاصه شاهزاده احترام زیادی از ایشان گرفته و بسیار مسرور
 شد از آمدن ایشان چونکه مکرر پیغام می نمود بجهت بزرگان هر يك را برای
 علی حده که بیایند بنزد ما تا بجهت شما چنین و چنان نمایم که شاید ایشان
 ۵ منفرد شوند و احدی اعتنا بشان ایشان نمیکرد حال که سرکار میرزا را دیدند
 در نهایت مشغوف شدند پس شرح احوال را جویا شدند میرزا نقل کردند
 که مراد من تقص بود [از] رفتن بنزد حضرات من بعد از آنکه چندی با
 ایشان بسر بردم دیدم که ادعاهای بزرگ میکنند و هیچ بفعلیت نمی آید و
 عقائد ایشان نیز غالباً بتأویل و باطن میباشد من حقیقت ایشان را برنخوردم
 ۱۰ لهذا فرار نمودم و این حرکت میرزا نیز يك تنه شده از برای اهل انکار بحکم
 اعطاء کل ذی حق حقه که حضرت ولی الله فسیم النار و الجنة است و نعمة
 الله علی الأبرار و نعمة الله علی الفجار میباشد بمضمون شناده و رحمة للمؤمنین
 ولا یزید الظالمین الا خساراً، خلاصه سرکار میرزا را احترام میداشتند تا
 آنکه در جزو سخنان منفردانه از ایشان شنیدند که گاه وصف حضرات را
 ۱۵ می نمود و اظهار ضعف خود را و گاه لعن می نمود و گاهی اظهار تحقیر همینکه
 کیفیت را بشاهزاده نقل نمودند در باره او متشکی شده و خائف گردید که
 میبادا حضرات تدبیراً میرزا را باردو فرستاده اند بجهت شکنجه آوردن
 احتیاطاً ایشان را بساری فرستادند، اما تنه حکایت ملا سعید هر چند
 مبالغه نمودند که ازو خبری معلوم نمایند فائده نخبید گفتند بیا توبه نما
 ۲۰ تا ترا رها نمایم فرمودند هرگز کسی از حق توبه نموده است که من توبه
 نمانم توبه از برای شما سزاوار است که پشت بحق نموده اید و می کنید آنچه
 میخواید پس از این قبیل صحبت بسیار داشتند و بالاخره ایشان را بسیار
 اذیت نمودند و کتد و بنجیر نموده بساری فرستادند و در میدان بخاری
 و رسوائی زیادی شهید نمودند ظاهر آنست که بخی نفر بودند، اما چونکه
 ۲۵ بنای حضرت بر فنا بود و اَبام آن نزدیک رسیده بودم لهذا همه روزه

حسین خدمت حضرت عرض نمود ای مولای من آخر دعا نمی فرمائید که خداوند بک عذابی باین کفار نازل فرماید و این اصحاب ضعیف مستحق شوند آن حضرت فرمودند میرزا محمد حسین هرگاه حضرت محبوب بخواهد با دوستان خود شوخی نماید چرا دوستان راضی نباشند ؟ حال محبوب ما با ما سر شوخی دارد ما هم راضی هستیم بآنچه که اراده جناب او تعلق گرفته است باز هم از جهت ضعف او صریح نفرمودند بلی اولیای خدا که مطالب را در پرده و بکنایات فرمایش میکنند بجهت عدم نرخ در قابلیت عباد است و الا ایشان مقتدر بر تصریح نیز میباشند هرگاه با طفلی صحبت کرده سر این مطلب را نیکو بر خورده، باری میرزا محمد حسین طاقت نیاورده و گویا بعضی مصالح دیگر هم در ضمن مصلحت در ضعف آن بود که آن وقت خود سرکار میرزا منتقل نبودند و بعد ظاهر خواهد شد من جمله آن وقت مبعود وجودش نارس بود و هرگاه چیه میشد ظلم بر او کرده بودند لهذا او بلسان استعداد حین تکلم نمود و لسان ولایت جواب فرموده و دست و پا مهلت داد او را تا برسد و در رسیدگی خود کارهای بزرگ از او صادر شود، عرض نمود که هرگاه مرخص نمائید من مرخص گردم فرمودند بسیار خوب هرگاه میتوانی بروی برو چونکه قرار آنحضرت نبود که باکراه کسی را نگاه دارد بلکه بجز اختیار و محبت دیگر حالتی را قبول نمی کردند آن را هم از روی فضل و غنا و مکرر می فرمودند که حق مستغنی از نصرت عباد خود می باشد ای اصحاب همه شما ۲۰ هرگاه بروید من حق را با عصای خود خواهم اظهار نمود، خلاصه میرزا محمد حسین شب را آمد بکار اردو و فریاد زد که فلانی هستم مرا ببرید بنزد شاهزاده غلامان ریختند و او را گرفته بنزد شاهزاده بردند چونکه ایشان مردی بود معروف و صاحب فضل و کمال و از خانواده بزرگان داماد حاجی سید اسمعیل قمی و با جلالی آمد بود مثلاً با قبیل منقل و بخندان (۱)

(۱) تلفظ عامیانه «رخت دان» است،

منزل نشسته بودند گلوله و خپاره از سماء مجد رب مجید نازل که ای اهل وفا وفای شما مبارک باد رنگهای رخساره هایون ایشان همچون کهربا زرد گردیده یعنی همین است شعار عاشقین و بدنهای آن جنابان همچون تار عنکبوت گردیده یعنی چنین است طریقه مدققین از خانه و زن و مال و وطن و اقارب و کسب خود فراموش کرده یعنی هرکه با حضرت دوست پیوست از هرچه سوای طلعت اوست گسست اما سلوک حضرت قدوس با ایشان در نهایت ناز و غنا و جلال و جمال بوده می فرمودند
 مَنْ عَرَفَنِي فَقَدْ أَشْرَكَ وَمَنْ لَمْ يَعْرِفْنِي فَقَدْ كَفَرَ وَمَنْ يَقُولُ فِي حَقِّي لَمْ يَزَلْ يَمُوتُ وَكَيْفَ فَقَدْ أَجْعَدُ وَهَكَذَا آيَاتُهَاي كَهَنَةِ اِبْنَانِ رَا اَز دَسْت شَان گِرَفَنه
 ۱۰ بمضمون آنکه

مذهب عاشق ز مذهبها جداست . ز آنکه او را مذهب و ملت خداست
 جانهای ایشان در راه حضرت محبوب کم بهمان از پر کاهی بوده یعنی مارا با سود و زبان کاری نه و از لذت جنت و عذاب دوزخ فراموش نموده
 یعنی مَا عَبْدُكَ خَوْفًا لِإِنَارِكَ وَلَا طَمَعًا فِي جَنَّتِكَ بَلْ وَجَدْتُكَ أَهْلًا لِلْعِبَادَةِ
 ۱۰ جسم و روح ایشان یکی گشته یعنی راهی بهتر از اتحاد نیست در بین خود بسیار رفیق القلب و مهربان ولی نسبت باعدا بسیار شجاع مصداق قُلُوبُهُمْ كَزُبُرِ الْحَدِيدِ، خلاصه وصف آنرا اهل صفات و اسماء از عهد بر نیابند زیرا که در حجاب خودند ع، رو مجرّد شو مجرّد را ببین، مختصر آنست مقام یقین ایشان بحدی رسیده بود که یقین یقینیت ایشان یقین نموده و انقطاع ایشان از این عالم هیولی و اتصال بعالم مجردات بحدی بوده که حیات را در فنا دیده و موت خود را در این حیات ظاهری مشاهده کرده و لهذا هرگاه یکی از اصحاب در حضور ایشان شریعت شهادت نوشیده و اجزای وجودش از یکدیگر متلاشی گردیده از مناظره حال او مسرور میشدند و مطلقا متأثر نمی گردیدند مثل آنکه گلوله و خپاره انداخته بودند از قضا بر سر پوشش اطلاق آمد و آتش گرفت شیخ صالح شیرازی که فائل حاجی ملا محمد نقی قزوینی بود

اوضاع ضعف اصحاب حق ظاهراً از هر جهت فراهم می‌آمد و قواعد^(۱) زیاده می‌شد من جمله چهار برج در چهار سمت قلعه بالا برده بودند و طوبیها^(۲) را بر سر آنها کشید و برجها بعدی مرتفع بود که زمین قلعه را بگلوله طوب میزدند هینکه اصحاب این اوضاع را مشاهده نمودند شروع نمودند بر زیر زمینی کردن و در آنها منزل گرفتند و زمین مازندران هم که معلوم است که بآب نزدیک میباشد و رطوبت هوا و آمدن بارش نیز مهیای شود مختصر آنست که این گروه بلاکش در میان آب و گل منزل داشتند هرگاه باین اکتفا میشد باز سهل بود نه والله از شش جهت بلای آتشی بر هیاکل مبارک آن مظلومان احاطه نموده بود زیرا که این بود وصف ۱۰ منزل ایشان اما خوراک ایشان گوشت اسبها نیز تمام شده شروع بعلف نمودند آنچه علف در قلعه بود خوردند و برگهای درخت طبری را خوردند موافق حدیثی که وارد شده بود چرمهای زین اسبها را خوردند و بعلف خوردن و در راه محبوب جهاد کردن نیز راضی شدند علف بجهت ایشان کیاب تر از گوگرد احمر بود هرگاه میخواستند از قلعه ۱۵ برآیند بجهت تحصیل علف ایشان را با تیر میزدند و لهذا موقوف نمودند و چشم از خوراک پوشیدند در مدت نوزده روز قوت نیافتند مگر هر صبح و شام يك پياله آب گرم میخوردند و زیارت جمال حضرت قدوس قوت می یافتند مثل اهل مصر که از جمال حضرت یوسف قوت می گرفتند، اما لباسهای ایشان از رطوبت آب و گل از هم پوسید یعنی مجرد شدن ۲۰ بر شما سزاوار است اما شکهای ایشان پشت خشک که یعنی ملک و ش باشد و از طبیعت حیوانی بگذرید اما هرگاه میخواستند در زمین قلعه بجهت تفرج راه بروند گلوله طوب باستقبال ایشان می آمد یعنی ای اهل محبت ۲۳ خوش آمدید و بر زمین دل راه بروید نه بر زمین گل و هرگاه در

(۱) کذا فی الأصل (۲)، و شاید صواب «قوای عذره» بوده باشد، (۳) کذا فی الأصل بالطاء فی جمیع الموضع،

انخاصیکه ضعف بر ایشان غالب گردید و از قلعه بر آمد آقا رسول
 بهمنزی^(۱) بود که با سی نفر بیرون آمد شاهزاده احترامش گرفت ولی
 عباسقلیان مدعی با او بود اشاره نمود که او را تیر زدند و سی نفر را ده نفر
 بآمل فرستادند و ده نفر بساری و ده نفر بیار فروش و سر بریدند و
 ه ایشان می گفتند که خدا لعنت کند آقا رسول را که ما را فریب داده و از
 خدمت حضرت محروم نمود ولی حضرت فرموده بودند که ما از نصیبر
 آقا رسول گذشتیم و خداوند او را آمرزد، خلاصه حضرات اهل اردو
 همین که دیدند که دیوار قلعه را نساخند طبع اوفتاده خیال یورش بردن
 نمودند لهذا بزرگان سپاه جمع شد و قراردادها کردند که پنج علم بر دارند
 ۱۰ و هفت هزار سپاهی بودند سوار و سرباز و طوپخانه را مرتب نموده و قرار
 دادند که هر کس علم اول را بر سر خاکریز ببرد پانصد تومان بدهند
 و دوم را چهارصد تومان هر چه عقب تر ببرند کمتر بگیرند، خلاصه سازها
 و دهلها کوفتند که گوش افلاک کر گردید هینکه نزدیک بقعه گردیدند
 علمدار اول علم خود را بالای خاکریز رسانید بود که يك تیر پای آن
 ۱۵ زدند افتاد باز از حرص دنیا برخاست که تیری دیگر انداختند بر سینه
 آن خورده بجهنم واصل گردید و يك دفعه شلیک نمودند و اصحاب
 دست بشمشیر بر جان کفار ریخته و بنای کشتن ایشان را گذاردند و
 جمعی را کشتند تنه فرار نموده و دست طبع از گرفتن قلعه شستند،
 سلیمان خان را شاه فرستاده بود بجهت کوفتن قلعه با بصلح و یا بتدبیر
 ۲۰ یا بزور هر قسم که خواست تصرف نماید دیدنی شود شاهزاده و
 عباسقلیان نیز عریضه نگار شدند که این کار از عهد ما بر نی آید سلیمان
 خان آمده بود بعلی آباد که بطهران بیاید ابر مرحمت حضرت قنوس
 بجوش آمده که ما کفار را نیز از درگاه جود خود مأیوس می نمایم و عطیه
 ۲۵ ایشان را که نار شرار است میدهم لهذا بشاهزاده نوشتند که هرگاه شما

(۱) کذا فی الأصل (۲)، و در تاریخ جدید ترجمه این حفر بانگلیسی ص ۷۶ «بهمنزی» دارد،

رفت که آتش را خاموش نماید که گلوله دیگر بر سرش آمده و از هم خورد
 گردیده هینکه نعش او را برداشتند گلوله دیگر آمد يك دست میرزا محمد
 علی ولد آقا سید احمد والد آقا سید حسین عزیزا برده در حضور پدرش و
 آن طفلی بود ده ساله همچون کبوترچه پال بر هم زده و جان را بجان آفرین
 تسلیم نمود پدرش آه از دل نکشید و يك روز هم گلوله خیمه پاره افتاد بالای
 چوب بست منزل آن حضرت آخوند ملا محمد صادق خراسانی بی اختیار
 از جا جسته عرض نمود آقا بر خیزید فرمودند آخوند ملا محمد صادق ما
 حق نیستیم عرض نمود بلی فدایت شوم حق غیر از شما نیست فرمودند پس
 هرگاه محبوب بخواند که مارا با گلوله تمام نماید پس چرا ما فرار نمائیم و
 هرگاه او نمی خواهد که بخواند شد، آخوند فرمودند که بحق خداوند
 که دیدم گلوله از همان جا برخاسته و در هوا خالی گردید و حال آنکه
 متعارف آنست که بایست بزمین فرو رود و بعد بر آید و پاره شود،
 خلاصه اوضاع فنا هر روز رنگین تر میشد و اعادی در کید بودند و انواع
 حیل و نلیس بکار می بردند من جمله زیر يك برج قلعه را خالی نموده بودند
 و باروت ریخته آتش دادند و برج را خراب نمودند حضرت فرمودند که
 در شب ساختند آمدند کوچه سلامت بزنند هینکه نزدیک بقعه آمدند
 پانزده نفر پیاده بیرون آمدند و ریختند بر ایشان و جمعی را کشتند من
 جمله عبد الله خان سردار بود و برگشتند دو نفر از اصحاب شهید شده
 بود برگشتند و نعشهای خود را بر داشته بقعه بردند مشهور شده بود که
 ۱۰ کوچه سلامت کوچه بلا شد و دفعه دیگر آمدند و زیر دیوار قلعه را
 سوراخ نموده و دیگ باروت را گذارده و آتش زدند و دیوار را خراب
 نمودند خدمت حضرت عرض نمودند فرمودند دیگر بسازید زیرا که
 آنوقت که ما گنیم این قلعه را بسازید زیاده از شش ماه ضرور نداشتیم
 پس فرمودند که دو تنگی بنشیند احدی قدرت بر دخول ندارد چونکه
 ۲۰ تنگیهای بسیار زبردست داشتند که يك تیر ایشان خلاف می شد، و از جمله

که هرگاه پیغام من آمد که یراقهای خود را بریزید میل خودتان میباشد
 میخواهید بریزید میخواهید داشته باشید ولی از فحوائی کلام ایشان چنان
 مستفاد میشد که میل بر ریختن اسلحه نداشتند باری حضرت پیغام فرمودند
 بعضی از اصحاب ریختند و بعضی نریختند خبر بجهت شاهزاده آوردند
 شاهزاده تأکید نمود خدمت حضرت که بفرمائید بریزند باز حضرت
 پیغام نمود و حامل پیغام آن حضرت جناب آخوند ملا یوسف علی بخوی
 بود و جناب آخوند چنان فهمیدند که واقعاً آنحضرت مایل هستند لهذا
 رفتند بنزد اصحاب و سعی بلیغ نمودند تا آنکه جمیعاً ریختند و آن ملاعین
 متصرف شدند هینکه شاهزاده مطمئن گردید از جا برخاسته بجهت
 ۱۰ خوردن نهار و بعد خدمت حضرت آدم فرستاد که شما هم تشریف بیاورید
 هینکه آن حضرت از چادر بر آمدند جمعی ریخته آن جناب و اصحاب
 کبار را گرفته و بازوها بسته و در چادری بردند و حبس نمودند و مقارن
 این واقعه شیع جمعی هم دور آن اصحاب را گرفته و جمیعاً در يك زمین
 بضرت شمشیر و قه و تنگ شربت شهادت چشاندند و اینقدر خون
 ۱۰ حضرات در گودالی جمع گردید که مضائق حدیثی که وارد شده بود که
 درین زمین بقدری خون ریخته شود که تا زانوهای اسیرا فرو گیرد درست
 آمد پس روزانه دیگر بقعه ریخته و اموال حضرات را غارت نموده و از
 آن منزل خونخوار کوچ نمودند و اجساد مطهر احدی از ایشان را دفن
 ننمودند تا در صحرا باد و خاک و آفتاب و جانوران تمام نمودند، گویا در
 ۲۰ راه محبوب نه چنان فانی شده بودند که در قید دفن جسم خود باشند یا
 آنکه آن سزیکه حضرت رسول در باره جسم مبارک حمزه سید الشهداء
 فرمودند که هرگاه بجهت ضعف بنی هاشم نبود هر آینه جسم او را دفن
 نمیکردم تا وحوش صحرا و پرندگان هوا از آن بخورند تا در قیامت از
 بطون آنها محشورش تمام در حق حضرات جاری گردید با آنکه خواستند
 ۲۰ شمال بر آن اجسام مبارک وزنه بوی محبت بر دارد و بر عالمیان بوزد تا

مارا راه بدهید و خاطر جمع نمائید میروم شاهزاده در نهایت مسرور
 شد و فرآن را مهر نموده و عباسعلیخان نیز مهر کرد بجهت حضرت فرستادند
 و نوشتند که منت میدارم که بهر کجا که میخواهید تشریف فرما شوید
 فرمودند بلك مالی بفرستید تا آنکه بیایم قاطری فرستادند حضرت قبول
 فرمودند پس اسی فرستادند آنجناب سوار شد و دوپست و سی نفر
 اصحاب باقی ماند بودند همچون پروانه گرداگرد شمع وجود آنجناب را گرفتند
 وارد بر اردو شدند در خارج اردو بجهت ایشان منزلی ترتیب دادند
 زیرا که از حضرات خائف بودند شب بجهت ایشان غذا داده روزانه
 دیگر شاهزاده آدم فرستاده خدمت حضرت و عرض نمود که زحمت
 بکشید تشریف بیاورید بمنزل ما با بزرگان اصحاب خود تا شرفیاب فیض
 ملاقات سرکار بشوم پس آنجناب بروایتی با هفت نفر و بروایتی با چهارده
 تن تشریف فرما شد بعد از تعارفات مجلسی شاهزاده خدمت آنحضرت
 عرض نمود که این چه فتنه بود که بر پا نمودید و سبب چه بود چونکه (۱)
 آنحضرت اتمام حجت باو کرده بود و میدانستند که مراد آن ملعون نقص
 نیست بلکه میخواهد که ایراد بگیرد لهذا آنحضرت بخو فتنه تکلم فرمودند
 و فرمایش ایشان آن بود که مؤسس این فتنه آخوند ملا محمد حسین بود
 و من نبودم من هم بجهت نقص رفته بودم و گیر افتادم و از این قبیل
 فرمایشات فرمودند و مذکور گردید که جناب آخوند را لعن نموده بودند
 هر کس سر معارضه در بدشت قبا بین حضرت قدوس و جناب
 طاهره را فهمید و لحن ایشان را ادراک نموده که چه مراد دارند معنی این
 کلام را نیز دانسته والا فلا، خلاصه شاهزاده عرض نمود که شما بفرمائید
 که اصحاب الحقه خود را بریزند و بهر کجا که میخواهند بروند تا آنکه مردم
 از ایشان خاطر جمع باشند و ایشان را بمنزلهای خود راه بدهند آن جناب
 هنگامیکه میخواستند بمنزل شاهزاده تشریف فرما شوند باصحاب فرمودند

(۱) وفي الأصل: چگونه،

حضرت رسید و از آن جمله جناب میرزا قربانعلی استرآبادی درویش بود
 ۵. هینکه خدمت رسیدند آنجناب تبسم نموده فرمودند تماشای صفحه آذربایجان
 هم بد نیست، خلاصه رضا خان ب طهران برگشت و غالباً در منزل او اصحاب
 بودند و بخدمت گذاری مشغول بود من جمله حضرت قدوس چندی
 در منزل او تشریف فرما بودند و هم چنین چند زمانی جناب سید الشهدا
 تشریف داشتند بعد از آن بازندگان آمد خدمت حضرت قدوس مشرف
 گردید اول ظهور امر ایشان بود و سعید العلماء در نهایت در مقام
 اذیت بود همین رضا خان هرگاه حضرت از منزل بیرون تشریف می آوردند
 شمشیر خود را کشید و بر سر دوش گذارده بکه و تنها در جلو آنحضرت
 ۱۰. میرفت و فریاد میزد که تا ده نفر نکشم کشته نخواهم شد بعد از آن در
 خدمت حضرت بمشهد مشرف شد و مراجعت نموده و در فتنه بدشت
 حاضر بوده و انواع خدمتها بجا آورد و می شنیدم در آن فتنه قدری
 لغزیه حضرت قدوس سر او را زخمی زدند و بعد او را عفو فرمودند،
 خلاصه بعد از آنکه جمعیت حضرات از هم پاشید ایشان ناخوش شدند
 ۱۵. و بافتاق جناب میرزا سلیمان قلی ولد مزحوم شاطر بائی نوری که ایشان
 هم باطوار کمالات آراسته و باخلاق حسنه پیراسته و در نهایت مخلص بوده
 ب طهران آمدند ناخوشی رضا خان قدری بطول انجامید هینکه خوب شدند
 هنگامه قلعه گرم شد بود خواستند که بجهت نصرت بروند چونکه از
 جمله مشاهیر بودند نمی توانستند حرکت نمایند و جناب ذکر یک طلسم
 ۲۰. فولاد بازویند خود را بجهت او کرم فرموده بودند از برای آمدن بقلعه
 او را بخاطر رسید که اظهار ندامت از افعال گذشته نماید و در مقام عناد
 بل در صدد انتقام با حضرات بر آمد و نوکر شود و منصب بگیرد و
 بهمهرا شاهزاده مهدی قلی میرزا بخماره حضرات اهل قلعه بیاید چنین
 هم نمود و بهمهرا شاهزاده بود تا آنکه در روز بخماره اسب خود را ناخنه
 ۲۵. و بچند حق ملحق گردید و زبان بید گوئی بشاهزاده و اغوان او گشوده

آنکه بوی آن اهل عالم را تربیت نماید یا آنکه سر توحید را حالی مردم نموده که بدانند که ما حق پرست میباشیم نه تن پرست ای موحدین آگاه شوید یا آنکه اظهار مظلومی خود و ظلم ظالمان را نموده که مردم بدانند و الله اعلم، باری حضرات را کند و زنجیر نموده مع اصحاب کبار که جناب میرزا محمد حسن و آخوند ملا محمد صادق خراسانی و میرزا محمد صادق و حاجی میرزا حسن خراسانی و شیخ نعمة الله املى^(۱) و حاجی نصیر فروبی و آخوند ملا یوسف اردبیلی و آقا سید عبد العظیم مراغه و آقا میرزا محمد حسین قمی و چند نفر دیگر را جمع را کند و زنجیر نموده با رسوائی هرچه غامتر با ساز و نقاره و شیپور و سر باز وارد بار فروش نمودند ۱۰ ولی در باره جناب میرزا محمد حسن اخوی جناب سید الشهداء و جناب آخوند ملا محمد نوری مشهور بعلم و جناب حاجی میرزا حسن خلاف است که در اردو شهید کردند یا ایشان را هم با سیرے آوردند، خلاصه این اصحاب جمیعاً عظیم الشان و عالی مقدار و صاحب اسرار بودند شأن^(۲) ایشان اعلی از وصف حقیر است، و از جمله اصحاب با وفا که در نهایت اخلاص داشت و نیکو جان تاراج کرد رضا خان پسر امیر آخور شاه بود آنجناب جوانی بود رعنا قد زیبا رخ با وفار و بسیار شجاع و باقسام کلمات آراسته بود و بسیار در راه محبت جناب ذکر زحمت کشید و نصرت امر آن حضرت را نموده من جمله دست از منصب و مواجب کشید و چشم از نام و ننگ دوست و دشمن پوشید و بقدر چهار پنج هزار تومان ۲۰ خرج نموده و جان خود را در طبع اخلاص نهاده چند دفعه در مقام تبار نمودن بر آمد من جمله زمانیکه جناب ذکر در خانلق طهران تشریف داشتند بجهت امتحان اصحاب فرموده بودند که هرگاه چند سوار بود از دست این ملاعین مستخلص میندم چند نفر رفتیم من جمله همین رضا خان ۲۱ بود که مسلح و مکمل شد و از هرچه در دست داشت گذشته خدمت

(۱) وفي الأصل: عالمی، (۲) وفي الأصل: بشأن،

محروم مانم و از رفقا عتب اوفتم و خود را گرفتار دنیا تمام ما زرد و سرخ و گرم و نرم و پست و بلند روزگار را بسیار دیدیم بعد از این بی‌خوایم بلکه يك مشت اهل محبت چند بست با هم انس گرفته‌ایم میخواهیم من بعد از تماشای سرای آخرت نمائیم هر چند سلیمان خان او را موعظه نمود قبول نکرد تا آنکه شربت شهادت نوشید سلیمان خان از استقامت او انگشت حیرت بدندان گرفت، جوان دیگر را حضرات سپاهی محفی گردانیدند که از کشتن برهد همینکه چشمش بحضرت افتاد که با کد و زنجیر ایشان را می‌بردند بی اختیار فریاد زد که مرا بولای من ملحق نمائید هر چند گفتند که تو از اینها نیستی گنت خبر هستم او را نیز بدرجه شهادت رسانیدند، ۱۰ سبحان الله از این محبت و قوه جذائیت محبوبشان که نام جمیع اهل محبت را از صفحه روزگار محو نمودند، خلاصه حضرت را با سائر اسرا وارد شهر نمودند مردم شهر بتأشای آمد و شهر را آئین بسته و کردند کاری که اهل شام نکردند بعد از آن حضرت قدّوس بشاهزاده فرمودند که مرا بظهران بفرست تا آنکه با شاه حرف بزنم شاهزاده مضایقه نمود خبر بسعید ۱۰ العلما رسید فرستاد نزد شاهزاده که زنهار این کار را ممکن زیرا که او زبان نری دارد که شاه را فریب بدهد و او را بجهت من بفرست و من او را بنالان مبلغ میخرم که خون او را بدست خود بریزم شاهزاده قبول نمود و حضرت را بجهت آن ملعون فرستاده و موجه را گرفت در مبلغ آن مختلف شنیدم بروایتی چهار صد تومان و بروایتی هزار تومان، خلاصه آن ۲۰ ملعون بعد از ثمانت زیادی دست نحس خود را دراز نموده و دو گوش مبارک حضرت را گرفته و برید و طنبرزین آهنین در دست داشته بر فرق هابون آن حضرت زد که شکافته گردید بعد از آن حکم نمود که او را ببرید و در میدان شهر بقتل رسانید پس لباسهای آن حضرت را کردند و هر کس می‌رسید يك ضربتی بایشان میزد بخصوص طلاّب ۲۰ مدرسه و مردم آب دهن بروی مبارک می‌افکندند و آن جناب نیم

و در مکره داد مردی و مردانگی میداد و دمار از روزگار اعداء الله بر
 می آورد و بجای بود شجاعت آن شیر بیشه وفا که چند دفعه سر طویلی را
 بالای طوب از قلعه بدن برداشت، خلاصه شاهزاده و سران لشکر
 با او کینه زیادی داشتند تا شی که فرار حضرت آن بود که فردا بار دو
 ۱۰ تشریف فرما شوند چونکه رضا خان بنین داشت که از او نخواهند
 گذشت لهذا همان شب بار دو آمد و در منزل شخصی از سرکردها که با
 او رفیق بودند پنهان گردید بعد از آنکه واقعه قتل حضرات رخ داد
 از احوال رضا خان متخص گردید تا آنکه او را یافتند و سرکرده بدو
 هزار تومان اورا میخرید فائده نخبید و او را شمشیری نموده پارچه پارچه
 نمودند، ای مستمعین بدانید که فائده ذکر احوال این شخص و اشخاص
 دیگر بجهت محبتی است که سبب تشوق ایشان میشود در نصرت امر حق
 و سبب تنبیه اهل غفلت میگردد تا چنان ندانند که این امری بود سهل
 و جمعی مردمان بی سر و پا عیب بعیب رفتند و کشته شدند بلکه بدانند
 که واقعه عظمی بوده که بتل آن واقع نگردید و مردمان بزرگ از هر
 ۱۵ سلسله در نهایت شعور و ادراک در مقام اختیار و محبت جان در راه
 محبوب باخته، من جمله شخصی بود مرشد نام از بزرگان بود و در عالم
 سیاحت کرده و در طهران با هر سلسله و طائفه بر آمد ایشان نیز در
 قلعه بودند روزیکه حضرات را دستگیر نمودند و عهد خود را شکستند
 و ایمان نداشتند بقرآن و کفر باطنی خود را اظهار کردند مرشد را آوردند
 ۲۰ نزد شاهزاده چونکه از معارف بودند و در طهران در منزل رضاقلی خان
 می بود سلیمان خان بسیار با مرشد زفیق و آشنا بود هینکه چشمش بر شد
 افتاد گفت مرشد تو در اینجا چه میکردی گفت بی اتفاقات روزگارست
 گفتم بسیار شکر خداوند را بگو که من در اینجا بودم و الا الحال نورا
 شربت مرگ چنانید بودند مرشد فرمود سلیمان خان هرگاه تو میخواهی
 ۲۵ حق دوستی و ملک خواری بجا آوری شفاعت مرا مکن که از فیض شهادت

مرا دفن نخواهد کرد، و من جمله در همان سال به نه مادری^(۱) و خواهر خود مکرر میفرمودند که در این سال بشاها انواع بلاها در راه محبت من خواهد رسید صبر نمائید و راضی بقضای حضرت محبوب بوده باشید چونکه والد آن حضرت در طفولیت ایشان فوت شده بود و حکایت غریبی ذکر می کنند و می گویند بعد از آنکه والد ایشان بخانه شوهرش که آقا صالح نای بود زارع [آمد] سه ماهه^(۲) حامله بود و دخترم بود در شش ماهگی وضع حمل حضرت شد و لهذا از این جهت مردم نسبتهای بد بآن جناب می دادند و دوستان تأویلات خیر می نمودند مثل حکایت عیسی، خلاصه نه مادری^(۳) ایشان بسیار بآن جناب محبت می داشت در ۱۰ همان سال اولها که بخانه ایشان ریختند و در زمانیکه شاهزاده از کارزار با حضرات بسته آمده بود بخاطرش رسید که بفرستد و پدر و زن او را و دختر او را که خواهر حضرت باشد اسیر نمایند و بار دو آورند تا خبر بحضرت رسید بلکه کارزار را موقوف نمایند چنین کردند شاهزاده پدر حضرت گفت این پسر تو چه هنگامه بر پا نموده است و چه ادعا دارد ۱۰ پدر قسم خورده که من نمی دانم و در کار او متخیرم گفتند برو و پسر خود را نصیحت نما همینکه بخدمت حضرت رسید از همین جلال و جمال ایشان مقتدر بر تکلم نبود حضرت اظهار ملاطفت بسیاری نمودند حکایت شاهزاده را ذکر نمود و واقعه مظلومیت و اسیری خود را و عیال خود را ذکر نمود حضرت فرمودند که اما مظلوم شماها خداوند شما اجر میدهد ۲۰ و مظلوم بودن منصبی است اما در باب نصیحت تو مرا بدانکه من پسر شما نیستم و پسر شما در فلان روز که او را فرستادی از عجب همه خوب راه را گم کرده و الحال در فلان شهر میباشد و من حضرت عیسی و بصورت فرزند تو ظاهر گردیده ام و تو را از باب مصلحت پدری اختیار

(۱) کذا فی الأصل، و معروف در این کلمه «نمادری» است یعنی زن پدر که بجای

مادر انسان است، (۲) وفی الأصل: ماه، (۳) کذا فی الأصل،

می فرمودند پس در میدان برده شخصی طلبه سر مبارک ایشانرا از بدن شریف منقطع نمود، چون آنجناب را شربت شهادت چشاندند خون از بدن آن جناب بیرون نیامد مردم حیرت نمودند خبر بعید العلما رسید گفت ایشان ترسیده اند و خویش گریخته است بروید و نعش او را آتش بزنید رفتند و آتش زدند با سفال برنج نعش مبارک نیز نسوخت خبر بآن ملعون دادند گفت پارچه پارچه نمائید و در صحرا اندازید چنین کردند شب را احبای ایشان رفته و بر داشتند و در مدرسه خرابه دفن نموده ^(۱) که يك روزی در خدمت حضرت بودم قبل از آنکه امر ایشان ظاهر گردد و کسی ایشان را بشناسد با اتفاق ایشان بعنوان قترج بصحرا رفته بودم اتفاقاً عبور ما بهمین مدرسه خرابه افتاد آن جناب شروع نمودند از تغییرات عالم بیان نمودن تا آنکه فرمودند مثلاً این مدرسه يك زمانی معمر بوده و حال خراب شده و عن قریب است که جسد شخص بزرگی در اینجا دفن نمایند و در نهایت معمر شود و مردم از بلادهای بعید زیارت آن بیایند و مقصود آن حضرت خودشان بوده است، ۱۵ و در همان سال که شهید شدند قبل از رفتن بخراسان روزی با یکی از اصحاب بهمین میدان که مقتل ایشان بود عبور میفرمودند نظر ایشان بنالار سوفال برنجی افتاده فرمودند در هبیت سال شخص بزرگی را در این میدان بخواری خوار شهید میکند و نعش او را با هبیت سوفالها آتش میزنند و آتش نخواهد سوزانید و حیا میکند و این قوم حیا نخواهند نمود ۲۰ پس آهی سرد کشیدند، و همچنین در خطبة شهادة الألیة که بجناب آخوند ملا محمد حسین در راه خراسان نوشتند خبر شهادت ایشان را با هفتاد نفر از صلحا دادند و خبر شهادت خود را نیز داده و میفرمایند من بدست خود نفس خود را دفن خواهم نمود و مراد ایشان آن بوده که کسی

(۱) کذا فی الأصل بدون بیاض، و واضح است که با سقطی در عبارت هست یا آنکه لفظ «که» زاید است و مصنف از خود حکایت میکند،

رغبت می باشد و الا حجت مرادش واحد است، باری من بعد از آنکه
 انجناب را شهید کردند^(۱) و دفن نمودند و^(۲) ظاهر آنست که حاجی محمد
 علی حمزه^(۳) که مجتهدی باشد و مرتاض و مردم اورا اهل کشف و کرامات
 میدانند و اخلاص بهرحوم شیخ احمد نیز دارد ایشان فرستاده بودند در
 جزء و نعل مطهر را دفن نمودند چونکه جناب حاجی راضی بافعال سعید
 العلما نبود و اورا لعن می نمود و فتوای خون احدی از این حضرات را
 نمی داد بلکه هرگز آن که بحکم آن ملعون شهید میکردند ایشان می فرستادند
 و دفن می نمودند و هرگاه مردم از ایشان مستفسر احوال اهل قلعه می شدند
 می فرمودند که من ایشان را بد نمی گویم از این جهت نصف بار فروش
 بعضی ساکت بودند و بعضی محبت و فسق و دنیا داری شقی العلما بر مردم
 جمیعاً معلوم بود و زهد و تقوی و فهم جناب حاجی نیز بشرح ایضا و در
 اوائل مردم را نمی میفرمودند از بد گفتن و اذیت نمودن و در اواخر که
 فتنه شدید شد سکوت نموده و در بروی خود بست و سعید العلما کرد
 آنچه کرد و حضرت قائم موعود را شهید کردند و ندانستند که چه خاکی
 بر سر خود ریختند سالها در اسلام ظاهر زحمت کشید و آخر الامر کفر
 باطنی خود را بروز داد چونکه حدیث دارد که حضرت قائم علیه السلام را
 سعید نام که یهودی زاده است در قار^(۴) طهران بدسته آهنین شهید میکند
 و آن زنی ریش دار هست مراد همین ملعون بود زیرا که مراد از سعید
 زن می باشد در واقع و ریش دارد یعنی در ظاهر مرد است و مراد از
 قار^(۵) طهران مازندران می باشد و مراد از دسته آهنین همان دسته طبرزین
 بود که بر مبارک انجناب زد و بآن ضربت شهید شدند و این ملعونه
 یهودی زاده می باشد و جدید الاسلام بود و بحکم کُلِّ شَیْءٍ یَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ
 برگشت بکیش اول خود، ای مردمان بترسید از فتنه آخر الزمان که

(۱-۱) کذا فی الأصل، و ظاهراً یکی از این دو راو زامد است و نیز ظاهر
 «نمودند» است، (۲) کذا فی الأصل، (۳) کذا فی الأصل و لعله «غار»،

نموده ام برو بشاهزاده چنین بگو و آمد و گشت چند روزی در اردو بودند بعدرا خلاص شدند، و از جمله اخباری که دادند این بود که در بدشت با میرزا حسین علی که یکی از بزرگراگان میباشد فرموده بودند يك فتنه از ورای این اصحاب میباشد که فوقه نَار و تحت نَار و هواه نَار و كله نَار يك زمانی خبر جناب میرزا را خدمتش رسیدم بن نقل کردند ولی گان ایشان آن بود که حضرت ادعای خواهند [کرد] که مردم جمیعاً فرار خواهند کرد و بی دانستند که مراد آن حضرت حکایت قلعه است [که] صورت خواهد بست که آتش صرف بود، و دیگر شبی را اصحاب خدمت حضرت عرض نموده بودند که باروت ما تمام شده است و آن شب شب عید نوروز بود فرمودند که فردا باروت بشما عیدی میدم اصحاب گمان کردند که بلکه فردا بلائی صادر میگرمایند که اعاذی هلاک میگردند و فورخانه ایشان را متصرف میشوند بسیار شادی نمودند حضرت میخندیدند چون صبح گردید دیدند که از اردو بنا کردند گلوله قباره و طوب انداختن حضرت بیرون تشریف آوردند و فرمودند ۱۰ ای اصحاب این بود عیدی خداوند که از سما مجد و افغان بجهت شما بلاکشان طائفه نازل فرموده و فرمودند إلبلاء للولاء یعنی بلا از برای اهل محبت و باشد و گویا فرمودند

ما بلارا بکس عطا نکیم . تا که نامش ز اولیا نکیم

این بلا گوهر خزانه ماست . ما بهر کس گهر عطا نکیم

۲۰ پس فرمودند ای اصحاب هر کجا گلوله قباره فرود آمد بزودی آب بریزید تا سرد شود و باروت آن را بیرون آورید شمارا این بارونها کنایت و کد و من بعد ازین دیگر محتاج بیاروت نخواهید گردید اصحاب هر يك که اصحاب سر بودند و فهمیدند که مراد آن حضرت شهادت و فناء ایشانست و هر يك ضعیف بودند چنان گمان میکردند که فسخ خواهند کرد و مسئغی از دعوی خواهند شد، خلاصه همیشه اختلاف در افهام

است بجز پناه بخداوند بگانه بردن چاره نیست در جایی که آخونده ملا عبد
 الخالق یزدی که پدر او یهودی بود بیاید و اسلام بیاورد و مقامات
 معارف اسلام را طی نماید تا آنکه برتبه اعلای آن که طریقه مرحوم شیخ
 بود برسد و آن همه اذیت در راه محبت ایشان از جهال عصر بکشد و
 بعد مصدق حضرت ذکر شود و رواج کلمات ایشان را بدهد و عریضه
 تصدیق نامه در نهایت شکر گذاری خدمت حضرت عارض گردد مع
 هذا پس ایشان که جناب شیخ علی بوده و جوانی بود بیست ساله از نقبا
 شود و شریعت شهادت نوشت و سرکار آخوند بجهت قتل فرزند بر گردد
 و مرتد شود و بقول جناب آقا سید یحیی یهودی گردد و مصداق آمنوا
 ۱۰ ثُمَّ كَفَرُوا باشد آدمی پس چه چاره نماید، این بود که حضرت سلمان
 فرمودند که هرگاه سلمان از صراط گذشت ریش او از دم سگ بهتر
 میباشد و آدم سگ بهتر است و اینقدر در دعاها تأکید در باب طلب
 عاقبت بخیر شد است بهین جهت میباشد و من ی گویم اللهم اجعل
 عاقبة اموری خیرا بخواجه محمد و آله الأطهار، اما تتمه حکایت شهدا که
 ۱۵ اسیر بودند آن است که چند نفر را فروختند مثل آخوند ملا صادق
 خراسانی و آقا سید عبد العظیم نرک و حاجی نصیر قزوینی و آقا میرزا
 محمد حسین قمی را و چند نفر را فرستادند بسیاری شهید نمودند و چند
 نفر را در بار فروش شریعت شهادت چشاندند و دو نفر را بآمل فرستادند
 یکی شیخ نعمة الله آملی^(۱) بود و مردی بود بهیچ کلمات آراسته و یکی م
 ۲۰ میرزا محمد باقر خراسانی بودند که ایشان نیز علاوه بر علم و فضلشان
 صاحب تدابیر و صنعت و شجاعت نیز بوده و اغلب تدبیرات قلعه را ایشان
 می نمودند، جناب شیخ نعمة الله با خواری و زاری هرچه تمامتر شهید نمودند
 و جناب میرزا را که میر غضب میخواست شهید کند هرگز و بد حرفی
 ۲۴ می نمود آتش غیرت ایشان بچوش آمد خدا را یاد کرده بندهای بازوی

(۱) و فی الأصل: عاملی،

بحکم حقّ بَصِيرَ اسْتَلْکُمْ اَعْلَاکُمْ وَاَعْلَاکُمْ اسْتَلْکُمْ یعنی نا آنکه بگردد
 پست ترین از شما با لترین شما و با لترین از شما پست ترین از شما مثل
 آنکه حضرت ذکر در کتاب بیان نوشته اند که در ارض صاد چه قدر
 از علما و فضلا و سادات بودند و سالهای سال انتظار ظهور می کشیدند
 و مردم را از فتنه آخر الزمان می ترسانیدند همینکه حق ظاهر گردید جمیعاً
 از او محجّب بودند چونکه برخلاف خواست ایشان ظاهر گردید و شخصی
 مغربی یعنی گدّم پاک کئی لباس ثنابت پوشید و اعلی از ایشان شد و
 حال آنکه بظاهر بسیار پست بود و ایشان اعلی بودند و حال آنکه در
 باطن پست شدند و آن نفیب هم در مازندران شریعت شهادت از دست
 ۱۰ ساقی مولایت ما لامل نوشید، از این فرمایش جناب ذکر معلوم می شود
 که قائم موعود حضرت قدّوس می باشد که سیصد و سیزده تن نقبا حول
 ایشان جمع شدند و نصرت نمودند و شریعت شهادت نوشیدند و جناب
 ذکر باب ایشان بود همینکه ظهور حضرت قدّوس شد جناب ذکر دیگر
 قلم بکاغذ نگارند و جناب قدّوس بالاستقلال ادعا فرمودند و مادامیکه
 ۱۵ جناب ذکر منتظر بودند جناب قدّوس ساکت بودند و حضرت سماء
 مشیت بود و جناب ذکر ارض اراده و آن حدیث هم که می فرمایند
 اسم او اسم نبوت ثم ولایت میباشد یعنی محمد علی نام اوست، خلاصه
 ذکر وصف ایشان در عهد^(۱) احدی از اهل امکان نیست و فتنه آخر
 الزمان را نیز قلم از شرح آن عاجز است و مصداق تَخْرُجُ الْحَيَّ مِنَ الْبَيْتِ
 ۲۰ وَ تَخْرُجُ الْبَيْتِ مِنَ الْحَيِّ بسیار میباشد مثل اینکه درین ظهور چه بسا
 اشخاصیکه پدر مکذّب و پسر مصدّق گردید و چه بسیار برخلاف ظاهر
 شد و ای بسا اشخاصیکه در اوّل ظهور مصدّق بودند و در آخر برگشتند
 یعنی اظهار عناد نیز نمودند و بعضی نکره‌اند و چه بسیار که در اوّل منکر
 ۲۵ بودند و در آخر مصدّق شدند خلاصه اختلاف و پست و بلند بسیار

(۱) و فی الاصل عهد،

ما بزی مشرکی و اگر انکار شأن ما نمائی کافری، هرگاه میگوئی دو آن روز هرکس از اسب و افتاد همینکه ی گفت یا آبا عبید الله ادرکنی حضرت بنس نفیس قدم رنجه فرموده سر او را بدامن گرفته و با او اظهار ملاطفت نموده تا جان را بخازنان بهشتی بسپارد میگویم درین مقام نعش جناب سید الشهداء می آورند بزد حضرت قدوس با سر عصا او را پرت می نماید چه جای آنکه ^(۱) میگوئی زنان او شان را بعد از شهادت اسیر کردند میگویم زنان ایشان را در زمان حیات اسیر کردند مطلقا متعرض نشدند، میگوئی نعشهای مبارک او شان را سه روز و سه شب در صحرا انداختند و بعد زنان بنی اسد غیرت نموده دفن نمودند میگویم اجسام مطهر ایشان را مطلقا دفن نکردند و بك زن طبیعت نیز بهم نرسید، میگوئی در آن لشکر مخالف هشتاد هزار حامل قرآن [بودند] میگویم در این لشکر مردود یکی هم نبود، میگوئی آن حضرت را باسم دین و بیعت بزیید شهید نمودند میگویم این حضرت را باسم دنیا شهید کردند، هرگاه بگوئی که مردان او شان را اسیر نمودند زیرا که ذلت مرد در اسیرست میگویم ایشان را اسیر نمودند ^{۱۰} و کلاه کاغذی بر سر ایشان نهادند و شصانها کردند، و هرگاه بگوئی او شان را ببردانگی در میدان سرور شهید نمودند میگویم ایشان را بنامردی و ترور در نهایت ذلت شریعت شهادت چشاندند، و هرگاه بگوئی او شان را جناب سید الشهداء بظاهر شریعت مقدسه دعوت می نمود میگویم که حضرت قدوس ایشان را بیاطن باطن دین مبین میخواند که از جلوه بك کلمه آن حضرت موسی تَقَرَّ مُوسَى صَعَقًا گردید و هشتاد نفر از حرقه نار جوهریت آن درم سوختند، خلاصه علو امر ایشان از عهد شرح و بیان بیرون است و در مدت نه ماه این همه پلا کشیدند اول بجهت ایات صلوة خود و ثانیاً از جهت زکوة دادن بطلبان که اعلاء کلمه حق نموده باشند و خیر ^{۲۰} ایشان باطراف عالم برسد که جمعی از مظلومین در مدت مدیدی بچنگ

(۱) کذا فی الأصل بلا بیاض، و واضح است که از عبارت چیزی افتاده است،

خود را او هم همچون کرباس پاره نمود و حریر را از دست آن ملعون گرفته چنان برگردنش زد که سر نخش همچون گوی نا مردان در میدان مردان بازیگر شد پس بسوی مردم تماشائی حمله نموده چند نفر را مجروح ساخته آن شیاطین از دور آن جوان مرد را نیز باران نمودند مردمان بسیار متعجب ماندند از شجاعت و دلیری آن شیر نر که در هنگام اسیری در میان چندین هزار دشمن که مهبای قتل او هستند چنین کاری بزرگ ازو صادر گردد بعد از آن دست بحیب فبای او برده دیدند قدری گوشت اسب که برشته نموده بوده است که بخورد و نتوانسته است در جیب ایشان بود دل سنگ اعدا بجهت ذلت اینچنین جوانمردی سوخته و با خود می گفتند

۱۰ ای حیف و صد حیف که اینچنین مردمانی خود را باین بلیه عظمی گرفتار نموده، الحق چه بلیه و چه مصیبتی که اعظم بود از جمیع بلیات و چگونه با محبت این کوه گران را بدوش همت کشیدند و از نهایت مستی نفس نکشیدند هرگاه میخواهی قدری از شأن رفعتش را بدانی بدان که با اتفاق جمیع اهل اسلام است که از زمان حضرت آدم صلی الی زمان حضرت ۱۵ سید الشهداء روحی و روح الامکان فداء واقعه بعظمت واقعه کربلا رخ نداده و جمیع انبیا و ملائکه بر آن گریستند و بر وفای اصحاب آن حضرت آفرین گفتند و الحال هزار و دویست سال گذشته است مردم شب و روز بر آن می گریند و گهنة نمیشود بسبب شور و محبت آن اصحاب حال آن واقعه را با این قضیه مقابل نما و خود انصاف ده که هیچ نسبت ۲۰ میتوان داد بلکه نه و الله لا شیء محض و بلا ذکر صرف میباشد در جنب این زیرا که هرگاه میگوئی آنها غریب بودند میگویم ده روز غریب کشیدند نه نه ماه، هرگاه میگوئی که گرسنه و تشنگی کشیدند میگویم يك شب و نصف روز بود نه آنکه نوزده روز بشریت آبی گذران نمایند، میگوئی بهشت بایشان نشان دادند و جان بعوض گرفتند میگویم در این مقام میفرمودند که هرگاه چون و چرا در امر ما آوری یا دم از عرفان

۲۵

قدوس و جناب ذکررا قائم نمی دانیم جواب آنست که جمیع اعیان قائم هستند ولی هر يك مظهر اسمی از اسماء الله میباشد و بحسب قابلیت خلق اظهار مینمایند مثلاً حضرات ائمه دین جمیعاً قائم میباشند و حدیث دارد که جناب سید الشهداء میخواستند امر قائم را اظهار نمایند چونکه خلق قابلیت نداشتند تاخیر افتاد و اما در باب مظهریت ایشان مثلاً حضرت امام حسن بجم ظاهر شدند و نصرت دین حق نمودند و حضرت امام حسین بقر ظاهر گردید بر خلاف ایشان پس امر الله واحد میباشد ولی مظاهر مختلف میباشد و حضرت نقطه در هر زمان يك نفر میباشد و سایرین مظاهر و حروف حی اویند گاه میشود که خود نقطه متعلق میشود مثل رسول الله و حضرت امیر علیه السلام حرف حی ایشان بودند و گاه میشود که حضرت نقطه ساکت هستند در جلوه و آن جلوه در بابش ظاهر میگردد مثل آنکه حضرت رسول ظاهر اصحاب سیف نبودند ولی قهرش در هیکل علی ظاهر بود و بعد از حضرت رسول حضرت امیر علیه السلام حضرت نقطه و سماء مثبت بودند و حضرت حسن باب و ارض اراده و حضرت امام حسین علیه السلام و سلمان و ابوذر و سایرین حروف حی بودند بحسب مقامه، و اما درین دوره اصل نقطه حضرت قدوس بودند و جناب ذکر باب ایشان بود ولی چونکه دوره رجعت بوده و ولایت بر نبوت در ظهور سینت گرفت لذا جناب ذکر ابتدا ظاهر شدند و تا سه سال که عدد حروف علی باشد ایشان داعی الی الحق بودند و در سنه چهارم که مطابق است با اسم محمد و سنه جذب الاحدیة لصفه التوحید حضرت قدوس ظاهر گردید باسم قائمیت و لواهای حق مثل خراسانی و یانی و سنه (۱) حول ایشان جمع شدند اما خراسانی را اخوی جناب سید الشهداء حامل بودند اما یانی که با جناب ذکر بود جناب سید الشهداء از قبل ایشان حامل بودند ولی هیچ يك ادعای مقام قائمیت نمی فرمودند

(۱) در اصل این کلمه را «سنه» مینویسند خوانند،

ظالمان گرفتار بودند و ہی فریاد زدند کہ ای مردمان این شخص حق
 میباشد اورا قبول نمائید و ما بجهت بین شما و آنچه بعد یاید جان
 میڈھیم تا آنکہ شما ہدایت شوید، و سبب آنکہ تا بحال بلا بر اعدایے
 ایشان وارد نشد است چند چیز میباشد اول آنکہ ایشان از بس سرور
 داشتند و محو طلعت حضرت محبوب بودند دشمن را بالمرہ فراموش کردہ اند
 زیرا کہ مادامیکہ آدمی در فکر دشمن میباشد بدوست نمیرسد، ثانیاً آنکہ
 آدمی کہ بمقام کمال جلال و جمال خود رسید ناقصین را بنظر طفولیت
 ہی نگرد و بر خطای ایشان چندان متأثر نمیشود و ہرگاہ بر خطای ایشان
 نیز بگردد بر سبیل فضل و رحمتش میباشد او از جهت تأدیب و تنبیہ
 ۱۰ اوست نہ بر سبیل انتقام و عناد، ثالثاً آنکہ عظمت امر ہر چند زیاد است
 صفات و ظہورانش نیز بزرگ است مثلاً شخصی کہ حشر بسیار است
 قہرش نیز شدید میباشد و حال زمان حلم ایشان است بحکم سَبَّحَتْ رَحْمَتُہُ
 غَضَبُہُ و یاید زمانیکہ بانتقام خونخواہی ایشان چنان شمیری بلند گردد
 کہ رحم باطفال شیر خوار ایشان نناید چنانچہ حدیث دارد کہ قائم
 ۱۵ آل محمد ہشتاد ہزار گہوارۃ اطفال را بآتش میسوزاند و این قدر از
 مردمان را می کشد کہ میگویند واللہ این پسر رسول خدا نیست و العباد
 باقیہ حرامزادہ است حال کہ قہر ہی فرماید بسبب تمیز یافتن خلق میباشد
 چونکہ در میان خلق بد ای بسا نیکان ہستند کہ بایست ممتاز گردند
 و ہمینکہ امتیاز نامہ ہم رسید قہر خداوندے نازل میشود و دقیقۃ
 ۲۰ تأخیر نمی افتد مثلاً شخص زرگری کہ طلای غش دار را آب ہی کند
 مادامیکہ يك مثقال طلا در ہزار مثقال کدورت ہست اورا حفظ نمودہ
 دور نمی اندازد و ہمینکہ يك مثقال را نیز گرفت فوراً آن کدورت را بدور
 ہی اندازد و نگاہ ہی دارد خلاصہ آنکہ عذاب اللہ بر این خلق شدید
 میباشد و البتہ نازل خواہد گردید، ہرگاہ گویندہ بگوید پس آن
 ۲۵ شخصیکہ چنین شمیری بیاورد ما اورا حضرت قائم میدانیم و حضرت

جز جنب ذکر که مدعی مقام ذکریت بودند در آن سنه و جناب سید الشهداء مدعی مقام باییت بودند و فرق فجا بین این سید الشهداء با آن سید الشهداء آن است که آن حضرت نطفه بودند و این جناب حتی در مقام دوم و آن حدیثی که جناب امیر فرمودند **أَلْعَجَبُ ثُمَّ أَلْعَجَبُ بَيْنَ جُمَادَى وَ رَجَبٍ** و راوی سؤال نمود فدایت شوم چه عجبی است که بسیار عجب میباشد فرمودند که آیا کدام امر عجیب تر از آن میباشد که مردم منتظر آن امریکه هستند بیاید و بگذرد و ایشان نفهتند و مراد حضرت ظهور امر حضرت قائم بود و این قائم حضرت قدوس بودند که شهادت و انقضاء امر ایشان در شب آخر جمادی و اول رجب بود و اختلاف هم بود در سی نمام بودن و سی کم يك بودن ازین جهت حضرت فرمودند **بَيْنَ جُمَادَى وَ رَجَبٍ** یعنی بهر دو میتوان خواند بجهت اختلاف، و جناب میرزا محمد حسن باب الباب و جناب طاهر حامل لواء سته^(۱) و حضرت قدوس مدعی قائمیت شدند و حامل لواء حسینی بودند از بطن طالقان^(۲) و سته پنجم نطفة قائمیت در هیکل حضرت ذکر ظاهر شد و سماء مشیت گردیدند و ارض اشراق و اراده حضرت ازل شدند که بمضمون **نُورٌ أَشْرَقَ مِنْ صُجُرِّ الْأَزَلِّ فَيَلُوحُ عَنْ هَبَاكِلِ التَّوْحِيدِ** آثار او از افق منبع ساطع گردید و عالم را بنور طلعت جمالش مزین فرموده و هیاکل التوحید در عرصه جهان بدیع مرتفع شد، اما همینکه خبر شهادت حضرت قدوس بحسب ظاهر بجناب ذکر رسید مدت نوزده شبانه روز گریستند و غذا بسیار کم میل می فرمودند بعد از آن زیارت بجهت حضرت قدوس و سایر شهدا فرمودند و آداب زیارت ایشان را در منتهای عزت و احترام مرقوم فرموده و خود اول کسی بودند که آن حضرت را زیارت

(۱) در اصل این کلمه را «سته» هم میتوان خواند، (۲) رجوع کنید به صفحه ۱۵۲

۱۵۲- که در تزیین حله ربابات با انبیا قدری اختلاف دارد،

- فرمودند و سیاح را^(۱) که یکی از مخلصین ایشان بوده از قبل خود نائب الزبارة نموده بازندان فرستادند و فرمودند که از تربت مطهر ایشان بجهت من هدیه بیاورید و آنجناب شرحی بجهت شرافت زیارت آن بزرگواران فرمودند که فریب بوجوب میباشد و فرمودند عن فریب ی بینم که بقعهای رفیع بجهت ایشان بنا نمایند و از اطراف عالم فوج فوج زیارت ایشان خواهند آمد، اما کیفیت ظهور قائمیت آن حضرت آن بود که توفیقی بجهت جناب عظیم مرحمت نمودند و فرمودند ان یا علی انا قد اصطفیناک بامرنا و جعلناک ملکاً تنادی بین یدی القائم یا نه قد ظهر یاذن ربی ذلک من فضل الله علیک و علی الناس لعلهم یشکرون و فرمودند بجمع بلاد اسلام برسان پس نوشتجات را باطراف عالم نوشتند و رسانیدند من جمله در طهران هند و یا هیند نسخه نوشته بخوا حکمت بامام جمعه و آقا محمود و سائر علما و بزرگان اهل در خانه رسانیدند غالباً ابا نمودند و بعضی اظهار نمودند و مراد آن حضرت آن بود که خبر قائمیت ایشان ب مردم برسد تا آنکه نگویند که ما مطلع نیستیم ای مسلمانان ۱۰ ملاحظه نمایند فضل و رأفت حضرت را که با وجود آن همه ظلها نسبت بایشان و حضرت قدوس و اصحاب ایشان باز هم بجهت اصراری امر خود را اعلام میدارند که شاید آنکه یک نفس متنبه گردد و بی انصافی و بعد خلق را مشاهده نمایند که کاغذ را میبرند بدر خانه ایشان میدهند و ایشان کمان می نمایند و اللهم عجل فرج آل محمدی خوانند یا سبحان الله از ۲۰ آنجناب خلق و غنلت ایشان بلی ایشان گان می کردند که حضرت قائم با چندین هزار سپاه و لشکر و طوب و زنبورک و خزانه و اوضاع زینت دنیا ظاهر می گردد و ملاها را هر یک دو مسجد و محراب میدهد و جمیع روی زمین را بجهت ناصر الدین شاه متخیر مینماید و حکام و امرای ۲۰ او را منصب زیاده میفرماید و تجارت و زراع و کسبه را مال و اموال دو

(۱) کذا فی الأصل و لعله «سیاح را»

یعنی خداوند رحمانیکه تعلیم نمود قرآن را بحسب خود محمد صلی الله علیه و آله خلق الإنسان علمه آتین یعنی خداوندیکه ظاهری فرماید حضرت قائم را و باو تعلیم میکند بیان را که باطن فرقان است و کتاب ایشان هم بیان است و سنت آن هم جدید است و شامل اسرار و بواطن و جواهر توحید و کلمات اثنه دین است و مراد از آنکه کل ادیان را بک دین کد آن است که دین او دین توحید است بحکم کَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً و یعودونکم^(۱) إلی امری واحد کما بدأکم^(۲) أول مرّة و این حضرت نیز دین توحید و جوهر نفی آورده هرگاه میگوئی حضرت قائم بایست هم عالم را بگیرد میگویم الحال دوره اوست و ایشان صاحب الرجعات بعد الرجعات^{۱۰} می باشند و بتدریج زمان باقتضای حکمت بالغه الهی خواهند گرفت اگر مرادت از ظاهر این عالم است و اگر مرادت از باطن است که مقصود آن است که جوهر عالم وجود اثنه موحدین است که میگویم گرفتند و نو در خوابی آبا کدام پیغمبر یا ولی در مدت هفت سال هزار نفر بجبهت اوجان دادند باین ذلت کبری بدون اوضاع ظاهری و البته بنجاه هزار نفس در کل بلاد بآن حضرت ایمان آورده اند بدون سلطنت ظاهری که موم جبر و اکراه بوده باشد بلکه اغلب آن است که برهان ایشان را که لسان آیات و مناجات است نهیبند اند بل بصرف جذبه محبت ایمان آورده اند و چنان ایمانیکه پدر از پسر میگذرد و از اهل خود نفیه می نماید یا بر خلاف آن پسر از پدر میگذرد و با وجود آنکه آن کسانیکه^{۲۰} ایمان دارند می بینند این ذلت و ضعف اصحاب را و غلبه اعدا را مع هذا نمی توانند گذشت و هرچه بیشتر کشته می شوند مصدقشان بیشتر میگردد بغیر از این میباشد که ابن امر الله است و خلق نمی توانند خاموش نمایند و عجب آنست که اطفال خرد و زنان و جوانان بیشتر ایمان می آورند^{۲۴} و بقرینه ثابت شده است که آنچه اهل فطرت و خوش احوالیکه در هر

چندان میکند چه جای آنکه شخصی پیدا شود بنیم و غریب و مظلوم و
 یکس و اسیر و بگوید که من قائم میباشم که هرکس اسم او را ببرد لعنتها
 نماید و بقتل برسانند و ندانستند که هرگاه قائم مثل آثار اولین که
 باهوا نفس خود بافته میخواهند که ظاهر و موجود و بسیارست و پادشاه
 فرنگیس^(۱) و روم و امثال آن پس چرا انتظار میکنند و هرگاه قائم
 میخواهند که ایشان را عارف بالله و منقطع الی الله نماید و تنقیه امزجه ایشان را
 از جهل بداروی بلام نماید تا آنکه مسخق آلاء جنت شوند^(۲) که همین است
 هرگاه بگویند این علم بجهت ما نیاوردی خود میدانند که دروغ میگویند
 زیرا که زیاده از قوه استعداد فضلاء ایشان^(۳) آورده هرگاه بگویند زیاده
 از این میخواهیم میگوئیم اول هرگاه فوق طاقت شما بیاورد که ادراک نخواهید
 کرد و هرگاه بحسب ادراک شما بیاورد که آورده است هرگاه بگویند که
 نمیدانید میگویم همین سخن را در حق ائمه قبل بگو که میفرمودند که بجهت
 ما علوی چند است که از اظهارش بر شما میترسیم و اظهار نمی فرمودند
 بلکه ایشان هم نداشتند^(۴) و هرگاه میگویند که فتنه این شخص کم میباشد و
 ۱۰ حضرت قائم بایست بفته ظاهر شود خود میدانید که فتنه از این شدیدتر
 این خلق لائق نیستند و طاقت نمی آورند زیرا که منتهای فتنه در چهار
 چیز است اول در دین و ایمان ثانیاً در عصمت و عیال ثالثاً در جاه و
 حسب رابعاً در تنگ و نام^۵ و فتنه این شخص شامل هر چهار میباشد و
 هرکس تصدیق امر ایشان را نمود بایست چشم از اینها ببوشت و شربت فنا
 ۲۰ و انقطاع از خود و رسیدن بمحبوب را بنوشت و هرگاه میگوئی که بایست
 حضرت قائم علیه السلام بکتاب جدید و سنت جدید ظاهر گردد و کل
 ادیان را بک دین نماید میگویم چنین ظاهر شده اند و کتاب ایشان بیان
 ۳۲ است که خداوند در قرآن یاد فرموده که میفرماید اَلرَّحْمٰنُ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ

(۱) در اصل این کلمه را «فرنگیس» هم میتوان خواند، (۲) وفي الأصل: شود،

(۳) وفي الأصل: ایشان فضلا، (۴) کذا (۵)

گرچه بسیاری نموده و می گفت اَنَا الْقَائِمُ الَّذِي ظَهَرَ چونکه مرآت
فؤادش صافی بود لهذا جلوه طاعت قائمیت بحکم نخلی لما بها در او بتجلی
گردید و آثار توحید از هیکل همیونش ظاهر شد و چون بمثل خود
معاودت نمود رفقا دیدند که ظلمتی نور و دیوی سلیمان شد بحدیکه ایشان
۵ قوه مجالست با او را ندارند خلاصه بسطاس آمد و همین آدرا نمود زن
و مرد بی اختیار بروی قدمهای مبارکش می افتادند احکام قائمیت که
اسرار توحید بود جمعا از لسانش جاری گردید و لباسهای نظیف پوشید
و بر صندلی جلال مستقر شد چنان طبع لطیفی بهم رسانید که غذا خوردن
نی توانست در مدت چهل روز خوراک ایشان گلاب و قند بود خلاصه
۱۰ آنکه شور و هنگامه غربی در آن حدود انداخته و اسم ایشان در اطراف
پیچید و مردم فوج فوج زیارت ایشان می آمدند و بسیاری مجذوب ایشان
شدند این خبر بشاهزاده حاکم خوی رسید بر خود ترسید از مواخذة
سلطان لهذا فرستاد ایشان را با دو نفر از اصحابش که یکی شیخ صالح عرب
بود و یکی هم ملا حسین خراسانی که این هر دو از اصحاب حضرت بودند
۱۵ نزد شاهزاده آورده احوال پرسید جناب مؤمن هندی باز هم ادعای قائمیت
نموده میفرمودند من آن کسبیکه بضرب شمشیر چنان و چنین خواهم نمود
شاهزاده محتجب حکم نمود که آن سه موحدرا چوب بزنند که همچون نخل
طور ندای اِنِّی اَنَا اللهُ از لسان فطرت ایشان متطقی بوده بقول عرفا

رو باشد انا الحق از درختی • روا نبود چرا از نلک بختی

۲۰ و بقول اَطِيعْنِي عِبْدِي اَجْعَلْكَ مِنِّي، خلاصه آنکه نخل قامت ایشان را بجا
امتحان انداخته و چوب بلا که رزق اهل ولا بوده پیاپی استقامت ایشان
زد بحدیکه آن شیخ عرب جان و جان بجان آفرین تسلیم نمود و مرغ روحش از
این قفس خاکی بشاخساز عالم روحانیان پرواز نمود و آن دورا هر چه زدند
که بعد از افرار انکار نمایند گفتند ما منافق نیستیم و طریقه محبت را بقدم
۲۵ صدق و وفا پیوده ایم آخر الامر سر درویش را تراشیدند و بر الاغ سوار

سلسله بوده است ایمان آورده است و آنچه اهل دنیا و صاحب اخلاق
 رذیله بوده اند ایمان نیاورده اند و هرگاه ایمان هم بیاورند اگر بجهت دنیا
 آمده اند حکما بر میگردند و هرگاه لله آمده است البته تغییر احوال او میشود
 مثلاً هرگاه مال دنیا دوست میداشته بنظرش خوار میگردد و هرگاه متکبر
 بوده فروتن و خاضع میگردد خلاصه آنست که ایمان باین حضرت نیکو
 قالیست که زیر وجود را خالص مینماید و محکمت کامل که بار ممتاز
 میشود ذات کل شیء، اما خبر قائمیت آن حضرت را در صفحه
 ترکستان مؤمن هندی بنعل و قول رواج داده و شرح آن آنست که
 ایشان شخصی بوده از اهل هندوستان و از بزرگان و از نجبا بوده و
 ۱۰ بعزم سیاحت و مجاهد فی سبیل الله حرکت نموده و از اوضاع ستریک
 قرآن و صحیفه کامله و یک قُبُطه و یک اِحرامی داشته و سؤال ابداً از
 احدی ننموده در منتهای زهد و ورع حرکت می نمود و مستغبات وارده در
 شریعت مقدس را بمقول داشته هینکه بایران آمدند و مطلع از ادعای آن
 حضرت شد با خود گفت دیدن این شخص را بنام هینکه آمد بجهت
 ۱۵ راوی میگوید که زمان ظهور قائمیت آن حضرت بود و چنان سطوت
 جلالی از ایشان ظاهر شد بود که احدی قدرت بر تحمل اشراق جلال
 ایشان را نداشت حتی آنکه آقا سید حسن اخوی آقا سید حسین فرار نمود
 و آقا سید محمد حسین نیز دیگر در حضور مبارک غذا نمیخوردند و بی
 اذن داخل نمی شدند و سهل است که اعادی هم در آن قلعه بودند مثل
 ۲۰ ارامه و اهل سنت مکرر شده بود که هینکه طلعت آنحضرت از لب عمارت
 مستشرق میشد بخاک می افتادند و تعظیم می نمودند، خلاصه ظهور هینه و
 جذائیت طلعت هابون و رای ایام سابق شده بود هینکه مؤمن هندی بمحل
 زیارتگاه که پای عمارت بود رسید بمحض آنکه دیده شوقش برخساره انور
 آنحضرت افتاده بی اختیار نعره هَذَا رَبِّي زده و بخاک فنا افتاد و از خود
 ۲۵ بخود گردید من بعد از آنکه او را بخود آوردند دیگر شخصی گردید بود

ملای روی حکایتی در مثنوی ساخته است در باب آن جماعتی که اطفال
پیل را خوردند و کسی آگاهی ایشان را منع نموده و خبر از انتقام کشیدن
پیل مر ایشان را داده و آن جماعت اعتنا نکرده و پیل بچگان را خوردند
و پیل نیز آمد و ایشان را خورد ملأ میفرماید ای مردمان بدانید که
اولیا پیل بچگان خوارند هرگاه ایشان را ضعیف بینید و بیکیس و طمع در
اذیتشان نمائید بدانید که حق سبحانه از برای ایشان مر شمارا متمم میباشد
و زهر قهر خود را بجان شما خواهد ریختن، خلاصه بعد از واقعه جناب
مؤمن هندی حکایت شهداء سبعه در طهران واقع گردید و چنان واقعه
بود که هوش از سرمدعیان اخلاص و ارادت برده و جهان عالم محبت
۱۰ و استقامت را زینت داده و سرفرازان اهل وفارا که در هر دور و کور
بوده خجل نموده و مفتخر ساخته و اجمال آن آنست که مردمان منسد
بامیر عرض نمودند که حضرات بایه میخوانند خروج نمایند و چندین
هزار نفر جمع شد اند ظاهر آنست که مطلقاً دروغ نگفته بودند ولی باین
شدت هم نبوده و ظاهر آنست که يك منافق از اهل خودشان رفته بودند
۱۵ و این فتنه را نموده شاعر میگوید که از ماست که بر ماست ای یاران
بترسید از منافق پس بترسید باز هم بترسید الحذر الایمان و بخود راه
ندهید زیرا که جمیع فساد عالم را منافق میکند زیرا که هر که از دشمن خود
احتیاط میکند و راز خود را از او مخفی میدارد ولی با دوست نمود اظهار
می کند و او که در باطن دشمن باشد بدشمن خبر نموده و فساد را روشن
۲۰ نماید، خلاصه آنکه امیر غافل از حق فرستاد و می و هفت از اهل حق را
گرفته و بانبار انداخته تا آنکه خامی ایشان قدری بخته گردد و نا تمام تمام تر
و ناقصان بروز نقصان ایشان بشود بحکم اعطاء کل ذی حق حقه چند
روزی که برین گذشت امیر فرار داد که هر يك که بحضرت لعن نماید و
تیرا جوید او را رها کند و هر کس دوری نجوید بتیغ بیدریغ سر از قلعه
۲۵ بدنش بر دارند و سرفراز دو جهانش نمایند این خبر بحضرات رسید

نموده و برگرد شهر گردانید که اینست جزای طالبان سیل حق و واصل شدن بنام بی مع الله که چشم از غیر حق پوشیده و زنگ نام و زنگ را از صفحه دل زدوده فاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ إِنَّ كُتْمَ قَوْمِ عَارِفُونَ^(۱) بعد از آن از شهر کثرت بیرون نموده و بصحرای تجرید روانه نمودند . جناب مؤمن هندی روانه ارزن الزوم گردیدند و شنیدم که در آنجاها حول او جمعیتی جمع شد تا وقت ظهورش برسد اگر چنانچه درین دوره مفتر شده و الا در یکی از رجعاتش خواهد ظاهر شد آنچه ادعا نموده زیرا در حالت بیخودی میگفت و لسان حق بود که در او منطقی شد بقول شاعر

در پس آینه طوطی صتم داشته اند . آنچه استاد ازل گشت بگو میگویم
 ۱۰ پس چونکه لسان الله بوده بمضمون إِنَّ اللَّهَ لَا يُخَفِّفُ أَلْبِعَادَ الْبَتَّةِ خواهد وعدهای او صدق شد و هرگاه در هیکل او هم جاری نشود در دست دیگری که مظهر امام بشود ظاهری گردد، مثلاً هرگاه قوی بسلطان مفتری عالی حکمی قوی باقی شوند و حضرت او آدمی بنزد آن قوم روانه نماید و بفرماید که ایشان را از فهر من بترسان و بلطف ما امید وار نما
 ۱۵ این رسول همینکه نزد قوم آمد هرگاه متغیر نمودند احوال او را از جهت اعراض رعیت در حالت تغیر از پس فانی در سلطنت مولای خود است و گوید چنین شمارا بقتل برسانم و رشته رسوائی بگردن زنان شما انداخته اسیر تمام و چنین و چنان تمام معلوم میشود که این ادعاهارا نه از جهت اقتدار خود میکند بلکه از جهت اقتدار سلطان و نماید و معلوم است که
 ۲۰ همینکه خبر اعراض رعیت و اذیت ایشان برسول [سلطان] رسید لازمه سلطنت و نظم [او] عدل افتاده که مواخذه از رعیت نماید اگرچه بدست رسول اول نباشد ولی هرکس که مأمور بشود و عهد رسول صدق آمده است، پس این مردم بایست بترسند از کردهای خود زیرا که بد میکند با قومیکه ایشان را منذر حضرت محبوب و نماید و البته ایشان صاحبی دارند،

ای صبا از من یاسمعیل قربانی بگو

زنم بر گردد کسی از کوی قربانگاه دوست

و عمامه مبارک را بر داشته فرمودند بپیر غضب که مشغول کار خود باش،
 اما جناب میرزا قربان علی در طهران بسیار معروف بودند و احباب
 زیادی داشتند من جمله در خانواده شاه نیز معروف بودند و مادر شاه
 خاطر او را میخواست گویا در خانه یکی از امرا صحبت کردن او را شنید
 بوده است خلاصه بشاه گفت او بابی نیست و باو افترا بسته اند
 فرستادند و ایشان را آوردند و گفتند تو مرد درویشی هستی و صاحب
 کمال تو را منتهی نموده اند بارادت باب و مقصود حضرات آن بود که
 ۱۰ سخن در دهان ایشان گذارند فرمودند بدانید که این شخص قائم آل محمد
 است و ما پندگان او هستیم و هرگاه هزار جان داشته باشیم فدای حضرت
 ایشان می نمایم و در رجعات آن سرور راجع میشوم و از بوی ماست
 سلطنت ابدی و سرای جاودانی و سلطنت و عزت شما فانیست و مال آن
 ندامت و پشیمانیست خلاصه هر چند سعی نمودند در انکار کردن آن
 ۱۵ حضرت را ایشان اظهار در تصدیق زیاده نمودند حتی آنکه قرار دادند که
 هر ساله از دولت مبلغی خطیر بایشان بدهند قبول نفرمود آخر الامر
 امر بقتل آنجناب نمودند راوی میگوید که همینکه يك ضربه از عقیق
 سر برگردن مبارکش زدند عمامه پشوی که رشته درویشی بود از سرش
 افتاده دو فرد بزبان حال بیان نمودند که تا صبحه قیامت جگر جمیع
 ۲۰ اهل مودت را با آتش محبت درم سوخته فرمودند

ای خوش آن عاشق سرمست که در پای حبیب

سر و دستهایش نداند که کلام اندازد

و بضربت دُم از ساغر شهادت سرمست گردید، اما جناب آقا سید
 محمد حسین نریشی تازه از کربلا تشریف آورده بودند و اجازه اجتماع
 ۲۵ نیز از علمای آن حدود گرفته و بنای رفتن ببلد خویش را داشتند که در

حاجی ملا اسمعیل قتی که مردی بود فاضل و از علمای کربلا بود و از
 سابقین اصحاب آن حضرت و در راه محبت ایشان بسیار کوشیده و نصرت
 امر حق را باخلاص نموده و در واقعه بدشت امورات عجیبه از ایشان
 صادر شد قدم همت پیش گذارده و فرمودند ای یاران من که تیرا
 بخوام جست و بر سر جان باختن ایستاده ام زیرا که هرگاه ما امر قائم را
 اظهار ننمائیم پس که خواهد نمود و اگر ما مردم را هدایت براه محبت نکیم
 و از خواب غفلت بیدار نفرمائیم و بی اعتباری این سرای فانی را بایشان
 حالی نکیم پس که خواهد کرد پس فرمودند هرکس با من همراهی نماید
 بسم الله شش نفر دیگر گفتند ما هم در سفر عشق رفیق تو هستیم و آن
 ۱۰ شش نفر میرزا فریدان علی درویش و آقا سید محمد حسین نریشی میچند
 و جناب حاجی میرزا سید علی خالوی حضرت و حاجی ملا قتی کرمانی و
 میرزا محمد حسین نریشی و یکی هم شخصی مراغه بود و آن سی نفر دیگر
 قوه وفا داری نداشتند فرار بر کتمان گذاردند، شنیدم که يك هفته
 حضرات در حبس بودند درین مدت حاجی ملا اسمعیل را گفتند غذا
 ۱۵ نخورده یا آنکه کم بخورد و در آن شب آخر که غذا بجهت سی و هفت
 نفر آورده بودند بعضی از خوف و بعضی از تحیر و برخی از شوق غذا
 نخورده مرحوم حاجی غذای سی و هفت نفر را میل فرموده بودند فردا
 روز که میشود آن سی نفر را که تیرا نمودند بعضی را رها نمودند و بعضی را
 نگاه داشتند و اما آن هفت نفر را آوردند در میدان پای قاپوق هر يك را
 ۲۰ گفتند تیرا نمائید هیچ يك نکردند و می گفتند ای مردم این حضرت
 صاحب الزمان میباشد و مرحوم حاجی را که از انبار بیدان می آوردند
 مردم می گفتند این بابی است ایشان میخندیدند و میفرمودند که بلی من
 بابی هستم و بجهت شما جان میدهم خلاصه یکی یکی را گردن میزدند همینکه
 نوبت مرحوم حاجی رسید کسی آمد که فلان کس فلان مبلغ میدهد که
 ۲۵ شما را نکشد شما تیرا کنید ایشان بلند فرموده بودند

برج آخری^(۱) زمین را حفر نموده و آن کواکب سبعة را در يك برج مخفی نمودند یعنی دوره بدیع گردید که انجم سبعة در برج واحد جمع آمد، ای مؤمنان و مسلمانان و ای اهل توارخ خود انصاف بدهید که در هیچ زمانی چنین واقعه شنیده اید که هفت تن موحد باین استقامت در اعلاى کلمه حق بایستند و بنام متصرف در افتد ایشان را که چنان از شراب غیبی سرمستان نموده که غیر حضرت محبوب را بکارگی فراموش نموده و سر آن را نمی دانید چونکه اهل مازندران در نار محبت بجهت اعلاى کلمه حق سوختند مردم بعضی شبهه نمودند در استقامت و للهيب^(۲) ایشان بعضی گفتند حضرات گبر افتاده بودند بعضی گفتند که بخيال سلطنت بودند و در قنیه مؤمن هندی نیز اهل شك و ريب گفتند که نمی دانست که چنین چنان میشود و مردی بود درویش خيال تریاک اورا مست نموده بود و لهذا آنحضرت بجهت رفع شبهه ایشان کلک تندیش این نقش تدبیر را در پرده فضا کشیده که هیچ آب شبهه حریفی از آن را نتواند حاک نمود زیرا که هفت تن مردمان را متفق بر امر واحد نموده که بر سیل اختیار شهادت فعلی در حقیقت جنابش بدهند در میدان شاه طهران که نقطه ایران است تا خبر صدق در محبت ایشان بواسطه حضرات احباً در اندک زمانی باطراف عالم برسد و چگونه هفت نفر را جمع نموده که هر يك مردمان بزرگی و معروفی و از سلسله و از ولایتی و از پیشه که هیچ دخل بیکدیگر نداشته باشند تا محبت بکل طوائف و سلاسل تمام شده باشد و هیچ فرفرا مجال رد نماند مثلاً حاجی ملا اسمعیل مردی بود ملا و از اهل قم و بزه و نقوی در کریملا معروف و در این اواخر صاحب مقام و خوارق عادت شده بود بحدیکه خبر از شهادت خود داده و بسیاری از مردم تصرف اورا در اشیا دیده، و میرزا قربانعلی مردی بود درویش و سیاح و جمیع طوائف دراویش را دیده مع هذا چشم از کل

(۱) کذا فی الأصل و لعلّه «آجری»، (۲) کذا فی الأصل، یعنی منسوب به «الله»،

عرض راه گل خار^(۱) محبت دامن گیر سعادتش گردید و بلبل سرای عشق
 بفتنی جذائیت در شاخسار فطرنش بتغنی آمد که ای گل بوستان وفا عزم
 کدام دیار نموده مگر آگاه نه که در این گلستان حضرت صانع مهربان
 بنای گلاب گیری و از گلاب عطر ساختن دارد بیا تا خود را در پائیل
 امتحان انداخته و اجزاء انانیت را درم فشرده^(۲) تا جوهر روحانی ملکوتیه در
 انبیب بطون ظاهر گردد و عطر وجود ما در مجلس حضرت سلطان المحبة^(۳)
 متصاعد شود و دماغ اهل شوق تر گردد آن نو گل باغ شهاب سخن
 حضرت ناصح را گوش نموده و شراب وفارا از دست ساقی فنا نوش
 فرمود، اما جناب خال با حالت ناخوش در سن پیری دست صدق برده
 ۱۰ و عمامه شریف را برداشت و روی مبارک بآسمان عدل و جلال حضرت
 ملک متعال نموده و اشک غیوت بر خواره محبت جاری فرمودند و عرض
 کردند که خداوند! تو گواهی که بدون تقصیر فرزند اکرم ترا شهید می نمایم
 شنیدم شخص تاجری سیصد تومان میداده که آنجناب از قید فتنه رها
 کردند خود قبول نفرمودند و گفتند ما نه چنان رشته اخلاص و بندگی
 ۱۵ حضرت محبوب را بگردن استقامت افکنده ایم که باین تیغهای فتنه بریده
 گردد پس آنجناب را نیز شریعت شهادت چشاندند و آن سه نفر دیگر را
 [نیز] بمقصد خویش رسانیدند ولی مردم بی حیا با اجسام طاهره ایشان
 بسیار بد سلوک نمودند مثل آنکه آب دهن می انداختند و سنگ می زدند
 که آری آری شیوه اهل محبت چنین و سیل اهل وفا این است اجسام
 ۲۰ ایشان را مانع گردیدند که در قبرستان مسلمانان دفن نمایند گویا زبان
 واقع مردم گویای باین مضمون بوده که مسلمانان گذارا چه حد همسایگی
 با این هفت سلطان مالک عشق میباشد و کرا طاقت مجالست با این
 انوار سموات سبعة جلال و ارتفاع میباشد که از اشراق نار محبتشان در
 ۲۴ هم نسوزد و لهذا در بیرون دروازه شاهزاده عبد العظیم در نزد آن بکه

(۱) کذا، (۲) وفي الأصل: فشرده، (۳) کذا فی الأصل و لعله «المحبین»

نکردند یا آنکه شهر بشهر در طلب حق ندویدند با صدمه غریب و اذیت دشمنان را نکشیدند یا آنکه از هر نوع بلا بر ایشان وارد نیامد و صبر نمودند در راه رضای دوست و نفس نکشیدند آیا مصداق این آیه شریفه در این عالم بغیر از ایشان کیست که حضرت خداوند می فرماید وَلَيَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَفْسٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ، پس هرگاه حضرت خداوند با وصف این مجاهدان ایشان را هدایت نفرماید پس کرا هدایت خواهد فرمود نه بعزت و جلالش قسم که البته ایشان را هدایت فرموده بسبیل رضای خود و سرفراز داشته بمعرفت ولی خود و برگزیده است در میان عباد خود و ایشانند صفوة عالم وجود و ۱۰ جواهر خزینه حضرت معبود و ایشانند مقصود اولیای کبار و نور دیده انبیاء عظام و ایشانند که همیشه ائمه طاهرین میفرمودند هرگاه هفت و یا هفتاد ناصر میداشتم امر خود را ظاهر می نمودم و امر ایشان سلطنت ایشان است که در هیا کل فنا ظاهر می گردد و حضرت امیر المؤمنین علیه البهاء و التکبیر بچهار نفر موحد راضی شدند که در راه فنای ایشان مستقر بوده ۱۵ باشند تا امر ائمه را ظاهر فرمایند بهم ترسید و آنها بیکه اذعان نمودند اشرف ایشان جناب سلمان بود ایشان هم شمشیر را بر زیر عبا بست و حال آنکه حضرت امیر فرموده بودند که شمشیرها را برهنه نمایند و بر سر دوش گذارند، شما خود انصاف بدهید که این اصحاب را هیچ نسبتی با آن اصحاب میباشد نه والله زیرا که آن اصحاب مثل شاه مردان مولائیرا مظلوم می نگرند و حق اورا مقصوب مشاهده میکنند و آن حضرت در شبها دست حسن و حسین را گرفته و چادر عصمت بر سر مبارک علیا جناب فاطمه نموده بمنزل اصحاب تشریف می آوردند و اظهار تظلم نموده طلب نصرت می فرمودند آخر الامر چهار نفر بدر دولت خانه حضرت حاضر شدند ۲۰ ایشان هم نا تمام، اما این اصحاب وفادار^(۱) در حبس بدون اذن ظاهری

(۱) در اصل در اینجا افزوده: مولای ایشان،

پوشیده و مقصود خود را در این مقام دیده تا حجت بر جمیع درویش بوده باشد، و جناب آقا سید حسین مردی بود خراسانی و عالم عامل و فاضل و مجتهد تا بر مجتهدین حجت باشد و نگویند مرد عای بود یا درویش بود گول خورده، و جناب خال مردی بود تاجر و معتبر و جهان دیده و از اقارب آنجناب بوده جان و مال خود را در راهش باخته تا بر تجارت اتمام حجت شده باشد که من که حضرت او را در دامن بزرگ کرده ام مطلع از صدق ادعایش میباشم اگر باور ندارید این جانم که از هر چه دارم او عزیزتر است، و جناب حاجی ملا نفی تاجر و ملا و سیار و مقدس و اهل کرمان بوده و فعل ایشان نیکو برهانی است از برای مقدسین^{۱۰} و آن دو دیگر یکی کاسب بازاری بوده و یکی نوکر باب و عمل ایشان موعظه ایست بر اهل این دو سلسله را، پس این هفت نفر را می توانند گفت که دیوانه بودند یا آنکه فهم نداشتند بلکه بهر قاعده که بسنجند حرکت ایشان حجت دارد بر جمیع اهل ملل خصوصاً ملت اسلام زیرا که در قرآن ایشان حضرت خداوند خیر مهربان میفرماید و^{۱۵} الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْحُسَيْنِ یعنی آنچنان کسانی که طالب میشوند راه رضای ما را و کوشش میکنند البته ما ایشان را راه نمائی میفرمائیم زیرا که لطف حضرت ما شامل احوال نیکوکاران است و در مقام مجاهده آنچه در کتاب خود وصف فرموده است که میفرماید الَّذِينَ يَجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أُولَئِكَ أَكْبَرُ دَرَجَةً^{۲۰} عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ یعنی آنچنان کسانی که مجاهده می نمایند در راه خدا با مالهای خود و بنفسهای خود و کلمه حق را بلند می نمایند این گروه بزرگست مقامشان در نزد خداوند و ایمان هستند رستگاران، خود انصاف بدهد که آیا این هفت نفس مقدس کونهای در مجاهده نموده اند یا کونهای نکرده اند آیا از مال نگذشته اند و چشم از محبت عیال و اسم و^{۲۵} رسم نهوشیدند و جان را بر طبق اخلاص نهاده اند در مدت پنج سال تخصص

اعتنا نمیفرماید یعنی مراد ایشان آنست که اصحاب تربیت بشوند که اولاً
 حزن نبینند و هرگاه دیدند بجهت برادران خود ذکر نکنند هرگاه بجائی
 بحث نمایند که ائمه فرمودند که در حزن ما محزون باشید پس چه معنی
 دارد جواب آنست که ایشان منزّه و مقدّس اند که محجوب بجزئی بسا
 سروری بشوند ولی در مقام فضیلت در هر زمان بحسب قابلیت اهل آن
 قولاً و فعلاً حرکت میفرمایند لاجل تربیت ایشان هم چنین بدان جمیع
 حرکات و سکنات ایشان را، و اما بعد از وقوع شهادت شهداء
 سبعة واقعه سید محیی در یزد و نیریز رخ داد و تنصیل آن زیاد است
 هرگاه بخواهیم ذکر غنائیم موجب طول کلام میشود اجمال آن آنست که
 ۱۰ جناب ایشان از قبل حضرت مأمور شدند باعلای کلمه حق، هنگامیکه
 تشریف فرما یزد بودند حفر خدمت ایشان رسیدم آثار جلال و جذباتی
 از سیای هایون ایشان مشاهده نمودم که در مجالس قبل مشهود نشد بود
 دانستم که این آثار بوی انقطاع میدهد بعدرا خود مکرر میفرمودند گاهی
 بنصریح و زمانی بتأویل که این سفر آخرین من می باشد و من بعد مرا
 ۱۵ نخواهید دید و در مجلسی فرمودند که خداوند و اولیای او مقتدر میباشند
 که از امور آیند خبر بدهند و فرمودند بحق محبوبیکه جانم در قبضه قدرت
 اوست که هرگاه بخواهم بگویم که قاتل من کیست و قاتل من کجاست و
 بچه نحو مرا شهید میکنند مقتدرم ولی در نهایت از شهادت خود مسرورم
 سبحان الله نمیدانم که این چه هنگامه میباشد که شخصی باین بزرگی و علم و
 ۲۰ فضل و طعانت یقین برگ خود دارد و در نهایت ذلت شوق محل قربانی
 دارد آری

هرکس که ترا شناخت جان را چه کند . فرزند و عیال و خانمان را چه کند
 بهر حال ایشان تشریف فرمای برد شدند بعد از ورود بغو حکمت اظهار
 امر حق را در مجالس و محافل می نمود و در اواخر تصریح نموده مردمان
 ۲۵ دور ایشان را گرفته اظهار تصدیق نمودند جمعی کبیر بیعت نمودند خبر

خودشان^۵ از منتهای محبت در میدان صدق نشسته و گردن مردانگی کشید که اینک سر ما و تیغ شما ای اهل غفلت بدانید که حق با ماست و ما با حق و فی الحقیقت خلاصه ع، این سخن پایان ندارد ای فلان *

بهر حال بعد از شهادت ایشان بسیاری از مردم متنبه شدند از فعل ایشان مخصوص ارباب معارف و گفتند این حرکت یازمجه نیست بعضی ایمان آوردند و بعضی مضمون^(۱) بَعْرِفُونَ نِعْمَةَ اللَّهِ بِالْعِلْمِ وَ يَنْكُرُونَهَا بِالْفِعْلِ شدند، بلی چونکه این هفت بزرگوار همان هفت بزرگی شاخیهست که در جلو حضرت میباشند و در مکه ظاهر میگردد چونکه علامت ظهور موفور السّرور بودند و لهذا منتظرین بالصدق و الاخلاص ایمان آوردند چونکه ۱۰ ائمه هدی علیهم السلام خود فرمودند تَحْنُ الرَّايِ وَ شِيعَتُنَا غَنَمٌ بَعْنِ مَائِمِ شَبان و شیعیان ما مرمارا گوسفندان هستند که ما ایشان را در صحرای خوش فضای معرفت و چرانم و از چنگ گرگ جهل و غفلت و رهانیم، و اما اینکه حضرت قائم علیه السلام گوسفندان خود را در ارض مکه ظاهر میفرماید مراد آن است که در ارض توحید ظاهر میفرماید و مراد از اینکه ۱۵ شاخ ندارند یعنی مظلوم هستند و کارزار نمیکنند، پس ای مردمان ملاحظه نمائید که احادیث ائمه هدی را فهمیدن بجهت نا اهل چه بسیار مشکل می باشد ای بیچارگانی که منتظر هستید که حضرت ظاهر شود و هفت بز که حیوان غیر ناطق است در جلو داشته باشد در حقیقت نیکو منصبی بجهت مولای خود منتخص نموده اید و قباحث عقیده خود را شاعر نیستید ۲۰ و هرگاه بخواهند بایشان حالی نمایند منازعه میکند که چرا کلام امام را تاویل می کنید خداوند این گروه جهال را بفضل خود هدایت فرماید، اما بدانکه ظاهراً خبر شهادت ایشان را بحضورت عرض ننمودند زیرا که در ظهور قائمیت فرمایش فرموده بودند که حرام است ذکر حزن در محضر ۲۵ من نمودن سجان الله از استغنا سے آفتاب که چنین واقعه عظیم را مطلقاً

(۱) و فی الأصل: بمضمون،

آنکه اظهار امر حق را نمودند بعضی از مردم مصدق و بعضی مکذب و بعضی متغیر شدند حاکم آن ولایت با وصف آنکه در سابق بسیار اظهار ارادت و کوچکی می نمود همینکه دید فساد میشود و حکومت از دستش می رود و مواخذ سلطان خواهد بود و دنیایش خراب می گردد خدمت ایشان عرض نمود که مصلحت شما در ماندن در این بلد نیست بیرون تشریف ببرید آنجناب فرمودند از خانه خود مرا میخواهی بیرون کنی ما از نصرت نمودن تو گذشتیم اهانت نمودن که چرا بلی پس معلوم میشود که این همه اظهار ارادت که تحویل می نمودی بجهت قوت دنیایت بود و حال که خلاف آن را دانستی پشت بپشت بحق نموده اظهار عناد می نمایی و از خداوند می ترسی و از رسولش حیا نداری آن ملعون چون کلام حق شنید کفرش بروز نموده در صدد محاصرت بر آمد و شیاطین از هر سلسله را که جنسیت با خود داشته در صدد تحریک بر آمده که آنجناب را بیرون نمایند آنجناب چون ملاحظه شدت و قوت ظاهری اعدای را نموده و ضعف اصحاب را لهذا بمجد تشریف فرما شد و بمنبر جدّ عالی مقدار خود بالا رفته خطبه در نهایت فصاحت و بلاغت انشا فرمودند و بعد از حمد و ثنای رب مجید و صلوات بر پیغمبر محمود و تحیت بر آل احمد فرمودند ای مردم منم فرزند رسول خدا و امروز در میان شما مظلوم میباشم و بیچنگ ظالمان گرفتارم و از شماها طلب نصرت می نمایم و من تقصیری ندارم بجز آنکه کلمه حق گفته و امروز مثل من مثل جدّ بزرگوار [من] حسین مظلوم است

۲۰ هرکس ندای من مظلوم را بشنود و باری مرا نماید از شفاعت جدّ بزرگوار بی بهره خواهد بود پس ازین قبیل کلمات فرمایش فرموده تا آنکه جمعی بگریه افتادند و قلبی با ایشان بیعت نموده و عرض نمودند یا ابن رسول الله پدر و مادر ما فدای جان اطهرت باد هرچه فرماید مطیعیم و اینک مال و عیال و جان ما در راه محبت شما فدا باشد بعد از آن آنجناب با

۲۵ قلبی از اصحاب بیرون تشریف برده در قلعه مخروبه که در آن حوالی بود

بجاکم رسید بر خود نرسید آدم فرستاد که حضرات را بگیرد يك نزاع
 جزئی شد بعد حاکم مستعد شد ایشان هم بقلعه تشریف برده آمدند حول
 قلعه را گرفتند نزاع شدیدی شد قریب بسی نفر با زیاده از طرف مخالف
 کشته گردید و هفت نفر از جانب ایشان و چندی هم محصور بودند بعد
 اصحاب بیوفائی نموده متفرق شدند آنجناب نیز با يك نفر دیگر فرار نموده
 و بجانب شیراز تشریف فرما شد و از آنجا بنیریز تشریف فرما شدند
 و حاکم مسلط بر اصحاب ایشان شد چند نفر را شهد شهادت چشاند و
 جمعی را اذیات مختلفی نموده و مبلغی تقوای گرفته و از جمله شهدای یکی حسن
 نامی بود بزدی که سالها در خدمت ایشان بوده و بخدمتگاری مشغول بود
 ۱۰ و در نهایت اخلاص و ادب شرایط خدمتگاری را مرغی میداشت هنگامیکه
 جناب ایشان میخواستند از قلعه فرار نمایند فرمودند هرگاه کسی میتواند
 که اسب مرا ببرد بیرون خوب بود حسن عرض نمود هرگاه اذن
 بفرمائید من میبرم فرمودند میگیرند ترا و میکشند عرض نمود در راه
 محبت شما سهل میباشد و من بغیر از این مراد نمیفرمودند بپر
 ۱۵ همینکه بیرون آمد او را گرفتند و بتزد حاکم بردند گفتند او را ببرید
 بدهن طوط بگذارید همینکه خواستند پشت او را بطوط ببندند گفت
 روی مرا ببندید گفتند چرا گنت میخواهم تماشا نمایم که چگونه آتش میزند
 مردم از استقامت و سرور او تعجب نمودند الحق نهایت قوه ایمان میخواهد
 که آدمی در چنین حالتی سرور داشته باشد، خلاصه آنکه ایشان بشیراز
 ۲۰ تشریف برده و در آن ولایت بسیار معروف بودند بجهت آنکه بسیار تشریف
 برده بودند خلاصه در آن ولایت نیز اظهار امر حق را نمود و جناب آقا
 سید عبد العظیم مراغه که از خدمت حضرت آمد بود و يك هیکل
 بسیار بزرگی و توقیعی بجهت جناب ایشان آورده در خدمت ایشان بودند
 و در آن ولایت شهرت غربی نمودند و بجانب بنیریز تشریف بردند و در
 ۲۵ بنیریز آنجناب کوچ و عیال داشتند و مخلصین ایشان بسیار بود خلاصه

آنجناب نوشتند و اظهار توبه در امر ایشان نموده و عذرخواهی از ما فات کرده و ذکر طلب حق و نقض آنرا نموده و قسم یاد کرده و قرآن مهر نموده خدمت ایشان فرستادند و استدعا کردند که شما بیرون تشریف فرما شوید هرچه بفرمائید چنان نمائیم آنجناب عزم بیرون تشریف آوردن نمودند اصحاب حول ایشان آمدند عرض نمودند مولای ما می ترسیم بر شما از بیرون تشریف بردن زیرا که آن جماعت از قوم کوفه بی وفاترند و اعتمادی بر سوگند و میثاق ایشان نیست آنجناب فرمودند والله ی بیوفائی ایشان را چنانکه جد بزرگوارم می دانست بی وفائی اهل کوفه را ولی چه کم ما این نوشته ایشان و تکلیف آنست که از باب اتمام حجت بروم ۱۰ و شماها باشید تا آنکه نوشته من بشما برسد پس آنجناب سوار شدند و اصحاب را وداع نموده و فرمودند **إِنَّا لِلّٰهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ** و اصحاب گریستند گریستن شدیدی و آنجناب بمثل حضرات وارد گردیدند نهایت اعزاز و احترام را بحسب ظاهر گرفتند بمثل آن اجترامهاییکه مأمون [بن] الرشید از حضرت امام بحق علی بن موسی الرضا علیه السلام می گرفت و ۱۰ بجز شهادت آن سرور منصودی دیگر نداشت، خلاصه آن شب را بصحبتهای متفرقه مجلس را گذرانیدند و قرار دادند که روزانه دیگر قرار در امر بدهند چون صباح گردید و خورشید فتنه از افق بلا طالع گردید و طبل شادی را در فلک کج رفتار باسم اعداء الله زدند و عروس حق در حمله توحید نقاب نیلگون ماتم بر چهره کشید و ملائکه کرویایان در ملا ۲۰ اعلی سر انگشت توبه بدنندگان غیرت کشیدند که آه تم آه باز صبح آل محمد شام شد و شام آل سفیان صبح گردید خلاصه همینکه آنجناب خواستند که از چادر بر آیند ملازمان مانعت نمودند گفتند که اذن ندارید این خبر باصحاب و قادار رسید بی اختیار همچو آتش شرار^(۱) که از آتشکده محبت زبانه کشد و بر خرمنگاه هیزم افتد و از اشراق جلال و غیرت در هم سوزد

نزول اجلال فرمودند و اصحاب ایشان زیاده از هفت نفر نبودند اعضا
مطلع شد از بیرون تشریف بردن ایشان جمعی کثیری آمدند در حول
قلعه مبارکه بجهت دستگیر نمودن حضرات پس آنجناب فرمودند هفت نفر
بیرون بروند بجهت مدافعه این خصمها ولی کینستی در نظم قتال فرمایش
فرمودند بجهت ظفر یافتن و فرمودند که هرکس از فلان جانب برود
شریت شهادت خواهد چشید و جراحت بسنه او خواهد رسید هرکس
دوست میدارد که از اول شهدا باشد بر سیل محبت و اختیار اخبار
نماید پس شخص نوجوانی پر دلی مشتاق لفای حضرت محبوب شده قد
مردانگی همچون الف توحید در جویبار تجرید علم نموده عرض کرد مولای
۱۰ من [من] اختیار کردم که پیش آهنگ قافله مظلومان بوده باشم آنجناب
روی او را بوسید و در حقش دعا فرمودند پس حضرات خداے خود را
یاد نموده بسوی لشکر مخالف شتافتند و آن چند سست بی اعتبار را همچون
مگسهای متفرق کردند و جمعی را روانه یثس البصیر نموده و آن جوان نیز
بوعده خویش وفا نموده و شریعت شهادت از مینای وفا مستانه سر کشید
۱۵ پس اصحاب حق با فتح و فیروزی بقلعه مراجعت نمودند و معنی انا لله و
انا الیه راجعون را فیه چون این خبر بشیر از رسید مغان این اوضاع
شاهزاده فرهاد میرزا وارد شیراز شد و بحکومت آن دیار مفتخر بوده در
میان اهل نار همنکه این خبر باو رسید سان لشکر دیک روانه نموده جمعی
کثیری گرد قلعه جمع آمد و کمر قتل آن مظلومان را بسته دعاوهای نمایان
۲۰ نموده و شکستهای فاحش داده و غنیمت بسیار بیچنگ آورده و خوارق
عادات زیادی از مولای خود مشاهده نموده و همه روز محبت و عقیه ایشان
محکم تر شد ولی آنجناب مکرر خبر شهادت خود را و اصحاب را می فرمودند
ولی اعتباری دنیای دنی را و کمال سرای باقی را گوش زد اصحاب می فرمودند
بعد از آنکه لشکر اعضا از غلبه باهل حق بطریق کارزار مأیوس گردیدند
۲۵ باب حبله و مکررا که صفت ایشان بوده گشودند و عریضه خدمت

من می گفتم پس شال مبارک آن سرور را بگردن مبارک انداخته و شروع
 بکشیدن نمود و سایر ملاعین شروع بزدن سنگ و چوب بچشم هلمش
 کردند و اینقدر زدند و بهمرا کشیدند تا آنکه شاهباز روح اطهرش از قفس
 جسم مبارکش بشاخسار قدس ارنحال نمود پس آن میر غضب سرانورش را
 ۵ از جسد اطهرش جدا نموده و پوست کتک و گاه در او نموده مع بعضی
 سرهای دیگر را و اسرار با ساز و دهل وارد شهر شیراز نمودند و مردم
 فوج فوج بتماشای آن هرکس بحسب قابلیت خود کلاهی می گشت و احوالی
 داشت و اسرار را بعضی را شهید نمودند و بعضی را حبس نموده بعد رها
 کردند و دوازده نفر از اصحاب ایشان در آن شب که سایرین را گرفته
 ۱۰ فرار نموده بودند در حوالی اصفهان دستگیر شد بشیراز بردند و شربت
 شهادت چشانیدند، فسجان الله از ظلم ظالمان و آه مظلومان و پناه می برم
 بحضرت او از نزول بلا و فحش بر مردم که این همه فتنه را مشاهده
 می کنند و مطلقا متنبه نمی گردند و جان خود را جان و جان دیگران را
 هوا پندارند و چنین مردمان بزرگی که برگزیده اهل اسلام هستند و
 ۱۵ مثل ایشان در علم و فضل نادر است دیوانه خطاب می نمایند و عقول
 محجوبه خود را که آلوده بلوث هزار گونه احواء باطله است عقل داند و
 عجب آنست که مصدقین این امر عالی را قبل از اینکه وارد باین امر گردند
 جمیع مردم ایشان را بمنتهای کمال و درستی قبول دارند مثل جناب آقا
 سید محی که مسلم جمیع اهل اسلام بود و در هر شهری که از بلاد اسلام
 ۲۰ وارد می شدند کل علما و اشراف بلد ایشان را احترام می کردند و
 همینکه داخل این امر شدند آنجناب را باین ذلت کبری شهید نمودند و
 سر مبارک ایشان را مثل سر ترکان و بلوچ گاه نموده و شهر بشهر گردانیدند
 یک نفر از اهل اسلام نگفت آخر تقصیر این سید بزرگوار چه بوده مگر
 آنکه اسرار آل محمد را بیان نموده خداوند بعزت بار یافتگان درگاهش
 ۲۵ که ضعیفان را هدایت فرماید و مقصرین را بشدیدترین عذابهای خود

از قلعه برآمد و بر جان آن کافران با شمشیرهای برهنه افتاده همینکه سران لشکر این واقعه را دیدند بخدمت آنجناب شنایید دست الحاح بدامن فضلش آویختند و عرض نمودند سرکار آقا آخر نه دوش با سرکار قرار مصالحه دادیم که هرچه بفرمائید چنان نمائیم آنجناب فرمودند بلی ولی این حرکت صبح شما چه بود عرض کردند که ما مطلع نشدیم و بعضی اشخاصی که کسان ایشان کشته شده بود بدون اذن ما هرزگی نموده اند شما صاحب رحم و کرمید بایست خطایای ایشان را معفو نمائید آنجناب فرمودند حال چه منظور دارید عرض کردند که بنویسید باین اصحاب که متفرق گردند و بمنزلهای خود قرار گیرند تا اطمینان ما و مردم از شما بهم برسد و قراری ۱۰ در کارها بگذارم پس آنجناب قبول فرمودند نوشتند ای اصحاب اسبابهای خود را بردارید و آنچه بغنیمت آورده اید بگذارید و بخانههای خود معاودت نمائید اصحاب چنین نمودند روزانه دیگر که شد رفتند و بر اصحاب در خانههای ایشان ریخته جمعی را دستگیر نموده اموال ایشان را بغارت بردند و خانههای ایشان را خراب نموده و ایشان را باسیری بارو آوردند و ۱۵ شخصی یزدی از اصحاب خدمت آنجناب بود که بسیار در یزد و نیریز بآنجناب خدمت نموده و از روی صدق و اخلاص در راه رضای حق چشم از هرچه بوده پوشیده خبر آوردند که میر غضب از شهر آمده است بجهت بودن سر مبارک ایشان و آن شخص یزدی پس آنجناب فرمودند که این میر غضب قاتل من نیست و قاتل تو است و قاتل من فردا ۲۰ خواهد آمد چون صبح فردا شد و نماز صبح را ادا فرمودند فرمایش کردند که الحال قاتل من وارد شد ساعتی گذشت قزاشها آمده و ایشان و شخص یزدی را از چادر بر آورده آن جوان را میر غضب شربت شهادت چشاند همینکه چشمش بآنجناب افتاده گفت من از روی رسول خدا حیا میکنم از قتل فرزند او و مباشر نگردید پس آن شخصیکه ایشان ۲۵ فرموده بودند دو برادرش بجهنم رفته بود و کینه زیادی داشت گفت

باب جا بر جا بود و شبها پنج دفعه مناجات می نمودند بنهیج بدوین چونکه در هر سنگ نوزده نفر بودند بعدد واحد چنانکه سر آن را در قبل ذکر نمودم يك نفر ایشان بعدد محمد که نود و دو باشد الله آیهی می گفت و در هر دفعه که می گفت آن هجده نفر دیگر باتفاق بلعن خوشی میگفتند، خلاصه اصحاب شوری داشتند ولی همینکه اوضاع حرب قوت گرفت بعضی ضعفا بیرون رفتند و باقی ماند سیصد و کسری ولی ایشان مردمانی بودند بر دل و شیر مرد و هر مردی از ایشان مقابلی می کرد با چهل مرد و زنان ایشان نیز نصرت می نمودند بلکه اطفال ایشان نیز در نهایت سرور با صاحب الزمان گویان محاربه با فلاخن و اقسام دیگر می کردند، محاربه ایشان بطول انجامید شنیدم که بعضی از سرکردها کتمان در دعوی می نمودند مثلاً میر سید حسین خان فیروزکوهی که آخر الامر امیر مطلع گردیدند او را عزل نمودند و بسیار ذلت دادند و بعضی بدعوی نیامدند مثل جعفر قلیخان برادر اعتماد الدوله که میر بنجه بود بامیر عرض کرده بود که من ابن زیاد نیستم که بچنگ سادات و علما و جمعی فترا بروم که احوال ایشان بر من مجهول میباشد بلی هرگاه بچنگ خلاف مذهب مثل روس و یهود و مجوس و امثال آنها یا شخص یاغی مفسدی که داعیه سلطنت داشته باشد میروم و منت می دارم، و جمعی از کردهای علی اللهی نیز بمحاربه رفته بودند همینکه سید ایشان مانعت نمود فرار کردند چونکه در اخبار ایشان از علامت صاحب الزمان که بعینه ایشان خدایش می خوانند مسطور میباشد آنست که هرگاه سرباز کوران پیای تخت سلطان رفت^(۱) ظاهری گردد و در عهد ناصر الدین شاه آوردند و اشعاری چند هم داشته که تاریخ ظهور است چونکه وفق داده لذا دانستند که آنجناب حق است و در باب نصرت نمودن اظهار عجز نموده و طلب عفو کردند و گفتند در رجعات شما که قدری امر شما قوت گرفت نصرت خواهیم

مبتلی فرماید بحق محمد و آله، خلاصه بعد از انقضای این واقعه عظیم حکایت فتنه شدید زنجان رخ نموده و تنصیل آن زیاده بر زیاد است اما مختصر از منصل آن آنست که حضرت ذکر علیه السلام بجناب ملا محمد علی نوشتند که نماز جمعه نما چونکه ایشان در سابق نماز جمعه میخواندند همینکه حضرت بیابیت ظاهر شدند در کتاب فروع دین خود نوشتند که نماز جمعه امروز حرام است مگر بر من و آن کسی را که من اذن بدم لهذا جناب آخوند ترک نمودند دیگری بمحمد جامع رفت و نماز میخواند همینکه حکم از حضرت شد آنجناب تشریف بردند بجهت خواندن نماز شخص معبود مانعت نمود ایشان قبول نفرمودند و اصحاب طرفین های هوی نموده نزاع از طرفین در گرفت آخر الامر [آن] جناب پیش برده بنماز ایستادند بلی اقتدار ایشان در زنجان بسیار بود و لهذا چون این خبر بحاکم رسید و طرف مدعی عارض شد و افتراها بست حاکم بر خود ترسید آتم فرستاد و از آنجناب وعده میبمانی گرفت بجهت اصلاح این امر چون ایشان وارد شدند و امر مجلس منقضی شد خواستند مراجعت فرمایند مانعت نمودند چون خبر باصحاب رسید جمعیت نموده بخانه حاکم ریختند و نزاعی شدید رخ نموده و [ایشانرا] بردند چونکه یقین داشتند که هرگاه ایشان را بطهران بفرستند در آنجا شهید خواهند نمود بسبب آنکه ایشان در فوت محمد شاه از حبس حضرات فرار نموده بودند چنانکه تنصیل آنرا دانستی، خلاصه چون این خبر بطهران رسید جمعی را فرستادند بجهت گرفتن [ایشان] ایشان نیز بقلعه شهر تشریف برده و جمعی قریب بهزار نفر حول ایشان جمع آمد و تدارک حرب و آذوقه درستی گرفتند همینکه لشکر شفاوت اثر رسید کارزار گرم گردید و نایره حرب مشتعل گردید شکست فاحشی بعسکر باطل داده مکرر سپاه فرستادند و ظفر نیافتند بلکه منهزم میگردیدند و اصحاب حق نوزده سنگ ترتیب داده بودند و نصف شهر را بل زیاده منصرف گردید و اوضاع ایشان در هر

درک لغای مرا نمایند و چشم از سرای دنیای فانی پیوشند هرگاه هر دعوی
خود صادق میباشد بعد می فرمایند ایشان هرگز آرزوی مرگ نمی کنند
زیرا که میدانند که دینهای ایشان حق نیست بلکه کسب شرور و کذب
نموده اند و مستحق عذاب من اند و خداوند عالم میباشد بکردهای ظالمان،
پس همین آیه نیکو برهانیست از جهت احقاق حق و ابطال باطل هرگاه
نفس طالب حق باشد و الا هرگاه مصداق آیه شریفه صُمُّ بَكُم عُنِّي قَمُّ
لَا يَعْلُونَ باشد بمضمون آنکه

بر سیه دل چه سود خواندن وعظ . نرود میخ آهنین در سنگ
چه فائده دارد، خلاصه چونکه دعوی بطول انجامید در اوایل امر جناب
۱۰ حجت باصلاح اصحاب ایشان نوشتند بنزد امیر که مارا داعیه سلطنت بر
سر نیست و طمع بدنیای شما نداریم که شما سپاه گران بسر ما کشته اید
بلکه مارا با علما سخن علمی میباشد هرگاه همتی داری که مارا و ایشان را
بطلب تا در مجلس شما صحبت بدارم حق با هر که شد نصرت او نما و هرگاه
همت نداری و در قید دین داری نیستی پس اذیت ما که چرا حکم شما
۱۵ که این سپاه از حول ما بر خیزند تا آنکه ما از ملک شما بملکی دیگر
بروم امیر اعتنائی ننمود بلکه گفت بجز کشتن شما چاره نیست و در عوض
عسکر زیادی فرستاده چونکه جناب حجت از امیر مأیوس شد و دید دل
اورا هیچ رحمی نیست لهذا چند کاغذ بوزرای دول خارجه نوشتند و ذکر
احوال خود را نمودند ایشان نیز شفاعت نمودند در نزد امیر قبول ننمود
۲۰ بلکه اورا نصیحت نمودند که چه معنی دارد که جمعی فقرا در بلد شما
ادعای علم می نمایند و با علمای دیگر اختلاف علی قبا بین ایشان واقع
میشود شما سپاه کشتی می نمائید و خود را ضایع می سازید فایده بآن ملعون
نمود، شما انصاف بدهید که کفار خارج از مذهب اسلام دل ایشان بر
این مظلومان رحم آمد و این مشرک را رحم نیامد شنیدیم از جمله تقصیراتی
۲۵ که پادشاه روس بر امیر گرفته و سبب عزل آن شد یکی همین قتل این

نمود، خلاصه در لشکر مخالف در باب محاربه با ایشان باطناً اختلاف بود بعضی در تردید بودند و بعضی بسیار شفی و دنیا پرست و چونکه زمان محاربه ایشان بعد از فتح خراسان بود و لهذا عسکر زیادی فرستاده بودند زیاده از سی هزار سوار و سرباز و طویچی جمع گردید و نوزده عرابه طوب داشتند و زیاده از شش ماه و بروایتی کمتر از نه ماه مدت دعوی طول کشید، شما انصاف بدهید که بسبب و شصت نفر مردمان رعیت و کاسب در مدت نه ماه در بحیوۃ ملک سلطان مقتدر مقابل با چنین سپاه انبوهی خونخواری بایستد آیا کم کاریست همین معجزه میباشد یا نه والله که خارق عادت میباشد سالار با آنهمه استعداد همیشه^(۱)

۱۰ استقامتش در فرار بود نه بر فرار با وجود آنکه سپاهی بود و جنگجو بر خلاف این حضرات که سرور ایشان باستقامت و استغفار بود نه بر خلاف و اهل رزم نیز نبودند پس نیست این استقامت مگر باعانت حضرت پروردگار و وجه این شجاعت معلوم میباشد زیرا که نفس همینکه مطمئن برضای حق و نیکوئی سرای آخرت گردید شجاع میشود بسبب آنکه

۱۵ می گوید هرگاه کشته شوم شهیدم و هرگاه بکشم مجاهدم و سبب کفاره گناهان و رفع درجاتم میباشد پس او را باکی نیست از مرگ بر خلاف آنکه محاربه [او] بجهت خدا نیست و بجهت دنیاست لهذا از مرگ میترسد و کم جرأت میشود همین يك میزان شناختن حق و باطل است و حضرت خداوند بیهودی فرماید قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِن زَعَمْتُمْ أَنكُمْ أَوْلِيَاءُ

۲۰ لِلَّهِ مِن دُونِ النَّاسِ فَتَمَتُّوا أَلْمُوتَ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ وَلَا يَمْنُونَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتْ أَيْدِيهِمْ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ، ترجمه ظاهرش آنست که ای محمد صلی الله علیه و آله و سلم بگو با آنچنان کسانی که مهور هستند که هرگاه گمان می کنند که بر دین حق می باشند و مجاهدان ایشان، بحضرت توفیق است و

۲۵ خود را اولیاء من میدانند که در میان خلق هستند تنفی کنند مرگ را که

نمود این حسرت را بگور برد زیرا که هیچ صبح آن نیست که صد هزار گونه آفات از افق ابداع آن طالع نشود و هیچ شای نیست که سپاه زنگی هجوم و غموم شیخون بر جند دل نیاورد پس بهتر و خوشتر آنست که ادی مردانه وار چشم طمع بتقاب غیبت از او پوشد و بقدر امکان در ترك آن و تحصیل رضای حضرت محبوب بکوشد همچنانکه حضرت حجت نمودند و قلم حكت بر اسماء اهل وفا در ورقه جهان کشیدند، پس نعش آنجناب را در قبری عمیق که فریب بجای بود دفن فرمودند نظر بنفرمایش خود ایشان بلکه نعش مطهر ایشان را اعادی بیرون بیاوردند و بسوزانند، خلاصه آن سپاه بی سالار گرد م همچون جان بکدیگر بر آمد و سنگرهای خود را ۱۰ نیکو محارست می نمودند و در کمال استقامت محاربه با اعادی دین مبین میکردند سپاه مخالف متعجب شده بودند از شجاعت این قوم که بدون سالار چنین کارزار می نمایند ولی نمی دانستند که سالار ایشان حضرت خداوند مقتدر است و إِنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُحْسِنِينَ نخوانند بودند و لهذا لشکر مخالف چون دیدند که در مقام محاربه استیلا و غلبه بر جند الله نخواهند ۱۵ هم رسانید بمضمون إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ پس در مکر و حیل را گشوده و کند دروغ و تزویر را گسترده و جوهر خیانت را بروز داده پیغام نمودند بمحضرات که محاربه شماها بعد از کشته شدن بزرگ شما چه معنی دارد هرگاه بجهت گرفتاری و اضطراب شماست ما شما را امان می دهیم بیرون آمدن هر کجا که میخواهید بروید پس قرآن را مهر نموده و ۲۰ سوگندها یاد نمودند و ائمه ظاهرین را گواه گرفته بجهت ایشان فرستادند آن نوجوانان ساده دل از پس صفا داشتند بصدق ذاتی خود باور نموده بیرون آمدند آن ملعونهای منافق دست ستم و جور گشاده آن مظلومان را جمیعاً دستگیر نموده جمعی را شربت شهادت چشاندند و بسالار خود در اعلی ۲۴ درجات جنت ملحق نمودند و قلیلی را با سیرے روانه شام^(۱) کردند پس

(۱) کذا فی الأصل، و مقصود از شام طهران است یقیناً بمناسبت حکایت اسرای

سلسله معلوم بود، خلاصه بعد از آن البی روس و البی روم بدیدن جناب حجت آمدند و صحبت داشتند ایشان بیان فرمودند که ما نزاع ملکی نداریم بلکه ما اهل اسلام [معتمدیم] بظهور امای که از ما غائب میباشد و ما منظر هسین و الحال ما میگوئیم که آن حضرت ظاهر شده است و ایشان می گویند شما دروغ میگویند جواب می دهیم که بهر دلیلی که مذهب اسلام را قبول کرده اید که حجیت قرآن است از این شخص قبول نمائید قبول نمی کنند می گوئیم که نظر باحادیث ائمه در باب ظهور ایشان نموده قبول نمائید اعتنا ندارند میگوئیم نظر بجمعیت مصدقین و تدین و صدق و وفای ایشان نمائید جواب می دهند می گوئیم بیائید با ما مباحله نمائید میگویند ۱۰ در شریعت ما جائز نیست می گوئیم بیائید آتشی افروخته با اتفاق در میان آتش بروم می گویند شماها دیوانه هستید می گوئیم ما ازین شخص خوارق عادات دیده ایم میگویند جادوگر است خلاصه هرچه می گوئیم جواب نامربوطی می دهند البیها قدری متغیر شده سکوت نمودند زیرا که دیدند که محل حرف نیست بسبب آنکه هرگاه بابنها بگویند طلب دین نکنید و ۱۰ مردمانی باشید خود پرست و دنیا دوست بمنزل دیگران این تکلیف بجائی خواهد بود و هرگاه بامیر بگویند تو طلب حق نما او که طالب نیست بهر حال ایشان هم رفتند تا بعد ثمره آن بروز نماید، و جناب حجت هرگاه میخواهند بخاربه اعدا تشریف فرما باشند اصحاب الحاح نموده مانع میشدند آنجناب روزی بسرسنگری آمد بودند ملعونی تیری انداخته بایشان گرفت ۲۰ قغان از دل مردان اصحاب و شیون از جگر زنان بر آمد آنجناب را بمنزل آورده روزانه سیم جانرا بجان آفرین تسلیم فرمودند و رخت ازین سرای فانی و مکرر بر سریر اوج عزت و خوش فضای کشور باقی کشیدند و این خانه عاریت را که مالامال از حزن و اندوهست از برای لثیان گذاردند زیرا که این عالی است بسی محتر و صلحه ایست در نهایت مختصر و ننگائی ۳۰ است ظلمانی و ویرانه ایست بدون آبادی هرکس که نمائی غارت او را

بر داشته نگردد و ظلمت اخلاق رذیله مرفوع و نور صفات حقه مشتهر نشود روح سرور در هیاکل اهل وجود نخواهد دمید و از برای آن حضرت میباشد کمال موسی در اول ظهور حفظ ظاهر شریعت مقدسه را میفرماید بجهت عدم نفع طبایع و تربیت اجسام و از برای آنجناب میباشد بهاء عیسی یعنی اظهار اسرار شریعت جد بزرگوار خود را میفرماید که بآن تربیت ارواح میشود پس خلق یحیی در صدد رد و اذیت ایشان بری آید و لهذا از برای ایشان است صبر ایوب یعنی از بس جور و ستم از جهال قوم میکشد و بر این مضمون احادیث بسیار وارد شده است پس میفرماید که ذلیل میگردند اصحاب او در زمان او و بهدیه ی فرستند سرهای ایشان را بتزد یکدیگر اهل اسلام ظاهری چنانکه سرهای کفار را بهدیه میفرستند و می کشند ایشان را و می سوزانند اجساد مطهر ایشان را و میباشند همیشه از اعادی خائف و ترسناک و مضطرب و رنگ میشود زمین بخونهای ایشان و می افتد در میان زنان ایشان ناله و شیون این گروهند اولیاء آنحضرت بصدق و بیبرکت ایشان دفع میگردد هر بلیه بزرگی و گشوده میشود هر گره و بریک میشود سلسلهای و بر داشته میشود غلها یعنی ایشان سبب میشوند که قید جهل و غلهای غفلت از طالبین بر میدارند پس بر ایشان باد فیض و رحمت از نزد رب ایشان و ایشانند راه یافتگان، پس ای مردمان این يك حدیث کفایت میکند شمارا هرگاه انصاف بدهید و امام خود را صادق بدانید پس خواهید دانست که مصداق حدیث همین بزرگوار و اصحابش می باشند اگر می گوئید ایشان نیست پس کیست و چرا در مدت هزار و دوست سال این اوضاع فراهم نیامد یعنی من بعد از آنکه می بینیم که اخبار ائمه طاهرين مصداقش ظاهر شده باز هم شك نمائیم و منتظر ظهور دیگری باشیم ایشان که نمروده اند دو ظهور میشود اولی را قبول نکنید و دوم را تابع بشوید و حال میگوئیم بر فرض اینکه دیگری هم ظاهر شود هرگاه ظهورش مصداق این احادیث

بخانه‌های ایشان ریخته اموال ایشان را بغارت بردند و زنان و دختران را اسیر کردند و دختران ایشان را بهای کمی خرید و فروش نمودند و اجساد مطهره ایشان را از قبر بر آورده آتش زدند و کردند آنچه کردند و مصداق حدیث لوح فاطمه علیها السلام ظاهر گردید فی الکافی عن جابر عن الامام محمد الباقر علیه السلام حدیثی است طولانی که اسماء ائمه طاهرین را سلام الله علیهم اجمعین بیان می فرماید تا باسم و آثار حضرت قائم علیه السلام میرسد میفرماید الذاعی الی سبیلی و اتحازن لعلی الحسن و اکمل ذلک بآئیه محمد و مو رحمة للعالمین علیه کمال موسی و بهاء عیسی و صبر اُیوب قذیل اولیائی فی زمانه و تنهائی رؤوسهم کما تنهائی رؤوس الثرک [والذلم] یقتلون و یحرقون مرعوبین و جلیین تُصعق الأرض یدمانهم و یفسدوا الول و الرثة فی نساءهم اولیک اولیائی حقاً بهم اُدفع کل فتنة عیاء (۱) حیدیه و بهم اُکشف الزلزل (۲) و الاصل (۳) و الاغلال اولیک علیهم صلوات من ربهم و رحمة و اولیک هم المهندون یعنی کسیکه دعوت می فرماید خلق را براه ما که راه حق می باشد و آن معرفت ماست که امر ۱۰ ولایت است و محزون است در نزد آن سرور علم پدر بزرگوارش حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که آن نیز علم فضائل ماست که رشحه از آن بحر را در جدول ظهور آورده زبارت جامعه کبیر شد و بیشتر می شود این علم بفرزند گرامیش محمد علیه السلام که حضرت قائم بوده باشد و ایشان لوی معارف خود را در گنبد جهان بر افراشته (۴) و ظهور امر آن سرور ۲۰ رحمتست مر اهل جهان را زیرا که امر ایشان امر توحید است و ما دامیکه امر توحید در صفحه عالم بلند نگردد ظهور تمام رحمت الهی نمی گردد زیرا که ۳۳ ما دامیکه خرق حجابات غیرت (۵) نشود و سلسله حدود از دست و پای خلق

شام در وقعه کربلا، (۱) و فی الاصل: عام (۲) کذا فی الاصل،

و مناسب ترجمه بعد «الذاعی» می باشد، (۳) کذا فی الاصل (۴)

(۵) و فی الاصل: بر افراشتند، (۶) کذا فی الاصل و لعله «غیرت»

تا آنکه شی در عالم واقعه دید که حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و جناب شاه ولایت علیه السلام بمثل او وارد شد با جلالت قدر و عظمت شأن فرمودند این طفل را بیاورید همینکه حاضر ساختند روی او را بوسیدند و بدست ضعیفه دادند و فرمودند که این طفل مال ماست^۹ او را نیکو محافظت نما تا بدست قائم ما علیه السلام برسد آن ضعیفه مؤمنه نقل کرده بود همینکه صبح شد و از این خواب سعادت برخاستم و طفل را طلبیدم مشاهده نمودم که چنان محبتی از آن طفل در دل من افتاده است که هرگز محبت اطفال خودم باین شدت نبوده در نهایت صدق و احترام آن طفل را خدمت می نمودم تا بسن چهارده سالگی رسید^{۱۰} که ظهور امر حضرت گردید آن ضعیفه صالحه در آن سال روح با سرورش بجزایر رحمت ایزدی پیوست و این حکایت را اخوی حضرت ازل که ولد همان مرحومه باشد ذکر نمودند و ایشان نیز آدی هستند با کمال و در علم توحید در نهایت مسلط و صاحب اخلاق حمیه و صفات پسندیده ملقب بلفظ بهاء خلاصه ایشان فرمودند که من مشغول تربیت^{۱۱} جناب ازل بودم آثار فطرت و نیکویی اخلاق از مرآت وجودش ظاهر بود و همیشه وقار و سکوت و ادب و حیا را دوست می داشته و از مخالفت اطفال و افعال ایشان اجتناب می نموده ولی من نمی دانستم که ایشان صاحب مقام خواهند گردید و درس فارسی را خواندند و عربی را اقبال نکردند و خط نستعلیق را نیکو پیش بردند و اشعار اهل معرفت و توحید را^{۱۲} دوست می داشتند، حقیر مصنف کتاب یک زمانی بخدمت ایشان رسیدم طفل خوش احوالی بنظر آمد بعدها را جوابی احوالات ایشان گردیدم و سؤال نمودم که راه میل شما باین سلسله از چه سبب گردید فرمودند اول بلوغ ظهور امر حضرت شد دوست [داشتم] که تقلید عالمی از علماء دین تمام منتقص احوالات ایشان بودم در آن هنگامه جناب اخوی اصحاب^{۱۳} حضرت را بخانه می آوردند و شبها صحبت می داشتند و نوشجات ایشان را

خواهد بود پس باز م قبول نخواهید کرد چرا که خلاف رأی شماست
 ذلت و کشته شدن بلکه حضرت قائم میخواهد که نام دنیا را بدون معرکه
 بشما بدهد و هرگاه بر خلاف مصداق این احادیث ظاهر گردد که کلام
 ائمه دروغ خواهد بود و خلاف حکمت الهی و خارج از نظم عدل و
 فضل ایشان است زیرا که هرگاه مردم را بتفصیری گیرند جمیع اهل عالم
 مقصود پس باید قتل نماید و هرگاه بجنس جمیع را باید بقتل رجحان
 بدون جهت که چرا و هرگاه با تمیز بیایند خلق خوب و بد جدا شوند
 و بر خوبان راه حق بناید اطاعت نمایند و بدان انکار کنند لهذا بحکم
 إعطاء کلّ ذی حقّ حقه دوست را بنوازد و دشمن را بگدازد و خوبی
 ۱۰ خوب و بدی بد ظاهر نمی گردد مگر باطاعت و انکار، خلاصه بحق
 حضرت حق قسم یاد می نمایم که این است حق لاغیره ای مردمان بسیار
 فکر نمایند و از مواخذة خداوندی بیندیشید، اما تمهید حکایت
 حضرت ذکر روحی له الفداء بر این منوال میباشد که بعد از شهادت
 حضرت قدّوس و اصحابش آن بزرگوار محزون بودند تا زمانیکه نوشجات
 ۱۵ جناب ازل بنظر مبارک ایشان رسید از شدت سرور چندین مرتبه
 برخاستند و نشستند و شکر حضرت معبود را بتقدیم رسانیدند اما مجمل از
 منقّل شرح احوالات جناب ازل آن است که آن جناب از بزرگ زادگان
 اهل ایران هستند و والد ایشان صاحب کمال و مال و احترام زیادی
 بودند و در نزد سلطان ایران و ارکان دولت معتبر ولی والد ایشان
 ۲۰ در طفولیت فوت شد بود و والد ایشان خاصه^(۱) بود و والد ایشان
 بآن کوچ محترمش می گوید این طفل را شما مواظبت نمائید که کیزها
 ۲۵ درست خدمت نمایند آن ضعیفه^(۲) از بابت عظمت شأن خود اعتنائی نمی کرد

(۱) کذا فی الأصل (۲) و فی الأصل «ضعیفه» ولی در صغحه بعد که در

چندین موضع از این زن «بضعیفه» تعبیر می نماید معلوم میشود اینجا نیز صواب
 «ضعیفه» است،

اعانت اصحاب را بهر جهت می فرمودند، من بعد از آنکه اوضاع بدست
 بهم خورد چنانکه مختصری از منصل آن را ذکر نمودیم جناب ازل بیارفروش
 تشریف آورده و در عرض راه شرفیاب فیض حضور گردیدند راوی
 میگوید حضرت قدوس همینکه ایشان را دیدند در نهایت مسرور شد از
 میان جمعیت قدری دور شد و جناب ازل را نیز به همراه برده با ایشان
 اظهار ملاطفت و مهربانی زیادی فرمودند و صحبتها داشتند و خطبه انشاء
 فرموده بآن لحن حسن خود که دم عیبی از روح آن اخذ روح نموده تا
 آنکه محبی اموات گردید غنای می فرمودند پس نغم محبت خود را که جنت
 توحید بود در مزرعه قلب طاهرش رگشتند و تصویر نیکی صورت انقطاع
 ۱۰ و تجرد را بر لوح فؤادش نمودند و از نجات انجذابات سری و جهری
 مغذّب و جذّابش فرمودند و از شراب کیمیا اثری سرمست و
 مؤثر در دهرش نموده بلی

گوهر پاك بيايد كه شود قابل فيض

ورنه هر سنگ و گلي لؤلؤ و مرجان نشود

۱۰ بهر حال آنچه ظرف قابلیت ایشان لایق بود مملوّ از رزق نور فرمودند
 و در رکاب هایون بودند الی بارفروش و در بارفروش خدمت جناب
 طاهره رسید و بامر حضرت قدوس ایشان را بر داشته بجائیکه مأمور بوده
 بردند و دیگر بحسب ظاهر شرفیاب فیض حضور حضرت قدوس نشدند
 ولی در هر آن دماغ محبت ایشان از رباح جذبات غیبیه اوشان تر
 ۲۰ بوده و دیده دل مبارکش از اشراقات انوار سربه منور میشد بحدّیکه از
 هان روز ظهور آثار جمال و جلال از طلعت هایونش ظاهر گردید که
 اصحاب فهمیدند، خلاصه خدمت جناب طاهره مکرر میرسیدند و آن مادر
 امکان هیچو دایه آن طفل از لایه را از کین لم بتغیر طعمه شیر داده و در
 مهد آداب حسنه و اخلاق پسندیده تربیت نموده و بلباسهای سلوک اهل
 ۳۰ فطرت مستقیمه مسلوك داشته تا آنکه بنیه ایشان قوی گردید و در اوقاتی که

مخواندند من م در جز گوش فرا [ی] داشتم تا آنکه بك مناجات از ایشان را خواندند که در او فقرات فاه آه با الهی بسیار داشت جذائیت روح این کلمه دل مرا گرفت و محبت ایشان رسوخ نمود بعدها را احادیث ائمه دین و آثار مبین ایشان را دیدم یقین نمودم، ولی در آن زمانیکه حنفیه با ایشان صحبت می داشتم علمی و فضلی ظاهر نداشتند ولی محبت ایشان بسیار خوب بود بحدیکه در زمانی که حکم از حضرت ربّ الاعلیٰ یعنی جناب ذکر علیه السلام صادر شد بود که اصحاب بخراسان بروند ایشان م عزم تشریف بردن نمودند در خنای جناب اخوی خود بخوی کول پارچه درست نموده و اسباب مختصری مهیا فرموده بخو تجرّد قدم تفرید از ۱۰ کشور کثرت بصحرای وحدت گذارده بیرون تشریف برده با وجود آنکه زیاده از پانزده سال از عمر شریفش نگذشته بود و ابداً سفر نفرموده بودند و از جمیع آداب سفر عاری بودند محض توکل بحضرت محبوب خود و امثال ابر جناب مطلوب خود حرکت فرموده بودند چون جناب اخوی ایشان مطلع گردید فرستاد و ایشان را مانعت نموده چند ۱۵ زمانیکه گذشت اقارب ایشان بنمت مازندران سفر می کردند آنجناب نیز بهمراهی ایشان بیرون تشریف بردند و رفتند مازندران که شاید از آنجا بنمت خراسان حرکت نمایند با وصف آنکه اسباب سفر بجهت آن سرور ممکن نبود بعد از آنکه اخوی ایشان تشریف فرمای ارض اقدس گردیدند و در عرض راه خدمت جناب طاهره رسیدند مکث نموده و ۲۰ خدمت زیادی از ایشان در آنجا و در طهران نموده بلکه جمیع اسباب سفر ایشان را و مخارج راه ایشان و همراهان ایشان را متحمل شد البته زیاده از پانصد تومان داده بودند خلاصه در سبزوآر ماندند تا حضرت قدوس تشریف آورده شرفیاب فیض حضور گردیدند و در نهایت اخلاص داشتند و از اجله اصحاب کبار بودند و در فتنه بدشت نیز تشریف ۲۵ داشتند و بر امر محبت خود مستقیم بودند و مبالغها نیز متضرر شدند و

جناب بودم و در نهایت التفات می داشتند و از یاران سر ایشان بودم و از جمیع احوالات ایشان اختصار کاملی داشتم آنچه از آن جناب استنباط کردم بسیار با شور و سرور بودند و مکرر آیات می فرمودند با لحن خوشی که روح افزای جان مردگان می بود و بسیار منقطع و مجرّد فطری ایشان را یافته بودیم که خیالات دنیا و اوضاع آنرا مطلقاً نداشتند و از حالت محبت و فنا و ذکر آن خوش می داشتند و اخلاص غریبی بحضرت قدّوس داشته مکرر خطب و مناجات آن سید امکان را در غایت سرور و با لحن نیکو قرائت می فرمودند و مستمعین را شربت روح و رحمان از ساغر جذّابیت می چشانند و خود آنجناب نیز آیات و مناجات بدیع تفسیر و تخریر می فرمودند ولی داعیه حجّیت نداشتند و گاه گاهی مسائل توحید و سر بعضی از آیات قرآن مجید را از من جویا می شدند ولی خوش می داشتند اختصار و لطافت را در مطلب همینکه بنای تفصیل و تطویل می شد طبع لطیف آنجناب افسرده می گردید از بس مرکب اِدراکش در جولان و در میدان اعتدال و استقامت سریع الحَرکه بوده، خلاصه بجهت اتهام جناب اخوی ایشان که می گفتند شاید لوائی بر پا نمایند و موجب فساد می ۱۰ در آن حدود بشوند حضرات بزرگان آن سرحدّ مثل میرزا حسن اخوی اعتماد الدوله مصلحت در آن دانست که ایشان روانه دار الخلافه کردند بعد از تشریف بردن ایشان بفاصله چهل روز تقریباً خبر شهادت حضرت قدّوس بآن جناب رسید شنیدم که من بعد از رسیدن خبر شهادت سه ۲۰ بوم شب شدیدی آن جناب را عارض گردید از شدت حرارت نار فراق و بعد از سه بوم آثار قدسی^(۱) در همکل مبارک ایشان طالع گردید و معنی رجعت ظاهر شد و این واقعه در سنه پنجم از ظهور حق بوده که آن جناب ارض مبارکه اراده گردیدند و حضرت ذکر بماء مشیت ظاهر شدند و فتنه شهدای سبعة و حضرت وحید و زحمان در این ظهور حادث

(۱) شاید صواب «قدوسی» باشد.

حضرت قدوس در قلعه تشریف داشتند و طلب نصرت می نمودند جناب
ازل نیز باتفاق اخوی خود و چند نفر دیگر بعنوان [نصرت] حرکت فرمودند
در عرض راه حاکم آمل ایشان را گرفته بآمل آورد شخصی از اصحاب که
بحاجی کاشانی^(۱) معروف میباشد روایت نموده که من هم همراه بودم
در آن شب حضرت ازل پنهان شدند و ماها را در شب بآمل آوردند
و اموال ما را بغارت بردند و صبح آن شب حضرت ازل را گرفته بشهر
آوردند و اهل شهر در بازارها و کوچهها بسیار بآن جناب اذیت نموده
بودند هنگامیکه وارد شدند من دیدم بسیار با سرور و متبسم بودند
احوال پرسیدم که بر شما چه گذشت فرمودند هینکه شماها را گرفتند من
۱۰ در محلی پنهان شدم و تا صبح مرا خواب نبرد صبح اهل آبادی مطلع شد
مرا گرفتند و بتزد شخص طویچی که کدخدای آن ده بود بردند رختهای
مرا بدل کردند و پاره ترسانیدند و تهدید بقتل می نمودند و آخر الامر
گفت او را بآمل ببرید در عرض راه که دو فرسخ بود تا شهر من گاهی
مناجات می کردم بلسان عربی و گاهی بفارسی اشعار فارسی می خواندم و با
۱۰ محبوب خود سرگرم راز و نیاز بودم بحدیکه مطلقا منتقل اسیر می بدست
اعدا نبودم هینکه وارد شهر شدم مردم لعن می نمودند و سنگ می زدند
و آب دهن می افکندند و من تماشا می کردم بهر حال جناب اخوی ایشان را
همراه ایشان بردند بتزد ملاها و باعتقاد خودشان تعزیر شرعی نمودند و
اذیتهای گوناگون از اصناف مردم بایشان رسید و در راه محبوب بجان
۲۰ خریدند ولی جناب ازل و حاجی کاشانی را چوب نزدند، چندی حضرات
در حبس بودند و بعد حضرت خداوند رؤوف مهربان هر يك را بوسیله
مستخلص نموده بعد از آن واقعه چندی هم در حدود مازندران بسر برده
و راجع بسوی بلد خود گردیدند، حاجی کاشانی گوید که من در مازندران
۲۱ چهار ماه یا زیاده قبل از اسیری و بعد از آن شبانه روز در خدمت آن

(۱) گویا مقصود خود مصنف است،

گردید و همینکه عرایض جناب ازل بحضرت ذکر رسید در نهایت مسرور
 شد و بنا بر غروب شمس ذکرته و طلوع قمر ازلته شد و لهذا بعدد واحد
 از آثار ظاهر خود که طبق باطن بوده باشد از قبیل قلندار و کاغذ و
 نوشتجات و لباس مبارک و خاتم شریف و امثال آنها بجهت حضرت ازل
 فرستادند و وصیت نامه نیز فرموده بودند و نص بوصایت و ولایت ایشان
 فرموده و فرمایش کرده بودند که هشت واحد بیان را بنویسد و هرگاه
 مَنْ يُظَاهِرُ اللَّهَ در زمان تو بافتدار ظاهر گردید بیان را نسخ نما و آنچه که
 الهام می نماید بر قلب تو عمل نما، اما سرّ مرحمت نمودن آثار بعدد واحد
 که در نهایت واضح میباشد که مراد باطن آنست که بر اصحاب معلوم
 نگردد که حامل آثار الهیه بعد از آن حضرت این جناب میباشد و
 مراد از نص بوصی بودن ایشان نیز بجهت اطمینان قلوب ضعفا میباشد
 که مغیر در حقیقت آنجناب نبوده باشند و دوست و دشمن بدانند که
 در فیض الله تعطیل نیست و امر حق لا بد ظاهر شدنی میباشد اما
 جهت اینکه هشت واحد بیان را خود ننوشتند و بجهت ایشان واگذارده
 آن است که مردم بدانند که لسان الله واحد میباشد و آن جناب
 بنفس خود حجت مستغنی می باشد و مراد از مَنْ يُظَاهِرُ اللَّهَ من بعد
 از ایشان خود حضرت ازل میباشد لا غیره زیرا که دو نقطه در
 يك زمان نشاید و سرّ اینکه آن حضرت خطاب می فرمایند که چنین
 و چنان نما و حال آنکه آنجناب نیز حجت هستند بسبب آن است که در
 آن هنگام سماء مشیت حضرت ذکر بوده و ارض اراده و انوجاد فؤاد
 مطهر جناب ازل حکم میشد و لهذا مخاطب می شدند، خلاصه همینکه زمان
 رسیدگی ثمره الازلیه رسید شکوفه حمراء ذکریت از شاخسار شجره مبارکه
 قائمیت که لا شَرْقِیَّةَ وَ لا غَرْبِیَّةَ بوده و در باغستان صدقیت بنفشه
 جلوه گر شد صورت خود را بباد عموم اعراض اعادی خراب خواسته و
 بنای عروج از ظاهر ملک ناسوت بجانب باطن آنکه سرّ لاهوت است

گذاشته و لهذا اوضاع شهادت آن جناب در صفحه عالم جلوه گر گردید
و بی ظاهر است که هرگاه خود ایشان راضی بشهادت نمی شدند احدی
قدرت بر ادبیت ایشان نداشت بدلیل ظاهر و باطن اما دلیل باطن
آنکه ایشان منصرف در دهر بودند و اراده آن حضرت اراده الله بوده
و اراده الله قاهر است مرکل ارادات را، اما دلیل ظاهر آن است که
ادعای آن جناب که در این مدت ظاهر بود و انکار و عداوت سلطان
و هر سلسله نسبت بآن جناب باهر و در دست او شان محبوس و نزاع
و قتال اصحابشان واضح مع هذا آنجناب را شهید نمودند و حال آنکه
اقتضای نظم دولت معاندین در وقوع قتل آنجناب بوده و مقتدر نشدند
۱۰ تا زمانیکه خود راضی گردیدند، خلاصه آدمی از دار الخلافه مأمور نمود
امیر جور و ستم از برای شهادت آنجناب پس آن حضرت را از چهری
بفریز آوردند و باز بمجلس علما حاضر نمودند و سؤال از ادعای ایشان کردند
فرمودند منم قائم آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم و آیت من آثار اجداد
طاهرین منست که آیات و مناجات و خطب بوده باشد آن قوم خدا
۱۵ ناشناس حکم بقتل آن سید امکان نموده پس آنحضرت را ظاهر آنست که
در مدت سه بوم در حبس نگاه داشتند و در نزد ایشان آقا سید حسین
و آقا سید حسن که اخوین بودند و غالب از اوقات را در حضور مبارک
بسر میبردند بتخصیص جناب آقا سید محمد حسین عزیز که لا ینقطع در
بزم حضور دربان محبت بودند و در هنگام نزول آیات الله از سماء مجد
۲۰ و فضل تخریری فرمودند و اجمال شرح احوالات ایشان و متعلقات
ایشان را ذکر نمودم مختصر از رتبه و مقام ایشان آنست که حضرت
در وصیت نامه خود باهل بیان فرموده اند که جواهر علوم را باو آموخته ام
از ایشان اخذ نمائید و در حقیقت این منصبی است بس عالی و مفای
است در نهایت مرتفع، خلاصه آقا سید احمد تبریزی که معروف بکاتب
۲۵ حضرت گردید و جناب آخوند ملا محمد علی تبریزی نیز در خدمت

و من مرادم آن بود که بعد از وقوع امثال امر شکم خود را نیز پاره نموده جان خود را در قدمش در بازم آنحضرت از اظهار اخلاص و صدق آنجناب قدری تبسم نموده و تحسین فرمودند بعد از آن فرمودند ای اصحاب فردا که از شما سؤال نمایند از حقیقت من تقیه ننماید و انکار ننماید و لعن کنید زیرا که حکم الله بر شما این است خصوصاً بر آقا سید حسین که جواهر علم در نزد اوست و بایست بخلق برساند اصحاب قبول نمودند ولی جناب آخوند ملا محمد علی بروی قدمهای مبارک ایشان افتاده و رخساره عجز و الحاح بر تراب تحت اقدامش سوده عرض می نمود ای مولای من بحق بزرگواری و عظمت شأن خودت که مرا از فیض خدمت خودت دور نفرما و قبول جان نثاری مرا بر سبیل فضل بنا، هر چند آنحضرت منع میفرمودند حرارت آتش طلب آن زیاده می گردید آخر الامر بحر بیکران فضلش بتوچ آمد فطره وجود آن را بخود قبول فرمودند، همینکه روزانه دیگر بسر دست آمد و آفتاب جهانتاب مضطربانه از افق عبرت بعزم نمائش شمس حقیقت و مستضی شدن از نور آن منور کل نور سر زد و گریبان ماتم ظلمت کک شبرا چاک نموده تا ملاحظه فرماید که آن سر لاهوتی چگونه قدم ناز از عالم ناسوت بذروه عرش عزت و جبروت خواهند گذارد و صفحه جهان را بنشعشع نور محبت خواهند آراست و غبار ماتم از غریبال غم بر فرق احباب یتیم خود خواهند بیخت و زهر عذاب بر کامر اعدا از ساغر غنلت خواهند ریخت و اظهار

۲۰ مقام باب باطنیه فیہ الرحمة و ظاهره من قبل العذاب خواهند نمود و سر نعمه الله علی الأبرار و نعمه الله علی التجار آشکار خواهند فرمود و لهذا اعداء الله و متحجین عن طلعته الله جمع آمد و آن ظهور الله را که يك نای آر خالق نموده یعنی این بود سر مستور که ظاهر گردید و بر الاغی سوار نموده یعنی اینست که میفرماید *الْفَقْرُ فَخْرِي* و بدور بازارها گردانیدند

۲۵ یعنی این است یوسف گم گشته فانظروا الیه یا اولی للأبصار ان کتم

حضرت بودند و ایشان را مع دو نفر دیگر آنحضرت مدتی قبل از ورود خود چند نوشته مرحمت فرموده بجهت علای تبریز که مشتمل بر مواعظ و نصایح و اظهار حقیقت خود بوده فضلاً و بر سبیل انعام تحیت آورده بودند یکی از علما خواسته بود استخفاف و بیهرمی نسبت بتعلیقات حرکت نماید آن شیر بیجان یثقه وفا قدم مردانگی پیش نهاده مانعت نمودند و لهذا بنزاع مخیر گردیدند حضرات را گرفته در محبس شاهزاده حبس نمودند مذکور شد که آن دو نفر را مسموم نمودند ظاهر آنست که بی اصل بوده شاهزاده حمزه میرزا که حاکم بودند در جزء ایشان را رها نمودند ولی جناب آخوند ملا محمد علی را رها ننموده بودند تا آنکه حضرت را نیز ۱۰ حبس نمودند، خلاصه آنکه شی که فردای آن یوم شهادت آن جوهر امکان بود باصحاب فرمودند که فردا مرا شهید خواهند نمود با خواری خوار یکی از شاهها اقدام نمائید در شهادت من تا آنکه آن ذلت را از اعدا نکشم زیرا که بدست دوست کشته بشوم مرا خوشتر میباشد تا بدست دشمن حضرات اصحاب هیچ يك قبول نکردند و عرض نمودند که خداوند ۱۰ دستهای ما را قطع نماید هرگاه بخواهیم مرتکب این عمل قبیح گردیم جناب ملا محمد علی از جای خود حرکت نموده و شمشیری گرفت که آنحضرت را امتثالاً لأمره العالی شربت شهادت بپاشاند اصحاب مضطربانه دست او را گرفتند و مانع شدند و گفتند این چه حرکت شنیعست که میخواهی تو مرتکب شوی و عجب جرأتی نموده بلکه حضرت درین فرمایش بر ما فتنه ۲۰ فرموده باشند آنجناب فرمودند که من مرتکب امر قبیح نمی شوم بلکه امثال امر مولای خود را می نمایم زیرا که

گر طبع خواهد ز من سلطان دین • خاکدیر فرق قناعت بعد از این
و من چنان فهمیدم که مراد مولایم در این فرمایش دو چیز بوده باشد یکی آنکه مطیع از غیر آن معلوم گردد یکی آنکه بدانید که شهادت در ۲۰ سبیل محبوب نقلی نیست چه بدست دوست صادر گردد یا بدست دشمن

گردیدند همینکه دود و غبار باروت که نمونه بخار کفر مشرکین بود فدری
فرو نشست نظارگان بیجا نظر نمودند آن یکتا گوهر صدف وجود را
نیافتند های و هوی غربی در میان مردم افتاده که حضرت باب الله چه
شدند بعضی گفتند غیبت نموده برخی گفتند بآسمان بالا رفته خلاصه همینکه
تخص نمودند آنحضرت را در حجره یافتند باز ظالمین خدا ناشناس بگرد آن
شع بزم توحید بر آمد و اراده نمودند که ثانیاً مرتکب این عمل قبیح خود
گردند آنجناب فرمودند ای مردمان آخر مگر من فرزند رسول خدا نیستم
این ظلم و ستم را بر من روا مدارید و از خداوند بترسید و از حضرت
رسول حیا نمائید که گناه من چیست بجز آنکه شما را بسوی معرفت حق
دعوت نموده‌ام و از عوالم کثرت شمارا بملک وحدت خوانده‌ام و خود را
در بلا و محنت لاجل هدایت شماها انداخته‌ام خلاصه این فیل فقرات
دلسوز جانگاز بسیار فرمودند از جهت انعام حجت بر دل آن ظالمان اثر
نموده ثانیاً آن جوهر مظلومان را بحمل اول یسنه و نیر باران نمودند سه
نیر بحجم مبارک گرفته بعدد اسم علی که حامل رکن ولایت است بعد از
آن روح لطیفش باستقرار در فوق عرش روحانیات میل نموده و جسم
شریف را وداع نموده شمال قهر آمیزی در صفحه جهان وزیدن آغاز نمود و
زبان حالش آن بود که ای مردمان بیجا ندانستید

خداگو خداجو سوبش ناخند . خداوند کشتند و نشاخشند

مذکور گردید که سرباز مسلمان جرأت بر قتل ایشان ننموده سرباز آرامنه
مباشراً بودند و سبب اینکه در دفعه اول با آنحضرت تیر نگرفته آنجناب
مقصودش آن بوده که آبی بجهت مسلمانان و آبی بجهت آرامنه بوده
باشد، اما آیت بر مسلمانان از این راه است که بنماید که ای مردمان
بدانید که هرگاه ما خود راضی بشهادت خود نشوم شماها مقتدر نیستید
زیرا که مائیم که قدرت ما فوق کل مقتدرین است آیا ندیدید که چندین
تیر بمن انداختید و بند بآن باریکی را گرفت و جسم هابون مرا نگرفت و

طالبین بود از آن بیدان آورده که این است شاه طلعت نما، اول
جناب آخوند ملا محمد علی را بستند محلی که او را نیرباران نمایند با
تنگ پشت آن بحضرت بود التماس نمود که مرا چنان ببندید که روی
من سوی محبوب من بوده باشد چنان نمودند و هر چند باو گفتند که
یا توبه نما تا ترا نجات بدهیم فرمودند که مرا از عشق حق توبه نباید
و نجات من درین گرفتاری باید اقارب او هر چند گفتند که این فرزند
ما دیوانه است قتل بر او نیست فریاد زد که فی من جوهر عظم و
من مجنون حضرت حقم مرا بکشید که کشتن مرا سزاوار است پس آن
جوهر محبت را نیرباران نمودند الف قامت صدقش تعظیم کنان بروی
۱۰ قدمهای مبارک آنحضرت افتاد و مرغ روحش خنک کنان صاعد الی طلعة
الرب گردید آنحضرت نیز تبسمی فرمودند و فرمایش کردند که اَنْتَ فِی
الْجَنَّةِ مَعِی یعنی در ارض رضوان بهرآه من سیار خواهی بود، الحق غریب
گوی سعادتی از میدان همت بدر برد و لولای نیک نای خود را فوق
عرش اعلی بر افراشت هیتاً له هیتاً له، بعد از آن آن نطفة عالم وجود را
۱۵ که سیار ظاهر و ثابت در باطن بوده در ظاهر نیز با ریمان ستم در
محلی محکم بستند و جمعی از سربازهای در راه شیطان را حکم نموده که آن
هیكل نوحید را نیرباران نمایند یعنی ای خداوند رحمن از ما بساحت عز
قدس حضرت نو صاعد نمی گردد بجز عصیان و خطا و از ساء مجد
حضرت نازل بارض وجود ما نمی شود الا فضل و احسان پس جمعی
۲۰ از آن عاصیان بالاتفاق بجانب آن سید جهان شلیک نمودند از آن همه
نیرها یکی بحکم مبارک آن سید امکان نیامد چونکه روح مشیت فاعله
آنجناب بحکم قدر تعلقی نگرفته بود لهذا شعله قضا جلوه نگردید ولی دو
نیر بدو بندها از جانبین اندایشان^(۱) که آنحضرت را بسته بودند وارد
۲۴ آمد و بندها گسته و آن سلطان مظلومان را گردید روانه بجانب محبس

کوفی مذهب نمودند و عجب آنست که گان همه مردم آن بود که هر وقت حضرت حرکت فرماید البته چندین هزار نفس بهمهراه ایشان حرکت خواهند نمود بسبب آنکه در مازندران جمعی که منتسب بایشان بودند چهار صد نفر بودند الا قلیلی و در آذربایجان جمعی کثیر بحجت ایشان جمع شدند موافق قاعده بایست حول حضرت دو چندان جمع گردند و در آذربایجان البته چندین هزار نفر احباب بوده اند چونکه بایست کلام معصوم وفق بدهد چنین گردید تا حجت بر مردم تمام گردد باری پس می فرماید ای اصحاب قائم هرگاه دیدید که این واقعه ظاهر شد پس بوده باشید مجاور در بیوت خود بمنزل حصیر کهنه که در خانه افشاده است که احدی باو اعتنا ندارد ۱۰ یعنی در نهایت مستور بوده باشید و تقیه از اعدا نمائید و بنشینید چنانکه ما در زمان اعدا نشستم زیرا که دشمنان را بر ما رحمی نیست و هم ایشان در انعدام آثار حق میباشد پس هنگامیکه حرکت نمود حرکت کنند که مراد از انتقام خون مبارک حضرت ذکر بوده باشد و لولای حق را بر پا نماید بشنایسد بسوی حضرت او و درنگ نمائید و نصرت کنید آن مظلوم را اگر چه رفتن شماها بروی برف بوده باشد و از سینه بایست بروید و بحق خداوند قسم یاد می تمام که گویا می بینم که در بین رکن و مقام ایستاده است آن شخص حرکت نمائید و بیعت می نمائید مردم بآن شمس طالع بکتاب نازه و سنت نازه یعنی کتاب بیان که سرفرفان است چنانکه احادیث برین مضمون بسیار وارد شده است پس میفرماید وای بر سرکشان و متکبران عرب از آن آتش قهریکه بر ایشان افتد، و در تفسیری دیدم که مراد از مغرورین عرب علمای انجم هستند که بجهت علم عربیتی که ایشان را حاصل میباشد رد بکتاب حضرت نموده و می گویند لَيْسَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ بَلْ هُوَ خِلَافُ مَا عِنْدَنَا مِنْ آيَةِ الدِّينِ یعنی نیست این کتاب از جانب حضرت خداوند و این کتاب خلاف آن کتابها نیست که در نزد ما از پیشوایان دین است و ازین جهت ایمان ۲۰

اما آیت پر نصاری از جهت آنست که ایشان در اخبار خود دارند که آن نفس کاملی که در آخر الزمان ظاهر میشود نباید باو تیر بگیرد از این سبب در دفعه اول اذن تفرمودم که تیر بمن اثر نماید، باری جسم هایون آن سرور را دو روز و دو شب در میدان انداخته بعد از آن در محلی دفن نمودند که حدیث در باب آن مکان از ائمه طاهرين صلوات الله عليهم اجمعین وارد شده بود بعد از آن احبا جسم مطهر ایشان را و جسم قربانی گوی و فایش را یعنی آقا محمد علی را بیرون آورده با حریر سفید پیچید نظر بوضیعت خود ایشان بنزد حضرت وحید ثانی آوردند و آنجناب بدست مبارک خود نعش شریف آنحضرت را در قبر نهادند و در محلی که حدیث از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام وارد است که فرمودند که قائم ما را در این محل دفن خواهند نمود و نوزده گنبد رفیع که یکی از آنحضرت باشد و هیچ از آن سایر اولیا مرتفع خواهد گردید و هفتاد هزار نفس زکی در حول آن خواهند دفن شد خلاصه آنکه الحال این امر مستور است و هرکس نیز بداند بر او حرام است اظهار آن تا زمانیکه حضرت خداوند مصلحت در اظهار آن بداند، اما حدیثی که از معصوم وارد است در باب شهادت و ظهور امر حضرت قائم علیه السلام در آذربایجان و نصرت نکردن احدی آنحضرت را و تکلیف اصحاب آنحضرت بعد از آن این میباشد عن ابی عبد الله علیه السلام [قال] لَا يَدْخُلُنَا مِنْ آذَرَبَايجَانَ لَا يَوْمُ لَهَا شَيْءٌ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَكُونُوا أَحْلَاسَ يَوْمِكُمْ وَالْيَدَا كَمَا الْبَدْنَا فَإِذَا تَحَرَّكَ مُتَحَرِّكَ فَاسْعَوْا إِلَيْهِ وَلَوْ جَرًّا عَلَى النَّلْعِ وَاللَّهِ لَكُنَّا أَنْظَرُ إِلَيْهِ بَيْنَ الزُّكْنِ وَالْمَقَامِ يَبْلُغُ النَّاسَ عَلَى كِتَابٍ جَدِيدٍ عَلَى الْعَرَبِ شَدِيدٍ وَبَلِّغُوا الْعَرَبَ مِنْ شَرِّ قَدِ افْتَرَبَ يَعْنِي الْبَنَةَ خَوَاهِد بود از برای ما امری در آذربایجان که نصرت نخواهد نمود او را احدی پر واضح میباشد که اصل آذربایجان تبریز است و این امر عظیم در آنجا رخ نمود و احدی هم نصرت آن مظلوم را ننمود آن هنگامیکه حضرت اتمام حجت بآن قوم

در جوهر جنات نموده و از خم ابروی قهرش هفت طبقه دوزخ مشغول گردیده هر نارموش پایند دلی از مطیعان و دست آویز گناهکاری راه رفتنش عز الله بوده و نگاه کردنش جذب الله و سکوتش حکمت و تکلیفش رافت از ایستادنش قیامت پر پا شده و از حرکتش ایجاد عالم بدیع گردیده، با خود گفتم سبحان الله این جوان کیست که جوانان عالم در راهش پیر و شمس فلک از خجلتش در گریز و صفتش در بی وصفی خوش آیند و مدحش در عجز آن دلپسند اینقدر دانستم که هر چه در دست هستی داشتم از من گرفته و مشیت زری^(۱) از نیستی کرم نموده در عالم فنا دانستم که اوست حضرت قیوم و مظهر دیوم و سر سرمدی و جوهر ازل و اینست که اراده اش اراده الله که إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ، خلاصه من بعد از آنکه از حرارت آن تجلی رطوبت انبتم خشك گردیده و سر فقر و عبودیت حضرت او مرا حاصل شد آثار ربوبیت صمدیه اش در مرآت وجودم ظاهر آمد و لسانم بآیات و مناجات در درگاهش مفتوح گردیده می از حضرت او بجناب او گفتم إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا اصحاب منجید و منجید که این نداری شنیدند نظر با احتجاب نفوس خود و غیرت مقام خود ندای غیر شنید و لب برد قول ایشان گشوده و شکوه ایشان را خدمت حضرت برده آجناب فرمودند که من او را نمی شناسم یعنی غیر از من حق نیست و همه حق منم و هر کجا ندای حق بلند شود منم منادی از جهت آنکه غیر خود را نمی بینم لهذا می گویم او را نمی شناسم چونکه در اول ظهور در توفیق مبارک فرموده بودند لَا تَسْأَلُوا مِنِّي شَيْئًا لِأَنَّهُ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ یعنی دوره ظهور میباشد دهن حق بین گشوده هر کجا که حق ظاهر گردیده ساجد شوید و معنی هُوَ الظَّاهِرُ فِي كُلِّ الظُّهُورِ را بفهمید و بدانید که اصل در ظهور آدای^(۲) إِنِّي أَنَا اللَّهُ است از برای هر نفس زیرا که آیت توحید و مصداق أَجْعَلُكَ مِثْلِي در کل شیء میباشد

(۱) وفي الأصل: ضری، (۲) وفي الأصل: و آدای، *

بآن حضرت می آورند و حکم قتل آن سید امکان را میدهند چنانکه وارد
 است که أَكْثَرُ أَعْدَائِهِ الْعُلَمَاءُ یعنی بیشترین دشمنان ایشان ملاً [ها] هستند
 و لهذا حدیث دارد که هفتاد هزار مفتی را آنجناب مثل سگ گردن می زنند
 خداوند بعزت و جلال خودش و باریافتگان درگاهش که جمیع ما را حفظ
 نماید که فریب شیطان لعین را نخوریم و باسم حق خصم اهل حق نگردیم
 بجاه محمد و آله، خلاصه آنکه بعد از غروب شمس احدیت شمس
 ازلیت در ارتفاع آمد و اشراق انوار فضلش در هیاکل نوحید جلوه گر
 گردید و از شجره مبارکه اغصان قوی روئید و آثار ظهورات بار آورده
 و در اوراقش خطوط آیات بدیع مسطر شد و اطبار خوش الحان بنگینات
 ۱۰ جذائیت در حول آن طائف آمد و صفحه عالم وجود زیب و زینت گرفته
 و زنگ جهل از افندۀ مستعده زدوده گردید و کواکب سبعة در سته
 سبع و ستین در يك برج جمع آمد و شعله نایره فتنه در عرصه عالم پدید
 شد و شرح این ظهورات زیاده از زیاد است مختصر آنست که اول ظهوریکه
 در سته هفت شد و شاخی بود که از شجره مبارکه ازلیه رسته جوانی بود
 ۱۵ بسن هفت یا هیجده سالگی امش ذبیح شغلش فنادی که شکرهای محبت از
 نیستان معرفت او رسته و کام اهل طلب از حلویات صفاتش شیرین
 گردید اما در فضل ظاهری آبی لقب بوده و اسباب ظهورش آن شد که
 می فرمودند که روزی در راهی عبور می نمودم که چشمم بجوانی افتاده که
 طلعت جمالش بس دلریا و جان افزا بوده ندانستم که آنجناب کیست و
 ۲۰ نام خوش چیست اینقدر می دانستم که بزرگواریست عالی مقدار و
 شهریار است نیکو صفات قد همچون سروش مظهر الف توحید بوده و
 چشمان تابانش عین الله الناظره آمد که معیذ هر خبر و شر بوده ابروانش
 کند دل سالکان در طریق حق آمد و گوشهای لطیفش بجمع الله موصوف
 شد تا ندای غیر خود را شنو نباید و زبان شیرینش لسان الله الناطق
 ۲۵ مذکور شد تا حاکم فی الحق بالحق بوده باشد از نیم شکر لبش ایجاد سرور

آیات از فلم مبارک جاری میگردد و بغیر علو ظاهر شهادت و مرگه دیگری امروز بخواهد ادعا نماید بایست در يك ساعت و نیم هزار بیت بنویسد و نص از حجت قبل داشتن فضیلت بر عایا و الا با آیت داشتن ضرور بنص نیست، خلاصه آنکه بعضی از اصحاب بی ادراك مقصود آن حضرت را بر نخورده باز هم شکوه حضرت ذبیح را بنزد حضرت ازل برده ایشان فرمودند که من اورا نمی شناسم اصحاب شروع نمودند بید گفتن حضرت سه میم بجهت جناب ذبیح نوشتند ایشان فرمودند یعنی مگو و منویس و با اصحاب منتهین، قبول کردم و باب فیض خود را بر روی خلق بستم لأجل اعراض معرضین و این اوّل ظلی بود که اهل بیان بظهورات ۱۰ شجره مبارکه ازلیه نمودند و ندانستند که درخت هرچه بیشتر شاخ و برگ می نماید کمال درخت میباشد و ثمره زیاده می آورد و این بیچارگان چنان دانسته که کمال درخت در بی شاخ و برگی است، بهر حال این قبیل ظلها شدیدتر است از ظلم اعدا زیرا که ظلم اعدا سبب اعلاء کلمه حق میشود و ظلم احباب سبب اختنا اللهم احفظنا من تضییع حق کل ذی ۱۵ حق و لو کان اقل ذرا، اما ظهور ثانی در سنه سبع از ظهورات شجره مبارکه ازلیه ظهور آقا سید هندی بوده که حضرت ازل او شان را جناب بصیر نامیده اند و شرح احوالات ایشان بسیارست مختصر از منقّل آنست که آنجناب از خانواده سید جلال هندی که مردی بوده از کمترین عرفا و صاحب جذب و ظهورات و حضرات دراویش داغذاری که در ۲۰ صفحه ایران بهم میرسند جمیعاً منتصب بایشان هستند و در خطه هندوستان خلق زیادی مرید دارند و خانواده معتبری هستند و همیشه زمان در این دودمان اولیا بر خاسته اند ایشان فرمودند که والله من نقل نموده که در طفولیت تو آثار بزرگی بسیار از شما بظهور میرسید و همینکه سن شریف ایشان بهشت سالگی رسید دیدهای مبارک ایشان از ناخوشی آبله ۲۵ ناپیدا گردید و مدت هفت سال که عدد سبعة فعل میباشد پنا بودند

هرکس عبودیت خالص نموده لسان ربوبیت آن متوج گردد و هرکس
محبوب است در مرض خود مبتلی میباشد، ع، تو خود حجاب خودی
حافظ از میان بر خیز، و لهذا ادعای کنی کند و ما دوست ی داریم اهل
ادعای ولی بشرط آنکه صادق در ادعای خود بوده باشد و علامت صدق
در ادعا آنست که هرگاه نقطه نیست و از حروف حی است طوق عبودیت
حضرت نقطه و مظاهر فوق خود را بگردن تسلیم افکنند دم از محبت ایشان
زند و طریقه فنای ایشان را علی ما هم علیه در کل شأن ورزد و آثار
ربوبیت موالایش از اسماء و صفات کمالیه مثل علم و امثال آن در مرآت
وجودش تجلی کرده باشد و خود را هم در مقام خود حق بداند و
۱۰ زبردستان را بسوی معرفت خود دعوت نماید هرگاه این شرایط مذکور
در نفسی جمع آید بداند که آن حق میباشد و تصدیقش ننماید و انکارش
نکند و از من سؤال در حقیقت او ننماید و حزن بن راه ندهد که بر
شما حرام است و چشم از تقلید پویشد و دست از نافه‌ی بر دارد و
در نزد ظهور فتنه و افتخانات ما مر شمارا هوشیار و فطن بوده باشید
۱۵ اما علامت حقیقت حضرت نقطه در چند صفت میباشد اولاً آنکه مصدق
ظهورات قبل بوده باشد قولاً و فعلاً و هرگاه ناسخ کتاب قبل است کنای
هم بیاورد که جوهر کتاب قبل بوده باشد و هرگاه ناسخ نیست لأجل
ضعف مردم و مروج است و بایست اعلم باشد در بیان علم آن کتاب
از ما سوائی خود و بایست خبر بدهد از ظهور بعد خود و مردم را منتظر
۲۰ نماید تا در فیض الله تعطیل قائل نشده باشد و لا بد هم آیتی اظهار نماید
که خلق از اتیان بمثل آن عاجز باشند و لازمه فضل اوست که آیت
آن از نسخ کالی بوده باشد که در بین قوم معتبر است و بساو مغفر
میباشند یا از نسخ آیت محبت قبل بوده باشد مثل آنکه جناب ذکر سلام
الله علیه بحقیقت لسان آیات ظاهر شدند و در شش ساعت هزار بیت
۲۵ کتابت ی فرمودند بدون سکون قلم و من در سه ساعت هزار بیت

اعظم اعلی بودند آثار محبت و معرفت و فنا در هیکل مبارک ایشان مشاهده نموده و تجلیات انوار ربوبیت از آن جوهر نور ادراک کرده، لهذا مجذوب حضرت ایشان گردید و شربت محبت از ساغر التفاتانش پیایی کشید و مدام سرمست از یاده سروری بود زمانیکه بزم جمع اهل قلعه مبدل بتفرقه گردید رشته عقد مجلس ایشان نیز از هم گسسته لهذا ایشان به همراه میرزا مصطفای کرد که لباس قلندری در پوشیده بود و دم از عالم تجرید میزد و مجنون مشهور در نزدش نیکو عاقلی بوده و لسان حالش باشعار بدیع گویا و در هر کوه و دشت جوای حضرت لیلی بود و حلقه ارادت جناب بصیر را بگوش هوش خویش کشیده و کمر صدق و اخلاص ایشان را بر میان جان بسته روانه بصفحه گیلان شدند و از اهل آن حدود ظلم زیادی کشیدند بحدیکه اهل انزلی ایشان را در شب بعنف از آبادی خود بیرون نموده و احدی بابشان نان و آب نمی داد لهذا آه گرم ایشان شراره گر گردید و بفاصله مدت قلیلی خانهای بسیار از ایشان در هم سوخته و مبالغی خطیر اموالشان تلف گردید بعد از آن بارض قزوین ^{۱۰} وارد شد احتبای زیادی بجهت ایشان بهم رسید و دشمنان که در هرجا بمثل ظلمت شب محیط میباشند ذکر ایشان مایه عجب نیست بلی در ظلمت شب هرگاه نور چراغی ظاهر گردد بسیار عجب است و ذکرش مایه سرور میباشد بعد از آن روانه بارض قدس ^(۱) گردید بجهت قرب بخوار حضرت وحید و درك شرفیابی فیض حضور باهر الثور جناب بهاء الامکان را نمود من بعد از آنکه وارد شدند حضرت بهاء از جهت امتحان ایشان بنای قهر و ناز را گذارده و باب التفات ظاهری را بر روی ایشان بسته و مطلقا راه نمی دادند جناب ایشان نیز قدم صدق را در بساط شفاعت گذارده و ساغر بلارا از روی محبت کشید و آه سرد شکوه از دل صبر نکشید چونکه جناب بها دیدند که در طریقه محبت صادق است و شیوه

(۱) کذا فی الأصل، و شاید «واب» «افس» باشد،

اول دلیل بر بصارت ظاهری ایشان بوده و بعد از آن پرده حجاب بزخواره
دیده شود کشف و دیده باطن را گشوده و در طلب حق کوشید در ایام
طنولیت آثار شکی فطرت از افعال و اقوالش هویدا بوده و حلیه زهد و
ورع پوشیده در سن بیست سالگی بعزم حج بیرون آمد سیاحت را دوست
داشت و اوضاع تجمل ایشان در ولایت خود زیاد بوده و در نهایت
محترم بوده و از مذاهب مختلفه آگاه همین که بایران تشریف فرما شدند
بذل و بخشش زیادی بنفرا فرمودند و طالب اهل حق بوده و بمجاهدات
حق اشتغال می داشته چونکه اجدادشان خبر داده بودند که در این ایام
بایست نس کاملی در ایران ظاهر گردد و لهذا ایشان جویا بودند بعد
از ادای حج بعنایات عالیات مشرف گردید و با مرحوم سید اخلاص فطری
ورزید بعد از آن روانه بلد خویش گردید در بمبئی شنیدند که شخصی
در ایران ظاهر گردید و ادعای مقام باییت می نماید همینکه این خبر را
شنید از منتهای طلب خود معاودت نمودند و جوابای احوال آن شمس
طالع میبودند شنیدند که بحج تشریف فرما شد در مسجد الحرام شرف
۱۵ فیض حضور ساطع الثوررا ادراک نموده و بسا وصف اینکه ظاهراً نایبنا
بودند از دیده دل بیک نظر حقیقت آنحضرت را و مقام قائمیت ایشان را بر
خورده تسلیم نمودند و فلذل وجود خود را بآن تاجر امکان فروختند و در
عوض کیمیای محبت خریدند و الحق نیکو سودی نمودند و معامله بزرگی
کردند که جمیع ملک دنیا بهای دلالی آن نتواند بود بعد از آن از راه
۲۰ دریا بایران آمد و در هر شهری و دهی بنحو حکمت ابلاغ می نمودند نظر
بانکه ایشان بکمالات علی آراسته بودند مثل آنکه کلیات علم طب و نجوم
و جتر و صنعت را میدانسته و از مطالب عرفا مطلع بوده لهذا بهر زبانی
آشنا بودند و سخن ایشان راسخ در قلوب طالبین راه حق میبوده در
هنگامیکه هنگامه مازندران گرم گردید ایشان نیز بصفحه نور تشریف برده
۲۵ بعنوان آنکه خود را بقلعه فنا برسانند ممکن نگردید چند زمانی خدمت اسم

من بعد از آنکه فحش نمودند آن علامات صدق بوده بعد از آن بارض کاف تشریف آورده و در منزل جناب نقطه کافی نزول اجلال فرموده نظر بآنکه در ارض نور در خدمت حضرت وحید و جناب بهاء مدت چهار ماه م سرور بودند و از شراب محبت یکدیگر سرمست و خرم در آن بساط عیشها نمودند و انوار اشراقات فنا از طلعت یکدیگر مشاهد نموده و طباب الفترا چنان بر م نایید که بهیچ تیغ حادثه برین نگرزد خلاصه نقطه کافی را گمان آن بوده که مقام خودش از آن جناب عالتر میباشد بعد از آنکه بمقام جذب بر آمدند مجذوب آنجناب شد، و علامت جذب و اشراق آنست که اول در مقام ذکر نکات لطیفه مطلب توحید ۱۰ بر آیند هر يك سیر ایشان بیشتر است رتبه آن عالی تر میباشد و قسمی دیگر آنست که در مقام توجه محبت بر آیند هر يك جذب شدند قوه فؤاد آن زیاده است قسم سیم آنست که با یکدیگر قهر نمایند هر يك مغرور گردند ضعیف ترند، خلاصه آنکه اگر چه جناب نقطه کافی بحسب فضل ظاهری و بیان تفصیل مقامات افضل و اعلم بوده ولی آنجناب را چنان انصافی بوده ۱۰ که بمحض آنکه اشراق و فوقیت او شان را دانسته بکلی در آنحضرت فانی گردید با وجود آنکه فتنهای ایشان در نهایت شدید بوده و جوهر فتنه صباء دهاء عمیاء مظلمه در افعال و اقوال ایشان ظاهر بوده و مظهر باب باطنه فیو الرحمة و ظاهره من قبله العذاب بوده و لهذا اکثر اصحاب از آنجناب فراری بودند مع هذا جناب نقطه کافی بعون الله استقامت در ۲۰ محبت ایشان نموده و چشم از ثنات محجین پوشید خاصه در فتنه صدور اختلاف فیما بین جناب عظیم و جناب بصیر که قلوب اصحاب شق گردید و راه ذکر اختلاف بسبب آن بوده که جناب عظیم ی فرمودند که من باب حضرین و حبیب ثمره الازلیه و سلطان منصور میباشم بنصوص عدیه و لهذا مطاع بر شما و جمیع اصحاب میباشم و بر کل فی الكل فرض میباشد ۲۰ که در نزد طلعت عز من خاضع بوده باشند جناب بصیر میفرمودند شما

وفا را مرعوم میدارند لهذا نقاب از چهره اشفاق بر داشته و طلعت مرحمت را ظاهر نموده و تجلیات ربوبیت آن بهاء الرضوان در هیکل عبودیت ایشان صیقلی گردید بعد از آن روزی حضرت ذبح در مجلس ایشان وارد شد با وجود آنکه آشنائی ظاهری فیما بین ایشان نبوده و ایشان عای بودند و جناب بصیر صاحب کالات بودند مع هذا بمجرد ورود و چند کلمه تکلم نمودن چنان نفحة جذائیت آنجناب بر شامۀ فؤاد این جناب وزید که روح و جسم ایشان را قبض نموده و در قبضه قدرت محبوبیت خود نگاه داشته و مرات هستی ایشان را از پارچه یستی صیقلی فرموده و صورت جمال منعالی خود را در آن منعکس نموده پس بدین حق تصدیق جلال ۱۰ حق را نموده و او را باو شناخته بمضمون آنکه ع، هم بچشم یارینم یار را، و یا مَنْ دَلَّ عَلَى دَانِهِ يَدَانِيهِ وَ نَزَرَهُ عَنْ مُجَانَسَةِ مَخْلُوقَاتِهِ خلاصه آنکه جناب بصیر از متهای انصاف خود در مقام فنا بر آمد و زهر بلاهای امتحان از مینای محبت کشید تا آنکه شهد بقا از کأس ظهورات مالا مال بکام وصال ریخته و جوهر ربوبیت ایشان در انبیق عبودیت او شان ظاهر گردید و ۱۵ ادعای رجعت حسنی نموده و مصدق مرادعای ایشان بروز آیات و خطب و مناجات بوده و عریضه بخدمت حضرت ازل و جناب بهاء در باب ظهورات خود عارض شد حضرت ازل توفیقی بسر افزای ایشان صادر فرموده و اظهار التفات و سرور نموده و بسمه الابصر الابصر در عنوان توقیع مرقوم نموده و در موضعی آن یا حَبِيبُ اِنَّا قَدْ اصْطَفَيْنَاكَ بَيْنَ النَّاسِ فرموده و از ۲۰ جناب بصیر در ارض مقدس ظهورات غریب شد بعد از آن بارض قاف تشریف فرما شد و جمعی مجذوب حرارت محبت ایشان گردید و از اخبار سُرّی مستمع گردید من جمله شیء بک سگ فریاد می نمود فرموده بودند که این سگ رجعت فلان شخص میباشد که خداوند او را بواسطه گناهان او معذّب نموده و خانه او را نشان داده که هنک خانه از این منزل ما ۲۵ دور میباشد و چند اولاد دارد بنلان نشانها قول من صدق میباشد

در بغداد که سید علو^(۱) میگویند و یکی هم آقا محمد کراوی^(۲) و امثال ایشان که هر يك صاحب آیات و جذبات بوده اند، پس ای اهل فرقان انصاف بدهید و لهر باین عظمت را سهل نشمارید و قدری با خود تفکر نموده که امر باین عظمت را سهل نمی توان گرفت با وجود آنکه جمیع موازین حقه سخنی میشود و اینقدر ظهوراتی که در دوره ایشان بچذب و اشراق بهم رسیده که ثمره طلوع شمس نبوت و قمر ولایت همین است که مردم بتوجه ایشان منقطع الی الله گردند و ظهور معارف از کینویت ایشان بشود و جنت معرفت و محبت که اعلی درجات جنان است حاصل نمایند و از جمله موازین حقه در اثبات حقیقت آنحضرت آیات قرآنیّه هست که حجت^(۳)

۱۰ من عند الله است که هر حق و باطلی باو تمیزی باید بعضی از آیات در مقام تخصیص است و بعضی در مقام نعییم اما آیات تعمیمی بسیار است حقیر يك سوره صفا را ذکر می نمایم کفایت می نماید چونکه کتاب هم بزرگ شده است و مطلب بطول انجامیده است بهمین سوره ختم مطلب را مینام اما پر ظاهر است که امروز اهل اسلام دو فرقه شده اند فرقه باسم صاحب الزمان مشهور و خود را حق میدانند و فرقه ضد آنهاست و منکر و معاند لا بد یکی ازین دو فرقه حق و دیگری بر باطل است حال ما ذکر آیات را می نمایم هرگاه مصداق آن اصحاب حضرت است پس ایشان حق هستند و مدعیان بر باطل و الا بر عکس میباشد، أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ یعنی پناه میجویم از غفلت و اعراض نفس خود بسوسه حضرت خداوند بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ یعنی بنام خداوندی که صاحب جمیع اسماء و صفات کمالیه است من جمله رحمن و رحیم میباشد که رحمانیت مقام فیض عامّه است که وجود و رزق و حیات و مات بوده باشد و کل شیئی بهر مند میشوند سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِي الْاَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ

(۱) کذا فی الأصل (۲)

(۲) کذا فی الأصل (۳)

(۳) وفي الأصل: حجتیت،

صدق و حق میفرمائید ولی آن چیزیکه سبب عزّ شما هست در نزد حضرت
نطفه دو چیز شده است یکی آنکه مدعی مقام عبودیت و قرب بآن حضرت
هستید دوم آنکه مدعی ظهور آثار حقّه شمس ربوبیت آنجناب در مرآت
عبودیت نفس خود میباشید و هر دو ادعای شما حقّی باشد و نصّ
ظاهری نیز دارید من هم همین ادعای دارم و این میزان هم حقّ میباشد ولی
مرا گمان آنست که عبودیت و فنای خود را در جنب جلال آن شمس عزّت
زیاده می دانم و لهذا آثار ربوبیت ایشان که آیات فطریست در لسان من
جاری گردید که اعظم آیات است جناب عظیم تأملی در باب صدق ادعای
ایشان داشتند یا از باب فتنه و حکمت بوده و یا از باب آنکه مناظره تا
۱۰ تمام بهر حال چونکه فتنه جناب بصیر زیاده بود در حرکانش که سرش
توحید و ظاهر آن خلاف و لهذا بعضی از اصحاب شکوه آنجناب را خدمت
حضرت عرض نموده که آقا سید اعلیٰ بعضی ادعایا نموده و چنین و چنان
نموده آنحضرت نیز نظر بآنکه در زمان عدم اقتدار ظاهریه بایست اعطاء
کلّ ذی حقّ حقّه نماید توفیقی بر سیل فتنه صادر فرموده تا آنکه مقام هر
۱۵ نفس بر خود او معلوم گردد که آیا بصیرت فزادی بهم رسانیده اند یا
آنکه تقلید می نمایند همینکه این توفیق مبارک صادر گردیده اختلاف در بین
اصحاب بهم رسیده خصوصاً در ارض صادجی تصدیق نموده و قلبی منجذب
ماند و مدّت شش ماه این اختلاف باقی بود بعد از رفع گردید و اصحاب
بسیار تربیت گردیدند و از اسرار توحید مطلع شدند و جوهر فتنه را بر
۲۰ خوردند و سزای^(۱) این دو ظهور که جناب ذکر علیه السلام بجناب عظیم
خبر داده بودند که بعد از من دو ظهور میشود یکی ظهور حسینی^(۲) است
و یکی ظهور مجبی^(۳) و هر یک زیاده از شش ماه در شکم^(۴) نخواهند ماند
۲۲ ظهورات بسیار دیگر نیز شده است یکی در ارض تاه یکی در ارض فاه یکی

(۱) و فی الأصل: بسوی، (۲) کذا فی الأصل، (۳) کذا فی الأصل،
ولعله «حسّی»، (۴) کذا فی الأصل (۵)

می نمایند و میگویند که هر کس که صاحب فهم میباشد بای می شود و لهذا
 بایست او را تلف نمود، اما آیه دوم در معرفت عامل از غیر آنست
 زیرا که صدق در علم عمل نمودن بآن است نه در ترك آن چنانکه می فرمایند
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَعْمَلُونَ كَبُرَ مُقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا
مَا لَا تَعْمَلُونَ یعنی ای آنچنان کسانی که مدعی ایمان و معرفت با اسماء و صفات
 ربوبیت حضرت ما هستید و دانسته اید که صدق نیکوست نه کذب
 و جود محبوب است نه بخل و هکذا و مردم را امر ب تحصیل آن می نمایند
 پس چرا خود عمل بآن نمی کنید و چه بسیار بزرگست گناه شما و قبیح
 است فعل شما اینکه میگویند چیزی را که خود عمل نمی نمایند، ای مسلمانان
 ۱۰ ملاحظه نمائید که مصداق این آیه مبارکه کیست آیا ندیدید که اغلب
 مدعیان باین اصحاب را خصوصاً علمای که در فوق منابر مذمت دنیا را
 می نمایند و مردم را امر ب ترك آن می کنند مع هذا خود ایشان زیاده از
 دیگران در صدد تحصیل آن هستند و نهی از صفات ذمیه مثل غیبت و
 حسد و کینه و عدم توکل و رضا و امثال آن میکنند و خود متصف بآن
 ۱۰ هستند و امر بزه و تنوی و عبادات می نمایند و خود تارك و غافل
 هستند و شاهد حال ایشان است آیه مبارکه أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ
تَنْهَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَكْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ یعنی آیا امر می نمائید
 مردمان را بنیکویی و فراموشی می نمائید نفسهای خود را که دارای آن صفت
 کمال نیستید و شما میخواهید کتاب الله را و میدانید که من دوست می دارم
 ۲۰ نیکو کاران را یا تعقل نمی کنید و فباحث عمل خود را بر نمی خورید، بر
 خلاف اصحاب حق که تارك دنیا و مجاهد فی سبیل الله و منقطع الی
 الله و صابر عند نزول البلیا هستند بحدیکه اهل دنیا ایشان را دیوانه
 می دانند و حضرت خداوند می فرماید که ما دشمن میدارم آنچنان کسانی که
 میگویند چیزی را و خود عمل نمی کنند و می گویند نظر بقول ما داشته
 ۲۰ باشید نه فعل ما و این سخن ایشان را در حکم حضرت ماست و از

الْحَكِيم یعنی پادشاهی کند حضرت خداوند را آنچه در آسمانها و در
 زمینها موجود است و اوست خداوند عزیز و حکیم یعنی غنی دانا، اما
 باید دانست که سبب آنکه شخص قراءت کند ابتدا التعاذه می خواند
 چیست سبب آنست که در دوره نزول سبقت گرفته است ظلمت بنور و
 ۵. هان جهت انانیت و غفلت حجاب شده است طلعت عبودیت را از معرفت
 قص بهاء ربوبیت لهذا پناه میجوید جهت عبودیت بسوی سلطان ملک
 ربوبیت بعد از آن وارد بساط حضور گردید لهذا ذکر اسماء و صفات
 الهیه نماید بعد از آن وصف خلق و عالم کثرات میشود بلسان خداوندی
 و آنرا سوره گویند و در اغلب سور قرآنیه یا ذکر توحید الهی میشود یا
 ۱۰. ذکر حضرت رسالت پناهی بحروف مقطعه مثل اَلَمْ و حَم و امثال آنها که
 الف الوهیت میباشد و رکن توحید است و لام آن رکن ولایت و اسم علی
 هست و میم آن میم مشیت و اسم محمد و رکن نبوت میباشد و این تفسیر
 دوره قائم است که ولایت سبقت بر نبوت گیرد و قواعد در تفسیر این
 کلمات بسیارست و آیه سَجَّ اللَّهُ وصف توحید خداوندیست و زبان
 ۱۵. بیان ذوی العقول از ادراکش قاصر میباشد و اجمال تفسیر آن آنست
 که اهل امکان نظر بعجز و فقر وجود خود و عدم اقتران با ذات حق
 یقین می نمایند که آنحضرت منزّه میباشد از وصف ما سوای نفس خود
 ولی در مراعات اقله خویش وصف جمال حضرت محبوب را نمایند و هر
 مراتبیکه ضافی تر میباشد در مقام قبول تجلی حکایت بهتر نماید و لهذا ظهور
 ۲۰. علم توحید که معرفه الله را می نماید از لسان او زیاده شود و شرف ایشان
 نیز بعلم میباشد و علم توحید هم اشرف علوم است و از این جهت آیه
 اَوَّلُ السَّلام نیز بیان معرفه الله را می نماید، حال نظر بنا که اصحاب قائم
 علیه السَّلام اعرف میباشند باین علم یا دیگران نه والله خود شهادت
 خواهی داد که اطفال این سلسله عالیه عارف تر اند از کتب عرفای ایشان
 ۲۵. چنانکه ایشان ضرب المثل در علم شده اند بحدیکه ایشان را مذمت بعلم

حق را بفهمند البته نخواهند فهمید و حق در باره ایشان تفصیر نمیکند بلکه خلق خود مقصر هستند پس تصدیق نکردن این مردم حق را نه از جهت عدم ظهور حق میباشد بلکه از جهت احتجاب خلق میباشد و هم چنین است آیه چهارم در میزان امر حق که میفرماید وَ إِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ یعنی یاد نما ای محمد هنگامیکه فرمود عیسی پسر مریم پسرزادگان یعنوب یعنی بنی اسرائیل که منم پیغام آور از جانب حضرت خداوند بسوی شما و من تصدیق نماینده هستم آنچه بزرگه میانه دو دست شما میباشد که آن تورات حضرت موسی هست تصدیق بقول و فعل زیرا که من عارفم بکتاب خداوندی از شما و منم باطن تورات و من و کلام من که انجیل بوده باشد سر و جوهر نورانیم اگر بدانید و مژده دهند میبایم شما را برسولیکه می آید من بعد من که نام گرای آنحضرت احمد میباشد پس هنگامیکه تو آمدی ای محمد ایشان را با آیات و بینات پس گفتند این جادوگر گریست ظاهر، ای مردمان نظر نمائید فتنه را که حضرت عیسی ظاهر میشود با آیات حق که سه علامت است اول آنکه مصدق رسول قبل بودند دوم آنکه خود صاحب کتاب و بینات بوده سیم آنکه خبر از ظهور بعد داده ولی بخوفتنه زیرا که اسم مبارک حضرت رسالت پناهی را احمد فرمودند محمد ظاهر گردید اما صاحب آیات بودند ۲۰ مع هذا آنچه آن کسانیکه اقبال بسوی حق نداشتند و دیده حق بین ایشان در پرده غفلت بود اعراض از حق نموده و آنجناب را ساحر نامیدند و قلیلیکه طالب حق بوده و اوفتنه اختلاف در اسم بیرون نرفته که آیه منشا به بوده و چشم بآیه محکم داشته که حجیت قرآن بوده لهذا ایمان آورده پس در هر ظهوری چنین بدان که با حضرت او جهت ناراست که جذب اهل نار نماید و جهت نوراست که جذب اهل نور نماید و اینست ۲۵

رحمت ما دورند و ما دوست می داریم اهل صدق را که مصداق این کلام هائون هستند، إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَتْهُمْ بَنَانِ مَرُوضٍ یعنی که ما حضرت خداوندیم دوست می داریم آنچنان کسانی را که جهاد می نمایند در راه رضای ما و از منتهای یقین خود صف زدگانه و همچون ستونهای محکم نظر باشتیاق ملاقات ایشان طلعت مرا و اراده فرار بسوی حیات دنیا ندارند مثل خود پرستان، پس ای مردمان از حق نگزید آبا مصداق این آیه شریفه اصحاب حضرت نبودند که در مازندران قلیل مردمانی در مدت نه ماه مقابل آن سپاه استاده و چنان کارزاری نمودند که چشم روزگار ندید و مطلقا فرار ننمودند پس اینچنین مردمانی اهل حق هستند نه مثل اعدای ایشان که بعضی در خانهای خود نشسته و بعضی هم که بعنف رفته بودند خیالی بجز فرار نداشتند و در آیه سیم می فرماید در مقام ذکر احوال قوم موسی که میزانی هست در سلوک مردم عاقل با مدعیان حق که می فرماید وَ إِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تَقُولُونَ لَنَا نَبِيُّ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّمَا أَخْبَرَ الْمَلَأَیْنِیْ بِمَا لَمْ یَاخُبُ بِکُمْ وَ لَمْ یَکُنْ لَکُمْ مِنْ شَیْءٍ عِلْمٌ وَ هُوَ یَعْلَمُ مَا تَعْمَلُونَ وَ قَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّی رَسُولُ اللَّهِ إِلَیْکُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاحَ اللَّهُ فُلُوهُمْ وَ اللَّهُ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الْفَاسِقِیْنَ یعنی یاد کنید هنگامیکه حضرت موسی فرمودند بقوم خود ای قوم من چرا اذیت میکنید مرا و حال آنکه هرگاه بدید انصاف بنگرید میدانید که من حق هستم و اذیت من در انکار منست و حال آنکه بمنزله میدانید که من رسول الله هستم بسوی شما پس هرگاه انکار حق مرا نمائید روی دل شما از من برگردد پس خداوند نظر باعراض خود شما شمارا وای گذارد بضلالت و گمراهی و دل شما تیره میشود و نیست خداوند اینکه هدایت نماید قوم دو رورا یعنی آنچنان کسانی را که ظاهر و باطن ایشان مخالف یکدیگر میباشد، پس ای مردمان ملاحظه نمائید که اهل هر زمان همنکه روی دل ایشان بسوی حق نیست حق را نخواهند تصدیق نمود حال خود انصاف بدهید که اغلب این مردم فاسق هستند یا نه و در صورت یقین ایشان و بخوانند

نبینم بلکه در تقصص امر ایشان نیز هستیم که مطلب ایشان را بنهیم مثل آنکه پادشاه روس فرستاده بود بتزد ابلیجی تبریز که شرح احوالات حضرت را معلوم نما و بجهت امن ارسال دار هینکه این خبر رسید آنحضرت را شنید نموده بودند جناب آقا سید محمد حسین محرر حضرت را که در تبریز حبس بود خواستند بمجلس خود و از احوالات آنحضرت و علامات ایشان مستفسر بودند جناب آقا سید محمد حسین بواسطه مسلمانان جرأت بذکر احوالات آنحضرت بغیر صراحت نفودند ولی بر سیل اشارات بعضی مطالب را القا فرمودند و بعضی نوشتجات هم دادند، و سبب تقصص ایشان در امر حضرت چند چیز شده بود یکی آنکه در اخبار ایشان است که آن شخص موعود صورت خاج^(۱) ایشان را خواهد نوشت و حضرت این هیالکی که نوشتند حضرات دیده بودند و متذکر شده بودند، دوم آنکه در اخبار ایشان بود که بایست ازدهائی در ملک فرنگیس^(۲) هم رسد که از مغز سر آن دانه الماسی بر آورند و این هم اتفاق افتاده بوده است، سیم آنکه از علائم الظهور بر هم خوردن سلطنت فرنگیس^(۳) بود و جمهورای شدن دولت ایشان این واقعه نیز صورت بسته و لهذا در تقصص میباشند و حدیثی دیدم که فرنگها طلب خونخواهی حضرت را خواهند نمود از طرف روم در سنه هشتاد یا نود، خلاصه آقا سید محمد حسین را بواسطه همین واقعه تقصص المجپها از تبریز بطهران آورده و حبس شدید نمودند شما انصاف بدهید که این بی انصافها چقدر در صدد اطفاء این نور هستند، آیه ششم در باب آنست که می فرماید حضرت خداوند که ما هستیم که رسولان بسوی شما می فرستیم و ما هستیم ناصر امر ایشان که شماها نمی توانید نور ایشان را خاموش نمائید چنانچه که میفرماید هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ یعنی اوست خداوند

(۱) و فی الأصل: خاج، (۲) در اصل این کلمه را «فرنگیس» هم گویند میتوان

خواند زیرا که سین اول را سین کبک نوشته است نه سین دندان دار،

معنی آنکه ایشان قسم النار و الجنة هستند و چنین بدان ظهور حضرت قائم را و نظر بآیه محکمه داشته باش تا از اهل نور شوی نه آیه متشابه که نور اهل نار نماید چنانچه که خلق کثیر شدند، لَآ آیه پنجم در بعد اهل نارست از حق و ظلم ایشان بر نفوس خودی فرماید وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ، یعنی کیست ستمگارتر از آنکه اقترابند بر خدا دروغ و حال آنکه او خوانده میشود بسوی دین حق و خدا نمیرساند براه حق گروه ستمکاران را، حال مشاهده نمائید که کمتر کسی میباشد که ظالم بر نفس خود نباشد و همینکه نفس مجتنب از حق شد لهذا اهوائ نفس خود را نسبت بحق میدهد و اغلب نفوس ظالم هستند و لهذا خداوند ایشان را هدایت نمیکند، و آیه ششم در باب ضدیت اهل باطل است که میخواهند اهل حق را تمام نمایند و خداوند امر خود را ظاهرتر نماید لهذا ی فرماید يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ، یعنی میخواهند فرو نشانند نور خدا را بدهنهای خود و خدا تمام کننده نور خود است و اگرچه دوست نمی دارند ناگروندگان، ای اهل ایمان انصاف بدهید که در ظهور این امر چه بسیار سعی و اهتمام نمودند از سلطان گرفته الی ادنی رعیت که این امر را خاموش نمایند آیا خانهای ایشان را خراب نمودند اموالشان را غارت نمودند مردانشان را نکشتند زنانشان را اسیر نکردند مع هذا تمام نمی شوند و همه روزه زیاده میشوند و نه آنست که بروز این امر در ایران تنهایی بوده بلکه در جمیع بلاد مثل روم و هند و ترکستان نیز شایع است مثل آنکه شنیدم در استانبول جمعی کثیر هستند و الهی روم و الهی روس امهرا ملاست نموده بودند در باب قتل حضرات و گفته بودند که چه معنی دارد که جمعی از ضعفای رعیت ادعای مطلبی می کنند و شما با آن اقتدار در صدد اذیت ایشان هستید و حال آنکه در بلاد ما نیز جمعی هستند و ما متعرض ایشان

از تجارت دنیا زیرا که دنیا فانیهست و آخرت دار باقیست تا پیامرزد
 برای شما گناهان شمارا. و در آورد شمارا بیوستانهایی که جاریست از تحت
 عمارات آن نهرهای با صفا و منزلگاههای پاکیزه در بهشتیهای با اعتدال این
 است رستگاری بزرگ، حال ملاحظه نمائید که بغیر از این اصحاب حق
 دیگری این تجارت را نموده و کلام پروردگار خود را اعتماد نموده که در
 راه رضای حضرت او چشم از مال و جان و اهل و عیال پوشیده پس
 یقین ایشان حَقِّد و آن کسانی که برخلاف ایشان هستند بر باطل بحکم
 بعرف الاشیاء بأضدادها، و در آیه هشتم میفرماید وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ
اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ یعنی از جمله اجر و مزد شما در نزد
 ۱۰ حضرت ما که دوست میدارید آنرا یاوریشی است از جانب ما شمارا
 بر ظفر یافتن بدشمنان و گشایشی نزد ملک پس مرده بن ای محمد سر
 مؤمنان را بقضای حاجت ایشان، پس از جمله موازین حقه شوق و طلب
 مؤمنین است در ارتفاع کلمه و مسلط شدن ایشان است لله بر اهل جهل
 حال ملاحظه نما که این حال شوق و کوشش در هر طائفه که دیدید
 ۱۵ بدانید که حق میباشند چنانکه در این اصحاب معلوم گردید، و در آیه
 نهم اصحاب رسول الله را حضرت حق متذکر میفرماید که در راه دینداری
 بمنزل حواریون حضرت عیسی علیه السلام بوده باشید و حضرت قائم نیز
 اهل بیان را منتبه میفرماید که بمنزل اصحاب رسول الله بوده باشید مراد
 آنست که فعل اهل حق [که] سابق بوده اند حجت است بر لاحقین چنانکه
 ۲۰ میفرماید يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ
لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَأَمَّا نَتَّ
طَائِفَةٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ
فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ یعنی ای آنچنان کسانی که گرویده اید باشید یاوران خدا
 ۲۵ چنانچه که فرمود عیسی پس مریم مر دوستان خالص خود را که کیانند از

آنچنانکه فرستاده رسول خود را براه نمائی و دین درست تا غالب نماید بر ملت‌های باطل هم اگرچه ناخوش دارند همه مشرکان، حال ملاحظه نمایند که ظاهر این آیه خطاب بحضرت رسول است و باقتضای ظاهر تفسیر آیه بایست دین رسول الله در زمان حیات ظاهری خودش همچنان ظاهر شود و قوت بگیرد که کل ادیان باطله مثل نصاری و یهود و مجوس و امثال اینها نیست گردند اینکه واقع نشد بلکه مذهب اثنی عشری الی زمان ضنویه ذکرى از او بوده^(۱) و مطلقاً بروزی نداشت و بعد از هزار و دو بیست و شصت انتشار و استحکام یافته پس همچنین است امر حضرت قائم علیه السلام که سر دین رسول الله است و دین آنجناب ظهور توحید ۱۰ میباشد و بکدفعه نتواند ظاهر گردد تا ظلمی بر نفسی من الله وارد نیاید و تکلیف ما بلا ینطاق باحدی نشده باشد و سر اختیار عباد و انعام تحت بالغه و ظهور رحمت و اسعه و جوهر اعطاء کل ذی حق حقّه ظاهر شده باشد بناء علی هذا آنچنان کسانی که گمان نموده اند که مر آنجناب را بایست بکدفعه جمیع خلق قبول نمایند نامربوط و خلاف حکمت بالغه الهی میباشد، ۱۰ و آیه هفتم در باب معامله عباد است با حضرت خداوند که چشم از دنیا و اموال نفوس خود پوشیده و مشتاق لقا حق گردند چنانچه میفرماید

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ، تَوَمَّنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ، يَغْفِرَ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَ يُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۲۰ وَ مَسَاكِينٌ طَيِّبَةٌ فِي جَنَّاتٍ عَذْنٍ ذَلِكَ الْنَّوْرُ الْعَظِيمُ یعنی ای آن گروهی که گروید اید هیچ راهشائی کم شمارا بیازگانی که برهاند شمارا از عذابی دردناک پس بگروید بخداوند و اطاعت نمائید فرستاده او را و کارزار نمائید در راه خدا بامالهای خود و تنهای خود این تجارت بهتر میباشد بجهت شما ۲۲

(۱) کذا فی الأصل و لعله «نبوده».

میباشد هرگاه بخواهیم ذکر نائیم دو مانع در نظر دارم یکی آنکه سبب طول در کلام میشود دوم آنکه مدعیان خواهند گفت تفسیر قرآن برای نموده لهذا ما هم موقوف می داریم ولی از جهت نمونه يك آیه را ذکر می نمایم و آن آنست که حضرت خداوند علیّی فرماید *وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ* یعنی بدرستی و تحقیق نوشتم ما در کتاب حضرت داود که بعد از ظهور حضرت ذکر البتّه سلطنت ارض را میراث میبرند از ظالمین بندگان نیکوکار من، حال در تفسیر ذکر بچند قسم مذکور میشود در مقامی برسول الله تفسیر می نماید و در مقامی بفرآن و در مقامی بائمه هدی و جمیعاً صحیح میباشد ولی مصداق ۱۰ ارث بردن زمین را بندگان صالح در دوره ظهور ایشان که ظاهر نگردید بواسطه آنکه هرگاه حضرت رسول علیه السلام را ذکر بگیرند که بعد از ایشان غلبه کفر باطنی گردید و حضرت شاه ولایت که اول عبد صالح بود مر خداوند خود را خوار و خفیف و خانه نشین نمودند و تسلط ظاهری بجهت ایشان بهم نرسید هرگاه مراد از سلطنت ظاهری در ارض میباشد ۱۵ و هرگاه مراد از ارض عبودیت که اقتضای موحدین است بوده که سلطنت ربوبیت و معرفت و محبت شاه مردان بوده باشد باز هم بشرح ابضاً آنهم که میسر نشد و اصحاب نصرت نکردند و مجرد نشدند و کلمه توحید را مرتفع ننمودند و هرگاه مراد از ذکر ائمه بوده باشند بعد از ایشان نیز این دو معنی هیچ يك صورت نیست و هرگاه مراد از ذکر قرآن بوده ۲۰ باشد معلوم است که بعد از قرآن کتاب بیان است و حامل بیان نیز حضرت ذکر میباشد و بدون این معنی بعد از قرآن دیگر معنی ندارد، اما در باب ظهور سلطنت الله بعد از ذکر اول آنکه تجلّی سلطنت الله در ارض افتد گردید و جمعی موحد در دهر بهم رسید که چشم روزگار بمثل آن از قبل ندیده و لابد سلطنت ظاهری نیز بجهت این اصحاب بهم خواهد رسید و لوکان هزار سال بعد باشد پس مصداق این آیه مبارکه بگو

شماها باوران من بسوی خدا گفتند حواریون مائیم باوران دین خدا پس
 گرویدند باو گروهی از فرزند زادگان یعقوب و نگرویدند گروهی دیگر
 پس قوی گردیم آنان را که گرویده بودند بر دشمنان پس گردیدند غلبه
 کنندگان، پس ای مردمان خود انصاف بدهید که مثل اصحاب عیسی
 علیه السلام اصحابی بغیر از اصحاب قائم دیگر در صفحه روزگار بهمرسیده نه
 والله بلکه چه نسبت است میانه اصحاب عیسی و قائم زیرا که کاملترین
 اصحاب حضرت عیسی جناب شمعون بود و حضرت باو خبر دادند که
 تو در يك شب تا خروس خوان سه دفعه **لن** خواهی نمود عرض
 کرد ای مولای من نباشد چنین روزیکه زبان من باین قول قبیح حرکت
 نماید هرگاه چنین است شما زبان مرا الحال قطع بفرمائید من بعد از آنکه
 شصت هزاره یهودی حول بیت المقدس را گرفتند بجهت دستگیر نمودن
 حضرت عیسی علیه السلام چونکه آنحضرت را نجس و مخرب دین و کافر
 و واجب القتل می دانستند لهذا دوازده نفر از حواریون حول آنجناب
 بوده و سه زن جمیعاً فرار نمودند آنحضرت را دستگیر نموده و بدار کشیدند
 ۱۰ من بعد از آن جناب شمعون را گرفتند در اول شب و گفتند تو از انصار
 عیسی هستی ایا نمود گفتند [لعننما] لعن نمود تا آنکه سه دفعه حضرت را در
 آن شب لعن نمود همینکه خروس شروع در خواندن نمود متذکر فرمایش
 آنحضرت شد **خاک** بر فرق خود میریخت و در اول شب از خوف جان
 فرمایش آنحضرت را فراموش نموده، اما اصحاب حضرت را دیدید و شنیدید
 ۲۰ که چگونه جان نثاری در راه محبوب خود نمودند پس قول حضرت
 خداوند حق میباشد و هرکس احوالش مصداق آن بود با شرائط مذکوره
 یقین حق است و البته چنانچه که در عالم فنا و مجاهد احوالات اصحاب
 حضرت قائم مطابق بود با آنچه حضرت خداوند در این سوره مبارکه
 ذکر فرموده **بلا شک** و رب در مقام غلبه و استیلا نیز چنین خواهد
 ۲۵ بود، اما آیات خاصه نیز در قرآن بسیار است که مدلل بر ظهور آنحضرت

که فتنه شماها شدیدتر است از فتنه محتجین از اهل بیان و بخوانید
این حدیث را که معصوم فرمودند **كُلُّ النَّاسِ هَالِكُونَ إِلَّا الْعَامِلُونَ وَكُلُّ**
الْعَامِلِينَ هَالِكُونَ إِلَّا الْعَامِلُونَ وَكُلُّ الْعَامِلِينَ هَالِكُونَ إِلَّا الْمُخْلِصُونَ وَ
الْمُخْلِصُونَ فِي خُطَرٍ عَظِيمٍ، ای اهل بیان مقام اخلاص پس مقامیست بلند
و ایشان در خطرند پناه بخداوند برده و بر خود راه فنار بنویسید و
چشم و گوش دل از غیر حق بیوشید و شراب محبت را مردانه وار
بنوشید و سز نوحید و جوهر تجرید را بفهمید و

جام بلارا بیباکانه سر کشید و بگوئید لَا

حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

وَإِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ

رَاجِعُونَ،

جرتی حضرت رسول است و بخو کئی حضرت قائم اظهر الله امره اگرچه
 همین قائم علیه السلام رجعت هان محمد است چنانچه بیان آنرا نمودیم، و
 از این قبیل آیات بسیار است در مقام تخصیص و در مقام تعمیم در نزد
 عارف بالله و عید منصف جمیع قرآن تفسیر باطن آن در شأن حضرت
 قائم میباشد و بحق خداوند که هرگاه احتجاب خلق مانع نبود هر آینه
 چنان بیان حقیقت آنحضرت را از قرآن می نمودم که زهره در بدن طالبین
 آب گردد، حال التماس می کنم بشما ای اهل فرقان که قدر قرآن را بدانید
 و بسیار بخوانید و در او تفکر نمائید و از احوال مؤمنین قبل که در هر
 دوره بوده اند و چه زحمتهای در راه دین کشیده اند و انواع بلاها در راه
 ۱۰ نصرت امر حق متحمل شده متنبه گردید و از غفلت اهل غفلت در نزد
 هر ظهور امر حق و افعال و اقوال قبیحه^(۱) ایشان متذکر شده بر احوال
 خود بترسید و هرگاه هدایت شدید التماس دعا از شما می دارم و در
 احادیث ائمه هدی بسیار فکر نمائید و از اسم خود خجالت یکشید که
 خود را مسلمان نام بگذارید و مدت هزار و دویست و هشتاد سال شما را
 ۱۵ امر بانظار ظهور قائم بنمایند^(۲) و دعای فرج بخوانید و حال که ظاهر گردیده
 باین شدت محجب بناید قدری از خداوند حیا نمائید و از عذاب
 دردناک حضرت او بترسید و بر حال خود ترحم نمائید و شبها برخاسته
 بدر دولتخانه رحمت واسعة حضرت حق حاضر گردید و سر بر
 زمین زده دست نیاز بدرگاه آن خداوند بر داشته طلب هدایت
 ۲۰ نمائید تا آنکه از آب رحمت خود زنگ قلوب شما را برده صورت
 حق در مرآت فؤاد شما متجلی گردد آمین یا رب العالمین و ما علی
 الرسول الا البلاغ المبین، ای اهل بیان، بر شما نیز عرض میکنم که
 دلشاد بهمین نشوید که ما از اهل بیان شدیم و رسنگار گردیدیم نه
 ۲۵ و الله این خیالست دور و دراز بترسید بر غفلت خود و بدانید

(۱) و فی الأصل: منیحه، (۲) و فی الأصل: بنمایند،

فهرست اسما الرجال

آدم ابو البشر (عليه السلام)، ۱۶-۱۸، ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۲۷، ۲۹، ۳۶، ۳۷، ۴۸، ۵۳، ۷۳، ۹۱، ۱۴۶، ۲۰۴،
آقامی، حاجی میرزا-، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۳۰، ۱۴۲، ۱۴۴،
۱۴۸

ابراهیم بن اسحق التهاوندي (از رواة)، ۹۴،
ابراهیم خليل الله، (عليه السلام)، ۳۷، ۴۹، ۱۴۶،
ابراهیم محلاتی، ملا-، ۱۴۱، ۱۴۴،
ابی (؟)، ۹۵،

احمد (صلعم)، ۵۹، ۹۰، ۱۰۰، ۲۲۵، ۲۶۵،
احمد، آقا سيد-، ۱۹۰،

احمد، آقا سيد-، (معروف بکاتب حضرت)، ۲۴۵،
احمد، میرزا-، (امام جمعة تبریز)، ۱۴۴، ۱۴۸،

احمد بن ادريس (از رواة)، ۹۵،
احمد ازغندی، آقا میرزا-، (از اصحاب شيخ احمد احسانی)، ۱۴۹،

احمد الحسائی، زين الدين، شيخ-، ۹۹، ۱۰۴، ۱۴۲، ۲۰۱،
احمد بن هورة (؟)، ۹۴،

اخباریین، فرقة-، ۱۲۵،

ارامنه، ۲۱۲، ۲۴۹،

ارسلان خان، امير-، (خالوی ناصرالدین شاه)، ۱۴۵،

ازل، حضرت-، جناب-، (میرزا يحيی نوری)، ۲۰۸، ۲۴۸، ۲۴۹-

۲۴۴، ۲۵۵، ۲۵۸،

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۵	۲۴	باب دوم و سوم و چهارم اصلاً در این کتاب مذکور نیست و مصنف بکلی این وعده اول کتاب را فراموش کرده است،	
۱۴	۱۹	ثواب	صواب
۲۲	۵۶	مَلِك	مَلَك
۴۰	۱۹	جَنَات	جَنَاب
۸۹	۲۱	يَلُو	يَلَا
۹۵	۷	ي	ای
۱۱۴	۱۲	اصحاب	اصحاب را
۱۸۸	۲۱	کلمه «بگذرید» محو شده و ناخواناست	
۱۹۹	۱۹	کوفتن	گرفتَن
۲۰۱	۲۲	ملعونه	ملعون
۲۲۶	۱۹	دعواهای	اینان دعاها (ظ)
۲۵۷		حاشیه ذیل صفحه گویا بی موقع است و صواب ظاهراً همان متن است و مراد از ارض قدس طهران است (رجوع کنید، ترجمه تاریخ جدید تألیف حفر ص ۲۸۹)،	

باب الباب (میرزا محمد حسن بشرویہ برادر ملا حسین بشرویہ)، ۲۰۸،

باب جناب ذکر (ملا حسین بشرویہ)، ۱۵۳،

باب خاتم (لقب شیخ علی خراسانی معروف بجناب عظیم)، ۱۴۳،

باب اللہ، و باب اللہ الأعظم، (میرزا علی محمد)، ۱۰۴،

بایں (شیخ احمد احسانی و حاجی سید کاظم رشتی)، ۱۰۲،

بایہ ۲۱۵،

باقر رشتی، حاجی سید -، حجة الاسلام، ۱۲۵،

بالاسری، فرقة -، ۸۹، ۱۰۰،

البرنطی (؟)، ۹۵،

بصیر، جناب -، ۲۵۵-۲۶۰،

ابو بکر (صدیق)، ۷۴، ۷۵،

ابن بنانه (؟)، ۹۴،

بہاء، بہاء الامکان، بہاء الرضوان، جناب -، حضرت -، (لقب

میرزا حسینعلی نوری)، ۲۴۹، ۲۵۷-۲۵۹،

بہمن میرزا، شاہزادہ -، ۱۲۸، ۱۴۰،

ابو تراب قزوینی، شیخ -، ۱۷۸-۱۷۹،

نقی قزوینی، حاجی ملا -، (عموی قرۃ العین)، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۸۹،

نقی کرمانی، حاجی ملا -، ۲۱۶، ۲۲۰،

جابر، ۲۴۶،

جالوت، ۱۶۰،

جلال ہندی، سید -، ۲۵۵،

جعفر طبّار، ۶۴،

جعفر دارابی، سید -، معروف بکشتی، ۱۲۱،

- اسد اللہ الغالب (علیہ السلام)، ۱۶۸،
 اسد اللہ محلاتی، حاجی -، ۱۴۴،
 بنی اسرائیل، ۶۷۰، ۲۶۵، ۲۶۹،
 اسم اعظم اعلیٰ، (یعنی ملا شیخ علی معروف بجناب عظیم^(۱))، ۲۵۶-۲۵۷،
 اسمعیل ذبیح اللہ، ۷۰، ۲۱۷،
 اسمعیل قسّی، حاجی سید -، ۱۸۶،
 اسمعیل قسّی، حاجی ملا -، ۲۱۶، ۲۱۹،
 اشرف خان، حاکم رنجان، ۱۴۰،
 اعتماد الدولہ، ۲۴۱، ۲۴۳،
 امیر (یعنی میرزا تقی خان امیر نظام)، ۲۱۵، ۲۴۱، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵،
 ۲۶۶، ۲۰۸، ۲۲۱، ۲۵۰،
 امیر المؤمنین، حضرت -، (علی بن ابی طالب علیہ السلام)، ۴، ۴۹،
 ۷۷، ۸۰، ۸۳، ۸۵، ۸۹، ۹۴، ۹۵، ۱۰۲، ۱۴۴، ۱۴۶، ۱۴۸،
 ۱۴۹، ۱۵۳، ۱۷۰، ۱۷۵، ۲۰۷،
 اویس قرنی، ۴۹،
 ایوب نبی، ۲۴۶، ۲۴۷،
 ایوب بن نوح (از رواۃ)، ۹۵،
 باب (حاجی سید کاظم رشتی)، ۱۰۰،
 باب (ملا حسین بشرویہ)، ۱۸۱، ۲۰۸،
 باب (میرزا علی محمد)، ۱۴۸، ۱۸۱، ۲۰۲، ۲۰۷،
 باب امام (شیخ احمد احسائی)، ۹۹، ۱۰۰،
 باب امام (میرزا علی محمد)، ۱۰۴، ۱۱۶،
 باب الباب (ملا حسین بشرویہ)، ۱۴۸، ۱۸۱،

(۱) رجوع کنید بہ ترجمہ تاریخ جدید تالیف حقیر ص ۳۸۸،

- حسین (علیها السلام)، ۷۵،
 حسنیّه، ۱۶۴،
 ابو الحسن (کتابه مه نفر از اثنته اثناعشر است یعنی زین العابدین و علی
 الرضا و علی النقی، و اینجا مقصود کدام است ؟)، ۹۵،
 حسین (مطلق)، ۱۸۰، ۱۸۱،
 حسین بشرویه، ملا-، رجوع کنید بمحمد حسین بشرویه،
 حسین خان فیروزکوهی، میر سید-، ۲۴۱،
 حسین خراسانی، سید-، رجوع کنید بمحمد حسین نریشی،
 حسین خراسانی، ملا-، ۲۱۴،
 حسین بن روح، ۸۶،
 حسین عزیز، آقا سید-، ۱۴۱، ۱۹۰، ۲۱۲، ۲۴۵، ۲۴۷، ۲۶۷،
 حسین بن علی، امام-، (علیه السلام)، ۴۱، ۸۰، ۸۱، ۸۴، ۸۵،
 ۱۴۲، ۱۵۰، ۱۶۹-۱۷۱، ۲۰۷، ۲۲۱، ۲۲۵، رجوع کنید بسید
 الشهداء،
 حسین علی، میرزا-، (بهاء ؟)، ۲۰۰،
 حمزه سید الشهداء، ۶۳، ۱۹۴،
 حمزه میرزا، ۱۵۴، ۲۴۶ (؟)،
 حواء، حضرت-، ۲۴، ۲۴،
 خال، جناب-، (یعنی حاجی میرزا سید علی خالوی باب)، ۲۱۸، ۲۲۰،
 خدیجه (زوجه حضرت رسول)، ۴۹، ۵۴،
 خسرو قاده کلانی، ۱۵۸، ۱۶۰،
 خضر، حضرت-، ۵۷، ۵۸،
 خلیل الرحمن، و خلیل الله، (یعنی حضرت ابراهیم)، ۶۸، ۷۰، ۷۱،

جعفر قلیخان (برادر اعتماد الدوله)، ۲۴۱،

جعفر بن محمد الصادق (علیه السلام)، ۱۱، ۸۵، ۹۱،

ابو جعفر الباقر (محمد بن علی علیه السلام)، ۹۴، ۹۵،

حاجی، جناب -، (یعنی حاجی ملا محمد علی بارفروشی معروف بجناب قنوس

و حضرت حبیب)، ۱۱۴، ۱۴۴، ۱۵۲، رجوع کنید بقنوس و محمد

علی بارفروشی،

حاجی کاشانی، (مصنف)، ۲۴۲،

حافظ، خواجه -، ۶۲، ۲۵۴،

حبیب، حضرت -، (یعنی جناب قنوس)، ۱۱۴، ۱۴۹،

حبیب بن مظاهر، ۷۸، ۱۵۵،

حجت، جناب -، (یعنی ملا محمد علی زنجانی)، ۲۴۴-۲۴۵،

الحرث المحصره (۶)، ۹۴،

حرمله (فانل علی اصغر)، ۸۴، ۱۴۷،

حروف حی، ۱۰۶، ۱۴۸، ۱۴۰، ۲۰۷، ۲۵۴،

حسن (مطلق)، ۱۸۰، ۱۸۱،

حسن، رجوع کنید بمحمد حسن بشرویه،

حسن، سید -، (برادر آقا سید حسین عزیز)، ۲۱۲، ۲۴۵،

حسن، میرزا -، (اخوی اعتماد الدوله)، ۲۴۴،

حسن، میرزا -، (ابن مرحوم ملا علی نوری)، ۱۱۷،

حسن خراسانی، حاجی میرزا -، ۱۹۴،

حسن العسکری، امام -، (علیه السلام)، ۹۹، ۱۴۷، ۲۴۶،

حسن بن علی، امام -، (علیه السلام)، ۴۱، ۷۷، ۸۰، ۸۵، ۹۲، ۱۰۲، (۲)،

۱۴۴، ۱۵۰، ۲۰۷، ۲۲۱،

حسن بزدی ۲۲۴،

سامری، ۶۷،

ابن سعد، ۱۷۲،

سعید زرکاری، ملا-، ۱۸۴، ۱۸۷،

سعید العلماء (بارفروشی)، ۱۴۹، ۱۵۴، ۱۵۶-۱۵۸، ۱۶۱، ۱۷۳،

۱۷۴، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۹۵، ۱۹۷، ۱۹۸، ۲۰۱،

سعید، ۲۰۱،

ابو سفیان، آل-، (یعنی سلسله قاجار)، ۱۴۶، ۱۴۷، ۲۲۷،

سلطان حسین میرزا ولد فتحعلی شاه، ۱۶۷،

سلطان محمد یاور، ۱۷۶،

سلمان فارسی، ۲۰۴، ۲۰۷، ۲۲۱،

سلیان نبی (علیه السلام)، ۲۱۴،

سلیان خان، ۱۹۱، ۱۹۶، ۱۹۷،

سلیان بن صالح (از رؤاة)، ۹۴، ۹۵،

سلیانقلی، میرزا-، ولد شاطر باشی نوری، ۱۹۵،

سید (یعنی باب)، ۱۲۵، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۸،

سید، رجوع کید بجاحی سید کاظم رشتی،

سید الشهداء، رجوع کید بجمزه،

سید الشهداء (حسین بن علی علیه السلام)، ۹، ۴۱، ۷۷-۸۴، ۱۴۷،

۱۵۰، ۱۶۹، ۱۷۰، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۷، ۲۰۸،

سید الشهداء (ملا حسین بشرویه)، ۱۵۴-۱۵۵، ۱۶۰-۱۶۲، ۱۶۷-

۱۶۹، ۱۷۱، ۱۷۳، ۱۷۸، ۱۸۰، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۹۴، ۱۹۵،

۲۰۵، ۲۰۷، ۲۰۸،

سید الشهداء (میرزا محمد حسن برادر ملا حسین بشرویه)، ۱۸۱،

سید هندی (معروف بجناب بصیر)، ۲۵۵-۲۶۰،

داغدازی، دراویشی-، ۲۵۵،

داود، حضرت-، ۲۷۱، ۲۷۲،

داود میرزا و له ظل السلطان، ۱۶۷-۱۶۸،

ذبیح، جناب-، ۲۵۲-۲۵۵، ۲۵۸،

ابو ذر، ۲۰۷،

ذکر، مجانب-، حضرت-، (یعنی باب)، ۱۴۹، ۱۵۲، ۱۵۴، ۱۶۲،

۱۷۸، ۱۸۱، ۱۹۴، ۱۹۵، ۲۰۲، ۲۰۴، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۴۰، ۲۴۸،

۲۴۰، ۲۴۴-۲۵۲، ۲۵۴، ۲۶۰، ۲۷۱،

ربّ الاعلیٰ، حضرت-، (یعنی باب)، ۲۴۰،

ربیع بن محمد المسلم (؟)، ۹۵،

رسول بهیژی، آقا-، ۱۶۷، ۱۹۱،

رسول الله، حضرت-، (صلعم)، ۱۶، ۱۸، ۴۰، ۴۱، ۴۷، ۴۹، ۵۰، ۵۴،

۵۹، ۶۰، ۶۲-۶۴، ۶۶، ۷۴-۷۶، ۷۸، ۸۰، ۸۵، ۸۶، ۸۷،

۹۲، ۹۶، ۹۸، ۱۰۱، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۴۷، ۱۵۰-۱۵۴، ۲۰۶،

۲۰۷، ۲۲۵، ۲۴۹، ۲۴۸، ۲۶۹، ۲۷۱،

رضا، آقا سید-، ۱۵۶، ۱۵۷،

رضا خان پسر میرآخور شاه، ۱۹۴-۱۹۶،

رضافلی خان، ۱۹۶،

ابن زیاد (عمید الله)، ۸۲، ۲۴۱،

زین العابدین، ملا-، (از اصحاب شیخ احمد احسانی)، ۱۵۵،

زینب (بنت علی علیها السلام)، ۷۹، ۸۲،

سالار، ۱۵۴، ۲۸۲،

- عایشه (بنت ابی بکر)، ۷۴،
 عباس (بن علی بن ابی طالب)، ۷۸، ۷۹،
 عباس بن عام (?)، ۹۵،
 ابن عباس (یعنی ناصر الدین شاه)، ۱۵۳،
 عباسقلی خان لارجانی (یکی از سرکردگان قشون مازندران)، ۱۵۸، ۱۶۲،
 ۱۶۳، ۱۶۷، ۱۶۹، ۱۷۱-۱۷۳، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۸۴، ۱۹۱، ۱۹۲،
 عبد الخالق یزدی، ملا-، ۱۰۱، ۲۰۴،
 عبد العظیم، شاهزاده-، ۱۴۸، ۲۱۸،
 عبد العظیم مراغه (ترك)، سید-، ۱۹۴، ۲۰۴، ۲۲۴،
 عبد المحمّد خان یاور توبخانه، ۱۵۴،
 عبد الله المحمّد بن حمّاد الأنصاری (?)، ۹۴،
 عبد الله خان سردار، ۱۹۰،
 ابو عبد الله (جعفر الصادق علیه السلام)، ۹۵، ۲۵۰،
 ابو عبد الله (حسین بن علی علیه السلام)، ۸۰، ۱۵۵، ۲۰۵،
 عظیم، جناب-، ۱۴۲، ۲۰۹، ۲۵۹، ۲۶۰، رجوع کید بعلی خراسانی،
 علو، سید-، (?)، ۲۶۱،
 علی (?)، ۹۵،
 علی بن ابراهیم (از رواة)، ۹۴، ۹۵،
 علی بن ابی طالب (علیه السلام)، ۷، ۱۶، ۴۷، ۴۸، ۶۵، ۷۳-۷۶،
 ۸۵، ۸۶، ۱۴۲، ۱۴۴، ۱۴۷، ۱۷۰، ۲۰۷، ۲۴۹، ۲۶۲،
 علی (بن الحسین، حمّاد، زین العابدین)، ۷۸، ۸۴،
 علی، آقا سید-، (اسم جدید ملا حسین بشرویه)، ۱۵۷، ۱۸۱،
 علی، حاجی میرزا سید-، (خالوی باب)، ۲۱۶،
 علی، شیخ-، (پسر ملا عبد الخالق یزدی)، ۲۰۳،
 علی بن موسی الرضا، امام-، (علیه السلام)، ۲۲۷،

ابن شاذان (از روایت)، ۹۵،
 شفی‌العلماء (یعنی سعید العلماء بارفروشی)، ۱۷۴-۱۷۶، ۲۰۱،
 شیخون (از خوارزمین)، ۲۷۰،
 شهداء سبعة، ۲۱۵-۲۲۴، ۲۴۲، ۲۵۲ (؟)،
 شیخ (یعنی شیخ احمد احسانی)، ۱۴۹، ۱۵۵، ۲۰۳، رجوع کنید باحمد
 الحسانی،
 شیخ الاسلام (در تبریز)، ۱۴۸،
 شیخیه، ۸۹، ۱۴۴،

صاحب اختیار فارس، ۱۱۲،
 صادق (جعفر بن محمد علیه السلام)، ۹۶،
 صادق خراسانی، ملّا-، رجوع کنید بمحمد صادق خراسانی،
 صالح پیغمبر، ۸۴،
 صالح، آقا-، (پدر جناب قنوس)، ۱۹۹،
 صالح شیرازی، میرزا-، شیخ-، ۱۴۲، ۱۴۴، ۱۸۹،
 صالح عرب، شیخ-، ۱۴۱، ۱۴۴، ۲۱۳،
 صالح قزوینی، حاجی ملّا-، (پدر قرّة العین)، ۱۴۹، ۱۴۱،
 صباح المزی* (از روایت)، ۹۴،
 صفویه، ۲۶۸،

ابو طالب، حضرت-، ۶۳،
 طالوت، ۱۶۰،
 طاهر واعظ، شیخ-، ۱۴۱، ۱۴۴،
 طاهره (لقب قرّة العین)، ۱۴۱-۱۴۴، ۱۵۲، ۱۵۴، ۱۷۹، ۱۹۲،
 ۲۰۸، ۴۴۰، ۴۴۱،

قدّوس، حضرت -، جناب -، (یعنی حاجی ملا محمد علی بارفروشی)،
 ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۶۰-۱۶۳، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۱-۱۷۳، ۱۷۷،
 ۱۷۸، ۱۸۰، ۱۸۳، ۱۸۵، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۵،
 ۱۹۷، ۲۰۲، ۲۰۵، ۲۰۷-۲۰۹، ۲۴۸، ۲۴۹-۲۵۰،
 قریانعلی استرابادی درویش، میرزا -، ۱۹۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۹،
 قرّة العین، ۱۴۰،

کاظم رشتی، حاجی سید -، ۱۰۰، ۱۰۲-۱۰۶، ۱۱۰، ۱۳۲، ۱۳۹،
 ۱۴۰، ۱۷۸، ۲۵۶،

کاظم زنجانی، سید -، ۱۱۴، ۱۱۵،
 کلیم الله (حضرت موسی)، ۶۷،
 کلینی (صاحب کافی)، ۹۴، ۹۵،
 کبیل بن زیاد، ۴، ۴، ۱۴۴،

کرگین خان، میرزا -، ۱۲۲،

لقان، حضرت -، ۵۸،

لیلی (عامریه)، ۱۰۵، ۲۵۷،

مالک بن حمزة (از رواة)، ۱۰۲،

مأمون، ۱۶۴، ۲۲۷،

مجنون لیلی، ۱۰۵، ۲۵۷،

مجنون، ۲۴۱، ۲۶۸،

محمد رسول الله (صلعم)، ۲۸، ۲۹، ۳۷، ۴۷، ۵۴، ۵۹، ۶۱، ۶۶،

۷۳، ۷۵، ۸۳، ۸۵، ۸۶، ۹۰، ۹۲، ۱۲۷، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۵۰،

- علی اصغر (ابن الحسین علیہ السلام)، ۸۴،
 علی اکبر (ابن الحسین علیہ السلام)، ۷۸،
 علی اکبر اردستانی، ملا، -، ۱۱۴،
 علی خان بزرگ (حاکم ماکو)، ۱۴۰-۱۴۲،
 علی خراسانی، شیخ، -، (جناب عظیم)، ۱۲۴، ۱۴۲،
 علیحید (نام باب)، ۱۵۴،
 عمران (پدر حضرت موسیٰ)، ۴۶،
 عمیرہ بنت نفیل (?)، ۱۰۲،
 عیسیٰ روح اللہ، حضرت، -، ۴۷، ۵۹، ۶۰، ۶۴، ۶۶، ۹۰، ۹۲، ۱۴۶،
 ۱۷، ۱۹۹، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۱، ۲۶۵، ۲۶۹، ۲۷۰،
 فاطمہ، حضرت، -، (بنت رسول اللہ صلعم)، ۲۸، ۷۷، ۸۵، ۸۶، ۱۴۰،
 ۱۵۰، ۲۲۱، ۲۴۶،
 فرعون، ۴۲، ۱۶۴، ۱۶۵،
 فرہاد میرزا (معمد الدولہ)، ۲۲۶،
 قائم (بن الحسن علیہ السلام)، ۷۸،
 قائم، حضرت، -، (بطور مہم)، ۴۰، ۹۶، ۹۸، ۱۰۲، ۱۱۱، ۱۱۴،
 ۱۴۶، ۱۵۱، ۱۵۴، ۱۷۰، ۲۰۱، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۹-۲۱۴،
 ۲۱۶، ۲۲۲، ۲۴۶، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۶۶،
 قائم، حضرت، -، (یعنی باب)، ۲۰۷-۲۱۱، ۲۱۷، ۲۴۵، ۲۶۳،
 ۲۶۸-۲۷۲،
 قائم، حضرت، -، (یعنی جناب قدوس)، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۷، ۲۰۸،
 قائم، حضرت، -، (یعنی محمد بن الحسن علیہ السلام)، ۸۶، ۸۹، ۹۰،
 ۹۴، ۱۴۵

- محمد حسین نریشی مجاهد، سید -، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۹،
 محمد حسین قبی، میرزا -، ۱۸۴-۱۸۶، ۱۹۴ (۲)، ۲۰۴،
 محمد صادق، میرزا -، ۱۹۴،
 محمد صادق خراسانی، ملا -، ۱۱۲، ۱۹۰، ۱۹۴، ۲۰۴،
 محمد علی، میرزا -، (ولد آقا سید احمد)، ۱۹۰،
 محمد علی بارفروشی، حاجی ملا -، (ملقب بجناب فتوس)، ۱۲۹، ۱۵۴،
 ۲۰۲، رجوع کنید به فتوس،
 محمد علی تبریزی، ملا -، (با آقا -)، ۲۴۵-۲۴۸، ۲۵۰،
 محمد علی حمزه (۲)، حاجی -، ۲۰۱،
 محمد علی زنجانی، ملا -، حجة الاسلام، ۱۲۵، ۲۴۰-۲۴۶،
 محمد کاظم زنجانی، سید -، رجوع کنید به کاظم زنجانی،
 محمد مهدی، آقا -، (ابن مرحوم حاجی کلباسی)، ۱۱۷،
 محمود، حاجی ملا -، (ملا باشی ولیعهد در تبریز)، ۱۴۴-۱۴۵،
 محمود خان کلانتر، ۱۲۵،
 محمود کرمانشاهی، آقا -، ۱۴۴، ۱۶۲، ۲۰۹،
 مرشد، ۱۹۶،
 مصطفای گرد، میرزا -، ۲۵۷،
 معاویه (بن ابی سفیان)، ۷۷،
 معتمد الدوله، منوچهر خان، ۱۱۶-۱۱۹، ۱۲۲، ۱۲۴،
 معصومه، حضرت -، ۱۸۴،
 ملا باشی، رجوع کنید به محمود،
 ملای روی (صاحب مثنوی)، ۶۲، ۲۱۵،
 منصور (از رواة)، ۹۵،
 منوچهر خان، رجوع کنید به معتمد الدوله،
 مَنْ يَظْهَرُ اللهَ، ۲۴۴،

- ۱۵۱، ۱۶۳، ۱۷۷، ۲۰۴، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۹، ۲۱۱، ۲۱۷،
 ۲۲۷، ۲۲۹-۲۳۲، ۲۴۵، ۲۵۲، ۲۶۲، ۲۶۵، ۲۶۹، ۲۷۱،
 محمد، ملا-، (پسر حاجی ملا تقی فروزینی و شوهر قره العین)، ۱۴۲،
 ۱۴۴، ۱۴۵،
 محمد الباقر، الامام-، (علیه السلام)، ۲۴۶،
 محمد بن الحسن العسكري (حضرت قائم علیه السلام)، ۸۵، ۱۴۵، ۱۵۴، ۲۴۶،
 محمد بن الحمزی (از رواة؟)، ۹۵،
 محمد بن عیسی (از رواة)، ۹۴، ۹۵،
 محمد بن النضل (از رواة)، ۹۵،
 محمد شاه (قاجار)، ۱۱۸، ۱۲۵، ۱۴۰، ۱۴۸، ۱۴۱، ۱۵۵، ۱۶۲، ۲۴۰،
 محمد کراوی، آقا-، ۲۶۱،
 محمد گلپایگانی، سید-، (ملقب ببلخ)، ۱۴۱،
 محمد مامقانی، ملا-، ۱۴۴-۱۴۵،
 محمد نوری، ملا-، مشهور بمعلم، ۱۹۴،
 محمد باقر خراسانی، میرزا-، ۲۰۴،
 محمد یلک چابارچی، ۱۲۴، ۱۲۷،
 محمد تقی نوری، ملا-، ۱۸۴،
 محمد تقی هروی، ملا-، ۱۱۵،
 محمد حسن بشروی، میرزا-، (برادر ملا حسین بشروی)، ۱۷۸، ۱۸۰،
 ۱۸۱، ۱۹۴،
 محمد حسین، سید-، رجوع کید بحسین عزیز،
 محمد حسین اردستانی، آقا-، ۱۱۴-۱۱۵،
 محمد حسین بشروی، ملا-، ۱۱۰، ۱۴۴، ۱۴۶، ۱۴۰، ۱۸۱، ۱۹۲،
 ۱۹۸، رجوع کید بسید الشهداء،
 محمد حسین تبریزی، میرزا-، ۲۱۶،

هرون، (برادر حضرت موسی)، ۴۶، ۶۶-۶۸،

هرون الرشید، ۱۶۴،

بنی هاشم، ۱۴۷، ۱۹۴۰،

هامان، ۱۳۴،

ابو هراسه الباهلی (پ)، ۹۴،

یحیی (پ)، ۲۶۰،

یحیی خان (حاکم ارومیه)، ۱۴۲، ۱۴۴،

یحیی دارابی، سید -، ۱۱۶، ۱۲۰، ۱۲۱، ۲۰۴ (پ)، ۲۲۴-۲۲۹،

یزید (بن معاویه)، ۲۰۵،

یعقوب، حضرت -، ۱۰۵، ۲۶۵، ۲۶۹،

یوسف نبی، (علیه السلام)، ۷۲، ۹۵، ۱۰۵، ۱۸۸، ۲۴۷،

یوسف علی خونی، ملا -، (از اصحاب حاجی سید کاظم رشتی)، ۱۰۴،

۱۶۶، ۱۹۴،

یوسف اردبیلی، ملا -، ۱۹۴،

یونس (از روافه)، ۹۴، ۹۵،

یهود، ۱۲، ۴۲، ۵۴، ۵۹، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۶۸،

فهرست الأماكن و القبائل

آذربایجان، ۱۹۵، ۲۵۰، ۲۵۱،

آمل، ۱۵۴، ۱۷۳، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۹۱، ۲۰۴، ۲۴۲،

ابوشهر، ۱۷۰، رجوع کنید بهوشهر،

آیین، ۱۸۰،

موسی کلیم الله (علیه السلام)، ۴۶، ۴۷، ۵۵، ۵۷، ۵۸، ۶۶، ۶۷،
 ۶۸، ۹۲، ۹۶، ۱۴۶، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۷۰، ۲۰۵، ۲۴۶، ۲۴۷،
 "، ۲۶۴، " .

موسی بن جعفر (الکاظم علیه السلام)، ۸۵، ۱۰۰،

مؤمن هندی، ۲۱۲-۲۱۵، ۲۱۹،

مهدی منتظر، ۱۵۲،

مهدیقلی میرزا (سرکرده قشون مازندران)، ۱۴۸، ۱۶۲، ۱۶۷، ۱۹۵،

ناصر الدین شاه (فاجار)، ۱۵۴، ۱۶۱، ۱۶۴، ۱۶۶، ۱۷۴، ۲۰۹، ۲۴۱،
 نجاشی، ۶۴،

نصاری، ۱۲، ۴۲، ۵۴، ۵۹، ۶۰، ۹۰، ۲۵۰، ۲۶۸،

نصیر قزوینی، حاجی -، ۱۹۴، ۲۰۴،

نعمه الله آملی، شیخ -، ۱۹۴، ۲۰۴،

نقطه، حضرت -، (یعنی جناب قدوس)، ۲۰۷،

نقطه، حضرت -، (یعنی باب)، ۲۵۴، ۲۶۰،

نقطه کافی، جناب -، (؟) ۲۵۹،

نرود، ۶۹،

نوح نبی، ۴۷، ۴۹، ۶۶، ۹۸، ۱۴۹،

وحید، حضرت -، (یعنی سید یحیی دارابی)، ۲۴۴،

وحید ثانی، حضرت -، (یعنی میرزا یحیی معروف بازل)، ۲۵۰، ۲۵۷،

۲۵۹، رجوع کبید بازل،

ولیعهد (یعنی ناصر الدین میرزا)، ۱۴۳-۱۴۵، ۱۴۸،

ولی الله (یعنی علی بن ابی طالب علیه السلام)، ۲۱، ۱۴۹،

وهب (از شهدای کربلا)، ۸۲،

بدشت، ۱۴۵، ۱۵۲-۱۵۵، ۱۹۲، ۱۹۵، ۲۰۰، ۲۱۶، ۲۴۰، ۲۴۱،
برقان، ۱۴۴،

بغداد، ۱۰۰، ۱۴۱، ۲۶۱،

بقعة شیخ طبری (ظا - طبرسی)، ۱۷۲، رجوع کید بطبریه،

بلوچ، ۲۲۹،

بمبئی، ۲۵۶،

بوشهر، ۱۰۹، ۱۸۱،

بیت الله (کعبه)، ۱۱، ۴۷، ۸۸، ۱۴۹،

بیت المقدس، ۲۷۰،

تبریز، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۴۲، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۵۰، ۲۶۷،

ترك، ۱۲، ۶۰، ۲۴۶،

تركستان، ۲۱۲، ۲۶۶،

ترکان، ۲۲۹،

چهریق، قلعه -، ۱۴۲، ۱۴۴، ۱۴۸، ۲۱۲، ۲۴۵،

حافظیه (در شیراز)، ۱۱۴،

حبشه، ۶۴،

خانلق (قریه نزدیک طهران)، ۱۲۴، ۱۹۴،

خراسان، ۱۲۴، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۴۴، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۷۹، ۱۹۸،

۲۴۲، ۲۴۰،

خمس، طایفه - (۶)، ۱۲۶،

أحد، ۱۶۸،

ارون الروم، ۲۱۴،

أرس، ۱۷۵،

ارض اقدس (مشهد)، ۱۰۱، ۲۴۰،

ارض باء (بارفروش)، ۱۰۴،

ارض بام (تبریز)، ۲۶۰،

ارض صاد (اصفهان)، ۱۱۸، ۱۲۲، ۲۰۲، ۲۶۰،

ارض فاء (فارس)، ۱۱۰، ۱۱۲، ۲۶۰،

ارض فاف (قم)، ۲۵۸،

ارض قدس (یعنی طهران^(۱))، ۲۵۷،

ارض کاف (کاشان)، ۲۵۹،

ارض مقدس (سپه‌ای بجای ارض قدس)، ۲۵۸،

ارومیه، ۱۴۲،

استانبول، ۲۶۶،

اشرف، ۱۵۴،

اصفهان، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۲۴، ۱۲۵، ۲۲۹،

آنزلی، ۲۵۷،

ایران، ۹۲، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۲۱، ۱۶۵، ۲۱۲، ۲۱۹، ۲۴۸، ۲۵۵،

۲۵۶، ۲۶۶،

بارفروش، ۱۴۹، ۱۵۴، ۱۵۶، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۲، ۱۶۷، ۱۶۹،

۱۷۳، ۱۷۷، ۱۹۱، ۲۰۱، ۲۰۴، ۲۵۱،

بختیاری، ایل -، ۱۱۸،

بدر، ۹۶،

(۱) رجوع کنید به ترجمه تاریخ جدید تألیف حقیر ص ۴۸۱،

طبریه، قلعه-، (یعنی مقبره شیخ طبری در مازندران)، ۱۵۸، ۱۵۹،

۱۸۸، ۱۸۴

طور سینا، ۶۶،

طهران، ۱۰۱، ۱۱۸، ۱۲۰، ۱۲۴-۱۲۶، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۴۱، ۱۴۳،

۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۴، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۲، ۱۹۱، ۱۹۴-۱۹۷،

۲۰۱، ۲۰۹، ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۱۹، ۲۴۰، ۲۴۰، ۲۶۷،

عجم، ۵۹، ۶۰، ۶۲، ۶۴، ۹۹، ۱۰۰،

عدن،
عدن آیین، { ۱۸۰، ۱۸۱،

عراق، ۱۲۹، ۱۴۱،

عرب، ۱۲، ۵۹، ۶۰، ۶۲، ۶۴، ۹۹، ۱۰۰، ۲۵۰، ۲۵۱،

علی آباد، ۱۹۱،

عارت خورشید (در اصفهان)، ۱۱۸،

عمالقه، ۶۸،

غدیر خم، ۶۴، ۷۶،

فارس، ۱۰۳،

فرنگیس (یا فرنگیس)، ۲۱۰، ۲۶۷،

فیروزکوه، ۱۵۵،

قار طهران (?)، ۲۰۱،

قریش، ۶۴،

قزوین، ۱۲۵، ۱۲۸، (۱۴-۱۴۴)، ۱۷۸، ۲۵۷،

خوی، ۲۱۴،

دار الخلافه (یعنی طهران)، ۱۲۲، ۱۲۵، ۲۴۴، ۲۴۵،

ده نظر خان (در مازندران)، ۱۶۱،

دیلم، ۲۴۶،

رکن، ۲۵۰،

روس، ۲۴۱، ۲۴۴، ۲۶۶، ۲۶۷،

روم، ۱۰۰، ۲۱۰، ۲۴۴، ۲۶۶، ۲۶۷،

زمزم، ۱۵۰،

زنجان، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۴۰، ۲۴۰-۲۴۶، ۲۴۴،

ساری، ۱۵۴، ۱۶۲، ۱۸۷، ۱۹۱، ۲۰۴،

سبزوار، ۲۴۰،

سفینه بنی ساعد، ۷۴،

سلماس، ۲۱۴،

شام، ۲۴۵،

شاهرود، ۱۴۴،

شاهسون، ایل-، ۱۱۸،

شیراز، ۱۰۵، ۱۰۹، ۱۱۴، ۱۲۰، ۱۴۲، ۲۲۴، ۲۲۶، ۲۲۹،

صفا، کو-، ۱۵۰،

طالقان، ۱۵۴، ۲۰۸،

مینی، ۱۵۰،

مورچه خوار (تزدیک اصفهان)، ۱۲۴،

میائی، ۱۵۵،

میدان سبز (در بارفروش)، ۱۵۷،

میدان شاه (در طهران)، ۲۱۹،

میلان، ۱۲۷، ۱۲۸،

نجف، ۱۱۰، ۱۴۹،

نور، (از محال مازندران)، ۱۵۴، ۱۸۴، ۲۵۶، ۲۵۹،

نیریز، ۱۲۲، ۲۲۴، ۲۲۴، ۲۲۸،

وازگرد (دهی در مازندران)، ۱۶۴، ۱۷۷،

واسکس (هان سابق است)، ۱۶۳ حاشیه،

همدان، ۱۴۱،

هند، ۶۰، ۱۰۰، ۲۶۶،

هندوستان، ۴۴، ۲۱۲، ۲۵۵،

یزد، ۱۲۰، ۱۲۲، ۲۲۴، ۲۲۸،

 فهرست الكتب و الرسائل

اکمال الدین و انعام النعمة (للصدوق)، ۹۶،

انجیل، ۲۷، ۲۶۵،

قم، ۱۲۵، ۲۱۹،

کاروانسرای سنگ (در یرون زنجان)، ۱۲۵،

کاشان، ۱۲۴، ۱۲۵،

کربلا، ۷۷، ۸۲، ۱۱۰، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۵۵، ۱۶۶، ۱۶۹-۱۷۱،

۱۷۸، ۱۷۹، ۲۰۴، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۹،

کرمان، ۲۲۰،

کرمانشاهان، ۱۴۱،

کعبه، ۱۱، ۷۴، ۸۸، ۱۰۲، ۱۴۹،

کنار گرد، ۱۲۴،

کوفه، ۸۳، ۹۵، ۹۶، ۱۰۵، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۵۶، ۲۲۷،

گیلان، ۲۵۷،

مازندران، ۱۱۵، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۶۲، ۱۶۷، ۱۶۸،

۱۷۵، ۱۸۸، ۱۹۵، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۹، ۲۱۹، ۲۴۰، ۲۴۲،

۲۵۱، ۲۵۶، ۲۶۴،

ماهکو (= شاکو)، ۱۱۴، ۱۲۴، ۱۲۶، ۱۲۸-۱۴۲، ۱۴۹،

مدینه، ۶۴، ۹۳، ۱۰۴،

مسجد الحرام، ۱۱۱، ۲۵۶،

مشعر، ۱۵۰،

مشهد مقدس، ۱۰۱، ۱۴۴، ۱۵۶، ۱۹۵،

مصر، ۱۸۸،

مقام، ۲۵۰،

مکه، ۶۲-۶۴، ۹۵، ۱۱۱، ۱۴۲، ۱۵۴، ۲۲۲،

زبور داود، ۴۷، ۲۷۱،

زیارت جامع کبیر، رجوع کبید بجامع کبیر،

زیارت حروف (از باب)، ۱۴۶، ۱۷۹،

سی و سه دعا (له ایضاً)، ۱۷۹،

شرح القصیده (از حاجی سید کاظم رشتی)، ۱۰۰، ۱۰۴،

شرح آله الصّدّ (از حاجی ملا محمد علی بارفروشی معروف بجناب

قدّوس)، ۱۴۹،

شهادة الأزلیه، خطبه -، (از جناب قدّوس)، ۱۵۶، ۱۷۴، ۱۹۸،

صحیفه اعمال سه (از باب)، ۱۷۸،

صحیفه کامله، ۲۱۲،

فرقان (یعنی قرآن)، ۴۷، ۱۲۶، ۲۱۱، ۲۵۱، ۲۶۱، ۲۷۲،

قرآن، ۵۵، ۵۶، ۶، ۶۱، ۶۳، ۷۴، ۷۵، ۷۷، ۸۸، ۹۰، ۹۲، ۹۳،

۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۶۴، ۱۹۲، ۱۹۶، ۲۰۵، ۲۱۰، ۲۱۱،

۲۱۲، ۲۲۰، ۲۲۷، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۴، ۲۶۵، ۲۷۰-۲۷۲،

الکافی (للکلینی)، ۲۴۶،

مثنوی (از مولوی رومی)، ۲۱۵،

تذبه، دعای -، ۹۳،

نقطه الکاف (نام همین کتاب)، ۵،

زبور داود، ۴۷، ۲۷۱،

زیارت جامع کبیر، رجوع کنید بجامع کبیر،

زیارت حروف (از باب)، ۱۴۶، ۱۷۹،

سی و سه دعا (له ایضاً)، ۱۷۹،

شرح النصیحه (از حاجی سید کاظم رشتی)، ۱۰۰، ۱۰۴،

شرح الله الصمد (از حاجی ملا محمد علی بارفروشی معروف بجناب

قدوس)، ۱۴۹،

شهادة الأزیله، خطبه -، (از جناب قدوس)، ۱۵۶، ۱۷۴، ۱۹۸،

صحیفه اعمال سنه (از باب)، ۱۷۸،

صحیفه کامله، ۲۱۲،

فرقان (یعنی قرآن)، ۴۷، ۱۲۶، ۲۱۱، ۲۵۱، ۲۶۱، ۲۷۲،

قرآن، ۵۵، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۴، ۷۴، ۷۵، ۷۷، ۸۸، ۹۰، ۹۲، ۹۴،

۱۴۵، ۱۴۲، ۱۴۶، ۱۶۴، ۱۹۲، ۱۹۶، ۲۰۵، ۲۱۰، ۲۱۱،

۲۱۲، ۲۲۷، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۴، ۲۶۵، ۲۷۰-۲۷۲،

الکافی (للکلینی)، ۲۴۶،

مثنوی (از مولوی رومی)، ۲۱۵،

نذبه، دعای -، ۹۴،

نقطه الکاف (نام همین کتاب)، ۵،

بحار الأنوار (للعلی)، ۱۰۲، ۱۶۹،

بیان (از باب)، ۲۰۲، ۲۱۱، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۵۱، ۲۵۵، ۲۶۹،
 " ۲۷۴-۲۷۱،

تفسیر حدیث جاریه (از باب)، ۱۰۶،

تفسیر سوره کوثر (له ایضاً)، ۱۱۶،

تفسیر سوره العصر (له ایضاً)، ۱۱۶،

تفسیر سوره یوسف (له ایضاً)، ۱۴۵،

تورات، ۴۶، ۴۷، ۴۶۵،

جامع کبیر، جامعه کبیر، زیارت -، ۷۴، ۹۹، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۷۹، ۲۴۶،
 الحجۃ البالغة (از حاجی سید کاظم رشتی)، ۱۰۴،

خطبه قهریه (از باب)، ۱۴۲،

دعای فرج، ۲۷۲،

دعوات آیام هفته (از باب)، ۱۷۹،

رساله از باب در خصوص تبدیل نام ملا حسین بشرویه «باقا سید
 علی» که نام خود باب است، ۱۸۱،

رساله در باب اینکه سبب چیست که علی «عظیم» میشود (از باب)، ۱۴۲،

رساله در نبوت خاصه (له ایضاً)، ۱۱۶،

رساله فروغ (له ایضاً)، ۱۴۰،

زاد المعاد (للعلی)، ۹۴،

N.C.
Cal-
12/6/17

Archaeological Library

20700

Call No. 297.09/Jam/Bro

Author—Broome, E.G.

Title—Kitāb-i-Nuṣṭatuk-kaf
being the calendar etc

Borrower No.	Date of Issue	Date of Return

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and moving.